

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

BIBLIOTHEQUE DE L'ACADEMIE

37-2497

TEMPLI VATICANI HISTORIA.

WINDY WINTER
A T O T 3 1 3

NUMISMATA SUMMORUM PONTIFICUM TEMPLI VATICANI FABRICAM INDICANTIA,

Chronologica ejusdem Fabricæ narratione, ac multiplici
eruditione explicata,

*Atque uberiori Numismatum omnium Pontificiorum Lucubrationi
veluti Prodrömus præmissa*

A PATRE PHILIPPO BONANNI
SOCIETATIS JESU.

ROMÆ, MDCXCVI.

Sumptibus FELICIS CAESARETTI, & PARIBENI, sub signo Regine.

Typis Dominici Antonii Herculis.

CUM FACULTATE SUPERIORUM;

ATAA2IMUM

NOTHING TO BE DONE

THESE ARE THE RESULTS

OF THE INVESTIGATION

CONDUCTED BY THE COMMISSION

ON THE MATTER OF THE

REMARKS OF THE COMMISSION

THESE ARE THE RESULTS

OF THE INVESTIGATION

CONDUCTED BY THE COMMISSION

THYRSUS GONZALEZ

PRAEPOSITUS GENERALIS SOCIETATIS JESU.

UM Librum, cui titulus : *Numismata Summorum Pontificum Templi Vaticani Fabricam indicantia, &c.* à Patre Philippo Bonanno Societatis nostræ Sacerdote compositum, aliquot ejusdem Societatis Theologi recognoverint, & in lucem edi posse probaverint facultatem facimus, ut typis mandetur, si iis, ad quos pertinet ità videbitur; cujus rei gratia has literas manu nostra subscriptas, & sigillo nostro munitas dedimus.
Romæ 7. Martii 1696.

Thyrus Gonzalez.

Loco ✠ Sigilli.

IMPRIMATUR,

Si videbitur Reverendissimo Patri Sacri Palatii Apostolici
Magistro.

Sperellus Episcopus Interamnen. Vicesgerens.

IMPRIMATUR,

Fr. Paulinus Bernardinus Ordinis Prædicatorum Sacri
Apostolici Palatii Magister.

L E C T O R I.

EN Tibi ornatissime Lector
Ornatissimum opus,
Aeternitati destinatum, ac Famæ.
Si teneris eruditionis studio,
Explebis animum.
Si Historicæ veritatis, venustatisque
Amans, & cultor es,
Plaude, ac proba.
Citrà Religionis incuriam,
In Sacrorum Curiam, Veneres omnes
Author induxit.
Tuum hinc obsequium
Ergà Basilicam verè Basilicam,
Orbisque Principem,
Hac lectione augeatur oportet
Summorum Pontificum magnificentiam;
Pietatem, Historiam, & Numismata
Illustrat ritè PHILIPPUS,
LAMPAS scribentium BONA, imò optima.
Fatendum sanè,
Dignissimum tantæ Ecclesiæ Scriptorem,
Tantoque Scriptore dignam Ecclesiam
Esse.
Seculis omnibus
Admiranda erit hujus Templi Descriptio,
Absoluta, ac perfecta,
Qualia sunt omnia
A PHILIPPI profecta Calamo,
Qui
Ad RECREANDUM Mortalium MENTES,
Et OCULOS.
Videtur jugiter factus.

Scribebat Eques Prosper Mandosius.

PER L'ISTORIA
DEL
TEMPIO VATICANO

DAL REVERENDO PADRE FILIPPO BONANNI
Della Compagnia di GIESV' ;

Dalle Medaglie de' Sommi Pontefici dedotta

S O N E T T O

Dell'Abbate Giacomo Badiale trà Pellegrini Lindamoro del Sebeto .

O L Ferro edace il Vecchio Dio degli Anni
Del Tempio VATICAN strugger la Gloria
Volea, con isfuenar d' oblio ne' danni
La mai sempre immortal nobil memoria .

E già di debil Fama à i foschi inganni
Erger credea l' infausta, empia Vittoria ,
Quando in sueller FILIPPO da suoi vanni
Arguta Penna, ne formò l' Istoria .

Da cui gonfia la Tromba à FAMA altera,
L' Ara di PIERO acquistò tal splendore,
Ch' Eterna in Carte non vedrà mai sera .

Così d' alto Scrittor saggio valore ,
Cangiando in Stral la Penna, à Invidia fera
Dà Morte, al Tempio Vita, à Se dà Onore .

INDEX CAPITUM.

EDICATIO Operis.

pagina 1.

CAPUT I.

Præfatio , qua occasione , quove consilio scriptus hîc Liber , ejus argumentum , & Auctoris intentio . 5.

CAPUT II.

De Vaticano Colle , ac Basilica à Constantino Imperatore primùm in eo excitata . 10.

CAPUT III.

De mensuris antiquæ Basilicæ . 14.

CAPUT IV.

De Atrio , ejusque mensuris, Januis, & Scalis . 16.

CAPUT V.

De Partibus Basilicæ interioribus . 17.

CAPUT VI.

De Circo Neroniano sub Basilica latente . 22.

CAPUT VII.

De Fabricis exterioribus Basilicæ additis . 28.

CAPUT VIII.

De Sacris Altaribus Basilicæ . 33.

CAPUT IX.

De Apfide, Picturis, Fenestris, ac Tecto . 43.

CAPUT X.

De Porticu, & Fronte Basilicæ . 50.

CAPUT XI.

De novæ Basilicæ constructione sub Nicolao V. Summo Pontifice . 60.

CAPUT XII.

Acta Julii II. in nova Basilicæ Fabrica . 64.

CAPUT XIII.

Acta sub Leone X. 70.

CAPUT XIV.

Acta sub Adriano VI. Clemente VII. & Paulo III. 72.

CAPUT XV.

Acta sub Julio III. 79.

CAPUT XVI.

De Tholi Idea à Bramante delineata . 86.

CAPUT XVII.

Acta sub Pio IV. & Gregorio XIII. 88.

CAPUT XVIII.

Acta sub Sixto V. & præsertim in Tholi constructione . 93.

CAPUT XIX.

Acta sub Urbano VII. Gregorio XIV. Innocentio IX. & Clemente VIII. 95.

b

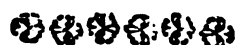
CA-

INDEX CAPITUM.

Acta sub Paulo V.	CAPUT XX.	
	CAPUT XXI.	99.
De Sacellis, & Altaribus Basilicæ.		108.
	CAPUT XXII.	
De Cathedra B. Petri ab Alexandro VII. exornata.		131.
	CAPUT XXIII.	
De ultimo Sacello ubi S. Baptismatis Fons asservatur.		119.
	CAPUT XXIV.	
De sacra B. Petri Confessione à variis Pontificibus, præcipuè ab Urbano VIII. exornata.		137.
	CAPUT XXV.	
De aliis Basilicæ ornamentis ab Urbano VIII. & Innocentio X. additis.		161.
	CAPUT XXVI.	
De Porticu à Paulo V. excitata.		167.
	CAPUT XXVII.	
De Templi Januis.		170.
	CAPUT XXVIII.	
De Porticu superiori, & Moenianis.		173.
	CAPUT XXIX.	
De Turribus Campanariis.		176.
	CAPUT XXX.	
De Scalis ante Basilicam.		184.
	CAPUT XXXI.	
De Porticibus ab Alexandro VII. extractis.		187.
	CAPUT XXXII.	
De Fontibus in Foro collocatis.		192.
	CAPUT XXXIII.	
De Obelisco à Sixto V. in medio Foro erecto.		196.
	CAPUT XXXIV.	
De Parte Basilicæ exteriori, & minoribus Tholis.		208.
	CAPUT XXXV.	
De Porta Palatii Vaticani, & Scalis Regiis ab Alexandro VII. extractis.		211.
	CAPUT XXXVI.	
Palatii Vaticani Ichnographia, ejusque Chronologica descriptio.		
	CAPUT XXXVII.	
Ichnographiæ Palatii Vaticani uberior explicatio.		

TABULARUM ÆNEARUM E L E N C H U S.

T A B U L A I.

PONTIFICUM Romanorum Numismata Templi Vaticani
Fabricam Chronologicam indicantia.

pag. 10.

T A B. I I.

Ichnographia Basilicæ Vaticanæ à Constantino Magno Imperatore ædificatæ cum atrio quadriportico.

p. 13.

T A B. I I I.

Ichnographia Basilicæ Vaticanæ cum mensuris variorum Authorum.

p. 15.

T A B. I V.

Ichnographia Atrii Quadriportici cum mensuris variorum Authorum.

p. 16.

T A B. V.

Fig. 1. Scenographia Basilicæ. Fig. 2. Frons Basilicæ. Fig. 3. Scenographia Basilicæ per longum dissecta.

p. 17.

T A B. V I.

Ichnographia Basilicæ Antiquæ, & novæ simul cum Circo Neroniano.

p. 24.

T A B. V I I.

Ichnographia Basilicæ cum sacellis exterioribus Basilicæ additis.

p. 28.

T A B. V I I I.

Ichnographia Basilicæ antiquæ cum Altaribus.

p. 33.

T A B. I X.

*Trabium compositio sub tecto antiquæ Basilicæ, & tegularum icones.
Et trabium compositio pro fornicibus ædificandis.*

p. 68.

T A B. X.

Ichnographia Basilicæ à Bramante delineatæ.

p. 69.

T A B. X I.

Delineatio Tholi Basilicæ Vaticanæ iuxta Typum Bramantis.

p. 69. n. 2.

T A B. X I I.

Ichnographia ejusdem Tholi à Bramante delineati.

p. 69. n. 3.

T A B. X I I I.

Ichnographia Basilicæ sub Leone X. à Balthassare Peruzio excogitatæ.

p. 71.

T A B. X I V.

Ichnographia Basilicæ ab Antonio Sangallo excogitatæ.

p. 74. n. 1.

T A B. X V.

Frons Basilicæ Vaticanæ ab Antonio Sangallo delinata.

p. 74. n. 2.

T A B. X V I.

Latus Basilicæ, partes ejusdem interiores, & exteriores ostendens.

p. 74. n. 3.

T A B. X V I I.

Ichnographia novæ Basilicæ à Michaele Angelo Bonarota delineatæ.

p. 76.

b 2

T A B.

	T A B. XVIII.	
<i>Descriptio Scenographica ejusdem Basilica à Michaele Angelo Bonarota delineata.</i>		p.77.
	T A B. XIX.	
<i>Forma ejusdem novae Basilica à Michaele Angelo Bonarota delineata.</i>		p.86.n.1.
	T A B. XX.	
<i>Forma Basilica, quam cum porticu itidem aperta excogitavit Eques Dominicus Fontana sub Sixto V.</i>		p.86.n.2.
	T A B. XXI.	
<i>Ichnographia Maximi Tholi Basilicae Vaticanae à Sixto V. edificati.</i>		p.86.n.3.
	T A B. XXII.	
<i>Textura lignorum, ac trabium ad sustinendum Tholi Fabricam.</i>		p.94.
	T A B. XXIII.	
<i>Ichnographia maximi Tholi, in qua quatuor veluti contignationes ejusdem indicantur.</i>		p.94.
	T A B. XXIV.	
<i>Laternae Tholo impositae scenographica delineatio.</i>		p.96.
	T A B. XXV.	
<i>Tholi maximi Scenographia, partes interiores, & exteriores ostendens.</i>		p.87.
	T A B. XXVI.	
<i>Ichnographia Laterinae maximo Tholo impositae.</i>		p.98.
	T A B. XXVII.	
<i>Ichnographia Templi à Bonarota delineati cum additamento incepto sub Paulo V.</i>		p.103.
	T A B. XXVIII.	
<i>Ichnographia Basilicae cum additamento Caroli Maderni sub Paulo V.</i>		p.104.
	T A B. XXIX.	
<i>Scenographica delineatio Basilicae cum additamento Pauli V.</i>		p.107.
	T A B. XXX.	
<i>Ichnographia Basilicae ejusdem, in qua indicantur Altaria.</i>		p.108.
	T A B. XXXI.	
<i>Tumulus, quem Urbanus VIII. edificari jussit Comitissa Matbildi.</i>		p.109.
	T A B. XXXII.	
<i>Sepulchrum Gregorii XIII. Pont. Max.</i>		p.110.
	T A B. XXXIII.	
<i>Sepulchrum Clementi X. erectum ab Eminentiss. & Reverendiss. Cardinali Palutio de Alteriis S. R. E. Camerario.</i>		p.112.
	T A B. XXXIV.	
<i>Sepulchrum Urbani VIII. ab Equite Laurentio Bernino extructum.</i>		p.112.
	T A B. XXXV.	
<i>Sepulchrum Pauli III. Sum. Pont.</i>		p.112.
	T A B. XXXVI.	
<i>Sepulchrum Alexandri VII.</i>		p.113.
	T A B. XXXIX.	
<i>Quae nulla deficiente, tali numero notata ex incuria Sculptoris, exhibet Sepulchrum Leonis XI. P. Max.</i>		p.117.
	T A-	

T A B. X L.

Sepulchrum aeneum Innocentii VIII. Pont. Max.

p.117.

T A B. X L I.

Idea Fontis pro Baptismate ab Equite Carolo Fontana concepta.

p.126.n.1.

T A B. X L I I.

Alia Fontis delineatio ejusdem Auctoris.

p.126.n.2.

T A B. X L I I I.

Vas porphireticum aeneis, aureisque ornamentis ditatum pro sacro Baptismate.

p.126.n.3.

T A B. X L I V.

Cathedra Sancti Petri ab Equite Jo: Laurentio Bernino exornata sub Alexandro VII.

p.136.

T A B. X L V.

Confessio D. Petri à Martino Ferrabosco delineata.

p.150.

T A B. X L V I.

Eadem Sacra Confessio marmoribus, & picturis exornata sub Paulo V.

p.150.

T A B. X L V I I.

Ichnographia Cryptarum sub Pavimento Basilicae.

p.152.

T A B. X L V I I I.

Ornamentum impositum D. Petri Confessioni sub Paulo V.

p.155.

T A B. X L I X.

Aenea moles qua D. Petri Aram Urbanus VIII, exornavit.

p.158.n.1.

T A B. L.

Aenea moles, quam Eques Berninus imponere meditabatur Altari Divi Petri.

p.158.n.2.

T A B. L I.

Aliud Ornamentum marmoreum, cum columnis vitineis antiquae Basilicae.

p.158.n.3.

T A B. L I I.

Simulacrum Sanctae Veronice à Francisco Mocho exculptum.

p.163.n.1.

T A B. L I I I.

Simulacrum Sancti Longini Martyris ab Equite Laurentio Bernino exculptum.

p.163.n.2.

T A B. L I V.

Simulacrum S. Elenae ab Andrea Bolgio exculptae.

p.163.n.3.

T A B. L V.

Simulacrum S. Andreae Apostoli à Francisco du Quesnoy vulgò il Fiamingo exculptum.

p.163.n.4.

T A B. L V I.

Ichnographia, & Scenographia loculamentorum, in quibus supradictae Statuae sunt collocatae.

p.165.

T A B. L V I I.

Facies interior Basilicae Vaticanae, in qua januae patent cum ornatu ab Innocentio X. addito.

p.167.

TABULAE TRES. Sub eodem numero signatae, quae Infantes marmoreos ostentant, in parastatis anaglyphico opere expressos jussu Innocentii X.

p.167.
T A-

T A B. L V I I I.

Ichnographia Porticus à Paulo V. edificatæ. p.168.

T A B. L I X.

Porticus à Paulo V. extructæ, tum inferioris, tum superioris Scenographica delineatio. p.168.n.2.

T A B. L X.

Ejusdem porticus extremitas. p.168.n.3.

T A B. L X I.

Frons Templi, & Palatii Vaticani sub Sixto V. delineata. p.174.

T A B. L X I I.

Frons Basilicæ Vaticane à Paulo V. edificata. p.176.

T A B. L X I I I.

In qua exprimitur Turris Campanaria à Carolo Maderno delincata, & alia duplex Turris à Martino Ferrabosco excogitata. p.178.

T A B. L X I V.

Turris Campanaria ab Equite Jo: Laurentio Bernino sub Urbano VIII. excitata, & sub Innocentio X. destructa. p.182.

T A B. L X V.

Alia Turris Campanaria ab Equite Francisco Rainaldo delineata. p.184.

T A B. L X V I.

Frons Basilicæ Vaticane cum Turri campanaria ab Equite Rainaldo delineata. Itidem alia à Cesare Braccio excogitata. p.184.n.2.

T A B. L X V I I.

Ichnographia Areæ Vaticane cum Porticibus duplici inflexione dispositis ab Equite Francisco Rainaldo. p.188.

T A B. L X V I I I.

Idea Porticus, quam Eques Berninus moliri meditabatur in arca Vaticanæ. p.188.n.2.

T A B. L X I X.

Delineatio Porticus ab Equite Bernino inventa. p.189.n.1.

T A B. L X X.

Alia ejusdem Bernini Porticus Idea. p.189.n.2.

T A B. L X X I.

Ichnographia Porticus ante Basilicam Vaticanam ab Equite Bernino extructa. p.189.n.3.

T A B. L X X I I.

Partes ejusdem Porticus cum mensuris. p.191.

T A B. L X X I I I.

Fons à Paulo V. extructus in Area Vaticana, & ejusdem fontis Ichnographia. p.195.

T A B. L X X I V.

Prospectus lateralis antiquæ Basilicæ, & locus ubi erat Obeliscus ante Pontificatum Sixti V. p.197.

T A B. L X X V.

Obeliscus Vaticanus à Sixto V. erectus in area Vaticana cum mensuris ejusdem. p.206.

T A B.

T A B. LXXVI.

Orthographia lateris externi Basilicæ Vaticanæ.

p.208.n.1.

T A B. LXXVII.

Pars lateris exterioris Basilicæ, cum ornatu, eiusque mensuris.

p.208.n.2.

T A B. LXXVIII.

Imago duplicis Tholi, cui Basilicæ Sacella in navibus minoribus subjacent.

p.209.

T A B. LXXIX.

Porta Palatii Vaticanæ à Martino Ferrabosco delineata.

p.212.n.1.

T A B. LXXX.

Alia Palatii Vaticanæ Porta ab eodem Ferrabosco delineata.

p.212.n.2.

T A B. LXXXI.

Porta Palatii Vaticanæ sub Paulo V. extructa.

p.212.n.3.

T A B. LXXXII.

Transversa Sclarum delineatio cum Ichnographia earundem.

p.214.n.1.

T A B. LXXXIII.

Prospectus Scale Regiæ ab Equite Bernino extructæ sub Alexandro VII.

p.214.n.2.

T A B. LXXXIV.

Constantini Magni Imperatoris equo insidentis simulacrum ab Equite Bernino exculptum.

p.214.n.3.

T A B. LXXXV.

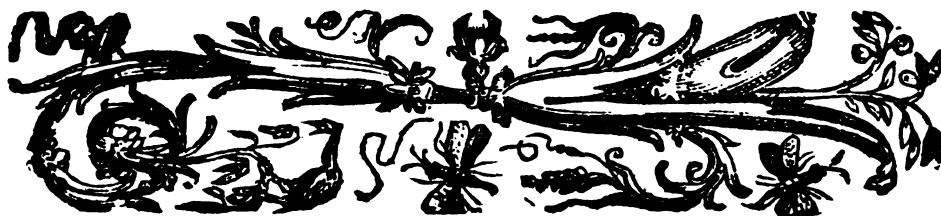
Ichnographia Palatii Vaticanæ sub Sixto V. delineata.

p.215.

T A B. LXXXVI.

Alia ejusdem Palatii Ichnographia sub Paulo V. delineata.

p.225.

B E A T I S S I M O

P E T R O

APOSTOLORUM PRINCIPI,

⁽¹⁾ Primo in Orbe Sacerdoti. ⁽²⁾ Venerabili ApostolicæSedis Antistiti, ⁽³⁾ Totius Fidei Capiti⁽⁴⁾ Claviculario ostii, quod Christus est. ⁽⁵⁾ Christianæ
Religionis Fundamento. ⁽⁶⁾ Christianorum Consiliario⁽⁷⁾ Ovium Christi Curatori Vicario⁽⁸⁾ Majestatis Apostolicæ Fastigio. ⁽⁹⁾ Orbis TerrarumSupremo Doctore. ⁽¹⁰⁾ Sancto, Beato, Prædicabili,

Et Adorando Apostolico Patri

Omni veneratione dignissimo

⁽¹¹⁾ Fundamento magno Ecclesiæ, & Petræ solidissimæ,

Supra quam Christus fundavit Ecclesiam,

⁽¹²⁾ Ac Ædificii Ecclesiastici altitudo confurgit,

TEMPLI VATICANI

Chronologicam enarrationem

Humillimus Cliens offert, ac dicat:

UIDQUID vel in Vaticanæ Basilicæ
molitione artifex manus operata est sa-
pienter, vel in eroganda argenti, aurique
copia Pietas Pontificia longa annorum se-
rie liberaliter effecit, compendio in vo-
lumine enarratum, rudique stylo licet expressum,
BEATISSIME APOSTOLORUM PRINCEPS,
tuis pedibus advolutus, in infimo Pontificii Solii
gra-

(1) Rabanus
ad Pascha-
lem Pap.(2) August.
ep. 157.(3) Philip.
Legatus
Cœlestini
P. in Conc.
Ephesino.(4) Ivo ser-
mon. de
Cath. S.
Petri.(5) Chry-
sost. hom. 3.
in act.(6) Idem
in Encom.
SS. P. & P.(7) S. Ful-
gent. ferm.
57.(8) Arnul-
phus Lexo-
vien. ep. 21.(9) S. Da-
mascen. in
hist. Bar-
laam c. 11.(10) Theo-
doretus ad
Hormisdā.(11) Orig.
hom. 5. in
exod.(12) S. Aug.
ferm. 15. de
Sanctis.

gradu deponere non dubitavi. Opus quidem aggredior Sanctorum Patrum, Oratorum, ac Poëtarum, encomiis clarum, trophæis augustum, vetustate venerabile, ac religione inclitum, ut ipsi vidimus, ut ex fida relatione Seniorum accepimus.

Opus, inquam, quo multorum Auctorum præeuntium arcana monumenta complecti conabor, ut Templi tui admirabilem majestatem omnium oculi intueri aliquo modo possint, remota quamvis regione ab eo dif-
fusi. Vehementer enim verendum erat, ne præclarissimarum memoria rerum penitus intercideret, & unà cum everfa veteris Basilicæ mole, sermonibusque mortalium paulatim evanescens, nisi qualicunque stylo revivisceret.

(13) Anast.
in Præfat.
ad vitam.
S. Jo. Ele-
mos.

(14) Chry-
sost. hom.
de Petro,
& Elia.

Nec ab ullo illud quærere sibi debuerat patrocinium, quam à Te ⁽¹³⁾ *omnium Arbitro*, ⁽¹⁴⁾ *ac Orbis Terrarum Magistro*. Quærant illud ab aliis, quorum valde valere dignitatem credunt; Æquum est Te bonorum multorum largitorem à me agnosci, qui tuæ gloriæ argumenta desumpsi, ac propterea tuum opus, tuumque munus tibi acceptum referre, meaque ibi vota litare, vbi fixas primùm habui cogitationes. Dum igitur ad pedes tuos me totum depono BEATISSIME PATER, ac Pontificiæ tuæ sublimitatis argumentum; non quidem de meo censu, sed de ipsa Basilica depromo, in aliquibus Pontificiis Numismatibus indicata; liceat illud usurpare, quod in nummo à se cuso Leo X. enunciauit, Templum Tibi offerens Vaticanum. *Petre, ecce Templum tuum*. Hanc enuncians epigraphem, nulla audaciæ nota videri possum reus, ac si tenuitatis meæ munus exile, totius Orbis, omniumque Ecclesiarum, Capiti supremo voluerim offerre, & proprio veluti in disco alienas opes depromere.

Tuæ sunt diuitiæ quas produco, tua uniuerfa hæc gloria, quam in Basilica Vaticana splendidissimè micantem gratulamur, &tribuendum cuique suum Iura omnia clamant. Tua, inquam, Vaticani Templi gloria, eo quòd Tibi à Constantino piissimo Imperatore pri-

primùm dicatum, cæteri deinde Romani Antistites consecrarunt, Tua insuper, quia in solo erectum, quod antea Pontificiæ jurisdictionis exercitio propriam in ditionem redegeras, sanguine deinde coëmcras, ac venerabili demum in sepulchro depositus, pacifica possessione illud retinere declarasti. Tua resumo, cum ad tuæ sacrosanctæ Basilicæ descriptionem, ob obsequium erga te, meum calamum impulisti, ac tuis munitus auspiciis, studium in ea exponenda collocavi.

Feci id ego pro viribus, ut *Apostolica hac Aula* etiam absentibus panderetur, quam admirabilem dixit Seraphicus Doctor Sanctus Bonaventura, Orbis miraculum & cæleste refugium divinitus præscriptum eruditissimus Baronius. Quod si Pontificio aliquo nomine inscriptam intueri par erat, tuo profecto justius insignitam, qui omnium Pontificum Primus, tanquam in Regia aula jura dicis Orbi Terrarum universo, & Vicaria Dei potestate tanquam *Deus in Terris* meritò dominaris.

Anast. in
Leone IV.

In Vita S.
Francisci
In Martyr.
18. Novem-
bris.

Glossa in
Procem.
Clement.
& alii apud
Rainaud.

Dum igitur Basilicam toti Orbi Terrarum venerabilem refero, quam sanctissimo tuo nomini excitatam ingens quotidie multitudo veneratur, in qua gloriæ tuæ temporale additamentum accedit, dum potentissimi, ac nobilissimi Reges, imò Imperii *Romani eminentissimum culmen* (ut cum S. Augustino loquar) *ad Sepulchrum Piscatoris submisso diademate supplicat, tuisque pedibus rebellium, etiam cervices diademate decorata, sese subiiciunt*, tuam bonitatem precor *Regni Cælorum Fanitor clementissime*, ut fidam æternæ vitæ stationem pandas, & sicut tu doces hominem scientiam tanquam luminare majus, quod illuminat terram, latentem lucem manifestare digneris, qua ex Divino Agno Beatorum Regio præfulget.

Ep. 4. ad
Madauren-
ses.

Petr. Dam-
serm. 26.

Nicolaus
Monachus
Ep. 7.

Jo. Ale-
xand. ad
Eug. 10.

Tu ab humana captivitate me libera, qui *Peregrinantium Dux* omnibus viam salutis ostendis. Gloriæ tuæ solium adivi, in mentem revocans, quod de Te sacer historicus narrat, *Et ponebant infirmos suos, ut umbra saltem transeuntis Petri obumbraret eos*. Ibi que nulla dubitatione agitatus spem erigo, cum S. Augustino inquires.

Si tunc apem ferre poterat umbra corporis, quantò magis nūnc plenitudo virtutis, si tunc supplicantibus proderat aura quadam pertranseuntis, quantò magis gratia nunc permanentis. Si ad præsidia supplicantium, tam potens fuit ante Martyrium, quantò magis efficax post Triumphum?

Dum igitur hisce in paginis de Vaticana Basilica acturus, triumphalem veluti Sedem exponam, in qua Tibi mortalium obsequia deferuntur, meos qualescunque labores dico, & humillimi Clientis preces ne despicias demississime postulo.

5

ILLUSTRISSIMO PRAESULI
JOANNI CIAMPINO
ROMANO
PRÆFATIO, ET CAPUT I.

*Qua occasione, quoque consilio scriptus hic Liber.
Ejus Argumentum, & Auctoris intentio.*

AUCIS me præfari oportet, & Tibi Illustrissime Præsul, suscepti operis rationem reddere. Postquam Pontificiorum Numismatum accuratam indaginem, præsertim, quæ à Martini V. tempore ad nostram usque ætatem prodire, tuo consilio, seu potius dicam jussu incæperam, ea occupatus, ejus generis multa recognovi, quibus Vaticanæ Basilicæ moles diversis temporibus extructa exprimebatur (sunt enim Numismata expressæ historiæ, longè meliores, quàm quæ calamo describuntur). Hæc dum peculiari observatione adnotarem, prout singula monebant, ut ea publici juris facerem, iisque sacrae antiquitatis studiosis pabulum non ingratum offerrem, animadverti, si ea sola, & dispersa prodissent, futurum, ut tanquam mutila, & detruncata membra, è solido corpore abstracta, viderentur.

Quamobrem ejusdem fabricæ quodammodo ætatem veluti in chronologicis tabulis indicatam advertens, cupido incessit singula quæque ad eam spectantia intimè perlustrandi, omnesque magni nominis viros, qui operam suam in ea potissimum extruenda collocarunt; opes insuper erogatas, lapidum, argenti, aurique ornamenta, quibus obsequium suum erga Apostolorum Principem Sanctissimi Romani Pontifices conati sunt universo terrarum Orbi significare. Itaque, quod ædificantibus solet accidere, ut destinati sumptus majori structuræ accessione augeantur, sic mihi, amplificato rerum cumulo, factum est prolixioris operæ incrementum.

Deterrebat animum variæ molis opus, arcebat ingentis operis labor, & ob id maximè, quòd scirem, ejusmodi laborem me subiturum, in quo doctissimos Viros eximia cum laude desudasse cognoveram. Scripserunt enim de Vaticana Basilica Auctores permulti: quorum, præcipui Romanus Canonicus, seu veriùs dicam Petrus Mallius, Massæus Veggius, Onuphrius Panvinus, & Tyberius Alpharanus; at non omnia horum scripta sunt typis excusa. Edidit Romæ anno 1646. Paulus de Angelis descriptionem veteris Basilicæ, à supradicto Romano Canonico exaratam, cui suas annotationes addidit, & brevissimam novi Templi enarrationem, cum utriusque Ichno-graphia. Qui Auctor in epistola ad Lectorem ait [Semper in animo suo desiderium

6. TEMPLI VATICANI HISTORIA.

„ derium habuisse nonnulla de Principis Apostolorum Divi PETRI in
 „ Vaticano Basilica tradere, non ut alii quidam, qui sine ullo ordine de
 „ eadem locuti sunt, sed nec rerum, & temporum ordine diligenter ser-
 „ vato, & veritatis fide sanctissimè custodita. Et quia cum de hac re cogi-
 „ taret Messanæ inciderit in descriptionem hujus Basilicæ, editam tempore
 „ Eugenii IV. ab Romano ejusdem Basilicæ Canonico, illum se esse sequu-
 „ tum affirmat; diligentiore rerum, ad eandem Basilicam pertinentium, col-
 „ lectione illi libenter relicta, quem in eam curam jamdiù incumbere in
 „ hac Urbe pro certo habebat] Quisnam ille fuerit adeò accuratus scriptor
 omninò tacet, nec mea possum assequi conjectura.

Postquam, disiecta vetus Basilica, quæ adhuc superstes erat sub Paulo V.
 nobilissimum novi Templi additamentum fecerat magnanimus Pontifex,
 molis præstantiam admiratus Martinus Ferraboscus, ab eodem Pontifice
 Vaticanis Quirinalibusque Fontibus Præfectus, singula vasti illius corporis
 membra accuratè delineata, ære diligenter exprimenda curavit, auctore con-
 filii præcipuè, & suis opibus rem juvante Illustris. D. Joanne Baptista Costa-
 guto seniore, Pontificiæ Domus Præfecto, viro ad benè merendum de
 bonarum Artium studiis, naturæ bonitate, & diuturna exercitatione for-
 mato, totumque opus, & partes singulas est ea ratione complexus. Cum
 verò Ferraboschi typos incompertos prodire, Pontifici neutiquam probaretur,
 ejus nutu Ferdinandus Carolus Parmensis cognomine dictus *Gianfattore*, in
 Vaticanum accitus, ex insigni Vaticana Bibliotheca suppellectilem haud exi-
 guam ex plurimorum Auctorum observatione diu, noctuque sollicitè auge-
 bat, ut illos explicaret eruditè, atque opus in hominum ora ea specie pro-
 duceretur, quæ augustam Templi majestatem haud omninò dedeceret.
 Imprimebat ille anno 1622. primum ex tribus voluminibus, quæ scripserat
 sacra eruditione plena, at morte è vivis sublatus opus non absolvit, simulque
 cum illo ejus scripta periere. Superfunt tamen aliqua fragmenta ad veterem
 Basilicam spectantia summo studio ab Equite Carolo de Puteo collecta,
 quorum pauca suis locis inferemus.

Leo Alla-
 cius de Vi-
 ris illustr.
 pag. 93.

Multa edidit Joannes Severanus agens de septem Urbis Ecclesijs, multa
 Franciscus Maria Turrigius, & Pompeus Ugonius: quamplurima etiam de
 eadem eruditissimo tuo calamo Illustris. Præsul exarasti in opere de sacris
 ædificiis, à Constantino Magno constructis; & nuperrimè Eques Carolus
 Fontana deputatus ejusdem Templi Architectus opus edidit, in quo illud
 tabulis æneis oculis subjecit eleganter expressum; verum quia non omnia,
 quæ ad Basilicæ fabricam spectant, quisque eorum complexus est, servato
 ætatum ordine (ut desideravit supradictus Paulus de Angelis) sed, aut bre-
 viter indicata, cum plerisque aliis permixta, quæ vel ad diversi generis histo-
 rias, vel ad Architecturæ operationes pertinent, animum induxi, ut accu-
 ratè (licet postremus, & in eorum numerum, qui eruditione præditi hanc
 ætatem condecorant, minimè enumerandus) pervestigatis, designatisque
 singillatim ejus Basilicæ partibus, ac servata in singulis temporum omnium
 periodo, prout assequi possem, separato volumine multa comprehenderem,
 ex quibus Templum Vaticanum à prima origine ad nostra usque tempora
 deductum, inspicere posset; & quamvis Romanæ Ecclesiæ hostes infestissimi
 illud

illud devastare pluries studuerint, firmitus è vulneribus, ex ignibus illustrius, nobiliter è ruinis idem surrexisse videretur.

Humanas quippè vices frequentissimè illud perpeffum esse pro comperto habemus, at nunc pulchrius se, qua multa antè sæcula splendescere. Romani enim Pontifices post Ethnicorum everfiones, atque incendia, plurimi numerantur, qui de restituenda, excolendaque hac Basilica contendunt, & nulla interrupta eorum serie, splendorem illi, ac majestatem adieere conati sunt, quàm marmoreis, quàm picturatis, quàm inauratis ex metallo ornamentis, ut jam non Roma tantum suspiciat, sed Orbis admirabundus hujus excelsæ molis excellentiam, & illud aptari possit præconium, quod olim de ipso Hierosolymæ Templo ab Aggæo Propheta prolatum est, videlicet: **MAGNA ERIT GLORIA DOMUS ISTIUS NOVISSIMAE.**

Nec à solis Viris Architectonicæ Artis peritissimis agendum esse de fabricis sum arbitratus, ut in suis paginis peritus Auctor affirmavit, exemplo enim præivere duo illa nostræ Societatis lumina Pradus, & Villalpandus, quorum calamo Templum Hierosolymitanum ex tot sæculorum caligine claram in lucem est fœlici contentione productum; meumque calamum incitaverunt, ut in Beatissimi Cœlorum Janitoris venerationem, Opusculum conficerem, quo ea tantum comprehenderem monimenta, quæ ad solam ejus fabricam spectantia, & penè omninò deperdita, meo conatui licuit episcari, ut si minus pro dignitate expressa, lævi saltem descriptione adumbrata species Basilicæ toto quondam Orbe terrarum inclytæ transmittatur ad posteros.

Fontan-
pag. 3.

Hac de causâ, & veteris aream Basilicæ, ejus figuram, partes præcipuas Architecturæ modum, Auctores, per quos erecta, & restituta, tempora, per quæ stetit, aut esse desiit, illius prospectus varios, & quæcunque memoratu digna, vel interiere, vel supersunt, complectar, illa tamen veriùs attingam, quam penè innumera numerabo. Historiam enim nimis prolixam contexere opus esset (inquit Joannes severanus) *si omnia, & singula describenda essent, quæ ad Vaticanæ Basilicæ structuram spectant, servata temporum omnium exacta periodo.* Qua de causâ ea tantum delibavit Auctor iste præclarus, quæ in suis scriptis recensuerat Alpharanus.

Pag. 47.

Quis autem omnia antiquitatis monimenta perscrutari valet, seu marmoreis in tabulis illa fuerint, seu M. S. codicibus consignata? Miramur enim rerum humanarum vicissitudinem, & rerum quantumvis egregiarum jacturam, ac fluxarum ætatum damna, quibus vel ipsi æternitati quodammodò excitatæ ab Antiquis fabricæ, nomen etiam perdidere, ut proindè Poetæ Epiphonema conveniat, relatum ab eruditissimo Fabretto ejusdem Basilicæ Canonico, videlicet:

De Aquis
num. 5.

Così se bene un tempo al Tempo guerra

Fanno l'opre famose, a passo lento

E l'opre, e i nomi insieme il Tempo atterra.

Quamobrem in eisdem *justissimo casu oblitteratos fuisse tantæ vanitatis Auctores*, exclamat Plinius; sed indignius multarum rerum fama silentio Scriptorum prorsus evanuit. Et ne ab ipsa Vaticana mole discedamus, conquiri cum Maffeo Veggio meritò possumus, qui dixit, *se multa non potuisse inve-*

Hist. lib. 36.
cap. 7.

Lib. 4.

inve-

8 TEMPLI VATICANI HISTORIA.

invenire, nam tot ex iis, quæ ad Basilicam pertinebant, deperierunt, ut dolendum sit, quantum vel negligentia, vel malignitas hominum omnia consumat, omnia deleat, & conficiat.

Cum ergò ejus Basilicæ ætatem, qua in hoc usque tempus magnificentissimè adolevit, Pontificum Numismata proponant, illa hisce in paginis proferam, in unam seriem collectis lineamentis, quæ dispersa, & separata profusiori in Opere de Numismatibus Pontificiis proferre debuissim, simul cum locis è probatorum Scriptorum monumentis acceptis, quorum ope omnia exarata, meisque insuper oculis, vel in manuscriptis fide dignis, vel in marmoribus recognita fuerunt, cum licuit; ut nihil vel adderem, vel minuerem, quod non veritate constaret, aut pravo affectu ductus, aut negligentia reus, quemadmodum scimus ab aliquibus factitari.

MS. lib. 5. » [Inter omnes enim artes (ait Maffæus Veggius) duas tantum ab imperitissimis, vilissimisque quibusque, quasi violenter injecta manu, nescio
» qua infelicitate usurpari, quotidie conspiciamus, Medicinam scilicet, &
» Historiam, ut sicut neminem non Rusticum, aut Stabularium, aut Circulatorum, aut vilissimam etiam quamvis Mulierculam videmus medendi
» aliqua præcepta, quibus omnem bonam valetudinem polliceatur, semper
» in promptu habere; ita qui de re aliqua gesta sunt, sacra, seu prophana
» loqui præsumat, audaciter id affirmat, ac si oculis conspexerit, ut nec ullus
» sit jam Nauta, nec Caupo, nec Tonfor, nec Scurra, nec balbutiens ulla
» jam anicula, cui narrandæ magnæ alicujus rei gestæ ingens animus desit.
» Peccat enim graviter quisquis ea, quæ nunquam gesta fuerint non erubescit
» litteris mandare]. Hactenus Veggius.

Itaque Numismata, quæ ad Vaticanam Basilicam spectant, fidelissimè declaraturus (Præsul Illustrissime) methodum, qua labores meos comprehendam Tibi breviter indico, ut si me in aliquibus defecisse animadverteris, Tua, qua præditus es humanitate, errores meæ voluntati non tribuas, sed vastæ Operis inoli, in brevissimam Epitomen, quinque tantummodò mensium spatio, & horis quidem successivis coarctatæ; notitiarum insuper inopiæ, quæ ad perfectum Opus conferre potuissent, aut è publicis monumentis abrasæ, aut imperviis Archivorum latebris penitus consulptæ. Quod, ut Tua gratificandi percupida indole libentiùs peragere valeas, paucis Te monitum cupio.

Epit. ann.
epist. ad Lector.

Et primò, me alienis opibus divitem nullo prorsus modò cenferi velle, si quæ ab aliis relata necesse fuerit adducere; aut æneis in tabulis delineata, iterum à me exarata proferre. Utar enim verbis eruditissimi Spondani, videlicet: *Quæ excerpimus, è libris publicis habuimus. Quæ publica sunt, nullius sunt, sed fiunt occupantium, nec ad aliud, qui pecuniam spargit in vulgus, id agit, quam, ut fiat arripientis.* Qui partes agit Historici, ea, quæ fuerunt oculis legentium exponit; secus Pictor, & Poeta ea sæpè, quæ possunt esse, conantur exprimere. Dum in meis Chronologicis enarrationibus Templi Vaticani partes delineatas depromere necesse erit, eas, prout vel existunt, vel extiterint, repræsentabo, è publicis prototypis acceptas, ut consideranti patebit.

Secundò, in recensendis Pontificum operibus, qui Basilicam illustrarunt, ubi

ubi de tempore dubitavero, quo ea peracta sint, annos adducam; quibus quisque eorum Ecclesiæ regimini præerat.

Tertiò, Numismata indicabo, quæ fabricæ Vaticanæ argumentum, suppeditabunt, multis reje&is, quibus Numismata ipsa clariùs possent illustrari, videlicet eorum forma, magnitudine, anno, quo cusa fuerunt, à quibus insuper delineata, quæ omnia (Deo dante) in uberiori, quam paro, tractatione Numismatum, quæ ad Pontifices Romanos spectant, iterùm resumam, ne quid desit, ad omnimodam eorundem Historiam exponendam.

Quartò, in adducendis fabricæ mensuris aliorum sententias referam, qui illas accuratè à se deprehensas in suis paginis asseruerunt; quamvis enim Romæ degens Basilicam adire pro libito valuerim, totam ejus vastissimam molem ulnis, seu decempeda ad amussim recognoscere, temporis angustia, improbusque labor, non unico perficiendus adjutore, vetarunt. Quorum omnium ordinem, atque rationes, ità exequar, ut in alienis dictis confutandis, quando id nonnunquam accidet, parcus neminem lædam, in firmandis propriis, gravissimos Auctores sequar, nihilque prætermittam, ut veras, certasque origines, tempora, & eventus proferam, & Sanctissimo Templo aliquid venerationis ob veritatem apud venturas ætates accedat.

Quod si scribendi stylum in aliquibus claudicare, & à latini sermonis puritate deflectere animadverteris, scias me alienis potiùs verbis multotiès usurum, quàm propriis, ut sine fucis nuda veritas elucescat, nihilque depravatas stylo elegantiori, aliorum Auctorum enarrationes oculis legentium fideliter subiiciam; sicque tessellata quodammodò compositione, ex diversis velutì discoloribus lapillis, elegantissimum opus emanaturum putavi, quo Vaticana Basilica ad vivum exprimeretur.

Illud demùm Tibi expono, me consiliis Tuis libenter paruisse, in hac dissertatione publico juri tradenda, nempe ut velutì Prodrumus luculentiori Numismatum tractationi præiret, ad quæ illustranda multiplici eruditione anno superiori animum adjeci, ejusdemque defectibus recognitis, futuros errores vitare possem, quibus mortales subiiciuntur, quos inter, licèt invitus, *quandoque bonus dormitat Homerus*.

Cæterùm in Chronologica narratione texenda à verbis abstinebo supervacaneis, nec oratorium stylum prosequutus, planam comparabo lectionem, ut sine temporis pretiosi jactura, maturos potius fructus, quàm frondium inutilem apparatus oculis inspiciat, interjectis, ubi opus erit, æneis tabulis, in quibus Basilicæ delineamenta exprimantur per orthographiam, vel ex scio-graphia ostendatur prospectus exterior, vel interior scenographiæ beneficio aperiatur. Post enim multa volumina evoluta, ex iis diligenter excerpere cœpi, quæcunque dispersa latebant, in diversarum rerum congerie, & ad propositum argumentum spectare visa sunt, ut iis, quasi lapidibus ejus, è ruderibus simul compactis, ac in primævo situ collocatis, antiqua iterùm exurgeret Vaticanæ Basilicæ fabrica, & novam cum veteri, longè magnificentiorẽ oculis compararet.

In hoc peragendo meam erga Te observantiam aliquomodo significari posse existimavi, qua Te non solum illiterati, sed eruditissimi Viri, toto

Fig. 1.

penè Orbe Româ diffiti, ac Religione remôti, arcanis modis attracti profequuntur. Harum magneticarum Virium causas, quibus polles, hîc exponere si vellem, deficeret calamus, ac Tua modestia vetaret. Satis illas indicant volumina, à Te bonarum Artium Promotore præclaro per totam Europam dispersa, satis liberales Facultates, quæ Tibi in dies gratulantur, quòd splendidam sedem obtinuerint, non in Musæo tantùm ædium tuarum, sed quod rarum est, ac pretiosius, in mente Tua, recentium, veterumque Auctorum doctrinam sceleriter hauriendo retinente in publicam utilitatem; & quamvis negotijs publicis assidue detentus, ab eruditissimis studiis nunquam animum abstrahis, ex quibus omnes intelligunt ejus levamen in literario labore; quietem in eruditis vigiliis, solatium in bonis artibus Te semper invenire. Satis denique volumen illud in Urbe Firmana hoc anno impressum, cui titulus est: *Il merito applaudito, e gli applausi premiati*, quo Doctor Ferdinandus Fabianus laudes Tuas comprehendit, quibus Scriptores hujus ætatis quamplurimi, ac Viri varia eruditione præclari suas paginas cumularunt, Quamobrem dum de Te à se edito Roma gratulatur, nil ultrà addam, sed Vaticanæ Basilicæ descriptionem exordior. Et primò in hac sequenti Tabula Numismata expono, quæ ad eandem pertinent, servata Pontificum serie, quorum auctoritate, seu auspiciis prodierunt in lucem, singula deindè luculenter explicaturus, quæ in eisdem brevissima epigraphæ, ac rerum expressione suboscure indicantur,

C A P U T II.

*De Vaticano Colle, ac Basilica à Constantino Imperatore
primum in eo excitata.*

PRIMO igitur, ut gradatim, claraque cum methodo procedamus, ab antiquo Templo exordiamur necesse est, quod in Divi PETRI Apostolorum Principis honorem Constantinus Imperator in Vaticano Campo excitavit. Erat hîc olim, quamvis triumphalis viæ terminus existeret, Incolis, præsertim pauperibus, aeris infalubritate odibilis, ut pluribus in locis Martialis innuit, cui Ammianus quoque Marcellinus subscribit de Lampridio Urbis Præfecto loquens. Quapropter Tacitus de quodam Vitellii Milite sermonem instituens, infamem Vaticanum appellat. Verùm perantiquo adhuc retento nomine, omine tamen in melius commutato, Venerabilis dicendus est Collis Vaticanus, ac Populorum omnium laudibus celebrandus, qui non solum Ethnicorum turpia dedecora excussit, sed prophanum solum in Principis Apostolorum obsequium præbuit, ut reliquorum Urbis Collium famam nobiliori titulo, & singulari gloriæ decore superavit. Ubi enim aer insuavis procul Romanos Cives arcebat, ibi PETRI Successores Sedem firmarunt, & sacris veræ Religionis functionibus expiatus, admodum salubris incolentibus evasit. Ibi loco triumphalium Curruum, qui in Regiis ludis ab ipsis Romanis Imperatoribus per eum agrum ducebantur, potentissimi nunc Reges, invictissimique Cæsares

Cæsares aurea sceptrā, & diademata ab ipsis Pontificibus Romanis accipiunt, & ex omni Terrarum Orbis plaga adventantes, suppliciter humi strati, osculis sacrum PETRI tumulum lambunt, seque suae Regna venerabundi Vaticanæ Sedi offerunt, cæterique omnes nullo labori parcentes è remotissimis regionibus accedunt, sacra limina veneraturi. Hic loco veteris superstitionis, ob quam inanes Dii Vaticinia proferebant, Suprema Apostolica Sedes locata est, ex qua veri Dei Vicarius infallibilia universi Orbis Fidelibus promulgat oracula. Hic demùm pro Circensibus ludis, in quibus insani populi clamores constrepebant, suavissimis canticis Deum laudantes personant, non in Apollinis, seu Martis Fano, non in Caij circo, seu Neronis theatro, sed in sacra Divi PETRI Basilica, in qua accedentium auribus illud reor posse repeti effatum, quod olim Moyse: *Locus enim, in quo stas, Terra Sancta est.* Vel quod Jacob Israelitarum Patriarcha pronunciavit: *Non est hic aliud, nisi Domus Dei, & Porta Coeli.*

Exod. 3.

Gen. 28.

His perbrevis adnotatis; ad Basilicam perlustrandam properemus. Itaque postquam Constantinus Imperator sacro Fontis latice à lepra, culparumque sordibus mundatus fuerat, Templum vero Numini erigendi facultatem Christi-fidelibus indulgit, atque, ut ipse omnibus præiret exemplo, celeberrimum spectaculis Circum demolitus (ut ubi falsa Apollinis vaticinia resonabant, infallibilia Divi PETRI oracula enunciarentur) spectabilem Molem excitavit eo in loco, in quo ejusdem Apostoli Corpus fuerat sepultum à Sancto Anacleto Pontifice, de quo scripsit Sanctus Damasus: *Hic memoriam Beati PETRI construxit, & composuit, cum Presbyter ordinatus fuisset à Beato PETRO, ubi Episcoporum corpora in sepultura recondentur.* Eamque Cœmeterii partem conclusit piissimus Imperator, quæ cæteris dignitate præstabat. Fuerat hæc Beati PETRI Confessio, sive Oratorium, Sedes prima Pontificis, ad quam Fideles conveniebant, ut narrat Tyberius Alpharanus Sixti V. coævus, antiquæ Vaticanæ Basilicæ accuratissimus Scriptor, deinde ejusdem Beatissimi Apostoli sepulchrum, quod omnium Pontificum Sanctitate conspicuorum, ac Martyrum invictissimorum Corpora juxta Apostolorum Principem recondita, veluti Ecclesiæ Romanæ thesaurus continebat.

Die octava post susceptum Baptisma circa annum 324. supplex ad Beati PETRI Confessionem accedens, ibidem Imperiali deposito diademate, Regia exutus clamyde, persolutis Deo votis, fabricæ inchoandæ omnium primus manus admovit, siquidem sceptri vice ligone desumpto solum effodit, & in Sanctorum duodecim Apostolorum honorem, duodecim terræ cophinos augustis humeris asportavit. Longè quidem Vespasiano gloriosior, qui, ut ex Svetonio accepimus, restitutionem Capitolii aggressus, ruderibus purgandis manus primus admovit, ac suo collo quædam extulit, quæ omnia Sancti Silvestri acta MS. Vaticana testantur apud Baronium, & cum Baronio quamplurimi. Testantur insuper hanc Foundationem contra Romanæ Ecclesiæ invidiosos detractores, ænea Numismata, quæ sub Paulo V. anno 1607. in area antiqui Templi reperta fuere, cum Imagine Salvatoris, & in opposita parte cum imaginibus Constantini, ac Helenæ signum crucis manibus stringentium. Alia itidem Numismata confirmant, sub

Anno 324.

Pag. 62. de
crypt. Vatic.

Urbano VIII. inventa circa annum 1628. cum effigie Magni Constantini, & Crucis Dominicæ signo, quando jacta fuerunt fundamenta ad collocandas supra Confessionem quatuor columnas æreas, quas suo loco referemus, ut narrat Turrigius. Testantur insuper duo illa carmina litteris ex musivo expressa in veteri Tribuna, ex qua, antequam penitus destrueretur, posteritati tradidit Andreas Fulvius lib. 2. Antiquitatum cap. 10. sic:

*Quod duce Te mundus surrexit in astra triumphans,
Hanc Constantinus Victor tibi condidit Aulam.*

Pag. 448.

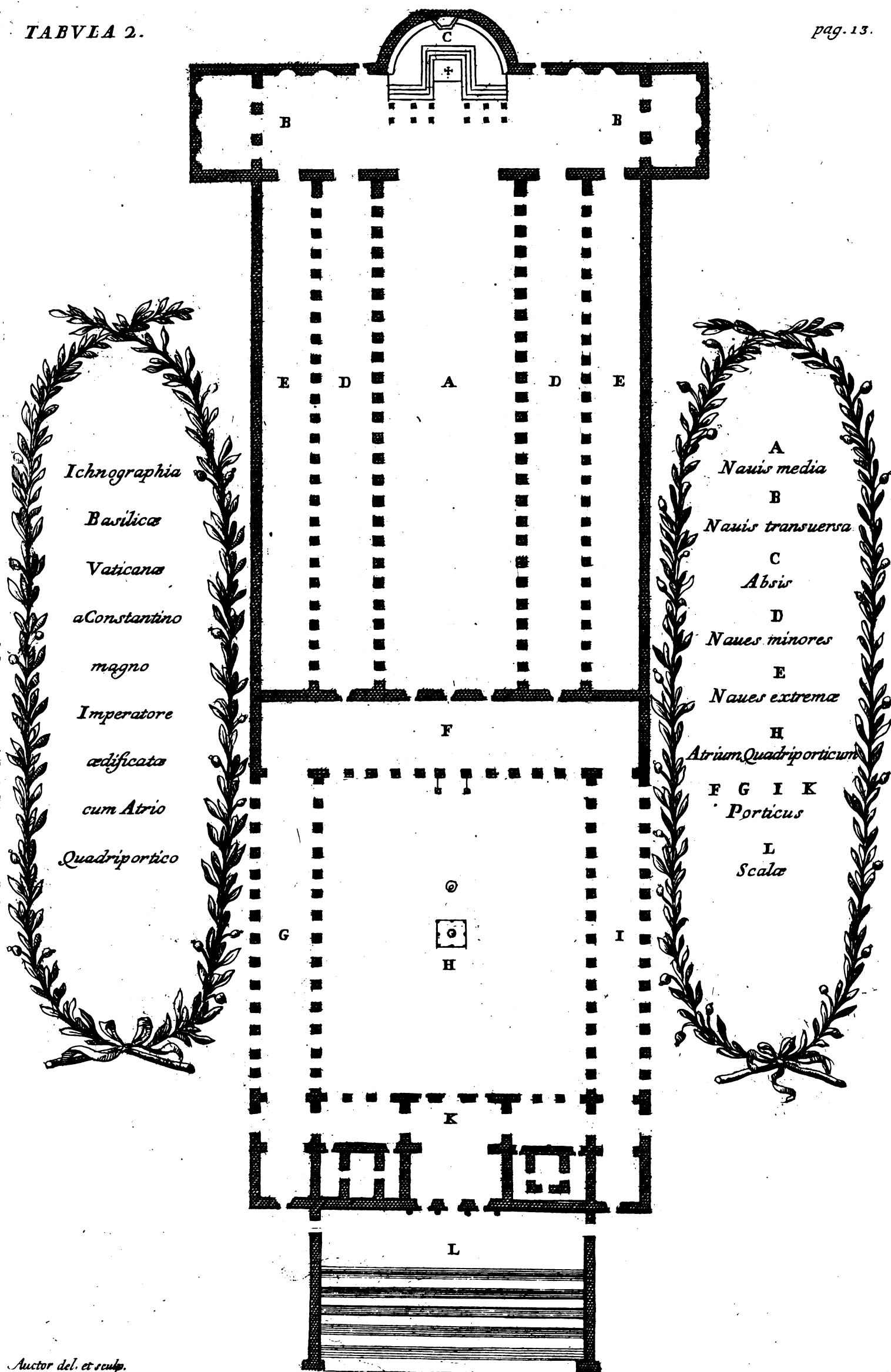
Testantur denique magni lateres in antiquorum parietum demolitione occasione nouæ fabricæ inventi, visque à Baronio, ut idem scribit in appendice tomi 3. & refert Turrigius in cryptis Vaticanis, in quibus Constantini nomen impressum erat, juxta morem antiquum obsignandi lateres, ac tegulas, de quibus agit Illustriss. Ciampinus cap. 4. De sac. ædif. Flavius Blondus lib. 2. cap. 12. De Roma instaurata, Octavius Falconerius in Epist. ad Carolum Dati impressa in appendice Operis, quod Italicè De Roma veteri vulgavit Faminianus Nardinus.

Verum festinato, vastoque operi pro majestate firmitas haud inerat adversus ævi sequentis injurias; cum rudis illo sæculo ars ædificandi haud quaquam par fuerit soliditati operis in sæcula perennaturi. Ipsa quin etiam cæmenta ex Circi, aliarumque adjacentium ædificationum ruinis fortuito festinantibus oblata, dum Basilicæ opus urgeretur, apsidis laterum, & frontis structuram minus arcto nexu coherentem, infirmam reddidere. Celeri autem, & rudi opere ædificationem illam esse perfectam ipsæ columnarum, bases, & capitula partim imperfecta, partim ab ipsis columnis proportionem, & ordine discrepantia, Zophori etiam ipsi, & Coronices, ac Epistylia declarant, undique accepta nullo, aut parvo delectu.

Hujus Vaticanæ Basilicæ à Constantino erectæ Ichnographia extat in Archivo ejusdem ab Alpharano primum circa annum 1590. delineata, & à pluribus Auctoribus suis in operibus, sed non ab omnibus juxta prototypum exactè expressa, fortassè Pictorum incuria. Vulgavit illam anno 1620. Severanus in libro De Septem Urbis Ecclesiis, vulgavit anno 1677. Augustinus Oldoinus Societatis Jesu in tomo 1. suarum additionum ad res gestas Pontificum Romanorum; extat à Martino Ferrabosco anno 1620. exculpta in Opere typis dato ab Illustriss. Præfule Joanne Baptista Costaguto seniore Camerae Pontificiæ Præfecto sub Paulo V., deinde anno 1693. Illustriss. Ciampinus retulit in cap. 4. Operis De sacris ædificiis. Demum anno superiori Eques Carolus Fontana lib. 2. cap. 10. de Templo Vaticano cum suis additionibus delineavit.

Non tamen supervacaneum putò illam in nostris paginis iterum adducere, quandoquidem diversa methodo à supracitatis præclarissimis Auctoribus in hac Templi Vaticani Chronologia conscribenda procedam. Non enim omnia, quæ ad talem Ichnographiam spectant simul exponam, veluti lautissimæ mensæ copiosa edulia, quæ potius fastidio sunt assidentibus, sed gradatim, omnes ejus partes indigitando, ut evitetur confusio, & legentium curiositati abundè satisfiat. Illam è prototypo mutuatam huc afferro, in qua fabricæ partes, & quidem internas à piissimo Imperatore primum extructæ
expri-

exprimuntur, eamque iterum adducam, ut quidquid Constantinianæ Basilicæ Summi Pontifices Romani successivè addiderunt, dilucidè appareat.

Constabat igitur Basilica à Constantino extructa, sex navibus in formam crucis dispositis, & ut ait Maffeus Veggius lib. 1. centum marmoreis, nobilibusque columnis sublimis, & quidem earum media A omnium amplissima in longum producta veluti crucis hastam efformabat; brachia verò alia transversa B, in cuius medio caput exprimebat Apsis C semicycli formam habens. Quatuor aliæ DE mediæ navi hincindè dispositæ conjungebantur. Pedem insuper crucis Atrium quadriporticum H adumbrabat. Vocabatur autem ob hanc structuræ formam Basilica, quæ vox etsi à Gentilibus accepta videatur, non abhorret tamen à sacrarum litterarum phrasi, cum legamus lib. 2. Paralip. 4. num. 9. atrium illud majus Templi Salomonis Basilicam nominari. Apud Romanos tamen non fuit Templorum porticus, sed domus ampla columnis subnixa, in qua teste Plutarco, Jus dicebant, eratque in foro (ut apparet ex lib. 4. act. in ver. Cic.) Fiebant item in ea concilia privata, judicia, arbitria, interdum etiam convivium, saltationes, & ludi. Quod verò pertinet ad Basilicæ structuram, cum non una esset, sed plures, simul jungebantur in longum porticibus, quæ columnis incumbabant, æquo inter se intervallo distantibus, ut constat ex Vitruvio. Nec verò in uno tantum erant foro, sed in multis, & hyeme potissimum publicæ in ipsis habebantur conciones, & negotiatorum conventus; & quidem in superiori parte judicia, in inferiori negotia exercebantur. Judicia in eis exerceri solita duo insignes ostendunt Auctores Seneca, & Plinius, ille lib. 3. De ira cap. 33. hic autem lib. epist. 5. epist. postrema; & hæc de Basilicis publicis dicta sint, quas constat loca fuisse ampla, & publicis usibus accommodata.

Fig. 2.

In Cat.
Vticen.Libr. 5.
cap. 3.

Cum autem Christi Religio propagaretur Basilicæ illæ Gentilium in Ecclesias, & ad sacros usus convertebantur, nomine retento, licet Valfridus Strabo cap. 6. de rebus Ecclesiast. dicat quod Basilicæ prius vocarentur Regum habitacula, nunc Divina Tempia dicantur, quia ibi Regi omnium Deo cultus, & sacrificia offeruntur, nisi malimus dicere cum Aufonio Gallo, Basilicas olim negotiis plenas, nunc votis, & Christi-fideles in his negotiari de his, quæ ad animi salutem spectant, quæ vera sunt, ac solida negotia. Erant etiam & privatorum Basilicæ ad inambulandum exædificatæ, & magno sumpto ornata, quarum meminit S. Hieronymus epist. ad Marcell. de his plura apud Lælium Bisciolam.

Hor. Sub-
seciu. lib. 12
cap. 10.

Itaque Constantinus, juxta morem ejus temporis, Basilicam suam erexit in eam formam dispositam, non servatis ad amissim regulis, quibus juxta morem antiquum Basilicas erigendas esse postea docuit Leo Baptista Albertus de re ædificatoria: *Basilicas enim, ait ille, aream habere oportet ita comparatam, ut sit earum longitudo ad latitudinem dupla. Latitudo areæ dividetur in partes novem, ex quibus dabuntur quinque ambulationi mediæ, singulis autem porticibus binæ. Tum & longitudo itidem in partes dividetur novem, ex his una dabitur sinui tribunali, amplitudini verò tribunalis in faucibus dabuntur duæ, &c.* His regulis neglectis (quas tamen apud antiquos in usu fuisse incertum est) Constantinus Basilicam ædificavit in modum crucis, ut indicatum est; non sine arcano Christianæ pietatis documento,

Lib. 7. c.
14.De sep-
tem Eccl.
pag. 37.

ait

ait Joannes Severanus; quandoquidem piissimus Imperator, salutifero Crucis signo auspicante, Victoriæ à Maxentio retulit, sicuti in patibulo, ad crucis formam composito, tamquam in curru triumphali Apostolorum Princeps Romanos immò totius Orbis Infideles profligavit.

Apud
Nardinum
lib. 7. cap.
12.

Jacobus Grimaldus in suis MS. hæc addidit: Antiquæ Vaticanæ Basilicæ à Constantino Maximo fabrefactæ facies exterior apsis, & muri extremi, ac illi super columnis surgentes, qui tecta gravi pondere sustinebant è laterum tophorumque fragmentis Circo, adjacentibus ædificiis acceptis, celeri opera, rudique arte ædificati fuerant, Basilicam ipsam brevi tempore acceleratam fuisse fides oculata testatur, capitella partim absoluta, partim imperfecta, bases multæ columnis absimiles, fenestrellæ arcuatæ lateritiæ primùm, postea germanico opere marmoreæ effectæ. Limina ex magnis marmoribus, quæ ablata esse ex Circo, vel alterius ædificii ruinis, pars inferior terra obruta indicabat, cum sub uno ex his modicè arcuato rosæ sculptæ erant, in altero litteræ legebantur, *Cum Speculator*, quas judicatum est arcum, seu locum speculatorium ipsius forsitan Circi significasse. Huc usque Grimaldus.

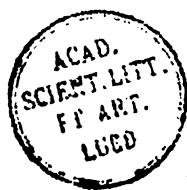
C A P U T III.

De mensuris antiquæ Basilicæ.

MENSURAS autem ejusdem Basilicæ indicatas huc afferro ab eodem Severano ex italico in latinum idioma translatas. Sic enim ille refert lib. De Septem Ecclesiis pag. 37. & seq. Apsis longitudine occidentem versus protensa palmis 44. lata 80. Inter Apfidem, & Basilicæ corpus transversa navis excurrerat, à meridie ad Boream palmis 390., habebatque latitudinem palmorum 70. Naves illi conjunctæ ab oriente ad occidentem protrahantur 406. palmis in longitudine; earum media omnium amplissima 106. palmis, in latitudinem excurrerat, reliquæ hinc inde naves minoris latitudinis erant, illæ namque duæ, quæ à dextero latere ad meridiem, & à sinistro ad Boream mediæ adjacebant, in latitudine 38. palmis constabant, posteriores antè dictis contiguæ ex utraque parte Basilicæ muro adjacentes palmos 39. latitudinis seorsim habebant: tota demùm area Basilicæ in latitudine à meridie ad Boream palmis 280. comprehendebatur.

Hæ sunt Basilicæ mensuræ à Severano relatæ: undè nam ille eas accepit omninò ignotum mihi est; at æquè perspicuum eas nimis immaturè è calamo effluxisse, neque mensuris ab aliis Auctoribus relatis cœquari; quod ex ipsa numerorum supputatione clarissimè sic ostenditur. Tota Basilicæ area à meridie ad Boream, juxta Severani sententiam, est palmorum 285.

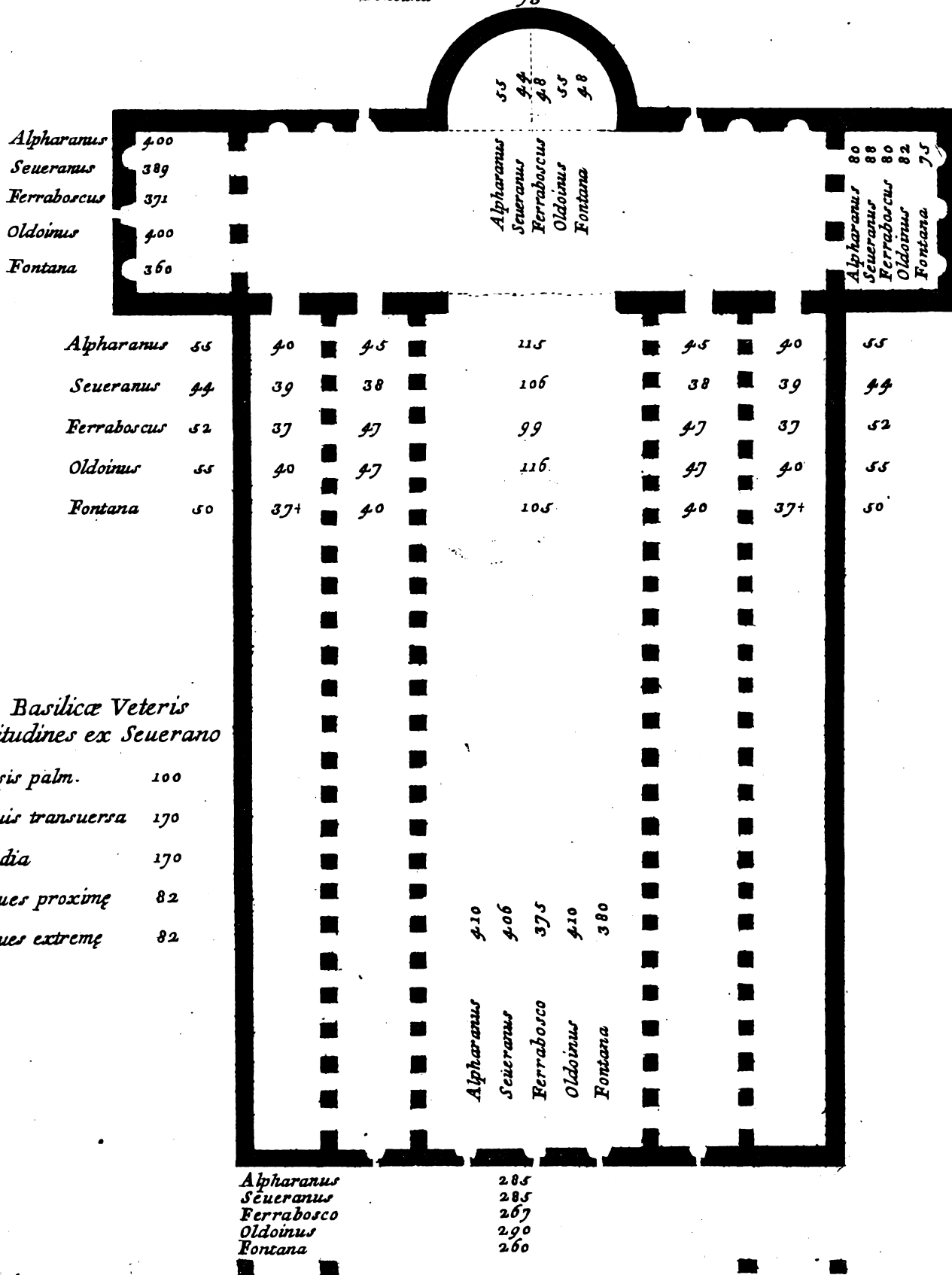

TABULA 3.

pag. 15.

ICHNOGRAPHIA BASILICÆ VATICANÆ CVM MENSVRIS VARIORVM AVTHORVM

Alphar. 88
Seueran. 80
Ferrab. 85
Oldoin. 86
Fontana 75

Navis media palmorum	106.	
Duæ proximæ	38.	
	38.	Hi numeri si in unam
Aliæ binæ extremæ	39.	
	39.	

Summam colligantur, erit sum. pal. 260. Hic numerus si auferatur à summa palmorum 285. quibus dicebatur tota area commensurari, supererunt palmi 25. Igitur aut falso asseritur totam aream palmis 285. commensurari, aut aliàs naves mensuris suprapositis respondere. Insuper adnotavi falso dici posteriores naves muro Basilicæ adjacentes palmos 39. seorsim habere in latitudine, quandoquidem scimus eas angustiores fuisse navibus, quæ mediæ adiacebant, quibus tamen palmos 38. Severanus attribuit.

Cupidus itaque veritatem è latebris expiscandi, ad Ichnographicam tabulam me contuli, quam in primo tomo de Actis Pontificum vulgavit Oldoinus, easque itidem perlustravi, quæ studio Martini Ferrabosci, & Equitis Caroli Fontanæ in lucem prodierunt; at illas diligenter perscrutatus, adhibitis palmorum scalis, quas iidem suis tabulis addidere, valde inter se varias inveni, licet singulis numerorum summæ exactissimè expositæ omninò respondeant; adivi propterea Ichnographicam tabulam in Archivo Vaticanæ Basilicæ collocatam, quam Alpharanus tempore Sixti V. delineavit, relatu quondam Jacobi Herculani Romani: *Qui* (ut scribit Jacobus Grimaldus in suo tract. MS. de Lancea) à Paulo IV. *Canonicus Sancti Petri, antea Beneficiatus, & edituus animarum Parochus, & Summi Pontificis Eleemosynarius, vite, & conversationis sanctissime, obiit anno 1573. & veterem Basilicam, antequam Julius II. deturbaret descripserat, optime viderat, & multa notatu digna observaverat*; atque in ea diffimiles mensuras inveni. Quisnam horum Auctorum veram antiqui Templi aream descripserit, cum mihi omninò impossibile sit dijudicare, singulorum Ichnographias in sequenti tabula numerorum beneficio exponam, ut, quandoquidem veritatem indigitare non possum, relatoris saltèm partes adimpleam utilitati curiosorum, adhibita palmorum mensura, quam mihi eadem Alpharani tabula suppeditavit.

Pag. 184.

Fig. 3.

CAPUT IV.

De Atrio, ejusque mensuris, Januis, & Scalis.

N Basilicam aditus per multiplices januas patebat; in mediana enim majore navi tres æquales erant altæ palmis 29. latæ 16. In pariete, ortum Solis respiciente, apertæ. In duabus navibus medianæ proximis janua una inerat palmis 28. alta, lata verò 14. In pariete transversæ navis occidentem versus duæ aderant, & ad meridiem unica, singulæ in altitudinem 18. palmorum, & latitudinem 10. patefactæ, quas mensuras ab Illustris. Ciampino inveni relatas, ex Archivo Vaticano, ut idem affirmat, acceptas. In utroque insuper latere Basilicæ aliæ quinque januæ à diversis Pontificibus temporis progressu fuerunt apertæ, ut ingressus daretur ad quasdam Ecclesias, seu Oratoria ab iisdem extructa, additaque Constantinianæ Basilicæ, ut infra patebit.

Amplum addidit Constantinus Atrium, cujus Ichnographiam in superiori tabula exposui, quod quadriporticum denominabatur, à quatuor porticibus, & F G I K indicatis. Porticus, quæ Basilicæ hærebat ejus latitudinem sua longitudine æquabat, lata palmis 53. alta verò 55. Decem fulciebatur columnis cum binis Paraestatis. Binis porticibus G I in dextera, & sinistra parte atrii excurrentibus, longitudo erat palmorum 256. latitudo 41. tredecim columnis singulis adjectis, quibus tectum fulciebatur. Quarta denique porticus K alteri è diametro oppositæ omninò respondebat sua longitudine, in latitudine verò explebat palmum unum supra octoginta.

Fig. 4.

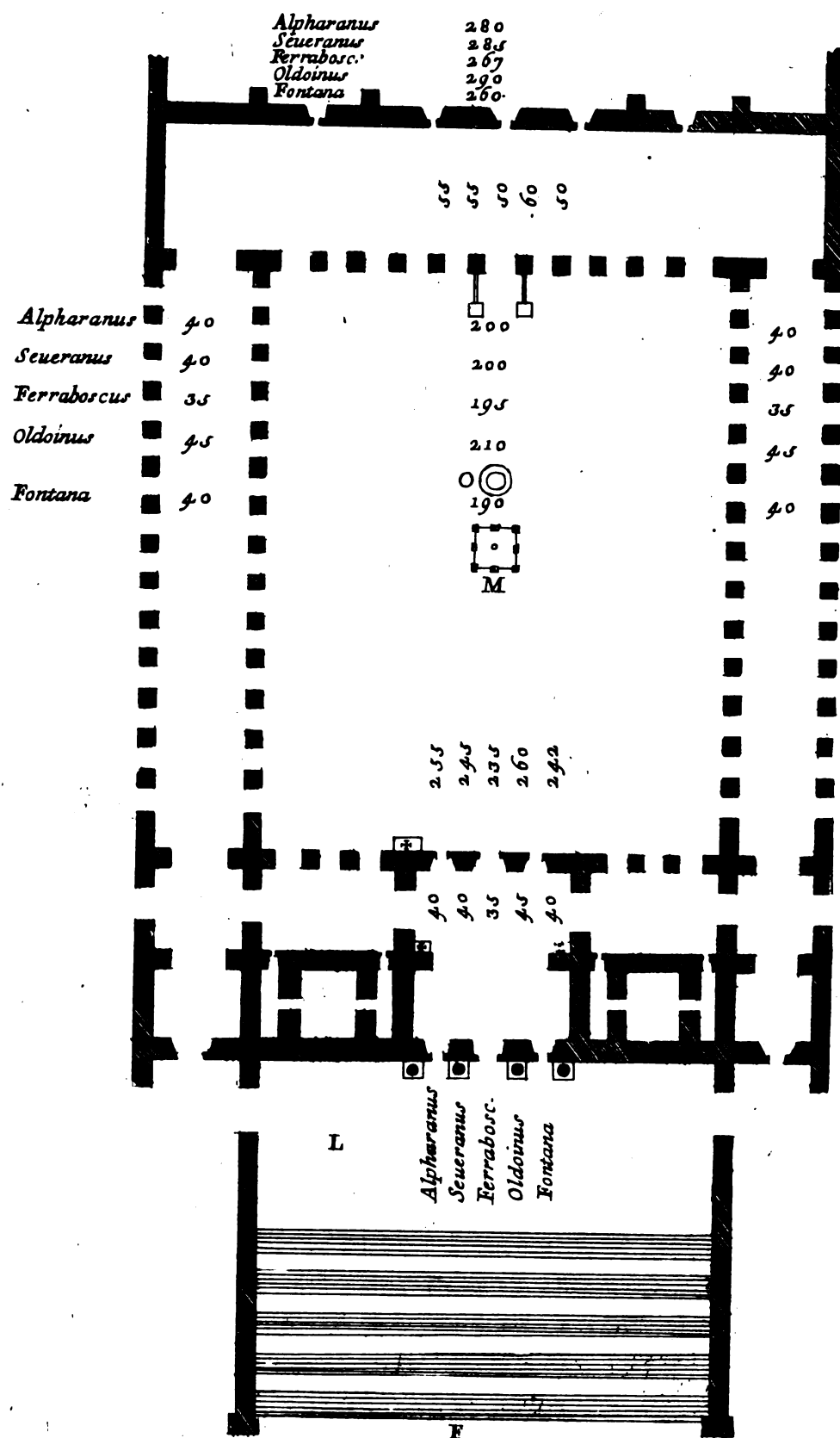
Harum mensuras accepi ex eodem cap. 4. Illustris. Ciampini; cæterum in tabulis aliorum Auctorum omninò varias deprehendi, sicuti in superiori Basilicæ Ichnographia, prout in subiecta atrii tabula expressi. Undè nam hæc mensurarum varietas orta sit incompertum prorsus mihi fuit. Temporis dicam injuriam fuisse, cujus edacitate pereunt cum Artis tum Naturæ opera, & ærea quamvis existant, dente nimis invidioso in pulverem redacta ventis ludibrio sunt, ac prorsus evanescunt. Illud pro comperto habuimus in hanc porticum per tres januas aditum patuisse, quæ gradus Basilicæ, & Solis ortum spectabant. Illæ enim marmoreis postibus, valvis æneis, & quatuor columnis ornatae tempore Pauli V. adhuc videbantur ea forma, quam in nostra tabula suo loco indicabimus, fideliter delineatam in Vaticana Bibliotheca, ubi in latere dextero parietis propè januam, jussu Sixti V. dictæ januæ fuerunt coloribus expressæ.

Antè has portas supra gradus area magna L jacebat quadris strata marmoribus, habebatque in longitudine palmos 200., ut refert Illustris. Ciampinus, in latitudine verò 76. At juxtà tabulam Ferrabosci palm. 185. longit. latitudinis verò 65. Juxtà delineationem Oldoini longitudinem palmorum 200. latitudinem palmorum 75. Juxtà Fontanæ Ichnographiam longitudinem palmorum 185. latitudinem palmorum 70. Ad eam marmorei gradus

TABVLA 4

pag. 16.

ICHNOGRAPHIA ATRII QVADRIPORTICI CVM MENSVRIS VARIORVM AVTHORVM

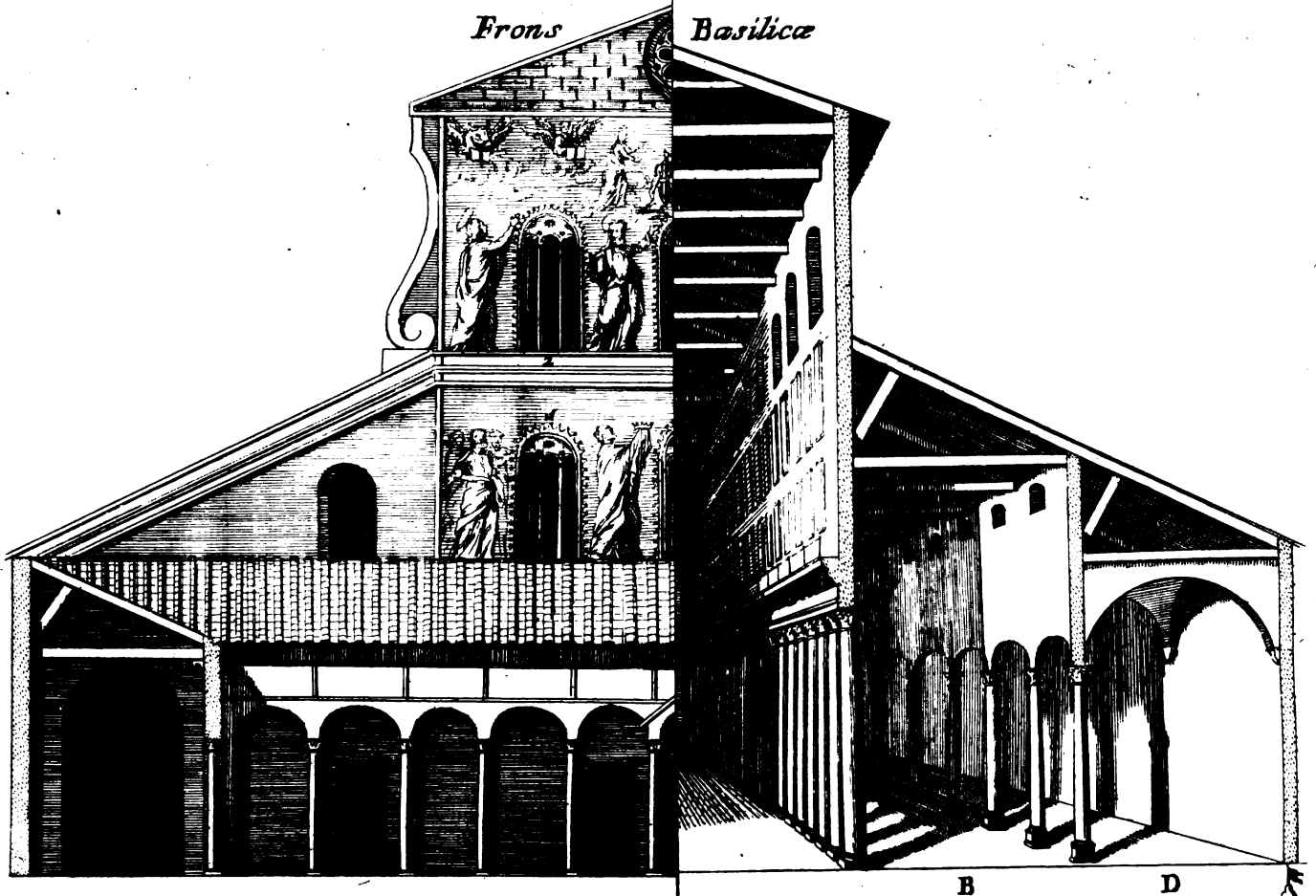

Auctor del. et sculp.

FIGURA 1.
Frons Basilicae

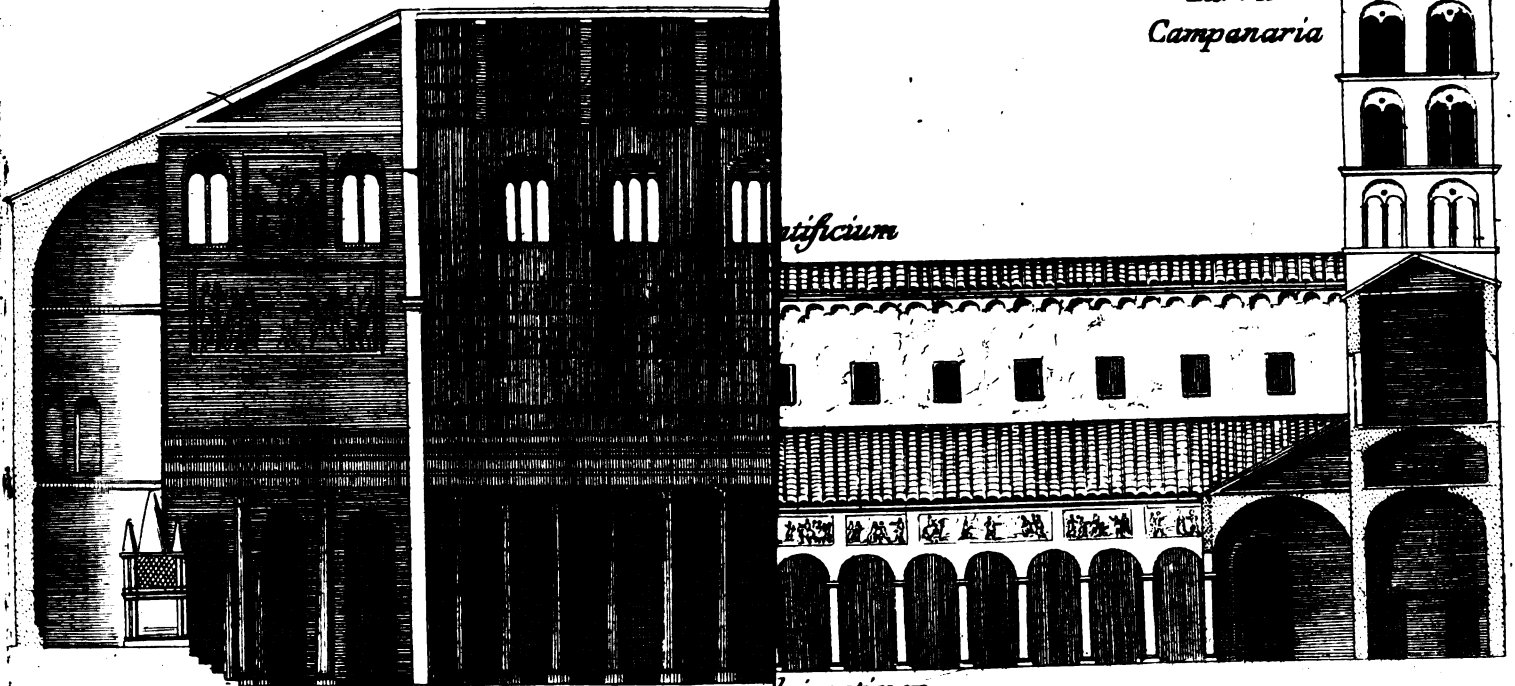

Scen

Turris Campanaria

atificium

triporticum

Hieronymus Frezza incidi

gradus 35. ascensum dabant littera F expressi, qui omnes in quinque ordines ita distribuebantur, ut quilibet ordo septem gradus contineret, exiguoque aræ spatio quique ordo distingueretur, qui gradus, & aræ spatiola, palmorum 95. latitudinem æquabant, longitudine verò aræ magnæ omnino respondebant.

CAPUT V.

De Partibus Basilicæ Interioribus.

EXPOSITO Basilicæ Vaticanæ Ichnographico veluti fundamento, reliqua sunt adnotanda, quæ ad ejusdem integram molem attinent. Tabulam proinde Quintam Scenographicam expono, in qua partem interiorem Basilicæ ab imo pavimento usque ad apicem tecti comprehendit. Illam delineavi juxta Archetypum, qui est in cryptis Vaticanis, de quo Turrigius pag. 153. licet etiam à Ferrabosco, Illustris. Ciampino, atque Fontana suis in tabulis ostendatur, ut propius à fonte notitiâ haurirem. Ille enim jussu Pauli V. antequam destrueretur, ibi fuit coloribus expressus, ne ob aliorum incisorum vel incuriam, vel importunam delineandi elegantiam ab antiqua veritate aberrarem.

Fig. 5.

Affurgebant itaque prædictæ quinque naves non pari altitudine, ut patet. Binæ enim A B mediæ navi propinquæ palmos 82. explebant extremæ C D 62. media E 170. totidemque transversa, in qua Apsis erat centum alta palmorum.

Quatuor ordinibus columnarum distinguebantur Naves, hac tamen cum varietate, quod majoris navis columnæ 40. palmos in longitudine, in crassitie sex continerent; columnæ verò minorum navium palmos 26. altitudinis, quatuor crassitie juxta Illustris. Ciampini relationem, vigintisex cum dimidio juxta Severanum.

Quoad verò columnarum numerum non omnium Auctorum par est relatio. Martinus Ferrabosco, Joannes Severanus, Illustris. Ciampinus, & Eques Carolus Fontana in suis tabulis Ichnographicis tribuunt singulis ordinibus, juxta Alpharani delineationem columnas 22. quatuorque indicant in navi transversa, quæ simul numeratæ numerum explent 92. Oldoinus verò ponit vigintitres, quæ cum aliis quatuor transversæ navis compleat numerum 96.

Undè nam Tyberius Alpharanus deduxerit singulis ordinibus columnas 22. inhæsisse haud scio. Ille quidem primus omnium expressit suam ichnographiam, nempe anno 1589. sub Sixto V. ne (ut ipsemet scripsit Eminentiſs. Cardinali Evangelistæ Pallotto Sixti V. Prodatario, & Basilicæ Archipræsbytero, novique Templi Protectori) sacra, ac vetustissimæ ædis devotio periret, & ideò magno labore, studioque, & fidis mensuris se delineasse affirmat; verum cum eo tempore antiqua Basilica integra non extaret, sed tantum pars ejusdem, ab undecima videlicet columna atrium, versus extensa, facile reor illum decipi potuisse exprimendo 22. tantum

C

colum-

Lib. I. c. 28.
de glor.
Mart.

In vita
Tom. Bibl.
PP.

Pag. 38.

Pag. 198.

Pag. 96.

Pag. 41.

columnas. Hanc suspicionem in meam mentem iniecit Maffeus Veggius in cap. 1. cum diceret: *Constantinum excitasse Basilicam centum marmoreis nobilibusque columnis sublimem*. Eam auxit S. Gregorii Turonensis relatio. Hic enim Vir sanctissimus, & Scriptor egregius Basilicam Vaticanam describens, sic ait: *Quatuor ordines columnarum valde admirabilium numero 96. habens; habet etiam quatuor in Altare, quæ sunt simul centum*. Ex hac relatione, quæ pro certa habenda profecto est. (Ille enim tempore Gregorii Magni limina Apostolorum visitavit è Gallia) inferendum putò singulis ordinibus columnarum columnas 23. fuisse collocatas, & in navi transversa alias quatuor, quibus si totidem addantur columnæ Altaris, efficietur numerus centenarius ab eodem Turonensi relatus.

Præter hunc columnarum numerum Joannes Severanus De Septem Ecclesiis, aliàs duas refert, quibus arcus major in capite navis mediæ incumbat, qui Arcus triumphalis dicebatur, ob rationes ablatas ab Illustris.

Ciampino De Veter. Monim. cap. 22. Verùm, quia nullum antiquum citat Auctorem, & à Sancto Gregorio Turonensi numeratæ non fuerunt, illas ultrà centum extitisse affirmare non audeo. De his columnis scribens Pompejus Ugonius affirmat non omnia earum epystilia perfectæ fuisse, sicuti nec bases, quod accidisse putat ob vehemens desiderium, quo flagrabat Imperator Basilicæ molem, brevi temporis intervallo absolutam, contemplandi.

Quamobrem Joannes Severanus refert Inscriptionem cuidam epystilio incisam sic: DIVO TITO DIVI VESPASIANI F. VESPASIANO AUG. IMP. CAESAR D. NERVAE F. NERVA TRAJANUS GERMANICUS DACICUS PONT. MAX. TRIB. POT. COS. PP. FECIT.

Columnis medianæ navis epystilia imposita parietem sustinebant, singulis verò minorum navium supra capitula, loco epystiliorum arcus imponebantur parietes sustinentes. Per multiplices fenestras lux Basilicam irradiabat, nam frons ejusdem in mediana navi, orientem Solem respiciente, sex patebant in duplici ordine dispositæ 22. palmis altæ, 14. latæ; supra has unica alia rotunda, cujus diamater palmis 14. erat æqualis. Repræsentantur hæ fenestræ in Tab. 5. Figura 2. sub num. 1. 2. 3. 4. 5. 6. & 7. sicuti pariter Figura 3. ejusdem Tabulæ Scenographicæ indicantur fenestræ, quæ in utroque latere medianæ navis inerant numero undecim, sese è regione spectantes, ejusdem amplitudinis, palmis scilicet septemdecim in altitudine, duodecim verò cum semisse in latitudine. Posteriorum, ac minorum navium parietibus totidem etiam inerant fenestræ.

Navis insuper transversa sexdecim fenestras ostentabat, quæ fenestris majoris navis omninò pares ita erant dispositæ, ut partem meridionalem binæ, & binæ Borealem respicerent, orientali verò sex, totidemque occidentali opponerentur. In apsidem quoque per quinque fenestras, palmis tredecim altas, & undecim latas, lux ingrediebatur. Inerant insuper aliæ duæ minores fenestræ in facie Basilicæ, quarum beneficio naves hinc inde mediæ proximæ illuminabantur; quæ omnes numerum explent septuagesimum-quartum. Has numeratas inveni apud Illustris. Ciampinum. Quamobrem nescio, quo fundamento ductus præclarus quidam nostræ ætatis Scriptor affirmare possit fuisse octoginta octo, nisi fortassè addendæ sint extremis navium

C. 4. pag.
34.

pariet.

parietibus aliæ vigintidux, sicuti de aliis navibus dictum est, quarum numerus, si superiori addatur, efficiet summam nonagintasex fenestrarum.

At apud nullum Auctorem inveni has postremas fenestras indicari, nec in ulla Ichnographica delineatione exprimuntur. Putò tamen aliquas inibi fuisse, sicuti in Basilica Divo Paulo in via Hostiensis dicata videmus, quam sci-
mus à Magno Constantino constructam, Vaticanæ parùm dissimilem.

Basilicæ demùm muri ex lateribus coctis ædificati crassitie sex palmos superabant, verùm octo non excedebant. Pavimentum rotundis, quadratis, & discoloribus compactum erat marmoribus. Tectum magnis quadratis trabibus compositum, supra navim majorem, & transversam tegulis sexquipedalibus ex ære corinthio deaurato imbricatum, supra cæteras verò naves lateritiis, quarum aliquas suo tempore superesse tradit idem Alpharanus. Cap. I.
Refert Jacobus Grimaldus, qui aderat, cum vetus Basilica sub Paulo V. diructa fuit, quòd *Tectum navis ejusdem majoris opertum erat tegulis æneis, quas Anastasius scribit in vita Honorii Papæ I. ex consensu Eraclii Imperat. ex Templo Romuli ad hanc Basilicam transtulit, antea inauratas. In aliquibus tegulis plumbeis legebatur Alex. PP. III. Innocent. PP. II. Innocent. PP. III. Cælestinus PP. III. Benedictus PP. XII. Frater Romanus, quæ nomina indicant restitutum ab iis Pontificibus. Romanus nomen erat Artificis figlinæ, & tegulæ vetustissimæ, ibi sunt antè Constantini tempora, quarum due sunt in Archivo, alie in tecto Alexandri VI. Pii V. Gregorii XIII. Tegulas non multas à Theodorica Asiano Rege fortassè oblatas fuisse, ipsemet tegulæ testantur, quarum due sunt in Archivo cum his litteris. Regnante D. N. Theodorico. Felix Roma, & regnante D. N. Theodorico bonæ Romæ.*

His placet adnectere quædam fragmenta MS. à Ferdinando Carolo, quæ post Auctoris mortem magno studio collecta, Eques Carolus à Puteo in suo Museo servavit. Sic enim ille scripsit de antiqua Basilica pag. 124.
 „ Illius longitudinem in palmis septingentis & quinquaginta, latitudinem
 „ in ducentis trigintaquinque produxit (Constantinus) ut vastissimam
 „ Cajani Circi aream utraque dimensione superaret. Longitudinem univer-
 „ sam duas secuit in partes, quarum alteram trecentos quinquagintaquinque
 „ palmos atrio destinabat, Basilicæ alteram. Spatium Basilicæ duas item in
 „ partes distribuit, alteram navem appellaverant, vel corpus Basilicæ, Basi-
 „ licamve ipsam, vel ambulationem calcidicam, vel caufidicam, reliquam
 „ partem appellavere, quæ in capite Basilicæ in latitudinem Basilicæ ita
 „ extendebatur, ut utrinque extenderet brachia extra latitudinem Basilicæ
 „ per palmos 40. undè T litteræ figuram videretur exprimere, è longitu-
 „ dine media caufidicæ caput exstat, in semicirculum desinens, cujus pro-
 „ funditas palmorum 40. ut excessus brachiorum supra latera idem esset in
 „ excessu apsidis, supra calcidicam, latitudo verò eadem cum altitudine calci-
 „ dici, scilicet palmorum 70. Basilicæ longitudo tres in partes dividebatur,
 „ quarum media utrinque 44. columnis sepiebatur, reliquæ partes duæ duobus
 „ columnarum paulò minorum ordinibus duas item in partes secabantur,
 „ quapropter cum quatuor columnarum ordines longitudinem Basilicæ desi-
 „ gnarent, ambulationes quinque videbantur, quarum media maxima.

Perpetuus murus latitudine palmorum decem universam aream ambiebat, nunquam interruptus, nisi quam in utroque apsidis latere spatium duorum ostiorum ad occidentem præferebat, in fine verò orientem Solem spectante quinque spatia vacua relicta sunt tria in ambulatione media, in proximis lateribus duo, singula scilicet in singulis. Cuspis apsidis, illiusque summa testudo centenos in palmos assurgit. Septuagenis tamen palmis à culmine calcidici superatur. Maxima porticus, quæ & media, majorque navis etiam appellatur, reliquas utrinque sitas minores porticus pari celsitudine supergreditur, Basilicæ corpus jam antea quinque porticibus distingui, perficique docuimus, quæ mediam, maximamque utrinque claudunt, duplo celsitudinis proportionem superantur à maxima, minimas verò, & extremas quarta altitudinis parte præstant, maxima namque in altitudinem centesimi septuagesimique palmorum erecta consurgens mediis longè supereminet ad octuagintaquinque palmorum sublimitatem, vix assurgentibus, postremas verò ad latera Basilicæ conversas sublimi vertice despicit ægrè ad sexagenos palmos egressas.

Frontis parietem nunc in cacumen elatum, nunc demissum ad minores porticus, & in infimas dejectum, pluribusque luminibus apertum varia quoque altitudo determinat. Hactenus supradictus Auctor, qui in pag. 196. & 198. hæc alia subdit de fenestris, & portis loquens.

Nunc quot, quantisque luminibus pateret, expediam; ab ipsis orientalis oræ portis, Basilicæ facies primò quinque januis ingentibus aperiebatur. Tres mediæ pari lumine in senos, & denos pedes latitudine extensa, altitudine undetricos attingente. Duæ etiam portæ in occidentem patentes, quibus altitudo palmorum duodeviginti, latitudo verò decem. Septem luminibus Sol exoriens septemplicem Divini spiritus radium, quo Fidelium mentes instruuntur clarè designant, ex orientali pariete mediam Basilicæ porticum perlustrans, ingenti luce totam demùm replebat hoc ordine, ut ad summum fastigii culmen paries in orbem excisus, quindecim palmorum diametrum vacuum radiis permeantibus relinqueret, inferne verò paribus inter se intervallis distantes tres fenestras, totidemque sub istis aperiret altitudine vicenum duorum palmorum latitudine ferè quindecim, cujus etiam magnitudinis, & formæ fenestris duabus & viginti in utroque latere patentibus præclara diurni syderis luce eadem media porticus perfundebatur parietum fenestris, ità per intervalla distributis, ut cuique tertiæ columnæ parietem ferenti fenestræ responderent, seseque è regione respicientes, non minùs diei claritate, quàm ordinis pulchritudine Basilicam illustrarent, minores porticus utrinque ad mediam sitæ pari quoque numero fenestrarum claro lumine perfundebatur, iisdem intervallis dispositis, sed paulò minore amplitudine, cum altitudo palmos septenos & denos non excederet, nec latitudo ternos & denos attingeret. Transversa porticus, quàm calcidicum appellare, per fenestrarum sexdecim lumina aperto die perfruebatur, ad luminum mediæ porticus amplitudinem, & ordinem prorsus conformata. Eam ordinis dispositionem, ut dextrum crucis brachium octonis luminibus, totidem sinistrum aperiretur, & in ipso dextro duo ad meridiem, ad orientem tria, totidem ad occidentem excisa, è regione se invicem respicientia; in sinistra
ad

ad Boream duo, tria ibidem ad orientem, totidemque ad occidentem pari prorsus collocatione paterent. Apſis ipſa quinque fenestrarum luminibus in illius circuitu per æqua intervalla radiantibus diteſcebat. Luminum altitudo ſenis & denis, latitudo undenis palmis continebatur, ut crucis, per quam utraque facta ſunt, unum caput, peſque pari prorsus luminum fulgore niteret.

Antiquæ Baſilicæ ſummam adiiciemus, ſi parietibus tectum impoſuerimus. Nemo dubitabit lacunaria laquearibus abiegnis miræ longitudinis contexta, cum mediæ porticus latitudo aream centeſimum ac ſenum palmarum occuparet. Superiori anno huius ſæculi ſexto ipſi vidimus die, quæ anniverſaria dies eſt obitus Julii II. Pontificis Templi fundatoris, die 21. Februarii hora 21. cum dimitteretur tecti trabs illa, quæ porticus mediæ tectum fulciret, prima fronti Baſilicæ orientali proxima, eamque humi jacentem centenos & terdenos palmos egreſſam, longitudine ſolida, & craſſitie, non ſine Urbis admiratione ſumus dimenſi, quo tempore ſuperſtitem Baſilicam deponebant. Ingentibus trabibus, ingenteſque abiegnæ tabulæ fuerant impoſitæ, quod non exiguum decus, nec infirmum lacunaribus robur adiecit. Trabes ipſæ tecti univerſi contignationi tranſtra præſtiterant. Tranſtris capita cantariorum quoque, vel tignorum ingentium ſuper impoſita, quæ utrinque deducta ad culmen ipſum convenientia ſimul jungebantur, & firmiſſimis binis capreolis connectebantur, quorum alter à ſummo culmine ad medium tranſtri, alter in modum crucis priorem capreolum ſecans ad cantarios pertingebat. Canteriis Tempia modicis intervallo diſpoſita, Templis aſſeres impoſiti, aſſeribus lateritii imbrices magni ſuperſtructi, ſicque ampliſſimi tecti moles adverſus ſævientis cœli tempeſtates firmiſſima contignatione ſolidata diutiſſimè perſeveravit.

Pavimentum collucentibus lapillis in exiguam magnitudinem ſectis, varioque colore micantibus nitens, innumeras rerum formas per laborem plurimum ex ipſorum lapillorum multiplici genere coagmentatas, & circumvertentium ſeſe ſpirarum nexu diſtinctas referebat, auro etiam interlito, non ſine incredibile divitiarum contemptu in Vaticanæ Baſilicæ decus effuſarum, inter ingentes marmorum tabulas, maculiſque præſtantes, à rotunditate rotas appellatas, quæ mortalium pedibus terebantur. Hucuſque citatus Auctor, cujus enarrationem cum ſupra à nobis expoſitis conferre poterit Lector inſpiciendo Tabulam 5. Ichnographicam, quæ Baſilicam per longum diviſam exhibet.

Illam ſuo calamo delineavit Florentiæ Eques Carolus Fontana in Bibliotheca MS. Medicea, ubi Auctographum mihi retulit à ſe viſum eſſe, tempore Georgii Vaſari Romæ exaratum, eamque exponit in lib. 2. cap. 10. de Templo Vaticano; ubi tamen adverto aliquos errores irrepiſſe, fortaiſſè Inciſoris incuria; nam numero 7. falſo indicantur domicilia Sacerdotum, & aliorum Baſilicæ adminiſtrantium, cum certum ſit in ea parte fuiſſe Palatium Pontificium ab Innocentio VIII. extructum, ut refert Oldoinus cum aliis tom. 3. his verbis: Innocentius VIII. ædificandi ſtudioſus inſignes in Palatio Vaticano in primo atrio habitationes, inter quas unum amplum, & verè regium habitaculum extruxit. Indicatur hoc Palatium characteribus expref-

Col. 97.

expressis in pariete ejusdem Palatii, quod jussu Pauli V. in cryptis Vaticanis depictum fuit, sic: *Palatium Innocentii VIII.* Secundò, in facie Basilicæ non indicantur fenestræ in primo ordine dispositæ. Tertiò, affirmatur sub numero 10. indicante januas Basilicæ, fuisse ipsis impositam Naviculam Divi PETRI à Jotto extructam; cum manifestè constet dictam navem extitisse in parte opposita occidentali plagæ obversam, ut suo loco dicemus. Illud etiam advertendum hanc meam scenographicam tabulam in eo dissentire, quod 23. columnas in longum dispositas demonstret, non verò 22. ut præclarus Architectus delineavit in sua.

C A P U T VI.

De Circo Neroniano sub Basilica latente.

NTEQUAM ad ulteriora procedamus non incongruum erit indicare Neronianum Circum, supra quem Basilicæ fundamenta Constantinus extruxit, quandoquidem dubitatio circa illum exoritur, quam ad trutinam revocare jucundum æque, ac utile fore arbitror erudito Lectori. In eo (scripsit Maffæus Veggius) non satis summam Dei bonitatem, ac sapientiam admirari, atque laudare possumus, qui locum, ubi omnium libidinum irritamenta, omnia scelera, omniaque mala, & atrocia facinora exercebantur, mutatis contra longe contrariis conditionibus omnium virtutum portum, omnisque Religionis, & Sanctitatis columnen esse voluerit.

Lib. 1.

Lib. 7. c. 13.

Præmitto igitur relationem, quam ex MS. Jacobi Grimaldi se accepisse narrat Famianus Nardinus his verbis: Anno 1616. dùm Scalæ Sancti Petri amoverentur, apparuerunt muri antiqui reticulati craffi, qui videbantur fuisse è ruinis turrium Circi, ibi repertus fuit æreus nummus Agrippinæ Aug. Dùm fundaretur hæc altera Vaticani Templi pars sub Paulo V. inspectum est Circi longitudinem fuisse palmorum 720. Romanorum, latitudinem 400. Area, ubi ludi edebantur, lata palmorum 230. Incipiebat ab infimis gradibus Basilicæ, ~~definebat ubi nunc est Ecclesia Sanctæ Marthæ retrò apsidam ad occasum.~~ Obeliscus erat in medio, qui locus nunc est retrò Sacellum Chori. Extremus Basilicæ paries, & duplex columnatum Sanctiss. Crucifixi, & S. Andreæ fundatum erat supra tres magnos parietes Circi Caii, & Neronis supradicti. Similis erat Circo Caracallæ, qui hodiè pro majori parte extat, altis utrinque parietibus cinctus erat ternis ab una parte, super quibus extabant dictæ naves Sanctiss. Crucifixi, & S. Andreæ, & ternis ab altera, ubi nunc est Coemeterium Campi Sancti, qui se in longum trahentes lateritii sustinebant olim arcuatos fornices, in quibus sedilia extabant pro spectatoribus. Inter utrumque parietem spatium latum palmorum 42. & semis erat. A capite ad pedes nullum impedimentum, sed tanquam tabulationes, & curritoria è ruinis ipsis conspiciebantur. Horum parietum postremum in Circum respicientem, dùm terra fundamenti Chori egereretur, mensurandum curavi. Altus erat paries ipse ab
area

area palmis 35. semis, latus palm. 14. fundatus palm. 30. Hactenus Grimaldum scripsisse refert Nardinus loco citato.

Hæc etiam omnia affirmat Severanus, citatque librum quartum Maffei Veggii, addens hæc verba: *Il che tutto si è osservato nel gittare à terra la Chiesa vecchia di San Pietro*; sed errorem (ex Scriptoris fortasse incuria, vel Impressoris) irrepsisse arbitror, cum Veggius in lib. 4. nullum prorsus verbum scripserit de Circo Neronis, sed tantum in lib. 1. ubi hæc habet: *Ubi nunc Basilica Sancti Petri est, Circus ante Caii, et Neronis erat, cujus adhuc reliquie magna ex parte extant.*

Pag. 8. de
Sept. Eccl.

Quamobrem ne aliorum relationibus in aliquem errorem inducerer in Archivo Vaticanæ Basilicæ Grimaldi Autographum recognovi, & quamplurima verba inveni à Nardino mutata. Hæc enim scripsit Grimaldus in libro Instrumentorum Authenticorum pag. 116. [Dum fundaretur hæc
„ altera pars Templi, inspectum est Circi longitudinem fuisse pedum 540.
„ qui sunt palmi 720. latitudinem pedum 300. qui sunt palmi 400.
„ Area, ubi ludi edebantur erat altitudinis pedum 372. semis, qui sunt
„ palmi 230. Incipiebat ab infimis gradibus Basilicæ, desinebat ubi nunc
„ est Ecclesia Sanctæ Marthæ retrò novam apsidam ad occasum, Viam
„ Triumphalem, nunc Sancti Spiritus appellatam respiciebat. Obeliscus erat
„ in medio, qui locus nunc est retrò Sacellum Sixti IV. brevi demoliendum
„ pro novo ibidem Choro ædificando. Basilicæ, ejusque atrii pars illa,
„ quæ ad meridiem vergit cum Palatio Archipresbyteri in summo graduum
„ posito fundata erat supra tres memoratos parietes. Ad ædes ipsas Archipresbyteri circa finem, vel caput fuisse docet hodiè murus ex quadratis lapidibus fabrefactus ab ea parte in semicirculum vergens. Altis utrinque parietibus cinctus erat, ternis ab una parte, super quibus extabant naves Sanctissimi Crucifixi, & Sancti Andreæ, & ternis ab altera in loco, ubi nunc est Cœmeterium Campi Sancti. Hi se in longum trahentes lateritii, sustinebant olim arcuatos fornices, in quibus dicta sedilia extabant pro Spectatoribus. Inter utrumque parietem spatium latum pedum 32. semis, qui sunt palmi 42. semis. A capite ad pedes nullum impedimentum, sed ambulationes, & curritoria è ruinis ipsis hactenus conspiciuntur. Horum siquidem parietum postremum in Circum respicientem, dum terra fundamenti Chori egeretur, mensurandum curavi. Altus erat paries ipse ab area pedes 31. qui sunt palmi 41. semis, latus palmis 44. fundatus pal. 30. Hactenus Grimaldus.

Huic narrationi averfatur Eques Carolus Fontana duplici quidem titulo. Collocat enim primò Circum diverso in situ; secundò, illum longiorem fuisse putat eo, quem Grimaldus affirmat. Placet hæc duo examinare, & primò de longitudine. Hanc asserit præfatus Auctor, dicendam fuisse à Grimaldo palmorum 1400. *Cum à Divæ Marthæ partibus ad veteris Basilicæ gradus, ab ipso Grimaldo tanquam limites Circi designatas 1400. palmi intercedant.* Errorem derivasse putat ex æquivocatione, supponendo totam Circi longitudinem comprehendi in distantia, quæ inerat inter Carceres, & priorem metam, sexcentos & octoginta palmos contento: spinam verò (videlicet lineam, quæ inter duas metas intercedebat; sic

Lib. 1. c. 6.

Ibid.

fic ab antiquis vocatam) ait fuisse palmorum 1200. aream inter secundam metam, & muros, ubi sedilia pro Spectatoribus erant, habuisse pal. 160. muros palmos 85. qui palmi 85. duplicati & cum aliis in unam summam collecti, efficiunt pal. 2210. Itaque area Circi juxta Fontanæ documenta erat palm. 2210. quamvis ipse post mensuras supra indicatas concludat areæ Circi longitudinem se reperisse 2040. palmos adæquare. Subscribit tamen Grimaldo, asserenti latitudinem areæ interioris fuisse palmorum 230. & latitudinem murorum illam concludentium palmos explere singulis in partibus 85. qui in unam summam collecti efficiunt totius areæ latitudinem palmorum 400.

Pag. 87.

Qui nam ex his Auctoribus veritati propius accesserit, ex iis, quæ addam facilè deprehendi à Lectoribus poterit. Grimaldus enim testis oculatus asserit extremum Basilicæ parietem, & duplicem columnarum ordinem Sanctissimi Crucifixi, & S. Andreæ fundatum fuisse supra tres magnos parietes Circi Neronis. Hoc idem Grimaldus confirmat in suo MS. de Sanctissimo Sudario, ubi ait, quòd die Mercurii 9. Maii 1607. in media nave veteris Vaticanæ Basilicæ juxta magnos sepultos parietes Circi Caii, & Neronis, columnatum majus sinistrum à Templi ingressu sustinentes non longè à loco, ubi erat Sacellum Sanctissimi Sacramenti, dùm egererentur nova fundamenta subtus terram palmis 30. inventus est humi sepultus æneus nummus quadrata forma habens in una parte claves decussatas, in altera Vultum Sanctum. Hoc pariter demonstrat Iconismus ab ipso Fontana compositus lib. 1. cap. 5. pag. 27. similis illi, quem in majore proportionè delineatum ad majorem claritatem hìc addimus Tabula 6. sub num. 1. In eo paries A extremus Basilicæ muro Circi B incumbit. Muro C primus columnarum ordo D. Altera verò columnarum series E in muro F. Quibus positis supponi necessariò debet Circi aream talem locum sub Basilica occupasse, qualem in nostra tabula Ichnographica assignavimus. In ea partes transversas, & spissis lincolis obumbratæ parietes Circi indicant, lineæ nigerrimæ aream Basilicæ à Constantino extructæ, partes verò, quæ punctis frequentibus exprimuntur sub notis XX. novæ Basilicæ ambitum à Summis Pontificibus ædificatæ.

Fig. 6.

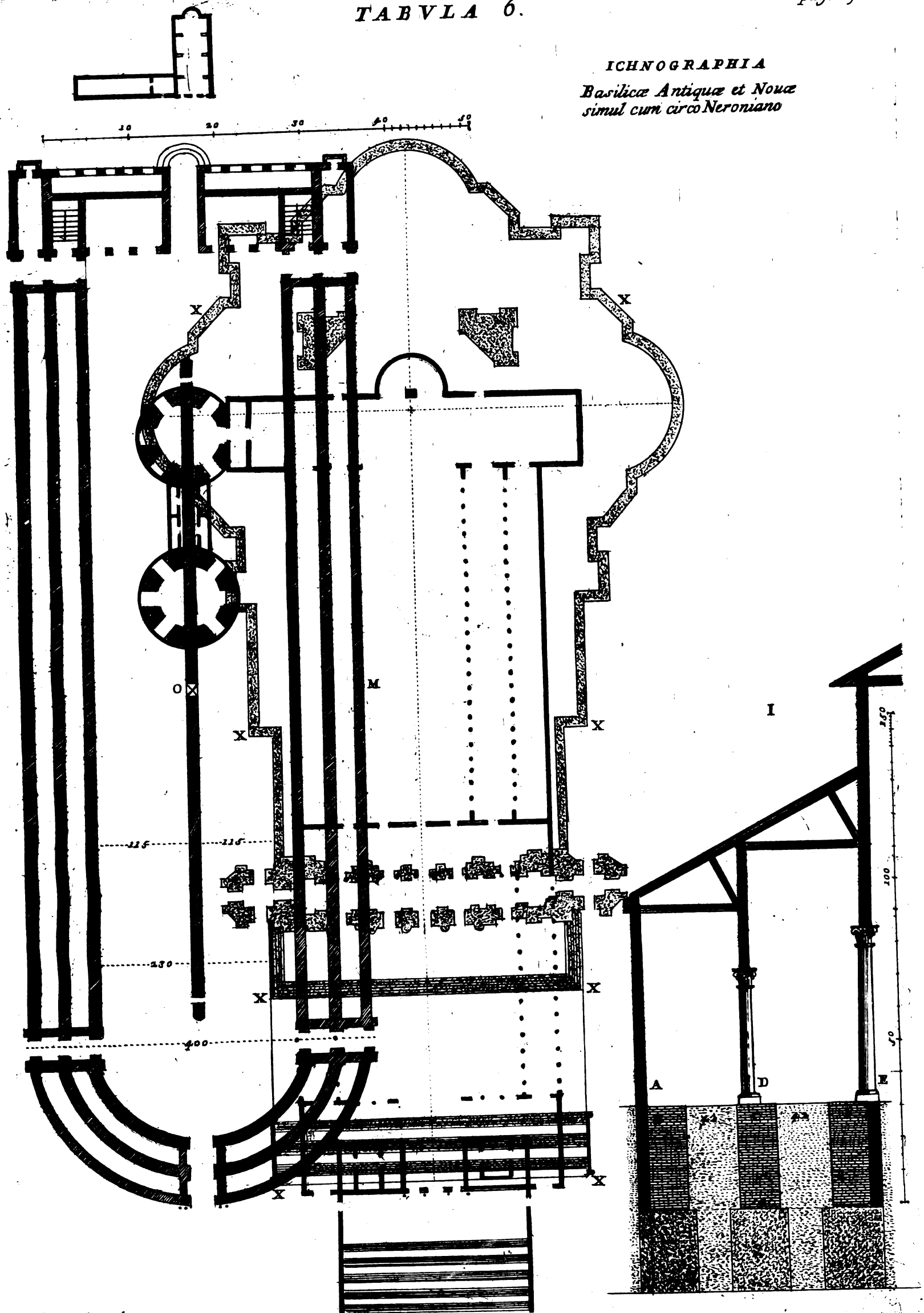
Si enim distantia accipiatur ab obelisco O ad columnas secundi ordinis M beneficio ~~scala palmorum~~, quam addidimus, invenietur palm. 200. illam adæquare, qui mensuræ à Grimaldo, & Fontana relatæ omninò respondent; respondent itidem Basilicæ mensuris, quas in sua tabula Ichnographica Alpharanus assignavit, ut consideranti patebit. Si autem aliter Circo præscribatur locus, falso asseruisset Grimaldus supra ejus muros duplicem columnarum ordinem Basilicæ fundatum, & magis obeliscus distare debuisset à Basilicæ parietibus, quam distabat tempore Sixti V. antequam ab antiqua basi dimoveretur:

Lib. 1. c. 6.

Nullò itidem pacto mihi suadere potui, quod laudatus Fontana exponit, designando Carceres in parte orientali, in occidentali verò partem Circi circularem; nec Circi longitudinem fuisse protensam, usque ad Rusticciana domicilia; (sunt ejus verba) ubi jam ad extructum recens theatrum patet accessus, quoniam ab eo ultra Divam Martham æquum capit intervallum ad necessariam ludorum in eodem Circo dispositionem.

Inni-

ICHTHOGRAPHIA
Basilicæ Antiquæ et Nouæ
simul cum circo Neroniano

Auctor del. et sculp.

Innititur ille quidem auctoritati Pirri Ligorii, qui folio 3. loquens de tali Circo, affirmat illum pervenisse usque ad locum, ubi nunc Templum Divæ Mariæ dicatum, vulgò dictæ Transpontinæ; verum tali Auctori non esse tutum credere animadvertit Pompejus Ugonius in notis MS. *cum litterarum plane rudis ille fuerit, licet antiquitatum curiosissimus indagator*. Si enim obeliscus in medio Circi collocatus erat (ut omnibus monumentis clarissimè probatur) nullo profectò modo ipsius longitudinem adeò productam fuisse persuadere nobis licet, ut à meta ad carceres palmi interfuerint 680. à meta verò ad circularem partem palmi 160. sed æquali spatio utraque partes extendi. Idipsum ex multiplici capite confirmatur. Putat eruditissimus Famianus Nardinus in sua Roma cap. 13. Circi extremitatem in parte occidentali non pervenisse ad locum, ubi Divi Petri Corpus Anaclethus humavit, quod si à veritate hìc Auctor aberrat, negari saltè non potest ulterius extendi non potuisse ob imminentis Vaticani collis impedimentum (erat enim, ut idem Nardinus notat ibid.) *Circo chiuso in Orti privati, e perciò non grande*. Si autem à meta ad carceres palmi inerant 680. cuius longitudinis Fontana ait *fuisse necessitatem ob vehiculorum exitum, ingressumque in curriculum commodiorem*, palmi verò 160. à meta ad circularem partem, profectò obeliscus non fuisset in medio Circi, & totius Circi longitudo adæquasset palmos 2040. juxtà Equitis Fontanæ documentum.

De Antiq.
Rom.Extant in
Biblioth.
Barbarina.Fontana
pag. 34.

Pag. 477.

Quod si propè Rusticuccianam domum, vel ad ædem Beatæ Virginis, vulgò Transpontinæ, aliquod Circi vestigium recognovit Ligorius, ac propterea Circi Gajani finem inibi extare judicavit, eum fuisse deceptum ostendunt documenta eruditissimi Ferdinandi Caroli, qui cap. 9. sect. 2. notat *in agro Vaticano duos Circos à se fuisse repertos, quorum alterum à Gajo inceptum, Nero vel perfecit, vel exornavit*, seu potius frequentibus ludis, & cæteris Circensibus spectaculis celebravit, quem lateri collis innixum ad meridiem ponè triumphalem viam reposuerunt Auctores, ex vestigiis repertæ rei, & veterum monumentorum fide, supra quem Constantinus Basilicam excitavit; alterum verò invenerunt ad boreales montis radices in Domitiæ Neronis amitæ hortis, qui Principis scelere quæsitum cognomentum à Domino duxere; Gajani autem Circi situs, ita fuit, ut illius carceres ad occasum diei spectarent, meta verò intueretur ortum. Neroniani verò carceres ad ortum, meta ad occasum verteretur; ea loci propinquitate, ac dispositione, ut inter utrumque Circum triumphalis ager extenderetur, ad flumen usque productus, & utraque utriusque Circi meta invicem ita sese respicerent, ut linea recta in longitudinem stadii inter utramque deducta desineret in utramque. Hactenus præclarus hìc Auctor. Verum cum alii Auctores referant Circum Neronis fuisse in hortis Domitiæ in pratis Romæ proximis, ejus indaginem ommitto, illudque prosequor, quod de Gajano Circo constat ex rationibus indicatis. Non igitur potuit ad talem longitudinem Circus ille protrahi, tum quia triumphalem viam occupasset, quæ ad latus Circi ad pontem usque Vaticanum rectè protendebatur, ut notum est Romanarum antiquitatum Peritis.

Apud Se-
veran. pag.
283.

Habemus iusuper ex narratione Grimaldi Circi caput hoc est partem
D illam,

Pag. 40.

Lib. de
Iud. Circ.
pag. 7.Apud Se-
veran. pag.
271.

illam, quæ *in semicirculum erat inflexa*, fuisse in parte orientali; nempè, ut ille ait, *ad ades Archipresbyteri*; quod potest primò confirmari ex descriptione allata à Michaeli Angelo Rubeo in suo libro, cui titulus *Ritratto di Roma moderna*, in quo loquens de Templo Divæ Marthæ, ait: *Da questa parte si entrava nel Cerchio di Cajo Nerone*. Confirmatur secundò ex antiquæ Urbis imagine delineata ab Onuphrio Panvinio, in qua pars Circi, ubi erant Carceres, occidentalem plagam respicit. Quæ omnia luculentius explicat Relatio Ferdinandi Caroli, qui Templum Vaticanum Martini Ferrabosci cælo expressum illustravit. Hæc ille habet cap. 11. sect. 2. scribens de Circo Caii: Trans ipsius Circi inter Janiculi radices, dextrumque Vaticani latus ad Solis occasum vertitur, Carceres, & oppidum ad ipsam Divæ Marthæ aram pertingunt. Magnus obeliscus in media parte Circi, atque adeò in ipsius centro locatus, ad apsidem novi Templi, quæ in meridiem surgit, attollebatur. Longitudo Circi fuit palmorum vicenum super septingentos, latitudo quadringentorum. Arenæ spatium in latitudine ducentorum triginta palmorum extensum; Circi latera ità constituta, ut lævo triumphalis via, dextro triumphalis ager attingeretur. Basilicæque postea conditæ dextera pars dextero Circi latere superincumberet, sinus verò Basilicæ, quas naves vocant Apostoli Andreæ, & Christi crucifixi titulis insignes, tribus lateris ejusdem parietibus imponderentur; Ternis utriusque lateris parietibus fornices superjecti, fornicibus cavæ gradus impositi; Tres igitur lateris cujuscunque parietes spatia duo penitus vacua fornicata, fornicibus medio intergerino parieti superstructis, perpetuam in laterum longitudinem ductu, latitudinis palmorum duum & quadragenum, cujusque spatii celsitudo pro cavæ superstructæ modo, interiori depressior, erectior autem exteriori. Cavæ gradus, & Circi latera ad Carceres non in circulum flexa visebantur, ut in Circo Maximo, qui ad ovi figuram fuerat detornatus, sed in oppidi turres, & carcerem parietes pinnis conspicuos, in rectumque consistentes incurrentia; in summo autem Circo *ad gradus Basilicæ*, gradus cavæ, & Circus ipse in semicirculum flectebatur. Id paries in orbem circumactus testatur è quadrato lapide in dirutarum ædium solo repertus, cui pars Basilicæ, & ædes ipsæ impositæ fuerant. Summa circulationis extremæ curvatum ibi desinebat, ubi nunc imi gradus marmorei in aream Templi demittuntur è regione Turris angularis in austrum surgentis. Hucusque præcitatus Auctor, de quo Matthæus Raderus epist. ad Leonem Allatium scripsit: *Ferdinandi Caroli Typus Templi Vaticani, usque adeò placuit, ut judicarem nihil posse fieri illustrius*.

Pag 8.

Illi adde Joannem Baptistam Severanum, qui de Septem Ecclesiis
 „ agens, eundem Circum describit his verbis: Cominciava questo Cerchio
 „ dal luogo, ove era la Chiesa di Santa Marta, d'onde aveva ancora l'en-
 „ trata, ed arrivava agli ultimi scalini delle scale antiche di San Pietro,
 „ come si è visto nella demolizione del Palazzo dell' Archipresbiterato,
 „ che era già sopra di dette scale, dove si sono trovati i muri in forma
 „ di semicircolo; e si vide ancora nel muoversi le dette scale, quando
 „ Paolo Quinto di felice memoria l'anno del Signore 1616. le fece riti-
 „ rare più vicino alla Chiesa, trovandosi i vestigii di esso Cerchio, ed alcuni
 „ muri

muri antichi reticolati, e grossi, li quali erano delle torri, che aveva-
intorno il medesimo.

Quamobrem ab his magni nominis Auctoribus edoctus, Ichnogra-
phiam Circi exposui omninò diversam ab ea, quam mente conceperam,
percurrrens librum Equitis Caroli Fontanæ, antequam eorum narrationes mihi
innotescerent. Porro illum delineavi rejecta mensura palmorum 680. ab
eo assignata spatio, quod inerat inter carceres, & priorem metam, instru-
ctus à Bartholomæo Marliano, qui cap. 17. Urbis Typographiæ ait: *In
curriculo Circi duas metas pari intervallo utrinque positas fuisse, circum
quas equi, & quadrigæ currebant.*

Vidimus hæc metarum æqualia intervalla in Numismate Augusti apud
Hubertum Golzium. Vidimus in Numismate Antonii Caracallæ, & Ale-
xandri Imperatoris apud Augustinum. Vidimus in Nummis, quos pag. 50.
libri de ludis Circensibus refert Panvinus. Vidimus demum in Circis à
Jacobo Lauro ære incisus Romæ anno 1612. ex antiquis monumentis, in
quibus metæ æquè distant à turribus, & carceribus. Quod si in Circo Ca-
racallæ ab Equite Fontana citato, & ab Onuphrio Panvinio pag. 56. ex-
presso, metæ, carceres respiciens, magis ab eis distat, quàm alia ab extrema,
& opposita Circi parte, vix illa demonstrat distantiam unica vice duplica-
tam, non verò sexies, quàm Fontana in Circo Caii fuisse vulgavit; nec
unius Circi forma, in quo fortassè metæ non æquè distabant, similem
statuere cæteris debet, quorum diversam fuisse plurima tum paginarum,
tum Nummorum, ac Lapidum monumenta clarissimè contestantur. Dixi
fortassè, nam Farnianus Nardinus accuratissimus Romæ antiquæ Scriptor,
in Icone, quàm affert pag. 412. metas ejus describit æquali spatio distantes
à Carceribus, & muris oppositis.

Tab. 71.
nu. 4. & 6.

Tab. 54.
num. 14.

Itaque ut Grimaldo testi oculato fidem præstemus, asserenti Circum
Caii principium habuisse circa finem ædium Archipresbyteri, in hæc ratio-
nabiles mensuras ejusdem aream divisimus, videlicet:

Ab obelisco ad caput spinæ, hoc est mensuram spinæ

medietatem comprehendentem palm. 360.

Spatium à metæ occupatum palm. 30.

Spatium pro cursu æquale spatio latitudinis mediæ
areæ palm. 115.

Muros, ubi sedilia pro Spectatoribus palm. 85.

In altera parte medietatem spinæ palm. 360.

Spatium pro metæ palm. 30.

Spatium pro cursu palm. 115.

Spatium occupatum à Turribus, sub quibus erant
Carceres palm. 110.

Qui in unam summam collecti, efficiunt palm. 1195.

His si addantur palm. 45.

Erit numerus palm. 1240.

28 TEMPLI VATICANI HISTORIA.

Qui numerus in Tabulis Ichnographicis tum à Martino Ferrabosco, tum à Fontana, & Alpharano delineatis, repertus est effici à duabus distantis, videlicet à fine ædium Archipresbyteri, ubi Circi principium, juxtà relationem Grimaldi:

Ad obeliscum distantia palm. 540.

Ab obelisco ad Templum Sanctæ Marthæ palm. 700.

Qui efficiunt summam supradictam palm. 1240.

Quod verò supersint palmi 45. non ideò Grimaldi relatio claudicat, dicentis Circum desinere, ubi nunc est Ecclesia Sanctæ Marthæ; potest enim intelligi ea in parte finem habuisse, ubi propè inerat talis Ecclesia. Quod si Templum Sanctæ Marthæ tanquam terminum Circi rigorosè putandum esse non nemo judicet, tribui possunt pro libito palmi 45. qui superfuerunt, spatio quadrigis assignato, & carceribus proximo, pro cubiculis, de quo nihil ambigendum puto. Hæc de Circo dicta sint satis. Ad Basilicam igitur, quo jam pridem fertur animus, stylum, oculosque vertamus.

C A P U T VII.

De Fabricis Exterioribus Basilicæ additis.

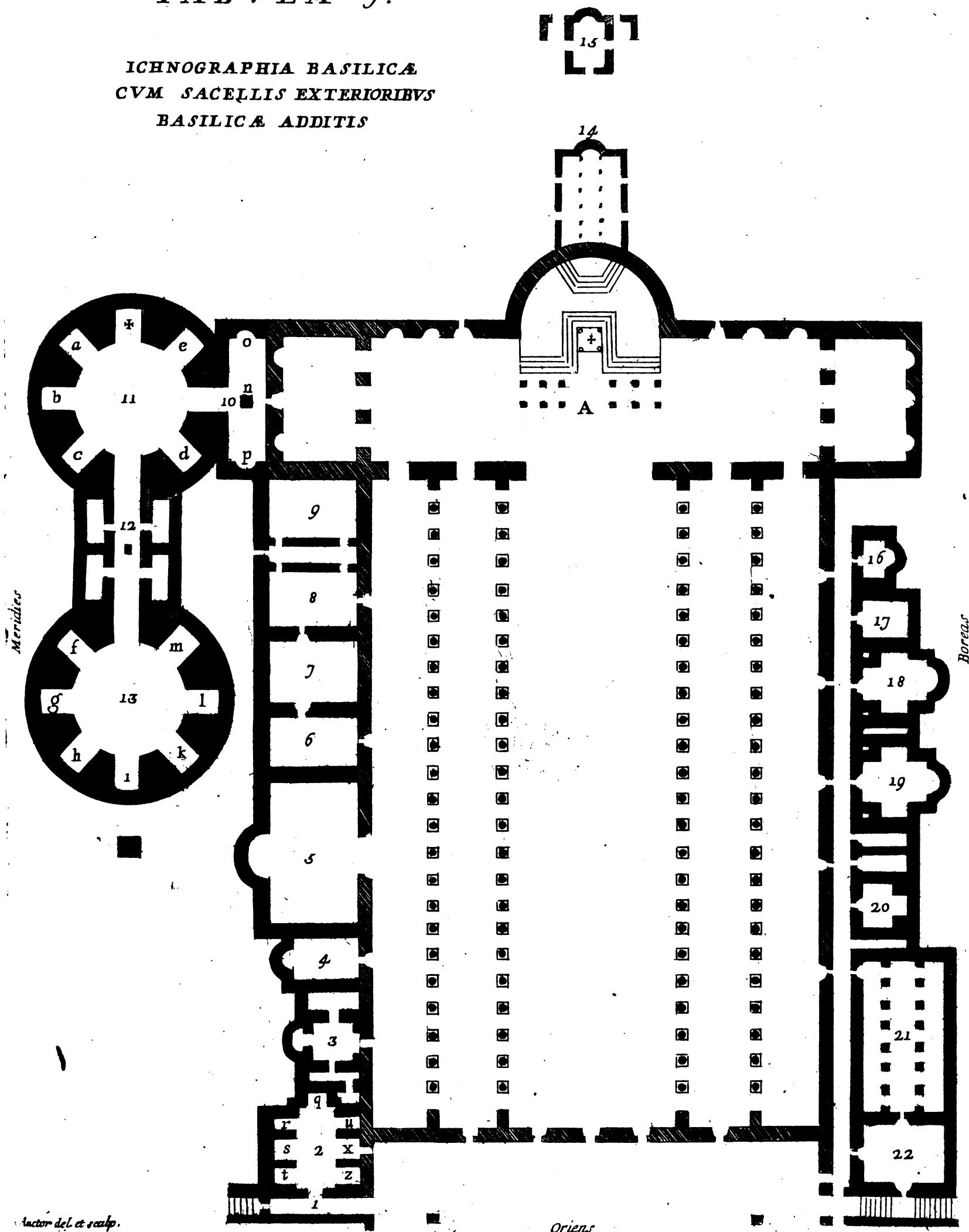

CONSTAT ex tomo 1. Ughellii pag. 108. quinque Monasteria extructa fuisse circa Vaticanam Basilicam, videlicet primum Sancti Stephani, secundum Sanctorum Joannis & Pauli, tertium Sancti Martini, quartum Sanctæ Theclæ, quintum Monasterium in Hierusalem dictum, apud Bibliothecarium in vita Leonis III. aitque Ughellius hoc constare ex duabus concessionibus, altera Joannis XIX. qui floruit anno 1014. & altera Benedicti IX. qui vixit anno 1034. in favorem Petri Episcopi Sylvæ candidæ factis. Maffæus verò Veggius lib. 4. asserit nunquam invenire se potuisse fundatorem Monasterii Sancti Stephani, neque apud *Historicos*, neque apud *Privilegia Pontificum*, in quibus magna horum habetur notitia. De his Monasteriis agit Illustris. Ciampinus lib. 4. sect. 14. qui prudenter coniicit ea Monasteria ibi ædificata fuisse à Pontificibus, ut Monasticam vitam veluti in solitudine Monaci ducerent (erat enim Vaticana Basilica extrà Urbem posita) & Romanos Cives ad ejusdem vitæ studium excitarent, postquam circa annum 340. Anastasius Alexandrinorum Episcopus ab Arrianis sua è Sede pulsus, Romam venerat, ibique Monachorum institutionem promulgaverat; utcunque hæc se habeant, illud certum est quamplurima circa Basilicam tum Monasteria, tum Tempia, ædificulaque fuisse extructa, quæ breviter singillatim indicabo, & præsertim, quæ Basilicæ parietibus conjungebantur, iis relictis, quæ ab eadem aliquo spatio disjunctæ assurgebant.

Fig. 7.

Adeamus igitur Tabulam 7. in qua gradatim discurremus, ut evitetur

ICHTNOGRAPHIA BASILICÆ
CVM SACELLIS EXTERIORIBVS
BASILICÆ ADDITIS

Author del. et sculp.

Oriens

tetur confusio, quæ ex inordinata rerum serie legentibus stomachum excitat, ac tædium laboris. Incipiendo à latere sinistro sub numero primo indicatur.

1. Locus, in quo, ut affirmat Fontana, Pontifices *sacris indumentis amiciebantur*. At vestibulum Secretarii illum vocat Illustris. Costagutus cum Alphanano, quod probabilius videtur; indecorum enim fuisset Pontificem Summum induere sacris indumentis in loco aperto, & omnibus obvio, ut patet ex ipsius delineatione.

2. Innuitur Secretarium, in quo Pontificum sacra supellex servabatur, & in eo Pontifices vestibus sacris induiebantur, cum è Laterano ad sacra conficienda Divi Petri Basilicam peterent. In hoc Secretario aliqua existebant Altaria. In loco q. erat Sacellum præcipuum; in quo Deiparæ Virginis Imago, quæ de Febribus nuncupabatur, collocata fuerat, translata de Templo antiquo, nunc Sacrario Basilicæ. r indicat Altare S. Jo. Baptistæ translatum de Familia Ursinorum. f Altare Sancti Sebastiani à Christophoro de Jacobatis erectum. t Aliud sine nomine. u Altare demonstrat, ad quod fuit translata Imago Beatæ Mariæ ex columnis porticus. In loco X erat janua. In Z extabat Altare sine nomine.

3. Oratorium antiquum.

4. Oratorium, cui Sanctus Thomas Apostolus nomen dederat; illic à Symmaco Pontifice circa anno 500. extructum.

5. Sacellum, quod Sixtus IV. ædificavit ornamentis insuper additis. Ibi erant disposita sedilia in triplicem ordinem pro triplici Clericorum ordine Basilicæ inservientium. Addita hac inscriptione: *Edictum. Sedere in his subsellis nemo audeat, nisi Sacerdos, initiatusve sacris. Prophane quisquis es, procul esto.* Huic Sacello aditus erat per amplius sub magno arcu. Patroni ejusdem, ab eodem Sixto electi, erant Beata Virgo, Sanctus Franciscus, & Sanctus Antonius.

Turrigius
MS. cap. 6.

6. Sacellum indicat cum Altari, quod Zenus Cardinalis Venetus Sanctæ Mariæ in Porticu ædificavit.

7. Oratorium antiquum, ab Antonio Cardinali Cerdano restitutum, sed sine ullo Patroni nomine.

8. Sacrarium vetus ad sacram supellectilem servandam destinatum, supra illud erant cubicula pro Basilicæ Custodibus.

9. Bibliotheca Pontificia, ubi per antiquæ Pontificum, & Basilicæ scripturæ servabantur. Hanc fuisse supra Sacrarium affirmat Severanus, ubi cubicula pro Custodibus extitisse ex Alphanano retulimus.

Pag. 105.

10. Templum Sancti Andreæ à Symmaco Papa erectum, ut affirmat Anastasius Bibliothecarius. Hic fecit Basilicam Sancti Andreæ Apost. apud Beatum Petrum Apostolum, ubi fecit Cyborium ex argento, & Confessionem pens. libras 120. Romanus verò Canonicus inquit, Symmachus Papa fecit Basilicam Sancti Andreæ Apostoli ad Sanctum Petrum, in qua & Altaria statuit, ubi plura Sanctorum Corpora, sicut carmina indicant, statuit. Altaria indicavimus primo littera n, quod erat Sancti Andreæ dicatum, ubi Summi Pontifices solemnia quædam peragebant. O ostendit Altare Sancti Angeli dictum. p aliud sine nomine.

Alphar.

11. Tem-

Cap. 3.

Apuđ Se-
veran. pag.
23.

11. Templum Sanctæ Petronillæ sacrum, formam orbicularem in muris exterioribus habens, intus verò octangularem, à Paulo I. factum ait Alpharanus littera D Tabulæ Ichnographicæ cum Anastasio. De hoc luculenter differit Illustriss. Ciampinus sub num. 153. cap. 4. sect. 12. asseritque extructum ab Honorio I. Sex ibidem erecta fuisse Altaria denotat Anastasius, octo ait Alpharanus, sed falso, nam duo spatia erant aditus. Idem Alpharanus addit talia Sacella fuisse lata, & longa palmis 20. Templi verò diametrum palm. 75. ejus altitudinem palm. 55. Littera e denotat Altare Salvatoris dictum de Abundantia, à Thoma de Ursinis Cardinali, & Neapolione Comite Manupelli dicatum. Crux signat Altare Beatæ Mariæ Annunciationis, à Maria de Comitibus erectum. Signum verò a aliud, sine cultu, & nomine. b. hæc nota suggerit Altare, quod Sanctæ Petronillæ, Ludovicus Rex Francorum dotavit. Proxima c notat Altare sine nomine, sub quo ossa è diversis sepulchris eruta, collocata fuere. Aliud itidem sine nomine denotat signum d.

12. Transitus, per quem petebatur Templum Sanctæ Mariæ de Febribus, ibi extabat Altare Z Divo Joanni Chrysostomo erectum, cui Cyborium imminebat à columnis porphireticis sustentatum, sub eo jacebat Corpus ejusdem Sanctæ Ecclesiæ Doctoris. Hinc indè erant cubicula Sanctimonialium, vulgò *le Murate di San Pietro*.

13. Templum Sanctæ Mariæ de Febribus, ob quamdam Imaginem Beatæ Virginis sic vocatam, & ibi populi venerationi expositam, postea verò in Sacello, quod Christo in cruce affixo dicatum est, devotè servatam: nunc est Sacrarium Templi, simile superiori S. Petronillæ dicato. Hæc Templa nonnulli dixerunt Apollini, & Marti sacra, at quam à veritate aberrarint, evincit Eques Carolus Fontana solidis argumentis adductis in cap. 8. lib. 2. Templi Vaticani, asseritque hæc duo Templa, Apollinis, & Martis, quæ dum vana Gentilium superstitio vigeat insignia erant, ipsomet sita loco fuisse, ubi nunc Beati Petri Basilica magnificentissimo ambitu exædicata confurgit. In eo similiter Templo non deerant Sacella, septemque numerabantur, videlicet sub littera f Altare erat incognitum. Sub g Sacellum SS. Lamberti, & Servatii à Georgio de Cæsarinis Canonico excitatum, ad quod fuit translatum Corpus S. Jo. Chrysostomi. In h erat Sacellum cum Cathedra Divi Petri, & Culcitra Sanctorum Martyrum sanguine resperfa. I ostendit Sacellum, & sepulchrum Calixti III. K innuit Altare Beatæ Mariæ de Febribus dicatum. L Sacellum sine nomine, ut ait Alpharanus; Fontana verò lib. 2. cap. 10. asserit Jesu Christi illud appellatum fuisse, ubi erat sepulchrum Hugonis Angli, Regni Cypri Quæstoris. M designat Sanctissimæ Trinitatis Sacellum, & Sanctorum Cosmi, & Damiani, ubi sepulchrum Clericorum Basilicæ ministrantium. Narrat Severanus, sub his detecta fuisse à quodam Cementario Cosmo Florentino totidem similia Sacella, quando jacta fuere novæ Basilicæ fundamenta.

Pag. 97.

14. Indicatur ædificium juxta majorem Basilicæ apsidem eleganter ædificatum, marmoreis aliquot columnis suffultum, quod in honorem Probi Anicii Præfecti Prætoriani à clarissima foemina Proba ejus uxore erectum fuerat, ubi illa virum suum, quem unicè diligebat deposuerat, ibique & ipsa post

post mortem viri, tumulo consociari voluit, de quo Maffæus Veggius. Lib. 4. Altari majori, capitique Basilicæ connexum, atque extrâ porrectum erat Templum magis, præ magnitudine ejus, quàm Oratorium, quod nostris temporibus vidimus, nunc autem dirutum (tempore videlicet, quo scribebat) nam quoniam Nicolaus V. cujus summa in ædificando præ omnibus Pontificibus laus fuit, novum, & ingens ad caput Basilicæ, quod morte præventus imperfectum reliquit, ædificium fabricare cæpisset: hoc in primis Templum demolitus est; erat porro nobile, magnum, multisque marmoreis columnis erectum, sed negligentius habitum, nullique jam accessum, quod ignarum vulgus Confessionem Beati Petri, ac viventis ejus etiam habitaculum, nescio, quo insomnio fuisse jactabat. At verò fuerat ipsum Templum extructum in memoriam Probi ab uxore ejus Proba, qui vir fuit summus, ætate sua, multis functus in vita magnis, excelsisque dignitatibus (de quo loquitur Divus Paulinus Nolæ Episcopus, vivebat ille tempore S. Athanasii) & propter graves, dirasque, quas sustinendæ fidei causa passus est, ac longas persecutiones, Sanctis meritò Martyribus comparandus videatur. In hoc ergò Templum antè sex fortè menses, quam dirueretur, nescio quo spiritu agente introivi. Videram enim characteres litterarum inscriptos marmoribus, quæ columnis in fronte, atque utroque ex latere superposita erant, quos magno cum labore (nam nato ibi musco, undique penè obscurati erant) excepi, & nisi tunc excepissem, inscriptio eorum penitus deperisset; quoniam paulò post marmora illa propter magnitudinem, & pulchritudinem, eorum in magnos usus operum fabrilium conversa sunt. Hactenus Maffæus Veggius.

15. Cœmeterium Vaticanum, sive Fontem Sancti Petri designat; post Templum enim Probi (loquor cum eodem Veggio lib. 4.) erat altum quoddam, & vetustum Christianorum Cœmeterium colli ipsi, quem videmus conjunctum cum Oratorio utique semirutò superposito, subtus autem postquam dirutum fuit, repertus est insignis locus sepulturæ Gentilium causa fabricatus, continens etiam urnulas more eorum cineribus plenas. Sed quod ad Cœmeterium Christianorum pertinet, reperti sunt in eo plurimi nobiles marmorei tumuli, inter quos unus dicatus Leoni Papæ &c. Hæc omnia se vidisse affirmat Veggius missus à Nicolao V. *cupiente quid id esset certiùs ab eo intelligere*. Circa quod Cœmeterium (licet difficillimum, & penè impossibile sit uniuscujusque Cœmeterii originem assequi) nihilominus haud temere de hoc Vaticano affirmari certò potest. sub Nerone initia. illud sumpsisse circa annum à Christo nato sexagesimum sextum. Seviante igitur illo in Christi asseclas, præsertim in campo Vaticano: sanctissimi illi Religionis Christianæ sectatores secretam quandam propinqui montis partem elegerunt, in qua sacrum Cœmeterium aperiendum curarunt, ut ibi occisorum pro Christo Corpora humarentur. Immò ad eundem locum cum Christianis fidelibus tunc viventibus ipsi Apostolorum Principes, Petrum præcipuè ad sacra obeunda sæpiùs convenisse, non à ratione absolum esse putant Scriptores Ecclesiastici, præcipuè Arringus, qui lib. 2. cap. 4. num. 4. pro sua sententia Sancti Martialis acta ab Aurelio Lemovicensi Episcopo conscripta allegat. Hoc itaque Cœmeterio à Petro Apostolorum Principe nobilitato

Ana-

Anacletus exornavit, ampliavitque, ut ibi Petri Successores, teste Divo Damaso, post mortem deponerentur.

16. Oratorium antiquum, sine nomine.

17. & 18. Duo Tempia, quorum nomina ignorantur, Illustrissimus tamen Ciampinus cap. 4. litt. T. & V. arbitratur illa fuisse duo Monasteria, nempe Sancti Sossii, & Sancti Apollinaris, quæ à Symmacho extructa Panvinus narrat; at quo loco ea fuerint incertum est.

19. Antiquissimum ædificium Sancti Ambrosii denominatum.

20. Antiquum Oratorium, cujus memoria perierat.

21. Templum Sancto Vincentio dicatum, in tres naves divisum. Vocabatur olim Monasterium in Hierusalem, sed Sancti Vincentii sub Alexandro III. vocitatum ait Grimaldus à Martinello citatus. Anno deinde 1561. novi Templi causa detectum est, in quo decem & octo erant columnæ integræ marmoris glareati 20. ferè palmorum. Plura de hoc Templo scribit Severanus de Septem Ecclesiis.

22. Oratorium Sancti Gregorii de Palatio appellatum, ad quod Corpus ejusdem translatus fuit.

Erat præterea propè scalas Basilicæ Ecclesia Sancti Apollinaris ab Honorio I. ædificata. De ea Canonicus Romanus. Hic fecit Ecclesiam in honorem Sancti Apollinaris Martyris in Urbe Româ in porticu Beati Petri Apostoli, quæ appellatur Palmata. Hic fecit constitutum in Ecclesia, & decrevit, ut omni Sabbato exeat Letania ab Ecclesia Sancti Apollinaris ad Sanctum Petrum, nisi festum interveniat &c. Illi suberant Circi Neroniani parietes indicati in nostra Tabula Ichnographica 6. Onuphrius Panvinus lib. 3. cap. 20. putat talem Ecclesiam à Symmacho fundatam, prout affirmat Anastasius. Severanus verò pag. 74. ponit in latere opposito propè Templum Divi Ambrosii.

Hæc sunt sacra ædificia propè Basilicam diversis temporibus ædificata; quamobrem, ut aditus ad ipsa pateret, in muris, totam Basilicæ aream comprehendentibus, undecim januæ fuerunt apertæ, ut in eadem nostra Tabula apparet. Nec ab unico Religionis voto, seu pietate, vel commodo, sed ad ipsammet Basilicam firmiùs stabiliendam.

Lib. 1. de
Archit. c. 8.
num. 18.

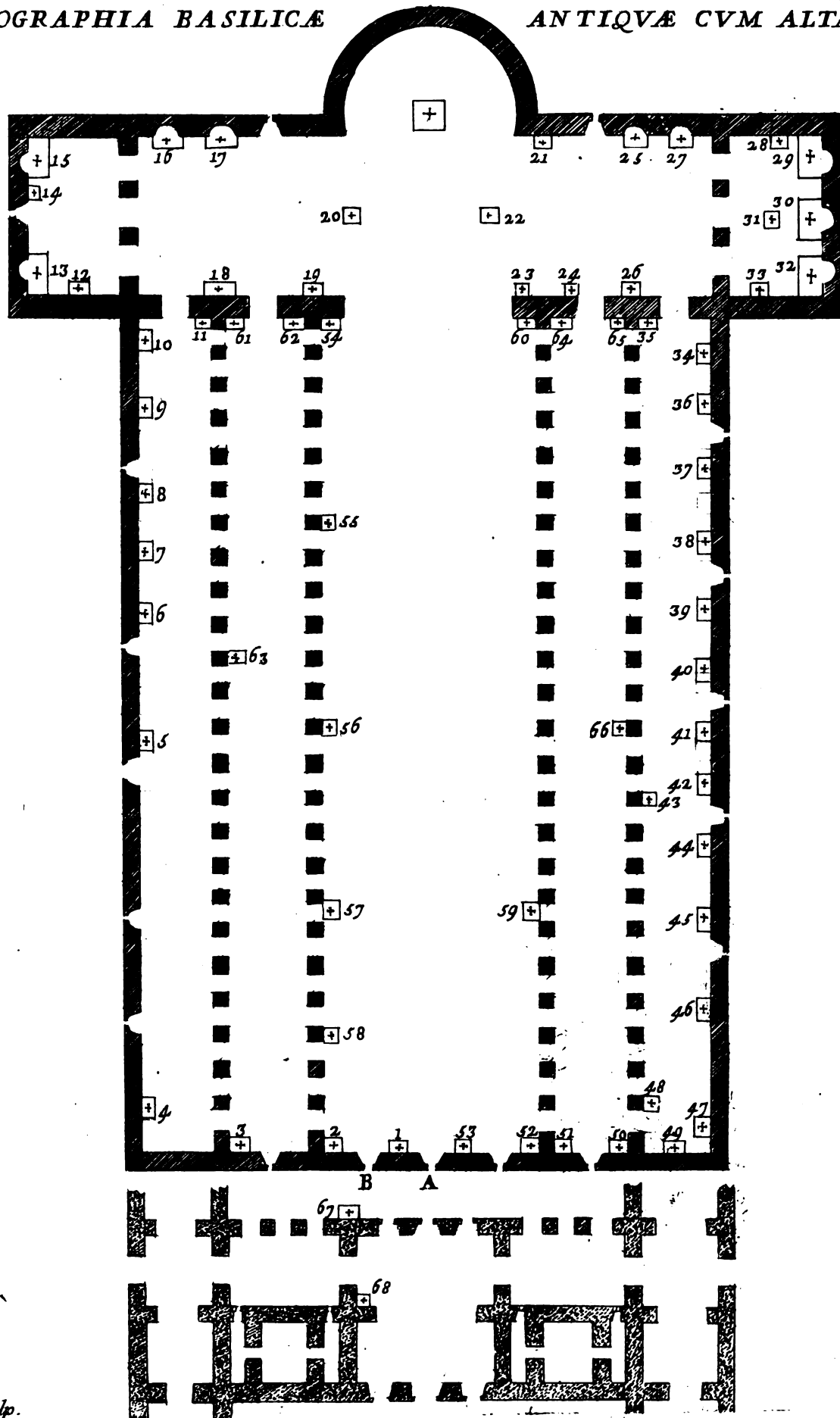
Leo Albertus affirmat ab ædibus illis, quæ Basilicæ, sub colle adjacent, ipsum collem fulciri, ne suo pondere semper ingravescente, Templum opprimeretur, & aquis impedimento fuisse, ne rapido incurso in eandem impetum facerent, sed aliò præterfluerent, faxeo repagulo objecto, sicuti cæteræ lateri meridiem spectanti adnexæ, suis arcuatis substructionibus collis declivitatem, cui Basilica imminabat, ne corrueret, sustentabant.

TABVLA 8.

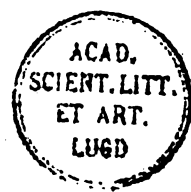
pag. 33.

ICHTNOGRAPHIA BASILICÆ

ANTIQUÆ CVM ALTARIBVS

Auctor del et sculp.

CAPUT VIII.

De Sacris Altaribus Basilica.

IS breviter indicatis, Tabulam iterum Ichnographicam 8. ejusdem Basilicæ perlustremus, ut in ipsa sacras Aediculas, seu Altaria temporis decursu in Dei honorem, & Sanctorum cultum excitata recognoscamus. Fig. 8.

Fateor me non laevem expertum esse laborem in eorum catalogo conficiendo. Quamplurimi enim Auctores illa recensentes ordinem valdè diversum servant, nec apud omnes idem eorum numerus reperitur. Petrus Mallius, qui scripsit anno 1160. in sua historia ad Alexandrum III. Pontificem Maximum, loquens de Sanctis, qui in Beati Petri Basilica requiescunt, vigintiseptem tantum numeravit. Massæus autem Veggius Canonicus Sancti Petri, qui floruit tempore Eugenii IV. & obiit anno 1447. in suo opere MS. de rebus antiquis memorabilibus Basilicæ Sancti Petri, quod in Archivo ejusdem Basilicæ custoditur, in lib. 4. describens Altaria, vigintiocto recenset. Onuphrius Panvinus, qui vixit anno 1558. pag. 41. De Septem Urbis Ecclesiis, præter Altare majus Sancti Petri in antiqua Basilica viginti alia Altaria (inquit) partim Sacellis, vel Oratoriis inclusa, partim sine Aediculis ipsis fuere, quorum brevem epilogum addit, sed hunc sine ullo ordine fuisse affirmat Pompeus Ugonius. Eundem Alpharanus in lib. De antiquitate, & præstantia Basilicæ Vaticanæ modestè refellit, excusatque Scriptorem alioqui eruditissimum his verbis [Onuphrius Panvinus Ordinis „ Eremitarum, in libro, quem scripsit De Antiquitatibus Basilicæ Vaticanæ „ valdè quidem præ cæteris hujusmodi Scriptoribus laudandus, & extol- „ lendus, quamvis omnia benè interpretatus fuerit, tamen situs aliquorum „ Sacellorum, Altarium, & nonnullorum locorum non benè intellexit. Nàm sub organo Corpus Sanctæ Petronillæ Virginis translatum fuisse scripsit, & Altaria Sanctorum Philippi & Jacobi, Simonis & Judæ, Abundii hujus Basilicæ Mansionarii, & portam, quæ mittebat ad Ecclesiam Sancti Vincentii alibi fuisse docet, quod quidem non est ità. Corpora SS. Processi, & Martiniani Martyrum, sub organum, Corpus verò Sanctæ Petronillæ in Altare Sanctiss. Crucifixi, & Lancea, qua Christi latus perforatum fuit, ad Cyborium Vultus Sancti translata fuere, ità & de aliis, & quidem ei parcendum est, nàm de hujusmodi locorum spatiis, & translationibus non habuit antiquiorem, quem consulere posset, sicut ego Jacobum Herculanum Canonicum, & Altaristam ejusdem Basilicæ antiquissimum, qui hujusmodi rerum, & actionum doctissimus erat. Hæc de Panvinio Alpharanus.

Apud Il-
lustrissimum
Ciampinum
pag. 63.

Ugonius item, qui scripsit sub Sixto V. circa annum 1588. ea tantum recensuit, quæ in Templi veteris parte, vel inibi primum erecta, vel ex alia jam diruta illuc translata sexdecim numerabantur. Joannes Severanus in lib. De Septem Urbis Ecclesiis impresso anno 1630. pag. 70. & seq. vigintiquinque partim Oratoria, partim Altaria descripsit. Tyberius

E

verò

verò Alpharanus, quem nuper citavimus de Panyinio loquentem, antequam tota Basilicæ veteris moles penitus solo æquaretur, ut Sixtus V. medietabatur, ejus delineationem aggressus peraccuratè absolvit, eidem adjectis cum exterioribus interioribus Sacellis, quæ Summorum Pontificum, aliorumque Virorum pietas excitaverat. Servatur ipsa delineatio in Archivo Basilicæ, & in Vaticana itidem Bibliotheca ejus autographum duobus magnis foliis compactum, in quo Altaria omnia recenset numero sexagintanovem, quæ tamen diversis temporibus in eadem Basilica extiterunt. Porro ille plenam Templi notitiam, ut ipsemet asseruit, à Jacobo Herculano Canonico habuit *ejusmodi rerum doctissimo*. Nos eundem sequuti ea breviter indicamus in Tabula simili Ichnographica, singulis eo in loco collocatis, in quibus fuisse, tum ex Alpharani, tum ex aliorum relationibus rationabili conjectura deprehendi potuit. Cæterum non id mihi præsumo, quod præclaris Scriptoribus tribuendum postulat ratio; quamvis ab eorum methodo longè aberrem, ea ratione ducar, qua faciliori, ac breviori viæ partes omnes Basilicæ perlustrans, minùs gravetur oculus, inordinatè discurrendo, & numerorum evitetur confusio, quibus singula indicantur. Quamobrem Altaria tantùm, seu sacra Sacella hîc exponam, relictis consultò Sepulchris, ab Alpharano, cæterisque Scriptoribus enumeratis. An ex hac scribendi ratione utilitatem aliquam, seu claritatem Lectori attulerim, Lector ipse diudicabit.

Ingrediamur igitur Templi januam A, quæ olim appellabatur mediana, oculos dirigendo ad Apsidem sub signo ☩ indicabitur Altare majus Divi Petri, sub quo ejusdem Confessio, de qua alibi fusiùs tractandum erit. Ad sinistram flectendo, Altaria propè parietes collocata numeremus sub numero

1. Sese offert Altare, quod dicebatur Mortuorum, de quo Alpharanus cap. 4. Sic appellatum, eoquòd suffragia pro mortuis illic à Deo sæpiùs flagitabantur. In augustiorem formam fuisse illud erectum à Gregorio XIII. scripsit Illustris. Ciampinus sub num. 48. & in honorem Sanctorum Philippi, & Jacobi, necnon Sancti Hieronymi consecratum.

Altare.
S. Bonifacii.

2. Extabat hoc in loco propè portam B. Judicii dictam; Altare Sancti Bonifacii, ut Severanus affirmat, Illustris. tamen Ciampinus illud posuit propè januam Ravennensem num. 47. in angulo mediæ navis, & restitutum fuisse ait, à Bonifacio VIII. & columnis ornatum, dirigente fabrica quodam Viro nomine Arnulpho.

S. Gregorii Magni.

3. Altare, de Pereriis appellatum, ubi sepulchrum Raymundoz Hierosolymitanorum Equitum Magistri.

In Vita Greg. IV.

4. Sancti Gregorii Magni, Oratorium à Gregorio IV. erectum, sub quo idem Pontifex ejus Corpus condidit. Hoc Altare argenteis tabulis undique ornatum fuisse ab eodem Pontifice à Bibliothecario accepimus. Idem Sacellum Pius II. reparavit, posuitque in eo Sancti Andreæ Caput. Maffæus autem Veggius addidit eundem Gregorium IV. in eodem Oratorio collocasse Corpora Divorum Sebastiani, & Tyburtii, quibus singulis sua Altaria extruxit.

SS. Sebastiani, & Tyburtii.

5. Propè illud extant Sacella antiquissima cum aris. Alterum Sancto

Sancto Eustachio, Sancto Georgio alterum dicatum, ut colligitur ex vetustissimo Vaticanæ Basilicæ Martyrologio.

SS. Eustachii, & Georgii.

6. Deindè Sacellum Annunciationis Beatissimæ Virginis, in quo Beatæ Margaritæ imago colebatur. Illustris. Ciampinus pag. 68.

B. Mariæ Annunc.

7. Proximum huic Oratorium Sancti Blasii excitavit Poncellus de Ursinis. Ciamp. pag. 68.

S. Blasii.

8. Illud sequebatur Divi Nicolai Episcopi, & Confessoris Altare.

S. Nicolai.

9. Altare dicatum Divo Marco Evangelistæ à Marco Barbo Patriarcha Aquilejensi. Extabat ubi olim fuerat ara Sanctæ Mariæ de Misericordia, resecta à Nardo Catino Basilicæ Beneficiato, ubi Paulus II. ejus affinis tumulum posuit.

S. Marci.

10. Beatæ Mariæ Sacellum ab Eugenio IV. extructum, à Petro Cardinali Barbo resectum, ut Alpharanus affirmat sub num. 58.

S. Mariæ.

11. Altare sine nomine.

12. Sacellum Divæ Catharinæ sacrum, dicatum ab Aegydio Laurentio de Gerla, qui cum suis consanguineis ibi quiescebat. Ciampinus num. 21.

S. Catharinæ.

13. Dicavit hoc Sacellum Symmachus Sanctis Processo, & Martiniano. Paschalis autem I. illud refecit anno 817. ex Alpharano cap. 3. Hujus Iconem exposuit ex Archivo Vaticano in tabula XVI. sub littera C. Illustris. Ciampinus, qui ait cap. 4. num. 20. illud à fundamentis fuisse erectum à Paschale, & musivis emblematis illustratum. Inter multos, qui huic Altari nitorem contulere, fuere Jacobus de Mutis Episcopus Spoletanus, & Gregorii XI. in Urbe Vicarius, Simeon Romanus, Riccardus Oliverius de Angiò Episcopus Portuensis Sanctæ Rom. Ecclesiæ Cardinalis. Huic imminabat organum ab Alexandro VI. factum, & à Musca præstantissimo artifice cælatum, quod hodiè extat propè Cappellam Sancti Gregorii.

SS. Processi, & Martiniani.

14. Altari huic Beatæ Mariæ dicato peculiaria beneficia prægnantibus Foeminis præstita, de Prægnantibus nomen fecere; erectum fuit à Joanne Cajetano Ursino Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Diacono Cardinali. Deindè restitutum, ac dotatum à Jordano itidem Ursino, ex Severano de Sept. Eccl.

S. Mariæ de Prægnant.

15. In angulo navis transversæ ad occidentem fuit Sacellum Beatæ Mariæ de Cancellis nuncupatum, ob ænea cancella, quibus illud cinxerat Paulus I. anno 757. ibique Deiparæ Imaginem ex argento libras centum pensantem collocavit. Hæc ænea Septa laicos arcebant, & præcipuè foeminas. Alpharanus MS. cap. 3. Appellabatur etiam Sacellum Sanctæ Mariæ in Oratorio, teste Maffæo Veggio, & Petro Mallio, qui addit Paulum Pontificem ejus parietes optimo mosibo ex diversis metallis depinxisse.

S. Mariæ de Cancell.

16. Juxtà illud erat Oratorium Sancti Adriani Papæ I. cujus epitaphium refert Mallius. Illud Maffæus Veggio suo tempore penitus evanuisse, ait, nec apparere aliud, nisi tantum affixum lateri Basilicæ insignem quoddam marmor quadratum, cum insculptis ei versibus, qui ostendunt ipsum ibi, curante Carolo Magno, sepultum esse. In ipso autem Altari Sancti Adriani tunc factum fuisse locum egregiè ornatum, ubi

S. Adriani.

„ collocata fuit Cathedra, supra quam sedere Beatus Petrus dùm solem-
 „ nia ageret, consueverat.

S. Leonis. 17. Juxtà Altare majus Sancti Petri erat Oratorium S. Leonis, in
 quo Paschalis II. recondidit Corpora Sanctorum Leonum II. III. & IV.
 Hanc relationem sæpè accepisse à suis Majoribus, *præsertim Presbytero Cen-*
cia priore, ait Petrus Mallius.

S. Mauri- 18. In parte opposita dicto Altari erat Altare Sancto Mauritio Mar-
 ti. tyri dicatum. Ejus illam singularem fuisse dignitatem, ait Veggius, &
 „ Mallius, quòd Imperator antequam ad Altare Sancti Petri à Romano
 „ Pontifice Coronam Imperii, ac gladium defendendæ Ecclesiæ causa fu-
 „ sciperet, ibi primùm ab Episcopis Cardinalibus benedicebatur, & unge-
 „ batur.

S. Silve- 19. Propè hoc aliud erat Sancto Silvestro sacrum, in quo fuisse
 stri. reconditum Brachium ejus retulit Mallius.

S. Sixti. 20. In medio navis transversæ, ubi erat suggestum pro Evangelio
 cantando, erectum fuisse Oratorium Sancti Sixti refert Veggius, ibique
 positum fuisse, post deprædationem Cœmeterii Calixti, ejus B. Martyris
 Corpus. Idem ornatum fuisse lapidibus, *ex mofibo mirifico* à Paschale I.
 narrat Mallius. Alpharanus verò cap. 3. affirmat illud à Paschale II. extru-
 ctum, sed falsò, nam Bibliothecarius in Vita Paschalis I. sic ait. *In B. Petri*
Basilica antè aditum, qui ducit ad Corpus, in loco ferrato Altare constituit,
in quo ex venerandum Beati Sixti Martyris, atque Pontificis Corpus hone-
stissimè collocavit. Ubi ex desuper arcum musivo exornatum decenter in-
struxit.

21. Duo Altaria (magnæ antiquitatis ait Veggius) sine ullo prorsus
 nomine neglecta, itaut semper obserata nemo ea unquam adiret.

S. Bartho- 22. In media navi antè supradicta Altaria extabat aliud Divo Bar-
 lomæi. tholomæo extructum, magnæ olim devotionis.

Alt. de Of- 23. In hoc loco fuisse Altare de Offibus Apostolorum dictum, refert
 fibus. Alpharanus cap. 7. ubi erat lapis porphireticus, supra quem ex Majorum
 traditione habetur divisa fuisse Corpora Sanctorum Petri, & Pauli, antequam
 in Altari majori Basilicæ collocarentur.

S. Anto- 24. Propè dictum Altare aliud extabat Sancto Antonio dicatum ab
 nii. ~~Antoniotto de Pallavicinis Cardinali Episcopo Prænestino.~~

S. Crucis. 25. In parte adversa huic Altari propè murum Basilicæ occidentem
 versus erat Oratorium magnum Sanctæ Crucis *magnæ habitum devotioni*,
 ut Veggius ait, sceminisque inaccessum, quod Papa Symmachus eximio cum
 cultu extruxit, *ejusque apsidam columnis porphireticis ex optimo mofibo de-*
corasse, addit Mallius, & Bibliothecarius scripsit fecisse *Oratorium Sanctæ*
Crucis ex argento, Confessionem, ex Crucem ex auro cum gemmis, ubi in-
clusit Lignum Sanctissimæ Crucis.

S. Lucie. 26. Illi opponebatur Sanctæ Lucie Ara, quàm Beatus Gregorius
 Papa consecravat (Veggius, & Mallius). Illam numeravit etiam Ugonius,
 aitque fuisse è ruinis Basilicæ ereptam, & ad murum collocatam, quem
 Paulus III. extruxit, ut vetus Basilica à nova divideretur.

S. Annæ. 27. Numero hoc indicatur Altare sub invocatione Sanctæ Annæ,
 de

de quo Alpharanus cap. 3. quod Matthias Paparonius Canonicus reddidit. Ad illud statim diebus S. R. E. Cardinalium Famuli, vulgo Parafrenarii conveniebant, ad factas preces recitandas, ejus Iconem exprimi curavit Illustrissimus Ciampinus in Tab. XIX. litt. H.

28. Propè illud erat Altare Beatæ Virgini dicatum.

B. Virgo
Mar.

29. Juxtà angulum navis extabat Oratorium S. Joanni Evangelistæ sacrum, indicatum ab Alpharano num. 32. Illud erexit Symmachus, ac mirificè exornavit, & in Confessione ejusdem arcum argenteum posuisse pens. libras triginta narrat Anastasius.

S. Joan.
Evang.

30. Aliud propinquum Oratorium cum ornamentis similibus extruxit idem Symmachus (ex Anastasio) in honorem S. Jo. Baptistæ, quod deindè à duobus Cardinalibus Urfinis fuit restitutum.

S. Joan.
Bapt.

31. Antè illud Oratorium Fons extabat pro sacro baptismo conferendo, à Sancto Damaso extructo, ad quem subterranei meatus per multa milliaria aquam ducebant magna arte, ac impensâ fabricati; sed de hoc alibi agendum erit.

Fons pro
Baptismo.

32. Proximum Oratorio S. Joannis in angulo navis erat Sacellum, quod ex tabula trium Regum Magorum nomen suum vindicavit, vetustate venerabile.

SS. Trium
Regum.

33. Ulteriùs progrediendo apparebat Altare pro Mortuis privilegio dotatum.

Mortuo-
rum.

34. Descendenti in navim extremam, quæ Boream respiciebat, occurrebat Altare Sancto Aegydio sacrum, num. 48. ab Alpharano expositum. Illud erexit Joannes Tomacellus Bonifacii IX. germanus, qui vixit anno 1400.

S. Aegy-
dii.

35. E regione istius extabat Altare sine nomine.

36. Propè parietem ejusdem navis juxtà Altare Sancti Aegydi erat Ara Divo Nicolao Episcopo, & Confess. extructa.

S. Nicolai.

37. Sequebatur Altare Sancto Jacobo Apostolo dicatum, ab Antonio de Calvis S. R. E. Cardin. restitutum.

S. Jacobi.

38. Deindè Sancti Hieronymi, erectum ab Acherontio de Bonavenis.

S. Hiero-
nymi.

39. Postea Altare Sancti Augustini, quod Altarusium Canonicum restaurasse affirmat Illustriss. Ciampinus.

S. Augu-
stini.

40. Huic proximum erat Altare Sancti Ambrosii.

S. Ambro-
sii.

41. Sub hoc numero indicatur Altare S. Martini, à Joanne Gallo S. R. E. Card. Vivariensi Ostien. Episc. extructum.

S. Martini.

42. In eadem linea parum distabat Altare in honorem Beatæ Agathæ erectum, & ab Aegydio de Roffredis restitutum.

S. Agatha.

43. Oppositum huic erat alterum dictum Sanctæ Lucæ ex antiquiori loco hùc translatum, ut dictum est num. 26.

S. Lucæ.

44. Altare Sancti Marci, quod translatum hùc fuit ab alio loco, ubi erat, prout innuimus num. 9.

S. Marci.

45. Propinqua huic extitit Ara Sancti Abundii Basilicæ Mansionarii, cujus meminit Sanctus Gregorius lib. 3. Dial. cap. 25.

S. Abun-
dii.

46. Fuerat hoc in loco aditus ad Ecclesiam Sancti Vincentii, postea Sacel-

B. Mariz.

Satellum Beatæ Mariæ Virginis ab Innocentio VIII. ædificatum, & ad hunc locum translatum, plenum Sanctorum Reliquiis, quod Alpharanus sub num. 108. indicavit.

SS. Laurentii, & Georgii.

47. Ultimum in hac linea fuit Altare Sancto Laurentio, & S. Georgio extructum, dotatumque à Jacobo Gajetano de Stephanescis Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinali.

Vultus Sancti.

48. Erat Altare coopertum desuper nobilissimo, elaboratissimoque tegmine, in area ejusdem navis propè columnas, ubi summa cum veneratione servabatur Sanctiss. Sudarium Christi, quod Altare vocabatur Veronica. Describitur à Grimaldo in tractatu MS. de Sanctissimo Sudario pag. 31. his
 „ verbis [Imminebat Cyborium marmorei, vermiculatique operis, seu co-
 „ lumnis innixum, quarum striatæ duæ ex lapide rubro maculis sanguineis
 „ inserto, Chiensis infulæ, quem ignari lapidicinæ ab hujusmodi lapide,
 „ quo Porta Sancta Basilicæ Vaticanæ est ornata, Portam Sanctam vocant,
 „ dictum Sacrum Sudarium continens, situm erat in ultima laterali nave
 „ statim dexterâ ingrediendo Basilicam, versus Palatium Apostolicum, ac
 „ in Oratorio Joannis VII. Sum. Pont. qui sedit anno Domini 705. Hic
 „ Beatissimus Pontifex hoc Oratorium cum Cyborio, ad continendum Sa-
 „ crofanctum JESU Christi Sudarium, primo sui Pontificatus anno, qui
 „ fuit à natali Domini 705. variis historiis Salvatoris nostri, & Beati Petri
 „ musivo opere, necnon marmoreis incrustationibus, cum pavimento rotis
 „ porphireticis rotundis, & ovatis, ac serpentinis lapidibus eleganter con-
 „ struxit, ut Anastasius Bibliothecarius in ejus vita, alique Auctores optimè
 „ testantur, & anno sequenti 706. quarta currente indictione, Dei Genitrici
 „ Virgini Mariæ dicavit.

„ Hoc Oratorium, antequam Fabri demolirentur, exemplandum dili-
 „ genter curavi, ne tam singularis memoria periret, non sine labore, cum hi-
 „ storix Beati Petri versus Palatium Apostolicum ob madentem locum offu-
 „ catæ satis cernerentur]. Id cum historiis, & Cyborio præfato in fine ejus
 opusculi delineatum apponit. Conspicitur etiam expressum in cryptis Vati-
 canis, juxtà Aram Deiparæ Virginis Prægnantium in ambitu Sacræ Confes-
 sionis Beati Petri, illudque luculenter describit idem Grimaldus.

S. Mariæ de Præsepe.

49. In parte extrema hujus navis insigne Oratorium extabat dictum de Præsepe Domini, ædificatum à Joanne VII. anno 705. ex relatione Bibliothecarii. *Hic fecit Oratorium Dei Genitricis intra Ecclesiam Beati Petri Apostoli, cujus parietes musivo depinxit, illicque auri, & argenti quantitatem multam expendit, & venerabilium Patrum dextrâ, levâque vultus erexit.* Columnis vitineis, musivo, & pario marmore ornatum ait, sæpè laudatus Illustriss. Ciampinus pag. 75. num. 114.

50. In pariete autem, qui claudit navem dexteram propè medium, videbatur Altare Sancto Antonino Martyri sacrum.

S. Tridenti.

51. Huic adjacebat aliud Sancti Tridenti Martyris.

S. Venceslai.

52. Ara Sancto Venceslao sacra.

S. Antonii Abbas.

53. In hoc loco numeravit Alpharanus Altare Sancti Antonii Ab-
 batis, suffectum alteri vetustiori, de quo num. 24. à Nicolao de Astallis
 Basilicæ Canonico anno 1343. demùm dictum Sanctæ Annæ; postquam
 ejus

ejus Imaginem Parafronarii è veteri Basilica ad illud transtulerunt.

54. His Altaribus recognitis medianam, & majorem navim ingrediamur, ubi num. 54. indicatur Altare, vel potiùs Oratorium Beatæ Mariæ, in quo (inquit Petrus Mallius) beatæ recordationis Gregorius III. recondidit in honorem Salvatoris, Sanctæque ejus Genitricis reliquias Sanctorum, inter quas, ut à majoribus nostris accepimus, recondidit Corpus S. Gabini Presbyteri, cujus Altare mansit ibi usque ad tempora nostra (videlicet ad annum 1160.) nam tempore Divi Eugenii Papæ III. quando ejus præcepto ereximus ibi istud Altare duo Altaria ibi erant, Altare videlicet S. Gabini Presbyteri, & Altare Beatæ Mariæ semper Virginis, quod prænominatus Dominus Gregorius III. fecerat, & consecraverat. In quo etiam Oratorio Imaginem Beatæ Mariæ semper Virginis Filium amplexantis posuit. Alpharandus addidit idem Altare fuisse ornatum ab Innocentio VIII. sed ut veritas clariùs elucescat, sciendum est, non ab Innocentio VIII. sed à Laurentio Cybo nepote Innocentii VIII. post obitum dicti Pontificis Sacellum hoc fuisse extructum, & dotatum, ut scilicet in eo sacræ Lanceæ ferrum conservaretur. Totam rei seriem narrat Jacobus Grimaldus in tractatu MS. de sacra Lancea pag. 172. cujus hæc summa est.

S. Gabini.

„ Acceperat Innocentius VIII. anno Domini 1492. sacrosanctum ferrum
 „ Lanceæ, qua nostræ salutis Reparatori latus transfixum fuit, à Magno
 „ Turcarum Imperatore, illudque die 31. Maii festo Ascensionis Domini
 „ solemnè pompa pedester detulit à Porta Flaminia ad Basilicam S. Petri,
 „ ibique è mœniano eodem sacro Ferro signum crucis super populum pro-
 „ duxit, & data populo benedictione, in Aedes Pontificias illud secum,
 „ detulit, apud se servaturus, donec Sacellum in eadem Vaticana Ba-
 „ silica cum Cyborio ad id continendum magnifico sumptu ædificaret.
 „ Verum vix elapso mense incidit in gravem morbum. Antequam
 „ ad æternam migraret requiem, accito ad se Laurentio Cardinali Bene-
 „ ventano suo exfratre nepote, Ferrum ipsum in eadem Basilica perpetuò
 „ asservandum reliquit, Sacellumque præfatum perficiendum mandavit.
 „ Antequam Innocentius VIII. esilaret animam, ut notat liber Diariorum
 „ Magistri Cœremoniarum, cujus verba relata sunt à Jacobo Bosio in libro
 „ de Cruce RR. S. R. E. Cardinales devotè è cubiculo Pontificis in Vati-
 „ canam Basilicam detulerunt, atque in Cyborio Sacratissimi Vultus Sancti,
 „ ut notat etiam Demetrius Guasellus Beneficiatus Sancti Petri libro Instru-
 „ mentorum ejusdem fol. 410. Piam igitur Sanctissimi Innocentii VIII.
 „ voluntatem Laurentius Cybo ejus nepos diligenter executus, Sacellum
 „ Dei Genitrici Mariæ Virgini sumptuosè construxit, & privilegiis dotavit
 „ anno 1493. Situm erat in loco veteris Basilicæ ubi erat sepulchrum
 „ Pauli III. sub Julio II. anno 1507. demolitum. Hoc Sacellum, ut dictum
 „ est, à Gregorio III. ædificatum primum fuerat, ut refert Anastasius.
 „ Deindè Innocentius VIII. vel devotione motus Sancti ejusdem Sacelli,
 „ vel ob memoriam ipsius Gregorii III. ejus Sacelli fundatoris, statuit illud
 „ magnificentius instaurandum, in eoque sacrum ferrum Lanceæ pulcher-
 „ rimo in Cyborio reponendum, quod Cardinalis construxit ipso demortuo.
 „ Absolutum illud fuit anno 1495. & picturis, marmoribus, nobilissimo-
 „ que

» que è pàrio lapide albo pulcherrimè cælato tegmine, in quo Sacratissima
 » Cuspis asservaretur exornavit. In ara ejus Sacelli, cui supernè Cyborium
 » imminebat, hanc marmore incisam posuit inscriptionem, quæ in demo-
 » litione sub Paulo V. Pontifice Maximo veteris Templi, servata legitur
 » hodiè muro affixa sub fornice novi pavimenti antè Aram Deiparæ Vir-
 » ginis Prægnantium his verbis:

*Genetr. Dei Mariæ à Gregorio III. P. M. antè positum, & dedic.
 Innocentius VIII. Cybo Genuen. P. M. Laurentio Nep. S. Cæcilie Presb.
 Card. Benevent. à fundam. renovan. supr. q. Ferrum, quo patuit latus
 Salvatoris sanctis. Suae Majest. Byzantio missum, à Max. Turcar. ad
 servand. reliquit A. D. M CD XCV.*

In Zophoro Cyborii hæc legebantur:

*B. Mariæ Virg. Dei Genit. Innoc. VIII Cybo Genuen. Pont. Max.
 Laurentio Card. S. Cæcilie Benevent. à fundam. renovand. reliquit.*

» Ad tale Cyborium anno Jubilæi 1500. Dom. 2. Januarii sacrum
 » Lanceæ ferrum ex Cybório Vultus Sancti delatum fuit. Ex Diariis Cap-
 » pellæ Pontificiæ Alexandri Papæ VI. in Bibliotheca Vaticana anno 1507.
 » pro fundanda magna parastata, ubi postea fuit Pauli III. sepulchrum, solo
 » æquatum fuit dictum Cyborium, & in Tabernaculum Vultus Sancti
 » sacrum Ferrum iterum delatum est, ut notat Demetrius Guasellus lib.
 » Instrument. pag. 410. die 22. mensis Novembris apud eundem Grimal-
 » dum pag. 162.

55. Post illud fuisse Chorum Cantorum affirmant varii. Et Mas-
 sæus Veggius Sancti Petri Canonicus in lib. 4. refert illum fuisse supra Ora-
 » torium Beatæ Mariæ, ubi sic ait [Erat quoque in pariete ipsius Oratorii
 » depicta Imago Beatæ Mariæ Filium amplexantis, supra quam est locus,
 » factus, in quo, conveniente omnique psallente Clero Romano, reponi
 » mandaverat dextrum armum Beati Petri Protomartyris.

SS. Pro-
 cessi, &
 Martinia-
 ni.

56. Altare Sanctorum Processi, & Martiniani sub Paulo III. ex alio
 loco translatum, ubi erat, de quo num. 13. diximus. Addendum autem hîc
 est, cum eo translatum fuisse simulacrum æneum Divi Petri throno insiden-
 tis, quod cernimus in nova Basilica cum pede ad Fidelium oscula porrecto.
 Simulacrum istud ex ære omnium votis antiquissimum esse affirmat Turri-
 gius de sacris Divi Petri tropheis, haud tamen nobis nota ejus origo.
 Nonnulli apud Ciacconium pag. 82. auctorem faciunt Riccardum Olive-
 rium Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalem, ac Vaticanæ Basilicæ Archi-
 presbyterum, eoquod in basi hujusce Principis insignia recognoscunt.
 Riccardo tamen antiquiorem effigiem hanc Divi Petri judicat Ciacconius
 ibid. cum apud plerosque ex antiquis Scriptoribus similis statuae ex ære me-
 moriam invenerit. Fatetur tamen Riccardum illam supra basim collocasse,
 ideòque in ea propria insignia posuisse. Illam conflata fuisse ex ære statuae
 Jovis Capitolini ex jussu Leonis Magni tradunt Turrigius de Cryptis Vatic.
 pag. 126. Phœbeus de Identit. Cathedræ pag. 38. ex MS. Arch. Basil. Vatic.
 additque Turrigius ex eo factam, quod Sancti Petri auxilio ab Attilæ furiis
 liberata fuerit Roma. Nec quidquam falsi Numinis, cui olim dicatum AEs
 tale fuerat, nomen, & memoriam officere (notat sapienter Phœbeus) quò
 minus

minus Petro Pontifici jam sacrum à Fidelibus vero ritu colatur, Ennodio innuente in lib. Apol. ad Impug. 4. Synodi: *Ecce jam Christo propitio ad novas fornaces simulacra redierunt, ecce jam de obsoleta superstitione usus vester accipit, quod letetur, dum de veteri Tonante nova merito vascula preparantur.*

57. Hoc in loco erat collocatum Altare Sanctorum Simonis, & Judæ. Illud à Pelagio Papa I. incæptum fuisse, quod postea Joannes III. complevit, accepimus à Petro Mallio. Propè decimamoctavam columnam in parte australi medianæ navis hoc fuisse Alpharanus narrat. In codice MS. Archivi Vaticanæ Basilicæ denominatur Altare Sanctissimi Crucifixi, & ad Crucifixos, à duplici Christi crucifixi imagine, quarum altera erat in pariete depicta, altera in ligno exculpta. Hanc fuisse translata in parietem, Ecclesiam dividentem, Severanus refert De Sept. Eccles. pag. 101. Pompejus Ugonius, qui tempore Sixti V. scripsit de sacris Stationibus pag. 100. refert tunc temporis extitisse in veteris Ecclesiæ, quæ superfuerat parte, ac in eo jussu Pauli III. Sacrosanctam Eucharistiam asservari. Idem affirmat Vasarus par. 3. pag. 370. in vita Perini *del Vago* vulgò dicti, ex quo accepimus. Jussu ejusdem Pauli III. ut erga Sacrosanctam Eucharistiam cultus magis augeretur extructum fuisse Sacellum ab Antonio à Sancto Gallo nuncupato, ex variis veterum ædificiorum fragmentis; in eo insuper collocatum Cyborium à Donato Florentino exculptum (qui Sculptor egregius antonomasticè Donatellus vocabatur). Perinum etiam coloribus expressisse in fornice sacras Testamenti veteris historias, quæ Divinum Numen sub pane celatum significarunt, quibus Dominicam Cœnam addidit Marcellus Venustus Perini discipulus, ut narrat Baleonus pag. 20. Hoc autem Sacellum excitatum, & exornatum fuisse, cum annus flueret à Christo Servatore 1540. refert Fanuccius lib. 1. cap. 24. deindè sodalitatem institutam sub Eucharistiæ titulo, quæ Sacello cultum procuraret. Paulus deindè V. quòd Vaticanæ frontis ædificationem impediret, illud diruit anno 1607. aliam Sodalitati ædem, attribuens Divæ Catharinæ sacram in via, quæ dicitur ab Italis *Borgo nuovo*. Ejusdem ornamenta in demolitione partim ad Cardinalem Farne-
sium, partim ad Cardinalem Burghesium ex Vaticanæ Basilicæ Capituli concessione devenisse affirmat Illustris. Ciampinus de sac. ædific. cap. 4. num. 44.

SS. Simonis, & Judæ.

Vas. pag. 235.

De Operibus Pii Romæ.

58. Sequebatur Concha marmorea propè columnam collocata, sicuti pariter in parte adversa alia similis Concha, quæ lustrales Undas continebat, ut ea pervetusto Ecclesiæ more Fideles ingredienti aspergerentur, ut docet Cardinalis Baronius ad annum 57. num. 109. In dextera autem columna supra Concham erat Deiparæ Imago, cui Gregorius XIII. Altare crexit.

S. Mariæ de Concha.

59. Post Concham suprascriptam, quæ in parte sinistra ad meridiem collocabatur in parte Boreali aliud Altare fuit Sanctis Philippo, & Jacobo Apostolis dicatum; à quo autem fuerit erectum apud nullum Auctorem inveni, de eo agit Innocentius III. in epistola Octaviano Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinali Ostiensi, & Panvinus de antiquitate Basilicæ Sancti Petri lib. 3. cap. 3.

SS. Philippi, & Jacob.

60. Ultimum in hac navi mediana propè Arcum, qui dicebatur S. Pastoris.

F

trium.

triumphalis erat aliud Altare perantiquum Sancti Pastoris, Alpharanus cap. 4. Juxta hoc erat organum, quod Calistus III. fecerat, sustentatum senis columnis porphireticis, nunc verò in Sacello Sancti Gregorii servatum. Illud expressit Illustriss. Ciampinus in Tab. 16. litt. A.

61. E navi media proximam ingrediamur, quæ meridiem respicit num. 61. indicabitur Altare, sed sine nomine, & cultu.

S. Martialis

62. Ex adverso aliud apparet sub numero 62. Sancti Martialis dictum, quod antiquum fuisse, & magna veneratione habitum affirmat Veggius, idem à Neapoleone de Filiis Urbi Cardinalis semel restauratum, Ursina de Ursinis iterum reparavit.

SS. Crucifixi.

63. Altare Sanctissimi Crucifixi, ubi extabat Corpus Sanctæ Petronillæ.

SS. Laurentii, & Georgii.

64. Ab hac navi aliam similem in parte Boreali percurramus, ut ibi alia tria Altaria numeremus. Primum est sub numero 64. dicatum Sanctis Laurentio, & Georgio, à Jacobo Cajetano de Stephanescis S. Rom. E. Cardinali, dotatum verò à Lello de Milglis.

B. Mariæ.

65. Huic opponebatur aliud Altare valde antiquum, sine nomine.

66. Ultimum denique sub invocatione Beatæ Mariæ erectum fuerat. Illud sub numero 90. Alpharanus indicavit, Veggius tamen nullam de eo mentionem fecit.

67. Duæ aliæ Aediculæ supersunt indicandæ, quæ in porticu collocatæ fuerunt. Prima in ejusdem porticus ichnographia notatur num. 67. eratque parvula, continens multas Sanctorum Reliquias.

S. Mariæ in Turri.

68. Secunda verò num. 68. vocabaturque Sancta Maria in Turri, seu ad Turres, ubi electus Imperator in Cœtum Canonorum Basilicæ adscribebatur. De hoc Sacello scripsit Floravantus Martinellus in tractatu de origine Imaginis Beatæ Mariæ Monasterii Sanctorum Sixti, & Dominici Observatione prima.

Hæc sunt Altaria omnia, quæ in veteri Divi Petri Basilica extitisse ex Scriptoribus variis colligere potui accurata perquisitione, qua eorum scripta non semel examinaui, ne ob inordinatam aliquorum collocationem confuse scriberem, & veridici Scriptoris partes non adimplerem. Illa tamen eodem tempore simul extitisse haud quidem credendum est, sed diverso. Cum enim post fundatam à Constantino Imperatore Basilicam varii Pontifices, ac Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Purpurati, Procuresque alii ea omnia excitarint, vario temporum decursu fuere consecrata, & vario ætatum intervallo vel diruta, vel resecta, nomen mutarunt, ac situm.

Operæ hic pretium esset, singula non tantum calamo describere, sed ob oculos ponere affabre scalpello delineata; sed cum longa annorum serie temporis edacitate consumpta omnino fuerint (impossibile prorsus est. Præter Sacella hæcenus numerata, quamplurima extiterunt Sepulchra, in quibus Summi Pontifices, Ecclesiæ aliquot Purpurati, Procuresque Viri fuerunt conditi. Quadraginta indicavit in sua Tabula Ichnographica Alpharanus, ex quo cæteri Scriptores, inter quos Paulus Aringus in sua Roma Subterranea, qui lib. 2. cap. 8. egit de Summis Pontificibus in Vaticano quiescentibus, cap. 9. de Imperatoribus, ac Regibus, cap. 10. de Viris illustribus ibidem

ibidem existentibus, exponitque affabre delineatos triginta sarcophagos, & sepulchrales inscriptiones quamplurimas, nec ommittendum hìc est, quod Turrigius in MS. refert: idest jussu Pii II. omnium Pontificum monumenta, quæ dissipata per Basilicam extabant, ordinatim in girum disposita fuisse, totamque ipsius Basilicæ aream repurgatam, Ea consultò ommisi de sola Templi fabrica tractaturus.

CAPUT IX.

De Apfide, Picturis, Fenestris, & Tecto.

REORDIENDO modò est à Basilicæ Apfide, quam Tribunal majorem dixerunt aliqui. Illa emycicli formam præferens ad centum palmos assurgebat ex Severani, & Ferrantis Caroli relatione, ut innuimus. Ejus autem latitudo, & longitudo ignoratur, cum varia referatur ab Auctoribus, ut superius observatum est, in singulorum Tabulis ad calculum revocatis. At fornicem illi impositum fuisse picturis è musivo exornatum, certissimum. Asservatur ejus exemplum in ejusdem Basilicæ Archivo coloribus delineatum, antequam à Sixto V. musivum illud dirueretur. Idem in suis paginis fidelissimè expressum perhibuit Illustriss. Ciampinus Tab. 13 ejusque luculentam pariter, & eruditam explicationem à pag. 42. usque ad 47. apposuit, addiditque Instrumentum Quintiliani Gargarii Notarii Capitolini, qui rogatus collationem cum originali fecit, eique perfectè illud respondere suo fassus est juramento.

Apfidem hanc à Constantino primùm extructam, atque operæ vermiculo exornatam temporis diuturnitate collabentem Severinus Summus Pontifex anno 639. referente Anastasio *renovavit ex musivo, quod dirutum erat*. Innocentius deindè III. non VIII. ut affirmat Franciscus Maria Vailardus circa anno 1200. simile opus musivum restauravit, quod indicabant subjecti versus à Panvinio De Sept. Urb. Eccl. excepti,

Baron.to.8.
Annal.

Innocentius III. PP.

*Summa Petri Sedes, hæc est Sacra Principis Aedes,
Mater cunctarum, & decor, & decus Ecclesiarum.
Devotus Christo, qui Templo servit in isto,
Flores virtutis capiet, fructusque salutis.*

Idem postmodum Benedictum XI. dictum XII. circa annum 1340. in pristinam formam redegisse narrat Turrigius pag. 62. Jotto celebri Pictore, Florentiâ ad tale opus conficiendum evocato. Verùm an Turrigio fides in hoc præstanda sit valdè dubito, cum ex actis Benedicti XII. solum constet illum Basilicæ Vaticanæ tectum restituisse, ut suo loco fusiùs exponetur. Constat quidem Jottum fuisse Romam vocatum à Benedicto, postquam hìc Summus Pontifex vidit circulum in carta rubeum, unico ductu, sihe ope circini, ab ipso perfectissimè delineatum, ex quo eximix artis, qua Jottus pol-

lebat; argumentum desumpsit, ut Vasarus refert par. 1. pag. 41. In qua notandum est errorem irrepsisse, fortassè ex Typographi incuria, nam loco Benedicti XII. scriptus est Benedictus IX. sed quamvis ejusdem jussu in Ap-
 sidis pariete quinque Christi Domini historias depinxit, sicuti etiam Tabulam pro Templi Sacratio, ut ipsemet Vasarus ibidem enarrat, nullam prorsus operam in fornice posuit.

Ea demùm Apsis jussu Sixti V. anno 1587. diruta omninò fuit, & lateres reperti fuere quamplurimi octangulares, in quibus legebatur *Constantinus Augustus D.N.* de quibus Baronius Annal. to. 3. ad anno 324.

Alphar.c.1.

In medio Ara Princeps erecta erat, quæ tantæ semper venerationis fuit, ut nullus unquam Pontificum illam remove ausus sit; sed de ea fusè dicendum erit, cum Urbani VIII. ornamenta referemus, indicata ab ejus Numismate, in quo hæc brevis inscriptio legitur: *Sacra Divi Petri Confessio exornata.*

Propè Apsidis parietem locus erat pro Solio Pontificio, sedesque Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalium, in girum hinc indè collocatæ. Gradus porphyretici descensum præbebant in transversam navim, erantque ii, qui in nova nunc extant Basilica sub Apside, ubi Cathedram Divi Petri Alexander VII. collocavit.

In ea navi transversa, præter Sacella superiùs enarrata, erat suggestum marmoreum pro Evangelio decantando. Illud indicatur in nostra tabula ichnographica num. 20. erat etiam Candelabrum eximium pro Cereo paschali, & num. 22. extabat etiam Fons pro Baptismo, de quo fusiùs tractandum est, cum agemus de Sacello in novâ Basilicâ à Paulo V. ædificata.

Cap. 3.

In transversæ navis parte ad caput mediæ imminēbat Arcus, qui olim dicebatur Triumphalis, de quo vide Illustris. Ciampinum de Vet. Moniment. cap. 22. utramque parastatam sub Arcu olim conjungebat immodicæ crassitie trabs quædam, supra quam Crux magna extabat, cum clavibus, ferreis annulis compactis, ait Alpharanus, hinc indè pendentibus, quibus noctu feria quinta majoris hebdomadæ lampades aptabantur. Eas expressit idem Illustris. Ciampinus De Sacris Aedificiis Tab. XV. litt. B. ex eadem etiam trabe certis anni diebus pendebat Culcitra, sanguine Martyrum aspersa, quorum Corpora velabat cum ad Cœmeteria deferrentur.

Ciac. in vita.

~~Sub tali Arcu constitutis, ac totum Basilicæ~~ ambitum oculis percurrentibus Picturæ sese offerebant, quas fieri mandavit Formosus Summ. Pont. qui floruit anno 890. Ab illis salutatum cadaver ejusdem Summ. Pontificis, cum ad sepulchrum deferretur, referunt inter multos Vincentius Historicus lib. 22. cap. 8. Sigebertus, Pandulphus Ostiarius in vita, Majolus centur. 10 cap. 2. Platina, & Baronius anno 897. in Stephano Papa his verbis: Quantæ
 „ autem auctoritatis, quantæque fuerit Religionis Papa Formosus hinc
 „ colligere possumus, quoniam dùm ad Beati Petri Apostolorum Principis
 „ Ecclesiam deportatus, Sanctorum quoque imagines hunc in loculo pos-
 „ tum venerabiliter salutarunt. Hoc à Religiosissimis Romanæ Urbis Viris
 „ persæpè se audisse, ait Luitprandus lib. 1. cap. 8. Non tamen dixerim Formosum primùm decorasse picturis Basilicæ parietes; Anastasius enim in vita Gregorii IV. qui vixit anno 827. sic ait: *Hæc denique postquam-*
 omnia,

omnia, Deo favente, à sapè dicto Pontefice decenter expleta sunt, ea quæ in Ecclesia Beati Petri Apostoli foris muros longo jam senio cassata videbantur, ad pristinum statum cultumque perduxit. Ubi notandum est falsò dici ab Ugonio pag. 96. Picturas, quæ suo tempore videbantur in muris Basilicæ, anno scilicet 1588. quo scripsit, Formosi jussu factas olim fuisse. Quadringentis enim circiter annis post Formosum elapsis, anno 1277. Nicolaus III. ad Petri Sedem evectus, ejus Basilicam temporis injuria deformem, & inclinatam renovavit, & picturâ Romanorum Pontificum in zophoris exornavit, quod in Basilica Sancti Pauli præstitisse narrat Ciacconius pag. 217. additque Veggius illum Basilicam totam renovasse cum depictis etiam supra columnas omnium Summorum Pontificum imaginibus. Anno deindè 1303. Benedictus XI. dictus XII. quem Jotti in pingendo peritiâ mirum in modum delectabat, post sexcentos Nummos aureos illi donatos in præmium picturæ in apside Templi expressæ: eundem jussit omnes Basilicæ parietes picturis exornare, quæ in parte Boream respiciente veteris Testamenti sacras historias referrent, in oppositâ verò Novi, ut in vita Jotti narrat Vafarus, qui etiam affirmat Gaddum Gaddi pictorem Florentinum, ea ætate celebrem, musivo opere aliàs expressisse circa annum 1310. sub Clemente, hujus nominis Pontifice V. sicuti etiam Stephanus Florentinus celebris etiam pictor Jotti discipulus à Clemente VI. circa annum 1346. Romam accersitus. Et deindè Petrus Cavallinus Romanus etiam Jotti discipulus pietate celebris anno 1364. jussu Præfectorum Fabricæ depinxit quatuor Evangelistas cum imaginibus Divorum Petri & Pauli, aliorumque in navi morantium in interna Basilicæ facie, & quidem prægrandi forma, quam nullus antea unquam viderat. Dies suos clausisse hîc dicitur post octoginta annorum curriculum: in Basilica Divi Pauli, sepulchrum obtinuit, hac posita inscriptione:

Quantum Romanæ Petrus decus attulit Urbi:

Picturâ, tantum dat decus ipse Polo.

Illas omnes indicavit Tab. X. & XI. De sacris Aedificiis Illustris. Ciampinus, & coloribus expressas habet codex in Archivo Vaticanæ Templi servatus.

His picturis decorati parietes Laqueare sustinebant trabibus, ac tigillis affabre compactum, & lateritiis imbricibus sub Constantino coopertum. Illis Cæli inclementia, ac temporis edacitate perfractis, novos fuisse impositos sæculo quinto à Theodorico Gotorum Rege tradunt Historici, quorum aliquos superfuisse suo tempore narrat Alpharanus, quatuor digitos crassos illos fuisse affirmat Turrigius. His notis obsignatos *Regnante Theodorico Domino nostro. Felix Roma. Theodorico Bono Romæ*, juxta antiquum morem tegulas obsignandi, de quo agit Illustris. Ciampinus cap. 9. De sacris Aedificiis, & Octavius Falconerius æquè nobilis, ac eruditus Vir, exponens in epistola ad Carolum Dati Laterculi fragmentum cum antiqua inscriptione inventum anno 1661. quando porticus Templi Pantheonis ab Alexan. VII. restaurabatur. Extat hæc epistola addita volumini, quod edidit Famianus Nardinus De Roma Vetere anno 1665. Jacobus etiam Grimaldus in tractatu de Sanctissimo Sudario MS. pag. 91. scribens de hoc tecto, hæc retulit: Dùm

tecta

Part. 1.
pag. 29.

Turrig. MS.
cap. 6.

Apud Tur-
rigium in
crypt. pag.
153.

Cap. 1.

„ vetus Basilica Almi Principis Apostolorum anno 1606. dissolveretur, ejus
 „ tecta visendi gratia conscendi. Majoris navis totum æneum erat; latera-
 „ lium partim æneis, partim figulinis tegulis tecta operiebantur. Supra,
 „ navem Sanctissimi Sudarii, & Sancti Andreæ erant aliquæ tegulæ magnæ
 „ figulinæ cum nomine Theodorici Gotorum Regis. Duas ex his servandas
 „ curavi in Archivo ejus sacri Templi, & servantur hætenus, quarum
 „ exemplum infra subiicitur. Estque illud in nostra Tabula expressum sub
 „ litteris C. & B.

Hoc laqueare temporis decursu paulatim carie consumptum, & plu-
 ribus in partibus fatiscens Romani Pontifices refecere. Anno 602. Divum
 Gregorium trabes illi procurasse, ipsius Epistola 24. 25. 26. & 27. lib. 10.
 „ indicatur, Baronio sic scribente: Inter multiplicium negotiorum labores,
 „ & afflictiones, quibus jugiter tenebatur curam suscepit hoc anno Gre-
 „ gorius Basilicæ Petri, ut collabentia ejus tecta instauraret, cujus rei gratia
 „ Sabino Subdiacono injunxit, ut prægrandes trabes incidendas curaret,
 „ atque ad Mare deferendas, quo navigio Romam perducì possent; scripsit
 „ de his pariter, & ad Arogem Ducem, extant ad eos datæ Epistolæ, sed
 „ vitiatum scias codicem, ubi perperam legitur de *Partibus Britannorum*
 „ esse mittendas. Quomodo enim tam longè petendæ trabes fuere, cum
 „ propinquiores essent in diversis Italiæ oris sylvæ ceduæ earundem tra-
 „ bium fertiles? sed si qua in Provincia Sabinus degeret, & negotia Ecclesiæ
 „ ageret, intelligemus, planè sciemus non ex Britannia, esse petitas trabes,
 „ sed è Brutina Provincia. Etenim ex diversis Epistolis ad eundem Sabinum
 „ Subdiaconum superius datis lib. 2. Epist. 48. in quibus de Rhegitanæ Ec-
 „ clesiæ negotiis agitur, apparet ipsum curasse Sedis Apostolicæ negotio in
 „ Brutinorum Provincia, ubi Rhegium est; sicque quòd in litteris Gregorii
 „ dicitur de Partibus Britannorum esse petendas trabes, restituendum est,
 „ ut dicere velit de Partibus Brutiorum, quæ Provincia hodiè Calabria
 „ dicitur. Confirmat hæc omnia auctoritas Anastasii, qui in Gregorio II.
 „ testatur, trabes pro Basilica Sancti Pauli è Calabria esse petitas, ubi ait:
 „ Hic maximam partem Basilicæ Beati Pauli Apostoli, quæ cæciderat, alla-
 „ tis de Calabria trabibus cooperuit.

De sacris
 ædif. cap. 4.

*Circa annum 630. Honorio I. præsidente (ait Anastasius) levatæ sunt
 trabes in Ecclesia Beati Petri Apostoli, numero sexdecim, quas putò ablatas,
 ut novas, ac validiores collocaret ad tecti pondus immanè sustinendum,
 referente eodem Anastasio, & Canonico Romano, illum cooperuisse tectum
 totum ex tabulis æreis, quas levavit (verba sunt Anastasii) de Templo,
 quod appellatur Romuli ex consensu piissimi Heraclei Imperatoris. Non
 tamen totum cooperuisse tradit Illustriss. Ciampinus, ubi scribit: Medianæ
 navis, & transversæ crucis laquearium magnis æneis tegulis sesquipedali-
 bus ex ære Corinthio deaurato coopertum mirificabatur. Aliarum verò na-
 vium minorum tectum lateritiis imbricibus prætectum erat. Ab eodem
 Anastasio memoriæ proditum est. Hadrianum I. Ecclesiam Beatorum Prin-
 cipum Petri, & Pauli renovasse, in qua & mutasse trabes majores numero
 quindecim, regnabat Hadrianus anno 780.*

Anno autem 800. Leo III. eadem Vaticana tecta restituit, ut refert
 Jacobus

Jacobus Grimaldus, quæ postea *Benedictus III.* anno circiteo 855. abiegnis trabibus renovavit. Scribente Anastasio *Benedictus III.* facta tecta Ecclesie Beati Petri Apostoli nutritoris sui, idest navem majorem, & aliam navem, quæ super corpus ejus est, magnis trabibus impositis numero septem, procacique artificio elevatis luciflue renovavit. Post Benedictum III. non defuere Pontifices, quorum cura plures tecti partes jam collabentes renovatæ fuerunt. Annis præcipuè 1135. sub Innocentio II. anno 1160. sub Alexandro III. anno 1195. sub Coelestino III. anno 1200. sub Innocentio III. Quorum omnium nomina inscripta in tegulis visa fuisse sub Paulo V. veterem Basilicam destruyente, affirmat Severanus. Pag. 127.

Benedictus postea XII. anno 1341. in Romana Sede collocatus, eadem tectâ iterum restituisse memoriæ proditum est in sacris Cryptis Vaticanis, ubi supra ejus effigiem, quæ olim erat in facie interiori supra Altare Mortuorum, hæc verba leguntur: *Benedictus Papa XII. qui tecta veteris Basilicæ restituit.* Magnis trabibus advectis Calabriâ, & aliundè. Constabat etiam ex inscriptione, quæ legebatur in parastate in tabula marmorea: *Benedictus Papa XII. Tholosanus fecit fieri de novo tecta hujus Basilicæ anno ab Incarnatione Domini MCCCXLI. Magister Paulus de Senis me fecit.* Apud Ciac. con. pag. 452.

Lectori non injucundam fore puto enarrationem, quam in sua historia universali MS. anno circiter 1339. texuit Rutilius Alberinus Romanus, & ex patrio idiomate repurgatam politioem reddidit Annibal Scardova Bononiensis. Extat hæc Historia MS. apud Illustriss. Ciampinum To. VIII. pag. 130. habita ex Bibliotheca Congregationis Sancti Mauri Romæ, ejusque meminit Turrigius in Cryptis Vaticanis pag. 128.

Fù creato (inquit prædictus Alberinus) Benedetto XII. che poi fece rinovare tutto il tetto di San Pietro di una bella opera nobile, e pulita, che costò ottantamila fiorini d'oro, ed il Capo-mastro di tal' opera ebbe nome Mastro Ballo de Colonna eccellentissimo Falegname, il quale fù di tanta eccellenza, che prima cominciassè quel lavoro, seppe dire per l'appunto il giorno, l'ora, e'l punto, nel quale quel tetto fù finito; e per il suo gran sapere posava li travi vecchi, e tirava in alto li nuovi più prestamente, che se fosse stato un cielo. Un'huomo stava à cavallo da un capo, ed un'altro dall'altro. Jo non vorrei essere stato per bene assai uno di quelli. Quando il tetto vecchio si dismetteva fù trovato uno smisuratissimo trave, e di mirabil grossezza. Jo lo viddi, che dieci piedi era grosso, e tutto fasciato di funi per la molta sua antichità, e per la sua grande grossezza era tanto durato. Questo trave era di arbore, come gli altri, e vi fù trovato scritto con lettere incavate in questo senso: Questo è uno di quelli travi, i quali pose in questo tetto il buon Constantino, e vi era scritte queste tre lettere CON. Era antico quanto, che l'Alleluja. Questo trave dunque essendo stato levato, dentro di quello vi furono trovate caverne, e canali fattivi dall' antichità, ed anche dagli animali, che l'avevano roscato, e dentro vi avevano fatte le loro abitazioni, poiche vi furono trovati dentro Sorci smisuratissimi con nidate, e vi furono fin trovate delle Martore, e Volpi con i nidi, chi lo vidde non lo poteva credere. Questo nobil trave fù

fù spezzato, e di esso furono fatte tavole necessarie per la nuova opera; e molti Gentilhuomini di Roma n'ebbero tauole da magnarvi sopra. Una maraviglia voglio raccontare, che successe in far questo Tetto: Furono radunati tutti i savii Maestri, i quali avere si potero dentro Roma, e fuori ancora, fra' quali fù uno delli buoni del Mondo, il quale ebbe nome Nicola degli Agneletti da Vetralla, questo stava sopra un' architrave à lavorare, ed il trave era confitto sù alto nel muro, con una scure in mano lavorava questo Maestro, e bisognava, che stesse in piedi; e perche lo trave non stava forse eguale, anzi stava pendente, ed il peso era grande, lo trave svinchiò fuori, e nello sfuggire si rivoltò, di modo che nel rivoltarsi poco mancò, che il Maestro non cadesse à terra, e di tant'alto facesse un salto, pure rimase in piedi; ma ebbe ben gran paura di non cascare con l'istesso trave; e questa sua paura non la potè nascondere, che subitamente mezza la barba gli diventò canuta: perliche spesse volte usò poi farsela radere; e spesse volte diceva, che quella canutezza fù per quella paura, che ebbe di venir giù co'l trave, che gli si rivoltò sotto.

Martinus postea V. anno 1420. cum ad exornandam patriam, Basilicasque Romanas ab hostibus quietus animum adiecisset, idem tectum pluribus in partibus fatiscens stabilivit, quo in opere quinquaginta mille florenos insumpsisse narrat in suis Annalibus Albertus Argentinensis.

A Nicolao etiam V. circa anno 1450. quamplurimas tegulas additas fuisse indicat una ex illis gentilitio ejus stemmate insignita, quam Eques Carolus Fontana expressit in pag. 99. eo modo, quo in nostra Tabula 9. littera D. depinximus.

Anno demum 1482. Ludovicus XI. Galliarum piissimus Rex, & Caroli VII. filius in honorem Principis Apostolorum magnam pecuniæ vim in eo renovando insumpsit. Ejusdem pecuniæ summæ notantur in codice Archivi ejusdem Basilicæ à Turrigio relato pag. 128. ubi sic habetur: „ Anno 1482. sequuntur pecuniæ solutæ per R. P. D. Antonium de Forolivio Apostolicæ Camerae Clericum, ac Beati Petri Apostoli de Urbe „ Canonicum, & Altaristam per manus mei Christophori Sancti Beneficiati pro tectis reformandis, & restaurandis ejusdem Basilicæ, de pecuniis „ Serenissimi Regis Franciæ missis, & deputatis pro dicto opere tectorum. „ Et alio in loco. Anno 1483. & mense Septembris die verò 28. infra- „ scriptæ sunt pecuniæ solutæ per R. P. D. Antonium de Forolivio per manus mei Christophori supradicti pro fabrica lignorum tecti ejusdem „ Basilicæ, videlicet de navi curitori supra Altari majori, die 24. mensis „ Decembris à præfato D. Antonio, & pro eo ad Banchum de Spinellis „ ducat. 25. &c.

Ejus tecti contignatio ex duplici trabium ordine composita in Cryptis Vaticanis coloribus expressa habetur, & suo calamo illam delineavit Eques Carolus Fontana in pag. 99. qui pag. 97. fatetur eam cantheriorum, hoc est tignorum à culmine tecti ad extremum subgrundium positorum formam, sibi impertitam fuisse à quodam Viro, quem tacet, eamque vulgare voluisse eo quòd valdè sibi arriserit trabium compingendarum methodus, ad publicum

cum beneficio; nosque illum imitati indicamus iconismo R in tabula 9. in minorem formam redactam.

Tecto proximæ erant fenestræ eo modo dispositæ, quo in Figura 3. Tabulæ 5. scenographicæ delineatæ fuerunt. In Basilicis enim excitandis Christi-fideles Vitruvii præcepta servantes, etiam fenestrarum numerum, & amplitudinem in illis collocarunt, à quo dignitas quædam, & elegantia non sine utilitate proveniebat. Nam copia lucis præterquamquod animi parit hilaritatem, legendis sacris codicibus, ac reliquis Clericorum ministeriis obetundis opitulatur, quemadmodum in Basilicis Ethnicorum, juri dicendo extructis, lumen uberrimum quærebatur, ut possent facilius tabulæ litigantium recitari, aut transcribi, docente Leone Alberto lib. 7. „ cap. 14. [Basilicam propter frequentiam tumultuantium litigiosorum, „ & propter usum litterarum recognoscendarum, subscribendarumque esse „ oportere itionibus, per quam expeditam, & apertionibus vehementer „ illustrem, probarique, si ita erit parata, ut qui patronos clientefve suos „ quæsitum advenerint, ubi sint primo aspectu compertum habeant].

Earum fenestrarum mensuram indicavimus supra palmorum scilicet 22. in altitudine, in latitudine verò 14. quæ quidem mensura longè distat à præceptis antiquitus servatis in construendis Basilicis. Leo enim Albertus sic fenestras aperiendas in Basilicis docet, ut earum latitudo non sit arctior, *quàm ut tres capiat quartas totius intervalli, quod inter columnas sit; altitudo verò percommode duas capiat istiusmodi latitudines;* quamobrem, ut consideranti patebit juxta hanc normam, earum altitudo octo supra viginti palmos debuisset explere. Ejusmodi fenestris repagula fuisse aptata metallo, additis deindè vitreis laminis, quæ pervia luci ventorum flatus simul excluderent, docet Anastasius in Leone III. ubi scribit [Et fenestras „ ipsius Ecclesiæ ex metallo cyprino decoravit, & alias fenestras de vitro „ diversis coloribus decoravit]. Quamobrem si conjecturis uti fas est, facile mihi sæadeo eas laminas primùm habuisse, quales in suis præceptis de re ædificatoria præscripsit idem Albertus: videlicet *ex ære plumbeo crebris, & minutis foraminibus expictas, per quas lux penetraret, & spiritus mota aura repuresceret.*

Lib. 7. c. 15

Lib. 7. c. 14

Anno verò 1471. à Sixto IV. Pontifice Summo Basilicam antè repurgatam marmoreis, & vitreis fenestris Templo accomodatis dilucidiorē redditam esse narrat Ciacconius [Circa annum 1500. Petrus Mediceus Cosmi I. filius Magnus Etruriæ Dux easdem vitreis laminis iterum opplevit gentilitio Mediceorum stemmate appposito, quas iterum tempestatum inclementia perfractas Paulus III. refecit Liliis Farnesiorum decoratas]. Earundem Iconismus extat in codice Archivii Basilicæ, & in sacris Cryptis: expressæ itidem videntur in Vaticana Bibliotheca, quarum exemplar publicis paginis tradidit Fontana pag. 99. littera I. à duplici columna in tria parallelogrammata distinctum.

Tom. 3.
pag. 30.

Turrigius.

Sub fenestris medianæ navis depictæ fuerant sacre historię, ut enarratum jam fuit. At supra epistyliorum coronam per girum proferebatur podium latitudinis palmorum trium, in quo repagula lignea palmorum quinque alta, ne in terram caderent circumeuntes, Testatur Alphar. cap. 1.

G

ejus

Orig. 15.
cap. 2.

ejus podii vestigia à se visa fuisse, eademque hoc anno vidi in Archivo Vaticano coloribus expressa jussu Pauli V. ea ratione, qua in sua tabula quinta Martinus Ferraboscus delineavit. Hoc podium in MS. Turrigii voce *Sinino* indicatum inveni (Imbulum mallem dicere ab ambulando cum Isidoro) referentis codicem servatum in Archivo Vaticano Basilicæ, ubi tempore Alexandri III. anno scilicet 1160. hæc verba fuerunt exarata: *Et nos Canonici Sancti Petri habemus licentiam ligandi funes in eo Sinino, in festivitate Sancti Petri ad pendendas candelas.* Additque Turrigius in præcipuis Sanctorum festis diebus augeri à Fidelibus lampades, quæ funium ope in diversis Basilicæ partibus appendebantur. Hunc pietatis antiquæ morem, indicavit Bibliothecarius in vita Gregorii III. qui Ecclesiæ moderabatur anno 725. scribens: *Fecit (Gregorius) in Ecclesia Sanctæ Mariæ ad Præsepe per circuitum regulam candelabrorum ad instar Sancti Petri.* Quòd etiam narrat Ugonius in statione octava pag. 66.

C A P U T X.

De Fronte, & Porticu Basilicæ.De re ædific. lib. 7.
cap. 14.

Ill. Ciam-pin. pag. 37.

Ugonius
stat. 11.

Pag. 269.

IS perlustratis Basilicæ partibus, ex ea egredientes, quæ Orientem versus quinque patebant Januæ, Porticus excipiebat, quæ ad quatuor Mundi plagas in quadratam formam extensa atrium cingebat, ab ipsis porticibus Quadriporticum appellatum. Causam cur porticus prophanis Basilicis addebatur innuit Leo Albertus, ubi inquit „ [Sicuti Basilicæ antiqui addidere secundum tribunal transversam ambulationem, quam quidem Causidicam nuncupabant, quia illic Rectorum „ „ turmæ Causidicique versarentur; tum & Servorum gratia additas fuisse „ „ porticus interpretantur extrinsecus]. De sacris Porticibus alibi habebitur sermo; earum mensuras attulimus supra. Hic solum aliqua adnotamus, videlicet: Tectum hujus quadripartitæ porticus ligneum fuisse magnis imbricibus lateritiis coopertum, & à Solo palmis 55. elevatum. Pars Basilicæ proxima decem fulciebatur columnis, ac binis parastatis, sicuti & altera illi opposita Orientem versus collocata. Laterales verò tredecim columnas numerabant. Antè arcum januam Basilicæ respicientem æneæ valvæ aperiebantur, quas è Templo Salomonis allatas, ibique à Constantino collocatas fuisse retulit in sua historia MS. sub Sixto V. exarata Franciscus del Sodo, Canonicus in Templo Beatæ Mariæ, quod dicitur Schola Græca. Binis parastatis adnectebantur, supra quas Cyborium imminebat æneum, cum marmoreo Divi Petri simulacro inter columnas porphyreticas collocato, ut narrat Ugonius stat. 11. quod simulacrum servatur in sacris Cryptis Vaticanis cum inscriptione: *Sancti Petri Apostolorum Principis statua marmorea antiquissima, quæ erat inter columnas porticus veteris Basilicæ supra valvas æreas, huc translata à Paulo V. Pont. Max.*

Dictæ porticus ab ipso Constantino primum extructæ circa ann. 330. cum post centum & triginta annorum curriculum jam penè totæ dissolverentur,

rentur; à Simplicio Pontifice ann. 468. pristinae formae restitutae fuere, ut patebat ex inscriptione, quae olim in eodem atrio extabat, à Severano relata, ut sequitur:

*Cum subitis peragi fallax clementia veris,
Et sacer addendo festa vetaret aquis,
Simplicius Praeful sacraria celsa petentem
Porticibus jactis texit ab imbre diem.*

Eas deinde anno 500. tabulis marmoreis stratas, & musivis signis ornatas à Symmacho Pontifice refert Panvinus his verbis: *Quadriporticum marmoribus ornavit, & ex musivo agnos & cruces, & palmas ornavit, ipsum verò atrium omne compaginavit*, aitque anno 1558. quo scribebat, adhuc extare reliquias. Constantinus autem hujus nominis I. anno 710. eodem Panvinio docente, picturam sex sanctarum Synodorum generalium in illis exprimi jussit, de quo Ciacconius in Constantino haec retulit [Post
,, occisum Justinianum juniorem Imperatorem anno Christi 712. Philip-
,, picus Bardanes Imperium occupavit. Hic sextam Synodum adversus
,, Monothelitas habitam impugnare ausus, Cyrum Patriarcham in Pontum
,, relegavit, quod bene cum Pontifice Romano sentiret, in cujus locum
,, Joannem Monachum Hæresiarcham suffecit, cujus quidem dogmata
,, statim Romam misit, mandavitque, ut omnium consensu approbarentur.
,, At Constantinus Pontifex habita Synodo non modò Philippici Impera-
,, toris, & Joannis Monachi opiniones improbat, verum etiam decernit,
,, ut Sanctorum Patrum imagines, qui sex Conciliis ab omnibus probatis
,, interfuerant, in porticu Beati Petri depingerentur, cum intellexisset eas
,, à Philippico à parietibus Sanctæ Sophiæ ignominiae causa abrasas fuisse.

Pag. 500

Anastasius verò in Constantino earum imaginum picturam Populo Romano tribuit, non Constantino, ubi ait [Hujusque rei causa zelo fidei
,, accensus omnis Coetus Romanæ Urbis, imaginem, quam Græci *Votaream*;
,, *ream*; vel, ut alii legunt, *Pancaream* vocant, sex continentes sanctas,
,, & universales Synodos in Ecclesia Beati Petri crexerunt]. Quibus verbis
Antonius Dandinus Alteserra in suis notis ad Anastas: haec addidit [Imago
,, sex universalium Conciliorum, quam Græci *Votaream*, vel *Pancaream*
,, vocant, à Romana Plebe erecta in Ecclesia Beati Petri. Hæc imago à
,, Philippico Imper. hæretico deposita, à Theodosio restituta Constantino-
,, poli, ut ait Anastas. in Gregorio II. Protinus etiam, ut ingressus est Theo-
,, dosius Regiam Urbem, imaginem illam venerandam, in qua sanctæ erant
,, sex Synodi depictæ, & à Philippico fuerat deposita, in pristino erexit
,, loco].

Adrianum deinde anno 780. has porticus in utriusque lateribus, in quibus fractæ trabes inerant, & tectum ruinæ vicinum positum erat, positis novis trabibus ipsum tectum noviter restaurasse, expressis verbis idem Bibliothecarius affirmat.

Rursus anno 827. Gregorius IV. penè totam porticum, quæ mediana dicitur, noviter ex trabibus, cæterisque lignis ob decorem Basilicæ decoravit. Immo & etiam similiter porticum antè valvas argenteas novo opere, cultuque præcipuo perfecit.

Anastasius
in vita.

Parte 1.
pag. 33.

Parte 1.
pag. 90.

Stat. 11.
pag. 95.

Lib. 4. c. 9.

Stat. 11.
pag. 95.

Sub Urbano IV. Pictor quidam egregius patria Aretinus, nomine Margaritonus, multa suo penicillo expressit, Græcorum quidem more in iis porticibus anno 1622. ut refert Vasarus; & anno 1334. Benedicto XII. regnante Simeon Memmus, Jotto Pictore ejus Magistro è vivis crepto, exteriores arcus picturis ornavit, ex Vasaro.

Anno demùm sacri Jubilei recurrente 1575. Gregorius XIII. ligneam earum contignationem novam construi mandavit, parietesque dealbari, additis colorum ornamentis, quæ à se visas Ugonius scripsit, & Turrigius MS. cap. 6. narrat sub eodem Pontifice Cæsarem Urbevetanum, & Raphaelem Aretinum Pictores supra quinque januas historias Divi Petri, ex Actis Apostolorum acceptas, expressisse.

Nec silentio præterire fas est Martinum V. qui expositis à nobis Numismatibus, Vaticanum Templum exprimentibus, fecit initium, hujusque de ipsius fabrica tractatus chronologici non ignobile rudimentum. Scribit Platina in vita Martini V. citatus à Donato, verba, quæ subiicio [Et Martinus V. celsi generis Columna tandem reversus Romam, adeò disruptam, & vastam invenit, ut nulla Civitatis facies in ea videretur. Collabentes vidisses Domos, collapsa Tempia, desertos vicos, cœnosam, & oblitam Urbem]. Quare permotus Pontifex optimus animum ad exornandam Civitatem adjecit, & pecuniis ad dignitatem Pontificis conservandam destinatis (ut affirmat in ejusdem vita Contelorius Archivii Vaticani Præfectus) Porticum Sancti Petri collabentem restituit, rationes deducente Laurentio Pauli Omniafancti Cive Romano. Vide Bullam 5. idus Februarii anno X. & lib. Thesaurarii 1429. Immò inter leges, quas anno 1424. Martinus imposuit, exordiendo à Cardinalibus curæ reformationem, erat hæc: *Procurrent reparationem Ecclesiarum suorum titulorum*; additque Platina: *Hujus autem studia Cardinales secuti, titulos suos ita certatim restituunt, ut jam aliqua facies rediisse Urbi Romæ videretur*. Romanus tamen Canonici Basilicæ Vaticanæ in descriptione illius tum veteris, tum novæ Romæ impressa anno 1649. ubi recenset Pontifices, qui in eadem aliquid ædificarunt, nullam mentionem fecit de Martino V. Attamen dubitationem omnem adimunt ejus Pontificis gentilitia stemmata in iis porticibus appicta, quæ à se ipso visa testatus est Ugonius, additque Martini V. decreto picturas ~~quamplurimas fuisse refectas. Fateor in Martini Numismate porticum Ecclesiæ Vaticanæ non exprimi, tres enim portæ, non quinque, quales erant in porticu Vaticana, in eo indicantur; attamen incuriæ tribuendum non esse judico, sed studio Sculptoris; quippè qui ad indicandas multiplices fabricas à Martino V. extructas in Templis, porticum exsculpsit arbitriam.~~

Quandoquidem in porticu versamur, de januis Basilicæ aliqua delibabimus, fusiùs de illis tractaturi in descriptione porticus à Paulo V. magnificentissimè constructæ. Quinque igitur illas olim fuisse indubitatum est; easque ad annum 1300. quo sæcularem Jubilæi annum Bonifacius VIII. celebrans (seu institutor, seu restitutor ille fuerit) Portam Sanctam, seu Auream addi jussit, juxta aliquorum sententiam, de qua re Pontificia Numismata copiosam dicendi segetem suo loco suppeditabunt; earumque singulæ proprio nomine distin-

distinguebantur. Quæ medium locum occupabat, Mediana dicebatur, seu Argentea; quæ in parte Templi dextera, Ravenniana, ea de causa, quam docet Mallius, sic dicta, videlicet: quoniam antiquitus Ravennates, & omnes Longobardi, & Tusci de consuetudine per eam intrabant; vel quia Translyberini per eam intrare solebant, cum Translyberina Civitas Ravennatum vocaretur. Huic proxima dicebatur Judicii, per quam Defuncti inferbantur. Alia in sinistra, Romana dicta, quoniam, teste Mallio, *Romanæ Mulieres antiquitus per eam intrabant*. Ultima demum in eadem parte appellabatur Guidonea, quoniam Guidones (ait idem Mallius in descript. Basil. Vatic. num. 44.) *qui ducebant Oratores venientes per porticale, quod est juxta Nolarium majus frequenter per eam intrabant, unde usque ad nostra tempora facula, & cerei ibi vendebantur*. Ex quibus Mallii verbis conjicit Illustriss. Ciampinus, quod Peregrini, voce *Oratores* indicati, faces emebant, seu candelas, quas postea Beati Petri sepulchro offerebant accensas.

Pag. 79.

Supra portam Ravennianam fuerant appensa insignia, & catena portus Smirnenfis sub Sixto IV. Pont. teste Alpharano in tabula ichnographica. Supra Romanam erant appensi veſtes portarum Tunesi, cum decem vexillis, à Carolo V. Imperatore ad Paulum III. missis. Inter Romanam, & mediam tabula marmorea fuit collocata, in qua Bulla anni Jubilæi à Bonifacio VIII. emanata *Antiquorum habet fida relatio &c.* Inter mediam, & Ravennianam aliæ erant tabulæ lapideæ, in quibus scalpro exaratæ fuerant donationes S. Gregorii Magni Basilicæ factæ, quarum unicam, cæteris temporis decursu deperditis, refert Illustriss. Ciampinus.

Num. 133.

Pag. 81.

Claudebant hæ porticus, quæ etiam Palmatæ dicebantur, ob Palmas æneas fonti additas à Symmacho, atrium, cujus mensuras superius indicavimus. Magis quidem longum, quàm latum. In loco palmis 95. distante à columnis, quæ medianæ portæ opponebantur, ut indicatur in tabula 4. Fons erat O à Symmacho circa ann. 500. Peregrinorum commodo erectus. In medio autem Atrii Pineæ ænea M ab eodem Symmacho ibidem collocata, de quibus alibi dicendum erit.

Hoc atrium Constantinus primum minutis lapillis musivo artificio decoravit, cujus fragmenta reperta fuisse sub Paulo V. refert Grimaldus MS. fol. 156. apud Severanum. Anno postea 678. magnis marmoribus stravit Pontifex Domnus, ut affirmat Bibliothecarius; alique Pontifices alia ornamenta addidere, prout indicabat antiquissima ibi apposita inscriptio, à Grutero relata:

In vita.

Pag. 1166.

*Quamvis clara fides multum de luminis aula,
Plusque loci meritis nobilitatur opus;
Est tamen his pulchris specialis gratia rebus,
Spectantumque oculos, ars pretiosa rapit.*

Narrat Ugonius stat. 11. se vidisse sub porticu superstite tempore Sixti V. coloribus expressam inventionem Corporum Beatorum Apostolorum Petri, & Pauli, quæ accidit anno 251. sub Beato Cornelio, cui dubitanti, quænam essent Petri, quænam Pauli ossa, precesque Christi-fidelibus effundentibus, vox Cælo divinitus emissa dubitationem omnem ademit; cum dixit:

Majora

Majora Offa sunt Prædicatoris, minora verò Piscatoris. Ob quæ orna-
menta, scripserunt Paulus Diaconus, Anastasius, & alii, tale Atrium Para-
disi nomine antiquitus appellatum fuisse.

In hoc atrio rete æneum extendebatur, cui ligabantur luscernæ, qua-
rum lumen Peregrinis inserviret noctu Divi Petri Sepulchrum visitantibus,
additque Turrigius in Archivo Vaticano Bullas servari Pontificias, quibus
facultas datur valvas habendi apertas noctis tempore in commodum Pere-
grinorum. Quem morem etiam Petrus Mallius memorat, vbi ait [Rete
„ magnum, quod est in atrio Ecclesiæ antè portam argenteam in festo San-
„ cti Petri, & octavâ tantum accendatur, præterea quatuor funes de antiqua
„ consuetudine extenduntur in atrio ejusdem Ecclesiæ in Paradiso in mo-
„ dum crucis, ligantur de Porticulis ad Pineam æneam, quæ est in Pa-
„ radiso; & utroque fune sex candelæ suspenduntur.

Antequam ex atrio discedamus Basilicæ Frontem perlustremus.
Assurgebat hæc ad altitudinem palmorum 170. ex relatione Severani, ea
ratione acuminata, qua expressimus in tabula 5. figura 2. atque in Cryptis
Vaticanis depicta fuit cum sequenti inscriptione: *Exemplum atrii porticus,
cum anteriori facie Basilicæ veteris à Gregorio Papa IX. musaico ornatu
in demolitione anni M DCVI. Pauli V. Pont. Max. jussu asservatum.*
Musaico opere illam exornatam fuisse anno 827. à Gregorio IV. narrat Tur-
rigius. At ex verbis Anastasii deducitur ab eo Pontifice tale opus resectum
tantum fuisse, dicentis: *In fronte Paradisi jam factæ Ecclesiæ (Beati Petri)
principali musivo cuncta, quæ à Priscis temporibus in eodem pariete erant
diruta, velocitate nimia pingere, ac restaurare decrevit.*

De fact.
Crypt. pag.
134

Pag. 408.

Anno deinde 1230. Gregorius IX. eandem Basilicæ frontem novo
opere musivo texisse affirmat idem Turrigius ibidem; Severanus pag. 65.
Raynaldus tom. 13. Annal. his verbis: *Tunc (idest anno Pontificis 4.)
in Basilica Duodecim Apostolorum Principis in majoris portæ vestibulo pa-
rietem altitudine prægrandi resectum vestivit lapide deaurato nobilium imagi-
num decore distinctum.* Verum quia Raynaldus addit, *ut affirmat ejus
Scriptor Anastasius;* de narrationis veritate dubitatio suboritur, cum gesta
Gregorii IX. ab Anastasio nunquam scripta fuerint, sed IV. Anastasius
enim texuit historiam Romanorum Pontificum à Beato Petro Apostolo,
usque ad sua tempora tantum, ~~nempe ad Nicolaum I.~~ qui anno à Deiparæ
partu 867. è vivis excessit, Gregorius verò IX. anno 1241. Utcunque
hæc sint, pro comperto habemus talem frontem resectam fuisse ab Euge-
nio IV. anno 1431. cum Beati Petri Basilicam reparavit, ut notat Oldoinus
pag. 876. Insuper & à Nicolao V. circa ann. 1447. prout indicabant utri-
usque Pontificis gentilitia stemmata in eadem fronte depicta, ut præfert
ejus frontis exemplar in Cryptis Vaticanis delineatum.

In eo etiam videntur figuræ, quæ fuerant musivo expressæ; videlicet
in medio frontis erat Christus sedens, & manu elata benedictionem imper-
tiens. Ad Christi pedes imago Pontificis genuflexi, putà Gregorii IV. offe-
rentis aureum Numisma, in dextera parte Beata Virgo, in sinistra Divus Pe-
trus stantes. Bos, Homo, Aquila, & Leo eo ordine, quo delineavimus;
prout vidimus in Cryptis Vaticanis, Tabulæ autem aliquorum Auctorum
diver-

diversimodè illas repræsentant. In quatuor spatiis à tribus fenestris relictis, quatuor erant Evangelistæ stantes, librumque singuli manu perferebant. Sub his quatuor carmina legebantur vetustatem redolentia, ab Onuphrio Panvinio De Sept. Eccles. ab Alpharano cap. 2. & Ugonio paginâ 65. relata :

*Ceu Sol fervescit sydus, super omne nitescit,
Et velut est aurum rutilians super omne metallum,
Doctrina, quæ fide calet, & sic pollet ubique,
Ista Domus, super fabricata quæta.*

In linea inferiori hinc indè mediæ fenestræ adiacebant duo Senes, manibus pallio tectis Christo Servatori coronas offerentes. In partibus extremis quinque alii Senes stantes similique habitu circumtecti exprimebantur. Propè binas fenestras, per quas lumen naves minores irradiabat, nescio qua de causa non expressas in tabula Equitis Caroli Fontanæ, grandioribus characteribus duo verba exarata fuere, videlicet *Hierusalem* in dextera, in sinistra verò *Betleem*.

In apice ejusdem frontis Crucem collocaverat Sanctus Silvester ex albo marmore ad Græcæ Crucis formam exculptam, altam decem, octo palmis latam, quæ adhuc extat in Cryptis Vaticanis cum hac inscriptione: *Hæc Crux erat in summitate exterioris faciei veteris Basilicæ M D CV I.* Illam fideliter exprimi curavimus in nostra tabula 5. ne Incisoris arbitrium, ut alibi factum recognovimus, ab historiæ veritate aberraret. Non enim erat radiata, nec eo modo exculpta, ut in pag. 99. Equitis Fontanæ Sculptor effinxit. In ejusdem Crucis marmorea basi nomen Agrippinæ græcis characteribus erat insculptum, ut nempè indicaretur (ait Turrigius) Ethnicorum impietatem salutifero Crucis signo subiici, ac penitus conculcari. De hac Cruce loquens Grimaldus, ait [Die 8. Februarii, cum cæpisset „ tectum discooperiri, Reverendiss. Vicarius mandavit, ut dmitterent „ Crucem marmoream octangularem antiquissimam, quæ extabat in fa- „ stigio frontis Basilicæ, ubi musivum Gregorii IX. cernitur, quam die 16. „ Februarii deposuerunt, & ex præcepto sub fornicibus novi pavimenti „ reposuerunt. Socculum tenens Crucem sculptum erat litteris Græcis „ Gentilium: *Sepulchrum Flaviæ Agrippinæ* partim mutilatis.

Pag. 112.

In parte frontis Basilicæ opposita supra porticum paries alter elevabatur, in quo Petri navicula videbatur à Jotto Pictore Florentino musivo opere expressa, cujus sacras Apostolorum imagines populus venerari solebat. De illa in præsentiarum nihil addimus, fusiùs tractaturi, cum de Porticu à Paulo V. extructa agendum erit, sub cujus fornice servatur ab Alexandro VII. collocata.

Ab indicato pariete Palatium claudebatur, quod ab Archipresbytero Basilicæ ædificatum fuerat, imminebatque Porticui subjectæ, pal. 81. latæ, juxtà relationem Severani, quæ Porticus in tres januas laxabatur quatuor parastatis divisas. His januis totidem aliæ opponebantur respicientes Solis ortum, & gradus Basilicæ, ut alibi innuimus, ea divisæ ratione, qua in tab. 4. indicantur. Eas valvæ claudebant æneæ, quæ anno 1160. quo vixit Petrus Mallius insculpta proferebant nomina Urbium, & Provinciarum, quæ in Ecclesiæ

Pag. 42.

Ecclesiæ Romanæ ditionem evenerunt ex donatione Caroli Magni tempore Adriani I. circa ann. 755. de quibus januis æneis sic Anastasius refert:
 „ [Adrianus I. sacratissimus Præsul portas æneas majores miræ magnitu-
 „ dinis decoratas à Civitate Perusina deducens in Basilicam Beati Petri
 „ Apostoli, ad Turrem comptè erexit]. Petrus verò Mallius scripsit:
 „ [Putamus in memoriam tam magnificæ donationis, ut legitur in vita
 „ Adriani I. 774. nomina Civitatum, quæ prænominatus Rom. Imper.
 „ (Carolus) huic Sacrosanctæ Ecclesiæ contulit, in portis æneis, quæ super
 „ gradus Beati Petri fuerant, videlicet in introitu Ecclesiæ Sanctæ Mariæ in
 „ Turre, argenteis litteris, sicut nos vidimus, & cum fratribus nostris
 „ sæpissimè legimus adnotata fuerunt]. Eam narrationem ferè narrat Ba-
 „ ronius ad ann. 774 ubi hæc habet [Carolus Magnus, Romæ cum esset,
 „ cum promissionem, quæ in Francia facta est, sibi legi fecisset, complacuit
 „ illi, & ejus Ducibus, omnia, quæ ibi erant adnexa confirmare, & pro-
 „ pria voluntate bonq, ac libenti animo aliam donationis promissionem
 „ ad instar anterioris, ipse antedictus, & revera Christianissimus Caro-
 „ lus Francorum Rex conscribi jussit per Etherium Religiosum, ac
 „ prudentissimum Cappellanum, & Notarium suum, ubi concessit
 „ easdem Civitates, & Territoria Divo Petro, atque Pontifici Adria-
 „ no &c.

Tom. 9.

Eadem janua quatuor columnis ornabantur ex marmore Sienite, quæ deindè jussu Pauli V. ad Fontem aquæ ab ejus nomine Paulæ nuncupatæ translatae sunt, illumque mirificè condecorant. [At æneæ valvæ modò in-
 „ dicatæ combustæ fuere à Friderico Imperatore, qui (ut narrat Baronius)
 „ anno 1167. sub Alexandro III. furore commotus Ecclesiam Apostolo-
 „ rum, quæ à Fidelibus Ecclesiæ tenebatur in custodia, cum Balistis, &
 „ Sagitariis violenter aggressus est. Sed cum eam expugnare non posset,
 „ postposita reverentia Dei, & ejusdem Regni Cælorum Clavigeri, tan-
 „ quam sacrilegus, & prophanus ignem fecit apponi. Custodes verò Ba-
 „ silicæ formidantes ne tota fabrica incendio solveretur, post combustam
 „ Sanctæ Mariæ in Turri Ecclesiam, cum æneis portis, & vicinis porticibus
 „ B. Petri, Basilicam in manu, & potestate sævientis Principis tradiderunt.
 Huc usque Baronius, ex cujus narratione confirmatur fuisse sub hac extre-
 ma portitu in parte ~~dextera Sacellum~~ dicatum Sanctæ Mariæ, in Turri di-
 ctum à Turri campanaria illi proxima. Illud Alpharanus in sua tabula
 ostendit num. 149. nos verò num. 68. Easdem januas à Nicolao V. fuisse
 deindè restitutas affirmat nost. Aevi Scriptor insignis, ac in earum æneis
 valvis nomina Civitatum Apostolicæ Sedi donatarum insculpta fuisse, ar-
 genteis characteribus, *quas se vidisse, & legisse testatur Petrus Mallius* (ait
 hic Auctor) At bona ejus venia notandum hîc est, hæc nomina non fuisse
 à Nicolao V. insculpta. Nam Petrus Mallius vixit anno 1160. Nicolais
 verò V. anno 1450. hoc est annis circiter 290. antè Nicolaum. Potuit
 quidem Nicolaus restituere valvas, iterumque in illis nomina Civitatum
 inscribere, sed an hoc ab eo fit factum, nullus quem sciam antiquus Auctor
 enarrat, non tamen potuit nomine illa Mallius legere sub Nicolao V. in-
 sculpta.

Antè

Antè Basilicæ ingressum Area videbatur palmorum 95. longitudinem adæquans, latitudinem verò 200. juxtà atrii latitudinem ex calculo Alpharani. Ad illam ascensum præbebant quinque graduum ordines, quorum singulos septem gradus implebant, ab alia parva area interdistingtos. Multa dicenda essent de his gradibus à Constantino primùm antè Basilicæ fores collocatis, sed alibi de illis differendi locus erit opportunior, ac etiam alibi de Turri campanaria uberiori dissertatione agemus. Ità pariter de Moenianis, quæ in parte læva areæ antè Turrim campanariam extabant, ab Innocentio VIII. inchoata, ab Alexandro VI. postea absoluta, ut populis ad sacra limina accedentibus possent Romani Pontifices magnificentius sacras benedictiones impartiri. Multa enim notatu digna de similibus Moenianis erunt referenda.

Hæc sunt veteris Basilicæ Vaticanæ monimenta, ac veluti (ut itè dicam) ejus augustæ molis reliquæ, quas aut ignis, aut temporis ingluvie penitus non absumptas, huc illucque dispersas colligere potui, ut servata temporum serie, earum memoriam Annalibus consecrarem. Pauca illa quidem, ut adedò augustam molem testandam, iterumque ad publicam lucem revocandam idonea existimarem. Attamen non audaciæ crimini hoc tribuendum judico, sed legibus necessitatis. Quot enim vicibus Divi Petri Basilicam perditorum hominum insania nudavit ornamentis, quot flammæ ab impiis Barbarorum manibus admotæ penè totam absumpserunt, quot annorum decursu spontè sua ejus ædificii membra humi prostrata jacuerunt, carie penitus consumpta! Quanta demùm vel Scriptorum incuria, vel hominum scelestorum invidia silentio prætereuntes, Annalibus suis monimenta, non tradiderunt? ut non difficilè tantùm, sed impossibile sit opus recensere, quæ Summorum Pontificum, magnorumque Principum devotio in obsequium Divi Petri *Altaria erexerunt* (loquor cum Mallio lib. 1.) *Templa, Sepulchra, Domos, Palatia, Balnea, Formas; quibusve exornaverint parvimentis, tectis, picturis, celaturis, incrustationibus, quæ debinc insuper dona ei sive serica, sive aenea, sive argentea, aureaque contulerint.*

Præterita tempora si huc revoeemus, quibus in Vaticanam Basilicam suos conatus exercere ausa fuit hominum impietas, nobis annus 739. primùm occurret, decimus Gregorii III. Pontificatus, quo Luitprandus Longobardorum Rex, ut refert Baronius his verbis [Nulla habita ratione sacro-
 „ rum, omni penitus Divini judicii abrepto timore, Divinis legibus penitus
 „ proculcatis, in Romanam Ecclesiam immisit exercitum, qui primùm
 „ omnium in Sacrosanctam Sancti Petri Basilicam extrà muros Urbis po-
 „ sitam, impetum fecere]. Qua de re Sanctus Pontifex Caroli Martelli Gallorum Ducis opem imploravit, de tali calamitate conquæstus [Omnia
 „ luminaria Ecclesiæ ad honorem ipsius Pontificis Apostolorum, & quæ
 „ à vestris parentibus, vel à nobis oblata sunt, ipsi abstulerunt &c.] Et
 „ paulò post [Undè Ecclesia Sancti Petri denudata, & in nimiam desola-
 „ tionem redacta.

Tom. 9.

Anno deindè recurrente 773. sub Adriano [Cùm Desiderius Rex
 „ Longobardorum Ecclesiasticam ditionem invaderet, Pontifex munivit
 „ Civitatem Romanam, & Ecclesias BB. Petri, & Pauli fecit exornare hoc

Apud Ba-
ron.

H

est

„ est ornamentis nudare, & cuncta earum cimelia, & ornatus, in hanc
 „ Civitatem Romanam introduci, claudi faciens omnes januas Ecclesiæ
 „ Beati Petri, & deintus ferris supponi, & muniri jussit, ut si ipse pro-
 „ tervus Rex sine licentia, & permissu Pontificis advenisset, minimè ad
 „ dictam Ecclesiam facultatem introeundi haberet, nisi brachio ad suæ
 „ animæ interitum ipsas confringeret januas.

Tom. 10. Rursus anno 846. Saraceni ex Affrica, instructa classe, venientes,
 „ improvise agmine (scripsit Baronius) sub anno secundo Sergii II. Subur-
 „ bia Transtiberim posita deprædati sunt, & ipsas Sacrosanctas Basilicas
 „ Principum Apostolorum Petri, & Pauli auro, argento, gemmisque locu-
 „ pletes spoliarunt. Quibus impiis ausis permotus Leo IV. muros ædifi-
 „ cavit circa annum 850. quibus novam Civitatem Transtiberinam con-
 „ stitueret, in qua sacra Divi Petri Aedes tutaretur, eamque à suo nomine
 „ Urbem Leoninam nuncupavit.

Apud Ba- Romam aggressus sub Joanne Papa VIII. anno 878. Albertus Boni-
 ron. facii filius, & Lantbertus Dux Spoleti, eam cum manu valida ingressi sunt,
 & Joanne Pontifice sub custodia retento, optimates Romanorum fidelitatem
 Carolo Manno Sacramento firmare coegerunt. Quibus inde discedentibus,
 idem Pontifex Domum Sancti Petri ingressus, omnes thesauros, quos ibi
 reperit, ad Lateranos transtulit, & Altare Sancti Petri cilicio cooperuit,
 & cuncta ostia ejusdem Ecclesiæ clausit, nullumque ibi officium ad Dei
 cultum pertinens per plures dies celebratum est.

Sub Innocentio II. anno ejus primo, qui fuit 1130. in ejus odium,
 „ & æmulationem elevatur in thronum à Fatis Petrus Leonis filius Car-
 „ dinalis, atque Anacletus II. nominatur; ex quo factiones obortæ, rixæ,
 „ atque contentiones. Tunc enim plebs classico excitata potentium, eò
 „ properat, quò furens vocat ambitio, & provocat spes avida lucri. Hoc
 „ statu miserando collocata erat tunc temporis Romana Ecclesia, in Templo
 „ Sancti Petri abominatione sedente. Tunc Anacletus cum sectatoribus suis
 „ ad Sanctum Petrum cum indignatione maxima cum multitudine equita-
 „ vit, & ipsam quam cepit Ecclesiam per violentiam introivit, & per San-
 „ ctuarium, & aureum Crucifixum pendentes coronas, cum toto thesauro
 „ argenti, & auri, & pretiosis lapidibus, sive gemmis, quas Romani Pon-
 „ tifices, ~~orthodoxique Imperatores in Ecclesia~~ ipsa cum devotione obtu-
 „ lerunt, tanquam sacrilegas auferre, & Cyborium, quod super Altare
 „ B. Leo construxerat detruncare præsumpsit]. Hæc Baronius affirmat se
 „ accepisse à Scriptore Anonimo ejus temporis ex codice Vaticano to. 12.
 „ anno 1130,

Quæ satis sint dicta de prædis è Basilica Vaticana raptis à nefariorum
 hominum avaritia. Ad incuriam verò significandam, cujus causa Vaticanæ
 Basilicæ fasti penitus perierunt, satis superque sit huc adducere, quòd narrat
 in suis MS. Jacobus Grimaldus [Tempore Clementis VIII. (inquit ille)
 „ ego Jacobus Grimaldus habui hanc notam Benefactorum Basilicæ mihi
 „ traditam à R. P. D. Constantino Gaetano Abbate S. Barontii Cassinen-
 „ Congregat. qui vitæ suæ spatio omnia ferè tabularia Italiæ perlustratus
 „ est, hancque notam, ut ipse asseruit, acceperat ex quodam pervetusto
 libro

„ libro Benefactorum Basilicæ Sancti Petri in pergamento MS. asservato in
 „ Bibliotheca Cathedralis Reatinæ. Sub Paulo V. Presbyteri illi, quibus
 „ cura imminebat dictæ Bibliothecæ vendiderunt plures libros illis, qui
 „ tympana Fœminarum conficiunt, & inter alios, ex mala fortuna, dicti
 „ libri Sancti Petri contigit etiam numerari, vendi, distrahi, & in usum
 „ tympanorum verti, obliterarique memoriæ in eo descriptæ, id omne
 „ vitio, & inscitia, & malignitate Presbyterorum supradictorum. Ità mihi
 „ dixit dictus Pater Constantinus]. Has temporum vices plusquam centum
 annorum spatio instar ejusdem Naviculæ, quasi fluctibus agitata Vaticanâ
 Basilicâ, haud facilè relatu est, quantum auri, quantum laboris, & vigilia-
 rum Romani Pontifices exhausserint, ut præclaram illam molem diutissimè
 tuerentur.

Quibus addè Benedictum XII. qui anno tertio, videlicet à Christi nati-
 vitate 1337. jussit Thesaurarium Patrimonii labentem Basilicam quantociùs
 reficere. Clementem VI. qui circa annum 1350. cælestes Ecclesiæ Thesau-
 ros liberaliter fuit elargitus omnibus ejusdem Basilicæ ruinis quoquomodo
 occurrentibus. Innocentium VI. qui anno 1352. sui Pontificatus primo,
 Vicarium suum ad idem opus epistolis excitavit. Verùm cæteros suo erga
 Divum Apostolorum Principem amore superavit Leo hujus nominis IX.
 Hic enim Summus Pontifex (ut affirmat Leo Ostiensis) inter innumera suæ
 bonitatis insignia, quamdiu Romæ remoratus est omni tempore tribus per
 hebdomadam diebus à Lateranensi Ecclesia usque ad Sanctum Petrum pri-
 vato habitu, nudisque pedibus, cum duobus, aut tribus Clericis noctu psal-
 lendo, & orando pergebat. Hic in ejusdem Ecclesiæ emolumentum (addit
 Baronius) concessit, ut decima pars oblationum cederet Basilicæ utilitati,
 quod ejusmodi decreto omnibus voluit fieri manifestum. Accepimus id ex
 Archivo ejusdem Basilicæ Vaticanæ his verbis conscriptum:

Lib. c. 22.

Ad ann.
1049.

„ Beate Petre Apostole ego Leo Episcopus servus tuus, & omnium
 „ Servorum Dei, de tuis donis aliquam tibi offero particulam, quàm mihi
 „ fuit visum dignum, & justum curis, quibus circumdor auferre, & tibi
 „ offerre quasi meam, cum sit tua. Quidquid enim est, quod in nostris
 „ juribus sit, licèt sit parùm ad conferentiam præteritorum, quæ nostri
 „ Antecessores habuerunt, id tamen, quantumcunque sit dignum, tecum
 „ judicavi fortiendum. Ecce enim de oblationibus Fidelium, quæ tibi offe-
 „ runtur in Altari tuo, sub quo sacrum, & venerabile Corpus requiescit,
 „ & etiam in Confessione ipsius Altaris, decimam partem tibi, quamvis
 „ tuum totum sit, humili devotione, & tota cordis prostratione offeri-
 „ mus, donamus, concedimus, & etiam corroboramus, atque confirma-
 „ mus ad constructionem, & refarcitionem ipsius tui sacri Templi, in ædi-
 „ ficandis parietibus, picturis, tignis, tectis, imbricibus, & præterea lumi-
 „ narium concinnationibus assiduis olei, & ceræ, necnon lampadibus
 „ vitreis, & acindulis, atque thimiamate, cæterisque omnibus utensilibus,
 „ quæ ad usum, & necessitatem, atque decorem totius ipsius Ecclesiæ per-
 „ tinent. Decimam verò ipsam semper volumus esse decimam diem, ut
 „ oblatio, quæ tibi debetur, separata sit à cæteris oblationibus, & nullum
 „ aliqua confusione patiatur errorem.

Ex qua donatione fati elucet ejus Pontificis ergà Divum Petrum pietas, ac præclarus in ejusdem Basilicam amor, dignus profectò inscriptione, quam Wibertus refert in ejus sepulchro fuisse appositam, his verbis:

Apud Ol.
doin. pag.
794.

*Vitrix Roma dolet nono viduata Leone,
Ex multis talem non habitura Patrem.*

C A P U T X I .

*De nova Basilica constructione sub Nicolao V.
Summo Pontifice.*

To. I. par. 2.
pag. 521.

Pag. 25.

LAPSO circiter mille ac viginti annorum spatio post primam Basilicæ constructionem à Magno Constantino factam, Nicolaus V. videns eandem, periculofam comminantem ruinam, novam delineationem meditatus est, adeò magnificam, amplam, & ornatu divitem, ut consultius sit *eam silentio præterire, quàm loqui*, inquit Vasarus. Sanctus Antoninus lib. 22. cap. 12. sic de Nicolao scripsit: *In amplificando autem ædificia, & Ecclesia Sancti Petri videtur Nicolaus nimis animum, & opus impensarum apposuisse secundum sermonem omnium.* Ejusdem Pontificis excelsum animum, ac cogitationum amplitudinem luculenta enarratione Posteris exposuit Jannozzus Manettus equè nobilis, ac eruditus Florentiæ Civis; de quo inquit Bocchus, si vitam Viri „ clarissimi totam excutias, & toties magna negotia, toties Legationem „ obeuntem inspicias, nullum, quòd scribendis lucubrationibus daret, habuisse spatium reliqui temporis diceres; contraque cum tam multa legas, „ quæ scripsit in otio, nunquàm otioso, nihil eum egisse aliud tota vita affirmares]. Huc igitur affero ejus narrationem ex tom. MS. miscell. XXIV. signato littera M. quem in suo Museo habet Illustriss. Ciampinus ex Auctographo habitam, quod extat Florentiæ in Bibliotheca Medicea, videlicet:

Nicolaus V. inter singularia, & præcipua fabricandi, & condendi opera, ac profectò memorata, laudibusque digna intrà Urbem partim ad munitionem, ~~partim ad ornamentum, partim ad aeris salubritatem~~, partim ad devotionem, vel maximè pertinentia efficere, & consummare cupiebat, ac si in mente sua penitus & animo proposuerat. Quintum erat, ut sacra Beati Petri Aedem à fundamentis nuper reædificaret. Antè primum igitur hujus sacrae Aedis vestibulum super scalas prominens maxima quædam area quingentorum in longitudine, centum in latitudine cubitorum pulcherrimè apparebat. A formosis namque prædicti vestibuli gradibus, quos partim marmoreos, partim porphyreos, partim smaragdinos diversorum colorum decoris gratia interferebat, incipiens usque ad egregia, & nobilitata intercolumnia per quingentos, ut diximus, passus, in longum, extendebatur, super quibus tres commemorati Vici porticus, spatiosorum omnium spectaculorum visu pulcherrimum specimen, sustentabantur. Inter prædictas scalas, & hoc prædictum vestibulum magnum quoddam, & amplum

plum superficiei solum interjacebat, quòd maximæ hominum multitudinis longitudine, ac latitudine sua capacissimum videbatur. In superiori hujus ampli soli parte oblongum vestibulum reperiatur, quod quinque egregiis portis æquis inter se portionibus distinguebatur, & à primo scalarum gradu, usque ad prædictas primi vestibuli portas 75. cubitorum latitudo, longitudo verò ultrà 120. passus protendebatur, atque in utraque hujus vestibuli extremitate singulæ turres è pulchris marmoribus in altum ultrà centum cubitos erigebantur, quæ quidem & ad munitionem Templi, & ad opportunam Canoniarum Horarum pulsationem simul famulabantur. Ab his duobus campanilibus, sic enim commemoratæ turres vulgatò, & tritò verbo appellantur, duo longissimi, & amplissimi muri, utrinque quisque à latere suo usque ad primum cujusdam magnæ crucis principium extendebatur; à dextris namque unus inter Palatium, & Templum dividens cum exteriori curte, à sinistris verò alter intercedebat, à quo retrorsum via publica sternebatur. Ab hoc primo vestibulo in alterum simile per quinque egregias portas transibatur, & à secundo in magnam curtem antè tertium vestibulum astantem per totidem aditus vadebatur, quorum tres patentes portæ cum extremis utrinque porticibus apparebant. Sed antequàm ad Templi januas applicaretur, curtis illa ampla interjacebat, in cujus meditullio vivum fontem à vertice montis per abstrusos cuniculos derivandum, una cum ingenti pino æreo designabat, à lateribus verò utriusque porticus duo intercolumnia se invicem spectantia decoris, & utilitatis causa figebantur.

A sinistra enim porticu plures commodæ, & opportunæ pro regularibus Presbyteris mansiones construebantur, cum ad dexteram murus divisor astitet, ex transverso verò horum duorum intercolumniorum tertium intercolumnium inter duas prædictas porticus porrigebatur, supra quod ingentes fornices ad tertium Templi vestibulumolvebantur, quod quinque pulcherrimis portis peregreiè fabrefactis, mirisque sculpturis adornatis illustrabatur, undè in Templum ipsum trans mittebatur. In hoc longo, & amplo Templi spatio, quod usque ad primam crucem magnam 160. in longitudine, in latitudine verò 120. cubitorum extendebatur. A dextris commemorata curtis, quo omnes & Templi, & Palatii aquæ pluviae à prædictis locis arcebantur, & per cloacas subterraneas mittebantur, à sinistris autem commodæ, & oportune regularium Presbyterorum, Templo ipsi in Divinis cultibus continuè servientium, mansiones construebantur, quæ usque ad illas paulò antè commemoratas contiguæ ducebantur, nisi quòd à parte superiori Sacrarium quoddam amplum, & ingens, pulchrum, ac devotum opportunè admodum ædificabatur. In reliquo verò soli spatio, seu pulchra, & speciosa intercolumnia ad lineam sese pariter intuentia, tria à singulis lateribus conspiciebantur, quæ quidem ea quinque latera in formam navis redigebant. Idcirco quinque naves vulgò nuncupabantur, quarum medium intercolumnium idè cæteris lateralibus latius ostendebatur, tum quia ambulatorium amplius erat, tum etiam quia exindè mirum quoddam totius Templi spectaculum liberiùs apparebat. A dextris in extremitate prædictæ curtis plurimæ, ac speciosæ Cappellæ, à sinistris verò totidem per totam longitudinem illis dexterioribus pariter correspondentes designabantur. Reliquæ
duæ

duæ naves tribus commemoratis spatiosæ admodum suis ordinibus respondebant. Ultimo magnæ crucis intercolumnium octo à dextris versus curtem, ac totidem à sinistris columnis versus publicam stratum, ideò paulum utrinque extendebatur, ut majorem quandam, & ampliorem plurium inter se fornicum crucem efficeret. Septem enim cruces inter se invicem involutas, fornicatasque in longum 185. cubitorum spatia (tantum enim per longitudinem portendebantur) pulcherrimè, speciosissimèque reddebant, quarum intermedia cæterarum maxima in 40. seu verò aliæ in 24. cubitos pariter porrigebantur. Super maximam 40. cubitorum crucem altissima 100. cubitorum testudo prominebat, supra quam altera similis 25. cubitorum cum pluribus diversarum formarum cornicibus adjungebatur. Hæc parva testudo in summitate sua idcirco patens, & aperta relinquebatur, ac in modum laternæ aptabatur, ut lumen undique clariùs, & apertiùs per totum spatium diffunderetur. Juxta commemoratam crucem à parte superiori ingens Cappella in latitudinem 40. circiter, in longitudinem verò 75. cubitorum portendebatur. Hanc magnam Cappellam, vulgò Tribunam vocant, utraque hujus Tribunæ latera ob majorem personarum capacitatem, sedilium gratia hinc inde extendebantur, ac utrinque pluribus fenestris, in magnorum oculorum formas redactis, egregiè admodum ornabantur, atque in ejus medietate ingens, ac pulcherrimum, & omnium ornamentorum generibus refertum Altare ab extremitate prædictæ magnæ crucis astat. In summitate verò Tribunæ solium Pontificale altiusculè eminebat, ut & ipse ab omnibus circumstantibus videretur, ac pariter omnes astantes, sedentesque videret. Utraque hujus Templi latera ab ingentibus fenestris, sese mutuò respicientibus ornata, singula quæque ampli, & longi spatii loca in cruce illa magna inferiora suis splendoribus illustrabant. At verò universum ambitum superiorem rotundæ quædam fenestræ in magnorum oculorum formas egregiè, ut diximus redactæ, velut formosa quædam fenestrarum corona spatiosissimè ambiebant, per quas quidem Solares radii ita ingrediebantur, ut non modò singula testudinis loca luce sua collustrarent; sed divinæ quoque gloriæ specimen quoddam cunctis devotis conspекtoribus demonstrarent. In vertice verò testudinis rotunda quædam, & ingens fenestra cæteris altiùs prominens, in laternæ formam ceu supra commemoravimus redacta, ~~mirum in modum condecorabat.~~

Cæterum universum totius spatii pavementum eisdem variis partim marmoreis, partim porphyreis, partim smaragdinis coloribus ornabatur, quibus scalarum gradus condecoratos superiùs esse diximus, & ne tantum tam pulchrum, tam devotum, tam admirabile, ac denique tam divinum potius, quàm humanum Templum aliquibus defunctorum Prælatorum, vel Pontificum humationibus ullatenus pollueretur, hujusmodi sepulchra à sinistro latere extra Templum è regione ad solium Pontificale construere, condique volebat. Verum cum multa de mira hujus Templi fabricatione hætenus dixisse videar, reliquum est ut de dimensionibus suis pauca quædam brevissimè adjungamus. Area quingentorum in longitudine in latitudine verò centum cubitorum antè ornatissimas scalas sternebatur. A primo ascensionis gradu usque ad solium Pontificale longitudo ultra quingen-

tos

ros cubitos porrigebatur, in latitudinem verò ad centum viginti per totum penè spatium extendebatur, nisi ubi à duobus magnæ illius crucis lateribus brachia utrinque dilatabantur. Ibi enim usque adeò amplificabatur, ut ad centum octuaginta mensuraretur, altitudo verò omnium fornicum ultrà octuaginta passus ascendebat, cum maximæ testudinis sublimitas ad centum supra vigintiquinque cubitos attingere videretur. A Palatio in hoc Templum per plures pulcherrimos aditus à Summo Pontifice magna Prælatorum comitante caterva incedebatur. Ab uno verò cæteris eminentiori per cochleam quandam speciosissimam vadebatur. Et ne huic tam admirabili, & tam digno ædificio ullum ornamentorum genus deesse videretur, universum superioris spatii ambitum plumbeis laminis speciosissimè simul, atque utilissimè adornabat. Verùm ut hæc ingentia maximæ molis ædificia faciliùs extruere valeret, Anienis fluvii alveum, quo à Tyburtino Oppido versus Romam navigari consueverat, ità mundari, atque ità purgari fecit, ut ea, quæ ad ædificandum necessaria erant, aptiùs à Tybure transmitti, ac transferri possent &c.

Deindè si Hiram quoque Tyrensem famosissimi Templi Salomonis non architectum, sed singularem æris magistrum, opificemque ærarium, de sapientia, intelligentia, ac doctrina, & de sculpendi arte statuariaque sacris libris apprime laudatum fuisse novimus, quanto nos majores Nicolao nostro laudes largiri, præbereque impellimur? qui suaptè ingenio, suaque industria multos quotidianorum operum, variosque Præfectos constituit, atque illis omnibus Bernardum nostrum Florentinum peregregium Latomorum magistrum, ac professorem, ut illi juxtà Pontificias dumtaxat designationes ad unguem obtemperarent, nam cum eo solo omnia ad prædictam fabricam pertinentia communicabat. Huc usque Manelli descriptio.

Bernardus hinc, de quo Manellus loquitur, fuit Rossellinus, quem Martinus Ferrabosco pag. 10. nominat Hieronymum, Eques autem Fontana appellavit *Antonium*, à quo (ait) *Nicolaus V. cum Vaticana Basilica jam dudum ruinam comminaretur, nec ullam ejus cohibendæ viam patere cognovisset, alterius molis extruendæ, novam jussit delineationem exarari*, citatque Vasarum. Sed bona cum ejus venia dixerim, non ab *Antonio*, sed à *Bernardo* Basilicæ delineationem exaratam fuisse. *Antonium* enim narrat Vasarus fuisse Sculptorem, qui Florentiæ vita functus antè Nicolaum Pontificem superstitem reliquit suum fratrem *Bernardum* Architectum insignem, cui Nicolaus V. ut habuimus ex Manello, ejusdem ætatis Scriptore, novi Templi delineationem commisit, quæ deindè fortuito periit. Nec solo Rossellino mentem suam exposuit Pontifex, verùm etiam Leoni Baptistæ Alberto Florentino è clarissima Albertorum Familia, *Viro* (ut de illo scripsit Angelus Politianus Laurentio Mediceo patrono suo) *ingenii elegantis, acerrimi judicii, exquisitissimæque doctrinæ, qui cum complura alia egregia monimenta Posteris reliquisset, tum libros decem elucubravit de Architectura*; quippè Romam profectus intimam familiaritatem industria Blondi Forolivienfis contraxit cum Pontifice, qui, ut opere mentem suam expleret, inchoavit ad caput Beati Petri amplam testudinem, quàm vulgò Tribunam vocant, qua Templum ipsum à Constantino ædificatum aug-
stius,

Lib. 5. cap. 2

Tom. 1.
pag. 320.Vasar. par. 2
pag. 274.Ciaccon.
pag. 954.

stius, & magis capax esset. Quam ob causam, ut retulit Maffæus Veggius, qui tempore ejusdem Nicolai vixit, *cum tale ingens ædificium fabricare cepisset*, Probi Templum in primis demolitus est, quod morte præventus imperfectum reliquit. Crevisse tamen supra Templi pavementum ad altitudinem trium cubitorum, refert Ascanius Condivus in vita Michaelis Angeli Bonarotæ pag. 16.

CAPUT XII.

Acta Julii II. in nova Basilica fabrica.

ED in ipso conatu pulcherrimi operis Pontificis mors cum obvenisset, Templum iisdem vestigiis hæsit, quibus inchoatum. Julius verò Pontifex Secundus nomine, sed celsitudine animi haud inferior Primo illo domitore Orbis Julio, quem olim Romana plebs additum Cælo inter sua Numina falsò credidit, jam ruentis Aedis Constantinianæ periculo actus, operi manum admovit, & coactis undique Viris præstantibus, de nova erigenda mole cum Juliano præsertim, vulgò à Sancto Gallo nuncupato, ejus ætatis insigni Architecto seriò egit, illamque ejusdem curæ duxit committendam; sed cum eo tempore Lazarus Bramans in Urbem advenerit, in qua Balthassar Perutius, Raphael Urbinas, alique Architecturæ artis Periti simul florebant, cum his diù disceptatum de fabrica fuit, ac demùm Bramanti ejus cura commissa, cujus vivido ingenio Serlius affirmat, Architectonicam artem penitus deparditam, Orbi fuisse restitutam.

Vasar. par. 3
vol. I. pag.
67.

Lib. 3.

Aegrè hoc tulit Julianus, qui Julii Pontificis benevolentiam antè Pontificiam dignitatem fuerat expertus; quamobrem bile commotus Româ discessit, & Bramans anno 1503. Provinciam sibi impositam impigrè suscipiens, communicatis cum Principe suis rationibus de re tota deliberans, nihil humilè cogitare, nihil usitatum moliri, ardua omnia aggredi, quæ magnis etiam Viris admirationi essent futura, æquè ac terrori. Artifici animos addidere Pontificiæ majestatis amplitudo, ac liberalitas, nullis Terrarum, Marisve limitibus circumsepta. Varias pro nova fabrica ideas Pontifici Bramans exposuit, quarum una futuræ molis amplitudinem eximiam præferens, præ cæteris Pontifici magis arrisit. Exprimitur illa in Nummis, quos à Carradosso in ære cælando peritissimo cum Julii II. & Leonis X. effigie cusos fuisse Vasarus affirmat. Exhibent illi tholum excelsum columnis suffultum, ac frontem amplæ Basilicæ cum duabus turribus hinc indè collocatis, sub qua inscripta sunt verba: *Vaticanus Mons*; & in gyrum hæc alia disposita: *Templi Divi Petri Instauratio*. Ut in nostra prima Tabula indicavimus pag. 10.

Parte 3.
pag. 35.

Condivus
in vita pag.
24.

Ut igitur quantociùs fabrica assurgeret, illique locus esset expeditissimus, jussu Pontificis veteris Basilicæ medietas disiecta omninò fuit. Hanc Basilicæ ruinam egerimè tulit Michael Angelus Bonarota, quem adhuc juvenem Julius Romam accersiverat, ut sibi magnificum excitaret sepulchrum, & zelo inductus Bramantis audaciam accusavit, qui, ut citiùs novam Basilicam

Basilicam juxtà suam delineationem erigeret; pretiosas columnas à Constantino erectas, temerè prosterneret, in plures partes diffractas, cùm eas novis Aedibus servare posset incolumes. Præter veterem Basilicam fuit etiam pars collis imminens solo æquata, quo tempore, cum ferè omnes proximi Cœmeterii aditus præcluderent, & quæ supererant subterranearum viarum, & cubiculorum vestigia penitus delerent Artifices, Julius Pontifex locum adeò venerabilem, ac religiosum, haud ruinis opprimi, ejusdemque cultum obliterari sustinuit; sed nefas id esse ratus, ut sacræ, ac venerandæ antiquitati uno, eodemque tempore prospiceret, eundem intrà novi designati Templi terminos complecti voluit. Hoc etiam asserit Tyberius Alpharanus his verbis [Unum inter reliqua mirabile, & maxima omnium
 „ exultatione dignum accepi, quod referre exulto, & omnibus patefacere
 „ conor, loca sacra, atque sepulchra sub antiquæ Basilicæ pavimento,
 „ propriis in locis integra, & intacta Julii II. Pont. Max. jussu permanere;
 „ quin etiam ipsum pavementum integrum, nullibi defossam, præter-
 „ quam ubi novæ Basilicæ fundamenta jacta fuerunt, & hoc non imme-
 „ ritò, nam pius Pontifex audierat ipsius Basilicæ medianam navem, atque
 „ transversam, quam crucem vocant, Sanctorum Oratoriis, atque sepul-
 „ chris refertas à cunctis Fidelibus magna veneratione coli. Idcirco illas
 „ præcipuè partes illibatas reservandas, & Basilicæ novæ parietibus cir-
 „ cumstruendas Bramanti Architecto districtè mandaverat. Id sine cuncta-
 „ tione illum executum fuisse experimento comperimus. Præterea sepul-
 „ chrorum cadavera in effossione reperta, omnia communi sepulchro, ad
 „ hoc specialiter elaborato, semper cum honore fuisse reposita &c.] Hæc ille, ex quibus constat quantum debeant devotionis inferre, & venerationem accedentibus ingerere.

Aringus
lib. II. c. 4.
pag. 219.

His ritè peractis vastam, ac portentosam augustissimi Templi molem ad Bramantis exemplar ædificare aggressus est Julius Sabbato in Albis, decima octava Aprilis anni 1506. quo die, addit Oldoinus pag. 246. litt. B. primum lapidem suis manibus ipsemet posuit, in cujus primâ facie hæc legebantur: *Aedes Principis Apostolorum in Vaticano, vetustate, & situ squalentem, à fundamentis restituit, Julius II. Ligur Pont. Max. anno M D V I.* In altera verò: *Julius II. Ligur Pont. Max. anno sui Pontificatus tertio M D V I.* In tertia: *Instauratio Basilicæ Apostolorum Petri, & Pauli per Julium II. Pont. Max. Vaticanum.*

Ciaccon.
pag. 234.
litt. D.

Alexander Donatus de Roma vetere pag. 372. aliam affert primi lapidis inscriptionem, quam putavi in quarta ejus parte fuisse insculptam, ab Oldoino omissam, videlicet: *Julius II. Pont. Max. Aedem D. Petro dicatam, vetustate collabentem, in digniorem, amplioremque formam ut erigat, fundamenta jecit anno Christi M D V I.* Inscriptiones hujusmodi narrat Turrigius, compositas fuisse à Dominico Antonio de Chiarellis, sed unicam fuisse, non quadruplicem, notat Grimaldus, ut inferiùs patebit.

MS. delle
gianderze
della Chic-
sa Vaticana

Talem lapidem fuisse positum à Julio Pontificali amictu induto post Sacrum, solemni pompa celebratum à Cardinali Volaterano in Altari Divi Petri coram universo Purpuratorum cœtu, ac Ecclesiæ Administris eo in loco, ubi nunc Altare extat Divæ Veronicæ, erectum ab Urbano VIII.

stius, & magis capax esset. Quam ob causam, ut retulit Maffæus Veggius, qui tempore ejusdem Nicolai vixit, *cum tale ingens ædificium fabricare cepisset*, Probi Templum in primis demolitus est, quod morte præventus imperfectum reliquit. Crevisse tamen supra Templi pavementum ad altitudinem trium cubitorum, refert Ascanius Condivus in vita Michaelis Angeli Bonarotæ pag. 16.

CAPUT XII.

Acta Julii II. in nova Basilica fabrica.

ED in ipso conatu pulcherrimi operis Pontificis mors cum obvenisset, Templum iisdem vestigiis hæsit, quibus inchoatum. Julius verò Pontifex Secundus nomine, sed celsitudine animi haud inferior Primo illo domitore Orbis Julio, quem olim Romana plebs additum Cælo inter sua Numina falsò credidit, jam ruentis Aedis Constantinianæ periculo actus, operi manum admovit, & coactis undique Viris præstantibus, de nova erigenda mole cum Juliano præsertim, vulgò à Sancto Gallo nuncupato, ejus ætatis insigni Architecto seriò egit, illamque ejusdem curæ duxit committendam; sed cum eo tempore Lazarus Bramans in Urbem advenerit, in qua Balthassar Perutius, Raphael Urbinas, aliique Architecturæ artis Periti simul florebant, cum his diù disceptatum de fabrica fuit, ac demùm Bramanti ejus cura commissa, cujus vivido ingenio Serlius affirmat, Architectonicam artem penitus deperditam, Orbi fuisse restitutam.

Vasar. par. 3.
vol. I. pag.
67.

Lib. 3.

Aegrè hoc tulit Julianus, qui Julii Pontificis benevolentiam antè Pontificiam dignitatem fuerat expertus; quamobrem bile commotus Româ discessit, & Bramans anno 1503. Provinciam sibi impositam impigrè suscipiens, communicatis cum Principe suis rationibus de re tota deliberans, nihil humilè cogitare, nihil usitatum moliri, ardua omnia aggredi, quæ magnis etiam Viris admirationi essent futura, æquè ac terrori. Artifici animos addidere Pontificiæ majestatis amplitudo, ac liberalitas, nullis Terrarum, Marisve limitibus circumsepta. Varias pro nova fabrica ideas Pontifici Bramans exposuit, quarum una futuræ molis amplitudinem eximiam præferens, præ cæteris Pontifici magis arrisit. Exprimitur illa in Nummis, quos à Carradosso in ære cælando peritissimo cum Julii II. & Leonis X. effigie cusos fuisse Vasarus affirmat. Exhibent illi tholum excelsum columnis suffultum, ac frontem amplæ Basilicæ cum duabus turribus hinc indè collocatis, sub qua inscripta sunt verba: *Vaticanus Mons*; & in gyrum hæc alia disposita: *Templi Divi Petri Instauratio*. Ut in nostra prima Tabula indicavimus pag. 10.

Parte 3.
pag. 35.

Condivus
in vita pag.
24.

Ut igitur quantociùs fabrica assurgeret, illique locus esset expeditissimus, jussu Pontificis veteris Basilicæ medietas disiecta omninò fuit. Hanc Basilicæ ruinam egerimè tulit Michael Angelus Bonarota, quem adhuc juvenem Julius Romanum accersiverat, ut sibi magnificum excitaret sepulchrum, & zelo inductus Bramantis audaciam accusavit, qui, ut citiùs novam Basilicam

Basilicam juxta suam delineationem erigeret; pretiosas columnas à Constantino erectas, temerè prosterneret, in plures partes diffractas, cum eas novis Aedibus servare posset incolumes. Præter veterem Basilicam fuit etiam pars collis imminentis solo æquata, quo tempore, cum ferè omnes proximi Cœmeterii aditus præcluderent, & quæ supererant subterranearum viarum, & cubiculorum vestigia penitus delerent Artifices, Julius Pontifex locum adeò venerabilem, ac religiosum, haud ruinis opprimi, ejusdemque cultum obliterari sustinuit; sed nefas id esse ratus, ut sacræ, ac venerandæ antiquitati uno, eodemque tempore prospiceret, eundem intrà novi designati Templi terminos complecti voluit. Hoc etiam asserit Tyberius Aringus lib. II. c. 4. pag. 219.

„ exultatione dignum accepi, quod referre exulto, & omnibus patefacere
 „ conor, loca sacra, atque sepulchra sub antiquæ Basilicæ pavimento,
 „ propriis in locis integra, & intacta Julii II. Pont. Max. jussu permanere;
 „ quin etiam ipsum pavementum integrum, nullibi defossam, præter-
 „ quam ubi novæ Basilicæ fundamenta jacta fuerunt, & hoc non imme-
 „ ritò, nam pius Pontifex audierat ipsius Basilicæ medianam navem, atque
 „ transversam, quam crucem vocant, Sanctorum Oratoriis, atque sepul-
 „ chris refertas à cunctis Fidelibus magna veneratione coli. Idcirco illas
 „ præcipuè partes illibatas reservandas, & Basilicæ novæ parietibus cir-
 „ cumstruendas Bramanti Architecto districtè mandaverat. Id sine cuncta-
 „ tione illum executum fuisse experimento comperimus. Præterea sepul-
 „ chrorum cadavera in effossione reperta, omnia communi sepulchro, ad
 „ hoc specialiter elaborato, semper cum honore fuisse reposita &c.] Hæc
 ille, ex quibus constat quantum debeant devotionis inferre, & veneratio-
 nem accedentibus ingerere.

His ritè peractis vastam, ac portentosam augustissimi Templi molem ad Bramantis exemplar ædificare aggressus est Julius Sabbato in Albis, decimaoctava Aprilis anni 1506. quo die, addit Oldoinus pag. 246. litt. B. primum lapidem suis manibus ipsemet posuit, in cujus primâ facie hæc legebantur: *Aedes Principis Apostolorum in Vaticano, vetustate, & situ squalentem, à fundamentis restituit, Julius II. Ligur Pont. Max. anno M D V I.* In altera verò: *Julius II. Ligur Pont. Max. anno sui Pontificatus tertio M D V I.* In tertia: *Instauratio Basilicæ Apostolorum Petri, & Pauli per Julium II. Pont. Max. Vaticanum.*

Ciaccon.
pag. 234.
litt. D.

Alexander Donatus de Roma vetere pag. 372. aliam affert primi lapidis inscriptionem, quam putavi in quarta ejus parte fuisse insculptam, ab Oldoino ommissam, videlicet: *Julius II. Pont. Max. Aedem D. Petro dicatam, vetustate collabentem, in digniorem, amplioremque formam ut erigat, fundamenta jecit anno Christi M D V I.* Inscriptiones hujusmodi narrat Turrigius, compositas fuisse à Dominico Antonio de Chiarellis, sed unicam fuisse, non quadruplicem, notat Grimaldus, ut inferius patebit.

MS. delle
grandezze
della Chie-
sa Vaticana

Talem lapidem fuisse positum à Julio Pontificali amictu induto post Sacrum, solemni pompa celebratum à Cardinali Volaterano in Altari Divi Petri coram universo Purpuratorum cœtu, ac Ecclesiæ Administris eo in loco, ubi nunc Altare extat Divæ Veronicæ, erectum ab Urbano VIII.

MS. cap. 1. & de sacris Crypt. pag. 12. affirmat Turrigius, additaque illi fuisse duodecim ærea Numismata in vase fictili recondita, fortassè in honorem Duodecim Apostolorum, quorum Principes Petrus, & Paulus indicabantur in duobus aureis, viginti scutorum pretium habentibus. Imaginem ipsius Julii præferēbant Numismata cum verbis:

Turrig. de Basil. Vatic. cap. 6. *Julius II. Ligur Pont. Max. anno sui Pontificatus III. 1506.* In averſa verò fronte exprimebatur Basilica, adjecta epigraphe: *Instauratio Basilicæ Apostolorum Petri, & Pauli per Julium II. Pont. Max. Vaticanus.*

Cap. 1. Idem Auctor narrat Julium II. post Missam solemnī ritu celebratam à Francisco Soderino Cardinali in honorem Spiritus Sancti (ut scribit Franciscus Albertinus, qui adfuit) primum lapidem posuisse, descendente ad ima fundamenta, quamvis septuagenarium, à duobus Cardinalibus sociatum, cum aliis triginta tribus præsentibus, multis Episcopis, Proceribus, & Clero Basilicæ die 15. Aprilis.

Apud Canon. Cappellam ex Bibliot. Illustris. Phœbei. Hæc omnia etiam narrat Jacobus Grimaldus in suo opere MS. de Sacrosancto Sudario pag. 97. his verbis [Julius II. Pont. Max. die 18. Aprilis
 „ Sabbato in Albis anno 1506. primum lapidem ab se benedictum post
 „ habita Missarum solemnīa, in fundamento dexteræ parastatis, in qua
 „ hodiè Sacrosanctum asservatur Sudarium, Divino Numine invocato, ad
 „ æternam Omnipotentis gloriam, & Principis Apostolorum honorem,
 „ Sacro astante Cardinalium Collegio, & tota Curia, ritu maximè solemnī
 „ collocavit. Franciscus Cardinalis Soderinus, Volateranus nuncupatus,
 „ supra Altare majus Missam cantavit, Summo Pontifice, Sacro Cardina-
 „ lium, & Episcoporum Cœtu astante. Qua finita Processionem habuit ab
 „ Ara maxima per Cappellam Sanctæ Petronillæ, quæ erat in loco, ubi
 „ nunc Sacellum Sanctorum Apostolorum Simonis, & Judæ, ad Aegyp-
 „ tum, hîc locus est Platea Lapidarum, & Ecclesia Sancti Stephani ma-
 „ joris retro Apſidam Basilicæ, quàm incolunt Mauri Abyssini, ex conces-
 „ sione Capituli, fortè Aegyptus ob Mauros ipsos, vel Aegyptios ibi habi-
 „ tantes. In ambitu enim Basilicæ ejusdem diversæ advenarum nationes
 „ ultramarinæ morabantur. Postea ad fundamentum: ubi tabulis, & tra-
 „ bicularum scala fuit disposita, qua per clementes gradus Julius Pontifex Ma-
 „ ximus descenderet. Magna erat fundamenti profunditas, magna latitudo,
 „ ob quæ à pluribus, & præsertim à Papa dubitabatur de ruina; præcipuè
 „ propter populum, qui maximus circumstabat, propterea ipsemet Papa
 „ adversus eos, qui in ripa ædificii erant, clamabat, ut inde recederent.
 „ In imo etiam fundamenti multæ surgebant aquæ, ubi plures evacuato-
 „ res æqualiter ministrantes erant. Res profectò admirabilis! videre Sum-
 „ mum Pontificem Julium senem, in ipsum descendere fundamentum;
 „ illum non accersit magna profunditas, quem nec bella pro Ecclesiastica
 „ ditione tuenda, & vindicanda suscepta, ad quæ intrepidus accessit, mi-
 „ nimè averterant, nec ab illis magnanimum ejus cor recesserat retrò, non
 „ terruit ruina, de qua ob populi pressuram dubitabatur, non terruit in-
 „ descendendo periculum ob vertigines, quæ in homine, præsertim sene,
 „ poterant evenire, sed Divino fretus auxilio, immensoque ergà Beatum
 „ Apostolum Principem ductus amore, cuius nomini vastissimum Tem-
 „ plum, Orbis miraculum futurum, magno animo aggrediebatur; descendit
 „ Julius

„ Julius II. in ipsum fundamentum cum duobus Cardinalibus Diaconibus
 „ assistentibus dumtaxat, nullusque alius Cardinalis, vel Episcopus, aut
 „ Prælatum cum Papa descendit, ibi juxta Pontificalis libri cæremoniam,
 „ primum lapidem posuit, non ut jaceret, sed quasi staret adhærens pa-
 „ rietis, antè quem fuit positum vas testaceum cum duodecim Numismati-
 „ bus infra scriptis, quæ duodenarium numerum Apostolorum XII. honori
 „ à Julio sapienter factum fuisse credendum est, imitatus in hoc gloriosæ
 „ memoriæ Constantinum Maximum Augustum, qui veteris Templi San-
 „ cti Petri fundamenta inchoando XII. terræ cophinos in honorem XII.
 „ Apostolorum propriis humeris egresserat. Descenderunt pariter Magistri
 „ Cæremoniarum, Muratores aliqui, & quidam Faber Argentarius, qui
 „ attulit XII. Monetas novas, sive Metallias, latas sicuti est una hostia
 „ Missæ communis. In una parte erat imago Papæ Julii II. cum his lit-
 „ teris, videlicet: *Julius Ligur II. P. M. anno sui Pont. III. M DVI.*
 „ & ab alia parte erat forma Templi, sive ædificii, quod ibi volebat eri-
 „ gere, cum litteris, videlicet: *Instauratio Basilicæ Apostolorum Petri, &
 „ Pauli per Julium II. Pont. Max.* & inferius erat hoc verbum *Vaticanus.*
 „ Harum autem Monetarum XII. duæ erant aureæ, quæ, ut Magister
 „ Cæremoniarum scribit, ponderis erant quælibet viginti ducatorum, &
 „ aliæ duæ erant ex auricalcho, quæ omnes fuerunt positæ in uno vasculo
 „ vili luteo testaceo singulari. Lapis quoque, qui fuit positus primarius,
 „ erat de albo marmore latus duorum palmorum communium, & longus
 „ quatuor, grossus verò digitorum quasi quinque, ab una parte hæc inscri-
 „ ptio erat incisa :

✠
 AEDem PRINCIPIS APOSTOLORUM
 IN VATICANO VETUSTATE, ET SITU
 SQUALENTem A FUNDAMENTIS
 RESTITUIT JULIUS LIGUR
 PONT. MAX. AN. M D VI.

„ In alia parte ejus lapidis nihil penitus erat scriptum. Hæc notavit
 „ Paris de Grassis ejus Summi Pontificis Cæremoniarum Magister in suo
 „ Diario asservato in Vaticana Bibliotheca pag. 206. Huc usque Grimal-
 „ dus, ex quibus verbis à Paride scriptis debet inferri Oldoinum errasse, cum
 „ lapidem retulit tribus in faciebus inscriptum.

Anno deinde subsequente 1507. diè 16. Aprilis hora 21. Hierony-
 mus Archiepiscopus Tarentinus ejusdem Pontificis Thesaurarius alias duas
 Parastatas è regione, in quibus fuit columna vitinea, & Pauli III. sepul-
 chrum, fundavit, narrante Demetrio Guasello in libro Visitationis Eccle-
 siarum fol. 165. in Arch. Sancti Petri, in quibus Parastatis sequentem inscri-
 ptionem marmore incisam posuit, privatè tamen, nulloque Cæremoniarum
 ordine adhibito, & fortassè incito Pontifice, quæ inscriptio in errorem in-
 duxit illos, qui primarii lapidis memoriæ typis mandaverunt. Erat autem
 hæc: *Julius II. Pont. Max. Aedem Divo Petra dicatam, vetustate colla-
 bentem in digniorem, amplioremque formam, ut erigat, fundamenta jecit
 anno Christi M D VII.*

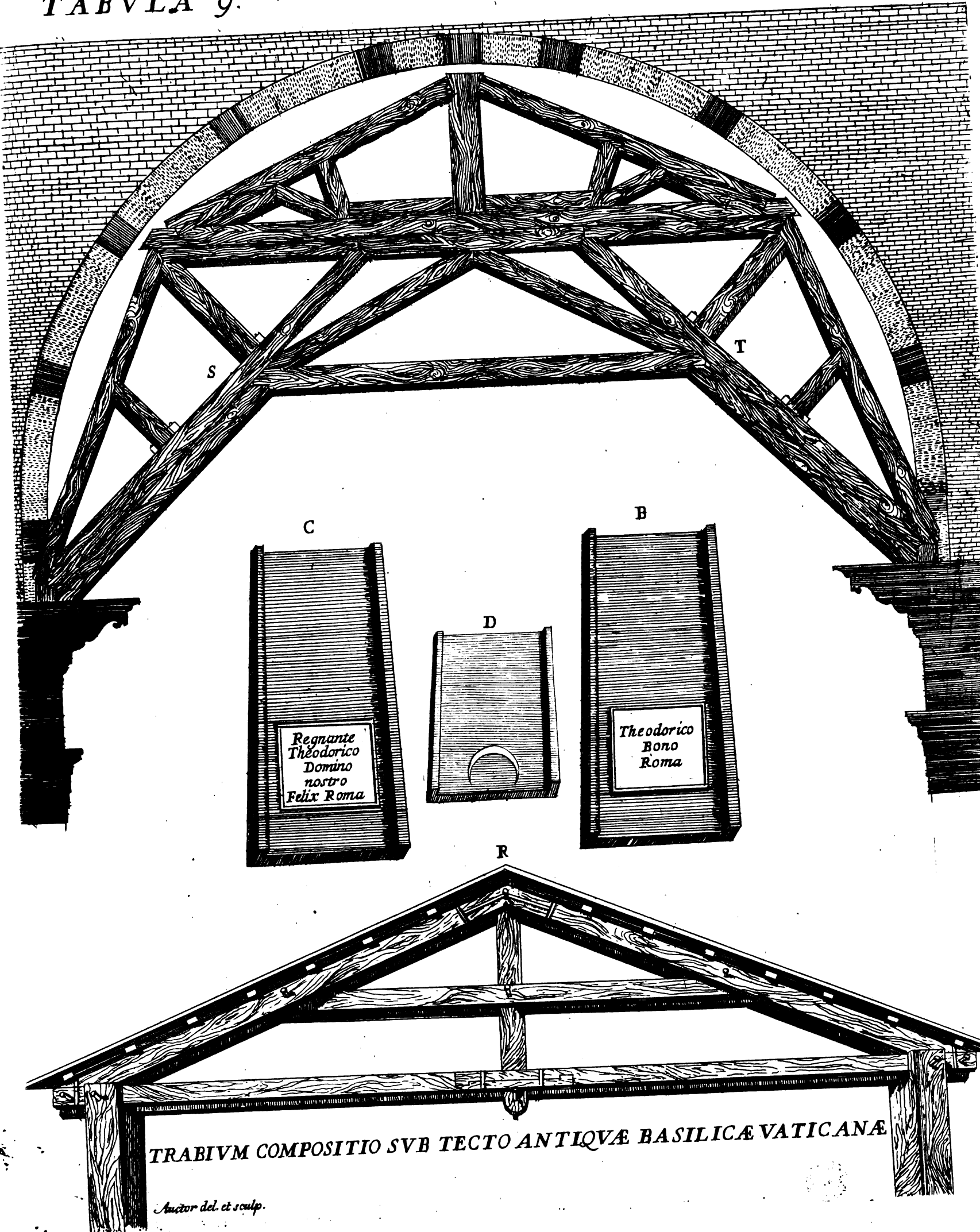
Apud Gri-
 mald. pag.
 162.

Post verò sex mensium curriculum Julianus à Sancto Gallo à Bartholomæo à Ruere Pontificis nepote Romam redire hortatus est: haud tamen Principis benevoli verbis inductus; quippè qui injuriæ loco duceret, se à Pontifice fuisse Bramanti postpositum, precibus tandem Petri Soderini fretus Urbem petiit, ibique Julii beneficentiam, & amorem expertus est, no-
Vasar. par. 3. vol. 1. pag. 67.
Idem pag. 68.
Volum. 3. distinct. 1. pag. 4.
 huit tamen Romæ diù vitam traducere, sed bona cum Julii venia Florentiam iterum repetiit cum munere quingentorum nummorum à Pontifice dato. Quandoquidem de tali Juliano sermo incidit, placet hìc aliqua circa illum præmittere ad æquivocationes evitandas, historiæ veritati omninò adversantes. Vixerunt igitur, ut affirmat, Vasarus sub Alexandro VI. Pio III. & Julio II. duo filii cujusdam Francisci Giamberti, quorum alter Julianus vocabatur, non Julius (ut scripsit Fontana pag. 249.) Alter verò Antonius, & quidem uterque in Etruria ortus, & à Sancto Gallo communiter appellatus ob Monasterium, à Juliano ædificatum Religiosis Sancti Augustini jussu Laurentii Medicei propè Urbis portam, Sancti Galli dictam; quo nomine deindè, omnibus ejusdem Juliani Familiæ Posteris tributo, vocatus etiam fuit alter Antonius, à Bartholomæo Piccono Juliani nepote natus, qui Antonius vixit tempore Julii II. Leonis X. Adriani VI. Clementis VIII. & Pauli III. à Bramante Architectonicam facultatem edoctus.

Ex quibus patet narrationem Equitis Fontanæ Italicam non benè fuisse Latino idiomati consignatam, scribente ejus traductore *Julium Rhetensem*, & *Antonium Rhetum*; eoquòd neque Julius, seu veriùs dicam Julianus, neque Antonius fuerint Rheti, seu Rhetenses; non enim patriam habuerent Oppidum Sancti Galli, quod linificio maximè nobile extat in Helvetiorum Agro; quamobrem neque Rheti, aut Rhetenses appellari possunt; Rheti enim vulgò Grifones ex eodem Cluverio lib. 3. cap. 35. *Rheni, Oeni, Athesis, ac Adduæ fontes accolunt, sub quibus est Vallis Tellina, & Comitatus Clavennensis.*
Pag. 249.
Cluver. introd. geograph. lib. 2. cap. 27.

His adnotatis ad ulteriora properemus. Itaque Bramantis industria supra jacta fundamenta moles feliciter assurgebat, & brevi temporis spatio ad coronicem usque quatuor majores Parastatæ perductæ sunt, illisque arcus superimpositi, ad excelsiorem testudinem suffulciendam. In eo opere construendo artem excogitavit Bramans, ita fornices efformandi, ut, remotis lignicis fulcris, ornatum ostentarent, illis à subjectis modulis impressum, vulgò dicuntur à *cassetta*. Hæc Vasarus affirmat; qui etiam addit in eadem parte 3. pag. 149. fulcimenta ad fornices construendos, haud fuisse primùm à Bramante excogitata, sed illum ea didicisse à Michaelè Angelo Bonarota: cum enim Bramans in Sacello Sixti IV. pensile tabulatum compingisset, ut Bonarota adhuc juvenis ejus fornitem jussu Julii II. picturis condecoraret, illud improbavit Michael, eoquòd post absolutum opus nullo pacto claudi potuissent foramina, per quæ funes immissi ligneam contignationem sustentabant, aliamque subnexit, à nemine antea excogitatam, quàm (nullo nec in fornice, nec in pariete pingendo, foramine aperto) erecta ad libellam fulcimenta, & transversis fulcris munita sustentabant. Atque ex ea nova trabium compagine ipse Bramans, cæterique Artifices
Vasar. par. 3. pag. 35.
Idem pag. 39.
Lib. 5. c. 35.
 normam didicerunt trabes colligandi ad fornices extruendos. Eques Carolus
 Fontana

TABVLA 9.

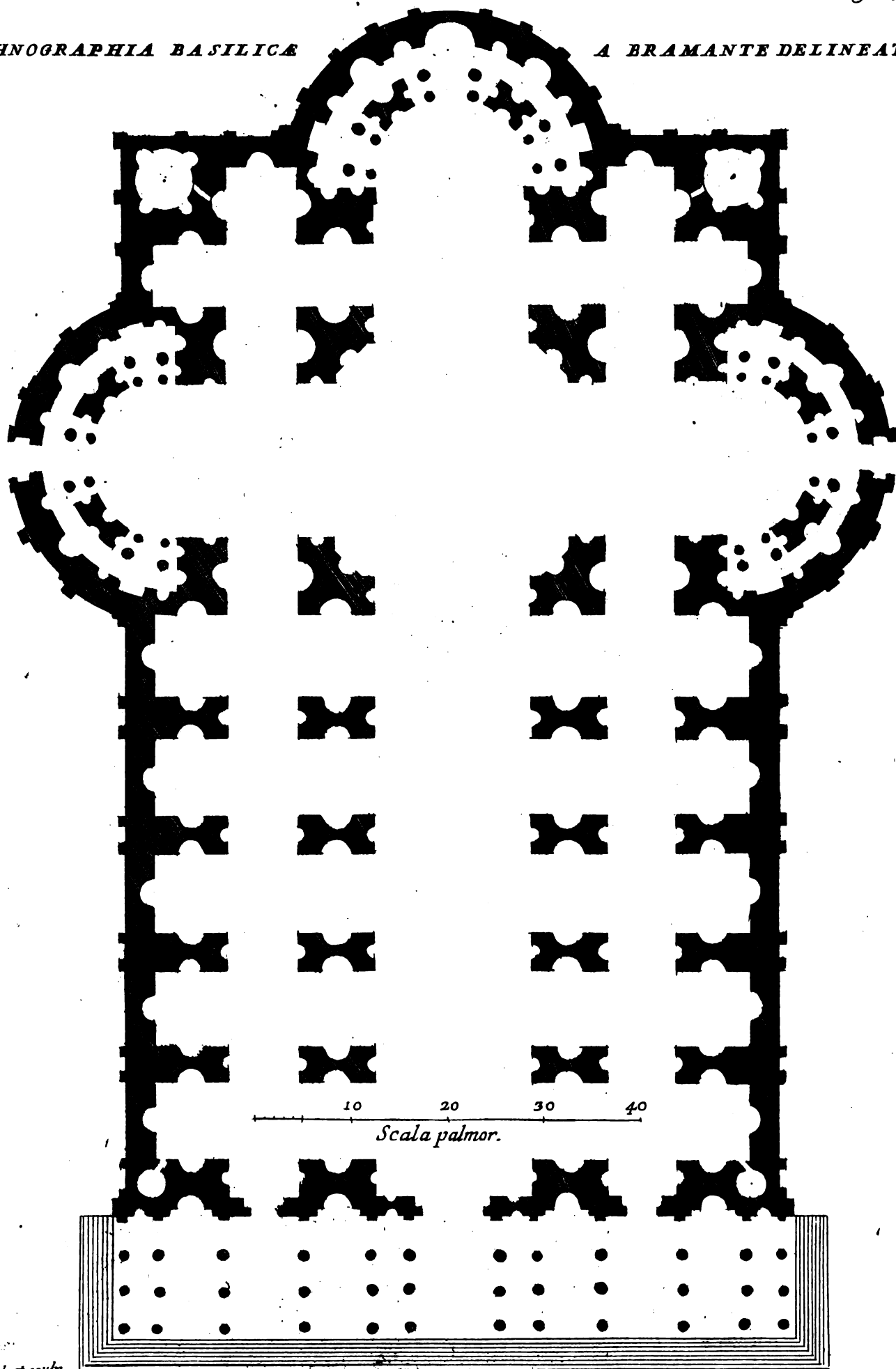

ICHNOGRAPHIA BASILICÆ

A BRAMANTE DELINEATA

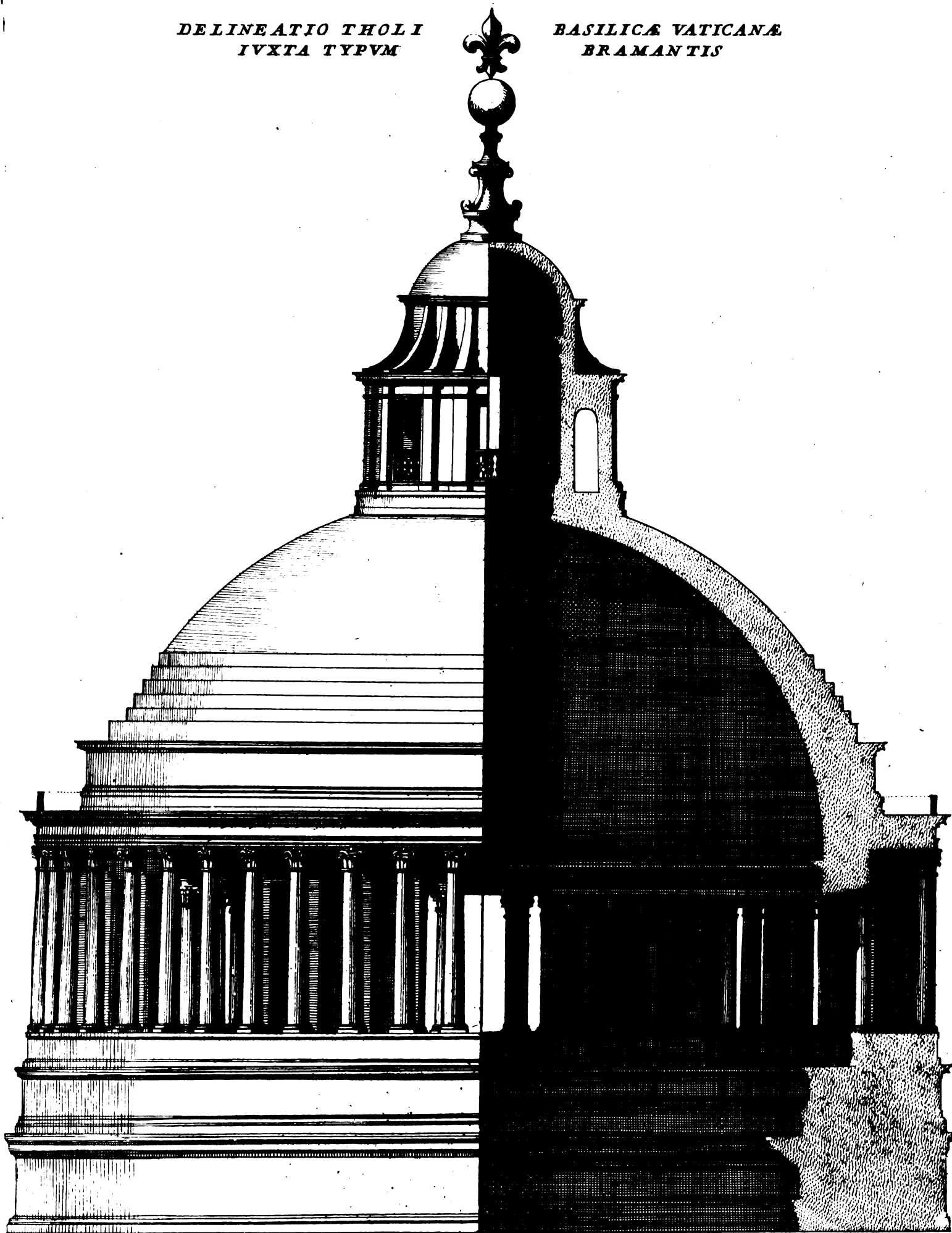

Auctor del. et sculp.

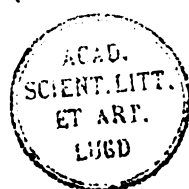

DELINEATIO THOLI
IVXTA TYPVM

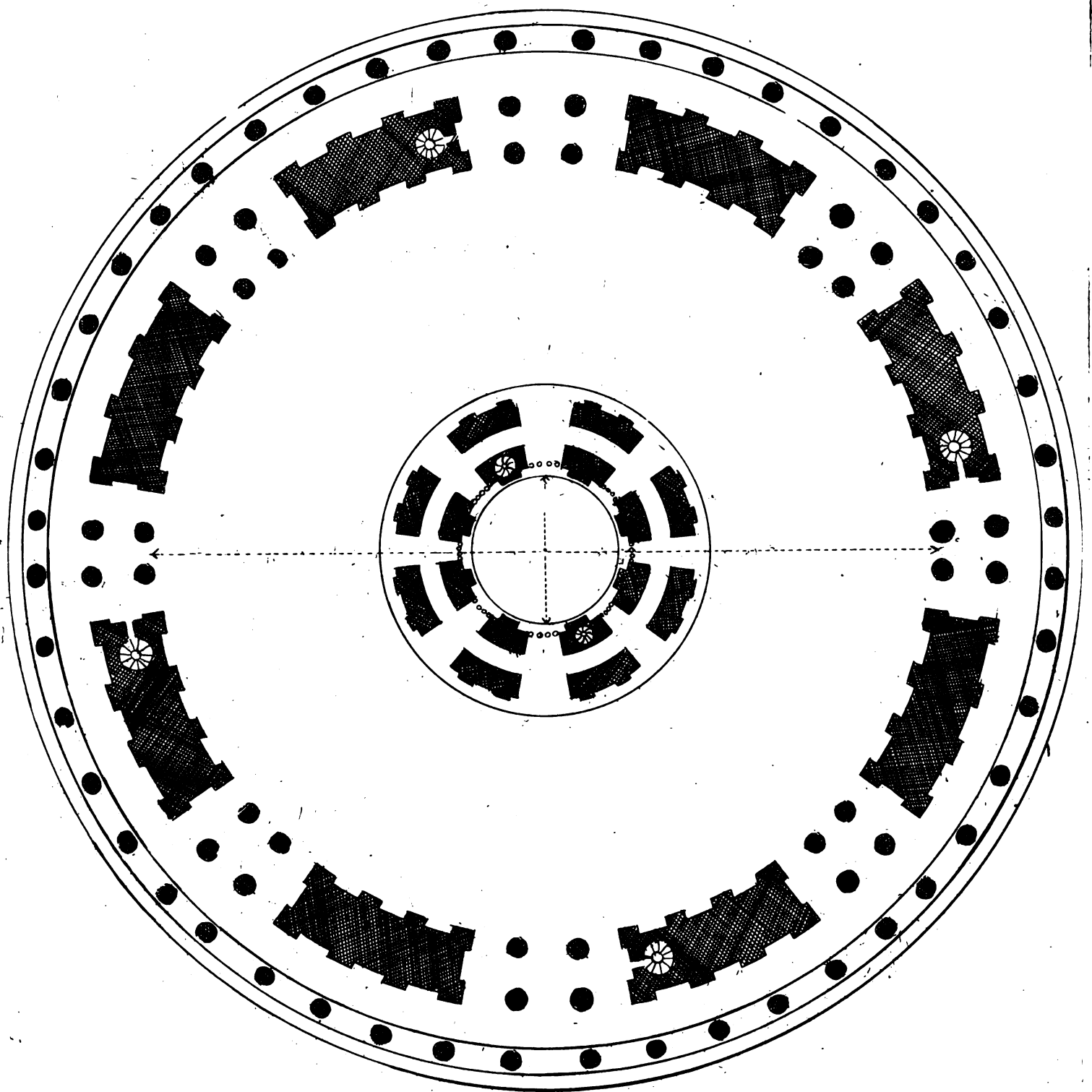
BASILICÆ VATICANÆ
BRAMANTIS

Alexander Specchi delin. et Sculp.

ICHNOGRAPHIA EIVSDEM THOLI A BRAMANTE DELINEATI.

10 50 100
Scala palmorum

Auctor del. et sculp.

Fontana lib. 5. cap. 35. asseruit anno 1561. apparuisse textam lignorum machinam, supra quam extructi fuerunt Templi fornices, & cum ejusdem icone regulam exponit, qua componi possunt cujusvis mensuræ similes lignorum machinæ, juxtâ opportunitates, quæ in re ædificatoria se possunt offerre. Verùm an hæc fuerit à Bramante excogitata pro comperto non habui; certum tamen est, hanc eandem trabium compaginationem à Fontana delineatam fuisse ære incisam à Jacobo Bosio Belga anno 1560. ac è typis Romæ emanasse cum addita inscriptione, in qua affirmatur eam fuisse compositam ab Antonio à Sancto Gallo; eaque usum Michaelis Angelum Bonarotam in fornicibus Basilicæ compingendis. E prototypo Bosii illam accepimus, & in minorem formam redactam in adjecta Tabula 9. exponimus litteris S. & T. Fig. 9.

Coronidem operi adeò excelso imposuisset præclarus Artifex, nisi anno elabente 1514. nimis propere mors illum non eripuisset è vivis, ingenti cum Julii II. dolore, cujus Pontificia Familia, omnisque Architectorum, Sculptorum, ac Pictorum Cœtus illius cadaver ad sepulchrum comitati, in ipsa nova Basilica, piis parentalibus celebratis, tumularunt. Vasar. ibid.

Bramante demortuo perierat simul integra novæ Basilicæ idea; & ne opus adeò præclarum omninò deficeret, illam absolvere conatus est Raphael Sanctius Urbinas, quam è libro 3. Sebastiani Serlii delineatam accepi, prout in Tabula 10. apposita expono cum scala palmorum, quæ mensuras ejus indicabit. Affirmat Serlius spatium majoris navis 92. palmis comprehendi, sex verò supra quadraginta navium minorum intervallum. Addit Serlius Iconem Tholi, qui quatuor majoribus Paraestatis imponendus erat, juxtâ mentem Bramantis, & quidem triplici columnarum ordine exornatus. Eam huc adduxi in Tabula 11. nè Lectoris curiositati aliquid desit, quod Vaticani Templi fabricam possit explicare. Tholi ejusdem ichnographiam addidi in Tabula 12. in qua locus indicatur paraestatum, & columnarum, ex quibus exteriores quinque palmorum diametrum habebant, interiores trium & unciarum novem, quatuor verò mediæ. Fig. 10.

Ex hac Tholi idea arguit Serlius minùs prudens fuisse, quàm audax Bramantis ingenium, quippè qui nimis vastam, excelsamque Tholi molem posuisset debilibus innixam fulcimentis, quæ vix exædificata à fornicum pondere rimulas contraxit, futuram ruinam minitantes. Culpa Bramantis familiaris extiterat etiam à Vasaro relata, fabricas nimis velociter extruere, arduaue opera semper moliri, quæ ab ingenio excogitata quoquomodo possibile opinabatur, rationibus nullatenus agitatis. Quam etiam ob causam cum veteris Basilicæ parietes ab Artificibus dissolverentur, quamplurimæ picturæ, musiva opera, Pontificum, Virorumque insignium imagines evanuerunt. Fig. 11.
Fig. 12.

Parte 3.
pag. 36.

CAPUT XIII.

Acta sub Leone X.

N hoc rerum statu anno 1513. Julio II. è vivis erepto, Pontificem Romani salutarunt lætis populi vocibus Leonem X. cui placuit hoc nomine appellari, ait Ciacconius, *ut insitam animo magnitudinem, clementiamque appellatione ipsa, & factis exprimeret.*

Vasar. 10.3.
par. 1. pag.
69.

Idem par.3
pag. 37. &
76.

Ep. 13. lib.9

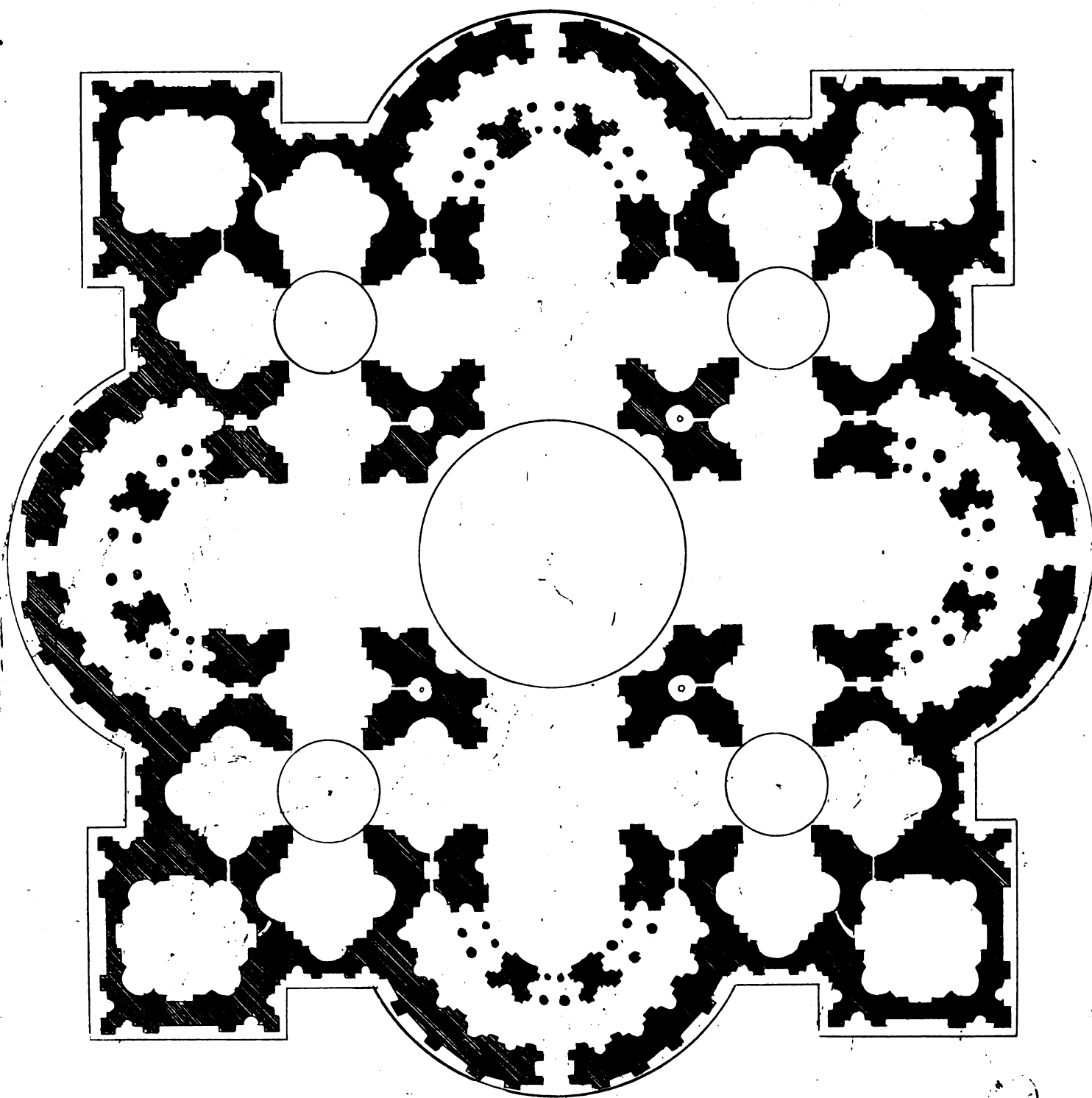
Inito Pontificatu Vaticanæ fabricæ à Julio II. incæptæ tres Viros præficere decrevit, quorum peritia optimum ejus exitum sibi spondere posse visa est. Primùm itaque Romam accersivit Julianum à Sancto Gallo tunc Florentiæ degentem, quem amore existimationi non impari prosequebatur. Elegit secundò Fratrem Jucundum Veronensem, Virum è Familia Patrum Dominicanorum, non minùs eruditione, quàm arte Architectonica celeberrimum. His addidit juvenem, videlicet Raphaellem Sanctium Urbinate, tertium supra vigesimum annum adhuc non explentem, sed præceptis Architecturæ à Lazaro Bramante optimè imbutum, eique sanguine affinem, & ob insignes picturas in Palatio Vaticano efformatas maximè de Pontifice benemerentem. Extat epistola, qua Petrus Bembus Cardinalis Leonis nomine Romam ad eam Provinciam suscipiendam anno 1515. illum invitat. In ea sic loquitur:

Raphaeli Urbinati.

Cum præter picturæ artem, qua in arte Te excellere omnes intelligunt, is à Bramante Architecto etiam in construendis ædibus, es habitus, ut tibi ille rectè Principis Apostolorum Templi Romani à se inchoati ædificationem committi posse moriens existinaverit, idque tu Nobis, forma ejus Templi confecta, quæ desiderabatur, totiusque operis ratione tradita docte, atque abundè probaveris. Hoc quibus nihil est propè antiquius, quam ut Phanum id, quam magnificentissimè quamque celerrimè construatur, te Magistrum ejus operis facimus, cum stipendio numum aureorum trecentorum tibi annis singulis curandorum à nostris, pecuniarum, quæ ad ejus Phani ædificationem erogantur, ad nosque perferuntur, magistris, à quibus id stipendium æquis pro tempore portionibus dari Tibi cum petieris, sine mora etiam mensibus singulis jubeo. Te verò hortor, ut hujus muneris curam ità suscipias, ut in eo exercendo cum existimationis tuæ, ac nominis quorum quidem in juvenili ætate bona fundamenta jacere Te oportet, tam qui de te nostræ, paternæque in te benevolentia, demùm etiam Phani, quod in toto Orbe Terrarum longè omnium maximum, atque sanctissimum semper fuit, dignitatis, & celebritatis, & in ipsum Principem Apostolorum debitæ à nobis pietatis rationem habuisse videre. Dat. Kalen. Augusti anno secundo.

Tribus

ICHTNOGRAPHIA BASILICÆ SVB LEONE X. A BALTHASSARE PERVZIO EXCOGITATA

Auctor del. et sculp.

Tribus his Viris Templi cura demandata à Pontifice, omnes ejus partes, à Bramante constructas, perquam diligenter examinatas, eas impares fore decreverunt, ad nova saxorum pondera sine metu ruinæ sustinenda, eamque ob causam novis, & profundioribus fundamentis illas indigere.

Georgio Vasaro (ut ipsemet scribit) retulerunt quamplurimi, qui novo Parte 3.
pag. 252. operi adfuerunt, puteos æquè capaces, ac profundos inter Parastatas majores primum ab illis apertos fuisse, quos deindè benè compactis cum calce lapidibus oppleverunt, ad multos arcus sustinendos aptissimos, quorum nisu Parastatæ Bramantis suffulciebantur.

His peractis, Julianus ætate jam gravis, lapidibus insuper excruciatuſ, quos in intestinis gerebat, brevi tempore Romæ commoratus, post pedum Pontificiorum oscula, Florentiam reversus est, ubi anno 1517. ætatis 74. Vasar to. 3.
pag. 62. piè mortem occubuit. Anno deindè 1520. postquam Româ discesserat etiam Frater Jucundus, extremum diem clausit Raphael, non sine Pontificis lachrymis, ob talis Viri apprimè sibi chari jacturam, ejusque tumulo Vas. pag. 94 Petrus Bembus, referente Vasaro, hoc elogium insculpsit:

D. O. M.

Raphaeli Sanctio Joan. F. Urbinat. Pictori eminentiss. veterumque æmulo, cujus spirantes propè imagines si contemplere, Naturæ, atque Artis fœdus inspexeris. Julii II. & Leonis X. Pont. Max. Picturæ, & Architecturæ operibus gloriam auxit, Anno XXXVII. Integer integros, quo die natus est, eo esse defuit VII. Id. April. M D XX.

Franciscus verò Maria Turrigius in Cryptis Vaticanis pag. 278. hanc inscriptionem compositam fuisse affirmat ab Episcopo Beneventano Joanne de Casa Florentino, sub qua, ait, Petrum Berabum duo carmina addidisse:

*Hic ille est Raphael, metuit, quo sospite vinci,
Rerum magna parens, & moriente mori.*

His orbatam Tutoribus veluti puerili ætate inadultam Vaticani Basilicam ad perfectam Bramantis molem perducere posse desperavit Leo; quamobrem, eo jubente, Balthassar Peruzius (non Perusinus, ut scripsit Fontanæ traductor) fuerat enim cognomine Peruzius, patria verò Senensis; aliam Basilicæ ideam excogitavit, quam in hac Tabula 13. exponimus à Serlio Serlius lib.
3. & Vasar.
par. 3. pag.
143. delineatam. In ea à Bramantis, & Raphaelis inventis multa detorsit, quòd putaret immenso ædificio solidiorem compagem opus esse. Itaque longiorem formam in quadratam vertit, Sacellis & Apsidibus quatuor, totidemque portis, sibi mutuo respondentibus. In quatuor angulis quatuor erant spatia, pro Sacrariis, ad turres campanarias sustinendas disposita, in quorum medio Tholus assurgebat, quem supra descripsimus, columnis exornatus. Mensuras ejus indicat Serlius, videlicet palmos 188. pro majoris tholi diametro, pro minoribus 65. centum pro arcis subjectis, 104. pro linea parastatas

Fig. 13.

statas conjungente; arcus verò ipsis impositi ad altitudinem 220. elevabantur. Hoc exemplar Peruzius tamquam facem operi faciendo præmisit, undè posteri curatores lumen acciperent. Hoc idem in nummo Leonis exprimitur in Museo Illustris. Ciampini asservato, sub eo jacet Lupa, & in girum disposita sunt hæc verba: *Leo X. Pont. Max.* In averfa verò parte ipse Leo X. extat genuflexus antè Divi Petri imaginem, cui manu Templum offert, apposito lemmate, *Petre ecce Templum tuum.*

Apud Severan. pag. 70.

Incongrua nostræ ætatis Pictoribus videretur similis exprimendi ratio, at Veteribus usitata. In antiqua enim Divi Petri Basilica propè Portam Guidoneam Sacellum extabat à Joanne VII. hujus nominis Pontifice anno 705. ædificatum, in quo musivo opere ipsius Pontificis imago expressa fuerat, manu Sacellum gestantis, ac Deiparæ offerentis, cum hac inscriptione ab Alpharano relata in cap. 8. *Joannes indignus Episcopus fecit, B. Dei Genitricis Servus.*

Ciaccon. pag. 333.

Dùm igitur Basilicam eo modo perficiendam magno animo curabat, ægrotare Leo Pontifex cæpit, qui priusquàm cœnaret, obriguit, sensimque exorta est febris lenta, & lenis principiò, sed quæ demùm ità vehementer incubuit, ut penè priusquàm mori dignosceretur, turbata ratione animam emisit, anno à Virginis partu 1521. & ætatis suæ 47. eodemque tempore Ecclesiæ Romanæ navis extitit viduata optimo Nauclero, & Petri Basilica magnanimo Promotore.

C A P U T XIV.

Acta sub Adriano VI. Clemente VII. & Paulo III.

Oldoinus pag. 47.

Vasar. par. 3 pag. 147.

QUAMOBREM duodecim annorum subsequens spatio non solum ab opere cessarunt Artifices; sed detrimento illi fuisse miseræ temporum conditiones. Adrianus enim VI. qui Leone mortuo, Summus Pontifex creatus est, brevi novendecim mensium curriculo, quibus vixit, prodesse illi non potuit. Clemens verò VII. post Adrianum in Petri Solio collocatus, ingentes passus est calamitates integro sui Pontificatus novennio, tunc præsertim, cum Urbem invaserunt Germaniæ Legiones tres, Hispanorum sex millia, aliquæ Italiæ Cohortes, veterani Equites aliquot, & magna lævis armaturæ manus, ex diversis coacta Nationibus, quæ ad 40. millia hominum ascendebant; & adeò sævitum est in turba inermi, ut nec in Templo, nec ipsis adytis latitantes, aut ad Sacrosanctam Aram confugientes vitam tuerentur; quare Vaticanis Aedibus, Templo, & Suburbio cruentatis, septemque millibus hominum trucidatis, perterritus Clemens in Adriani Arcem se recepit, ex qua deindè, postquàm, ut militibus satisfaceret, omnia sacra ornamenta, argenteaque vasa in pecuniam verti imperaverit, mutato habitu, Ludovico Gonzaga comitante, Urbem veterem, Tusciæ Oppidum, properavit. Ejus tamen tempore Balthassar Peruzius hemicyclum perfecit, in Basilicæ capite (quam Tribunam vocarunt Antiqui) cui initium fecerat Bramans.

Sedatis

Sedatis denique tumultibus, & Clementis cum Cæsare amicitia renovata, Pontifex Massilia, quò se contulerat, Romam adnavigans, non multò post longo, varioque morbo confectus, anno 1534. mortuus est, & in Basilica Sancti Petri sepultus. Oldoinus
pag. 448.

Post ejus obitum tanta fuit in Alexandrum Farnesium, omnium ferè Patrum consensus, ut antequàm mortuo Pontifici justa solverentur, nullo habitu Comitiorum cœtu, cum Summum Ecclesiæ Pastorem salutare decreverint, sed renitente tunc Alexandro, ne insolita contra majorum consuetudinem videretur electio, novendialibus persolutis, Farnesii pedibus obvoluti cum Cardinales Pontificem adorant, qui ob gratam Pauli II. memoriam voluit Paulus III. appellari.

In Romanas Basilicas, ac præsertim Vaticanam, Pauli munificentia, maximè enituit. Eam ille quantociùs non solum absolvere decreverat, sed ex lateritia marmoream reddere, ac Tyburtino lapide mirificè exornare, eò quòd Peperinum lapidem, quo parietes exterius compingere incæpit Bramans, temporis injuriis non obstiturum judicarent Periti, quorum Antesignanus erat Antonius à Sancto Gallo, quem Leo X. suffecerat in locum Juliani ejus patris Romæ discedentis, precibus ejusdem Pauli III. eo tempore Cardinalis, qui Leonem Pontificem coronaverat.

Antequàm operi Artificum manus imponerentur; aliam Basilicæ ideam, & quidem ideâ Peruzii longè ampliorem excogitavit Antonius. Narrat Vasarus in ejus vita, eam ex ligno compactam fuisse ab Antonio Labacco ejus discipulo, & publicæ censuræ expositam, diù permansisse sub majori fornice Basilicæ, habentem longitudinem palmorum 35. latitudinem 26. altitudinem verò dimidii ultra viginti. Ex appictis illi modulis deducebant novam Basilicam in longitudinem protrahendam forè palmorum 1040. latitudinem verò habituram 360. additque Vasarus hanc Ideam scut. 4084. expensis fuisse ex ligno compactam, Labacco insuper ejus artificii munus scut. 1500. additum, postquàm ille æreis in laminis ab Antonio Salamanca expressam, & Pontificis nomine decoratam, eidem Pontifici obtulerat. Pag. 325.
Turrig. MS.
cap. 26.
Pag. 3.
Pag. 174.

Illam indicat Numisma sub Paulo III. cûsum cum apposita epigraphe: *Anno Jubileo M D L. Petro Apostolorum Principi*: non tamen eodem anno 1550. formatum. Paulus enim postquàm Constitutionem emiserat de anno Jubilæo, & Numismata in eo distribuenda paraverat, è vivis sublatus est die 10. Novembris anno 1549. prout in Vaticana Basilica inscriptio sepulchralis affirmabat, antè primam translationem, relata à Suvertio apud Ciacconium, non verò anno 1548. ut affirmant Bollandiani in Indice Pontificali ordine alphabetico digesto ad totum conatum Chronicohistoricum. Pag. 553.

Verùm cum in angusto Numismatis giro omnes ejus partes haud potuerit Sculptor exprimere, & Labaci laminas omninò consumpserit temporis edacitas, in triplici Tabula exactè delineari curavimus, his paginis adjuncta, appositæque palmorum scalâ, cujus ope omnes Templi mensuræ inquirentibus innotescerent. Tabula 14. ostentat Basilicæ ichnographiam. Tabula 15. frontem, in qua supra majorem portam patet Mœnium, Fig. 14.
15. & 16.

nianum, undè Pontifices sacras benedictiones poterant Populo elargiri. Imminet Basilicæ Tholus, & quidem excelsus, duplici arcuum, & columnarum serie suffultus, supra quem aliis exornata columnis, & pyramidibus assurgit laterna, ad globum æreum cum cruce sustinendum accomodata. Hinc indè ad Tholum binæ elevantur pari altitudine Turres, pro campanis extructæ, columnis itidem, ac aliis Architecturæ ornamentis condecoratæ. In tertia Tabula, hoc est 16. ipsius Basilicæ partes laterales tam interior, quàm exterior ostenduntur, omnibus Architecturæ membris miro artificio absolutæ. Eas faciliùs poterit oculus deprehendere, quàm calamus singillatim proponere.

Parte 3.
pag. 141.

Ut igitur adeò excelsam, gravemque molem, à Pontifice probatam, Antonius à Sancto Gallo posset sine metu ruinæ in tutò stabilire, fundamenta primùm jacta novis saxorum molibus obfirmavit, & arcuatis circumquaque operibus admovit fulcimenta, quibus extruendis circa annum 1540. Laurentius Florentinus, vulgò *Lorenzetto* appellatus, præerat, Architectus eo tempore, ac Sculptor peritissimus, ut narrat Vafarus.

Dùm hæc agerentur anno 1541. ultimum diem clausit Laurentius, eique in eadem Basilica Fabricæ Præfecti tumulum statuerunt, hac inscriptione insignitum:

SCULPTORI LAURENTIO FLORENTINO.
ROMA MIHI TRIBUIT TUMULUM,
FLORENTIA VITAM.
NEMO ALIO VELLE NASCI, ET OBIRE LOCO.
M D XLI.
VIXIT AN. XLVII. MEN. II. D. XV.

Pie etiam obiit Antonius anno insequente 1546. qui pariter in eadem Basilica sepultus, lapide condebatur his verbis signato:

*Antonio Sancti Galli Florentino Urbe munienda, ac pub. operibus,
præcipuèque Divi Petri Templo ornan. Architectorum facile Principi,
dùm Velini lacus emissionem parat, Paulo Pont. Max. Auctore,
Interamna intempestivè extincto,
Isabella Deta uxor mœstiss. posuit 1546.
III. Kal. Octobris.*

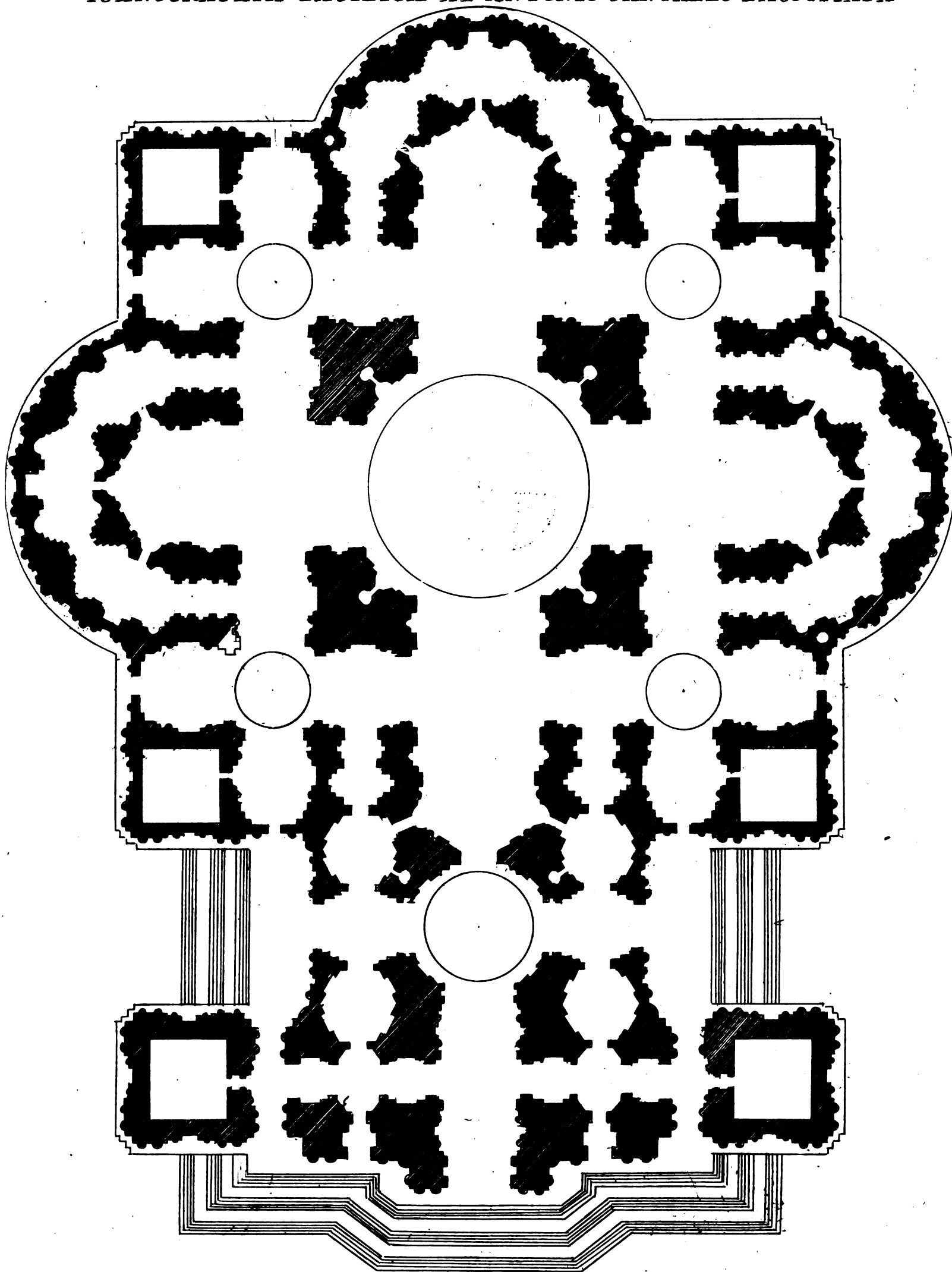
Vafar. pag.
327.

Ciaccon.
pag. 557.

Interim Paulus III. dùm novæ Basilicæ perficiendæ quamplurimi lapides ponerentur, in veteri, quæ supererat parte, prout legebatur in ejusdem monumentis: *A sinistro latere ad Aquilonem transferri fecit Organum, ex priori loco sex porphyreticis columnis suffultum, sub quo transferri cepit, & Corpora SS. Processi, & Martiniani, simul cum Altari, & statua Beati Petri in throno sedentis, ex priori Oratorio, ubi olim erant, necnon Imaginem Deiparæ Virginis, quæ erat in parietibus supra Oratorium S. Leonis Papæ. Ibidem Sanctissimi Sacramenti, ac SS. Simeonis, & Judæ Altare ornamentis plurimis auxit. Ibi enim legebatur: Altare Sanctiss. Sacramenti,*

☞

ICHNOGRAPHIA BASILICÆ AB ANTONIO SANGALLO EXCOGITATA

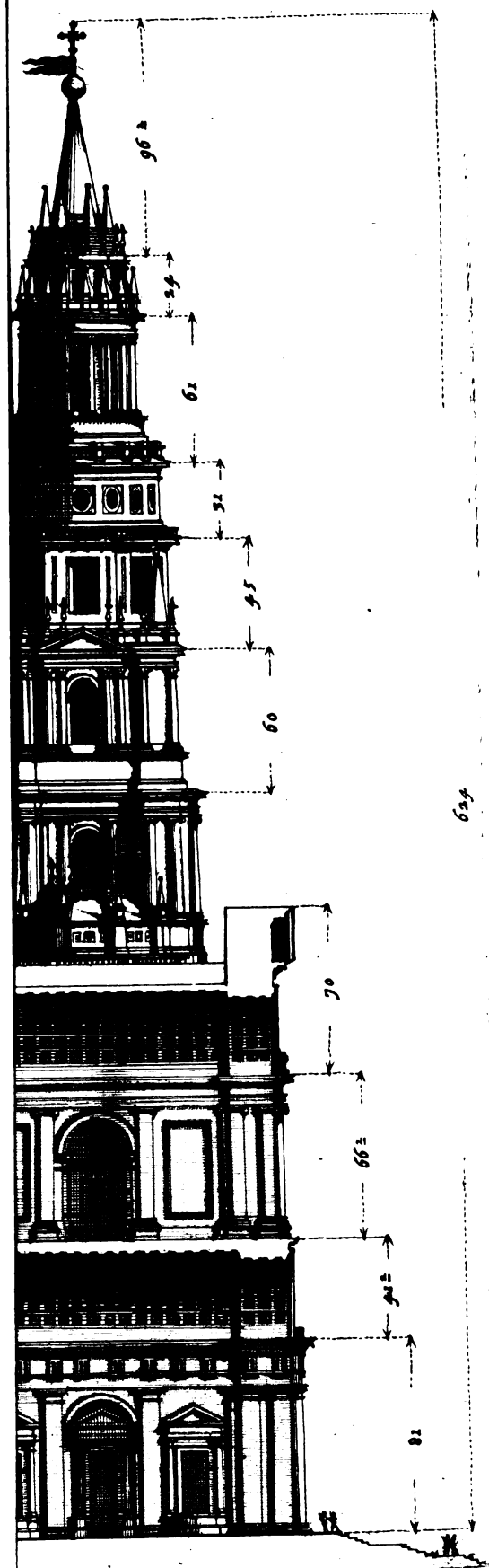
TABVLA 15.

Alexander Specchi del. et sculp.

SS. *Simonis, & Jude à Paulo III. ornatum*. De hoc Altari fusè suo loco dicendum erit, cum de Altari Sanctiss. Sacramenti agemus.

Et ne, Antonio, ac Laurentio deficientibus, novum etiam deficeret opus, Michaeli Angelo Bonarotæ Florentiâ accersito, anno eodem ejus Templi cura fuit imposita. Pontificis jussu ægrè tulit Bonarota (ideam enim Antonii improbaverat) coactus tamen post repulsas oneri succumbere, Val. par. 3.
pag. 167. Basilicam petiit, ideam Antonii accuratius inspecturus. Quotquot ibi aderant, Michaeli gratulantes affirmabant, illam amplum campum esse, quo ingeniosi Artificis mens uberrimè pasceretur. Annuit primò illis Bonarota; sed ad pecudes alendas, Architectonicæ artis omninò imperitas, demissa voce amico sibi adstanti, subjunxit.

Venustam quidem ideam illam judicavit, sed optimis Architecturæ præceptis omninò adversantem; supervacaneam ideò columnarum seriem, exprobravit; tot pyramidarum improbavit segetem; Gotorum ingenio (hoc est nullo servato simetriæ decore) omnia dixit fuisse disposita, & lumine præsertim, multiplicibus parietibus extructis, orbari Basilicam, cujus beneficio ejus forma dubio procul redderetur augustior. Pulchriorem extrui posse addebat, & quidem longè minori annorum intervallo, lucro insuper factò plusquam trecentorum mille aureorum, sine quorum ope Basilicam ab Antonio conceptam nullatenus fieri posse, nec spatio annorum 50. ad finem perducendam, seriò existimabat.

Servant ejus Hæredes epistolam, amico inscriptam, qua Bramantis delineationem commendat, & novam damnat à Sangallo excogitatam, quæ est hujusmodi:

Messer Bartolomeo amico caro.

E non si può negare, che Bramante non fosse valente nell'Architettura, quanto ogn'altro, che sia stato degli Antichi in quà. Lui pose la prima pietra di San Pietro, non piena di confusione, ma chiara, e schietta, luminosa, ed isolata attorno, in modo che non noceva à cosa nessuna del Palazzo, e fù tenuta cosa bella, come ancora è manifesto, in modo che chiunque si è discostato da detto ordine di Bramante, come hà fatto il Sangallo, si è discostato dalla verità; e se così è, chi hà occhi non appassionati nel suo modello lo può vedere. Lui, con quel circolo, che fà di fuori, la prima cosa toglie tutti i lumi alla pianta di Bramante, e non solo questo, ma per se non hà ancora lume nessuno à tanti nascondigli frà di sopra, e di sotto i cori, che fanno commodità grande ad infinite ribalderie, con tener segretamente Banditi, far monete false &c. in modo che la sera, quando detta Chiesa si ferrasse, bisognerebbe venticinque à cercare chi vi restasse nascosi dentro, e con fatica si troverebbero. Ancora ci farebbe quest'altro inconveniente, che nel circuire con l'aggiunta, che il modello fà di fuori detta composizione di Bramante, faria forza di mandare in terra la Cappella di Pavolo, le stanze del Piombo, la Ruota, e molte altre; nè la Cappella di Sisto credo, che riuscirebbe netta. Circa la parte fatta del circolo di fuori, che dicono, che costa cento mila scudi,

questo non è vero, perche con sedici mila si farebbe, e rovinandolo poca cosa si perderebbe, perche le pietre fattevi, e i fondamenti non potrebbero venire più à proposito, e migliorerebbesi la fabrica ducento mila scudi, e 300. anni di tempo; questo è quanto à me pare, e senza passione, perche il vincere, mi farebbe grandissima perdita; e se potete fare intendere questo al Papa, mi farete piacere, che non mi sento bene.

Vostro Michel Agniolo &c.

Ut opera verbis non dissentirent, quindecim dierum spatio aliam ideam composuit viginti quinque nummis tantum expensis, qua novam Basilicam repræsentabat, minorem quidem mole, sed augustiorem formâ, & pulcherrimo ornatu splendidior. Quadrangulam ille figuram in Templo retinendam censuit, nonnulla tamen in extremis mutanda. Nam superiores Magistri, hoc est Bramans, & Peruzius, Templi apsidem, transversamque ambulationem duplici flexerant hemicyclo, ut in Tabula nostra 10. indicatur. Alterum quâ columnis, quâ muro interstante distinguebant, alterum non intermissum extimi parietis flexu clausere. Hos ille semicirculos duplices ad simplices redegit, ut omnia liberiore, utroque visu oculi metirentur, & immodicis sumptibus parceretur. Hemispherium in medio latissimum, & alium tanquam cæli fornicem triplici ordine columnarum niti voluerant, quorum exterior perpetuis columnis circumibat, interiores duo parietum interstitio octo per intervalla sejungebant. Ille subjectos arcus, è quibus eminet immanis tholus, haud pati tam vastum pondus (quod alii quoque viderant) animadvertit, utque minori mole incumberet, extenuavit; duplicem tamen fecit, ut tholus exterior alterum includeret spatio intercurrente discretum: Quippè majestati Basilicæ consulebat, quæ externi verticis sublimitate fit augustior. Intus autem propinquiora depresso ambitu ad oculos jucundiùs accidunt. Porticus Templi Panthei porticum, dispositis columnis, referebat. Quæ omnia in subjectis

Fig. 17.
18.

Tabulis Peritorum oculi deprehendent. Altera continet Ichnographiam Templi ab exemplari Bonarotæ acceptam, in Archivo ejusdem Templi asservato, quàm etiam typis vulgavit anno 1559. accuratè excusam Henricus Vanschoel. Altera verò Scenographicam descriptionem repræsentat.

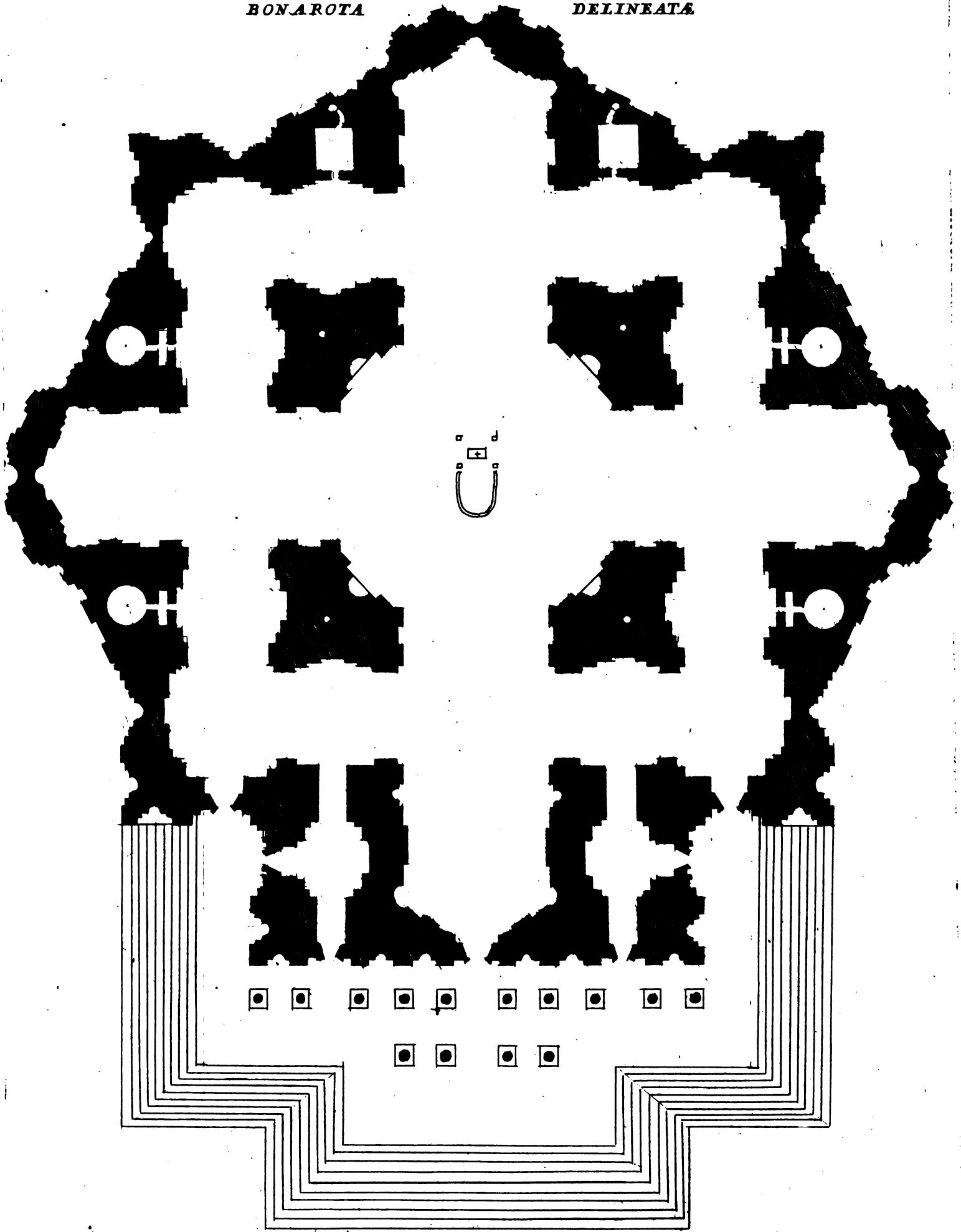
Mentem Pauli III. adeò pellexit oblata Michaelis delineatio, ut statim illum fabricæ præfecerit, ac centum nummos aureos singulis mensibus eidem erogandos sanciverit. Illos tamen respuit Michael sibi oblatos à Joanne Pontificis tunc familiari, deindè Episcopo Forolivienfi. Verùm Pontifex litteras exaravit in forma Brevis, quas motu proprio (ut dicitur) emanatas fuisse Vasarus affirmat, & Ascanius Condivus in ejus vita. Illarum vi fabricæ præficatur Michael, eidemque facultas conceditur, ut pro suo arbitratu omnia possit quæcunque velit, vel extructa destruere, vel nova excitare, Operariorum numerum vel minuere, vel augere, iis omninò exclusis, vel admissis, quos ad opus perficiendum aptiores existimaret. Ejus Brevis exemplar diù conquisitum nullibi Romæ reperiri potui.

Repertus

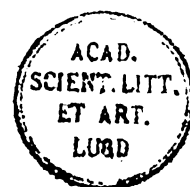
Parte 3.
pag. 168.

Pag. 37.

ICHNOGRAPHIA NOVE BASILICÆ A MICHAELÆ ANGELO
BONAROTA DELINEATA

NOGRAPHIA BASILICÆ
ANGELO BONAROTA
INEATÆ

pag. 76. 2

Repertus est tamen Florentiæ ejusdem Pontificis Chyrographus Italico sermone exaratus, quem servabant nobiles Michaelis Angeli Hæredes, quorum natu major Michaelis Angeli nomen sortitus est, illumque mihi præclaro, & erudito ejus fratre Abbate Philippo Bonarota, Michaelis pronepote communicatum, & fideliter transcriptum hîc infero:

PAULUS PAPA III.

Motu proprio &c.

Conciosia cosa che il diletto Filio nostro Michel' Angelo Bonarotto Cittadino Fiorentino, familiare, e continuo commensale nostro habbia, innovato il modello, e forma della Fabrica della Basilica del Prencipe degli Apostoli di Roma, per altri Architetti, e Periti formato, la qual fabrica, ò forma, senza premio, ò mercede, da noi à lui spesse volte offerta, accettata, ma di sua mera carità, e singolar divozione, che lui porta à detta Basilica l'habbia a miglior forma ridotto; e per esser fatte le predette cose con nostra volontà, ed espresso mandato, come per la presente lo attestamo, e ne facemo piena, ed indubitata fede, come cose, che tendono al decoro, ed ornato di detta Basilica. E volendo noi per tutti i tempi advenire, che si osservino, e seguitino, havendo dette cose rate, e grate, della reductione, ed innovazione, e tutte, e ciaschedune ruine, e strutture, ed ogni altra cosa per il detto Michel' Angelo, ò di suo mandato in detta fabrica come si voglia fatta, ancorche dette cose sieno fatte con gran spese, jattura, e danno di detta fabrica, ò circa dette fabrica fatta; e data, à tal che immutare, nè reformare, ò alterare non si possa per tempi à venire; ma seguire, ed osservare se habbia, il detto Michel' Angelo, ò li suoi deputati Artefici, ò Ministri, e li loro heredi, e successori à danni; e spese per detto conto fatte, ò proveniente, nè da quelle, nè da altri per loro amministrate circa dette cose à renderne conto, nè ragione, ò prova alcuna, nè verificatione, non siano obligati, nè tenuti, nè à ciò si possino costringere; e così nelle predette, ed infrastrate tutte, e ciaschedune cose per tutti, ed ogni Giudice si habbia à giudicare, togliendoli la facoltà di interpretare altramente. Discernendo, e dichiarando irrito, ed invalido tutto quello, che in contrario si facesse; nondimeno confidando noi nella fede, isperienza, e sollecitudine nel Senor Dio, di detto Michel' Angelo nostro, e della Sedia Apostolica, nella costruzione, e fabrica di detta Basilica, Commissario, Prefetto, Operario, ed Architetto in vita sua, lo costituimo, e deputamo, con facoltà di mutare il modello, forma, e struttura di detta Basilica, come li piacerà, ampliando, reformando, e restringendo tutti gli Operarii, Ministri, e Prefetti, ed altre persone per detta fabrica, con salarii, ed emolumenti debiti, e consueti, eleggere, e deputare, e li detti, ed altri per prima eletti, e deputati à suo beneplacito lasciare, licenziare, ed amovere, e di altri, come meglio li parerà, provvedere, ed ogni altra cosa per le sopradette cose necessarie fare, dire, e moderare, senza licenza delli medemi, ò advenire deputati della Fabrica, ò di qual si voglia altro piena, libera, ed ognimoda facoltà, e potestà concedendoli. Et acciòche detto Michel' Angelo più liberamente possa attendere

dere à detta Fabrica, lui, e li suoi Ministri, e deputati de la superiorità; giurisdizione, ed autorità delli Deputati in tutti, e per tutto liberamo, & affrancamo. Non obstante premisse, e qual si voglia costituzioni, e ordinazioni Apostoliche, statuti &c. co'l giuramento confirmati, privilegi, indulti, e lettere Apostoliche concesse alli Deputati di detta Basilica, al Capitolo, ed ad ogni altra cosa di qual si voglia tenore, ancorche motu proprio siano concesse, e da concedersi, ancorche sia necessario di farne menzione, al tenore della quale, e ad ogni altra derogamo con le clausule necessarie.

E con assoluzione da censure à questo effetto, ancora nelli casi della regola, con la derogazione di essa; e che il modo, e forma delli modelli, fabbrica, e della immutazione, e quantità delle spese per detta causa fatte, e danni seguiti, siano per espressi, & latissimè de parola in parola se possono esprimere; e dell'attestazione, confirmazione, approvazione, licenza, concessione, facoltà, decreto, derogazione, ed altre cose premisse, che per ciascheduna sia per repetita, & espressa à parte latissimè estesa. E che la sola signatura di queste lettere basti, & in ogni luogo faccia fede. Non ostante la regola in contrario, ovvero se parerà per nostro Breve di sopra, con deputazione de Essecutori, che facciano assisten. &c. E con potestà di citare, ed inhibire, ancora sotto censure, e pene Ecclesiastiche, ancora pecuniarie, con derogazione della costituzione di una, e due giornate, purchè non sia oltre trè, amplamente estendendo nomi, cognomi, qualità, ed altre cose, circa le premisse cose da esprimere con maggiore, e più vera espressione per Breve nostro insieme, ò da parte si possono expedire.

Vasar. pag.
168.

His tandem munitus præsiidiis præclarum opus aggressus Michael, ab eo properata ædificatio est. Exteriora Templi circumtectæ sunt magnis Tyburtini lapidis glebis, affabrè in Antas, Capitula, Epystilia, Coronas, Loculamenta, aliasque formas elaboratis. Nova cæmentitia jecit fundamenta, binas scalas cochlydes in utroque latere extimorum parietum extruxit, quarum ascensu ad altiora Templi tecta perferri possent cæmenta. Supra quatuor majores arcus à Bramante extructos, Tyburtinos lapides in formam pulcherrimæ coronidis collocavit. Duo Basilicæ brachia, veluti in crucem extensa, hinc indè excitavit, quarum extrema hemicyclo claudebantur, apsidibus superimpositis, sub quibus, rejectis octo loculamentis, quæ typi Bramantis, Peruzii, ac Antonii Sancti Galli præferebant, tria tantum construxit ad Altaria excipienda capacissima, quarum singulis binæ fenestræ imminebant; omnique conatu omnia studuit stabilire, quibus positis Vaticanum Templum brevi annorum curriculo, juxtà sapientissimi Pontificis mentem perfici omninò deberet, invariata prorsus ejusdem Templi scenographica delineatione.

Ciaccon.
pag. 514.

Hæc omnia triennio non adhuc integro perfecerat Michael, cum Pontifex Paulus gravi animi ægitudine consternatus ob Placentiam à Cæsarianis occupatam, febris violentiæ post 5. diem anno 1549. Ecclesiæ Sacramentis integris adhuc sensibus piè susceptis ex hominum Coetu demigravit.

CAPUT XV.

Acta sub Julio III.

ED deficiente Paulo, Michaelis operibus adversantes non defuere: Quamplurimi enim, aut nimis Antonio à Sancto Gallo addicti, aut à fabricæ opere exclusi à Bonarota, maligno dente frequenter illum carpebant, livido oculo ejus opera despicientes.

Porro (ajebant) augustissimam à Bramante excogitatam Basilicam, venustissimam ab Antonio exornatam, probatamque à Viris, quos omnium consensus peritissimos judicaverat, à Michaele penitus deletam, eorumque Virorum præclara nomina cum excisis lapidibus oblitterata; ingentes auri expensas inutiliter dissipatas, deperditos tot annorum labores, tot Pontificum sapientissimorum mentes frustratas, Apostolorum Principi honorem minoris Basilicæ fabricâ fuisse imminutum; omnia denique unius Viri arbitratu contra communem Urbis sententiam penitus perturbata. Hæc omnia & his majora invidi æmulatores anno 1551. exposuerunt Joanni Mariæ de Monte, qui paulò antè communibus Cardinalium suffragiis Paulo III. subrogatus, ob gratam maximi Pontificis Julii II. memoriam Julii III. nomen assumpserat.

Vasar. pag.
174.

Ciaccon.
pag. 741.

Importunis adeò precibus mentem Pontificis adeò divexarunt, ut tandem affectum illum induxerint ad trutinam revocanda, quæcunque Michael in fabrica peragebat. Eodem igitur evocato coram ipsius Fabricæ Præsidentibus (quorum præcipui Joannes Cardinalis Salviatus, & Marcellus Cervinus, qui postea ad Beati Petri sedem evectus fuit) illud in primis objectum est, quod Templum construeret parum Solis irradiatione conspicuum, indicabantque tres fenestras, quas in hemicyclo partis dexteræ tantummodò aperuerat. At objecta facile diluit Bonarota; subjunxit enim, alias tres & quidem amplissimas, futuras esse in fornice, quem è Tyburtino lapide arcuato parieti mox erat impositurus; deinde Pontificis æquitatem exoravit, ut detrahentium Inquisitorum dicta reprimere, seque simul labore consumptum fabricæ curâ dignaretur exonerare. Quippè, ajebat, se oleum, & operam perdere; cum enim sine spe lucri, gratisque in fabricæ præfectura omnino studio se totum exerceret, contrariorum invidiâ ad iram sæpè excitatus animæ jacturam periclitari formidabat.

Vasar. pag.
168.

His vocibus ad miserationem jure meritò commotus justissimus Pontifex, manibus humero illius admotis, animum addidit Michaeli, invadamque concionem avocavit; & ne in posterum novis calumniis concitatus, Fabricæ curam Artifex adeò peritus abjiceret, inmodò ejus animi integritas eximia, nec in Urbe tantum, sed Orbe toto pateret, Pauli III. diploma renovavit, atque in Præfectura Fabricæ novo Pontificio diplomate stabilivit. Illud hisce paginis inferere volui, mihi communicatum à supradicto D. Abbate Philippo Bonarota, & ab Auctographo rescriptum, quod Florentiæ in Domo Hæredum ejusdem Michaelis servatur, estque ut sequitur:

Vasar. pag.
174.

Foris:

80 TEMPLI VATICANI HISTORIA.

Foris: Dilecto Filio Michaeli Angelo Bonaroto Civi Florentino.

Intus: J U L I U S P A P A III.

Dilecte Fili salutem, & Apostolicam benedictionem.

Accepimus nuper, quod dudum postquam Tu modellum, sive formam Fabricæ Basilicæ Principis Apostolorum de Urbe per alios Architectos, & Peritos formatum, nulla parte acceptata, licet Tibi sæpius à fel. rec. Paulo Papa III. Prædecessore nostro oblata mercede, sed ex mera tua charitate, & singulari, quàm erga dictam Basilicam gerebas devotionem, de ipsius Prædecessoris voluntate, & expresso mandato innovaveras, & ad meliorem formam reduxeras; idem Prædecessor præmissa rata, & grata, habens, innovationem, & reductionem hujusmodi, ac omnes, & singulas ruinas, & structuras, & alia quæcunque, per Te, vel de Tuo mandato, in dicta Fabrica quomodocunque facta, etiam si cum magnis expensis, & jactura, & damno dictæ Fabricæ facta fuissent, & certa sua scientia, ac de Apostolicæ potestatis plenitudine approbavit, & confirmavit, ac modellum, sive formam per Te factam hujusmodi immutari, reformari, vel alterari nullo unquam tempore posse, sed proficui, & observari debere, Teque, vel à Te deputatos Artifices, & Ministros, eorumque hæredes, & successores ad damna, & expensas ea occasione factas, & provenientes, sive de illis, aut etiam de aliis, per eos circa præmissa administratis, computum, vel rationem, ac probationem, seu verificationem aliquam faciendam non teneri, nec ad id cogi posse, & sic per quoscunque tam ordinaria, quàm delegata, & in ista auctoritate fungentes, Judices, & personas etiam Causarum Palatii Apostolici Auditores, & Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinales, judicari, & decidi debere. Irritum quoque, & inane quidquid secus super iis à quoque quavis auctoritate scienter, vel ignoranter contingeret, attemptari, decrevit, & deindè de tuis fide, experientia, & sollicitudine plurimum in Domino confidens, Te, Tua vita durante, suum, & Apostolicæ Sedis in constructione, & fabrica dictæ Basilicæ Commissarium Præfectum Operarum, & Architectorum constituit, & deputavit, & Tibi modellum, & formam, ac structuram dictæ Basilicæ mutandi, ac ad Tui libitum ampliandi, reformandi, vel restringendi, ac omnes Operarios, Ministros, & Præfectos, ac alias personas pro dicta Fabrica, cum salariis, & emolumentis debitis, & consuetis eligendi, & deputandi, illosque, & alios antea electos, & deputatos ad Tui beneplacitum cassandi, licentiandi, & amovendi, & de aliis, prout Tibi melius videretur, providendi, aliaque circa præmissa necessaria faciendi, dicendi, & moderandi, tunc, & pro tempore deputatorum ejusdem Fabricæ, aut cujusvis alterius licentiâ, minimè requisita, plenam, liberam, & omnimodam facultatem, & potestatem concessit, & ad id, ut liberiùs dictæ Fabricæ attendere posses, Te, ac Tuos Ministros, & Deputatos à superioritate, jurisdictione, & auctoritate eorundem Deputatorum penitus, & omninò exemit, prout in supplicatione manu ipsius Prædecessoris signata, cujus solam signaturam ad id sufficere voluit, seu

litteris

litteris in formā Brevis desuper forsan confectis plenius continetur. Nos autem, qui fidem, legalitatem, sollicitudinem, ac in rebus agendis industriam, Tuas non minus, quàm idem Prædecessor, perspectas habemus, volentes animi Tui tranquillitati, ut liberius circa dictam Fabricam ingenii Tui vires dirigere possis, consulere, ac dispendiis, & molestiis obviare, supplicationis, seu litterarum desuper confectarum prædictarum veriores tenores præsentibus pro sufficienter expressis, & insertis habentes, motu proprio, non ad Tuam, vel alterius pro Te Nobis super hoc oblata petitionis instantiam, sed de Nostra mera liberalitate, ac de Apostolicæ potestatis plenitudine approbationem, confirmationem, decretum, constitutionem, deputationem, licentiam, facultatem, liberationem, & exemptionem Prædecessoris huiusmodi, & prout illa concernunt omnia, & singula in supplicatione, & litteris huiusmodi quomodolibet contenta, approbamus, confirmamus, & innovamus, & perpetua roboris firmitate subsistere, Tuosque plenarios effectus sortiri, & per quoscunque, quos quomodolibet concernunt, & concernent in futurum, inviolabiliter observari debere decernimus, omnesque, & singulos tam juris, quàm facti defectus, si qui forsan in illis intervenerint, supplemus. Et nihilominus pro potiori cautela omnes, & singulas ruinas, & structuras, & alia quæcunque, per Te, vel de Tuo mandato, circa dictam Fabricam quovis modo hætenus facta, & in posterum facienda, etiamsi cum quantumvis excessivis expensis, & quantumvis notabilius jacturâ, & damno dictæ Fabricæ facta fuerint, & fiat in posterum, approbamus, & confirmamus, ac rata, & grata habemus; necnon Modellum, & Formam per Te factam huiusmodi immutari, reformari, vel alterari per alium, quam Te, nullo unquam tempore posse, sed persistere, & observari debere, sublata eis, & eorum cuilibet quavis aliter judicandi, cognoscendi, decidendi, & interpretandi facultate, & auctoritate, necnon irritum, & inane quidquid secus super iis à quoquam quavis auctoritate, scienter, vel ignoranter contigerit, decernimus. Teque vita Tua durante in Nostrum, & dictæ Sedis in constructione, & fabrica Basilicæ huiusmodi Commissarium, Præfectum Operarum, & Architectuum, cum licentia, facultate, & potestate, ac concessione supradictis, ac alijs quomodolibet necessarijs, & opportunis, & prout per dictum Prædecessorem constitutus, deputatus, & exemptus fuisti, de novo constituimus, deputamus, & eximimus. Qua circa Venerabilibus Fratribus Patriarchæ Hierosolymitano, & Episcopo Liparen. ac Dilecto Filio Curiae Causarum Camerae Apostolicæ Auditori per præsentis, motu, & scientia similibus, committimus, & mandamus, quatenus ipsi, vel duo, aut unus eorum per se, vel alium, seu alios Tibi in præmissis efficacis defensionis præsidio assistentes faciant, præsentis litteras, & in eis contenta quæcumque plenum effectum sortiri, Teque illis, ac omnibus, & singulis in eis quomodolibet contentis, pacificè frui, & gaudere. Non permittentes Te contra præsentium tenorem modo aliquo molestari, impediri, aut inquietari. Contradictores quoslibet, & rebelles etiam per quascunque, de quibus eis placuerit censuras, & pœnas, etiam pecuniarias, eorum arbitrio ponendas, & moderandas, ac alia opportuna juris remedia appellatione postposita compescendo. Invocato etiam ad hoc, si

opus fuerit, auxilio brachii sæcularis, non obstantibus præmissis, ac quibuscumque Constitutionibus, & Ordinationibus Apostolicis, ac dictæ Basilicæ statutis, & consuetudinibus, etiam juramento, confirmatione Apostolica, vel quavis firmitate alia roboratis, privilegiis quoque, indultis, & litteris Apostolicis eidem Basilicæ, & illius Capitulo, ac ab eis pro tempore deputatis per quoscunque Romanos Pontifices Prædecessores Nostros, & Nos, ac Sedem Apostolicam etiam motu proprio, & de certa scientia, ac de Apostolicæ potestatis plenitudine, ac cum quibuscumque etiam derogationum derogatoriis, aliisque fortioribus, & insolitis clausulis, irritantibusque, & aliis decretis quomodolibet etiam pluries concessis, confirmatis, & innovatis. Quibus omnibus, etiam si pro illorum sufficienti derogatione de illis, eorumque totis tenoribus specialis individua, ac de verbo ad verbum, non autem per clausulas generales, iidem Importatores mentio, seu quævis alia expressio habenda, aut exquisita forma servanda foret, & in eis caveatur expressè, quod illis nullatenus derogari possit, illorum omnium tenores præsentibus pro sufficienter expressis, ac de verbo ad verbum insertis, necnon modus, & forma ad id servandas, pro individuo servatis habentes, hac vice dumtaxat illis aliàs in suo robore permanfuris, harum serie specialiter, & expressè derogamus. Cæterisque contrariis quibuscumque, aut si aliquibus communiter, vel divisim ab Apostolica sit Sede indultum, qui interdici, suspendi, vel excommunicari non possint, per litteras Apostolicas non facientes plenam, & expressam, ac de verbo ad verbum de indulto hujusmodi mentionem. Dat. Romæ apud Sanctum Petrum sub Anulo Piscatoris die vigesima tertia Januarii MDLII. Pontificatus Nostri Anno II.

S. Cervien.

Foris: V. Macharanus.

Amplissimo hoc diplomate ab invidorum detractationibus Julius III. munierat Bonarotam, qui tamen novis eorum molestiis affectus, novos animi angores experiebatur. Mortuo enim Julio III. paucisque elapsis diebus, quos vixit Marcellus II. Julio successus, ad Petri Solium ascendit Paulus IV. quo vivente, quosdam annuos proventus ex Urbe Ariminensi Michaeli Angelo addictos Pontificius Poccillator (in scio Pontifice) sibi usurpavit, decernens, centum nummos singulis mensibus eidem erogandos. Eos tamen Vir magnanimus recusavit, despexitque dicteria Pirri Ligorii Architecti, qui eum repuerascentem senem vocitabat. Florentiam idcirco, redire meditabatur, ut ibi supremum clauderet diem; verum senectâ, quotidie magis ingravescente, itineri se committere timuit (erat enim octogenario major) ingenio tamen vegeto, & integris sensibus virescens. Timebat insuper (ut ipsemet in sua epistola Georgio Vasaro inscripta exposuit) se reum magni criminis apud Divinum Judicem fore, si Vaticani Templi curâ se penitus abdicaret, addito insuper apud homines infamiæ dedecore. Extat epistola in ejus vita à Vasaro conscripta his verbis die 19. Septembris 1554.

Sappiate per cosa certa, che io harei caro di riporre queste mie deboli ossa acanto à quelle di mio padre, come mi pregate; ma partendo di quà farei causa di una gran ruina della Fabrica di San Pietro, di una gran vergogna, e di un grandissimo peccato: ma come sia stabilita, che non possa esser mutata, spero far quanto mi scrivete, se già non è peccato à tenere à disaggio parecchi ghiotti, che aspettano mi parta presto.

Neque verò illum voces vulgi, Artificum æmulatio, calumniæ obtruncantium, vel Principum contumeliæ adeò perculere, ut de firma statione mentis, consiliivæ sui depelleretur unquam, quin magis in dies ille animo æstuarè, & eniti monitis, scriptisque, & perpetuo labore, vigiliisque præstare, ne in cujusquam potestate foret ampliùs rectè facta, aut consulta perfringere, idque unum præcipuè conari, ut moles, æternitati parum concessura, optatum aliquando finem attingeret. Cujus quidem Viri ea fuit auctoritas apud illos claros Artifices, qui eodem in munere deinceps illi succedere, ut ejusdem sapienter excogitatis, atque decretis mordicus, plerique omnes hæserint, neque terminos ædificationis, semel ab illo fixos, temerè transire fas esse duxerint. Generoso igitur amore erga Divum Apostolorum Principem, cui sine ullo pecuniæ lucro serviebat, omnia despicens, fabricam promoverè conabatur. Ejus animi pietatem Posteritati tradiderunt ipsius epistolæ diversis amicis scriptæ, quarum aliquas recensere existimavi eodem patrio sermone, quo Auctor exaravit, apud hæredes servatas. Illarum prima Georgio Vasaro missa die 11. Maii 1555. ità se habet:

Ferdinand.
Carolus se-
ction. 1. c. 2.

Io fui messo à forza nella Fabrica di San Pietro, & hò servito circa otto anni, non solamente in dono, ma con grandissimo mio danno, e dispiacere, e hora che l'è avviata, e che ci è denari da spendere, e che io sono per voltare presto la cuppola, se io mi partissi, farebbe la rovina di detta Fabrica, farebbemi grandissima vergogna in tutta la Christianità, e nell'anima grandissimo peccato: però Messer Giorgio mio caro io vi prego, che da mia parte voi ringraziate il Duca delle sue grandissime offerte, che voi mi scrivete; e che voi preghiate Sua Signoria, che con sua licenza, e grazia io possa seguitare quà, tanro che io me ne possa partire con buona fama, con honore, e senza peccato.

In alia ad eundem epistola die 22. Junii ejusdem anni hæc itidem habet:

Pregate Sua Signoria, che con sua licenza io seguitassi quà la fabrica di San Pietro, finche fossi à termine, che la non potesse esser mutata, per dargli altra forma; perche, partendomi prima, farei causa di una gran rovina, di una gran vergogna, e di un gran peccato: e di questo vi prego per l'amor di Dio, e di San Pietro.

84 TEMPLI VATICANI HISTORIA.

Die postea 1. Julii anni 1557. scribens Leonardo Bonarotæ nepoti, sic ait:

Io vorrei più presto la morte, che essere in disgrazia del Duca; io in tutte le mie cose m'ingegno di andare in verità; e se io hò tardato di venir costà, come hò promesso, io hò sempre inteso con questa condizione, di non partir di quà, se prima non conduco la fabrica di San Pietro à termine, che la non possa esser guasta, nè mutata dalla mia composizione; e di non dare occasione di ritornarvi à rubbare, come solevano, e come ancora aspettano i ladri; e questa diligenza hò sempre usata, e uso, perche come molti credono, e io ancora, esservi stato messo da Dio; ma il venire à detto termine di detta fabrica non mi è ancora, per esser mancati i denari, e gli huomini, riuscito; & io, perche son vecchio, e non havendo à lasciar altro di me, non l'hò voluta abbandonare; e perche servo per l'amore di Dio, e in lui hò tutta la mia speranza.

Rursus in alia epistola ad Georgium Vasarum sic loquitur:

Messer Giorgio amico caro.

Io chiamo Iddio in testimonio, come io fui contro à mia voglia con grandissima forza messo da Papa Pavolo nella fabrica di San Pietro di Roma dieci anni sono, e se si fussi infino à hoggi seguitato di lavorare in detta fabrica, come si faceva allora, io farei hora à quello di detta fabrica, che io hò desiderato per tornarmi costà, ma per mancamento di denari la si è molto allentata, e allentasi, quando ella è giunta in più faticose, e difficili parti, in modo che abbandonandola hora non sarebbe altro, che con grandissima vergogna perder tutto il premio delle fatiche, che io ci hò durate in detti dieci anni per l'amore di Dio &c.

Ultima demum 13. Septembris 1560. fuit missa ad Cardinalem Carpenssem his verbis:

Messer Francesco Dandini mi hà detto hieri, che V. S. Illustrissima, e Reverendissima gli disse, che la fabrica di San Pietro non poteva andar peggio di quello, che andava, cosa che veramente mi è molto doluta, sì perche ella non è stata informata del vero, come ancora che io (come debbo) desidero più di tutti gli altri huomini, che ella vadi bene. E credo (se io non mi gabbo) poterla con verità assicurare, che per quanto in essa hora si lavora la non potrebbe meglio passare. Ma perciòche forse il proprio interesse, e la mia grave vecchiezza, mi possono facilmente ingannare; e così contro l'intenzione mia far danno, ò pregiudizio alla prefata fabrica io intendo (come prima potrò) dimandar licenza alla Santità di Nostro Signore; anzi per avanzar tempo, voglio supplicare, come fò, V. S. Illustrissima, e Reverendissima, che sia contenta liberarmi da questa molestia, nella quale per li commandamenti de' Papi, come Ella sà, volontieri sono stato

stato gratis già 17. anni, nel qual tempo si può manifestamente vedere quanto per opera mia sia stato fatto nella sudetta fabrica; tornandola efficacemente à pregare di darmi licenza, che per una volta non mi potrebbe fare la più singolare grazia; e con ogni riverenza humilmente bacio le mani di V. S. Illustrissima, e Reverendissima.

Sed ut ad seriem fabricæ redeamus, expertus erat Michael, quàm noxia futura ei fuisset ipsius absentia, cum non semel error irrepserit in constructione fornicis in brachio dextero, quod Regium appellabant, ob imperitiam cœmentarii, à quo in ejus molitione cæteri dirigebantur Artifices. Adeout non modica ejusdem pars omninò everti necesse fuerit, iterumque ædificari, quamvis omnes ejus mensuræ exactissimè deprehendi possent in lignea forma à Bonarota proposita.

Talem fornitem haud cœmentis compegit Michael, ut mos fuerat apud antiquos communis, sed tantum Tyburtino lapide affabrè exciso, & scalpris adeò egregiè aptato, ut omnibus lapideis fragmentis, singulis in partibus adamussim invicem consentientibus, fornix esset immutabilis, ac veluti unico in lapide excavatus videretur.

Annus interim quinquagesimus septimus ultrà millesimum quingentesimum vertebatur, quo adhuc in Petri Solio sedebat Paulus IV. Jamque supra quatuor majores arcus coronam imposuerat Michael ad tholum substinendum aptissimam, eamque duplicato columnarum additamento exornaverat. Verum cum ejus Tholi constructio semper in dies magis, ac magis protraheretur, ejusdemque idea esset in sola Michaelis Angeli mente; Cardinalis Carpenfis, & præclari viri Donatus Jannozzius, Franciscus Bandinus, ac Thomas de Cavaleriis plurimum fabricæ addicti, verentes, ne, deficiente Bonarota, etiam illa omninò deficeret, eum induxerunt ad ideam ex aliqua materia compingendam, ex qua omnes Tholi partes, ac mensuræ à quovis facilè deprehenderentur. Annuit Bonarota, & opus commisit cuidam Gallo nomine Joanni, qui illud primùm ex argilla, deindè ex ligno juxtà mentem Michaelis exactissimè unius anni spatio perfecit.

Vasar. pag.
131.

CAPUT XVI.

*De Tholi Idea à Bonarota delineata.*Fig. 19.
20.To. 3. par. 2.
pag. 181.

Fig. 21.

NTEQUAM ad ulteriora progrediamur satis erit talem prototypum contemplari in duplici Tabula, quarum prima exhibet exteriorem partem tum Basilicæ, tum Tholi, quàm curavimus delineari, prout extat in Bibliotheca Vaticana coloribus expressa, de qua mentionem fecit Mutius Panfa in descript. Vatic. Biblioth. pag. 116. Defunt tamen in ejus loculamentis signa marmorea; quibus exornari illa jusserat Bonarota; secunda exhibet diversam ejusdem Tholi formam cum porticu ibidem aperta, quàm excogitavit Eques Dominicus Fontana sub Sixto V. Ejusdem declarationem addo latino idiomate redditam, quam italico exaravit Vasarus. Utque Vasari descriptio clariùs innotescat, aliam Tabulam addere visum est, in qua partes ichnographiæ ejusdem Tholi demonstrantur additis caracteribus, quorum beneficio singulæ à Vasaro descriptæ clara methodo deprehendi possunt.

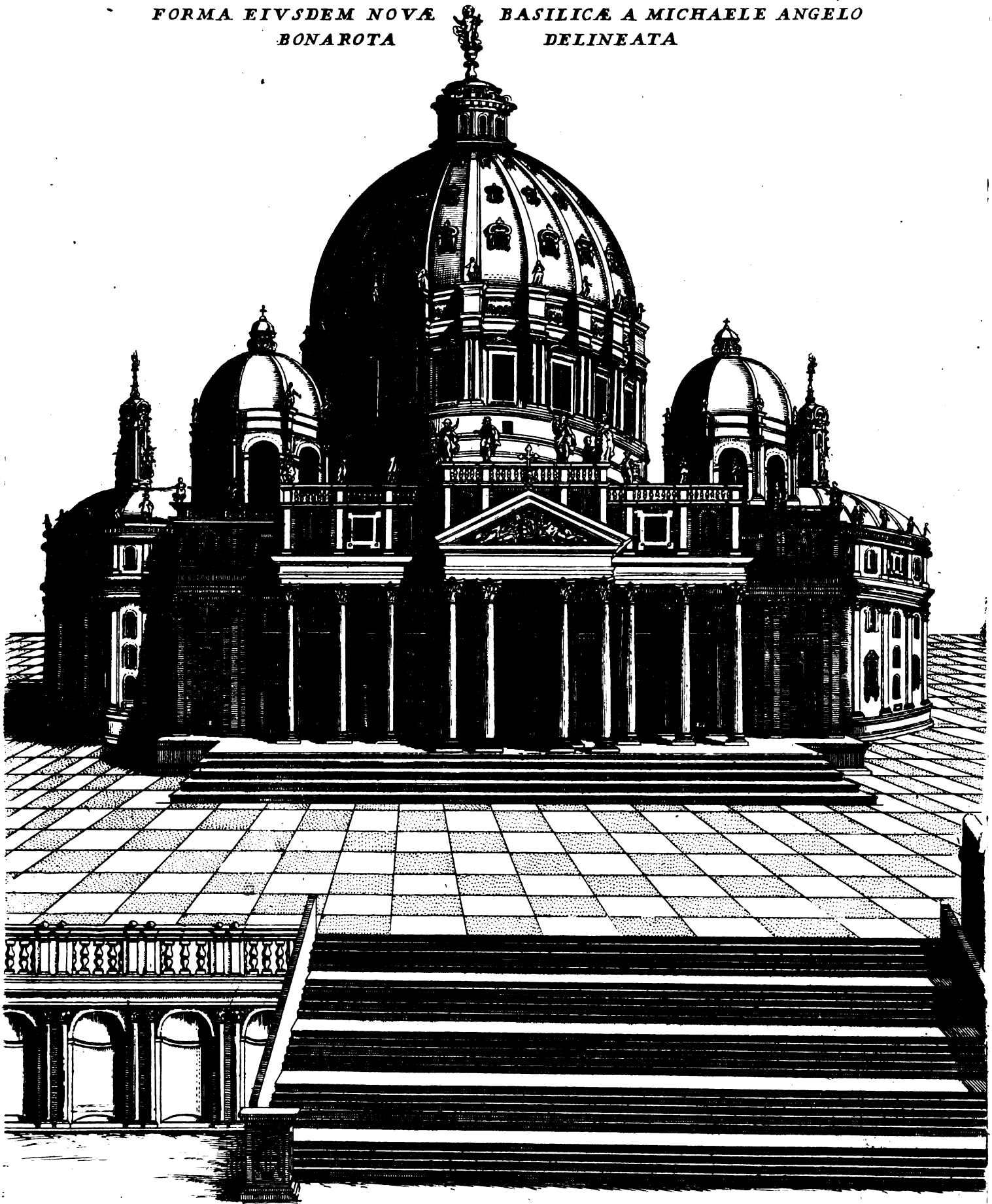
Animadverti (ait Vasarus) diametrum circuli, quo timpanum tholi subjectum perficitur, palmos centum & octoginta sex continere. Ejus basim quatuor majoribus arcibus E, & pilis, nempe A B C D impositam è lapidibus Tyburtinis in gyrum efformari, cujus crassities palmis triginta tribus $\frac{11}{12}$ expletur, altitudo verò palmis undecim & $\frac{10}{12}$ illique insuper inesse coronam palmis octo altam, sex verò cum dimidio antè muri libellam prominentem. Hæc basis triplices dividitur in partes, quarum interior 15 palmis expletur, undecim exterior, media verò septem & $\frac{11}{12}$ vacua spatium habet fornicatum, in gyrum palmorum 806. circumductum, altumque palmis 16. In illud patet ingressus per quatuor januas, inter se palmis 201. distantes, totidemque insunt in spatiis ambulacri intermediis, in quarum singulis gradus collocati, ascensum offerunt hinc ad exterioris coronæ ambulacrum I latum palmis sex cum dimidio, indè verò ad interiorem coronidem K, cujus latitudo palmos octo & $\frac{3}{4}$ circumeuntibus præbet. Ex his aditibus per scalas, in tertia, quam diximus, basis parte solida collocatas, quatuorque palmis & $\frac{4}{12}$ amplas, ascensus hinc indè datur palmorum quatuordecim & $\frac{1}{12}$ ad aliam coronidis, seu basis contignationem, quæ decem unciis unius palmi prominet in vertice.

Supra eam collocantur sexdecim validissimæ pilæ M binis singulæ exornatæ in parte interiori parastatis N, in exteriori verò binis columnis O munitæ. Harum pilarum lineæ centrales longæ palmis triginta sex in magni circuli centro concurrunt. Hæ binæ columnæ basim præmunt latam quinque, & unciis octo, altam undecim, sub qua plinthus jacet palmo cum dimidio altus, latus verò octo & $\frac{3}{4}$. Earum columnarum scapus altitudinem explet palmorum 43. cum dimidio. Ejus verticis diameter palmos 4. implet & uncias novem, pedis verò quinque cum dimidio. Capitulus, quem habent corinthium, palmos sex cum dimidio in altitudine ostentat, in cimasio autem novem,

TABVLA 19.

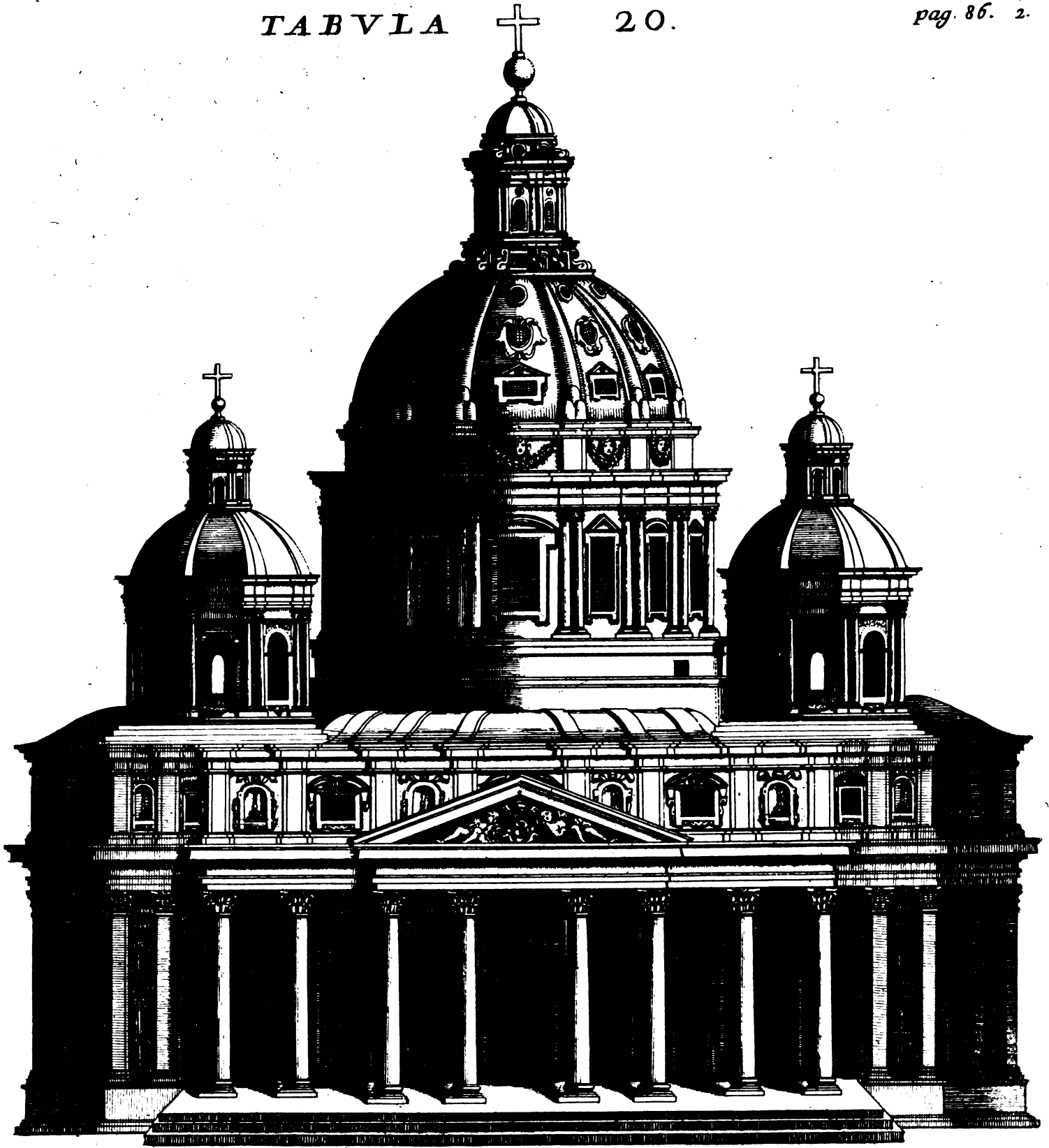
pag. 86. 1

FORMA EIVSDEM NOVAE BASILICAE A MICHAELE ANGELO
BONAROTA DELINEATA

Hieronymus Frezza incidit

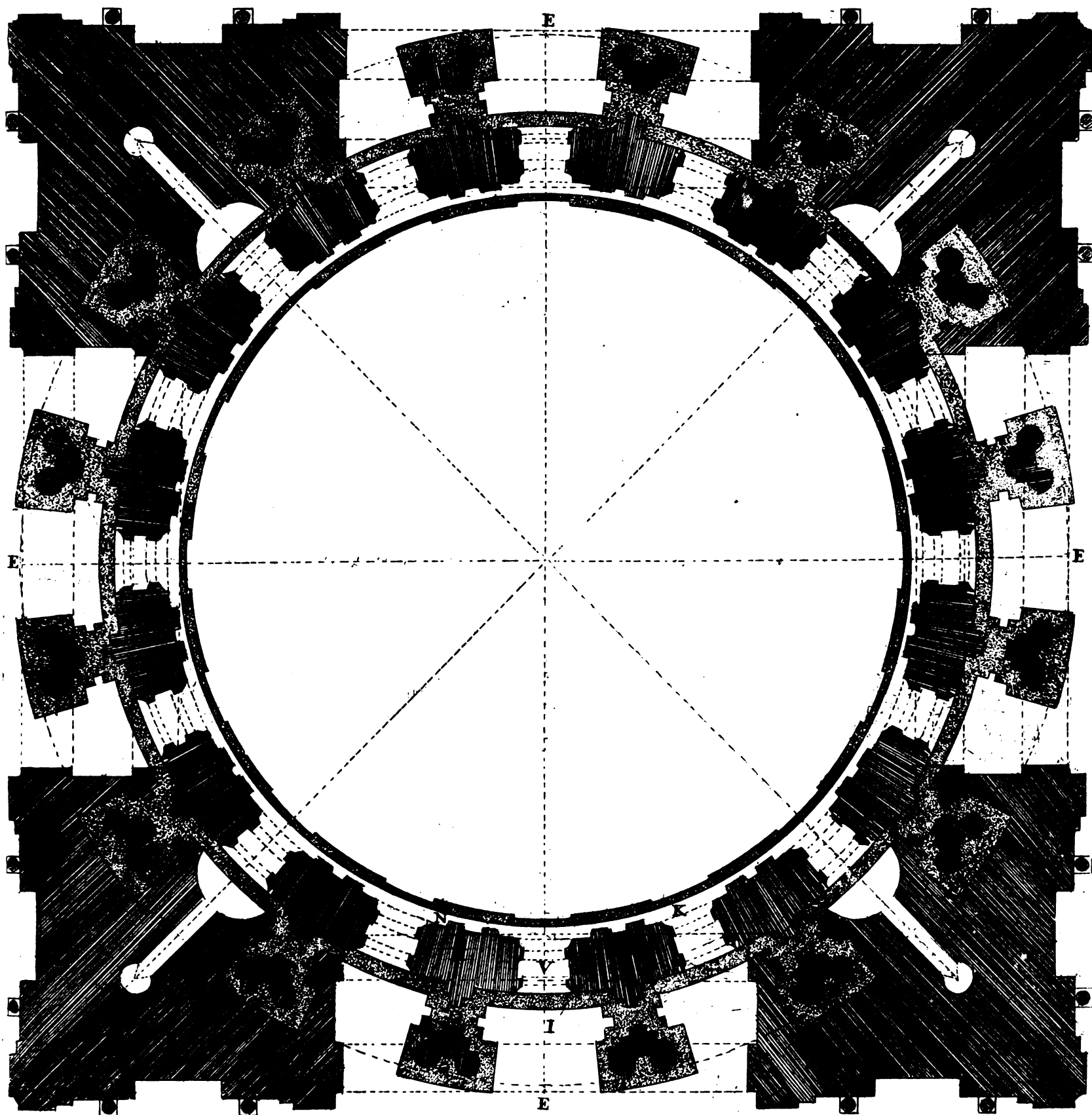

FORMA BASILICÆ QVAM CVM PORTICV ITIDEM APERTA

EXCOGITAVIT EQVES DOMINICVS FONTANA SVB SIXTO V.

ICHTNOGRAPHIA MAGNI THOLI BASILICÆ VATICANÆ
A SIXTO V. ÆDIFICATI

Auctor del et sculp.

novem. Earundem columnarum tres tantum partes ostenduntur. Quartâ enim pilis conjunguntur, ut apparet in P, in quibus singulis janua Q patet arcuata, lata palmis quinque, alta trêdecim & $\frac{1}{12}$.

Inter supradictas pilas columnis exornatas totidem fenestræ V parent, latæ palmis 12. $\frac{1}{2}$. altæ circiter 22. cornicibus in utraque parte palmorum 2. & $\frac{3}{4}$. exornatæ, & quidem ampliores in parte interiori, quàm exteriori, ad lucem majorem Basilicæ communicandam. Columnis simul & Parastatis ad eandem prorsus altitudinem erectis epistylum imminet altum palmis quatuor & $\frac{5}{12}$. Epistylis Zophorus conjungitur palmorum quatuor cum dimidio. Zophoro verò corona palmorum quatuor & unciarum octo, quinque verò in latum protensa cum marmoreis repagulis circumeuntibus opportuna.

Quatuor oppositis sibi invicem pilis quatuor scalæ insunt cochlites, quarum beneficio ad eam partem ascenditur, cui opus tholi fornicatum imponitur.

Huc usque Basilicæ fabricam produxerat, tholique extruendi mensuras sequentes in prototypo præscripserat Bonarota. Quas ad clariorem explicationem in subjecta ejusdem tholi delineatione in Tabula 18. posita inspicemus. Tria primum assignavit puncta in triangulum disposita A B
In puncto C inferiori centrum habet circumferentia parietis tholi interior, cui parieti crassitiem assignavit palmorum quatuor cum dimidio. C
Post illum reliquit spatium quatuor palmorum pro scalis, quæ iter præbent ad laternam. Facto deindè centro in puncto B, circulum duxit pro secundo pariete arcuato, cujus initio assignavit palmos quatuor cum dimidio. Extremitati verò superiori tres cum dimidio, ad quas mensuras faciliè obtinendas lineam duxit è centro A circularem, sicque spatium inter duos parietes aperuit octo palmis altum, ut per gradus fornici additos, quilibet posset rectus ascendere.

Ad hos binos parietes perfectè stabiliendos, quibus tholus componitur, sexdecim anteridibus illos conjunxit, veluti costis, quibus simul firmiter colligantur, totidemque sunt inter eos spatia, ad scalas supradictas complectendas, quæ scalæ in octo tantum sibi oppositis spatiis collocatæ, binis illis parietibus primum comprehenduntur, deindè fornici interiori tantum adhærent, cætera autem octo spatia sunt vacua. Hæ autem costæ, pyramidum instar duodecim palmis primum latæ, gradatim acuminantur, & in parte cum interiori, tum exteriori prominentes robur augent & decorem.

Superficies tholi exterior in arcuatum parietem flectitur, supra basim 25. palmis cum dimidio altam, solcâ duorum palmorum, & simili coronide exornatam. Dividitur insuper à sexdecim supradictis anteridibus in totidem æqualia spatia. In singulis eorum binas fenestras aperuit sagacissimus Artifex, ut eorum beneficio spatia à duobus fornicibus comprehensa illuminarentur. Eas mutilis encarpis, denticulisque prominentibus ita exornavit, ut imbrem arcerent. Anteridibus verò, palmis quinque latis, striges inerant, quæ in spatio unius palmi cum dimidio gradus continebant, ad ascensum accomodatos.

Tholo

Tholo laternam imposuit exornatam columnis similibus aliis, quæ ipsi tholo fulcimento erant & ornatui. Laternam demum absolvit pyramide, ad æreum globum cum cruce sustinendum aptissima. In parte vero interiori spatia intermedia sexdecim habent areas in elyptim efformatas, quorum altitudo ad palmos extenditur 29. His imminet totidem quadrata 24 palmis oblonga, & fornicis acumini obsecundantia, demum in spatiis superextantibus sexdecim alii circuli, totum arcuatum parietem mirum in modum exornant. Hæc omnia in suo prototypo præscripserat Bonarota. Quomodo autem tria illa puncta A B C inveniri possent ex documento ipsius, Vasarus non retulit.

Probata maximè fuit apud omnes futuri tholi delineatio; verum ejus constructionem distulit Summi Pontificis mors, ob quam anno 1559. è vivis erepto, Templi fabrica caruit Promotore,

CAPUT XVII.

Acta sub Pio IV. & Gregorio XIII.

IUS deinde hujus nominis IV. anno eodem ad Vaticanam Sedem evectus, cum satis perspectas haberet egregias Bonarotæ virtutes, illi mirificè blanditus est, & diplomata Pontificum Pauli III. Julii III. & Pauli IV. renovavit; quibus in fabricæ Præfectura idem confirmaretur. Septemdecim jam annos in eadem insumptos Michael numerabat, cum novis iterum molestiis affectus est ab invidis æmulatoribus; quorum cupiditas illum exauctorare studebat. Cum enim Fabricæ Præsidem Aloysium Cajetam cuidam Cæsari è Castrodurante defuncto substituisset Bonarota, eum excludi conati sunt, ejusque loco Virum sibi acceptum, sed imperitum præfecere, cui nomen erat Nannus, vulgò dictus *di Baccio Bigio*, affirmantes insuper fabricæ curam à Michaele fuisse ob gravem senectutem penitus abdicatam, immò ejus ruinæ periculum imminere, quod certè ab alio peritissimo Architecto remedium expectabat. Harum vocum famâ percrebescente æquissimus Pontifex nobilem Virum Gabrium Sorbellonum jussit inquirere, an vera essent, quæ dicebantur, statimque sibi referre, quæ diligenti præmissio examine deprehendisset. Detecta statim fuere mendacia, & oblitterantium hominum calumniæ, quarum causa Nannus probrosis verbis à Vaticano exulare jussus ob Pontificium decretum, gloriæ loco retulit ignominiam.

Vasar. pag.
188.

Hæc inter Bonarotæ laboribus mors finem imposuit die 17. Februarii anni 1564. qua Divino Conditori animam suam commendans piissimè illam efflavit. Post funebrem pompam, qua primùm in Templo Sanctorum Apostolorum Romæ, deinde Florentiam translatus, in Templo Sanctæ Crucis sepultus requievit, apposita hac sequenti inscriptione in honorario tumulo, quem ingeniosa pietas Pictorum, & Sculptorum erexerat, videlicet:

Collegium

Collegium Pictorum, Statuvariorum, Architectorum auspicio, opeque sibi prompta Cosmi Ducis, auctoris suarum commodorum suspiciens singularem virtutem Michaelis Angeli Bonarotæ, intelligensque, quanto sibi auxilio semper fuerint præclara ipsius opera, studuit se gratum erga illum ostendere, summum omnium, qui unquam fuerint P. S. A. idèoque monumentum hoc suis manibus extructum magno animi ardore ipsius memoriæ dedicavit.

Bonarotæ defuncto, fabricam perficiendam curavit Pius IV. cui jam Paulus IV. Pirrum Ligorium præposuerat, eique Pius socium addidit Jacobum Barozzium: dumque inchoatam substructionem quantocius absolvendam hinc urgeret Pontifex plurimam pecuniam suppeditavit; scribente Panvinio: *Templum Sancti Petri Vaticanum totum Terrarum Orbe celebre, additis mensuris salariis perficiendum curavit.* Illis districtè præcipiens, ne quidem unguem discederent ab exemplari, quod Bonarotæ à ligno compactum reliquerat; interdictumque fuit quidquam addere, vel adimere: Quam quidem legem acrius, severiusque firmavit anno 1566. Summus Pontifex Pius V. instante apud ipsum Vasaro, qui ejusdem Pontificis mandata cum Guilielmo Sangalletto Romanæ Ecclesiæ Thesaurario indixit Episcopo Ferrantino Vaticanæ Fabricæ Præsidi; Immò advertens Pius, Pirrum Ligorium à Bonarotæ vestigiis discedere, illum coegit ab incæpto desistere, & solo Jacobo Barozzio opus Bonarotæ commisit absolvendum.

Apud Panvinium pag. 283.

Vasar. pag. 189.

Fuerat Jacobus Barozzius, Vignola vulgò dictus, ab Oppido Bononiensis Territorii, ubi patre Clemente Mediolanensi, matre verò Germana anno 1507. natus fuit. In primis juventutis annis Bononiæ arti pingendi addiscendæ navavit operam; in qua cum, Magistro satis perito destitutus, parum proficeret, & ad Architecturam addiscendam toto se ferri animo persentiret, omnes curas, cogitationesque suas ad illam convertit, augurio quasi factò ex efformationibus ædificiorum, quas multorum cum plausu perfecerat. Quoniam verò intelligebat optimè sola delineandi arte, aut lectione Vitruvii non posse perveniri ad illud fastigium, quo enitebatur, Romam concessit, ut antiqua ejus inspiceret monumenta, ex iisque regulis optimas depromeret. Ubi quidem illi in primis hoc commodum evenit, quòd ab Academia Architectonica, cujus tùm Principes erant Marcellus Cervinus, Massæus, & Mazzolus, adscitus fuit eum in finem, ut quæ mente illa conceperat, pennicillo designaret, & ædificia antiqua metiretur, & efformaret. Qui labor illi tantùm profuit, ut genuinam ædificandi rationem, familiarissimam sibi redderet, ac plurima deindè ædificia Romæ, Bononiæ &c. arte peritissima extrueret, tantùmque sibi compararet nominis famam, ut ab Hispaniarum Rege ad Excuriale ædificandum evocaretur, quam tamen Provinciam, sibi delatam, ætate jam provectus suscipere noluit, præcipuè cum post Michaelis Angeli Bonarotæ obitum, Basilicæ Sancti Petri Architectus à Pontifice Maximo fuisset constitutus. Jacobum igitur suos labores omni studio impendisse circa fabricam novennio integro, quo vitam traduxit, Dantes affirmat in ejus vitâ, verùm opera ab ipso patrata non enumerat, nec ab aliis Auctoribus indicata reperio, nisi ab unico Balleono, qui pag. 8. affir-

Ex actis Eruditor. Januarii 1694. pag. 25.

M

mat,

mat, exteriores Templi parietes Tyburtino lapide exornatos ab ipso fuisse, juxtà delineationem à Bonarota decretam. Certum autem est Pium V. minori studio, quàm Pius IV. fabricam promovisse; sexennio enim, quo Sanctissimus ille Pontifex Romanam Ecclesiam gubernavit, ingentem pecuniæ vim erogare studuit, ut ipsam ab infensis hostibus defenderet, & Selinum Turcarum Tyrannum, multis insolentem victoriis, ingenti parata classe extrema Romæ minitantem, precibus, & armis devinceret.

Barozzio demùm defuncto sub Gregorio XIII. qui post Pium V. magna omnium lætitia, & ingenti suarum virtutum expectatione Pontif. Max. renunciatus fuit, ejus discipulus Jacobus patria Romanus, à Porta dictus, fabricæ præficitur, ut iisdem vestigiis insitens, eam omni studio prosequeretur. Hujus directione, & Thomæ de Cavaleriis consilio, multa mirificè molitus Gregorius tectum imposuit Aræ Divo Petro sacræ, magnis binis columnis suffultum, contra imbrium eluviones, Cellam postea magnificentissimam, quàm Gregorianam vocant, maculosis marmorum incrustationibus camerato, inauratoque ambitu, ac tholo, columnis, picturis speciosis, organi tubis, musivis, aliisque clarissimis operibus vix imitabilem fecit. In ejus Sacelli exstructione, ultrà centum millia ducatorum impendit, & annuis proventibus ad Sacerdotum alimoniam dotavit. Picturas in eo suo pennicillo expressit Hieronymus Mutianus anno 1580. cujus elogium è tumulo acceptum, in Basilica Liberiana locato, sic legitur:

Donatus de
Roma lib. 4

Balleonus
pag. 5.

Hieronimo Mutiano Brixienti Rom. non pingendi magis arte, quàm vitæ probitate clarissimo. Idem enim Gregorio XIII. Pontif. Max. cujus Sacellum in Vaticana Basilica musivo princeps opere exornarat charissimus fuit, & S. P. Q. R. ob insignem morum integritatem Romana Civitate donatus est. Obiit Rom. 27. men. Apr. an. 1593. & Ortensiæ Urbs ejus uxori, & Victoriæ filiae, socio socrui, & uxori chariss. Thomas Tertius mærens posuit anno MDC.

Turrigius
de Crypt.
Vatic.

Altare ejus Sacelli ornant columnæ, quæ in Templo Romolo dicato in Foro Boario extabant. Quamplurimæ etiam Angelorum imagines, quas ex ære formavit Sebastianus Torrisanus. In eo Gregorius antiquissimam Deiparæ imaginem, de Auxilio appellatam, die 12. Februarii anno 1578. solemnī pompa collocavit, quàm antea Julius II. è veteri Sacello S. Leonis I. ad aliud transtulerat. Refert Turrigius in Cryptis Vaticanis, illam præcessisse cum facibus ardentibus Basilicæ Vaticanæ Clerum, Sodalitates S. Jacobi, vulgò dicti *Scossa Cavalli*, & Sanctissimi Sacramenti, Religiosos etiam Carmelitas Sanctæ Mariæ, quam vocant *Transpontinam*, quibus accesserunt sex Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Purpurati, Alexander Farnesius Archipresbyter Basilicæ, Varmienſis Summus Pœnitentiarius, Sirletus, Albanus, à S. Sixto, & Austriacus.

Balleonus
pag. 323.

Pag. 167.

Decreverat Gregorius sub Arâ hujus Sacelli Divi Gregorii Ossa collocare, quæ in Aede Sanctæ Mariæ Campi Martii jacebant. Quamobrem solemnem pompam indixit, ut refert Mucantius in Diariis his verbis.

„ Die 16. Martii anno 1578. fuit ordinata Processio pro Corpore
 „ Beati Gregorii Nazianzeni transportando ad Basilicam Sancti Petri, ta-
 „ men ob Cæli intemperiem fuit ad aliud tempus translata]. Et alio in loco
 „ [Die 20. Aprilis 1580. fuit decreta pompa pro translatione Divi Gregorii
 „ in Congregatione Cardinalium num. 8. deputata pro reformatione cære-
 „ moniarum &c.] Indicta igitur sacra pompa die 11. Junii ejusdem anni
 in Vaticanum Sacellum Sanctissimi Viri Ossa transtulit. Eam Joannes Paulus
 Mucantius tom. 2. Diariorum Francisci fratris fusè, & diligenter expressit.
 Processionem sex horis absolutam fuisse affirmat, in qua, refert Turrigius,
 adfuisse ex piis Sodalitatibus Socios 3768. Religiosos 905. ex Curia Romana
 Administros 576. & Parochos 69. Totum agmen claudebat Jacobus Bon-
 compagnus, qui Sanctæ Romanæ Ecclesiæ armis præerat, umbellam, sub
 qua sacra Ossa deferebantur in theca argentea, vicissim gærebant Populi Ro-
 mani Senator, Conservatores, Regionum Urbis Duces, ac SS. Petri, & Pauli
 Equites aurati. Via tota à Sanctæ Mariæ Campi Martii Templo ad Vati-
 canum variis ornamentis (apud Collegium Germanicum etiam carminibus)
 culta erat. Gregorius adventanti sacro Corpori Pontificia supplicatione,
 cum Cardinalibus obviam processit in fede delatus ad scalas usque Basilicæ;
 deindè pedes occurrit, & in media platea sacrum Thesaurum adoravit.
 Iterumque postea in Basilica incenso thure veneratus, illud in loco ad id
 parato suis manibus collocavit. Sacram Aram Cardinalis Sanctæ Severinæ
 in Dei Matris Virginis, & Sancti Gregorii Nazianzeni honorem, jubente
 Pontifice, eadem die consecravit. Cum capsâ Nazianzeni Lipsana continente
 collocata fuit argentea lamina, in qua hæc legebantur:

Pag. 168.

Ciaccon:
pag. 10.

„ Anno Sal. M D XXX. III. Idus Junii.

„ Sanctissimus Dominus Noster Gregorius XIII. Pont. Max. anno sui
 „ Pontificatus IX. Beati Gregorii Nazianzeni Episcopi, & Confessori,
 „ cognomento Theologi Corpus, ab Ecclesia Monasterii Monialium San-
 „ ctæ Mariæ Campi Martii de Urbe, ubi positum erat antiquitus, comi-
 „ tante processionaliter totius Urbis Clero, cum S. P. Q. R. cæterisque Ro-
 „ manæ Curia Ordinibus, incredibili aliundè hominum concursu, ac fre-
 „ quentia, in hunc locum transtulit. Ibi etiam appositum fuit de reli-
 „ quiis Veli Beatæ Mariæ Virginis, de Capite Sancti Joannis Papæ,
 „ & Martyris, de Humero ipsius Sancti Gregorii Nazianzeni, de Mento
 „ Sancti Hieronymi Presbyteri, & Confess. de Capite S. Hippolyti Mart.
 „ de Bracchio S. Gregorii PP. I. de Bracchio S. Basilii Episcopi, & Confess.
 „ Item de ligno Sanctissimæ Crucis Domini Nostri Jesu Christi, de reli-
 „ quiis Sancti Bartholomæi Apostoli, de Ossibus Sancti Justini Martyris,
 „ & Sancti Christophori Martyris, de Reliquiis Sanctæ Lucie Virg. & Mart.
 „ S. Sabinæ Mart. de Capite S. Sebastiani Mart. & S. Martinæ Mart.

Turrigius
pag. 168.

Circumferebatur etiam tum ejusdem Sancti Gregorii epitaphium.

»

D. O. M.

» Divo Gregorio Cappadoci Rhetorum Philosophorumque Studiis
 » eruditissimo, cognomento Theologo, primo Sasimorum, deinde Na-
 » zianzeno Episcopo, Hæresum expugnatori, Constantinopolis Præsidi:
 » qua dignitate deposita, pristinaque Sede tandem relicta, ruri Monachi
 » vitam religione, & studio coluit: compluribus sapientiæ, & eloquentiæ
 » editis monumentis, sub Theodosio Principe decessit, cujus Corpore hu-
 » mili loco jacente, Romam delato in Campo Martio sub sacrarum Virgi-
 » num Græcarum custodia condito, Gregorius XIII. Pont. Max. in ope-
 » rosum Vaticani Templi Sacellum Gregorianum, à se ditissimè extructum
 » amplissima Pop. Rom. omniumque Sacrorum Ordinum supplicatione,
 » venerationeque translato, honoris, nominis, & pietatis causa, ipse ho-
 » norificentissimè posuit, dedicavitque Anno Salutis MDLXXX. III. Idus
 » Junii.

Sacellum hoc, quo Gregorius Pontifex splendidissimè Vaticanum Templum nobilitavit, indicatur in Numismate ejusdem Gregorii, in quo Templi facies apparet cum majori tholo, aliisque minoribus hinc inde collocatis, adjecta epigraphe SUPRA HANC PETRAM. Circa quod observandum est, omnes tholos expressos fuisse non ut ædificatos, sed ut ædificandos (non enim adhuc erant sub Gregorio) sed tantum ille, quem Sacello, ab eodem Gregorio exornato, Jacobus à Porta imposuerat, antequam maximus tholus extrueretur. Ejus mensuras, & ichnographiam apponemus, cum de minoribus tholis Basilicæ agendum erit. Nunc ad Sixti V. gesta perlustranda ejus invitant Numismata.

CAPUT XVIII.

*Acta sub Sixto V. & præsertim de maximi
Tholi constructione.*

PRIMO loco sese illud offert, quod similem faciem præfert, ac aliud Gregorii XIII. à nobis nuper descriptum, cum simili inscriptione, SUPRA HANC PETRAM. Quibus adde, *excelsam Sixtum V. Vaticanæ Basilicæ molem, magnitudinis structuræ admirandæ, nobili fastigio absolvi*; sive magis dicere: supra Divi Petri Ossa, quem firmissimum Ecclesiæ fundamentum Cælestis Opifex fecit, Tholum imposuisse, quem, si inspicias, dices cum Bargeo

Old. pag.
121.

*Ingentes si facta decent, ingentia Reges
Te Regum Regem Xiste quis esse neget?*

Romanorum enim Pontificum, necnon Cæsarum magnificentiam solo quinque ann. spatio Sixtus superavit. Vix ille die 12. Aprilis anni 1583. Cardinalibus 41. suffragantibus, Pontifex Maximus renunciatus fuerat, cum ad excelsa quæque animum intendens, animadvertit Basilicæ Vaticanæ Timpanum à Bonarota absolutum insigniorem Tholi ornatum expectare, visumque illi (inquit Pater Forestus nostræ Societatis eruditus Scriptor) pulchrum quidem Corpus, sed Capite truncatum apparere. Quod opus tantquam moles operosior, tum ob ingentes expensas, summosque labores per-necessarios ab aliis Pontificibus fuerat desperatum. At Sixtus ad res sanè arduas, ac præclaras producendas natus, illud molitus est, Urbe tota admiran- tante, quod tempore anteacto non nisi quinque decies centenis nummorum aureorum millibus, decemque annorum spatio erigi posse omninò affir- mabant.

Old. pag.
126.

Nel Map-
pamondo
istorico.

Aliquot igitur magnæ existimationis Architectos accersivit, & Pro- vinciam, illo jubente, suscepit Jacobus à Porta, ingenii excellentia præditus, cum quo, ingruente molesta senectute, Eques Dominicus Fontana utilem navavit operam, ejus consilia nunquam Jacobo respuente, utroque tamen Michaelis Bonarotæ legente vestigia.

Moles extrui cæpit anno 1588. die 15. Julii hora decima sexta. Sexcenti noctu diuque, Pontifice extimulante, collaborabant Operarii, qui illud intrà duorum ac viginti mensium spatium centum millibus aureorum singulo quoque anno consumptis. Anno 1590. die 14. Maii perfecerunt, exceptis laminis plumbeis, quibus Tholus contegitur, & bracteis aureis, quibus costæ mirificè ornantur, necnon laterna columnis extructa, pilâ, & cruce inauratis supra Tholum collocatis, quæ omnia septem deindè mensi- bus confecta sunt; mensibus autem triginta omnibus numeris cuncta fuerunt absoluta, non quidem sub Sixto, ut inferiùs patebit.

Grimaldus
in MS.

Mabilon.
tom. I. pag.
521

Rocca in
Append.
Biblioth.
Vat. pag.
418.

Ut autem adeò stupendam molem peritus Artifex tutò excitaret, ligneam contignationem, qua sustineretur admirabilem excogitavit. Ejus ichno-

Fig. 22.

Baldinucci in vita
Bernini
pag. 94.

Ibidem.

ichnographiam exposuit Eques Carolus Fontana pag. 321. ut hîc etiam exprimitur, & ut firmissima partium compages redderetur, onerique sufficiens subvehendo, ferreis cingulis interiorem Tholum communivit mense Aprili anno 1591. De his, quæ ad tantam molem fuerunt necessaria longum est recensere. Dicam tamen cum eruditissimo Præsule Angelo Rocca ex rudentibus 500. librarum millia fuisse consumpta, ad cæmenta, aquam, tigna, & alia id genus fursum trahenda, & in duobus Tholi fornicibus connectendis 30. librarum millia ferri insumpta. Armatura, ut ajunt, interior, quæ in ultima ex tribus Tholi partibus fuit adhibita, constabat centum supra mille trabibus, inter se connexis, quorum centum ita erant crassæ, ut duo homines amplecti eas non possent. Armaturæ verò forinfecæ, sive fercula, ut ajunt, supra quæ operam suam exercebant Operarii, fuerunt innumera. Compactio autem armaturæ interioris erat ita ingeniosè facta ut supra se fundata in aere pendens videretur. Hactenus Rocca.

Libr. 5.
cap. 16.

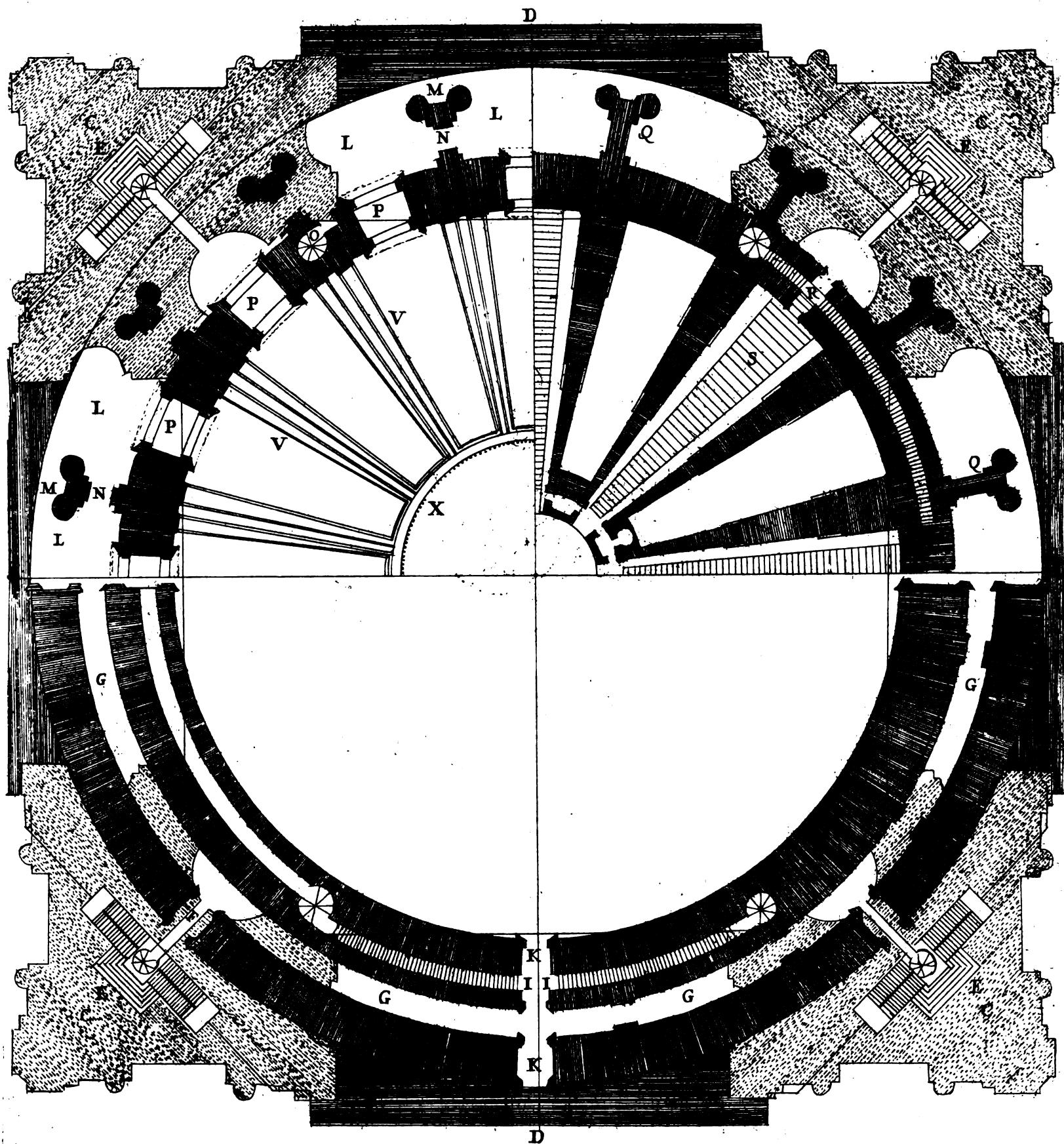
Ut autem ejus ambitus flexuras meliùs stabilirent ortographiam insculpere in pavimento Basilicæ Sancti Pauli in via Ostiensi, eo quod nullus ad opus adeo vastum opportunior locus inveniretur. Eam Eques Fontana affirmat magna sedulitate exploratam, & cum ipsa mole substructa collatam, *ab ipsa nullatenus evagari se comperisse*. Ejusdem ichnographiam nos expressimus in duplici Tabula, & primò, ut vidimus in Tabula 21. litteris A B C D indicantur magnæ parastatæ. Littera E spatia, quæ magni arcus parastatis impositi occupant, ad totam molem sustinendam substructi. Corona deindè superimposita veluti fundamentum timpani adumbrat, in quo sexdecim patent fenestræ, totidemque interjacent muri, intus parastatis

Fig. 23.

ornati, extrà verò columnis. In Tabula autem 23. ejusdem ichnographia distinctiùs exprimitur; ejus enim quatuor veluti contignationes inspiciuntur, in quibus partes singulas paulatim ascendendo, potest oculus deprehendere. C indicat parastatas. D arcus maximos, supra quos timpani moles assurgit. E scalas è diametro sibi respondentes, supra parastatas collocatas, per quas ad primam basim datur ascensus. Illa est in octo latera, totidemque angulos divisa, præbetque veluti plateam, in qua Tholi timpanum collocatur. FF sunt aditus ad aliam basim, seu soleam eidem timpano suppositam, & duplici pariete conflata, inter quos ambulacrum G. K verò demonstrat transitum interiorem, & exteriorem ad planitiem ejusdem soleæ. I scalas, quæ ad stylobatæ planitiem exteriorem L progrediuntur. MM alæ sunt, seu erismæ columnarum cum columnis duplicatis, sub quibus patet transitus N. O indicat scalam choclydem, per quam ascensus datur ad coronam columnis impositam. P fenestras inter columnas, per quas lumen magnum timpanum irradiat. QQ demonstrat erismatum, sive columnarum apicem, quibus capitula, & corona sunt imposita. R scalam circularem, quæ inter binos fornices, quibus Tholus componitur, progreditur usque ad alias scalas rectas S inter parietes T, arcuatos fornices colligantes. V sulcos effingit, qui partem Tholi exteriorem protuberantes simul ornant, & muniunt. Inter eos fenestræ patent, per quas spatium fornicibus interjacens illuminatur, ita bellè extructæ, ut imbres simul respuant parietibus noxios. X hypetrum manifestat cum ferreis cancellis, supra quod laterna Tholi confurgit, de qua

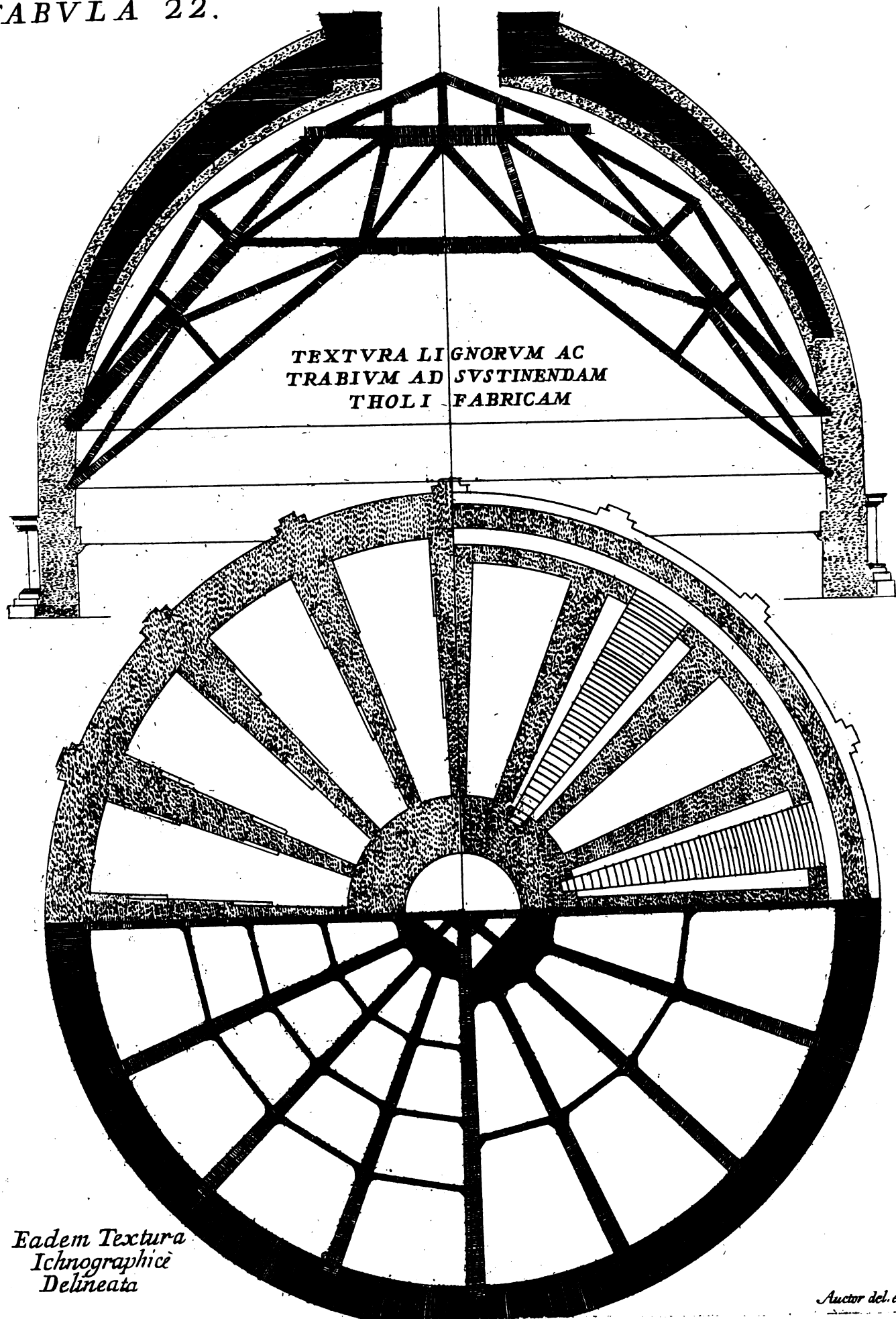

EIVSDEM THOLI CONTIGNATIONES DIVERSA ICHNOGRAPHIA INDICATAE

TABVLA 22.

qua inferius agendum est. Ad historiam redeamus.

Jam dies advenerat, quo ultimus Tholo lapis imponendus erat: hunc Sixtus sacris benedictionibus, ac precibus jussit primum expiari, qua de causa in Altare antè sepulchrum Principis Apostolorum erecto, Episcopale sacrum coram universo Clero celebratum est, deindè lapis in suo loculamento collocatus, bellico interim ære lætitiæ signa ignitis vocibus efformante. *Itaque Sixtus hujus Tholi structurâ* (ait Laurentius Scharderus) Lib. II. *vicit Ephesium illud Templum, unum in septem Orbis miraculis ab Herostroto incensum, ut hoc flagitio nomen ad Posteris, obscurum aliqui transmitteret.*

Placet hîc addere encomium, quo Sixtum celebravit insignis ejus ætatis Scriptor, qui carmina apposuit sub eodem Tholo, in Bibliotheca Vaticana coloribus expresso, videlicet:

*Pontifices olim quem fundavere priores,
Præcipuè Sixtus perficit arte Tholum,
Et tantum Sixti se gloria tollit in altum,
Quantum se Sixti nobile tollit opus.
Magnus honos magni fundamina ponere Templi,
Sed finem captis addere, major honos.*

Deerat tamen fastigium (Laternam illud vocant), quod certè Sixtus addidisset, nisi morte peremptus mense Augusti ejusdem anni 1590. non tantum Urbi, sed Orbi, quem vasta mente, & cogitationibus excelsis fovebat, cum ingenti omnium mæore non defuisset.

CAPUT XIX.

*Acta sub Urbano VII. Gregorio XIV. Innocentio IX.
& Clemente VIII.*

PATIO deindè biennii tres Pontifices, nempe Urbanus VII. Gregorius XIV. & Innocentius IX. Petri Sedem occuparunt, sed temporis angustis, & curarum segete, quibus fuerunt distracti Sixti opus absolvere non potuerunt. Jusserat tamen Urbanus illud perfici, & plumbeis laminis circumvestiri, cum inchoato vix Pontificatu decessit Vir Summus, antequàm Maximus diceretur. Gregorii XIV. tempora fabricis caruerunt, quippè morbosa fames ademit potestatem fabricandi. At Clemens deindè VIII. Innocentio IX. ad Superos evocato eas laminas imposuit, septemque erismata ad orientem collocata æneis bracteis inauratis circumtexit, labore Horatii Censoris Romani Artis fusoriæ periti, quibus postmodum ad alios Templi usus adhibitis, consimilia plumbea suffecere. Idem Pontifex, postquàm adeò mirificam molem ab imbris, glaciæque plumbo, & metallo tutavit, laternam eidem imposuit, quàm (inquit Eques

Donat. in
Rom. vet.

- Lib. 5. c. 17. Eques Fontana) *Jacobus Barocius Opifex peritissimus affabre omnino exci-*
tauit, uti ab eodem elaboratæ, & coronicem ambientes apertius manife-
stant celaturæ. Sed bona tanti Auctoris veniâ hoc mihi suadere non possum:
 Pag. 8. Jacobus enim Barocius, referente Baleono in ejus vita, ut supra adnotavi-
 mus, sub Gregorio XIII. die 7ⁱ Julii anno 1573. animam efflavit, annuin
 agens 66. fuitque sepultus in magnifico Divæ Mariæ Templo, quod à ro-
 tunditate nomen habet, Tholum autem imposuit Basilicæ sub Sixto V. annis
 videlicet 18. elapsis, ut vidimus Jacobus à Porta Barozzii discipulus, &
 sub Clemente VIII. laternam à Bonarota delineatam, aliquibus tamen par-
 tibùs variatis, extruxit. Eam in Tabula sequenti 24. expressimus, qualem
 Fig. 24. Martinus Ferrabosco delineavit.

In vertice igitur Tholi, ubi bini fornices laxamentum præbent duplicis
 parietis, extat corona in plano horizontali circumducta, qua ipsi Tholi pa-
 rietes arcuati terminantur. Hæ duæ lapideæ coronæ muro conjunguntur
 ad libellam extructo, in quo sexdecim patent fenestræ. In circulo superiori
 amplum spatium dilatatur, in quo laterna exurgit, sexdecim alias fenestras
 in gyrum dispositas ostentans, ad fanum illuminandum, & ad ambulationem
 commodum jacet subdiale, ferreis cancellis munitum. Pteromata sex-
 decim alarum specie assurgunt jonicis insignita columnis, totidem subjectis
 aliis minoribus fulcimentis, mutilorum instar inflexis. Singulis intercolumniis
 insunt januæ, quæ præter hypetram, ambulationem præbent commo-
 diorem. Columnis imponitur Epistylum, Zophorus, & Coronix, ubi na-
 scitur laternæ testudo, quæ in perfectum circulum incurvatur. Illam Ante-
 ridum instar Mutili sexdecim fulciunt inflexi, & singulis candelabra impo-
 sita pulchram coronam efformant. Inter hæc pyramis attollitur rotunda,
 & vacua cum costis extrinsecus eminentibus, & obliquatis. In vertice fora-
 men, per quod in pilam æneam auro oblitam patet ingressus. Huic impo-
 nitur Crux deaurata, cujus altitudo 25. palmis comprehenditur; utramque
 ex ære conflavit Sebastianus Torrifanus patria Bononiensis in Arte fusoria
 peritissimus.

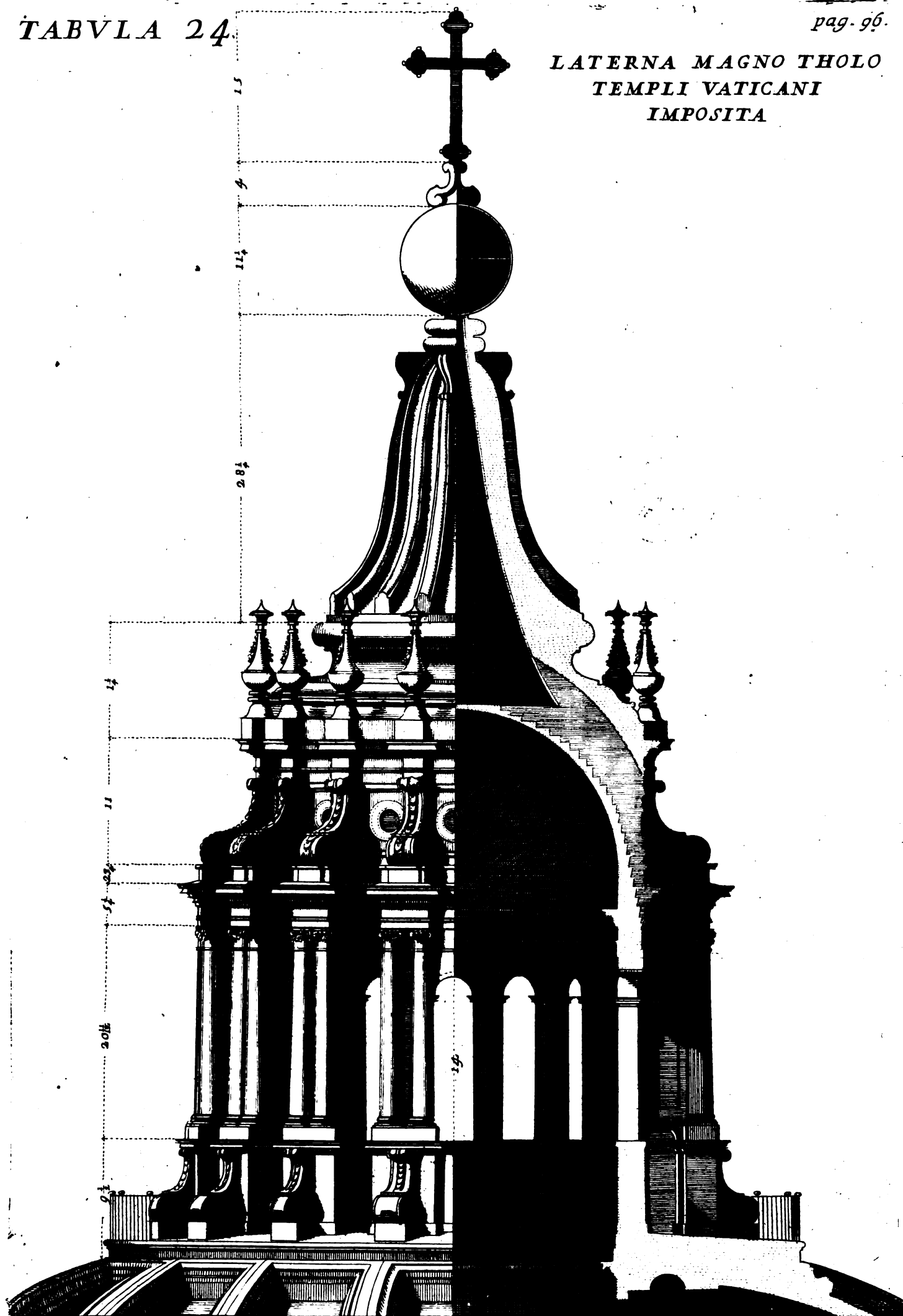
Baleon.
 pag. 324.

- Adeamus jam Tabulam 24. quæ partem exhibet exteriorem Tholi à
 Fig. 24. Jacobo à Porta ædificati, prototipo quidem, ut diximus, similis, quem
 Bonarota delineavit, at aliquibus partibus parum variatis ad venustiore
 apparentiam, & testudinis flexura aliquantulum altiùs elevata, ut elegantior
 ejus facies redderetur.

Omnes universæ structuræ mensuras, tum ornatus singula membra
 describam ex relationibus Auctorum, & primo ex Vasaro, qui tom. 3.
 pag. 181. affirmat diametrum tympani, cui Tholus imponitur, palmos ex-
 plere 186. Tympani verò crassitiem palmos 34. Circulum exteriorem pal-
 mos 806.

Secundo loco affero relationem, quam Angelus Rocca in sua Appen-
 dice ad Biblioth. Vatic. posuit, ubi sic loquitur [Tholus à suo pavimento
 „ ad fastigium usque laternæ initium 500. palmis Romanis constat, lati-
 „ tudine verò diametrali 200. sustentatur quatuor parastatis, quæ pilæ
 „ vocantur, quarum singulæ facies latæ sunt 80. palmorum in singulis fa-
 „ ciebus, supra pilas quatuor fornices sunt, quorum quilibet centum pal-
 mos

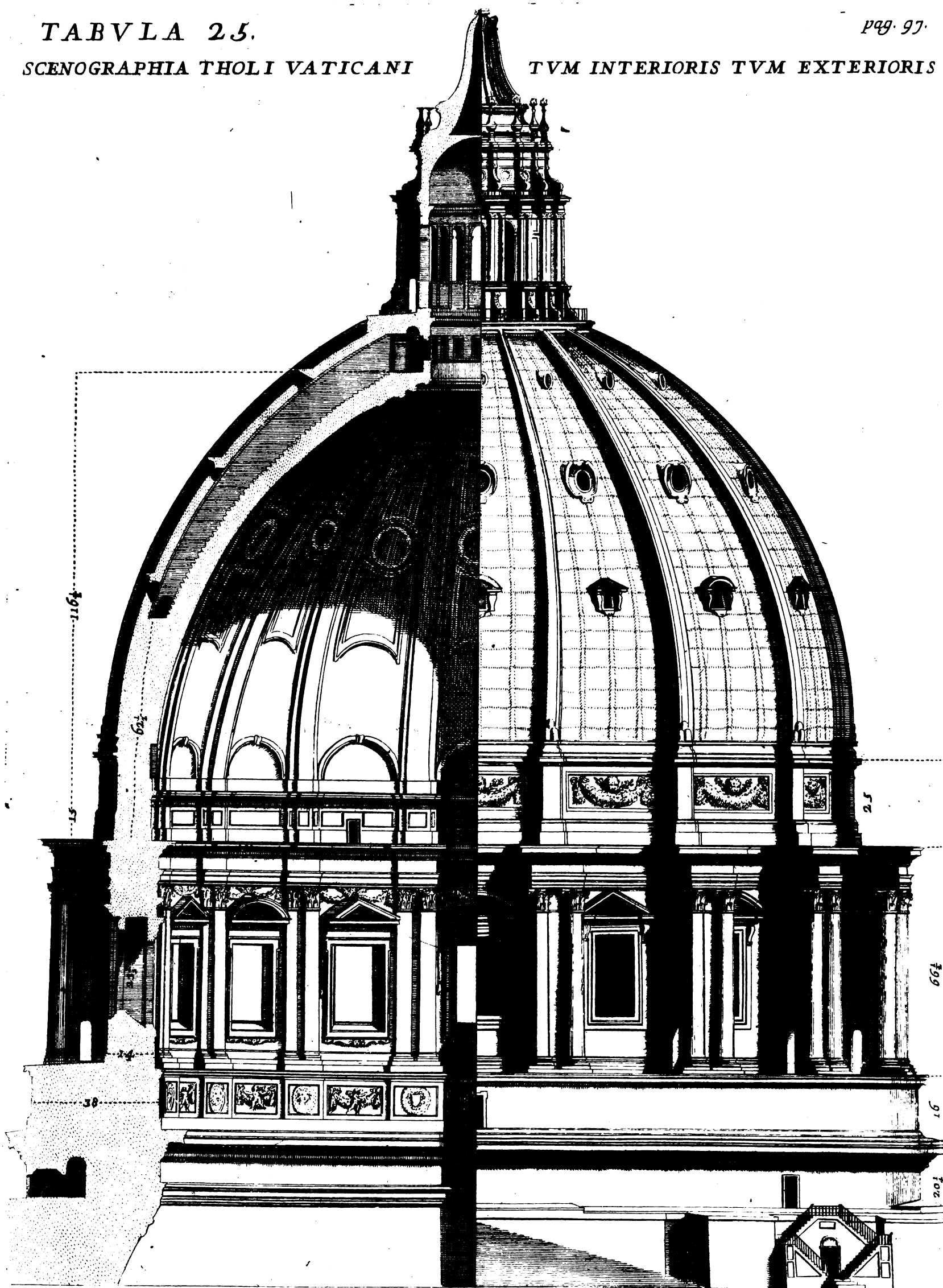
LATERNA MAGNO THOLO
TEMPLI VATICANI
IMPOSITA

Heronymus Frezza incidit

„ mos habet vacuitatis . Supra Tholi fastigium , quod oculus dicitur ,
 „ 32. columnæ supra bases locatæ sunt , quarum singulæ 20. palmis con-
 „ stant , supra illas alterius Tholi forma erigitur , quam Laternam vulgò
 „ vocant . Supra Laternam locatur pila inaurata , cuius diameter est 12.
 „ palmorum . A pavimento autem Laternæ ad cacumen usque pilæ est
 „ altitudo palmorum 100. , supra pilam est Crux altitudinis palmo-
 „ rum 25.

A quatuor fenestrarum ordinibus Tholus excipit lumen , quarum
 quisque sexdecim fenestris constat , præbetque lucem ambulacris , quæ to-
 tum Tholum circumeunt intrà duos fornices , ubi scalæ , per quas inter
 unam , atque alteram Tholi costam ad ejus culmen ascenditur . Supra pri-
 mum fenestrarum ordinem faxis Tyburtinis constructum , incumbit moles
 arcuata , quæ in parte exteriori laminis plumbeis contegitur , in interiori
 verò opere musivo exornatur &c. Huc usque Angelus Rocca .

Similem relationem fecit eruditissimus Abbas Mabillon scribens : Tota
 moles quatuor Parastatis fulcita à pavimento ad laternam quingentis palmis
 Romanis constat , latitudine verò diametrali 200. à laterna ad cacumen
 usque pilæ , seu globi , cui Crux infixæ est , palmis centum . Pila ipsa ex
 ære inaurato in diametro habet duodecim palmos , denique Crux superemi-
 nens ænea item , & aurata , palmos quinque ac viginti . Tota quanta
 quanta est fabricæ ad globum usque altitudo pedum 372.

Tom. I.
pag. 52.

Ex Tabulis verò Martini Ferraboschi eas mensuras deprehendimus
 esse , quas in Tabula apppositi numeri indicant .

Eques autem Fontana has recenset , videlicet : Maximum Hemispherii
 laxamentum esse palm. 190. $\frac{3}{4}$.

Lib. 5. c. 204
& 26.

Timpani murum , in quo ambulacrum pro scalis , amplitudinem sibi
 vindicare palm. 38. $\frac{1}{4}$. Ejusdem ambitum exteriorem pal. 836. Planitiem
 Laternæ à Coronide , ubi Timpanum Tholi nascitur , distare pal. 215. $\frac{1}{2}$.

Ab eadem Coronidis planitie ad Crucis usque cacumen palm. 140.
 Hoc demùm distare ab ima Templi planitie palm. 593.

Verùm , quia hæc ratio mensuras omnes recensendi tædio est , & la-
 bori , satius erit Tabulas contemplari , in quibus Tholo , & Laternæ appo-
 siti numeri clarissimè illas indignant , prout recensuit supradictus Eques
 Fontana Templi Vaticani Minister , atque Architectus , affirmans omnia se
 suismet manibus fuisse dimensum .

Mensuris Tholi perlustratis numerorum beneficio , non inutile erit ali-
 quarum partium mensuras ab aliis Auctoribus relatas in sequenti Tabula
 recensere , ut discrepantia inter eos conferatur , de cujus causa nihil certi
 possum affirmare .

Ex Vasaro. Rocca. Ferrabosco. Fontana.

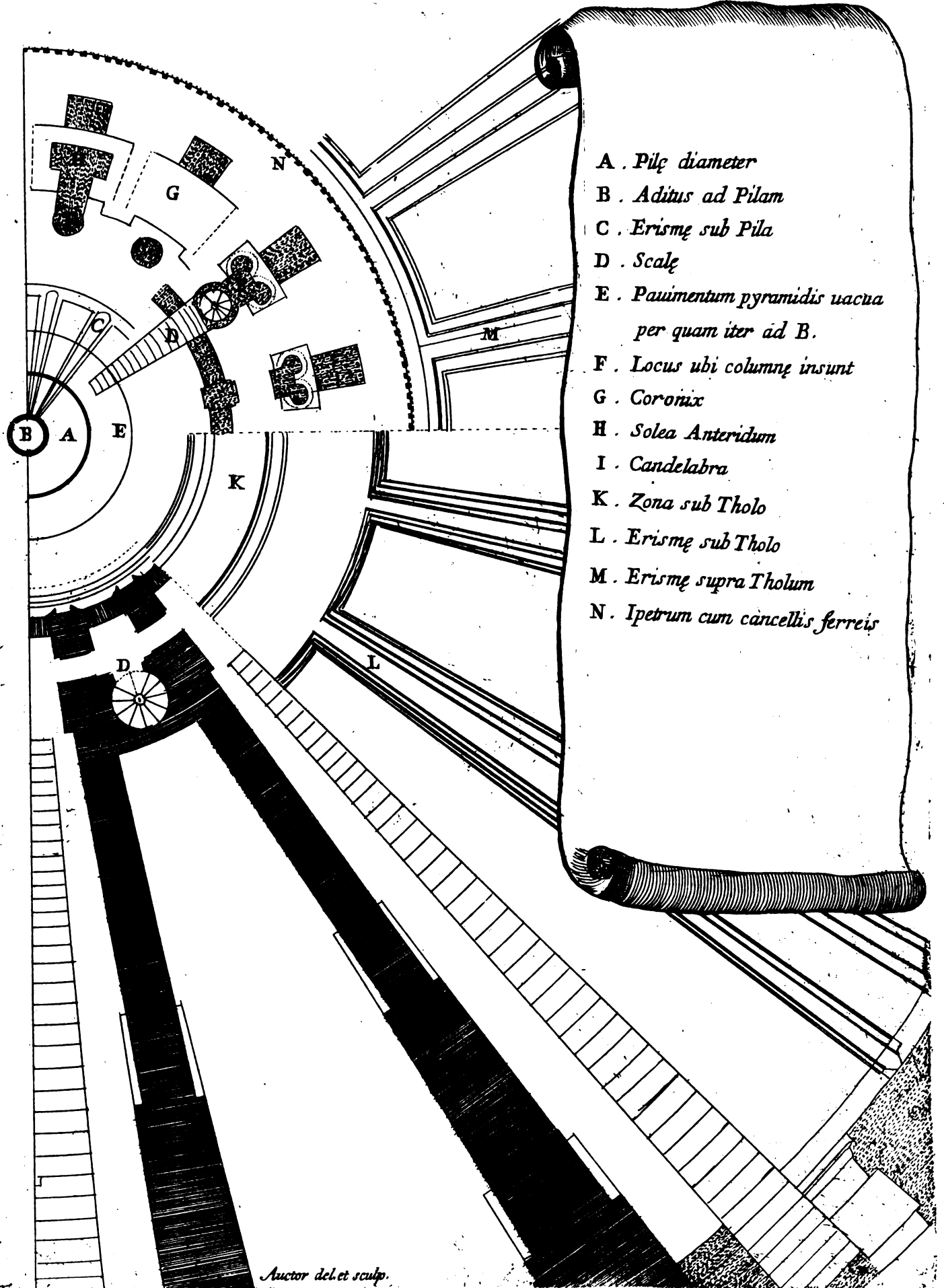
Timpani diameter pal.	186.	200.	—	190. $\frac{2}{3}$.
Laternæ	—	—	—	32.
Magnæ Coronæ latitudo	34.	—	—	38. $\frac{1}{4}$.
Altitudo à pavimento Basilicæ usque ad Crucis apicem	—	625.	—	593.
A Pavimento ad Laternam	—	500.	—	453.
A Coronide, cui Timpanum incumbit ad Laternam	—	—	—	215. $\frac{1}{2}$.
Globi ærei diameter	—	12.	11.	12.
A Laterna ad Pilæ verticem	—	100.	—	140.
Crucis altitudo	—	25.	15.	15.
Exterior Timpani peripheria	806.	—	—	—

Scenographicæ descriptioni in Tabula superiori expositæ, placet Ich-nographicam adnectere ejusdem Laternæ, quam Martinus Ferrabosco in suis Tabulis nostræ narrationi suppeditavit.

Fig. 26. Laternâ sic absoluta, & Tholo circumtecto, facies ejus interior sex-decim, ut diximus, costis erat interdistincta; sed lateritia, rudisque asperitas omnibus in partibus apparebat. Quamobrem musivo opere totam exornari jussit magnanimus Pontifex Clemens VIII. atque in primis in laternæ fornice Patris Aeterni effigiem exprimi ab Equite Josepho Arpinate: In laternæ Zophoro characteres in gyrum dispositos efformari, quibus Sixtus V. decessor suus ejus operis Auctor diceretur, videlicet: S. PETRI GLORIAE SIXTUS PP. V. A. M D X C. PONTIF. V. Sub ejusdem Epistyllo, ubi arcuatus Tholi paries definit, Cherubim facies inter binas alas plastico opere fuerunt compactæ: picturis deindè musivo opere expressis, & inter costas collocatis. totum Tholi fornicem tali ordine exornavit. Primò Angeli repræsentantur versicolori habitu induti. Secundò aliorum Cheruborum capita senis alis circumdata. Tertiò Angeli varia instrumenta in manibus habentes, quæ in patibulati Numinis passione Hæbræorum adhibuit infania. Quartò Redemptor ipse, Deipara, S. Joannes Baptista, & Apostolorum Chorus. Quintò Pontifices varii, ac Sanctissimi Ecclesiæ Antistites, quorum sacra Corpora in Basilica Vaticana requiescunt. In costas aurea sydera in campo cyaneo micant, sub quibus Leonum capita gentilitium Sixti stemma indicantia. In ampla Zona Tholo subjecta nigerimis, maximisque characteribus composita in campo aureo hæc verba leguntur: TU ES PETRUS, ET SUPER HANC PETRAM AEDIFICABO ECCLESIAM MEAM, ET TIBI DABO CLAVES REGNI CAELORUM; quos characteres efformavit sub Clemente VIII. Bonaventura Sarafellinus. Triangularibus demùm spatiis, quæ Tholum inter, & majores arcus subjectos læviter inflectuntur, quatuor insunt Evangelistæ, octo pueris adjectis, à quibus palmæ, floresque, ludibundo gestu pertractantur.

ICHTNOGRAPHIA LATERNÆ MAGNO THOLO IMPOSITÆ

stantur. Hos delineavit Christophorus Roncallus. Ex Evangelistis binos, videlicet Sanctum Joannem, & Sanctum Lucam, Joannes de Vecchiis è Burgo Sancti Sepulchri. Alios Sanctum Marcum, & Sanctum Matthæum Cæsar Nebbia Urbevetanus. Cæterarum verò figurarum picturas Christophoro Roncallo primùm commissas à Curatoribus Fabricæ, ipsius Clementis jussu Eques Cæsar Arpinas perfecit; quas deindè musivo opere collato studio efformarunt Angelus Sabatinus Urbevetanus, Ambrosius Giosius Florentinus, Ginnasius Vitalis Massensis, Petrus Lambertus Cortonâ oriundus, Matthæus Crucianus Maceratenis, Joannes Baptista Cataneus è Podio Catino, & Cinthius Bernasconus Romanus. Evangelistarum verò imagines quaternis arcubus comprehensas Marcellus Provençalus, Paulus Rossettus, & Franciscus Zucchi, quibus addidit Philippus Titi in suo picturæ studio Cæsarem Torellum.

Idem pag. 128.

Idem pag. 117.

Idem pag. 8.

Fontana lib. 5. c. 32.

His ornamentis insignem Tholi fabricam præclarissimè perfecit Clements circa annum 1603. Sacellum insuper alterum, quod Clementinum dicitur, Gregoriano Sacello oppositum, non minori magnificentia condidit, eodem Jacobo à Porta opus totum Architectante, fornicesque in multiplices areolas eleganter distinctas plasticis floribus, foliisque aureis bracteis circumtectis mirificè decoravit, sub quibus pavementum variegato marmore stravit divisioni fornices omninò respondente.

Balleonus pag. 81.

Plura peragendi animus Clementi inerat, at in morte penitus defecit anno 1605. eoque è vivis erepto, eodem anno Divino Spiritu afflante, Leonem XI. multorum votis expetitur, ad Apostolicæ Sedis apicem Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Purpurati provexerunt; sed exaruit vix nata Rosa, nam ex hominum oculis ablati Leo est, nihilque sua mente dignum in Vaticanæ Basilicæ fabricâ peregit.

Giac. 363.

CAPUT XX.

Acta sub Paulo V.

POST Leonis obitum idem Purpuratorum Coetus Pontificem declaravit Cardinalem Burghesium, qui dictus est Paulus hujus nominis V. A cultu Divino Pontificatum auspicatus Paulus, Basilicam Principis Apostolorum toto Orbe venerandam, in votis habuit perfectam aspiceret. Quippè adhuc pars deerat, à Michaeli Angelo Bonarota delineata, ut vidimus in Tab. 17. & 18. quæ crucis figuram perfectè exprimeret, cum porticu insuper columnis exornata juxta veterem morem, quo Basilicam excitabant [Cum autem tot annorum spatium post ædificationem Constantini parietes ipsi vetusta carie consumpti ruinam minitarentur, quia ad meridiem fundata erat Basilica (inquit Grimaldus) supra tres magnos parietes Circi Caii, & Neronis, non valentes tecti, & columnarum pondus sustinere; & addendum, parietes ipsos Circi fundatos supra terram motam, non supra veram, & solidam argillam, & quia Circi

Giac. 375.

Leo Bapt.
Albertus
lib. I. c. 10.

„ Architectus hoc fortassè animadverterat, in imo fundamentorum tabulas
„ castaneas posuit, ad maiorem stabilitatem, at sufficiebant fundamenta
„ ipsa ad Circi fabricam, non autem ad ingentem Basilicam erigendam.
„ & columnarum pondus sustinendum, quàm multò antè lapsuram fuisse
„ affirmare non verentur earum rerum Periti, nisi tignis ingentibus con-
„ nexi parietes diutissimè constitissent, & latera illius magnarum Aedium
„ lateribus tanquàm munimentis firmissimis hæssissent.

Pag. 194.

Ferdin. Ca-
rolus de
Templ. Va-
tic. cap. 11.

Confirmat Grimaldi relationem Ferdinandus Carolus in suis frag-
mentis MS. ubi scripsit [Fundamenta Basilicæ nulla certa lege sunt à Con-
„ ditore locata, solum ipsum non exploratum, non directæ, non com-
„ planatæ fossæ, & quod maximè vetitum ædificaturis, semirutis Circi
„ Gajani muris impositi parietes, nequaquàm tentata profunditate funda-
„ mentorum, quæ singula, incredibile dictu est, quantopere obfuerint æter-
„ nitati Basilicæ. Circus enim in infimo fundamento, soloque minimè fido
„ erectus, Basilicæ paries Circi lateribus partim superstructus, partim soli-
„ diore fundamento à Constantino in profundiorē altitudinem ritè de-
„ misso creditus &c. membrorum imbecillitate in interitum pronior.
„ Columnarum quoque dispositi ordines interstitiis cum epistyliis, quibus
„ innixi parietes in arduam summitatem ad ferendum tecti pondus suspensi
„ cernebantur, & adversus ventorum impetus viderentur in ruinam elati,
„ laterum fragminibus, & marmorum frustulis ruderibusque, ut fors ob-
„ tulerat, haud rectè, scitèque coagmentatis]. Hactenus dictus Auctor.

Idem ibid.

Quamobrem de reliqua Basilica evertenda consilium ex necessitate
sumptum, ea de re in Quirinali Apostolico Senatu, die 27. Septembris
anni 1605. agitatum, qua tempestate de parmensis turris celeberrimæ præ-
cipitio rumor percrebuerat; multaque in Vaticana Basilica evenisse fereban-
tur, quæ haud absimilem casum minitarentur. Qua potissimum cogitatione
permotum accepimus Paulum V. Pont. Max. tandem tota de re magno ani-
mo sibi statuendum decrevisse. Cum præcipuè excelsi illi parietes, quibus
tectum Basilicæ gremio imminens incumberet, magnis columnis, utrinque
suffulti, obductis undique rimis ingentibus hiarent, atque in enormi extrà
centrum inclinatione quinque palmorum, præcipientes agerentur, tectumque
ipsum corruptis longo ævo abiegnis trabibus miræ longitudinis, & crassi-
tiei, quibus fulciebatur, jàm dehisceret: quæ magnorum artificum scriptis
probata in Sacro Senatu sunt exposita. Senatum namque coegerat Pontifex
in Quirinali, Patrum sententias in re tanta exploraturus, nec quicquam illis
inconsultis, aut abnuentibus, decreturus. Quo in Senatu retulit etiam ver-
bis gravissimis Evangelista Pallottus, ejusdem Basilicæ Archipresbyter Car-
dinalis diebus paulò antè præteritis ex inæquali valdè inclinati parietis pon-
dere, marmoreum magnum stipitem fenestræ celsissimæ disruptum in Al-
tare dicatum Deiparenti Virgini, cognomento à Columna, cui imminebat,
delapsum, dùm ibidem Sacerdos in magna Fidelium frequentia sacris ope-
raretur, & in tria frustra confractum dissiluisse in terram, nemine læso, aut
perculso, universis autem ex ingenti fragore magno metu perculsis, singu-
larique Dei Genitricis benignitate nos innoxio pavore consternatos admo-
nitos esse, ut fugiamus à facie arcus, antequàm segnes totius molis jàm
ruentis

ruentis opprimat casus. Itum itaque in Pontificis sententiam frequentibus Patribus, conscriptumque de novo Templo perficiendo Senatus Consultum.

Sed antequàm vetus, quæ adhuc extabat Basilica, humo æquaretur. Prudentissimus Pontifex decreto numquàm satis laudando, eam jussit accurato calamo delineari in paginis, ex quibus deindè in Cryptis Vaticanis, ab ipso exornatis, coloribus fuit expressa. Talia delineamenta vidi in Archivo ejusdem Basilicæ, favente ejus Præfecto Illustris. Præsule de Casaliis Advocato Consistoriali, ac ejusdem Basilicæ Canonico meritissimo. Illa ex eodem Archivo se desumpsisse scribit Illustris. Ciampinus, permittente Eminentis. & Reverendis. D. Carolo Cardinali Barberino ejusdem Basilicæ Archipresbytero, cum cæteris Tabulis, in quibus exposuit Altaria numero sexdecim. Suntque illa, quæ Pompejus Ugonius Statione 2. numeravit anno 1588. incipiendo à janua mediana, & ad dexteram proseguendo, quorum aliqua ex diruta jam Basilicæ parte fuerant translata sub Julio II.

Cap. 4.
pag. 31.

Supererat enim adhuc Basilicæ pars orientem versus collocata, à recenti divisa pariete, quem Paulus III. à fundamentis ad tectum usque perduxit, post undecimam columnam in majori navi collocatam, efficiebanturque veluti duo Tempia, quorum alterum Constantinianam pietatem, alterum verò venustiore Pontificum majestatem præferebant. Illa curiosus Lector inveniet expressa percurrendo Opus De Sacris Aedificiis Illustrissimi Ciampini, videlicet in Tabula 19. littera H. Altare Sanctæ Annæ. In Tabula 19. littera I. & Tabula 21. littera A. Sancti Erasmi, antea S. Vencislao dicatum. In Tabula 21. littera D. Sanctæ Veronicæ. In Tabula 17. littera G. & Tabula 18. littera F. Beatæ Virginis, ubi sacra Lancea servabatur. In Tabula 17. littera C. Sancti Marci. In Tabula 15. littera P. Sanctæ Lucie. In Tabula 16. littera C. SS. Processi, & Martiniani. In Tabula 15. litt. G. Sanctæ Mariæ de Prægnantibus. In Tabula 15. litt. F. & Tabula 16. litt. A. Altare dictum ad Crucifixos. In Tabula 22. Beatæ Virginis, SS. Francisci, & Antonii. In Tabula 22. littera G. Altare Sancti Thomæ. In Tabula 20. littera A. Sancti Andreæ. In Tabula 19. littera O. Sancti Petri, & Pauli, littera F. Sanctæ Mariæ ad columnam. In Tabula 19. litt. M. & Tabula 20. littera C. Sancti Bonifacii. Demùm in Tabula 18. littera C. & Tabula 19. littera L. Altare Mortuorum.

Ultrà hæc Altaria, affirmat Ugonius, tunc temporis extitisse Altare Sanctis Apostolis Simoni, & Judæ dicatum, ubi Divina Eucharistia servabatur.

Hanc veteris Basilicæ demolitionem Posterorum memoriæ tradidit Jacobus Grimaldus in Codice, qui servatur in Archivo sub numero 13. & littera G. cum sequenti titulo: *Instrumenta authentica translationum Sanctorum Corporum, & Sanctarum Reliquiarum è veteri in novam Principis Apostolorum aliam Basilicam.* In eo autem hæc scripsit:

„ Die 21. Februarii 1606.

„ Fabricatores, binis trabibus contignationis, seu incaballaturæ tecti
„ majoris navis, die Lunæ 20. præcedenti hora 23. sublatis, sequenti die
Martis

„ Martis 21. hora 19. trabem longam integram abiegnam palmorum 133.
 „ quæ prima est statim ingrediendo Basilicam, in terram demiserunt. Et sic
 „ memorabili quodam eventu factum est, ut anniversario obitus Julii II.
 „ sub quo altera Basilicæ pars solo æquata, fuit sæculo recurrente sub Pau-
 „ lo V. Pont. Max. qui supremam tantæ moli manum imponere aggressus
 „ est, alteri superstiti à tignorum demissione sit inceptum, super quibus
 „ &c.

„ Actum in dicta Basilica, præsentibus RR. DD. Alexandro Scotto
 „ Narniense, & Paride Pallotto à Caldarola Canonicis dictæ Basilicæ te-
 „ stibus &c. rogatis.

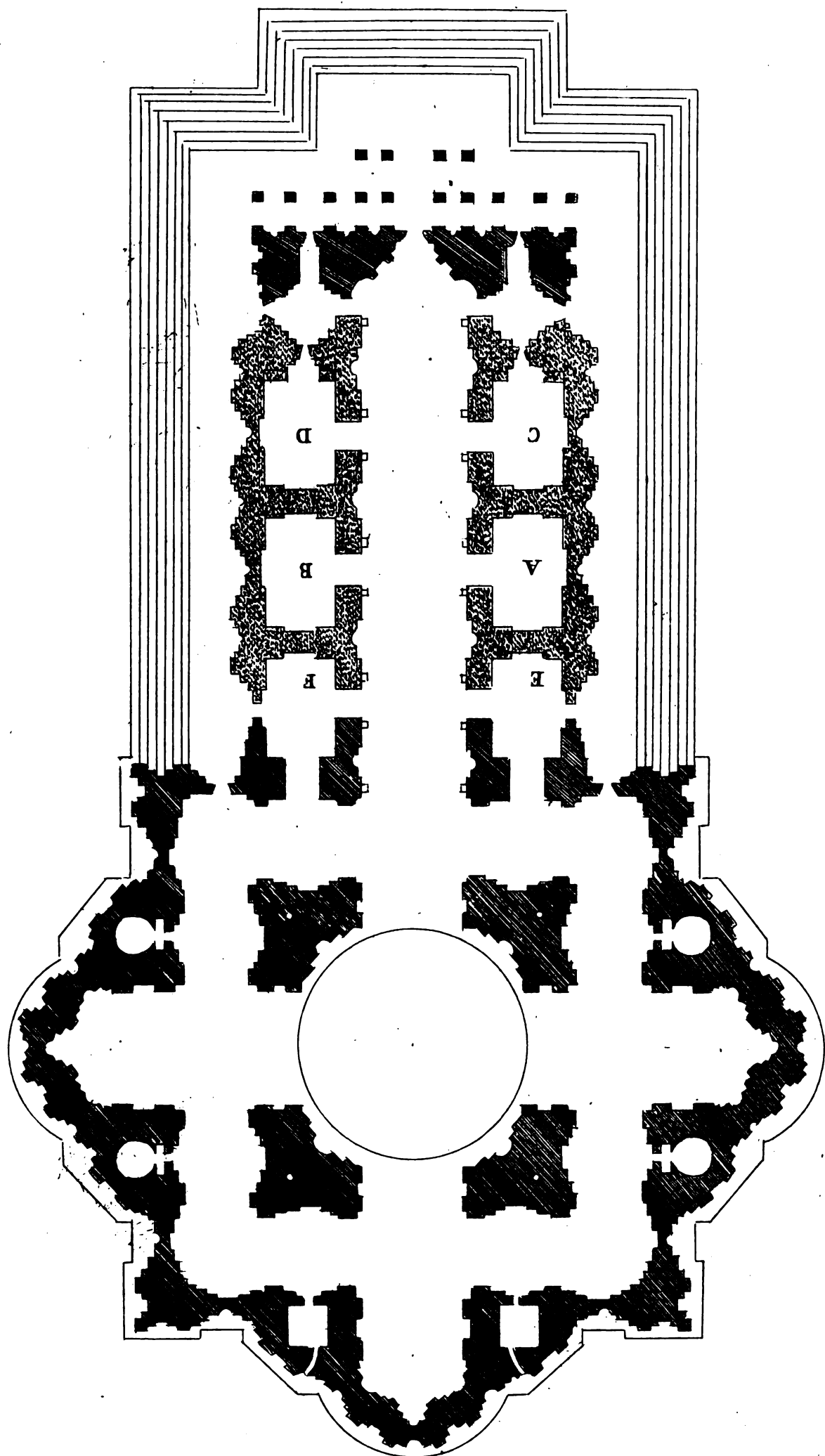
„ Ego Jacobus Grimaldus Notarius publicus de præmissis rogatus, in
 „ fidem manu propria scripsi, subscripsi, & signavi.

Lib. 2. c. 11.

Refert Eques Carolus Fontana ejus Basilicæ Canterios tam affabrè elabo-
 boratos perstitisse, adeoque firmum fuisse ejusdem tecti fulcimentum, ut
 illos mirandis in Urbe Farnesiorum Aedibus adhibuerint obtegendis.

Pag. 119. De hac fabrica scribens Grimaldus ait:

„ Ut autem hæc insignis ædificatio perficeretur, accersiti sunt Archi-
 „ tecti præstantiores Flaminius Pontius, Joannes Fontana, Carolus Ma-
 „ dernus, Hieronymus Rainaldus, Nicolaus Branconius, Octavius Tur-
 „ rianus, extrà Urbem verò Dominicus Fontana Neapoli, Joannes An-
 „ tonius Dosia, & Ludovicus Cigolius Florentiæ degentes, & alii nonnulli,
 „ qui omnes typos suos, plantasque delineatas secundum cujusque inven-
 „ tionem, & judicium Sanctissimo Domino Nostro Paulo V. exhibuerunt.
 „ Inter quos electus fuit idem Carolus Madernus, qui juxtà typum, & plan-
 „ tam à se factam, Templum perficeret, & ut defectus, si qui essent, melius
 „ agnosci possent, typus ligneus sumptuoso opere à Josepho Blanco Nar-
 „ nienfe Fabrolignario, Summi Pontificis jussu factus fuit. Cunctis igitur
 „ maturè perpensis die 5. Novembris 1607. Cæmentarii initium dederunt
 „ fundandi faciem Templi, cum magnifica porticu, primumque funda-
 „ mentum cæptum est in dicta facie à parte dextera ad meridiem. Sanctif-
 „ simus Dominus Noster statuit, ut in fundamento lapis à se ritu sacro be-
 „ nedictus collocaretur ad æternam Divini Numinis gloriam, & Aposto-
 „ lorum Principis honorem. Anno igitur 1608. Dominica Sexagesimæ
 „ die 10. Februarii Rever. D. Jacobus Antonius Nomachius Oeconomus
 „ Fabricæ Sancti Petri, cum Cosmo Ghetto Suprastante, detulit lapidem
 „ marmoreum immittendum in fundamentum ad Sanctissimum Dominum
 „ Nostrum Paulum V. qui in Cappella Palatii Montis Quirinalis, post cele-
 „ bratam ab se Missam ipsum lapidem benedixit. (hîc Grimaldus recenset
 „ sacras Preces dictas à Pontifice cum benediceret) Lapis deindè ad Basi-
 „ licam delatus fuit, quem horâ 22. Illustrissimus, & Reverendiss. Frater
 „ Angelus Rocca Pontificii Sacrarîi Præfectus, & RR. DD. Tyberio Ric-
 „ ciardello, Germanico Fidele; Angelo Damasceno, Paride Pallotto, &
 „ Ugone Ubaldino Canonicis præsentibus, demisit in dictum fundamentum
 „ profundum palmis 67. latum palmos 48. quod Cæmentarii calce, &
 lateribus

ICHOGRAPHIA TEMPLI A BONAROTA DELINEATI CVM ADDITAMENTO
INCEPTO SVB PAVLO V.

„ lateribus operuerunt, pulsatis in lætitiæ signum campanis Ecclesiæ. Lapis
 „ longus erat palm. 2. latus palm. 1. cum tribus quartis, cum gentilitiis
 „ insigniis S. D. N. sculptus, & inscriptione: PAULUS V. PONTIF.
 „ MAX. ANTERIOREM HANC TEMPLI FACIEM FUNDAVIT
 „ MDCVIII. DOMINICA SEXAGESIMAE X. FEBR. SUI PON-
 „ TIFICATUS III.] Et alibi idem Grimaldus loquens de eadem fabricâ
 „ hæc habet [Anno 1607. die 8. Martii hora 17. fundamenta effodi cœp-
 „ ta è regione ostii ducentis in Sacellum Gregorianum in navi olim San-
 „ ctissimi Sudarii. Et die Lunæ 7. Maii hora 11. immissio lapidis in fun-
 „ damenta pro ædificando Sacrario (nunc est Sacellum Sanctiss. Sacramenti)
 „ per eundem Cardinalem (intellige Pallotam) fundamenta Basilicæ effossa
 „ palm. 60. Hoc fundamentum est illud, super quo erectus est arcus nixus
 „ quatuor columnis Tyburtinis, juxta Sacrarium ingressus dextrâ.

INSCRIPTIO FUNDAMENTI.

Pauli V. Pont. Max. jussu.

*Evangelista Pallotus Tit. S. Laurentii in Lucina Cardin. Cusentinus
 hujus Basilicæ Archipresbyter hæc fundamenta jecit die 7. Maii 1607.
 Pontific. ejusdem S. D. N. anno secundo. Lapis à Pontifice in Quirinali
 benedicto, à Pallotta in fundamenta demissus, cum Numismatis æreis,
 argenteis, aureisque.*

Jamque ab humo extare paries cœperat, & compositis Stereomatis
 Antarum Bases locabantur, & quadripartitum Templum ex præscripto
 Michaelis Angeli paribus modulis, angulisque finiebant, sed ab ejus fronte
 ædes altera, quam ille non jusserat, longè minor condebatur. Ex ea majo-
 rem in Basilicam per arcuatum parietis transitum patebat ingressus. Minorem
 hanc ædem porticus exterior excipiebat. Extat in Archivo Vaticanæ Basilicæ
 Tabula ichnographica, & in officinâ Basilicæ proxima typus ligneus, in
 quibus hujusmodi Templi additamentum ostenditur, sicuti præbet similis
 Tab. 27. hic exposita, in qua ternæ hinc indè indicantur cellæ, quarum prima
 littera A notata Sacrarium pro Canonicis, Beneficiatis, & Clericis conti-
 nebat, B Sacellum Sanctissimæ Eucharistiæ, C Sacellum Fontis Baptismatis,
 D. Sacellum pro Pœnitentiariis, Odæum præterea E, contra Sacellum F
 ejusdem magnitudinis, & magnificentiae. Hunc locum Secretarium destina-
 verant; verum postea suspensa deliberatione manendum in vetusto Sacrario,
 nec facile ex eo discedendum censuerunt. Secunda enim, & meliora consilia,
 cum hæc agerentur, intervenire, ob quæ quatuor præsertim in Patrum Coetu
 accuratè discussa, talem ædificationem interturbarent. Unum, quòd spa-
 tium quadratæ Basilicæ per se amplissimum, exiguum tamen censebatur
 capiendæ multitudini, quæ confluit ad inaugurationem novi Pontificis, de-
 clarationes Sanctorum, & solemnibus Jubilæi expiationes. Quo sanè tempore
 tanta laxitas suis arctata finibus exundantem populum vix capit, quæ vide-
 tur posse capere gentes Terrarum. Alterum, quòd ad obcundam Psalmo-
 diam,

Fig. 27.

Donatus
lib. 4. c. 10.

diam, vel Secretario ad sacram suppellectilem conservandam in Templo maximo locus non erat. Tertium, quod diruta porticu, in qua Romani Pontifices triplici diademate coronari solerent, & acclamanti Civitati salutari crucis signo designare salutem, necesse erat alteram tantis parare cæimoniis. Quippè à porticu Michaelis Angeli, id haberi non posset, quæ fastigio columnis imposito superstrui secundam non sinebat, sicuti cernitur in Tab. 19. orthographica ejusdem posita in pag. 86. Postremum, quod recentem Basilicam ambitum Constantinianæ veteris universum complecti volebant, à Sancto Silvestro Pontifice consecratum. Quamobrem cum Templi vestibulum jam conderetur capax superioris porticus, placuit Pontifici, & Patribus inchoatæ structuræ, sublato interjectu, Basilicam produci, atque in eam spatium transferri, quod minor ædes complectebatur. Ità medium Templi corpus transversa brachia, crucis instar, quod priscis Basilicis usitatum, longitudine excessit.

Fig. 28.

Ferd. Caxo-
lus. cap. 2.

Quamobrem aliam ichnographiam Madernus exhibuit, in nostra Tabula hinc expressam, supra quam additamentum Pauli V. omnium semper oculi admirabuntur. Opus profectò, quod nostro ævo invident sæcula, mox sequutura. Ardua Templi frons stetit ad 18. Julii anni 1612. inclinato ad vesperam die, magnus verò fornix, magni sinus, ejusdem ad 10. Kalen. Augusti, ambulationis verò, quam porticum dicunt, pridie idus Decembris anno 1614. contextus, atque perfectus, sonoro, & læto æris campani pulsu, tormentisque majoribus æneis, undique flamma, festoque tonitru Cælum, ac terras exhilarantibus.

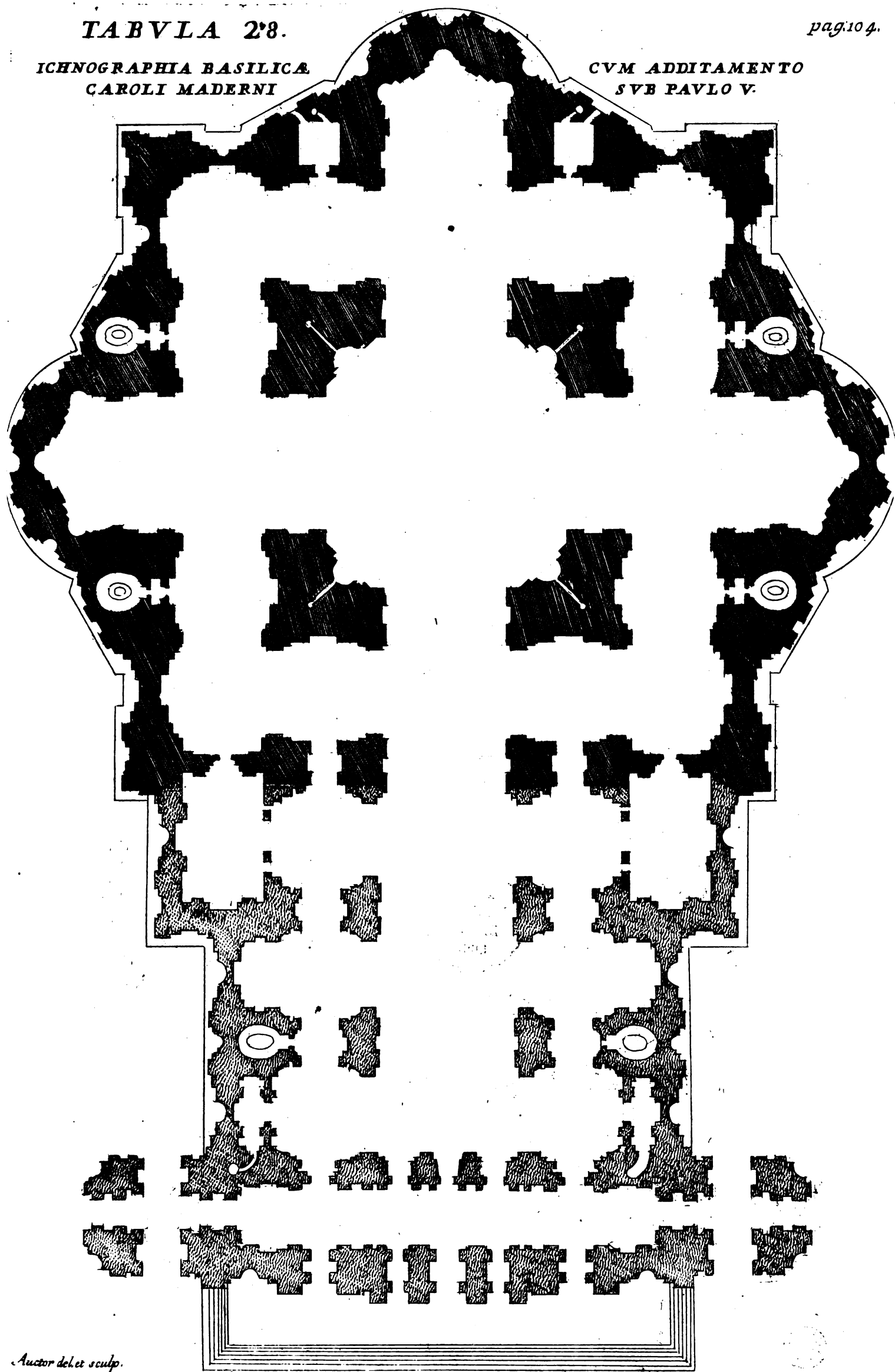
Nicol. IV.
sub dat. idus
Apr. ann. 3.
in Archiv.
Basil.
Jo. XXII.
epist. 4. nu.
647.
Bibl. Pont.
Vatic. apud
Grimald.
pag. 118.

Nullam prorsus in ea pavimenti partem, quæ veteri Basilicæ inserviebat, in prophanae usum areæ excludi passus est piissimus Pontifex, in qua (ut Nicolai IV. & Joannis XXII. Summ. Pontif. verbis utar) *Innumerabilium Martyrum, aliorum Sanctorum Reliquias Divina Clementia collocavit*. Sed hac una potissimum ratione permotus, sic spatium protendi voluit, ut satis liquet ex ichnographica delineatione, quam ipse Carolus Madernus exculptam obtulit Summo Pontifici Paulo V. cum hac sequenti epistolâ, eidem Pontifici inscripta:

Cento e più anni sono, Beatissimo Padre, che l'antico Tempio in Vaticano, fabricato dal Magno Costantino, e dal Beato Silvestro in honore del Sommo Dio, e del Prencipe degli Apostoli stava pendente; perciò la santa memoria di Giulio Papa II. ne gettò parte, e nel medesimo sito cominciò l'altro famosissimo Tempio, secondo l'Architettura di Bramante, seguitandola Antonio Sangallo, & altri, e dopo questi dal famosissimo Michel'Angelo Bonarota rimodernato, & abbellito nella forma, che si vede; stava il nuovo Tempio non finito, e l'antico pendente, e pericoloso d'irreparabile ruina, come per relazione di più eccellenti Architetti fu riferito alla Santità Vostra, la quale mossa dall'ingenita Sua Pietà per evitare qualche lacrimosa strage del popolo Fedele, che ivi concorrevà, diede ordine, che si gettasse à terra, dispiacendogli non potersi più sostenere in piedi quelle tante mura. Ma poiche à questa risoluzione si dovea pur una volta venire, per dar compimento, come era necessario, al famosissimo Tempio, già comin-

ICHTNOGRAPHIA BASILICAE
CAROLI MADERNI

CVM ADDITAMENTO
SVB PAVLO V.

Auctor del. et sculp.

cominciato per la devozione, & affetto, che haveva al fagro luogo, acciò in profano uso quello non si contaminasse, per essere stato ricetto di tanti Corpi di Santi, e Martiri di Christo, con salvare i vestigii delle sante Reliquie, la memoria del Beato Silvestro, e la riverenza di Costantino, comandò, che con l'edifizio della nuova Chiesa si circondasse, e ricoprisse appunto il rimanente della vecchia. Et acciò questo si haveffe à fare più esattamente, e con maggior diligenza, la Santità Vostra deputò una Congregazione de Cardinali, con ampla potestà di soprintendere, & ordinare quanto à loro pareffe opportuno. I quali adunati insieme, come conveniva, la prima risoluzione fù, che si dovessero fare alcune commodità per il Culto Divino, che mancavano nel già fatto, come il Coro per il Clero, Sacristia, Battisterio, un'amplo Portico, Loggia della Benedizione, e la facciata, che doveva abbracciare tutto lo spazio della Chiesa vecchia. Essendo dunque agli Architetti, che in questa età di alcun nome sono, tanto in Roma, come fuori, con promettere agl'Ingegneri loro honorato premio, fatto intendere, che all'invenzione loro accommodassero le sopradette commodità, havendo ciascun presentato ad essa Congregazione l'invenzione, e disegno loro, piacque di comun consenso à quelli Illustrissimi Signori, che di ciò il carico havevano, benignamente approvare il presente, che da me gli fù offerto, e proposto. Il che certo non tanto à maggior sapere, che in me sia, quanto à grazia singolare del Sommo Dio attribuisco, il quale si è compiaciuto concedermi, quantunque minimo degli altri, habbia potuto con l'industria del mio debole ingegno servir la Santità Vostra. Ho procurato far diligentemente intagliar in rame l'unione delle due piante, delle quali la punteggiata è il già fatto, secondo l'ordine di Michel'Angelo; il delineato è la parte fatta da me, acciò si publichi al Mondo la Pianta della Chiesa, del Portico, della Loggia Pontificia, della Facciata, e degli altissimi Campanili, de' quali al presente si fanno li fondamenti. Questi mi è parso bene, Beatissimo Padre, far stampare in rame per sodisfare à quelli, che desiderano vedere l'unione delle dette Piante, & anche à quelli, a' quali non è permesso il venire di presenza à vedere opera così egregia della nostra unica, e vera Religione. La dedico, come per tutti i rispetti debbo, alla Santità Vostra, supplicandola humilmente degnarsi di gradirla, per minimo segno della grandissima devozione, & obligatissima servitù mia verso Lei, alla quale prostrato bacio li santissimi Piedi, pregando Sua Divina Maestà, che à beneficio della Christiana Republica, e contento universale lunghissimi anni la conservi sana, e felicissima sempre.

Di Roma alli 30. di Maggio 1613.

Devotissimo, & Obligatissimo Servitore

Carlo Maderni.

Verùm magis comprobatur ejusdem Summi Pontificis voluntas ex inscriptione, quam tanquàm perenne Apostolorum gloriæ monumentum, hisce insculptis marmoris notis, ex Basilica exeunti objectis, appendit, videlicet:

Paulus V. Pont. Max.

Vaticanum Templum à Julio II. inchoatum, & usque ad Gregorii, & Clementis Sacella, assiduo centum annorum opificio productum, tantæ molis accessione universum Constantinianæ Basilicæ ambitum includens confecit, Confessionem Beati Petri exornavit, Frontem orientalem, & Porticum extruxit.

Rursum patet ex alia, in parte Templi interiori insculpta his verbis:

Paulus V. Pont. Max.

Sacrofanctam Beati Petri Principis Apostolorum Basilicam, quàm Julius II. Pont. Max. inchoaverat, alique Pontifices Maximi prosequuti fuerant, ut universam Constantinianæ Basilicæ ambitum Religione venerabilem includeret, Chorum, Sacrarium, ac Porticum benedicendo Populo exedificaret, grandi accessione adjuncta opus amplissimum, ac magnificentissimum absolvit anno M DC XV. Pontif. X.

Has inscriptiones delevit Urbanus VIII. & die 5. Aprilis anno 1631. novas collocavit breviores, ab ipsomet Pontifice compositas, characteribus verò efformatas à Fabritio Badefio Scriptore Pontificio, quarum altera sic legitur:

Paulus V. Pont. Max.

Vaticanum Templum à Julio II. inchoatum, & usque ad Gregorii, & Clementis Sacella assiduo centum annorum opificio productum tantæ molis accessione universum Constantinianæ Basilicæ ambitum includens confecit, Confessionem Beati Petri exornavit, Frontem orientalem, & Porticum extruxit.

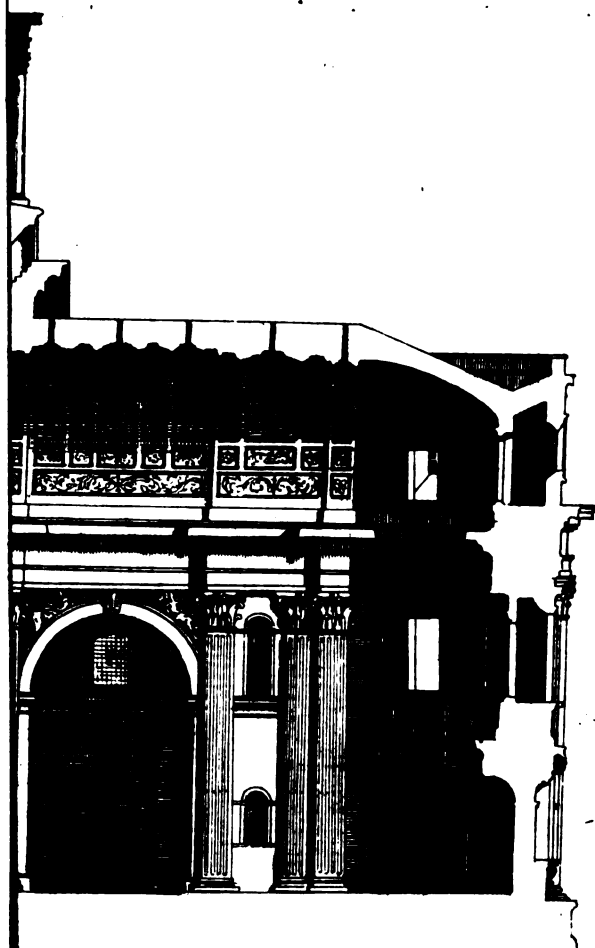
Alterà verò est hujusmodi:

Urbanus VIII. Pont. Max.

Vaticanam Basilicam à Constantino Magno extructam, à Beato Silvestro dedicatam, in amplissimi Templi formam, non minori multorum Pontificum pietate, quàm magnificentia redactam, solemni ritu consecravit, Sepulchrum Apostolorum decoravit, Odœum, Aras, & Sacella Statuis, ac multiplicibus operibus ornavit.

His

His inscriptionibus in tabulis marmoreis exaratis die 10. Octobris ejusdem anni, coronices pariter marmoreas idem Pontifex Urbanus ad-
junxit.

Turrigius
MS.

Antequàm ab ichnographica delineatione Basilicæ discedamus, duo sunt in eo adnotanda. Primò, mensuræ beneficio numerorum indicatæ, quas è pagina 283. Equitis Fontanæ accepimus; secundò obscuriores lineæ, quæ partem denotant excitatam à Julio II. usque ad Paulum V. minùs verò obscuræ indicant Templi aream positam à Carolo Maderno. Sed ad ulteriora properemus.

Et primò pavementum inspiciamus marmore multicolore distinctum, in quo Parastatæ assurgunt duplicatæ, inter quas bina loculamenta pro st-
tuis. Arcuati insuper magni hiatus amplum præbent ingressum ad Sacella. Gremio Templi Camera imminens plasticis modulis discriminata est in de-
vexas, surgentesque secturas, ubi per lacunas fornicis erumpentes flores su-
perbiam candoris, ut reliqua opera, auri fulgore commiscet. In medio for-
nicis, qui die 15. Julii 1608. incæptus fuit, fulget stemma Burghesium
vermiculatum illustriori emblemate, quòd musivo opere Marcellus Pro-
venzalis expressit. Nec Templi pars ulla conspicitur, quam marmoribus
omnium ferè generum, colorumque pretiosis Paulus V. non exornarit.

Grimald.
pag. 121.

Spectantur minoribus aris proximæ ingentes columnæ, quæ eo in loco in-
ventæ fuerunt, ubi olim Templum erat Sancti Venantii, cum anno 1611.
pro nova Templi fabrica Aula Pontificia destrueretur, à Paulo III. excitata.
Antè singulas Aras minorum ambulationum fornices Tholo subiiciuntur,
non quidem circularem, sed ellipticam figuram habenti. Rotundus tamen
imminet Sacellis Gregoriano, Clementino, aliisque duobus in Basilicæ ver-
tice ex opposito collocatis, & in crucem dispositis. Sed de his alibi sermo
erit. Interim, ut hæc omnia oculus recognoscat, Tabulam ponimus sce-
nographicam, in qua Basilica bifariam disecta repræsentatur, cui mensuras
singularum partium adnectimus, indicatas ab Equite Fontana, aliisque Au-
ctoribus. A pavimento ad fornicem additum à Paulo V. insunt pal. 207. $\frac{1}{2}$.
Altitudo Parastadum basis est pal. 6. Altitudo stipitis Parastatæ pal. 92. $\frac{1}{4}$.
Capitulum altum pal. 14. Epythilii altitudo palmi 8. $\frac{1}{4}$. Zophori palmi 8.
Coronicis palmi 9. $\frac{1}{4}$. A Pavimento ad verticem Capituli pal. 112. $\frac{1}{2}$. A
Capitulo ad summitem Coronicis pal. 26. Ab ejus initio ad summos he-
mispherii arcus insunt pal. 61. $\frac{1}{2}$. A summitate eorum ad fastigium Coro-
nicis Timpani pal. 37. $\frac{1}{2}$. Ab eodem Capitulo ad Basim stilobatæ Coronicis
pal. 17. $\frac{1}{2}$. Ab ea ad summam Coronicem Timpani pal. 66. $\frac{1}{2}$. A Coronice
ad principium Tholi pal. 15. A Stereobate ad hiatum laternæ palmi 116. $\frac{1}{2}$.
A Hiato ad Mænianum pal. 22. A Mæniano ab summitatem fornicis La-
ternæ pal. 52. $\frac{1}{4}$. A fornicis summitate ad culmen Globi ærei pal. 47. Inter
Globum æreum, & Crucem interponuntur pal. 19. Pavimentum inter ac
infimum Tholi laxamentum pal. 452. $\frac{1}{2}$. Et à Pavimento ad summitatem
Crucis pal. 593. Quæ verò ad latitudinem, & longitudinem spectant men-
suræ, sunt hæc. A limine Januæ mediæ ad extremitatem parietis, ubi Ca-
thedra Divi Petri manet longitudo est palm. 829. $\frac{1}{2}$. Latitudo verò navis

Sever. de
Sept. Eccl.
pag. 63.

Fig. 294

mediæ à Paulo V. extructæ extenditur ad pal. 123. Transversa ambulatio ad pal. 615. Latitudo verò inter Paraftatas Tholo subjectas comprehendit pal. 103. Laxamentum Tholi constituitur palm. 190. $\frac{1}{2}$. Univerfa Templi Area cum muris, fronte, & vestibulis occupat exapedas 4420. pal. 80. quæ superficies septem terræ jugera excedit.

Propositæ Tabulæ aliam adnectimus ichnographicam, in qua numeri appicti omnia indicant Altaria, quæ in toto Basilicæ ambitu collocata, modò extant pretiosis marmorum, ac picturarum ornamentis decorata.

C A P U T XXI.

De Sacellis, & Altaribus Vaticana Basilica.

Fig. 30.

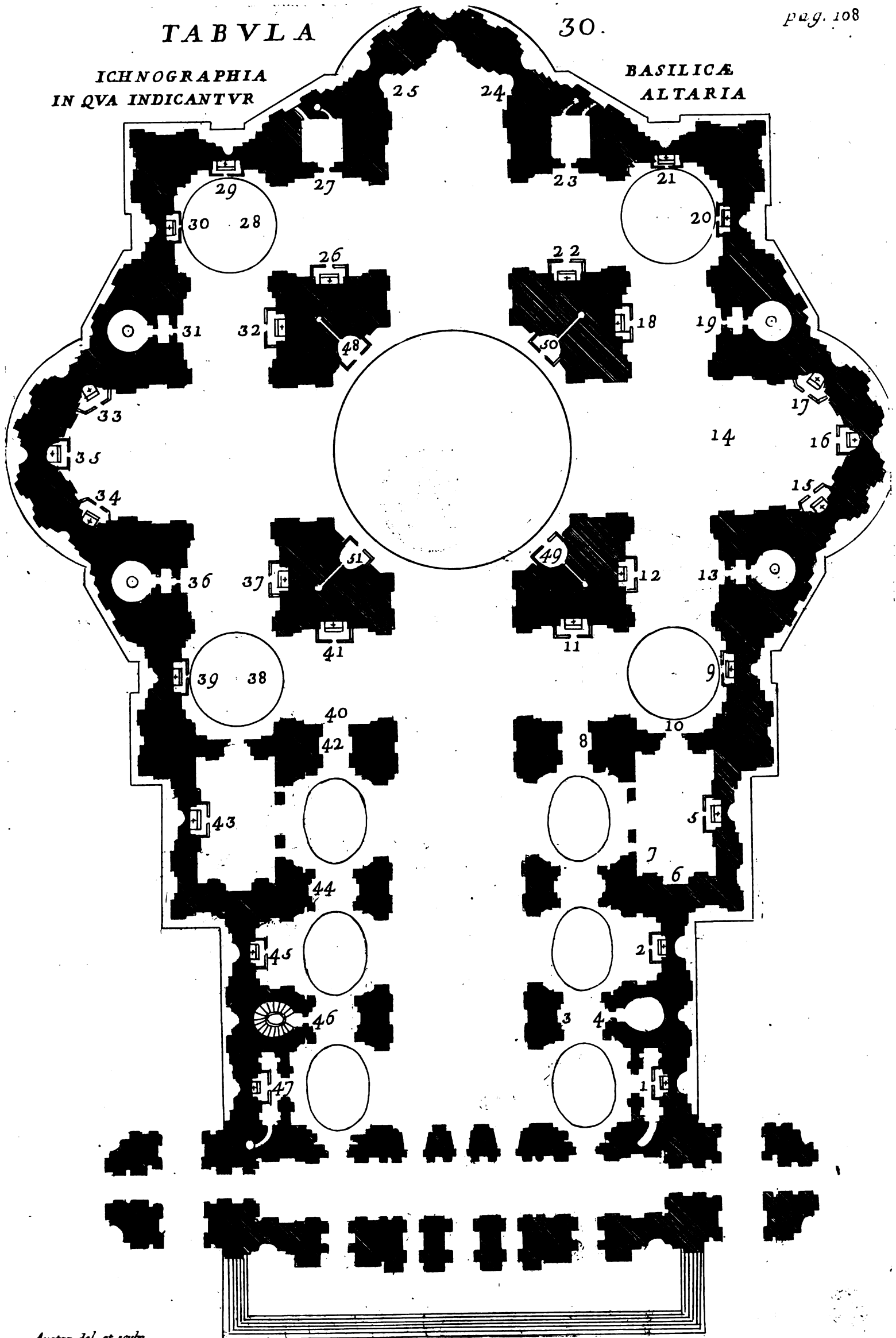
Gaspar Cœ-
lius pag. 73.

INGREDIENTI minorem Ambulationem, quæ in parte dextera est, primum sese offert Sacellum Sanctiss. Crucifixi dictum, ob imaginem Christi Servatoris è cruce pendentis, tali in loco collocatam, juxtà antiquum Christi-fidelium morem, de quo Lactantius Firmianus mentionem fecit, quique in Liberiana Basilicâ ostenditur. Talem imaginem fuisse exsculptam à Petro Cavallino Romano Sculptore referunt historiæ. Eam hùc transtulit Paulus V. ex Sacello SS. Simonis, & Judæ, in antiqua Basilicâ extante tempore Sixti V. ut supra narravimus. Sacelli fornicem picturis decoravit Eques Joannes Lanfrancus Parmensis. In Sacelli latere adjacet aliud parvulum Sacellum Divo Nicolao Bariensi erectum à Bernino, ejus tamen imaginem Fabius Christophorus confecit. In sinistro latere parvulum patet cubiculum, in quo Columna Vitinea, ferreis cancellis munita reconditur, cui fama est Christum Dominum adhæsisse, cum in Templo Salomonis concionaretur, eique virtutem indidisse. Dæmones fugandi ab Energumenis. Hanc Columnam sanctam olim appellabant, eamque Fideles in magna habuerunt veneratione, quapropter Cardinalis Ursinus anno 1438. eam crate ferrea circumdedit, addita sequenti inscriptione: *Hæc est illa Columna, in qua Dominus Noster Jesus Christus appodiat, dum populo predicabat, & Deo Patri preces in Templo effundebat, adherendo stabat, quæ unà cum aliis undecim bis circumstantibus (videlicet eo tempore, quo vivebat Cardinalis) de Salomonis Templo in triumphum hujus Basilicæ hic locata fuit, Dæmones expellit, ab im-mundis Spiritibus vexatos liberos reddit, & multa miracula quotidie facit.* per Reverendiss. Patrem, & Dominum D. Cardinalem de Ursinis ornata anno Domini MCCCCXXXVIII. De eadem loquens Panvinus in libro De Septem Urbis Ecclesiis, ait: *Altare XI. Sancti Bartholomæi vetustum, & magnæ devotionis, cui proxima erat Columna marmorea intorta, vitibus ornata, quæ adhuc in Ecclesia nova, ibidem propè extat, cui tantam Deus virtutem prestitit, ut qui à Demonibus arrepti sunt, apud eam Divinis habitis supplicationibus liberarentur, quod multis jam certis, magnisque exemplis compertum habemus.*

2. Ara

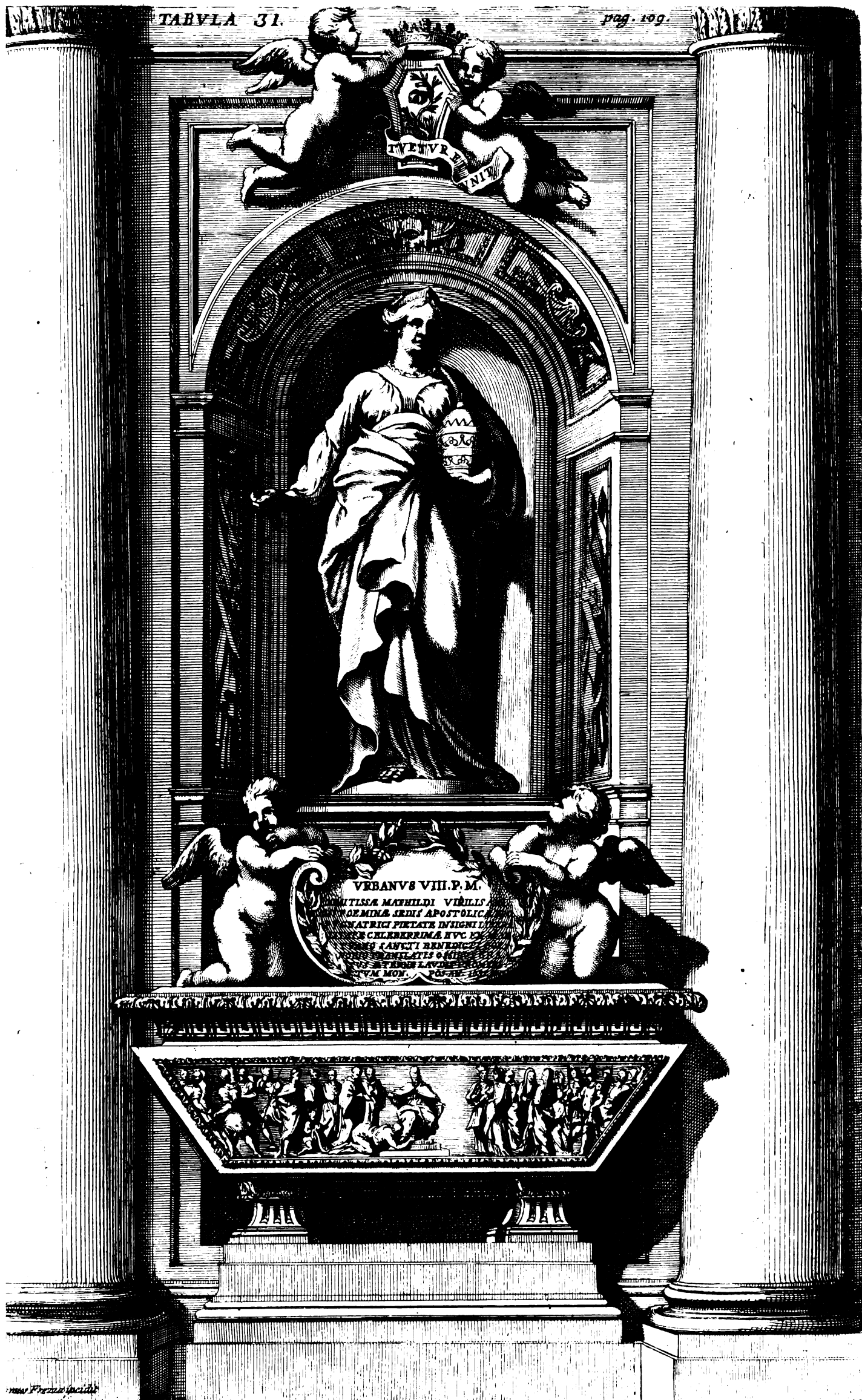
ICHNOGRAPHIA
IN QVA INDICANTVR

BASILICA
ALTARIA

2. Ara Divo Sebastiano sacra. Ejus imaginem Dominicus Sampicrus Bononiensis, vulgò *Domenichino*, coloribus egregiè temperatis an. 1629. effinxit. In Tholo musiva composuisse Guidum Ubaldum Abbatinum, delineante Petro Berettino Cortonensi, refert Titus, cui Fontana pag. 402. contradicit, affirmans Tholum, Aræque trigonos à Petro Cortonensi chartis antea commissos Fabium Christophorum, & Matthæum Piccionum, binos verò aduersos, Columbum, ejusdem Berettini penicillo adjutum, & sub fenestrarum arcibus intervalla Piccionum cum Vanni junioris delineatione, duoque alia Aræ superflexa Fabium Christophorum, Berettino delineatore, scætilibus, & vermiculatis apprime lapidibus variegasse.

Turrigius
MS.

Pag. 14.

3. Tumulus, quem Urbanus VIII. erexit celebri Comitissæ Mathildi, quæ Patrimonii, Liguriæque Provincias, & Ditionem Ferrariensem Romanæ Ecclesiæ donavit. In illum Ossa ejusdem intulit Pontifex apposita sequenti inscriptione:

Fig. 31.

Urbanus VIII. P. M.

Comitissæ Mathildi virilis animi Fœminæ Sedis Apostolicæ Propugnatrix, pietate insigni, liberalitate celeberrimæ, huc ex Mantuano Sancti Benedicti Cœnobio translatis Ossibus, gratus æterna laudis promeritum Mon. Pos. anno 1635.

Illud Eques Laurentius Berninus delineavit, Stephanus Speranza exsculpsit ea tantum in parte, ubi opus dimidii anaglyphi in marmore prominet, quod repræsentat Gregorium Pontificem hujus nominis VII. relaxato Anathematis vinculo, absolutionem impartientem Henrico Regi, precibus ejusdem Mathildis, coram Abbate Cluniacense, Mathilde, Adelaja Comitissa, aliisque Principibus, Episcopis, & Laicis: quam absolutionem Domnizo Presbyter in Mathilde citatus à Baronio tom. II. ad ann. 1077. his versibus descripsit:

*Antè dies septem, quam fines Janus haberet,
Antè suam faciem concessit Papa venire
Regem cum plantis nudis à frigore captis,
In cruce se jactans Papæ sepius clamans;
Parce Beate Pater etc.*

Andreas autem Bolgius puellum sepulchro insidentem formavit, aliam in parte dexterâ Aloysius Berninus, qui etiam Comitissæ simulacrum perfecit, excepto capite, exsculpto à Joanne Laurentio Bernino, duos alios supra Urbani stemma gentilitium collocatos Matthæus Bonarellus.

Baldinucc.
in vita Bernin. pag. 16.

4. Janua, per quam itur ad scalas choelides.

5. Sese offert Sacellum Sanctissimæ Trinitati erectum anno 1629. absolutum anno 1631. In eo Sanctissimæ Triadis Personas Petrus Cortonensis suo pennicillo eleganter expressit. Nicolaus Torniolus Senensis, & Joannes Antonius Spadarinus delineamenta præbuere pro Tholo, quæ musivo

Vasar. pag.
147.

Turrigius
MS.

Pag. 57.

Fig. 32.

Oldoinus
pag. 30.

Martinellus
De Sept.
Ecclef.
pag. 26.

Balleonus
pag. 26.

sivo opere composuit Guido Ubaldus Abbatinus. Emispherii verò Trigonos, & arcuata fenestrarum laxamenta ab Horatio Manente, & Raphaele Vanno Senensi exarata fuisse affirmat Fontana. In hoc Sacello Ciborium erat, ubi Sacrosancta Eucharistia servabatur, quod Balthassar Peruzzius sub Clemente VII. anno circiter 1524. delineavit. Ejus loco aliud æreum auro tectum, & lapillis pretiosis exornatum magnificentius excogitavit Eques Berninus ex mandato Alexandri VII. quod deinde perfici jussit Clemens X. In fornice marmoratum opus composuit anno 1622. Jacobus Perusinus.

6. In parte læva hujus Sacelli Ara Divo Mauritio erecta fuit cum ejusdem imagine, non à Carolo Peregrino expressa ex delineamentis Equitis Bernini, ut putant aliqui, sed ab ipso Bernino, ut affirmat Baldinuccius in ejus vita, qui etiam Pavimentum marmoribus decoravit. Ipsumque Altare duabus columnis vitineis, de quibus alibi dictum est.

7. Antè illam humo jacet aliquantulum elevatus Tumulus Sixti IV. quam Antonius Pollajolus Florentinus ex ære conflavit, sub Urbano VIII. eo in loco repositus.

8. Gregorii XIII. Tumulus, in quo extenteratum ejus corpus jacet (referente Mucantio in Diariis) balsamo, & aromatibus conditum, Pontificalibus rubei coloris indutum cum Phanone, Pallio, & Mitra aurea. Illum plastico opere efformavit Prosper Brixienfis, ut nostra Tabula 32. repræsentat, jussu Eminentissimi Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalis Hieronymi Boncompagni Archiepisc. Bononienfis in exhibitionem grati animi erga tantum Avunculum, summis honoribus in omnes Posteris extolendum.

9. Post Sacrosanctæ Eucharistiæ Sacellum aliud magis amplum patet à Gregorio XIII. extructum, ut alibi dictum est, Jacobo à Porta dirigente. Ejus Tholi fornicem musivo, ac foliatis pigmentis exornatum fuisse à Bonarota narrat Eques Fontana pag. 401. Cæteros verò angulos, & arcibus subjecta fenestrarum spatiola incisus pariter lapillis Hieronymum Mutianum, & Marcellum Provenzaalem nobilitasse. Anno autem 1631. musivo opere à Calandra expressas fuisse quatuor Ecclesiæ Doctorum imagines affirmat Turrigius ex delineamentis Hieronymi Mutiani, qui modum excogitavit musiva opera firmius construendi cæmentis oleo, gypsoque commixtis. Gaspar tamen Cælius in suo opusculo de Picturis Romæ extantibus pag. 74. refert imagines DD. Doctorum Græcorum à Cæsare Nebbia fuisse absolutas. In eo Sacello extat Altare Beatæ Virginis, & Divo Gregorio sacrum, quod duo magna candelabra ænea exornant, ab Antonio Faventino conflata.

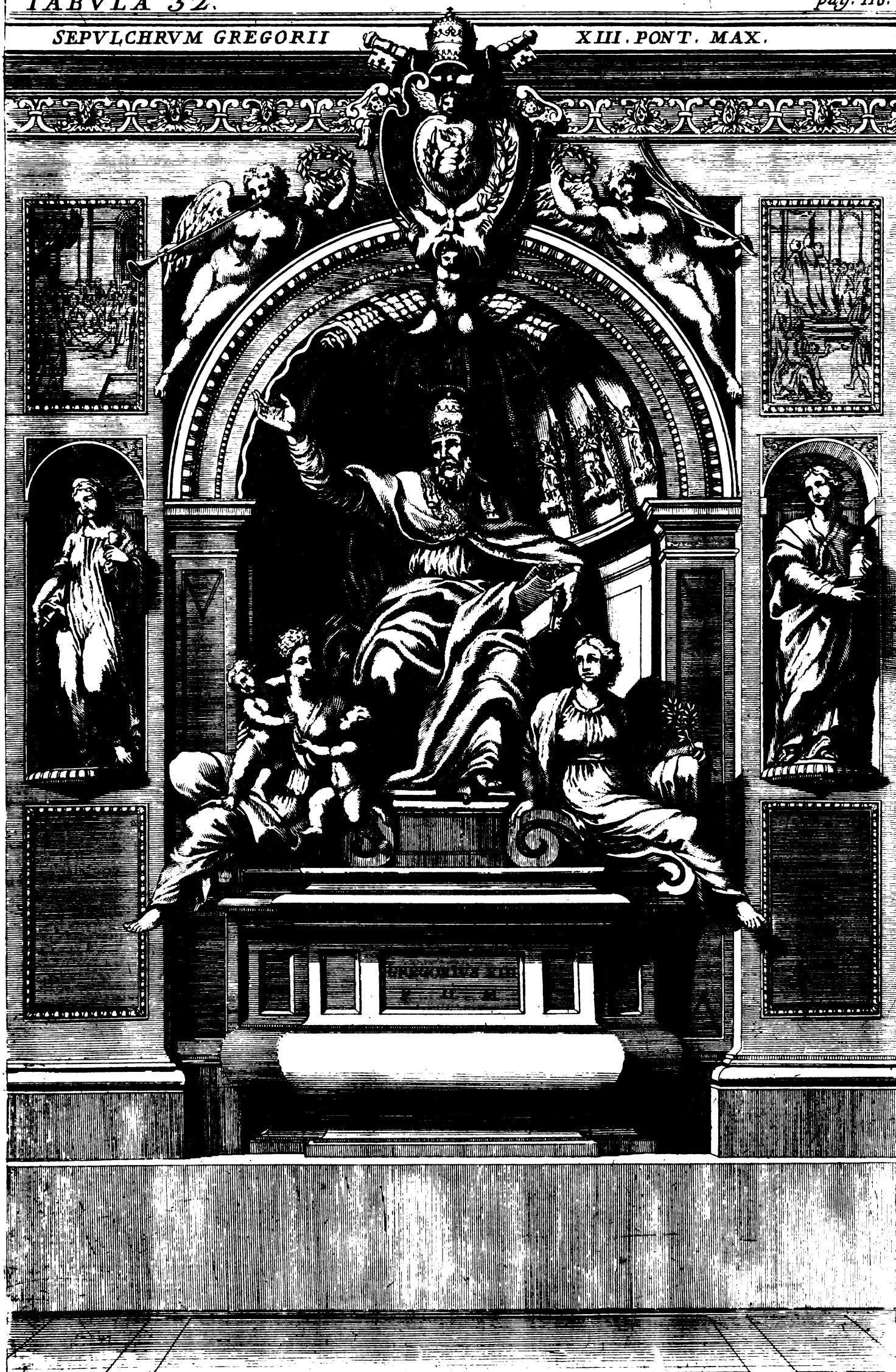
10. Parieti proximo Altaris Organum hæret, sub quo aditus patet in Sacellum Eucharistiæ dicatum, ubi Scalæ à Sixto V. extructæ, ut ab Aedibus Pontificiis in Templum Divi Petri clam populo descendere possint Pontifices.

11. In eodem Sacello Gregoriano hæret majoris Tholi Paraftatæ Altare Divo Hieronymo sacrum, ubi Hieronymus Mutianus ejusdem Sancti effigiem coloribus expressit.

12. In ambulatione, per quam itur ad sinistram crucis latus, propè eandem

SEPVLCHRVN GREGORII

XIII. PONT. MAX.

eandem majoris Tholi parastatam est Altare Divi Basilii Magni, cujus imaginem Hieronymus Mutianus inchoavit, Cæsar Nebbia confecit.

13. Huic opponitur janua, qua itur ad scalam choclidem, supra quam imago Christi Domini, Apostolorum pedes abluentis, à Joanne Balleono anno 1630. depicta. Huic ambulacro fornicem imposuit, & pavementum marmoreum stravit Clemens VIII.

14. Ex hoc ingredimur sinistrum Basilicæ brachium Boream versus extensum, in quo tria Altaria tribus in loculamentis visuntur columnis exornata.

15. Primum est Sancti Vincislai (quem falsò Sancti Ladislai Poloniæ Regis nuncupavit Martinellus) cujus iconem fecit anno 1630. Angelus Carosellus Romanus. Pag. 29.
Turrigius
MS.

16. Secundum est SS. Processi, & Martiniani, quorum imagines depinxit Valentinus Gallus. Balleonus
pag. 337.

17. Tertium Sancti Erasmi, depicti à Nicolao Pusino Gallo anno 1629. cum trecentorum scutorum pretio. Turrigius

18. In proximo ambulacro circa Parastatam, maximo Emispherio subjectam, in parte læva Altare est, in quo Divi Petri Navicula, quam Joannes Lanfrancus coloribus oleo mistis, mira solertiâ expressit anno 1628. Antè illum aliam similem posuerat Bernardus Castellus, juxta narrationem Martinelli pag. 32.

19. In opposita facie janua patet ad scalam choclidem, eique imminet tabula, in qua Andreas Camasseus de Mevania Divum Petrum expressit abluentem sacri Baptismatis aquâ Custodes Carceris.

20. Sub Tholo proximè imminenti Aræ collocatur Divi Michaelis Archangeli Dæmonium arcentis, à Cæsare Arpinate delineati. Animo inerat Urbani VIII. Summi Pontif. in singulis Sacellis sacras Imagines collocare marmoreo musivo expressas, iis ablatis, quas colorum pigmentis Pictores confecerant. Illæ enim parietum, marmorumque humiditate paulatim marcescentes, tincisq; corrosæ deperibant, & insignium Pictorum labores frustrabantur, cum ingenti Nummorum jactura, & indecoro tantæ Basilicæ apparatu. Quamobrem hanc sacram Imaginem musivo expressit Joannes Baptista Calandra Vercellensis tali arte peritissimus Artifex, ut ex ea pro cæteris compingendis præberetur exemplum. Verùm nimius musivi operis lævor intuentium oculos perstringens, & imaginum delineamenta in superfluo nitore occultans, Pontificis mentem ab incœpto deflexit. Balleonus
pag. 372.

In vita
Calandræ
MS. apud
Io. Bapt.
Maraldum.

21. Huic propinqua est Ara Divæ Petronillæ, quam Joannes Franciscus Guercinus pinxit. Tholum Bonarota superextruxit. In Trigonis ejusdem Divum Gregorium Franciscus Romanellus pennicillo expressit, Divum Bernardum Carolus Peregrinus, Divum Dionysium Guido Abbatinus, ultimam imaginem Andreas Saccus, omnes verò musivo opere efformavit Calandra Vercellensis.

22. In alio magnæ Parastatis latere hæret Ara, in qua tabula Divum Petrum exhibet, Tabidam ad vitam revocantem, depicta à Joanne Balleono Romano anno 1607. & à Josepho Montano deindè instaurata.

23. Opponitur huic Aræ Tumulus Clementis. X. Equitis Matthiæ
de

Fig. 33. de Rubeis curâ, erectus ab Eminentiss. Palutio Card. de Alteriis, in quo Hercules Ferrata marmoream statuam sedentem exsculpsit, stantem verò aliam Josephus Mazzolus Senensis, Tertiam Lazarus Marcellus Asculanus, Urnam Leonardus Retensis (quam Titus pag. 11. ait fuisse opus Ambrosii Parisii, sed falsò). Famas demùm, & Pueros Philippus Carcanus efformavit; sub Tumulo janua patet, iter præbens ad Templi cubicula. Talem Tumulum exhibet Tabula 33.

24. Ingredimur jam Basilicæ Apsidem in occidentali Plaga, à Bramante excitatam, à Bonarota absolutam, sub hac tria magna loculamenta, in quorum primo magnificentissimum ex ære Sepulchrum anno 1629. sibi statuit Urbanus VIII. & anno 1647. post ejus mortem Eques Berninus perfecit. In eo Colossea est Pontificis effigies ex ære, thiarâ redimita, extensâ dexterâ, sedensque benedicienti similis. Deorsum Urnæ locus supra triplicem basim, cum duobus hinc, atque hinc simulacris è marmore, quorum alterum in læva parte Justitiam Sepulchro incumbentem, & Pontificem respicientem exprimit, alterum in dextera Charitatem, ubera infanti præbentem. Supra Tumulum æneum Mortis simulacrum jacet, quæ in aperto volumine hos aureos characteres inscribere videtur: **URBANUS VIII. BARBERINUS PONT. MAX.** Quod opus publico plausu exceptum, Eminentiss. Card. Rapacciolo hujus ingeniosi carminis argumentum præbuit, hoc est:

Baldinucci.
in vita Bernin.
pag. 16.

*Bernin sì vivo il grande Urbano hà finto,
E sì ne' duri bronzi è l'alma impressa,
Che per togli la fe, la Morte stessa
Stà su'l Sepolcro à dimostrarlo estinto.*

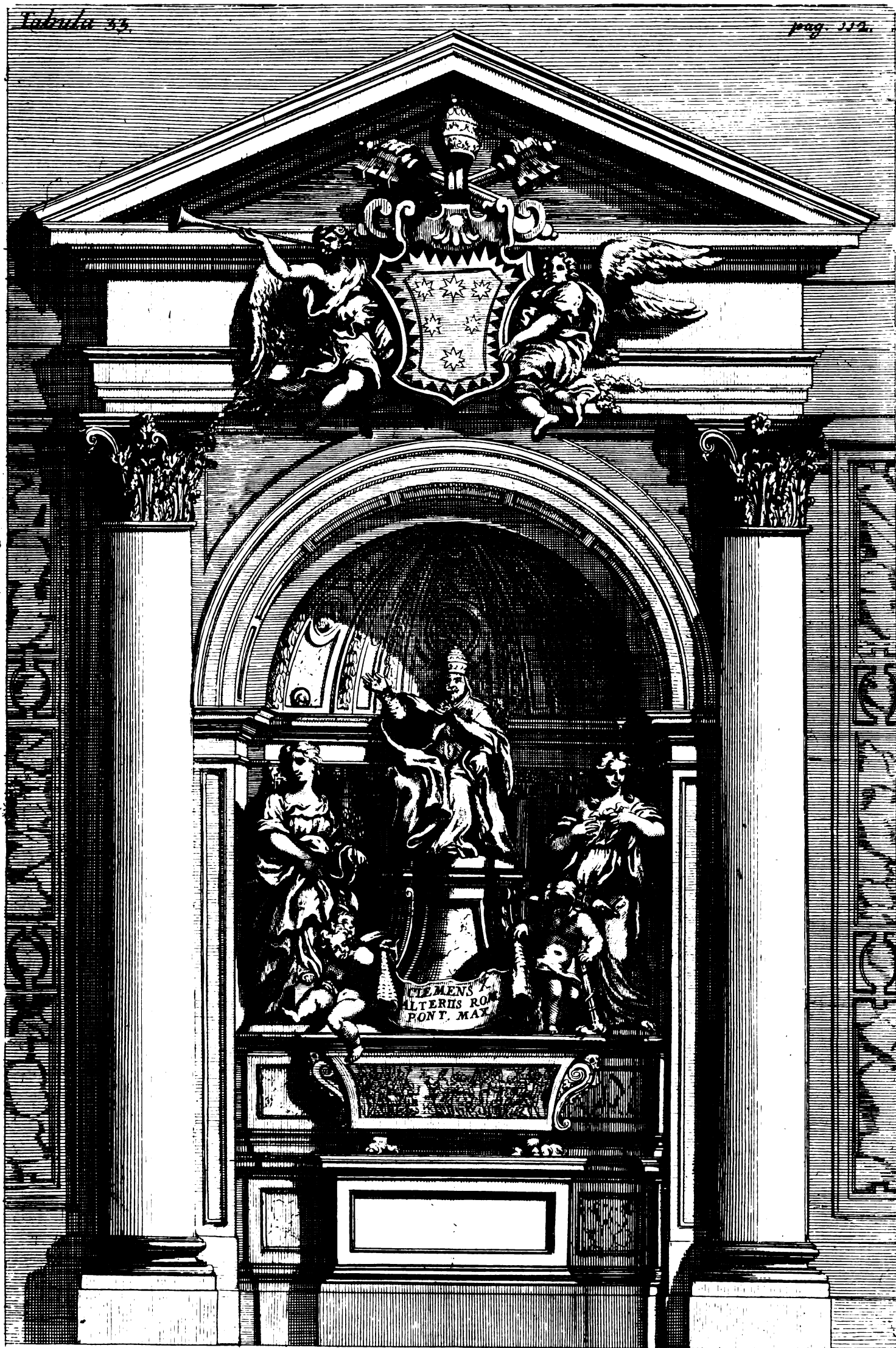
Fig. 34. Illud incæpit Berninus biennio antè Pontificis mortem, & mense trigesimo, eodem defuncto, absolvit, ut in adjecta Icone apparet.

Turrigius
MS.

Fig. 34.

25. Alterum huic oppositum loculamentum Pauli III. Monumentum continet, huc translatum anno 1628. ab Urbano VIII. & in tabula ænea incisum, quam adjecimus. Extabat olim in dextero loculamento Pilæ, maximo Tholo suppositæ. Eminent in eo statua Pauli ænea Pontificio in habitu expressa, duæ inferiores statuæ è marmore, sedentes ad Tumulum prolixè commendant Guilielmi à Porta Mediolanensis manus, animumque Pontificis. Hæc bina loculamenta binis columnis, & arcu exornavit Urbanus ex lapidibus Templi, quod Soli dicavit Adrianus Imperator, ut affirmat Turrigius, in Monte Quirinali, ubi nunc Columnensium horti, prostravitque solo idem Urbanus anno 1630. In hortis enim Columnensibus marmorei ædificii pars exurgebat, vulgò Maesa jam diruta. Blondus Turrim Mæcenatis falsò nuncupat. Alii partem Templi Solis pronunciant, quod ab Aureliano, auctore Flavio Vopisco, extructum est ad eam formam, quam viderat in Oriente, quod vestibus, & opibus in triumpho vectis instruxit; Senaculum, seu Curam Mulierum fuisse, ait Donatus, quam Elogabalus in Quirinali Mulieribus extruxit ad Conventus habendos, quibus avia ipsius Maesa nomine, & mater Soemis præfiderent, ut Lampridius innuit

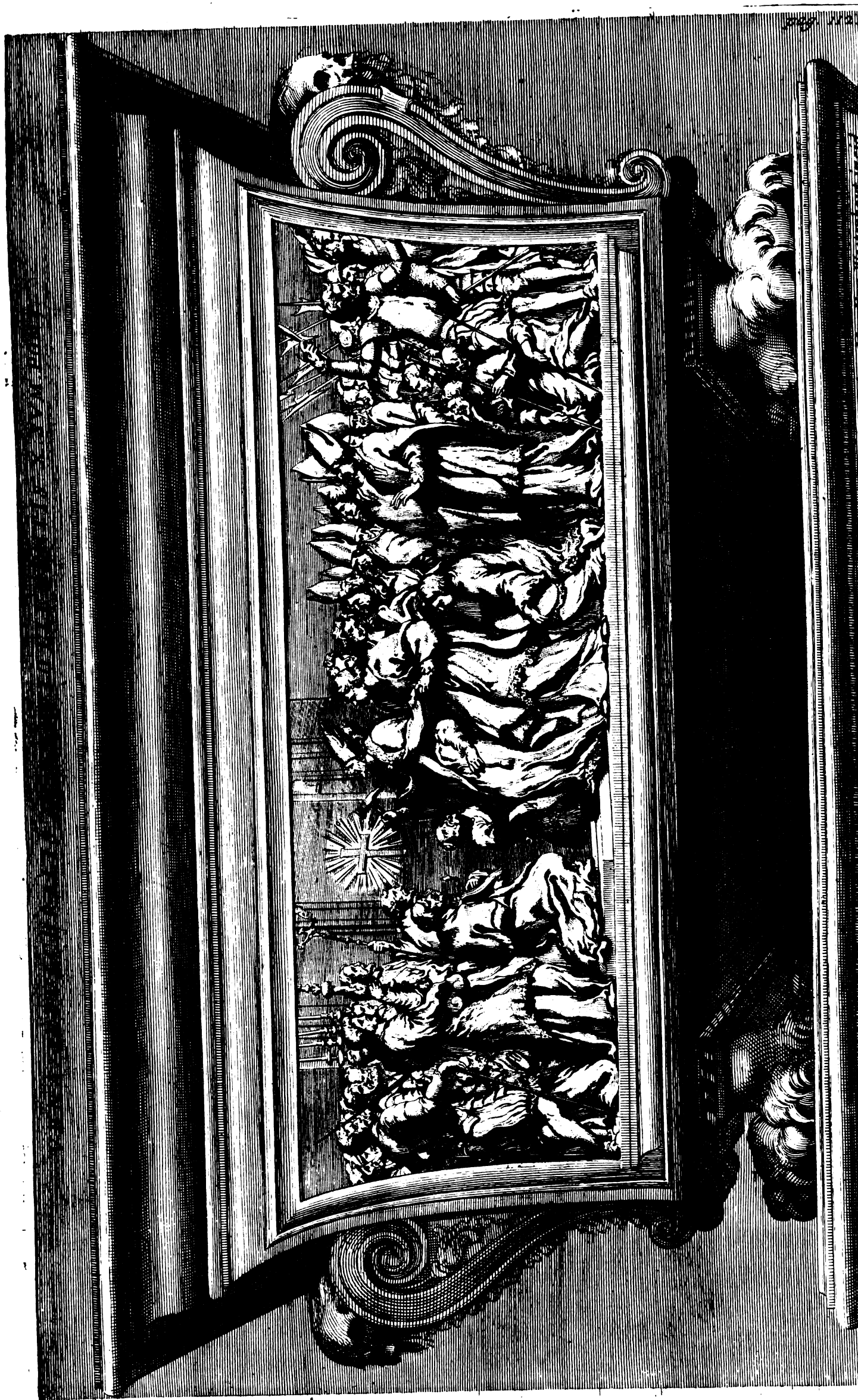
De Urbe
cap. 15. lib.
3.

Arnoldo Van Westerhout Sculp.

Alexander Specchi delin.

TABVLA 34

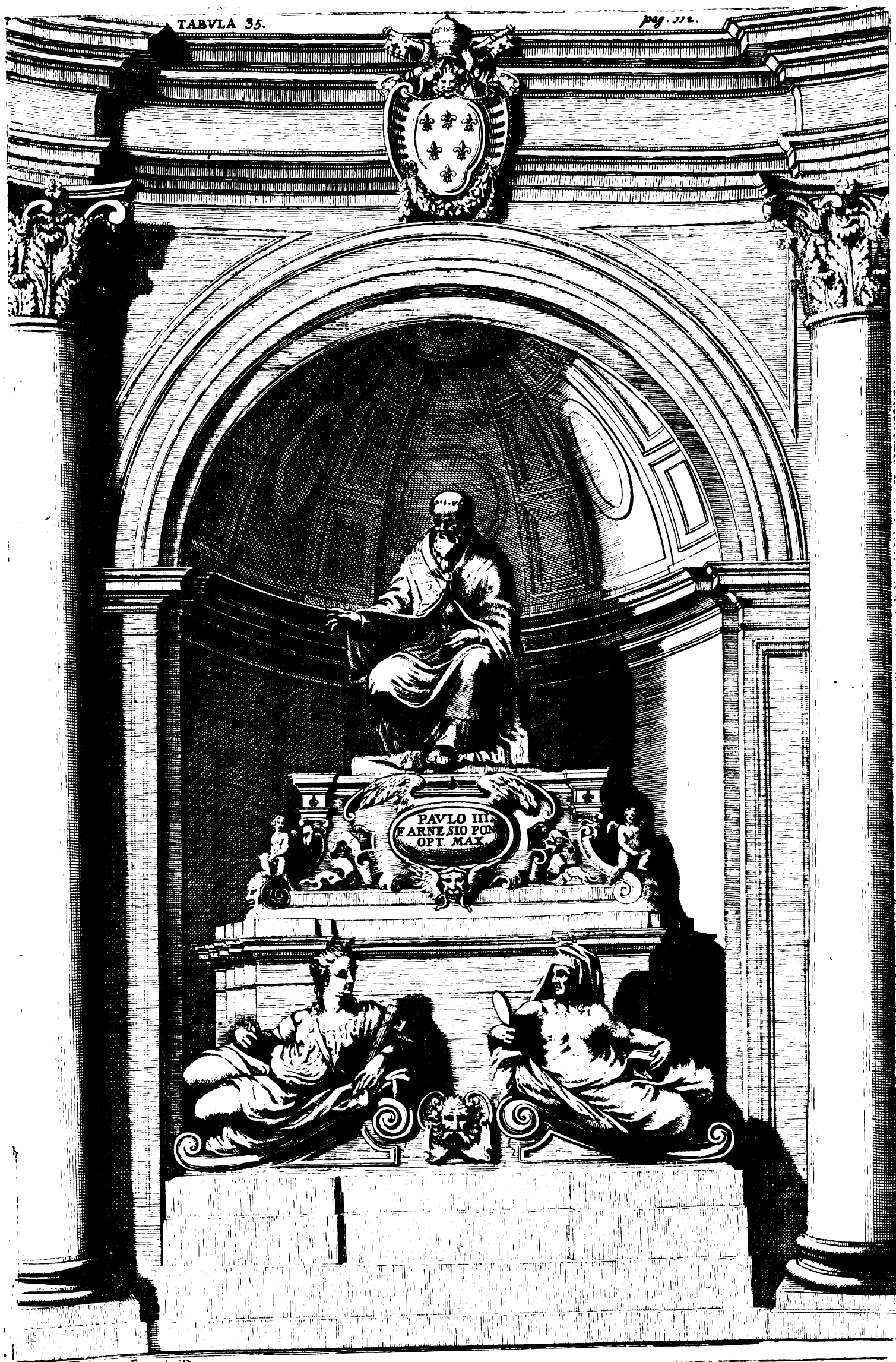
VRBANI VIII. SEPVLCHRVM

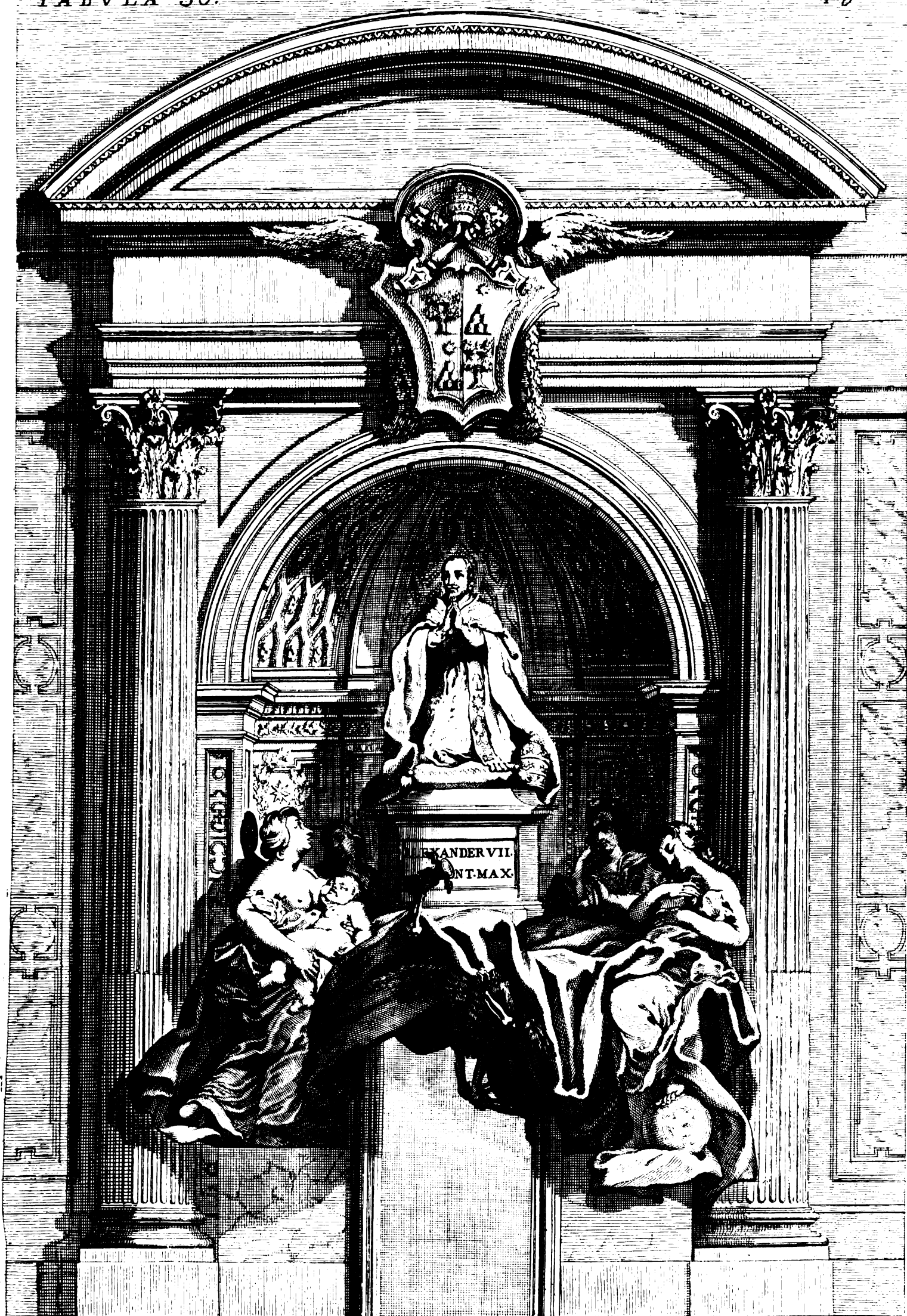
VRBANI VIII. PAPIE IN TLORENTI PONTI MAX.
IN VESTIGIO ANO LV MVEVM
EXCELSA ET ORNAVIT
IOANNES STANNETTI ARCHITECTVS

Joannes Alci inaid.

SEPVLCHRVM ALEXANDRI VII. AB EQVITE BERNINO EXCVLPTVM

Alexander Specchi delin.

Arnoldus Van Westerhout incid.

innuit in Eliogabalo. Fecit & in colle Quirinali Senaculum, idest Mulierum Senatum, in quo antè fuerat Conventus Matronalis, solemnibus dumtaxat diebus, vel fortasse Solis Templum, eodem in loco ab eodem Eliogabalo extructum, cujus, quæ particula supererat, magnis lapidibus compactus paries nuperrimè dirutus est, & ingentes columnarum spinæ sub terra inventæ.

In medio horum Tumulorum extat Cathedra Divi Petri, de qua infra dicemus. Properemus jam ad dexterum Basilicæ ambulacrum.

26. Ibi sub numero 26. inveniemus Aram, in qua extat imago Divi Petri ægro sanitatem impertientis, quàm Joseph Montanus restituit. Turri-
gius affirmat illam renovatam fuisse anno 1606. à Ludovico Ciccolino, sed
falsò. Ludovicus enim Ciccolinus Pictor Florentinus egregius illam incæpit
sub Clemente VIII. perfecitque sub Paulo V. ut enarrat in ejus vita Balleonus
pag. 153. & Abbas Philippus Titi pag. 10.

Turri-
gius
MS.

27. In opposita parte ostium patet ad cubicula Canonorum du-
cens, supra quam Tabula exhibet Salvatorem Petro claves tradentem, anno
1629. ab Antonio, dicto Pomerancio, coloribus elegantissimè expressum.

28. Huic ambulacro proximus est Tholus minor à Michaeli Angelo
Bonarota constructus; in ejus partibus angularibus Joannes Calandra musivo
expressit Divum Thomam Arpinatem, & Sanctum Joannem Damascenum
ab Andrea Sacco delineatos, & alias duas imagines pictas ab Equite Lan-
franco. Cæteras à Joanne Francisco Romanello dispositas, Guidobaldus
Abbatinus, cum Calandra perfecit. Tholi verò fornix ornatum expectat.

29. Sub Tholo duo extant Altaria, alterum Sancti Leoni, alterum
verò

30. Beatissimæ Virgini dicatum. In primo Eques Algardus sub
Innocentio X. opere anaglypto in marmore exsculpsit Sanctum Pontificem
Attilæ Gotorum Regi minitanti. In secundo est imago Deiparæ è veteri
Basilicæ columna illuc adducta, & vario lapide ornata à Jacobo à Porta,
sub Clemente VIII.

31. In angulari proximo ambulacro sub eodem Pontifice idem Ar-
chitectus ornamenta pavimenti, & testudinis cæteris omninò similia com-
posuit. In eo contra Parastatam magni Tholi conspicitur janua, per quam
ad Templum Divæ Marthæ aditus patet. Illi imminet Sepulchrum Ale-
xandri VII. pulcherrimis statuis ornatum sub Innocentio XI. juxtà delinea-
tionem, quam Eques Berninus fecerat, Alexandro adhuc vivente. Illud
describit Baldinuccius, ubi refert Siparium è lapide Jaspide antè januam
effictum esse; æneum Mortis simulacrum manu admota, dum illud remo-
vet, ut ingrediatur, altera supremum vitæ diem ostendit in clepsidra Ale-
xandro Pontifici, quatuor marmoreis signis stipato, quorum primum ex-
primit Justitiam, Prudentiam secundum, tertium Charitatem, ultimum
Veritatem, quam omni ferè amictu exutam sacram dedecere Basilicam cum
arbitraretur Innocentius XI. ænea, & dealbata veste circumtexit Berninus,
ut piissimæ Pontificis menti obsecundaret. Tumulo coronidem efformat
Gentilitium Ghisæ Gentis stemma, duabus marmoreis alis sustentatum,
eo modo, quo in apposita Tabula 36. exprimitur.

In vita
pag. 58.

Fig. 36.

P

32. Propæ

32. Propè verò Parastatam ex adverso Ara est Divo Petro sacra; ubi Franciscus Vanni Senensis egregiè pennicillo pinxit anno 1607. Simonem Magum precibus Divi Petri in terram decidentem.

33. Ex supradicto ambulacro ingredimur dexterum crucis brachium, seu Templi Aream ad meridiem positam, quam dicunt Regis Christianissimi. Hujus denominationis origo fuit à Sacello Sanctæ Petronillæ eodem in loco collocato, antequam nova Basilica extrueretur, quod Sacellum Ludovicus Galliarum Rex restauravit, dotavitque duos Sacerdotes, qui inibi quotidie sacra peragerent. In ea simili ornatu fornicem decoravit Jacobus à Porta sub Clemente VIII. Ibi visuntur tria Altaria, sicuti in opposita Templi facie. In parte læva est Altare Divi Thomæ Christi latus explorantis, à Dominico Passignano depicti.

Pag. 397.
De 7. Eccl.
pag. 30.

34. In parte dextera Altare SS. Valeriæ, & Martiali dicatum, quorum imagines fuisse depictas à Friderico Zuccaro ait Fontana. Martinellus autem ab Antonio Spadarino, & quidem veriùs; nam Joannes Balleonus, qui vitam Zuccari descripsit, hoc opus inter cætera non recenset.

In MS.

35. In eorum medio Ara extat SS. Simoni, & Judæ erecta, quos depinxit Augustinus Ciampellus Florentinus anno 1629. eique trecentos nummos fuisse datos, affirmat Turrigius.

36. Ulteriùs progredienti aliud ambulacrum patet, in cujus parte dextera ad Sacrarium pergunt Sacerdotes per januam, supra quam collocata videtur imago Sancti Petri Dæmonium fugantis, quam Joannes Franciscus Romanellus in pariete depinxerat, hæc olim extabat, ubi nunc Alexandri VII. Sepulchrum, superiùs indicatum num. 36.

37. Contra illam Altare collocatum fuit, in quo à Dominico Passignano Florentino Divus Petrus cruci affixus expressus fuit anno 1607. sed ob temporis injuriam penè nunc oblitteratus.

Balleonus
pag. 349.

Pag. 379.

38. Post ambulacrum quartus invenitur Tholus Sacello imminens, quod Clemens VIII. contra Gregorianum extruxit. Ejus arcuatus paries musivo, foliatoque ornatu decoratur; in angulis, & areolis, fenestris adjacentibus Marcellus Provenzalìs cum Paulo Rossetto, ex Christophori Roncalli delineamenti tessellatum opus composuit. Imagines verò SS. Ambrosii, Augustini, Cypriani, & Joannes Chrysostomi delineavit anno 1604. Antonius Pomerancius, ut narrat Turrigius in suis MS. De hoc Sacello loquens Pater Donatus hæc habuit. Clemens VIII. Sacello Gregoriano objectum, & multa Pictorum, Plastarum, Sculptorumque præcellentium arte decoratum haud æquo splendore perfecit, eodemque tempore Angelorum, Sanctorumque lucentes effigies in Tholi interiore camera vermiculato emblemate coagmentandas curavit, tum cælatis è marmorato interseptis aurum inducendum, tum variegato, scætilique marmore sternendum pavementum, tum reliquos cellarum parietes, lævigatis lapidum segmentis vestiendos, universamque Templi concamerationem, tectorio loricatam bracteis aureis distinguendam, atque ejusdem quadratos loculos inserto rosarum auro illuminandos.

39. Hujus Sacelli Aram Divo Gregorio Magno erexit Clemens VIII. ejusque, quæ nunc extat, imaginem è gleba Vaticani Soli sanguinem exprimentem,

Hieronymus Fronas incidit

inentem, ut cujusdam Legati infidelitatem evinceret; illam fuisse depictam anno 1628. ab Andrea Sacco affirmat Torrigius. Martinellus verò ait, sed immeritò, eam opus fuisse Mutiani. Hoc Sacellum Titus appellavit Gregorianum, sed falsò. Clementinum enim vocitatur ob Clementem VIII. ejusdem fundatorem. Oppositum quidem dicitur Gregorianum à Gregorio XIII.

In MS.

Pag. 26.
De Sept
Eccles.

Pag. 16.

40. In dextero pariete post angulum Sacelli janua est, quæ ducit ad Chorum, ubi Musici Divinas laudes modulantur; eidem Organum imminet, quod olim Alexander VI. in antiqua Basilica collocavit.

41. Propè Sacellum supradictum quarta maximi Tholi Parastata, ambulacrum efficit; illi adjacet Altare contra aditum minoris Basilicæ navis collocatum, in quo Christophorus Roncallus SS. Petrum, & Andream mirifica pennicilli arte delineavit anno 1607. Narrat Torrigius columnas hujus Altaris exculptas fuisse è majori columnâ fortè inventa sub glebis vineæ cujusdam Latomi, Constantini nuncupati, cui pro pretio centum nummi soluti fuere.

In MS.

42. Ingredimur jam minorem Basilicæ navim, juxtà meridiem protensam, totidem Altaribus, ornamentisque ditatam, quot in alia ad septentrionem numeravimus. In ejus initio sese offert Leonis XI. Monumentum, quod Alexander Algardus Bononiensis, aureo equitis torque ab Innocentio X. nobilitatus, circa an. 1650. delineavit. In eo videtur Leonis simulacrum ab ipso Algardo exsculptum. In parte dextera Regiam majestatem marmorea statuâ expressit Hercules Ferrata, in sinistrâ verò Liberalitatem. Joseph Peronus, ambo Algardi discipuli, quæ omnia in apposita Tabula 39. repræsentari curavimus. In adverso situ Innocentii XI. cadaver sine ullo sepulchrali ornatu requiescit.

Fig. 39.

43. Imminet proximus Tholus in elypsim concinnatus; sed nullo picturæ ornamento decoratus. Sub eo janua maxima patet ferreis cancellis, ære exornatis, munita; aditus est in Canonicorum ædem. Cancellis imposita est effigies Divi Joannis Chrysostomi, quam Abbatinus depinxit. In Ara verò imagines Divi Chrysostomi, Divi Francisci Assisiatis, & Divi Antonii Patavini, cum Angelico Choro Simon Uveth Gallus singulari arte expressit anno 1626. Omnium tamen opera superat statua Beatissimæ Virginis, Filium exanimem in gremio gerentis, quam Michael Angelus Bonarota, non dum annum agens vigesimum quintum jussu Cardinalis, qui Rovanus communiter vocabatur, exculpsit. Hæc diu collocata mansit in Sacello Sanctæ Petronillæ Regis Gallorum nuncupato, deindè in Sacello Virginis, à Febribus dictæ. Exculpsit illam Michael tanta artis peritia, ut intuentes in admirationem pariter, & pietatem inducat.

Hanc Statuam, ut celebraret Joannes Baptista Marinus, sic cecinit; Madrig. 158

Sasso non è costei.

Che l'estinto Figliuolo freddo qual ghiaccio

Softien pietosa in braccio,

Sasso più presto sei

Tù, che non piangi à la pietà di Lei;

Anzi sei più che sasso

Che suole anco da' sassi il pianto uscire,

E i sassi si spezzaro al suo morire.

Rursus idem Auctor de Filio in sinu Matris expresso:

Angel fù de' Celesti

Quel, che'l buon Duce Hebreo da morte oppresso,

Chiuse già su'l gran Monte in pietra oscura.

Angel terreno è questi,

C' hor vivo il rende entro il gran Tempio espresso.

Giudice hor sia Natura

A qual' Angel più deggia

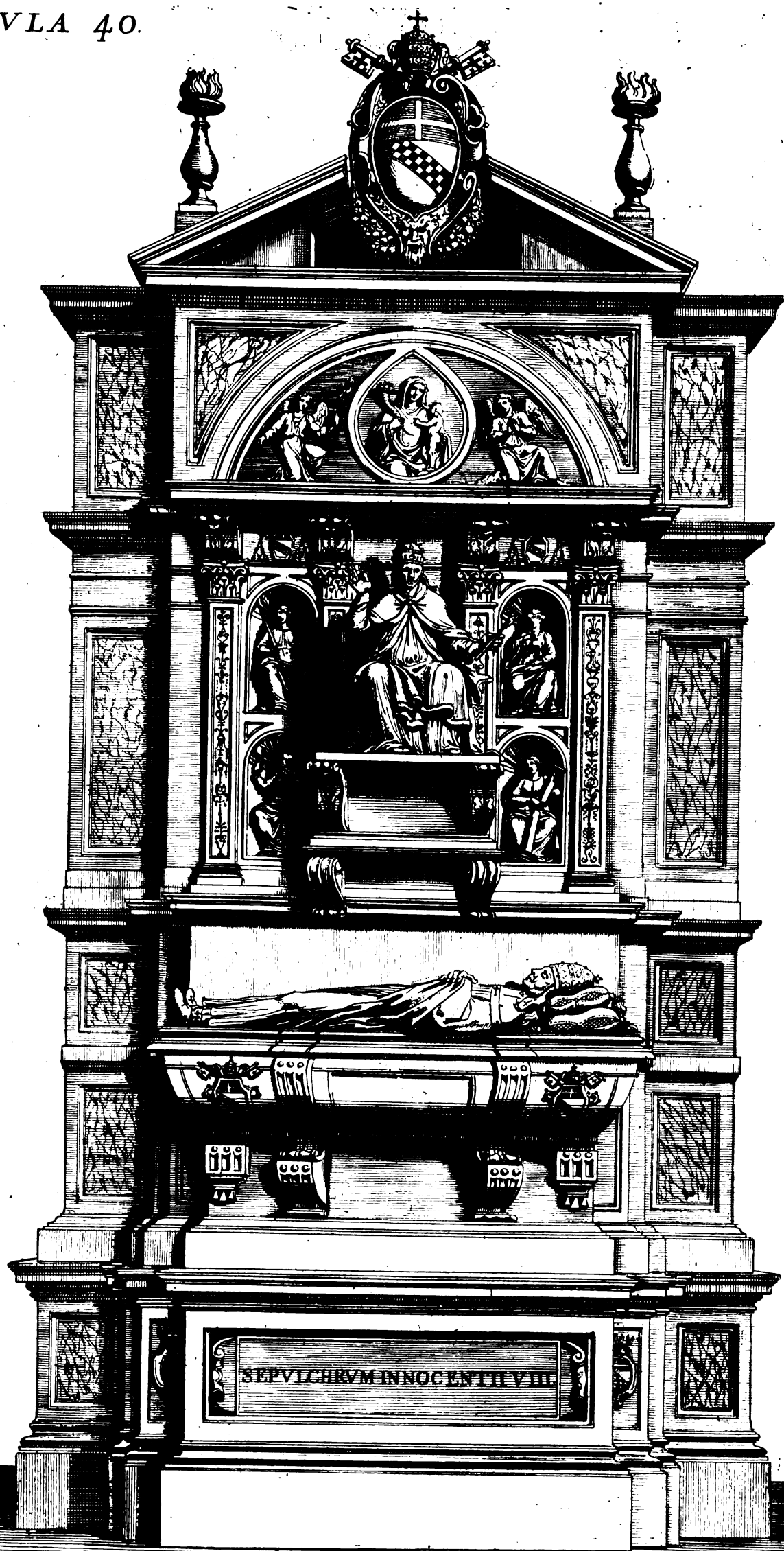
L' Imago, ò in carne altrove, ò quì scolpita

Al Dator de la Tomba, ò de la Vita.

Artificem tamen reprehenderunt nonnulli, quòd seniore[m] Matre-
Filium, & juniorem Filio Matrem effinxerit. Causam verò ab illo inqui-
renti Ascanio Condivo ejus familiari, respondit Michael; non temerè, sed
jure à se id factum; quandoquidem Deiparam Virginum dotes decebant,
quæ Puerperii damnis non subjacent, floridam juventæ venustatem, ut plu-
rimum deturpantis. Redemptoris verò corpus pœnis consumptum, eam
ætatem indicans, à se efformatum, in qua mortem obiit.

Hæc Aedes, quæ Auctore Vitruvio latinè dici potest Cantilenarium,
Gregorio XV. rerum potiente, tectorio loricari ornarique cœpta; qua de
re in circulo laternæ illi imminentis hæc verba scripsere; *Gregorius XV.*
Pont. Max. an. 1622. Pont. 2. Concameratione deindè aspera torreumatis,
& oculis sigillatis, inauratisque, succedente Urbano VIII. resplenduit.
tunc quoque indita nobilis materiæ subsellia, sed nobiliore Sculptorum
artificio elaborata, ut Divinas laudes sacrorum Ministrorum Chorus com-
modius posset enunciare. Illum autem componit Archipresbyter, Vicarius,
Canonici num. triginta, Beneficiati triginta sex, Clerici pariter Beneficiati
viginti sex, Cappellani decem, inter quos quatuor dicuntur Innocentiani,
Clerici minores quatuordecim, Cantores denique triginta. Plasticum opus
perfecit Joannes Baptista Riccius Novariensis anno 1622. Anno deindè
1627. tabulæ marmoreæ Parieti affixæ fuerunt, in quibus Ugo Ubaldinus
Florentinus Basilicæ Canonicus hæc monumenta inscripsit, videlicet in parte
Altaris dextera.

Ascanius
Condivus
in vita pag.
12.

Petrus San. Bartholae incidit

MDCXXVI. mense Majo die prima .

» Sub hoc Altare, facta solemni processione, repositum fuit Corpus
 » Sancti Joannis Chrysostomi, unà cum infra-scriptis Reliquiis, videlicet:
 » De Velo Beatæ Mariæ Virginis; De Spatula Sancti Stephani Protomar-
 » tyris; De Costa Sancti Laurentii Martyris; De Spina Sancti Sixti Papæ,
 » & Martyris; De Sanguine, qui fluxit à latere Beati Francisci stigmatizati;
 » De Capillis, de Cilicio, de Tunica, de Habitu ejusdem, in quo mortuus
 » est; De Cute Capitis Sancti Antonii de Padua, sicut in instrumento cele-
 » brato per Dominum Joannem Baptistam Nardinum publ. Notar., à
 » quo &c.

In parte autem sinistra sic:

MDCXIII. mense Julio die xxii.

» Illustris. & Reverendis. D. Scipio Cardin. Burgheius hujus Basilicæ
 » Archipresbyter, olim Archiepiscopus Bononiensis, facultate sibi vigore
 » suorum Privilegiorum competente, qua à Sanctiss. Domino Nostro Ur-
 » bano VIII. specialiter ad hoc concessa, hoc Altare continens Corpus San-
 » cti Joannis Chrysostomi, cum Reliquiis in altero marmore in cornu
 » Evangelii notatis, juxta consuetum ritum consecravit, & in honorem
 » Conceptionis Beatæ Mariæ Virginis, S. Joannis Chrysostomi, SS. Fran-
 » cisci, & Antonii de Padua dedicavit, & Indulgentiam centum quinqu-
 » ginta dierum in die anniversario consecrationis visitantibus concessit.

44. Extrà Aedem dictam in parastadis intercolumnio porta aditum
 præbet ad alium chorum, quem Musici ascendunt. Illi opponitur Sepul-
 chrum Innocentii VIII. ex ære conflatum ab Antonio Pollajolo.

Fig. 40.

45. Post illud patet Beatæ Virgini dicatum, in Templo sese offe-
 renti, à Francisco Romanello coloribus egregiè depictæ ablatâ tabulâ, quam
 depinxerat Dominicus Passignanus tempore penitus consumpta. Hanc Aram
 dicatam esse Beatæ Virgini adeuntem Elisabetham falsò scripsit pag. 395.
 Eques Fontana. Imminet Tholus, qui Cyri Ferri picturâ decorandus erat,
 sed illo morte jam consumpto, alterius Artificis ornatum expectat.

Balconus
pag. 332.

46. In proximo intercolumnio adsunt scalæ choelides, per quam ad
 omnes Bablicæ contignationes superiores ad tectum usque ascendere possunt
 etiam Jumenta cæmentis onusta.

Antequàm proximum Sacellum adeamus, notandum hîc est, multas
 ex relatis hûc usque picturis, temporis diuturnitate, magisque ob innatam
 humiditatem valdè corrosas fuisse, & aliquas brevi temporis decursu omninò
 oblitterandas. Huic pretiosarum tabularum jacturæ occurrere studebat Illu-
 strissimus Præsul Oeconomus Fabricæ Joannes Carolus Vespinianus, cum
 fortuitò se obtulit Joseph Montanus, è patre Pisaurensi Laureti natus an-
 no 1641. Hîc non minùs ad picturæ nobilem Artem, quàm ad Poësim
 pro-

proclivis utriusque studiis mentem suam exercuit, atque præcipuas Italiæ Urbes perlustravit, ut aliorum exemplo ingenium excoleret, tantumque profecit, ut in plures nobiles eruditorum Academias adoptari demeruerit. Cum autem, Romam profectus anno 1687. in Templo Vaticano contempleretur præclara insignium Pictorum opera penè consumpta, non tam temporis edacitate, quàm humiditate parietum, & nitrosa carie corrosa, ac oblitterata, mente coëpit agitare, nùm aliquod remedium adhibere fas esset, quo jacturæ pretiosarum tabularum occurreret, atque in posterum ab injuriis servaret incolumes. Ingeniosi hujus Artificis votis Cœlum arrisit. Utramque Provinciam obtinendi modum post varia experimenta excogitavit, paratumque sese obtulit ad eas administrandas, cum sibi à Fabricæ Vaticanæ Præsidibus facultas concederetur. At cum ob rei difficillimæ novitatem nimis ille sibi tribuere pluribus videretur, nihili ejus oblationem primum fecerunt; sed re postea consultius perpensa, tabulam illi concesserunt, palmis triginta quatuor altam, & novemdecim latam, in qua Tabidam, Eques Baleonus expresserat, penè omninò consumptam, ut in ea oblatam à se artem exerceret, præberetque argumentum, quo fidem in posterum, apud omnes lucraretur. Impositam sibi provinciam aggresso, non defuerunt, qui affirmarent à Montano iterum exprimi suo pennicillo, quæ Baleonus peritiori arte depinxerat. At quam aberrarent à veritate facillè Montanus detexit, reddiditque post menses aliquot Vaticani Templi Præsidibus ipsam Baleoni picturam in pristinum statum redactam, plausumque publicum retulit, quo peritissimi Viri solertia summis laudibus efferebatur. Quamobrem eadem arte, jussu Sacræ Purpuratorum Congregationis super Fabricâ deputatæ, renovavit tabulam, in qua Lanfrancus Divi Petri Naviculam expressit: Divum Petrum ægro sanitatem reddentem, à Civolo depictam: eundem Apostolum cruci affixum coloribus expressum à Passignano; Sanctum Sebastianum à Dominichino: Beatam Virginem in Templo se offerentem à Romanello: tabulam Ananiæ à Pomerancio; Sanctam Petronillam à Quercino. His usque ad præsentem diem peractis, tanti Viri peritiam non exiguo munere dignum judicarunt Eminentissimi Patres; quamobrem solutis primum quingentis & quinquaginta nummis, alios duodecim singulis mensibus eidem erogari dum viveret, communi decreto sanxerunt; quod piissimus Pontifex Innocentius XII. probavit. Decretum autem fuit hujusmodi:

Ex Congregatione Generali Rever. Fabricæ Sancti Petri
die 16. Junii 1694.

„ Josepho Montano Pictore offerenti se velle restaurare omnes picturas,
„ & jcones Altarium in Basilica Vaticana deteriorationem offendentes ob
„ aeris humiditatem, prout jam cum experienciâ admirabili restauravit pi-
„ cturas Lanfranchi, Equitis Baleoni, Ludovici Civoli, & Equitis Passi-
„ gnani, quæ evidentissimè deperditæ erant, & à tempore quasi fractæ,
„ & petenti sibi assignari condignum aliquod salarium ejus vita durante,
„ ne dum pro restauratione picturarum prædictarum, verum etiam pro
illarum

„ illarum conservatione, & manutentione, Eminentissimi Domini fue-
 „ runt in voto acceptandi oblationem dicti Montani, & assignandi scuta
 „ duodecim quolibet mense illius vita durante, cum pactis concordandis
 „ cum Domino Oeconomo Fabricæ, si Sanctissimo placuerit, cui man-
 „ darunt per Secretarium fieri plenam hujusmodi resolutionis relationem.

CAPUT XXII.

De ultimo Sacello, ubi Sacri Baptismatis Fons asservatur.

LTIMUM demum sub simili tholo Sacellum collocatur, ubi quondam sub Urbano VIII. Divi Petri Cathedra servabatur. In eo testudinis ornatum Eques Gaspar Cælius anno 1628. composuit, pueros verò, & alia ornamenta Berninus anno 1629. collocavit. Nunc loco Cathedræ Sacrum Baptismatis Fontem continet, sub Innocentio XII. feliciter regnante ædificatum, sed antequàm illum exponamus, aliqua huc revocanda sunt, quæ in veteris Basilicæ ichnographiâ, quàm brevissimè indicavimus num. 31. ubi diximus Fontem extitisse antè Sacellum Divi Joannis Baptistæ dicatum; circa quem aliqua notanda sunt, videlicet in ipso ortu Evangelicæ Religionis certum locum Baptismo non assignari, sed in Fluviiis, vel Fontibus obviis baptizari credentes. Patet ex Lucæ Act. 8. ubi sermo est de Eunuchi Reginæ Candacis petentis à Philippo Baptismum: *Et descenderunt uterque in aquam Philippus, & Eunuchus, & baptizavit eum.* Sic Petrus iussit baptizari Cornelium in ipsa domo ejus, sic Paulus in Carcere Custodem baptizavit; sed quia tempore persecutionum publicus locus tutus non erat, alius deputatus fuit secretus quidem, & ita commodus, ut latice ubertim pueros exhiberet. Tempore enim Apostolorum trina mersio necessaria erat ad innuendam Divinæ Trinitatis confessionem, ad quam non modica aqua requirebatur. Omnia hæc innuit sermo Walfridi sic [Initio in Fluminibus, in Fontibus, in Domibus, in
 „ Carceribus, in Viis Baptisma administrabatur, crescente verò rerum pro-
 „ gressu, ac temporum, Religionis honore institutionum Ecclesiasticarum
 „ usque ad plenitudinem decus crevit, & mystici hujus lavacri gradatim
 „ in majus celebratio]. Itaque Cœmeterium Vaticanum, in quo Apostolorum Princeps recondebatur salutari Baptismatis Fonte decorabatur, quo Sanctissimi quondam Pontifices, ac ipsemet Apostolus Petrus (ut Arringus affirmat in Româ subterr.) ad Christi Fidem venientes sæviente persecutione abluebant. Ex quo aliqui idem Cœmeterium nomen Fontis S. Petri sortitum fuisse putant, inter quos Onuphrius Panvinius. Hujus Baptismatis Fontis, Liberio Ecclesiam regente, cum venæ aquarum, quæ ab imminente monte stillabant, fistulis perfractis in Cœmeterium dilaberentur, ne mortuorum corpora labefactarent, monte exciso, exsiccatis aquis, ac reperto Fonte, salutaris Baptismi curante Mercurio Diacono, sacrum usum in Vaticana Basilica restituit. Quem Fontem Prudentius in hymno, quem de
 Petri

Apud Sau-
 sai pag. 180.

Lib. 2. c. 4.
 num. 20.

Baron. ann.
 tom. 4. sub
 an. 384.
 Romani 18.

Petri passione cecinit , clarè ostendit ad sua usque tempora in Vaticano Cæmeterio Fidelium usui perstitisse .

In tabula marmorea , quæ extat in subterraneis Cryptis Vaticanæ Basilicæ monumentum est de hoc Fonte Sancti Petri olim dilapso , ac disperso , ubi legitur :

PAULUS V. PONT. MAX.

Carmina à Sancto Damaso Papa I. antè anno M CC L. ob exsiccatam ab se humiditatem in veteri hujus Basilicæ pavimento multorum in Christo quiescentium memorias labefactantem edita , suoque jussu hoc marmore incisa ad venerandæ antiquitatis monumentum piè servatum ex Templi ejusdem ruinis hic reponi mandavit anno M DCVII.

S. Damas.
carm. 39.

Sunt insuper in iisdem Cryptis Vaticanis carmina , quæ ipse musarum cultor Damasus lapidi incidit sic :

*Cingebant latices montem , teneroque meatu ,
Corpora multorum cineres , atque ossa rigabant ,
Non tulit hæc Damasus communi lege sepultos
Post requiem tristes iterùm persolvere pœnas .
Protinus aggressus magnum superare laborem
Aggeris immensi dejecit culmina montis ,
Intima sollicitè scrutatus viscera terræ
Siccavit totum quidquid madefecerat humor .
Invenit Fontem , præbet qui dona salutis
Hæc curavit Mercurius Levita fidelis .*

Tom. 4. ad
ann. 384.
num. 19.

Quem Fontem adeò insignem à Sancto Damaso restitutum , cum primò Liberius vidit absolutum , lachrymatum esse præ gaudio affirmat Baronius , citatus à Phœbeo pag. 45. & Illustris. Ciampinus pag. 59. De Sacris Aedificiis num. 31. refert initio fuisse pretiosissimam concham è marmore alabastrino , in quam cæco meatu per fistulas erumpebant aquæ , quibus Liberius Pontifex à Sabbato Pentecostis in Dominicam octo ferè mille octingentos decemque Cathecumenos baptizavit . Nec ommittendum est miraculum , quod factum vidit Benedictus Presbyter in eodem Fonte , illudque narrat in vita Sancti Damasi his verbis :

In Bibl.
PP. to. 27.
pag. 67.

„ Sabbato Paschalis festivitatis dum turbæ sese comprimerent ad Baptismum , puerulus de manu Sacerdotis elapsus est , atque in uno Fonte
„ demersus , & post spatium ferè unius horæ , dum sperarent omnes jam
„ mortuum , quidam vir Mansionarius ipsius Ecclesiæ in fiduciam Sancti
„ Damasi proiciens se in Fontem , & abstrahens eum secum saluum , &
„ illæsum reduxit .

Ubi notandum est Fontem illum spatiosum fuisse , ac profundum , ut nempè regenerandos per trinam immersionem recipere posset , prout ritus Baptismi eo tempore ferebat .

Eundem

Eundem Fontem Leo III. qui vivebat anno 800. renovavit columnis porphyreticis, narrante Anastasio his verbis: Pag. 196.

„ Hic autem præcipuus Pontifex Divinitus inspiratus Baptisterium, ubi
 „ supra conspiciens, quia jam præ nimia vetustate ruinæ proximum inerat,
 „ & quia angustior locus populo existerat, qui ad Baptismum veniebat,
 „ idem Præsul à fundamentis ipsum Baptisterium in rotundum ampla lar-
 „ gitate construens in meliorem erexit statum, atque sacrum Fontem in
 „ medio largiori spatio fundavit, & in circuitu columnis porphyreticis de-
 „ coravit, & in medio Fontis columnam posuit, & super columnam agnum
 „ ex argento purissimo fundentem aquam, qui pens. lib. decem & octo,
 „ & uncias decem. Huc usque Anastasius.

Franciscus postea Ursinus Urbis Præfectus sub Nicolao eundem Fontem dotavit in honorem Sancti Joannis Baptistæ. Turrigius MS.

Hac autem nostra ætate eo Cœmeterio, ac Fonte oratione diruto, aliquot earum aquarum scaturigines Urbanus VIII. in Fontem corrivavit propè aræ Vaticanæ porticum, & tandem sub Innocentio X. repertæ cum antiquo aquæductu in pulcherrimum Fontem congestæ sunt, eidemque Liberium Pontificem populum abluentem in marmore exsculptum addidit, ne tantæ rei memoria aboleretur cum hac inscriptione:

AQUAM VATICANI COLLIS
 INCERTO OLIM A CAPITE DEERRANTEM
 A BEATO DAMASO INVENTA SCATURIGINE
 AD LAVACRUM NOVAE GENERATIONIS,
 IN FONTEM CORRIVATAM
 RURSUS AMISSAM
 INNOCENTIUS X. PONT. MAX.
 CONQUISITAM, REPERTAMQUE,
 AC MIRE PROBATAM
 FONTI RECENS EXTRUCTO RESTITUIT
 UT IN URBE AQUIS PEREGRINIS
 AFFLUENTE
 AEDES VATICANAE SUAM HANC HABERENT
 GEMINA SALUBRITATE GRATIUS
 HAURIENDAM
 ANNO DOMINI MDC XXXIX.
 PONTIFICATUS SUI V.

Extat hic Fons in primo atrio Vaticanæ Palatii in porticu cubiculis à Gregorio XIII. extructis subjecta.

Fons itaque à Beato Damaso restitutus in Vaticanæ Basilicæ permansit usque ad tempora Nicolai V. Cum autem Julius II. veteri Basilicæ disiecta, novam cepit extruere, sacros Baptismatis latices transtulit in Oratorium Sancti Thomæ à Pontifice Symmaco ædificatum, quod sub numero 4. indicatur in nostra Tabula ichnographica pag. 28. quæ Aediculas, & Oratoria

In Rom.
subterr.
lib. 2. c. 10.

toria propè Basilicæ parietes variis temporibus excitata repræsentat. Ejus Fontis iconem Lectori inspiciendam obtulit Arringus, ubi hæc habet:

„ In Oratorio Sancti Thomæ extabat farchophagus marmoreus, sacris
„ undequaque Apostolorum imaginibus insculptus, qui translatus à Tem-
„ plo, quod Probi dicebatur, excitatum à Proba ejus uxore, cum à Nico-
„ lao V. ad constructionem novæ Basilicæ inchoandam disiectum fuit, sacro
„ Baptismatis Fonte inservivit. Hunc usum quoque nunc præstat (nempe
„ anno 1645. quo Arringus scribebat) in novâ Divi Petri Basilicâ, post-
quàm à variis dimotus locis, demùm in Sacello, quod primum ad lævam
ingredientibus occurrit, locatus est. In eo Sacello permansit usque ad an-
num 1694. quo ad oppositum Sacellum, ubi sacrum Redemptoris è cruce
pendentis simulacrum Fideles venerantur, translatum fuit ob causam, quàm
subiicio.

Salutares sacri Baptismatis latices è marmoreo Probi sepulchro hauriri ægrè ferebat Illustris. Præsul Joannes Carolus Vespinianus Vaticanæ Fabricæ Generalis Oeconomus, & à secretis Sacræ Congregationis super illa deputatæ. Videbat enim in Basilicâ cæterarum Principe Pontificum cadavera pretiosis in urnis, jure quidem, condita, quas ænea, deaurataque signa condecorant. Vivificum verò Fontem, in quo lustralibus aquis infantes abluti à Divino Sanguine vitam suscipiunt, in saxo haud valdè pretioso, & humili in loco jacente reconditum. Deperdita quoque meritò deplorabat antiqui, celeberrimique Fontis vestigia, è quo in veteri Basilica magna cum solemnitate à Pontificibus ipsis suscipiebantur pueri; dedecere insuper, ajebat, sacrum Baptismatis Fontem in Laterano magnificentius extructum à Constantino Imperatore, quàm in Vaticana Basilica à Summis Pontificibus collocatum.

His, aliisque rationibus sua, qua pollet facundia Illustris. Vaticanæ magnificentiæ Promotor, piissimum Innocentii XII. animum induxit, ad Sacellum Baptismati deputatum exornandum, ut tanti Sacramenti Aquæ majori cum Religione in posterum servarentur, earumque labrum cæteris Basilicæ ornamentis non cederet. Ejus itaque rei curâ Illustris. Vespiniano à Pontifice demandata, solertissimus quamvis Præses, animo non parum hæsit, antequàm opus aggrediretur. Menti enim cupido incefferat magnum aliquid moliendi, quod & sacrum Fontem deceret, & omnium admirationem evinceret. Quamobrem Equitis Caroli Fontanæ Vaticani Templi Architecti ferax ingenium titillans, ab eo nobilem aliquam Fontis ideam delineari curavit. Paruit Fontana statimque formam Fontis exposuit, in qua quatuor aderant simulacra, quibus totidem flumina è Fonte Terrestris Paradisi emanantia ad quatuor terrarum Orbis plagas irrigandas (ut habetur ex Genes. 2. *Et fluvius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum Paradisum, qui inde dividitur in quatuor capita*) jure quidem meritò exprimebantur; cum sacrum Baptismatis Fontem quadripartito veluti effluvio totum in Orbem repurgandum Divina Pietas emiseric, nullo prorsus angulo excluso, in quo homines, licet rebelles, ac Divinæ gratiæ contemptores existant. Placuit quamplurimis ab ingenioso Architecto excogitata nobilis ejusmodi Fontis idea. Illam tamen non sacram, & venerabilem Basilicam dedecere non

non nemo existimavit; Classicum propterea canere non desuit, ne ejus fabricæ constructio amplecteretur, quàm in Pomariis, non in Templo aptius collocandam ajebat.

Aliqui præterea Architecto patrocinari conati sunt, ingeniosis rationibus, quas Illustriss. Vespiniانو obtulerunt, inter quos cordatissimi Viri, ajebant enim jure in Templo collocari posse simulacra, quæ Divina Mysteria, Virtutes, ac Beneficia mentibus Fidelium suggerunt: jure symbolis exprimi Cælestes Spiritus, ac Deiparam Virginem, jure Serpentem Mosaicum Redemptoris typum effingi; ita pariter flumina posse simulacris significari, à quibus sacri Baptismatis beneficium in mentes revocatur, de quibus facer Vates cæcinit: *Et flumina plaudent manibus*; quibus verbis S. Gregorius hæc ingeniosè subdit: *Flumina voces habent? manus habent? pedes habent?* Responditque cum Glossa interlineari: *Haberent occasionem exultationis si sensum haberent, & hoc impletum est, quando Christus medio suæ Sanctissimæ Carnis sanctificavit aquas in Baptismate.* Quod si Fluminum istiusmodi signa à Templis excludamus, proscribendas etiam ajebant Columbarum, Turturum, & Agnorum icones, quas ab Ethnico repurgatas, ad sacrum usum Fideles transtulerunt.

Cum itaque hæc, aliaque permulta inter eruditos agitantur, & Illustrissimi Vespiniani solertia veterum monumenta tum sacra, tum prophana perlustraret, ut labrum erueret, quod sacris undis continendis par esset, sese lapis porphyreticus objecit, qui in Cryptis Vaticanis penè sepultus latebat sarcophago superimpositus, in quo Othonis II. Imperatoris ossa servabantur, nempè sub pavimento novæ Basilicæ in parte sinistra propè primam parastatam, cui fornix pavimenti innititur, ut demonstrat in sua tabula ichnographica Cryptarum Vaticanarum Benedictus Dreus Fabricæ Operarius impressa anno 1635. ex qua Eques Fontana num. 60. & in nostra indicat numerus 64.

Nullum in Italia porphyreticum lapidem, huic magnitudine æquale inveniri posse affirmat Franciscus Scottus in suo itinerario. Cui tamen subscribendum puto, si de longitudine sermo fiat, non autem de tota ejus mole. Extat enim in Templo Divæ Constantiæ in via Nomentana Romæ extructo Mausoleum è porphyrite vitibus, pampinis, uvisque, ac geniis ornatum, cujus exemplar affert Illustriss. Ciampinus De Sacris Aedificiis pag. 131. additque Mausoleum hoc amplitudine ferè illi Beatæ Helenæ æquale esse, quod in Ecclesia SS. Petri, & Marcellini servatur, de quo ipsemet loquens pag. 124. ait, *esse porphyreticam arcam quadratam, cujus facies in longitudine est palmorum 12. altitudo verò palmorum 6. laterum latitudo pal. 8. operculi altitudo palm. 1. unciarum 5. $\frac{1}{2}$.* Reliquum denique operculi ipsius fastigium esse palmorum 3. Sed ad lapidem supradictum revertamur. Illum antea fuisse in Adriana Mole Ponti Aelio proxima refert Benedictus Canonicus, & Petrus Mallius in opusculo De Vaticana Basilica, in qua Mole, ut narrat Dio, Adriani sepulchrum conditum fuit, quod Procopius in primo de bello Gotico, his verbis descripsit [Adriani Romanorum Imperatoris „ sepulchrum extra Portam Aureliam extat jactu lapidis distans à Moenibus „ Primus ejus ambitus quadrati figuram habet, constat enim totus ex mar-

„ more pario, summa Artificum diligentia ædificatus. In medio verò
 „ hujus quadrati rotunda moles assurgit excelsa altitudine, & tanta,
 „ ut in suprema ejus parte arca sit, cujus diameter vix jactu lapidis tran-
 „ sigitur.

Apud Ba-
 ron. 10. 10.

Lib. 2. c. 9.
 Chronic.
 Cassin.

Pag. 365.

Cum autem Otho II. Imperator Sanctæ Mathildis frater anno 983. rediens Romam de bello Calabro, mærore confectus, mortuus fuerit, illum terræ commendatum fuisse ad introitum Orientalis Paradisi Domus S. Petri affirmat Ditmarus lib. 3. Chronicorum, & Cæsareum Friderici I. diploma anno 1167. emanatum, quod in Templo Sancti Bartholomæi in Insula Tyberis servatur, his verbis [Nono anno Imperii sui Romæ moritur (Otho) „ & antè Beati Petri Ecclesiam in concha marmorea honorificè humatur „ anno ab Incarnatione Domini 984.] Hanc concham fuisse labrum hoc porphyreticum retulit Leo Ostiensis, ubi ait: *In labro porphyretico sepultus Otho in atrio Ecclesiæ Beati Petri Apostoli introeuntibus in Ecclesiæ ipsius Paradisum ad lævam.* Quod certè ab aliis falsò edoctus sibi suavit. Othonis enim ossa tempore Pauli V. cum antiqua Basilica destrueretur anno 1609. in marmoreo sarcophago à se visa Grimaldus ejusdem Vaticanæ Basilicæ Archivi Custos affirmat his verbis, quæ Turrigius de Cryptis Vaticanis ità recenset [In demolitione atrii veteris Basilicæ Sancti Petri in Vaticano, ob „ novam, & augustissimam Templi frontem à Sanctissimo Domino Nostro „ Paulo V. à fundamentis ædificatam Othonis II. Imperat. sepulchrum, „ & corpus ejus repertum fuit in quadam marmorea arca humi sepulta, „ quæ tegebatur & sub labro porphyrato. Arca marmorea, ubi erat cor- „ pus, servit hodiè ad usum fontis in primo atrio sub Coquinas Palatii „ Quirinalis, duabus imaginibus, unius Consulis Romani, & ejus uxoris „ sculpta. Corpus Othonis in ossa redactum erat. Fuit sepultum cum dicto „ labro sub fornice novi pavimenti Basilicæ, ibique hodiè 1618. 23. Apri- „ lis ità notavi ego Jacobus Grimaldus, qui omnia vidi, & ossa sepulturæ „ tradidi.

Verùm cum in Archivo Basilicæ recognoscerem Autographum Gri-
 maldi hanc narrationem in aliquibus verbis diversam inveni. In pagina
 enim 142. sic ille sua manu exaravit.

„ Die 20. Octobris 1610.

„ Hora noctis tertia cum dimidia, fuit amotum sepulchrum Othonis II.
 „ Imper. in modum arcuatæ arcæ magnificè factum, laminis quadris è
 „ viridi lapide ornatum cum nobilissimo tegmine porphyretico, quod olim
 „ Hadriani Imperat. monumento inservisse Onuphrius Panvinus scribit.
 „ Hodiè injuria temporum, & hominum ignorantia fractum cernitur, situm
 „ in atrio veteris Vaticanæ Basilicæ læva statim ingrediendo. Quo sublato
 „ apparuit immediatè sub eo nobilis arca marmorea humi condita, eaque
 „ aperta, recepta sunt indè ossa corporis præfati Othonis II. Imperat. quæ
 „ quidem ossa honorificè in pilo marmoreo sepulta sunt sub fornice pavi-
 „ menti Basilicæ illuc translata, ac supra posito tegmine porphyretico præ-
 dicto.

„ dicto. Hæc arca marmorea, in qua sculptæ sunt imagines unius Con-
 „ sulis, & uxoris à lateribus frontis, inservit hodiè fonti Palatii Apostolici
 „ Quirinalis sinistrâ ingressus inferioris atrii.

„ Ità Grimaldus.

Quæ dicta, ut clariùs innotescant, notandum est ossa Othonis in aliam angustiore marmoream arcam fuisse translata, in qua adhuc servabantur in Cryptis Vaticanis, sub eo labro porphyretico collocata.

Cæterùm Adriani sepulchrum è tali lapide porphyretico formatum ab ejus Mole translatum fuisse ad Basilicam Lateranensem, in eoque sepultum Innocentium II. anno circiter 1143. referunt quamplurimi. In additione Floravantis Martinelli ad Ciacconium, ait Panvinus: *Sequebatur Lib. de Ba-
 Altare quadraginta Martyrum, propè quod fuit sepulchrum Innocentii fil. Later.*
Papæ II. in pulcherrimo labro porphyretico antiquo, quod incendio Ecclesiæ disruptum, adhuc fractum extat antè fores Basilicæ, quæ Septentrione verso sunt. Sed Clariùs Ciacconius, qui tom. I. pag. 976. loquens de ejusdem Innocentii obitu [Corpus ejus (inquit) in Basilica Lateranensi positum, „ labro porphyretico, quod in Mausoleo Adriani fuerat, quod postea eadem Basilicâ incendio consumpta loco motum, antè fores Basilicæ con- „ fractum projectum fuit]. Hæc eadem retulit antè Ciacconium Baronius Tom. 12.
 ad ann. 1143. his verbis [Legitur in codice Archivi Lateranensis ipsum pag. 192.
 „ Innocentium sepultum fuisse in eadem Basilica in porphyretico mausoleo, „ in quo olim sepultus fuerat Hadrianus Imperator]. Illud à se visum testatur Petrus Mallius in opusc. de Vaticana Basilica post §. de dignitatibus Beati Petri Basilicæ, ubi describens sepulchrum Hadriani ait: *In medio gyro fuit sepulchrum porphyreticum, quod nunc (tempore scilicet Alexandri III. cui dicavit opusculum circa an. 1160.) est Lateranis, in quo sepultus est Innocentius Papa II. cujus coopertorium est in Paradiso Beati Petri supra sepulchrum Præfati.*

De ejusmodi sepulchri forma nihil certi eruitur ex veterum monumentis. Operculum in Vaticano asservatum tantum indicat sexdecim palmorum longitudine fuisse extensum, octo verò latum, angulis rectis in una extremitate absolutum, in opposita verò arcuatum quatuor lateribus in superficie productis, parumque elevatis in speciem pyramidis. Ex hac forma Eques Carolus Fontana ob suam, qua pollet, peritiam, arguit ejusmodi sepulchrum fuisse primum ab Aegyptiis exsculptum, Romam deinde translatum. Aegyptii enim cum ignem pro Deo colerent, humana corpora illi consumenda obicere nefas censebant (ut affirmat Joannes Kirkmannus De Funeribus Romanorum) sepulchra proinde ampla, & spatiosa extruebant; Romani autem, ex Laertio in Pyrrhone, corpora mortuorum incendentes angusta in urna cineres claudebant, qui ritus paulatim deinde exolevit, strenuè laborantibus Christi-fidelibus, ut ex scriptis Tertulliani passim deprehenditur. Cum ergò Hadrianus juxta Tyberim sibi monumentum fieri curasset, eam arcam porphyreticam ab Aegypto translata, fortassè simul cum Obelyscis, tanquam nobilissimum Regum Aegyptiorum monumen-
 tum,

Lib. I. c. 2.

tum, in excelfo, & exornato Mausoleo, sibi antè mortem excitato, collocavit. Verùm hæc probabili conjectura prolata, tanquàm certa non audeo affirmare.

Itaque repertum hujusmodi sepulchri operculum in Cryptis Vaticanis prudentissimo Præfuli Vespianio idoneum visum fuit, nec alibi nobilius marmor reperiri posse, ad vas efformandum, quo sacræ Baptismatis Aquæ continerentur. Ejus sententiæ die 20. Maii anno 1693. annuit Sacra Purpuratorum Congregatio, cui Vaticanæ Fabricæ cura à Pontifice commissæ est, ejusdemque decreto è Cryptis Vaticanis ad Latomorum officinas translatum fuit, ut ibi in porphyreticam concham efformaretur ab Equite Fontana delineatam. Verùm quia in decem partes divisum antiquitus fuerat, & earum maxima rursus, cum amoveretur, in tres alias minores diffracta fuit Operariorum incariâ, arduum opus extitit, ob summam ejusmodi lapidis duritiem, in illis simul coaptandis, & ità firmiter jungendis, ut integer quodammodò lapis evaderet, ad validissimos malleorum ictus retundendos. At solerti Architecto ars non defuit, qua opus materiem superaret alioqui pretiosam. Trypanis enim cupreis, à se excogitatis, pertinaci labore circumactis, immistoque smiride cum oleo misto durissimum lapidem pluribus in locis profundè terebravit; quæ foramina, si simul unirentur, palmorum triginta duorum longitudinem efficerent. Cuneos deinde ferreos plumbo liquato in foraminibus obfirmatos ità belle aptavit, ut partes singulæ lapidis invicem coaptarentur, nec ulla in posterum timeri posset fractura. Lapide sic ritè præparato concham efformarunt collato studio Latomi peritissimi, quorum alter vocatur Joannes Antonius Tedescus, alter verò Marcellus Pigerus, in eam formam, quàm in duabus sequentibus

Fig. 41. & 42. Tab. 41. & 42. ab ipso Fontana delineatam proferimus. Ejus onus dorso subiecto sustinent quatuor ænei Cervi, sitim indicantes, qua Divinam gratiam in Baptismate hauriendam anhelare debent Cathecumeni, juxtà illud Psalmi: *Quemadmodum desiderat Cervus ad fontem aquarum, ità desiderat Anima mea ad te Deus*; quod fortassè, ut significarent antiqui Baptismatis ritus in Laterano, dicitur in vetusto codice rituali, relato ab Eminentiss. Raspono cap. 4. [Quòd Pontifex Sabbato Sancto cum sacris indumentis, & pallio „ ad Fontem descendebat, unà cum Cardinalibus, Diaconis, Subdiaconis, „ Regionariis, Litanias interim modulantibus, Primicerius verò cum „ Schola Cantorum Responsorium canebat, cujus initium est: *Sicut Cervus „ ad fontes etc.*] Circumstant Cælestium Aligerum simulacra, quorum aliqui ad sacra peragenda Mysteria Baptismatis suum offerunt famulatum; alii verò Divinam pietatem ergà Genus humanum in Vitalibus undis admirantur veneradundi.

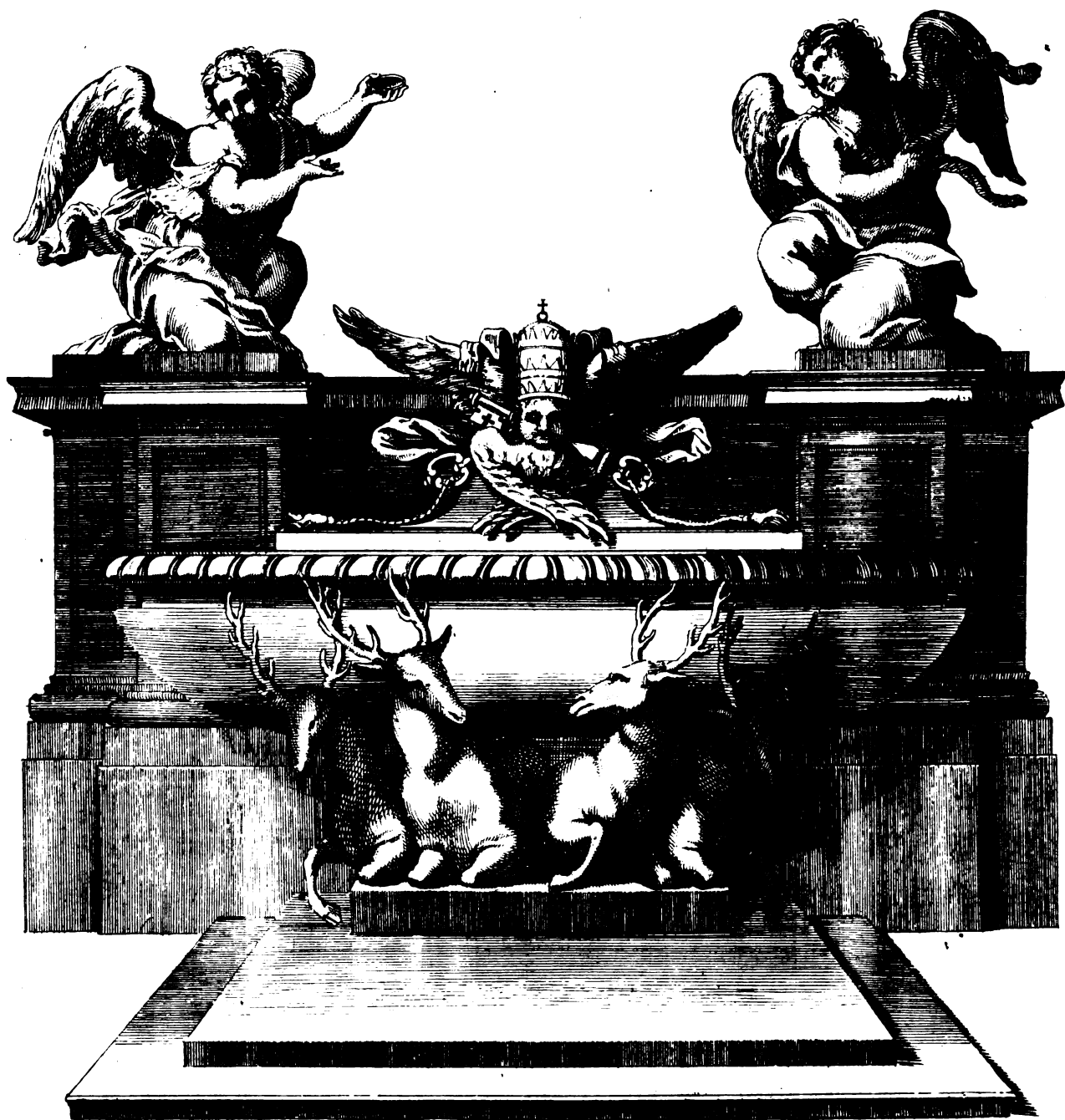
Hæc omnia ad ornatum Fontis effinxerat Fontana, verùm aliam ejusdem ideam cæteris pluribus anteposuisse Vatic. Fabricæ Præsides, quàm diligenti

Fig. 43. scalpro incisam hîc exponimus in Tab. 43. Concham scilicet porphyreticam supra basim pariter porphyreticam insidentem, cui tres gradus subjacent è marmore badio, quod vulgò dicunt *Lumachella*. Eam basim quatuor ænea Cherubinorum capita exornant, qui alas, concham versus extensas, ejus ponderi sustinendo videntur offerre. Supra concham operculum eminet

æneum

IDEA FONTIS PRO BAPTISMATE
AB EQVITE CAROLO FONTANA CONCEPTA

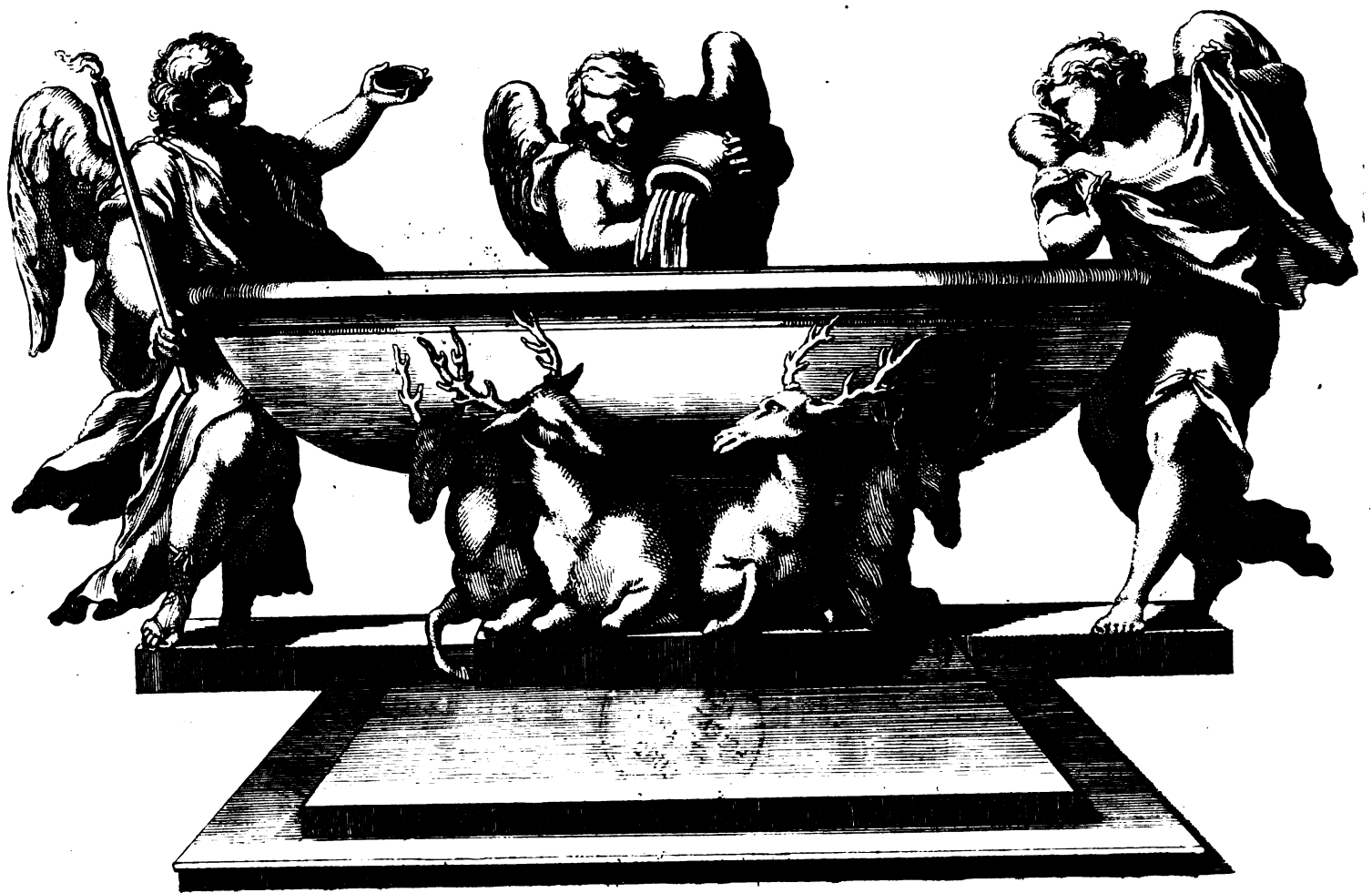
A. Frezza incidit

TABVLA 42.

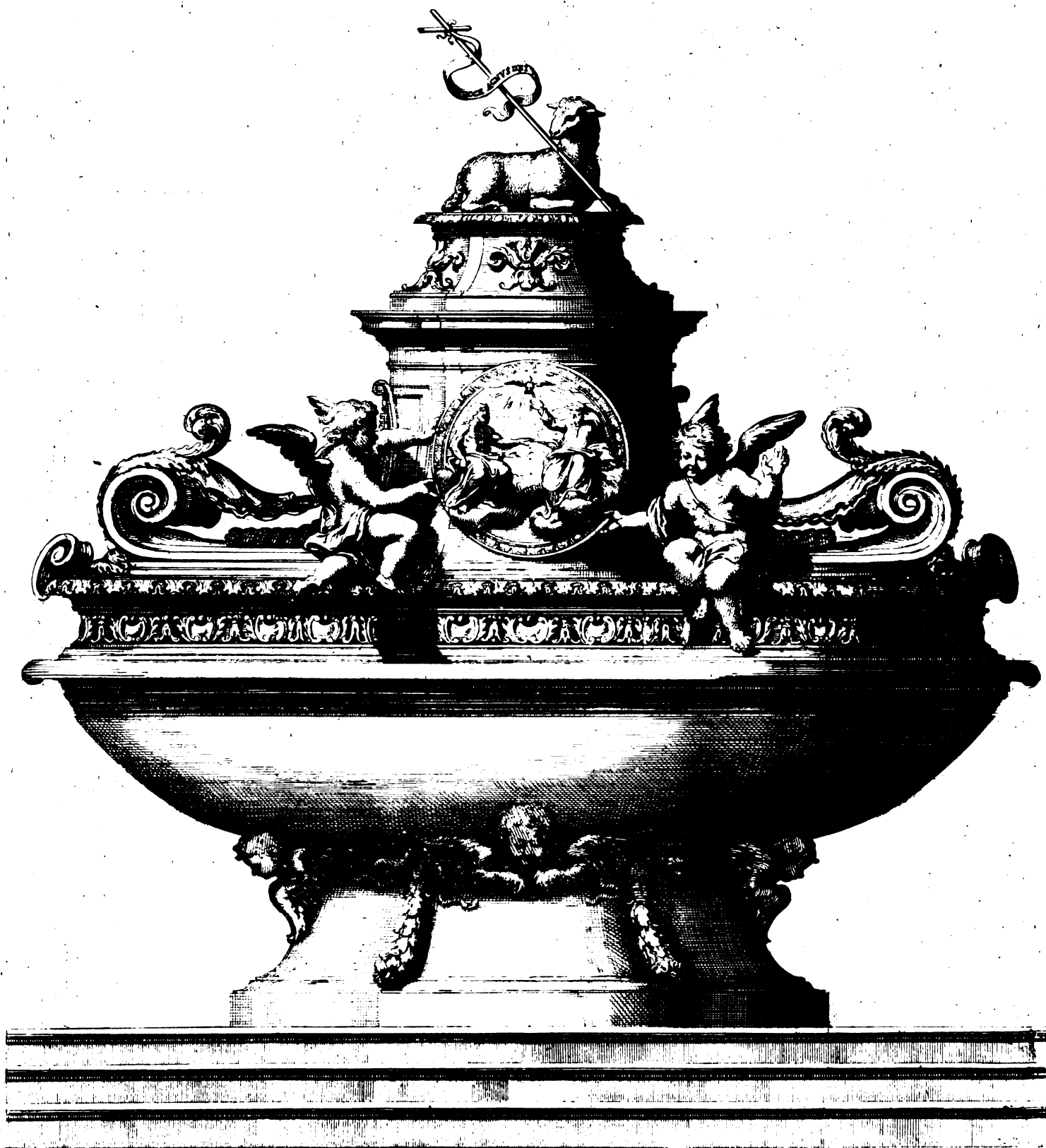
pag. 126. 2.

ALIA FONTIS DELINEATIO
EIVSDEM AVCTORIS

Hieronymus Frezza incidit

æneum deauratum, illicque infidet Agni simulacrum Salutis humanæ Reparatorem indicantis, è cuius pretiosis vulneribus Divinæ gratiæ fontes uberissimi in Orbem totum emanarunt. Adjecto sub eodem Agno rotundo numismate à duobus puellis sustentato, in quo Divinarum Personarum Sanctissima Trinitas exprimitur. Sudant adhuc Artifices in tam nobili concha perficienda; Sacellum verò, ubi collocabitur, pretioso, & variegato lapide exornant. In fronte ejusdem Sacelli ex musivo exprimetur JESUS in Jordane à Divo Joanne aquis ablutus, quem insignis nostri ævi Pictor Carolus Maratta modò depingit, & Deo dante, sub gloriosis Innocentii XII. auspiciis omnia feliciter perficientur.

Tholus autem antè vestibulum hujus Sacelli imminens nudum parietem habet, musivo quamprimum decorandum ex delineamentis Joannis Baptistæ Gaulli Genuensis hujus ætatis Pictoris celeberrimi.

Inter sex ultima Sacella huc usque relata amplissima patent spatia, januarum instar, iter præbentia, & binis magnis columnis hinc indè collocatis exornata. Navim maximam cum testudine magnificam rosis, aliisque plasticis ornatibus, penè totis auro obductis Carolus Madernus, & Martinus Ferrabosco condecorarunt sub eodem Paulo V. cujus gentilitium stemma in medio fornice musivo opere appinxit Marcellus Provenzalès, ut alibi indicatum est.

Martinellus
De Sept.
Eccles.
pag. 24.

Pavimentum è variis marmoribus composuerunt Hieronymus, & Nicolaus de Nagona, Augustinus Barbadonus, & alii, sicuti sub Clemente VIII. reliquam partem Templi multicolori marmore circumtexerunt alii. Hæc omnia cum pariete porticum à Templo dividente Paulus V. extruxerat; quibus Urbanus deindè VIII. & Innocentius X. ornamenta addiderunt. Eorum descriptionem consultò in præsentiarum ommittimus, commodius alibi offerendam.

Jacobus
Laurus in
Splendore
Urbis.

Non tamen ommittendum opus Jotti musivum Divi Petri Naviculam repræsentans, quod magno parieti supra Templi januas extanti Urbanus jussit apponi, apertis ex utroque latere fenestris, quæ paries intrà arcuati fornicis curvaturam altissimè expanditur, de qua Navicula aliqua obiter subteximus, quæ studioso Lectori Ecclesiasticarum rerum antiquitatem perscrutanti acceptissima forè non dubitamus.

Videbatur igitur hæc Navicula in atrio quadriportico supra januas ad Orientalem plagam apertas, musivo opere adeò eleganter compacta à Jotto ævi sui Pictore celeberrimo, ut duris lapillis mirum in modum exprimeretur humor aquæ, & immobilis alioqui Navicula fluctu, flatuque videretur agitari, Petrus in undis pedem figere, sed modica undarum fide, quippè incipientem mergi sublevabat Liberatoris manus, vento imperantis, & Mari. Jotto laboranti operam suam addidit Petrus Cavallinus Romanus, & eximius Pictor, expensis Jacobi Cajetani de Stephanescis Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalis, & antea ejus Basilicæ Canonici, ut refertur in codice Archivi Sancti Petri, cujus verba refert Turrigius in Cryptis Vaticanis pag. 162. & Illustrissimus Ciampinus De Sacris Aedificiis pag. 77. sic: „ [In Paradiso ejusdem Basilicæ de opere musaico historiam, qua Christus „ Beatum Petrum Apostolum in fluctibus ambulanti, dexterâ non merge-

Vasar. par. I
pag. 84.

retur

„ retur erexit, per manus ejusdem singularissimi Pictoris fieri fecit, pro
 „ quo opere duo millia, & ducentos florenos persolvit.

De veter.
 sac. Christ.
 ritu cap. 3.

Refert eruditissimus Casalius, à Cardinali Stephanesco hanc Jotti pi-
 cturam positam fuisse in atrio ad avertendam omnem idololatriæ suspicio-
 nem, eo quòd sibi suasit, ritum vertendi se ad Orientem fuisse observatum
 in atrio Sancti Petri. In eadem sententia fuit Severanus pag. 55. ubi sic ait
 italico sermone [Dicono, che fosse posta in quel luogo, perche erano soliti
 „ quelli, che venivano à San Pietro, quando havevano salite le scale, en-
 „ trando nell'atrio rivoltarsi, e fare orazione verso l'Oriente; e perche ciò
 „ pareva superstizione, si procurò far dipingere quella Navicella con l'ima-
 „ gine di Nostro Signore, acciò, voltandosi verso quella parte, se gli rap-
 „ presentasse il vero Oriente, che doveva essere adorato]. Quod verò an-
 tiqui Fideles, antequàm Vaticanam ingrederentur Basilicam, ad Orientis
 plagam conversi Solem adorarent (quippè Sol Oriens summo mane Vati-
 canæ Basilicæ faciem respicit) Manichæorum morem sectantes, qui hujus-
 modi prophanum ritum servabant; licèt Fideles Solem adorando, nascentem
 Christum adorare, præsertim Natalis Domini die, existimarent, indicat
 Sancto Leo his verbis [Quod nonnulli etiam Christiani aded se religiosè
 „ facere putarent, ut priusquàm ad Beati Petri Apostoli ad Basilicam, quæ
 „ Uni Deo vivo, & verò est dedicata, perveniant, superatis gradibus,
 „ quibus ad suggestum aræ superioris ascenditur, converso corpore ad
 „ nascentem se Solem reflectant, & curvatis cervicibus in honorem se-
 „ splendidi Orbis inclinent. Quòd fieri partim ignorantiae vitio, partim
 „ Paganitatis spiritu, multùm tabescimus, & dolemus]. Non tamen pro-
 hibere voluit sapientissimus ille Pontifex orationem fieri à Fidelibus Orien-
 tem respicientibus: sciebat enim Priscorum Patrum dicta, sed voluit pra-
 vum Manichæorum ritum avertere, & idololatriæ suspensionem. Hanc ob
 eandem causam putant supradicti Auctores, Cardinalem Stephanescum
 posuisse in pariete picturam musivi operis à Jotto compactam. Verùm alia
 de causa illam inibi fuisse positam, suggerit Floravantes Martinellus, qui
 „ ait [Questa Navicella d'ordine del Pontefice Innocenzo IV. da Jotto
 „ Pittore fù fatta fare l'anno 1340. nell'atrio della Basilica Vaticana, con-
 „ tro il barbaro desiderio di Federico II. Imperatore, al quale scrisse il Pon-
 „ tefice:

Serm. 7. de
 Nativitate
 cap. 4.

Roma ri-
 cercata
 giornata 1.
 pag. 19.

*Niteris in cassum Navem submergere Petri,
 Fluctuat, at nunquàm mergitur illa Ratis.*

Fol. 451. Ut Renatus Laurentius de Barre animadvertit in quadam annotatione
 Tertulliani ad Scapulam. Decipitur tamen Martinellus: vixerat enim Fri-
 dericus usque ad annum 1250. quo tempore adhuc vivebat Innocentius IV.
 Ciacc. to. 2. & navem supradictam in quadriportico Jottus composuit anno 1300. sub
 pag. 325. Bonifacio VIII. jussu prædicti Cardinalis Jacobi Cajetani de Stefanescis ejus-
 dem Bonifacii ex fratre nepotis, appositis carminibus, vermiculato pariter
 opere expressis, quæ Jacobus Grimaldus ab Archivo Divi Petri recen-
 suit:

Quem

*Quem liquido pelagi gradientem sternere fluctu
Imperitas, fidumque regis, trepidumque labantem
Erigis, & celebrem reddis virtutibus alnum,
Hoc jubeas rogitante Deus contingere portum.*

Non quidem, ut prophanum ritum Fidelium averteretur, adorantium nascentem Solem, antequàm Basilicam ingrederentur, sed ut Atrio quadriportico, quod ob venustatem Paradisum nuncupabant, nova ornamenta adderentur, & Divi Petri cultus novis picturis augeretur. Hanc suspicionem menti ingerit sagacissima Illustriss. Ciampini adnotatio, quàm in fine Opusculi de Correctione vocis inveni, ubi damnat supra laudati Casalii sententiam, opinantis ritum hunc vertendi se ad Orientem à Fidelibus fuisse observatum in atrio Sancti Petri; quoniam hujusmodi ritus observabatur extrà porticum in scalarum summitate, antequàm porticum ipsam Fideles ingrederentur, quod manifestè patet ex verbis ipsis Divi Leonis superius allegati, ubi sic loquitur: Quod nonnulli etiam Christiani adeò se religiosè facere putant, *ut priusquam ad Divi Petri Apostoli Basilicam, quæ uni Deo vivo, & vero est dedicata, perveniant, superatis gradibus, quibus ad suggestum areae superioris ascenditur, converso corpore ad nascentem se Solem reflectant.* Si ergò superatis gradibus priusquam ad Basilicam pervenirent, ad nascentem Solem sese reflectebant, profectò in area superiori, non in atrio ubi navis apparebat. Area enim planitiem illam significat, quæ in scalarum summitate inveniebatur, à Divo Leone *area suggestum* appellatam.

Ibid. cap. 4.

Si tamen Baronio fides danda est, dicamus oportet morem illum convertendi se ad Solis ortum, observatum etiam fuisse in atrio Paradisi, ubi antequàm Navicula Jotti apponeretur, ab anno scilicèt 983. extabat imago Christi Domini, quàm Fideles ad Orientem Solem conversi venerabantur. Illam refert Ditmarus in Chronicorum lib. 3. relatus à Baronio ad ann. 983. his verbis, loquens de sepulchro Othonis II. Imper. [Hac luce Otho sub-
„ tractus est, terræque commendatus ad introitum Orientalis Paradisi Do-
„ mus Sancti Petri, cunctis patet Fidelibus, & imago Dominica honora-
„ biliter formata venientes quosque stans benedicit]. Quibus addit Baro-
„ nius [Perseverat adhuc (intellige anno circa 1600. quo Baronius scri-
„ bebat) imago illa veneranda Salvatoris stantis & introeuntes benedicen-
„ tis, habens à dextero latere imaginem Sancti Pauli à sinistris imaginem
„ Sancti Petri, omnes ex musivo antiquitùs efformatas. Perseverat adhuc
„ usus ille antiquus, ut qui ingreditur dictum atrium, quod (ut audisti)
„ Paradisus antea vocabatur, genuflectens Orientem versus oret, non ut
„ Solem adoret Orientem, sed ut ab eo, qui repræsentatur in imagine
„ benedicente, ab ipso inquam Salvatore benedictionem accipiat].

Tom. 10.

Haftenùs Baronius.

Hanc igitur Navim Paulus V. è diruta penitus quadriporticu, à Marcello Provenzali Pictore refici jussit, & anno 1617. die 24. Augusti transferri ad parietem in parte dextera collocatum juxtà Palatium Pontificium supra fontem, ubi nunc sunt fenestræ ambulacrum illuminantes, per quòd ad Scalas Regias itur, cum hac inscriptione:

Balleonus
pag. 349.Turrigius
pag. 161.

R

PAULUS

PAULUS V. PONT. MAX.

Navicula sacrum monumentum ex ruinis atri Vaticanae Basilice servatum posuit, & ornavit anno Sal. MDCXIX. Pontif. XIII.

Sed Urbanus VIII. Templo, eidemque ferè, ubi semper fuerat, loco reddi jussit die 20. Junii 1629. & supra majorem Templi januam collocari, ut docet inscriptio apposita in Templo Patrum Cappuccinorum Immaculatæ Conceptioni Beatissimæ Virginis erecto ab Antonio Barberino Card. Sancti Honuphrii Urbani VIII. germano fratre, sub exemplari ejusdem Navis coloribus expresse, videlicet:

Hujus Picturæ exemplar, quòd antè annos 310. à Jotto Florentino celebri Pictore, opere musæo elaboratum est, Urbanus VIII. Pont. Max. ex area Vaticana in Basilicam Principis Apostolorum transfudit anno Salutis 1629.

Pag. 162.

Refert Turrigius die 31. Augusti fuisse recondita sub eadem Navicula octo numismata, sub Urbano cusa, octo insuper alia die 2. Octobris, quorum aliqua Portæ Sanctæ aperitionem referebant, aliqua Sancti Andreae Canonizationem, alia demùm Arcem Adriani ab ipsomet Urbano munitam, sed rursus ex eo Templi loco in atrio, quòd antè portam Palatii Vaticani erat, eminenti in loco posuit; demùm ablatam ab Alexandro VII. occasione Salarum, ac penè dirutam, Eminentiss. Cardinalis Franciscus Barberinus sacrarum Antiquitatum cultor, ne penitus periret, ad antiquum exemplar construi curavit, & in porticu collocavit supra medianam portam antè faciem Basilicæ, ubi nunc extat. Et hæc de Beati Petri Navicula innuisse sufficiat.

Ciamp. de
sacr. ædific.
pag. 57.

Antequàm è Basilica discedamus, sacram Beati Petri æneam Statuam inspiciamus, quàm in latere aquilonari juxtà majorem parastatam Fideles venerantur, oscula dantes ejus pedi dextero, cui etiam in obsequii argumentum capita submitunt. Hæc Statua ejusdem Apostoli festo die pluviali, mitràque aurea ornatur, ut olim apud antiquos Fideles similem aliam marmoream statuam ornandi mos erat. De illa Turrigius brevem habet narrationem in fine Opusculi, cui titulus *I Sagri Trofei Romani*, ubi affirmat eam fuisse conflata ex ænea statua Jovis Capitolini jussu Leonis Summ. Pontif. postquàm Roma Sancti Petri patrocinio ab Attilæ minis incolumis evaserat. Servabatur olim in Monasterio Sancti Martini Basilicæ Vaticanæ proximo, ex quo translata fuit ad Oratorium SS. Processi, & Martiniani, ut refert Maffæus Veggius, loquens de ipso Sancti Martini Monasterio his verbis: *Erat sanè Oratorium ipsum summæ apud omnes devotionis, maxime, quòd esset posita in eo imago ænea Sancti Petri, transportata postmodum ad aliud Oratorium SS. Processi, & Martiniani.*

Lib. 4. de
rebus antiquis
Basil.

Tempore

Tempore deindè Pauli III. ab eo Oratorio SS. Martyrum translata. iterum fuit ad Altare extructum propè parietem, quo Basilica vetus à nova dividebatur. Demùm à Paulo V. propè Sacellum Gregorianum collocata. Qui plura desiderat consulat Torrigium.

Pag. 150.

CAPUT^o XXIII.

De Cathedra Beati Petri ab Alexandro VII. exornata.

DICENDUM modò est de lignea Beati Petri Cathedra, quam Eques Berninus sub majori Apside, inter sepulchra Pauli III. & Urbani VIII. collocavit splendidissimo cum ornatu, cujus foliata celamenta Joannes Paulus Schor elaboravit, ex jussu Pontificis Alexandri VII. cujus Numisma, anno 1663. cūsum, magnificum illud opus repræsentat, addito lemmate: PRIMA SEDES, FIDEI REGULA, ECCLESIAE FUNDAMENTUM; quo tres Divi Petri Cathedræ præcipuas prærogativas sapientissimus Pontifex indicavit, non quidem Cathedræ lignæ, sed Pontificiæ Auctoritatis, & Dignitatis Apostoli Petri, transmissæ ad Successores ejus in Romana Sede, quæ tali nomine intelligitur. Copiosa enim seges titulorum Romani Pontificis, quæ suppeditatur à multis elogis, quibus Concilia & Patres, ac probati Doctores decorant Sedem Apostolicam, vel Cathedram Beati Petri, omnia illa cadere directè, & immediate in Pontificem, etiamsi metonymicè *Continens* pro *Contento*, & *Sedes*, ac *Cathedra* pro *Sedente* usurpentur, notat Raynaudus. Hæc porrò fuit Sedes Beati Petri, quam, ut generalis Pastor, tenuit ad mortem usque pro Christo obitam. Quod adeò exploratum est apud Antiquos, ut effrontes plenè esse oportuerit, aut pueros, & quidem pueros stultos, ut ait Canus paucos Sectarios, qui id inficiari tentarunt, nempè Velcinum, quem Rolfensis confudit, & Sebastianum Francum, ac obscuros quosdam Anglos apud Sanderum; at luculentam de his dissertationem hìc ponere, ab instituto nostro alienum esset, quo magnifica tantum opera in ornamentum Vaticanæ Basilicæ à Pontificibus patrata, & à Numismatibus indicata recensere statui-
mus, relicta Lemmatum, ac ipsorum Numismatum uberiori elucubratione, quam in cæterorum Numismatum Serie, juxtà nostrarum virium tenuitatem, Deo favente, conabimur exponere.

Raynaudus
in prænot. 3
de titulis
Pontif.

6. de locis
cap. ult.

Lib. 3. de
clave Da-
vid cap. 2.

Hic ergò sermo est de Cathedra, seu lignea Sede, in qua primus omnium sedit Episcopus Petrus, deindè qui ei successerunt in ea ipsa, in qua Petri Successores permansisse credendum est, quæ Cathedra perpetuò fuit in Vaticana Basilica, atque in ea summa veneratione servatur, & colitur. Quæ nam fuerit origo ejus incertum est. Notat Franciscus Maria Phœbeus in luculenta dissertatione, quam scripsit de identitate, atque antiquitate Cathedræ Romanæ, Baronium, Panvinium, Ciacconium, aliosque Auctores, qui de Vaticana Cathedra accuratè scripserunt, nec verbum quidem fecisse; quapropter prudenti argumento ductus asserit eam à Pudente Sena-

Pag. 16.

Acta SS.
Præxed. &
Novat.

tore, qui Apostolum Romam venientem domi excepit, Petro fuisse oblatam, ut in ea sedens Pontificia obiret munia, & Romanos Cives Christi Religionem doceret, Domumque in Ecclesiam consecraret, quæ procedente tempore Pastoris titulo insignita fuit. In more autem positum erat apud Antiquos, ut fidei magistri sedendo discipulos docerent, ut advertunt Sacra Scripturæ Interpretes ad illud, *supra Cathedram Moysi sederunt Scribæ, &c.*

Quod ea sit, in qua Princeps Apostolorum sedit Cardinalis Baronius in not. ad Martyrol. 18. Januarii ex miraculis ad illam patratis, quæ irrefragabilis probatio hujus Cathedræ identitatem demonstrat, arguit, ubi ait: „ [Quid mirum Apostolorum verticis Cathedram fuisse diligentia conservatam, ipsa etenim, qui supra se sederit, virtute miraculorum prædicat, in ligno arido viridem gratiam curationum consecuta, cum per eam, Deus divinam opem implorantibus beneficia præstare non desinat]. Narrat Petrus Mallius, & Severanus apud Turrigium, aliquando in flammis illæsam permanisse consumpta capsâ, in qua condebatur, tempore Alexandri Papæ II. Quibus alia accedunt ab antiquitate deprompta monumenta, videlicet, illam propè Beati Petri Corpus olim conditam, indèque erutam fuisse, ut Michael Lonigus, sacrarum olim Cæremoniarum Magister, Vir Ecclesiasticæ Historiæ peritissimus in suis eruditis MS. testatur. Solebant enim antiquitus Episcopos cum suis simul cathedris sepelire, qui sepeliendi usus comprobatur factò Sancti Stephani Papæ, de quo Baronius ex actis Martyr. *Sepelierunt Corpus ejus cum ipsa sede sanguine ejus aspersa in eadem Crypta, in loco, ubi dicitur Coemeterium Calisti.*

Secundò, quòd sedes lignæ, quibus Apostoli insedissent, summa diligentia custoditæ fuerint ab Antiquis in memoriam Apostolicæ prædicationis, qua ex errorum tenebris ad lucem divinam evecti fuerunt. Hoc item notat Baronius. Et sedem, cui primus Hierosolymæ Episcopus Jacobus insedit, usque ad Constantini tempora integram esse servatam Auctor est Eusebius lib. 7. cap. 17. Hæc ligni materia scrupulum iniecit Calvino Hæresiaræ, qui dubitavit de Cathedræ identitate, quam putat non potuisse tanto tempore conservari, & ideò quasi rem vanam, & commentitiam irridet, ac si Crux Domini lignea non esset, Cunabula insuper ejusdem, Salvatoris imago, & plurimæ antiquissimæ Sanctorum jcones in tabulis depictæ, quæ in hunc usque diem diversis in locis custodiuntur.

Alia non minoris momenti ad fidem dictis faciendam consulto omitimus, ne longius, quàm par est hæc dissertatio protrahatur. Superest ut aliquid de forma ejus attingamus. Onuphrius Panvinus sic eam descripsit: „ [Ea Cathedra lignea est, emblematis, & quibusdam eburneis sigillis ornata antiquitatem ipsissimam adhuc redolens, quæ perpetuò pro „ Petri Cathedra in Ecclesia illa venerata fuit, maximum supremæ dignitatis Basilicæ argumentum]. Panvinio accedit Jacobus Grimaldus, qui in Tab. Reliq. Basil. Vatic. sic inquit [Ornatur eburneis phrygiis duorum „ digitorum latis, ad flores, & homines, & animalium capita elegantissimè „ sculptis, frons tota quadratum continet, pulchris operibus eburneis artificiosè cælatis, & auro segmentatis pariter decoratur]. Franciscus Maria

Torri-

Torrigius de illa agens italico idiomate sic scripsit [Questa veneranda „ Sedia (come da me adì 5. di Marzo 1637. fù misurata, & in ogni „ parte osservata; e considerata) è nella forma, che quì descrivo: D'avanti „ è larga palmi quattro, & alta trè e mezzo. Da' lati larga poco più di „ due palmi e mezzo, di dietro con l'appoggio alta palmi sei; è fatta à „ colonnette, & archi tutta di legno: dette colonnelle sono alte un palmo „ e due oncie, e gli archetti due palmi e mezzo: dinanzi sonovi intagliate „ dididotto istorie di avorio, con finissime esquisitezze, lavorate con „ lavorini sottilissimi di ottone; intorno sono di rilievo basso molte figu- „ rette di avorio; nell'appoggio è grossa quattro detta, e perche per l'anti- „ chità andava mancando, fù cinta di cingolo di ferro, e di alcuni legni]. Sed Torrigium, quamquàm accuratè omnia observaverit, in ornatu Cathedralis describendo deceptum esse, ait Phœbeus; nàm quidquid ex auriscalcho constare putavit, est ex auro purissimo, uti re ipsa, jussu Sanctissimi Domini Nostri Alexandri VII. veritatis, & antiquitatis indagandæ studiofissimi, à viris peritis accuratè examinatum, compertum fuit.

Pag. 69.

De his eburneis ornamentis ità cecinit Ambrosius Novidius à Torrigio relatus:

Pag. 568.
ad append.
ad sacras
Crypta

*Interea patris signatur sella figuris
Unde modò huic signis sculptile substat ebur.
Claviger Alcides, & Petrus Claviger ipse
Magnus uterque animo fortis, uterque manu.
Hinc ne vana putent Patres atasque sequentum
Sella tulit pisces, Herculis hasta tulit.
Sed mutata vides, nec sunt conformia primis
Singulus ad Sedem singula signa refert.
Auget honor cultum, semperque augebit in annos
Signarique placet facta, sed inde manent.*

Dubitant aliqui de identitate Cathedralis hac potissimùm ratione moti, quòd Herculis, prophani apud antiquos Numinis, & monstrorum domitoris, icunculas, præferat, quas Religioni Christianæ, & Petri Sanctitati alienas inquiunt. Verùm ipsæmet falsi Numinis monstra domantis imagines, sive fuerint initio Cathedralis affixæ, sive deindè ornamenti causa, divinam virtutem in Petro nobis repræsentant, qui Herculis instar falsorum Deorum monstra miraculis, & doctrina felicissimè confecit. Hæc omnia eleganti carmine explicavit P. Honoratus Fabri Societatis Jesu Scriptor eruditissimus in extemporanea MS. gratulatione ad Alexandrum VII. pro collocatione in throno gloriæ ab ipso facta, quàm mihi dignatus fuit communicare Eminentiss. & Reverendiss. Cardinalis Nerlius, in qua sic loquitur, Alcidis sculpturas admirans:

Horre-

Horrescis? Petri germanam fabula Sedem

*Non decet, ajebas, & res tam sacra prophano
Ornamentorum luget, non gaudet amictu;
Siste precor, sincera placent emblemata divinis,
Atque in res sacras pulcherrima symbola quadrant,
Sic vates, sacri Calices, & Tempia loquuntur
Signorum quondam variis ornata figuris;
Hic Cervus mulcere sitim, discernitur illic
Pascit Ovis, Delphin mediis hic ludit in undis,
Et Turtur gemit, hic demum volat alta Columba,
Symbola quæque suis veniunt aptissima rebus,
Res verè gestas doctissima fabula narrat,
Atque hæc symbolicis ætas addicta figuris,
Ingeniosa Petri res & miracula finxit.*

Deindè post multa ingeniosè exarata de tali Cathedra concludit his verbis: *Quam*

*Magnus Alexander, quem solum grandia, & ampla
Sanguine, & ingenio recreant, condigna, locavit
Nobiliore throno, quàm multò marmore, & ere,
Fulgentique auro cumulatam lumine cinxit
Arte nova, & simili forma superante metallum
Sumptibus immensis, antiqua recentia cuncta
Huic cedunt operi, res tantò Principe digna
Nomine utrinque pari Romanæ gloria sedis.*

Phœbeus
pag. 46. &
26.

Lib. I. elect.
cap. 19.

Pag. 24. &
seq.

De Sept.
Ecclef. pag.
41.

Habet insuper in utroque latere duplicia manubria ferrea, hastis portatilibus immittendis apposita, ad eum usum facta, quem tradit Justus Lipsius imperante Claudio primùm in Urbem invecum: siquidem ejus tempore sella gestatoria utebantur cum ferreis manubriis, per quæ Bajuli contos immittebant, iisque consistentem humeris portabant apud Romanos Ethnicorum Pontifices Maximos, qui certè honor majori cum ratione Christianorum Pontifici Petro, ac Christi Vicario fuit delatus, ut colligitur ex Anastasio, Ciacconio, aliisque in vita Stephani II. citatis à Phœbeo.

Rationibus, & prærogativis hætenus indicatis, maxima semper veneratione habita est hæc Divi Petri Cathedra. Ritumque vigeat vetus mittendi Neophytos recens baptizatos ad Cathedram Petri venerandam, ut colligitur ex verbis Sancti Leonis Papæ, ubi ait: *Quoniam Petrus, qui in propria Sede vivit, & præsidet, præstat quærentibus fidei veritatem*, nempe quasi ab ea fidei veritatem quæsituros. Eadem pietate inducti mille & quingentorum annorum curriculo Christi-fideles, eam inter Sanctorum reliquias servatam venerati sunt, ejusque solemnem diem festum Pontificia diplomata sanciverunt. *Erat antiquitùs in Basilica Vaticana tertium delubrum* (ut loquitur Panvinus) & *Altare proximè fuit Sancti Adriani Papæ, in quo servabatur Cathedra Sancti Petri Apostoli*; pag. verò 55. eam inter reliquias

quias recenset. Jacobus Grimaldus in tabulario Reliq. Basil. Vatic. hæc adnotavit de loco, in quo suo tempore Cathedra servabatur: *In Tabernaculo, quod extat in Cappella veteris Basilicæ SS. Servatii, & Lamberti, ac sacrarum Reliquiarum ex latere Evangelii in medio parietis, suis portis recluso, intus serico panno rubro ex parte posteriori cum vexillo S. Hyacinthi tecto religiosè custoditur Cathedra, in qua Petrus Apostolorum Princeps primum Romæ resedit, nobili tegumento ex auro, & serico ad flores magnos rubros crispante auro cum imaginibus Sixti IV. tota contegitur.*

De hoc panno aureo Raphael Volaterranus hæc habet in suis Diariis
 „ [Die 2. Februarii. Pontifex (Sixtus IV.) visitavit Basilicam S. Petri, Ann. 1483.
 „ & obtulit Sacrario Basilicæ aureum pannum ad operiendam Cathedram
 „ Apostoli Petri, quæ in eodem Templo cum summa veneratione serva-
 „ tur, ac se præsentem jussit illam operiri eo munere, & taliter ornatum
 „ in locum suum deferri mandavit à majoribus Templi Sacerdotibus incen-
 „ sis cereis præcedentibus, cantantibus quoque nonnullis ad cæremoniam
 „ pertinentibus.

Hujusmodi munus obtulit Sixtus ad operiendam Cathedram, ut anti-
 quum morem de Sedibus primorum Pontificum ornandis renovaret, de
 qua consuetudine Baronius ad ann. 45. num. 11. & Sanctus Augustinus ad
 Maximinum Episcopum Donatistarum, alique apud Phœbeum. Paulus Tom. 1.
 insuper IV. solemnem Romani Cleri supplicationem die 18. Januarii ad Epist. 203.
 Cathedram Sancti Petri ligneam, tanquam ad veritatis Magistram, Divino- pag. 85.
 rumque Interpretem arcanorum, singulis annis faciendam instituit. Præ-
 terea jussit ab utroque Clero Officium, & Missam sub ritu duplici cum festo
 Panvin. de
 celebrari anno 1558. & Missam coram Pontifice, & Cardinalibus in Vati- præst. Basil.
 cana Basilica annuatim solemni ritu recitandam restituit, quem Paulum lib. 5. cap. 4.
 hujus festi Restauratorem, non Institutorem fuisse advertit Petrus Galesinus
 in Martyrologio impresso Venetiis anno 1578. die 18. Januarii. Paul. IV.
 Const. 13.
 §. 1.

Certis propterea diebus populo visendam fuisse expositam narrat An-
 tonius Ricciullus Archiepiscopus Cosentinus in suis lucubrationibus, ut si
 sola Petri umbra proderat ad infirmos sanandos, utique multò magis Sedes
 illa, quæ Cathedra fuit Apostolicæ prædicationis. Ejus expositionis sacram
 pompam, seu cæremonias luculenter enarrat Franciscus Maria Torrigius de
 sacris Cryptis parte 2. pag. 562. Lib. 1. c. 6.
 Act. cap. 5.

Servabatur olim hæc Cathedra propè Januam, quàm Sanctam voca-
 bant, indè translata ad Altare Sancto Hadriano sacrum, ex quo iterum ad
 Altare Sanctæ Annæ in Sacrario Basilicæ, ubi illam extare sub Nicolao V.
 scripsit Tyberius Alpharanus. Anno demùm 1634. in Sacello, quod pro-
 ximum est januæ Templi ad meridiem collocatæ Urbanus VIII. Altare ex-
 truxit, ut ibi ad publicum Populorum cultum exhiberetur.

Supererat ut ad perficiendam Romanæ hujus Cathedræ solemnitatem,
 quidquid de ejus celebritate deerat Pontifex Alexander VII. instauraret,
 quòd opus certè singulari sua pietate, & animi magnitudine feliciter exegit.
 Novum ille & majestate plenum ad Basilicæ Apsidem apparatus exhibuit
 ad Urbem confluentium oculis, ut eâ, qua par est reverentiâ colerent,
 colla-

collatamque Petri Successoribus Potestatem in ligneâ Cathedrâ splendidissimè exornatâ, debito honore prosequerentur.

Eam igitur ærea aliâ Cathedrâ superinducto auro inclusam, & manibus quatuor Ecclesiæ Doctorum, quorum duo Latini sunt, totidemque Græci, sustentatam, opere tam molis, quàm artis mirando constituit. Illud exhibet Pontificium Numisma, quod anno 1663. sui Pontific. VIII. eudit Alexander; sed cum in angusto orbiculi spatio omnes ornatus partes haud potuerint distinctè insculpi, nec verbis expressas oculi subiicere calamus possit, illud in sequenti Tabula 44. exhibuimus, diligenter è prototypo delineatum à Hieronymo Frezza juvene pari peritia, ac solertia prædito.

Fig. 44.

Adfunt quatuor æneæ Statuæ auro circumtectæ palmis septemdecim altæ, quarum duæ Primæ Sanctum Ambrosium Mediolanensem, & Sanctum Augustinum Hyponensem Antistites repræsentant. Secundæ verò Sanctum Athanasium Patriarcham Alexandrinum, & Sanctum Joannem Chrysostomum Patriarcham Constantinopolitanum, qui sacris infulis circumamicti totam Cathedræ molem porrectis manibus extollunt. Cathedræ ampla imminet fenestra vitreis laminis obducta, in quibus Spiritus Sanctus Columbæ specie inter lucis radios exprimitur. Cælestium præterea Spirituum circumstat Chorus, qui diversa manuum actione, parem erga subiectam Cathedram cultum exhibent. Totam æneam molem sustinent bases è vario marmore compositæ, & gentilitio Ghisiorum stemmate æreo, hinc indè apposito, exornatæ.

Lib. 6.
cap. 4.

Ut verò ejus pretiosi operis magnificentia clariùs innotescat, in quo quatuor annos Artifices consumpsere, idest ab anno 1663. ad 1667. non incongruum erit huc adducere ingentes auri impensas in eo fabricando factas, quas è recentioribus fabricæ computis in unam summam redegit Eques Fontana, affirmans fuisse 171000. 150. 25. idest centum & septem millia supra unum, & quingenta quinquaginta scuta, cum vicens & quinque assibus.

Ex hac summa Equiti Bernino in præmium delineationis fuerunt erogata	sc.	8000.
Joanni Artusio de Piscina Artifici fusoriæ artis perito pro suscepto labore	sc.	28000.
Pro expoliendis Statuis	sc.	4000.
Pro auro superinducto	sc.	6000.
Pro labore, quo usi sunt Artifices in auro ipso æri superinducendo	sc.	3000.
Aeris verò pondus æquavit	lib.	219061.
Ex his Statua Divi Ambrosii habuit	lib.	34023.
Simulacrum Sancti Augustini	lib.	30791.
Sancti Athanasii	lib.	23652.
Sancti Joannis Chrysostomi	lib.	27791.
Quòd verò superfuit ex ea summa cætera ornamenta sibi vendicarunt.		

Tali

CATHEDRA S. PETRI AB EQ. IO. LAVRENTIO BERNINO
EXORNATA SVB ALEXANDRO VII.

Tali exornatam æneo, aureoque apparatu Divi Petri Cathedram, quæ sacri semper fuit honoris tessera, & sacræ jurisdictionis symbolum, ut loquar cum Valeſio Chimentellio [ab antiquo situ vindicavit Alexander, „ cultamque & communitam decentissima statione ad perpetuam venerationis securitatem reposuit, memor ille Pontificem Romanum Custodem „ Sedis Apostolorum Petri, & Pauli vocatum esse à Gabriele Archiepiscopo Nefas. compellante Rom. Pontificem in calce Synodi Chaldæorum]. Jussit posthac [ne oscula, ac manus damnosa contingant, sed corda, atque „ oculi tantum sint religiosi, solusque reverentiæ honor contrectet. Aerea „ Romanæ Ecclesiæ Doctorum Quadriga jam sacrum pondus meritò in „ Cælum provehit, sed Auctor Alexander VII. suæque mens, atque consilium extitit auriga]. Sic Alexandrum ipsum allocutus est idem Chimentellius in sua dissertatione de marmore Pisano [Sic geruli illi Patres, ubi „ hac Sede Petri, quàm diutissimè sis defunctus, te quoque sustollant, „ beati itineris comites, ac sempiternæ jucunditatis socium habeant in Cælis, quos tu ad tanti pignoris inclytum pondus, ac tutelam in terris conjugasti.

In marmore Pisano cap. 19.

Apud Raynaud. pag. 35. coron. aureæ Pontif.

Placet huic excelsæ moli inscriptionem addere, quæ in castro doloris post tanti Pontificis mortem ingeniosus Auctor appinxit, videlicet:

Ferreæ tempestatem timens sapiens Alexander, Cathedram Petri, arbitram temporum, opere aureo magnificè ornavit. Sic docuit nonnisi per Petri Sedem vigere AUREAM AETATEM.

CAPUT XXIV.

De Sacra Beati Petri Confessione, à variis Pontificibus, & præcipuè ab Urbano VIII. exornata.

UPEREST Altare Basilicæ præcipuum, sub quo Sanctorum Apostolorum Petri, & Pauli Sepulchrum conditur triplici Numismate à duobus Summis Pontificibus indicatum. Primum anno 1585. cum Pauli V. effigiem in antica parte ostentat, in postica verò Aram Divo Petro sacram, cum lemmate: SACRA PETRI CONFESSIO EXORNATA. Secundum verò anno 1626. in lucem editum, tertium demùm anno 1633. sub Urbano VIII. cujus ambo præferunt imaginem, & simul in parte obversa eandem Aram diversimodè exornatam, sed adjectis iisdem prorsus verbis: ORNATO SS. PETRI, ET PAULI SEPULCHRO.

Hoc illud est, cujus structura non tantum omnes Basilicæ partes superat, sed cæterorum in Urbe Templorum (pretiosa quamvis, & splendida sint) ornamentis longè antecellit. Hic enim Summorum Pontificum pietas trecentorum, & amplius annorum curriculo omnia studia, ac vires certatim impendere, ut universæ Ecclesiæ Princeps, & Christi Vicarius in sacra

S

Sepul-

Sepulchri pompa perennem, qua in Cælis fruitur, gloriam cunctis Fidelibus ostentaret. De hoc loco in Breviario Romano die 18. Novembris festo Consecrationis Basilicæ hæc habentur. Semper fuit insignis ea Vaticani pars, quàm Sancti Petri Confessionem appellabant; nam eò Christiani ex omnibus Orbis terræ partibus tamquam ad Fidei Petram, & Ecclesiæ Fundamentum convenientes locum, Principis Apostolorum Sepulchro consecratum, summa religione, ac pietate venerabantur. Huc semper cunctarum Nationum Fideles longissimis itinerum intervallis, magno labore superatis, properarunt, ut in obsequii signum pretiosa dona deponerent, & oscula figerent humo Petri sanguine cruentata. Huc Viri Sanctitate præclari, huc Regiis titulis insignes, huc Imperatorum diademate decorati.

Hom. 8. in
epist. 2. ad
Corinth.

In demon-
strat. adver.
Gen.

Homil. in
Psalm. 48.

Pag. 527.

Torrigius
pag. 527.

Quamobrem magnus Constantinopolitanus Patriarcha aureo suo calamo hæc eleganter expressit [Servorum Christi (Apostolorum) splendida sunt
„ Sepulchra, quæ Urbem maximè Regiam occupaverunt, & dies perspi-
„ cui sunt, diem festum Terrarum Orbi facientes, non ædificiorum ampli-
„ tudine, & splendore, sed quòd ampliùs est, convenientium studio; &
„ ipse ille purpura peregrè proficiscitur, & Sepulchra illorum complexu-
„ rus, & fastu deposito contingit, Sanctos rogans, ut sibi apud Deum
„ patrocinentur, & Tabernaculorum Opificem, & Piscatorem patronos
„ etiam mortuos deprecatur ille Diadema gestans]. Et alibi [Etiam Ro-
„ mæ, quæ Urbium est regalissima, relictis omnibus ad Sepulchra Pesca-
„ toris, & Pellionis currunt, & Reges, & Præsides, & Milites, &c.]
Dominus Abbas Carolus Bartholomæus Piazza, nunc Archipresbyter Sanctæ Mariæ in Cosmedin, inter Opuscula æquè pia, & sacra eruditione plena librum edidit, cui titulus *Effemeride Vaticana*, in quo penè innumeros refert pios Viros, qui ad sacra hæc Limina accesserunt, ubi inquit Chrysostomus, *Piscator Petrus etiam post mortem resplendet Sole clarior*. Hinc jure Carolus Magnus, ut refert Torrigius, in quodam privilegio concessio Ministris Templi Sancti Salvatoris in Laterano, illis imposuit, ut ad S. Petri Sepulchrum advenas ducerent, illique Custodes assignavit S. Leo Pontifex Magnus, referente Anastasio. Hic constituit super Sepulchra Apostolorum Custodes, qui dicuntur Cubicularii, seu Cappellanos ex Clero Romano, qui etiam vocati fuerunt Mansionarii Oratorii Sancti Petri, seu Scholæ Confessionis Beati Petri, ut legitur in quodam codice scripto sub Benedicto IX. anno 1037. servato in Archivo Vaticano. Tot itaque sunt hujus Beati Apostoli Sepulchri prærogativæ, ut meritò illud dici possit:

— — — *Quæ divisa beatos
Efficiunt, tu collecta tenes.*

Sed ut methodo aliqua breviter expediamus quamplurima, quæ de hoc Beati Petri Sepulchro dici possunt, quærendum primò est, quibus de causis Confessionis nomine à Summo Pontifice Urbano VIII. vocatum, illud fuerit, à Paulo verò V. Sepulchrum.

Sciendum igitur, inquit Joannes Stephanus Durantes Consiliarius sacri Consistorii Regi, ac primus Præses Senatus Tolosani in tractatu eruditissimo,

simo, quem scripsit de ritibus Ecclesiæ Catholicæ, quòd Confessio pro Sepulchro, vel Corpore Martyris quandoque usurpatur. Frequens est hæc vox in Pontificali Sancti Damasi *antè Confessionem Beati Petri*; de qua Petrus Urbevetanus, ut legimus in libello Ordinis Romani, *Confessio*, inquit, *est Capsa, vel Sepulchrum, vel ipsum Corpus Petri conditum sub Altari*. Idem notat aliquando nomine *Confessionis* indicari Ecclesia, quæ *Martyrium* à Græcis dicebatur, citatque Anastasium Bibliothecarium in vita Sixti III. Papæ. *Sixtus*, inquit, *fecit Confessionem Sancti Laurentii, Martyria cum columnis porphyreticis, & operavit transcanam, fecit quoque ibi ad Confessionem Altare Sancti Laurentii*. Dicebatur etiam ædes sacra *Martyrium* à Græcis, eò quod in ea Martyrum reliquiæ jaceant; vel eorum memoria recolatur; inquit Isidorus lib. 15. de orig. cap. 4. Sic Basilicam Vaticanam Martyrium Apostolorum appellarunt, Sanctus Chrysostomus; & Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Prothonotarii, qui Græcè, Latineque res gestas Martyrum scripserunt. *Martyr* enim Græcè *Testem*, vel *Confessorem* significat, eaque vocabula veteres confundebant. Tertullianus de Corona Militis, & libello ad Martyres. Ambrosius lib. 2. de Fide. Undè quemadmodum à *Martyre Martyrium*, ità à *Confessore Confessio* manavit. Diciturque Ecclesia, in qua Martyris, sive Confessoris memoria veneratur; sanè usus veteris Ecclesiæ dividebat Martyres à Confessoribus: *Martyres* siquidem dicebantur, qui in tormentis ulque ad mortem perseverabant in professione Nominis JESU Christi; *Confessores* verò, qui in Carcere, vel tormentis citrà mortem constantes, atque parati mortem subire, confessi erant Christum, quòd ex Sancti Cypriani epist. 6. & 7. lib. 2. colligere licet. Jàm Sanctis omnibus, etiam tormenta perpeffis, Confessoris nomen tribuitur. Floravantes autem Martinellus ait se vidisse subterranea antiquissima cubicula in Cryptis Romanis præcipuè, in quibus Sepulchra Martyrum erant, quæ cubicula Confessiones dicebantur, nec ob aliam causam (ait Bulengerus) quia in ipsius Martyris Altaris, palliis, aut tabulis argenteis, marmorisque Confessio Sanctorum expressa erat.

Lib. 1. c. 1.

Historia
di S. Maria
in Via lata
pag. 120.De Tem-
plo lib. 3.
cap. 33.

Locus, qui à nobis dicitur *Confessio*, multis nominibus apud Antiquos significabatur. Primò *Martyrium*, & à Latinis *Dormitorium* dictum fuisse edidit Joannes Castillioneus Antiquit. Mediolan. parte 1. fasciculo 2. quòd in eo piorum Corpora requiescerent potius dormientia, quàm mortua, & expectantia diem illam, qua gloriosa in Cælum ascendent, cum Christo regnatura, sive quod Piorum mors somnus sit, & quies. Eas certè ob causas Germani pulcherrimo nomine *Agri Dei* Cœmeterium vocant, quòd scilicet in eo Deus suam sementem, ac segetum habeat, quàm sub finem Mundi, tanquàm messi jam maturam demetet, & in Cæleste horreum invehet.

Vocata etiam fuerunt Beatorum Petri, & Pauli Sepulchra *Apostolorum Limina*, ut apparet in vetustissimo codice Bibliothecæ Vaticanæ sub num. 5516. relato à Floravante Martinello de Templo S. Mariæ in Via lata, Pag. 119. qui in suis adnotationibus addit hanc latinam dictionem locum significare, in quo aliquis commoretur, juxtà illud Virgilii:

--- -- -- Signoque repente
Corripiunt spatia audito, limenque relinquunt.

Quòd optimè convenit Basilicæ, in qua insunt eorum Sepulchra. Addit Martinellus eandem latinam dictionem cum Portubus Maris convenire, qui à Græcis *Limena*, à quo verbo *Limenarchæ* dicuntur eorum Gubernatores; sunt namque Sepulchra veluti corporum Portus, ubi post periculum hujus vitæ cursum tuta requiescunt à laboribus suis.

Vestigia insuper dicta sunt, & *Memoriae* ab antiquis Apostolorum Sepulchra, ut legitur in Martyrologio die 21. Augusti de Sancto. Paterno Martyre, qui Alexandriæ Memorias Apostolorum petiit. Apud Sirmondum in vita Sancti Martini sic: *Deinde spontè sua Pyrro veniente Romam ad Vestigia Beati Petri &c.* Et apud Sanctum Augustinum lib. 22. cap. 10. de Civitate Dei: *Martyribus nostris non Templum, sed memorias sicut hominibus mortuis, quorum apud Deum vivunt spiritus, fabricamus, ut ibi sacra eorum Reliquiæ servantur.* Loquens Anastasius de Anacleto Pontifice, qui primus Beatorum Apostolorum Corpora in Sepulchro condidit, sic ait: *Anacletus Memoriam Beati Petri construxit, & composuit.* Hinc Latini *Monumenta* appellarunt *Sepulchra*, & duplici quidem de causa.

De Camer.
lib. 1. par. 3.
cap. 14. n. 3.

Primò, ut ait Divus Augustinus apud Spondanum, quia eos, qui viventium oculis subtrahiti sunt, ne oblivione etiam cordibus subtrahantur, in memoriam revocant, & admonendo faciunt cogitari. Secundò, quia supra Sepulchra mortuis iusta annuatim persolvebant, juxta illud Pauli epist. ad Roman. *memoriis Sanctorum communicantes*, & Divi Cypriani apud Baron. anno 253. num. 40. *Deinde, & dies eorum, quibus excedunt adnotate, ut commemorationes eorum inter memorias Martyrum celebrare possimus.* Bibliothecarius, quem supra citavimus *Loculum* appellavit hanc Beati Apostoli Confessionem, ubi loquens de Basilica à Constantino extructa ait, *cujus Loculum cum Corpore Sancti Petri recondidit, & ipsum Loculum undique ex ære Cyprio conclusit, quod est immobile.*

In Bibliot.
Pontif. lib. 2

Explicatis nominibus, quibus Sancti Petri Sepulchrum ab Antiquis significabatur, ipsam Sepulchri, seu Confessionis fabricam inquiramus. Antequàm illa nobilissimo Mausoleo ex ære exornaretur ab Urbano VIII. huic Pontifici Maximo opusculum obtulit Michael Lonigus Auctor eruditissimus, & sub Paulo V. Cæremoniarum Magister, quod MS. extat in Archivo Arcis Sancti Angeli, teste Ludovico Jacobo à Sancto Carolo, ejusque exemplar vidi in Bibliotheca Ghisiana additum libro de Præstantia Basil. Vatic. ab Honuphrio Panvinio conscripto, & percommode legi acceptum ex Museo præclari Viri Jo. Antonii de Moraldis bonarum Artium studiosissimi, in quo etiam asservatur. Illi hunc titulum apposuit [Breve relazione „ del sito, qualità, e forma antica della Confessione sacratissima di S. Pietro; ove si raccontano ancora molti ornamenti fatti in quella in varii „ tempi da diversi Sommi Pontefici, alla Santità di Nostro Signore Papa „ Urbano VIII.] Continet illud approbationem doctissimi Viri Fratris Nicolai Riccardi Studiorum Regentis apud Sanctam Mariam supra Minervam,

his

his verbis expressam [D'ordine del Reverendissimo Padre Maestro del Sagro Palazzo hò veduta, e considerata questa relazione, e la giudico non solamente piena di bellissime antichità Ecclesiastiche, e singolare erudizione; ma aggiustatissima al vero; e che debba essere di molta consolazione a' Lettori, che, secondo il dovere, sono amanti di quel luogo Sagrosanto, di cui si mostra l'Autore tauto divoto, e zelante]. Plura in eo texuit hic Auctor. Primò, asserit *Confessionem* illam cubiculum fuisse sub Ara maxima apertum, ad quod per gradus marmoreos descendebant, & cancellis ferreis munitum; ejus testudinem columnis sustentari in quatuor angulis collocatis. In medio Aram fuisse, in cujus fronte fenestra, per quam foramen videbatur in pavimento, sub quo locus cum argentea theca in majori ænea inclusa DD. Apostolorum Corpora continente. Extrà cubiculum supradictum, quod appellabatur *Confessio*, duodecim fuisse columnas, è pario marmore excisas, quarum sex magis ab illo remotæ rubris lapidibus conjungebantur, quos Rugas antiquitus appellabant, deinde Pectoralia eo quod à pavimento usque ad pectus hominis genuflexi assurgerent, spatio tamen intermedio cancellis ferreis munito. Hæc omnia pluribus probare conatur Lonigius ex quibus aliqua delibavimus.

Quòd fuerit reconditum, & subterraneum cubiculum, probat ex Anastasio in vita Hadriani I. ubi narrans Caroli Magni donationem, ait, [quam prius super Altare Beati Petri, & postmodum intus in sacra Confessione ponentes tam ipse Francorum Rex, quàm ejus Judices, &c.] Et loquens de eodem Pontifice subdit [ob nimium amorem Confessionem Beati Petri intus totam ex auro purissimo in laminis, diversisque historiis comptè ornavit, & fecit intus in Confessione in modum Evangeliorum ex auro obrizo]. In vita autem Leonis III. [fecit intrà Confessionem Salvatorem stantem dextrâ, lævâque ejus BB. Petri, & Pauli Apostolorum imagines]. Rursus in vita Hadriani, loquens de Carolo Magno, cum Romam primum petiisset, ait [Descendentes pariter (Pontifex, & Carolus) ad Corpus Beati Petri, cum Judicibus, &c.] Ità in vita Leonis III. [Idem verò Beatissimus Præsul idipsum deorsum, ubi Sacratissimum Corpus Principis Apostolorum requiescit, renovavit imaginem, &c. Item Cameram Beati Petri Apostolorum Principis in omnibus destructam, atque dirutam, exemplo olitano (idest antiquo) exculpens, diversis coloribus à novo fecit.

Confirmat hæc omnia Benedictus Canonicus, qui vixit tempore Celestini II. circa annum 1144. in suo rituali MS. ubi legitur [Media nocte surgens audito signo D. Papa, cum omnibus Ordinibus ad S. Leonem venire debet &c. deinde incensat Altare super Sepulchrum Sancti Petri. Deinde exiens inde ascendit ad Altare majus, & incensat, &c.] Quæ verba abundè indicant illum Pontificem è Confessione exire, ut ad Altare majus ascenderet.

Petrus item Mallius loquens de vigiliis, quæ fiebant ad Pallia Pontificia, affirmat illa fieri in Confessione, ad quam descensum præbebant scalæ indicatæ ab eodem Anastasio in vita Hadriani I. his verbis [Aspectum verò Altaris

Altaris super eandem Confessionem, atque dexterâ, lævâque parte,
juxtâ gradus jam dictæ Confessionis.

Pag. 171.

Eam cancellis munitam fuisse affirmat idem Bibliothecarius [Hic
verò egregius Sacerdos Confessionem Beati Petri totam ex auro purif-
simo ornavit, pondera trecentarum librarum ponens, & in posterni su-
perius ejusdem Sacræ Confessionis auri mundissimi libras tresdecim, pari
modo & ipsius Apostoli Confessionis liminari inferiori libras viginti-
quinque]: De his cancellis loquitur etiam Onuphrius Panvinius lib. 3.
cap. 4. [Innocentius III. cancellum æreum antè Confessionem sub Al-
tare S. Petri fecit, qui ab adeuntibus passim populis deosculari solet]:
Gregorius Turonensis de gloria Martyrum [Hoc enim, ait, Sepulchrum
sub Altari collocatum valdè rarum habetur, sed qui orare desiderat refe-
ratis cancellis, quibus locus ille ambitur, accedit super Sepulchrum, &
sic fenestrella parvula patefacta immisso introrsum capite, quæ necessitas
præmit, efflagitat.

Cap. 8.

Ex quibus verbis probatur hanc *Confessionem* sub Altari majori fuisse
collocatam, & in ea aliud Altare fuisse, sub quo Sacra Corpora servabantur.
Hoc retulit Sanctus Petrus Damianus epist. ad Agnetem Imperatricem his
verbis [Sub arcana quoque Beati Petri Confessione antè Sacrum Altare me
sedere fecisti, & per lugubres gemitus, & amara suspiria, &c.] Retulit
Anastasius in vita Hadriani I. [Cancellis antè eandem Confessionem ex
auro fuisse pensantes libras 56. fecit simul in Altari intus in Sacra ultrò
citroque Confessione imaginem in modum Evangeliorum]. Afferit Mal-
lius in hoc Altari singulis diebus unum è septem Presbyteris Cardinalibus
Sacrificium offerre, videlicet die Dominico Presbyterum Cardinalem tituli
Sanctæ Mariæ Transtiberim, feria 2. Sancti Chrysogoni, feria 3. Sanctæ
Cæcilie, feria 4. Sanctæ Anastasie, feria 5. Sancti Laurentii in Damaso,
feria 6. Sancti Marci, Sabbato Sancti Martini in Montibus, quibus postea
Episcopos substituit Stephanus Pontifex ejus nominis IV.

Arring. lib. 2
cap. 5.

Sub eo Altari BB. Apostolorum Petri, & Pauli ossa primùm posue-
rant aliquot Viri Sancti (quos nemo unquam viderat, nec postea videre
potuit) ut legit Arringus in quodam codice MS. Lateranensi, vel potius
Sanctus Anacletus Pontifex, ut refert Sanctus Damasus in Pontificali, cujus
Sepulturæ historia extabat olim coloribus expressa in antiqua Templi por-
ticus fronte, quæ, antequàm cum porticu ipsa aboleretur, artificum penni-
cillo excepta fuit, & in ejusdem Basilicæ Archivo asservatur, & proponitur
contemplanda in suis paginis ab Arringo. Ex quo loco Calistus ea transtulit
ad catacumbas, ne perirent, cum Eliogabalus, teste Lampridio, omnia Se-
pulchra in Campo Vaticano solo penitus æquaret, ne impedimento essent
curribus, quos quatuor Elephantibus ipsemet in ludis agebat.

In vita.

In addit. ad
Platin. d.
Pontif.
Tom. 2.
ann. 221.
Libr. 3.
ep. 30.

Si tamen fides danda est Panvinio, cujus opinionem refellit Baronius,
adhæretque Sancto Gregorio, qui scribens Constantiæ Augustæ, ait [eo
tempore, quo passi sunt Apostoli ex Oriente Fideles venisse, ut eorum
Corpora tanquàm Civium suorum repeterent, ideòque clam ea sustu-
lisse, sed ducta usque ad secundum Urbis milliarium in loco, qui dicitur
ad Catacumbas, collocasse, sed dum ea exinde levare omnis eorum
multi-

„ multitudo conveniens niteretur, ità eos vim tonitrui, atque fulgoris ni-
 „ mio metu terruisse, atque disperfisse, ut talia denuò nullatenùs attentare
 „ præsumeret. Tunc autem, inquit Divus Gregorius, exeuntes Romani,
 „ eorum Corpora, qui hoc ex Domini pietate meruerunt, lævaverunt,
 „ & in locis, in quibus nunc sunt condita posuerunt.

Bibliothecarius verò in Cornelio inquit [Hic temporibus suis rogatus
 „ à quadam Matrona Lucina Corpora Apostolorum Petri, & Pauli de
 „ Catacumbis lævavit noctu, Beatus verò Cornelius Episcopus accepit Cor-
 „ pus Beati Petri Apostoli, & posuit juxtà locum, ubi crucifixus est inter
 „ Corpora SS. Episcoporum in Templo Apollinis in montem aureum in
 „ Vaticano Palatii Neroniani 6. Kal. Julii]. Ad quæ verba Illustris. Sche-
 „ lestrates in suis notis hæc habet [Quæ in Actis Cornelii traduntur de Cor-
 „ pore Beati Petri, quòd ab eo positum fuit juxtà locum, ubi crucifixus
 „ est, in monte aureo in Vaticano, indicant etiam translationis diem ab
 „ Ecclesia Romana celebrari. Quomodò autem factum sit, quòd Corpus
 „ Beati Petri ab Anacleto adhuc Presbytero in Vaticano reconditum, rur-
 „ sùs à Cornelio huc translatum sit, duabus de causis contingere potuit,
 „ vel quia verum est, quod Gregorius Magnus tradit lib. 3. epist. 30. ad
 „ Constantiam Augustam, quod Orientales ea auferentes, dùm Romani
 „ illos insequabantur, ea ad secundum Urbis milliarium in Catacumbis
 „ collocarint, indèque à Cornelio translata sint; vel quia Fideles in Cryptis
 „ Vaticanis detecti sub Calisto Papa, cum Corporibus Petri, & Pauli ad
 „ Catacumbas confugerent, ubi & Romani Pontifices à Fabiano sepeliri
 „ cæperunt; undè rogatu Lucinæ Cornelius eadem in Vaticanum transtu-
 „ lit, ut pluribus probat Onuphrius in historia MS.

Pag. 423.

Sed in re ambigua unusquisque, ut libet, ex animi sui sententia opi-
 „ netur. Quod certum est, affirmamus, nunquàm ab eo loco dimoveri illud
 „ contigisse à tempore, quo à Constantino Magno Templum Vaticanum ex-
 „ citatum fuit [In eo enim constructo, piissimus Imperator ex rogatu Silvestri
 „ Episcopi (verba sunt Anastasii) Basilicam Beato Petro Apostolo in Tem-
 „ plo Apollinis, cujus loculum (idest capsulam, seu conditorium) cum
 „ Corpore Sancti Petri recondidit. Ipsum loculum (quem Romanus Ca-
 „ nonicus scripsit fuisse argenteum) undique ex ære Cyprio conclusit, quod
 „ est immobile, ad caput pedes 5. ad pedes pedes 5. ad latus dextrum pedes 5.
 „ ad latus sinistrum pedes 5. sic inclusit Corpus Beati Petri Apostoli, &
 „ recondidit.

In Silve-
stro.

Quàm amplum fuerit cubiculum, in quo Altare Beati Petri, seu me-
 „ moria condebatur incertum omninò est. Conjecturis tamen illud non an-
 „ gustum fuisse deprehendimus, affirmante Anastasio in vita Hadriani I.
 „ [quòd cum Carolus Francorum Rex in Basilica Beati Petri à Romano
 „ Pontifice exceptus, descenderunt pariter ad Corpus Beati Petri tùm ipse
 „ Sanctissimus Papa quamque antefatus Excellentissimus Francorum Rex
 „ cum Judicibus Romanorum, & Francorum. A Benedicto etiam Cano-
 „ nico accepimus in ea dùm Sacra peragerentur, permanisse Pontificem,
 „ Purpuratos, Cantores, Cubicularios, Subdiaconos, cæterosque Ecclesiæ
 „ Clericos, quorum quidem numerus haud erat exiguus.

Quanta

Quanta animi sui devotione hanc Sacram Petri Confessionem Pontifices venerarentur, non adeò facilè dictu est. Ejus tamen argumenta luculenter indicant munera, quibus eam certatim exornarunt. Aliqua nos indicabimus, servata temporum serie ex libro Pontificali accepta, eisdemque verbis, quibus Posterorum memoriæ mandavit Anastasius, cui liber ille tribuitur, quamvis sermone sit rudi, & penitus barbaro, *apud eum tamen magis cum simplicitate veritas, quàm cum fūco mendacia valuerunt*, ut ait Baronius; verùm quia, quo anno illo sint facta non liquet; ideò annum adnotamus, quo saltèm Pontifex nominatus vivebat.

Tom. 9.
ann. 795.
num. 22.

Anast.

Post Divum Silvestrum, qui fecit Cameram Basilicæ ex trimma auri fulgentem, & super Corpus Beati Petri, quod ære conclusit, fecit crucem ex auro purissimo pensantem libras 150. in mensuram, loci, ubi scriptum est litteris puris nigellis in cruce: *Constantinus Augustus, & Helena Augusta hanc Domum Regali simili fulgore corruscantem auro circumdant*.

Anno 430. Cælestinus I. ornavit de argento Confessionem Beati Petri Apostoli, quæ habet libras quadraginta.

Anno 435. Sixtus III. ornavit de argento Confessionem Beati Petri Apostoli, quod habet libras quadringentas.

Anno 450. Leo I. Cameram, idest testudinem Beati Petri ornavit.

Severan.
pag. 112.

Anno 465. Hylarus obtulit duo vasa aurea, quorum pondus quindecim libras explebat pretiosis lapillis exornata.

Anno 483. Symplicius aliud vas aureum quinque librarum.

Anno 520. Hormisdas trabem argenteam imposuit, cujus pondus erat librarum 1400. binos insuper arcus argenteos 40. librarum ad lampades sustinendas.

Anno 560. Pelagius II. investivit Corpus Beati Petri Apostoli tabulis argenteis deauratis.

Baron.
tom. 8.

Anno 636. Honorius I. temporibus suis renovavit cymilium, vel supellectilem Beati Petri Apostoli, investivit Confessionem Beati Petri ex argento puro, quod pensat libras 187. fecit & cerostatas majores ex argento puro, duos, qui sunt antè Corpus Beati Petri Apostoli pensantes singuli libras 62.

Anno 700. Sergius donavit Timiamaterium aureum majus cum columnis, & cooperculo, in quo incensum, & odor suavitatis festis diebus, dùm Missarum solemnia celebrarentur, Omnipotenti Deo opulentiùs mitebatur.

Anast.

Anno 740. Gregorius III. sex columnas onychinas volutiles statuit antè Confessionem, super quas posuit trabes, & vestivit eas argento purissimo, in quibus sunt expressæ ab uno latere effigies Salvatoris, & Apostolorum, ab alio Dei Genitricis, & Sanctarum Virginum, posuitque super eas lilia, & pharos argenteos librarum 700.

Anast.
apud Olin.
doin. 558.
Baron.
tom. 9.
pag. 322.

Anno 780. Adrianus I. Confessionem Beati Petri totam intus ex auro purissimo in laminis, diversisque historiis comptè ornavit, ponderans 300. librarum, ponens & cancellos in poste superiori ejusdem Sacre Confessionis auri mundissimi libras tredecim pari modo, & in ipsius Confessionis liminari

nari libras vigintiquinque, aspectum verò Altaris super eandem Confessionem, atque dextrâ, lævâque parte juxtâ gradus jam dictæ Confessionis addens in eis argenti libras centum triginta sex, curiosè renovavit, ejusque historias ex auro purissimo libras decem & octo nitidissimè deauravit, ante januas verò argenteas fecit canistros argenteos duodecim, pensantes libras quadraginta quinque. In eadem quippè Beati Petri Ecclesia per diversas coronas fecit Delphinos ex argento librarum centum. Præstantissimus idem eximius Antistes fecit in Ecclesia Beati Petri Apostoli ad Corpus imaginem, quæ dudam ex argento inerat, Salvatoris, Sanctæ Dei Genitricis, Sanctorum Apostolorum Petri, & Pauli, atque Andreæ de auro purissimo miræ magnitudinis pensantes libras ducentas; & intus in Confessione imaginem in modum Evangeliorum ex auro obrizo pensantem libras viginti; simul & cancellos antè eandem Confessionem ex auro purissimo pensantes libras quinquaginta sex. Qui fecit simul in Altari intus in Sacra ultrò, citròque Confessione imaginem in modum Evangeliorum, nec non & in postibus inferioribus, & superioribus, atque cancellis, simul etiam & circa Corpus ex auro obrizo libras mille trecentas viginti octo. Et alibi. Hic fecit rugas in Presbyterio à parte Virorum, & Mulierum ex argento purissimo quinquaginta, librarum 130. necnon alias rugas in caput Presbyterii antè Confessionem ex argento pensantes simul libras 103. & paulò post in Altari majori Ecclesiæ Beati Petri Apostoli fecit ex auro purissimo diversas historias ponderis librarum 192. & intus in Confessione imaginem in modum Evangeliorum ex auro obrizo librarum 20. simul & cancellos antè eandem Confessionem ex auro purissimo pensantes libras 56. Quæ fiunt simul, quæ sunt in Altari intus, & in Sacra ultrò, citròque Confessione, & in ambone Evangeliorum, & in postibus inferioribus, & superioribus, atque cancellis, simul & Corpore auri obrizi libræ 1328. Et rursus fecit etiam ter Beatus ille imagines sex, laminis argenteis investitas, ex quibus tres posuit super rugas, quæ sunt in introitu Ecclesiæ Presbyterii, ubi & regularem ex argento investito, fecit & posuit super eandem regularem præfatas tres imagines in medio existentes, unam quidem pictam, habentem vultum Salvatoris, & in utriusque lateribus imagines habentes depictas unam Beati Michaelis, & aliam Beati Gabrielis Angelorum, in superiore verò ruga, idest in medio Presbyterii faciens aliam regularem ex argento investitam, constituit super eam tres reliquas imagines, in medio quidem habentes præfiguratum vultum Sanctæ Dei Genitricis, & ex duobus lateribus unam habentem vultum depictum Sancti Andreæ Apostoli, & aliam Sancti Joannis Evangelistæ, easdem verò sex imagines, ut dictum est, ex laminis argenteis miræ pulchritudinis factas deauravit, in quibus imaginibus posuit libras centum.

Anno 800. Leo III. diversa ornamenta cum pretiosis lapillis pens. lib. 47. Tres lampades argenteas librarum 407. aureas librarum 15. Quatuor Angelos argenteos lib. 146. & duas tabulas argenteas, quarum pondus erat libr. 94. quarum altera Symbolum Apostolorum præferebat insculptum Græco idiomate, altera verò Latino, ut advenæ Fidem profiterentur.

Anno 820. Paschalis fecit in Sacro Altari Beati Petri Principis Apostolorum vestem miræ magnitudinis, pulchram, & decoratam nimis ex auro, gemmisque contextam, præfigurantem historiam qualiter idem Apostolus à vinculis per Angelum ereptus est.

Anno 830. Gregorius IV. fecit in Ecclesia Beati Petri Apostoli vela cum chrysoclavo numero quatuordecim, habentia diversas historias Evangeliorum, & Passiones BB. Petri, ac Pauli, nec non Andreæ Apostoli, quæ dependent inter imagines auro, argentoque fusas in trabe desuper argentata, antequàm adeas Sacram Confessionem, speciosa valdè visibus humanis, atque præcipua.

Anno 850. Leo IV. successus Sergio II. Pontifici quæcumque è Basilica Vaticana ablata fuerunt à Saracenis, reficere decrevit, tùm præter alia quamplurima collata, Aream Altaris intus extrà deargentavit, & non tantùm Sacram Beati Petri Confessionem, verùm etiam frontem prædicti Altaris satis decenter, & honorificè peornavit, nam tabulam de auro, & smalto pensantem 216. lib. auri fecit, in qua Vetus, & Novum Testamentum continebatur, & posuit eam in fronte Altaris, quàm & nos etiam vidimus, ait Petrus Mallius §. De Thesauro Basilicæ, crucem quoque de auro purissimo, &c.] Anastasius autem hæc alia narrat [Leo IV. fecit in Ecclesia Beati Petri vela, quæ pendent in arcu Presbyterii ex auro, habentia historiam Beati Petri Apostoli numero decem & octo. Obtulit etiam Beato Petro Apostolo Calices de argento, qui sedent super circuitu Altaris numero sexdecim, verùm etiam, & Calicem pendentem, cum catenulis, & Delphinis pensantem libras Item Sanctus, & Coangelicus præfatus Præful post deprædationem Saracenorum istius Ecclesiæ fecit super Corpus Beati Petri Apostoli imagines argenteas, totasque numero tres, & unam quidem in medio habentem effigiem Salvatoris Domini Nostri JESU Christi cum gemmis in capite per crucem ornatam hyacinthis, & prasinis. Item aliam quamdam positam ad dexteram partem Salvatoris, & habentem vultum Beati Petri Apostoli, & Beatæ Petronillæ. Aliam quamdam positam ad partem lævam depictam, vultum habentem Beati Andreæ Apostoli, simul & vultum prædicti Summi Præfulis pensantem libras centum & quatuor ex diversis gemmis, hyacinthis, & smaragdis ornatam miræ magnitudinis, & posuit juxta venerabile Altare Beati Petri parte dexterâ pensantem mille lib. auri optimi, & permansit ibi usque ad tempora nostra. Fecit & imaginem Salvatoris nostri Christi in throno sedentis, cum duobus Angelis circa se, necnon etiam 20. alias imagines de argento circa eam, & posuit eas antè Altare super columnas vitineas, fecit quoque 40. canistra argentea, coronas argenteas, in quibus lampadæ appenderentur, à pectoralibus scilicet antè Altare usque ad Crucifixos. Hæc narrat Petrus Mallius sub nomine Canonici Romani, qui anno 1159. descripsit Basilicam Vaticanam, dicavitque Alexandro III. & in præfatione ad eundem, ait se compilasse talem libellum ex Archivo ejusdem Basilicæ.

Anno 856. Benedictus III. in Ecclesia Beati Petri Nutritori suo præ nimio amore exardescens ad cooperiendum billicum Confessionis, fecit cooperculum ex auro purissimo pens. lib. tres.

Anno

Anno 1119. Calistus II. idem Altare, cum nimia vetustate, hominumque incuriâ quasi violatum videretur, optimus tandem Pontifex, optimis, quæ adhuc apparent marmoribus (nempè anno 1430. quo Veggius scribebat) densuò extruxit, atque ornavit, & in celebri die Annunciationis Beatæ Mariæ magno cum Episcoporum, Sacerdotumque conventu, Populorumque applausu honorificè consecravit.

Pancirol.
ref. nasc.
pag. 525.
ex Veggio.

Anno 1150. Eugenius III. (ut loquitur Petrus Mallius) quando celebravit primam Missam in Ecclesia Beati Petri, obtulit super venerabile Altare optimum sacratissimum ad Altaris ornatum, & Pastorale ornamentum, & semper cum veniebat celebrare solemnias Missarum in hanc Sacram Dei, & Beati Petri Basilicam, non vacua manu veniebat, sed satis devotè offerebat vel vestem super Altare, vel optimam calisam, vel aliud Papale donum.

Anno 1155. idem loquens de Hadriano IV. semper cum veniebat celebrare Missam ad Sanctum Petrum offerebat super venerabile Altare ejus vel optimum pallium ad ornatum Altaris, vel candelabra argentea, vel aliud Papale donum.

Hæc sunt præcipua munera, quæ à Summis antiquis Pontificibus Divo Petro oblata ejus Confessionem mirificè exornarunt. Superest ut Altare, quod majus dicebatur exponamus.

Supra subterraneam ædiculam, quam descripsimus illud imminabat. Antè ejus frontem duodecim columnæ vitineæ ex pario marmore eo ordine expositæ extabant, quo innuimus in Tabula 7. Ichnographica veteris Basilicæ pag. 28. litt. A. Eas Constantinus ipse collocaverat è Templo Salomonis evectas, ut scribit Alpharanus; sed aliqui apud Torrigium putant Romam delatas fuisse è Templo Dianæ Ephesinæ, quod extabat in Græcia. „ Onuphrius tamen Panvinus affirmat sex tantum datas fuisse à Constantino, cæteras verò Gregorium III. concessas sibi ab Eustychio Exarco, „ erexisse in Ecclesia Divi Petri circa Presbyterium antè Confessionem, tres „ à dextris, tres à sinistris, juxtà alias antiquas sex filo pares]. De his Baronius tom. 8. anno 710.

Pag. 283.

Cap. 3.
lib. 5.

Ad Altare ascensum hinc indè præbebant gradus porphyretici, qui nunc duplici in linea distributi sub Apside Basilicæ, ubi Divi Petri Cathedram Alexander VII. collocavit, pavementum palmis circiter duobus elevatum sustinent, sicut olim (ut mos erat in Templis) sub majore etiam Apside in loco eminentiori erant Clericorum, ac Presbyterorum subsellia pro cujusque gradu, & dignitate, & in loco editiori Sedes Episcopalis, quam Prudentius Hymno de Sancto Hippolyto sublime Tribunal vocat, & Nazianzenus in Somnio sublimem Thronum. Sedes autem altior erat, ut ex ea posset Antistes Populum monere, circumspicere, & custodire. *Numquid aliud*, ait Ambrosius, *interpretatur Episcopus, nisi super Inspector? maxime cum in Solio in Ecclesia editiore sedeat.*

Card. Bona
rer. Liturg.
lib. 1. cap.
20.

De dignit.
Sacerd. c. 6.

Hanc Aram ex ligno primò constructam Sanctus Silvester marmoream ædificari jussit: Primis enim Ecclesiæ seculis, tempore persecutionum, Altarium ligneorum usus erat, ut magis expeditus, quia facilius de loco in locum transferri poterant, ut observat Cardinalis Bona.

Rer. Litur.
lib. 1. cap. 20

MS. cap. 6. Quadruplici angulo istius Aræ quatuor eximiæ speciei columnæ è porphyrite apposuit, quæ nobilissimum argenteum tegmen fulcirent, quòd Cyborium vocant. Eas columnas suo tempore extitisse in Cryptis Vaticanis affirmat Torrigius; *Cyborium* autem erat operculum, quòd imponebatur Altari ornatus causa; patet ex Joanne Chrysostomo, qui in illa verba: *Faber argentarius, qui faciebat delubra argentea*, ait, *Et quomodo possibile erat fieri delubra argentea? fortassè adiculas, Et cooperacula, quæ cyboria vocant.*

Act. Apost. cap. 19.

Lib. I.

Edit. Lugd.

Panvinus, qui de Septem Urbis Ecclesiis tractatum impressit anno 1570. affirmat tunc temporis adhuc extitisse tales columnas his verbis
 „ [Super Altare autem, cui subjacet Corpus Sancti Petri, Sanctus Silvester statuit nobile tegmen, sive suggestum, quòd *Cyborium*, sive *Cameram* vocabant argenteam deauratam, quatuor porphyreticis (quæ adhuc extant) columnis erectam]. Idem affirmavit antè Panvinium Veggius, loquens de Constantino [Supra Altare autem, cui subjacet Corpus Beati Petri statuit nobile tegmen auratum quatuor porphyreticis columnis erectum, quòd postea Leo IV. (circa ann. 850.) argento puro eximiè ornavit]. Sanctus deindè Gregorius Magnus, antè Leonem, inquit Anastasius, fecit Beato Petro Apostolo Cyborium cum columnis suis, quatuor ex argento puro]. Illius meminit Gregorius Turonensis, qui anno 590. sacra Limina visitans à Beatissimo Pontifice, cum maxima reverentia, & charitate, ut verè Sanctus susceptus est, & amicus singularis, & unicus ab eo dilectus, prout legitur in ejus vitæ Breviario, quod operibus ejusdem præfixum habetur tom. I I. Biblioth. PP. Hic piissimus Scriptor de Mirac. Martyr. lib. I. cap. 28. loquens de Sancti Petri Basilica, inquit
 „ [etiam quatuor columnas in Altari, quæ sunt simul centum, præter illas, quæ Cyborium Sepulchri sustentant, hoc enim Sepulchrum sub Altare collocatum valdè rarum habetur, sunt ibi & columnæ mirè elegantiae candore niveo, quatuor numero, quæ Cyborium Sepulchri sustinere dicuntur.

De Sept. Eccl. pag. 112.

Ab hac Divi Gregorii Turronensis narratione, non obscure indicatur, præter Cyborium Altaris, de quo loquimur porphyreticis columnis impositum, aliud Cyborium fuisse mole quidam longè minùs, sed ex argento compactum, quod Severanus affirmat, à Divo Gregorio fabricatum, nec pondus centum octoginta librarum excessisse.

An. 1294. num. 21.

Erat igitur ultrà Cyborium argenteum impositum Altari Confessionis, aliud in Altari majori magis excelsum porphyreticis columnis sustentatum, quas visas à Panvinio memoravimus, eandemque formam retinebat anno 1294. sub Bonifacio VIII. ut narrat Cardinalis Stephanescus in lib. de Consecrat. & Coronat. ejusdem Pontificis, citatus à Bzovio, his carminibus:

— *Altare Petri de marmore cæsum,
 Porphyriisque gerens fulvis à celte columnis
 Quatuor argenti Cælum, quod tempus in atrum
 Verterat, ac subter fusi sub tegmine cupri
 Corpora Sacra tenens, &c.*

Illud

Illud postea anno circiter 1470. à Paulo II. refectum esse Panvinius narrat; extatque monumentum ejus fabricæ in Numismate, sub Paulo II. anno eodem cuso, quod in Tabula 1. Numismatum apparet pag. 10. hujus historię exposita. Anno iterum 1480. Sixtus IV. iterum construxit, duodecim Sanctorum Apostolorum simulacris ornatum, quæ simulacra ait Torrigius, Matthæus Pullarius Florentinus exsculpsit, suntque in Cryptis Vaticanis apposita, cum inscriptione:

Cap. 42.

Imagines istæ marmoreæ Sanctorum duodecim Apostolorum erant ad ornatum Cyborii, quod Sixtus IV. Pont. Max. supra Altare Sacrosancto Beati Petri magnificè constituerat.

Ejusdem Cyborii reliquiæ nonnullæ ibidem servantur cum his notis:

Ornamenta Sixti Papæ IV. ad Altare Beati Petri existentia.

Julium etiam II. anno 1510. idem Cyborium affabre exsculptum renovasse affirmat Ugonius. Cujus nam formæ fuerit tale Cyborium, nullum prorsus, quod sciam, refert monumentum. Illud tantum indicatum inveni in Tabula scenographica Equitis Fontanæ, ex qua similem iconismum in nostra exhibuimus pag. 17. Sicut etiam indicat Pauli II. Numisma cum lemmate TRIBUNA SANCTI PETRI. Verum cum utraque delineatio orbatum columnis, & parastatis impositum illud repræsentet, non juxta prototypum, sed ad libitum Sculptoris incisum credimus.

Sta. 11.
pag. 101.

Lib. 2. c. 10.

Tali itaque Cyborio post Julium II. penitus ablato, narrat Torrigius, cum novi Templi Vaticani pavementum altius deduci, & æquari opus esset anno 1594. Jacobum à Porta retulisse Clementi VIII. detectum à se foramen, per quod Sancti Petri Monumentum apparebat, quo audito, Pontificem ipsum, ductis secum Eminentiss. Cardinali Bellarmino, Antoniano, & Sanctæ Cœcilie, & admota ab Architecto ardenti face, oculis perlustrasse crucem auream Sepulchro impositam, deinde jussisse vetustissimam aram intactam eodem in loco relinqui, foramen se coram cæmentis oppleri, novumque postea desuper Altare, & quidem magnificentius erigi amplioris formæ, quod Altare absolutum die Dominico 26. Julii anni 1594. triginta octo Cardinalibus adstantibus totius Romanæ Curie interventu, innumeralique Populi concursu, ipsemet Pontifex solemniter ritu consecravit, & in eo Pontifex omnium primus incruentum Missæ Sacrificium obtulit, sicuti olim anno 1122. Calistus II. Altare supradictum à Beato Silvestro ædificatum in celebri die Annunciationis Beatæ Mariæ, ut supra enarratum est, consecraverat. Hæc affirmat Torrigius enarrata fuisse à Cardinali Sanctæ Cœcilie, Aloysio Cittadino Basilicæ Canonico, & Joanni Bartetto ejusdem sacre Confessionis Custodi.

MS.

Idem MS.
cap. 6.

Fuerat interim longo temporis intervallo Sacra Petri Confessio muris obstructa, nec ulli aditus amplius patuit ab anno 1200. quo Michael Lonigus affirmat Innocentium III. ejus januas penitus obfirmasse, ne amplius pateret Pseudo-pontificibus, à quorum impietate Sancti Petri Sepulchrum violari poterat, Sacroque pignore Romanam Urbem orbari, ut eò vel Bizantium potiretur, vel quævis alia Orbis Regio, in qua eorum fautores vige-

vigerent, sicuti olim Græci clàm subripere conati fuerunt Divi Pauli Caput, ut narrat in sua epistola ad Constantiam Augustam Divus Gregorius.

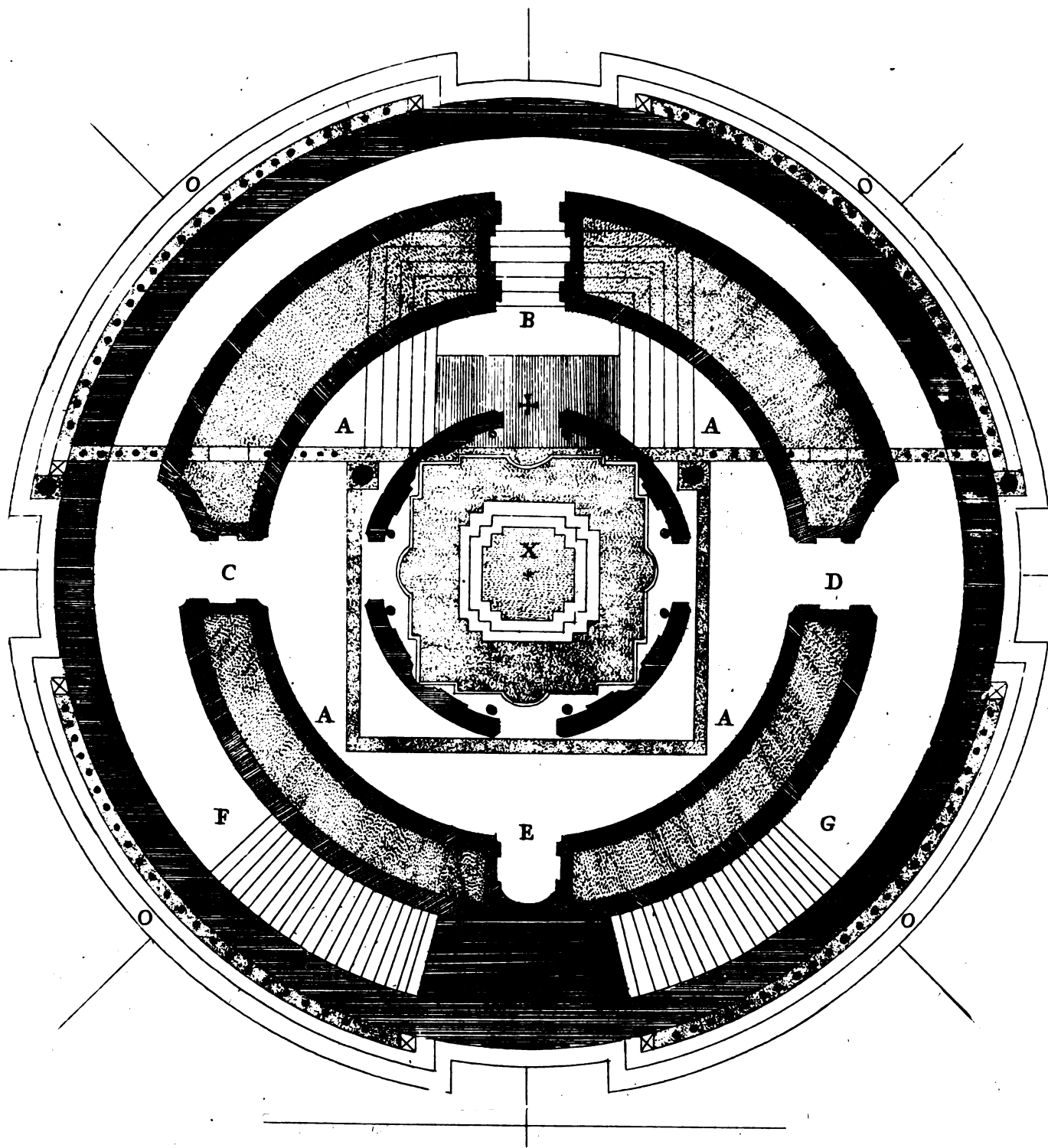
Rebus postea in tranquillissimo Ecclesiæ statu compositis, dùm aurea ætate perfrueretur Paulus V. & Vaticanam Basilicam nobilissimo additamento absolverit, ejus magnanimitatem extimulavit pietas erga Principem Apostolorum, ut veterem, ac sacram Aedem perviam Fidelibus redderet, & Piorum accedentium cultui iterum aperiret. Extat in Archivo Basilicæ Vaticanæ idea ex ligno compacta, juxtà quàm novam Aediculam sub pavimento construendam Martinus Ferrabosco Pontifici indigitavit. Indè nos acceptam in sequenti delineavimus Tab. 45. in qua apparet cubiculum A perfectè rotundum sub fornice delitescens. In illud ingressum præbent quatuor januæ B C D E è diametro sibi respondentes, quarum E loculamentum præbet pro Altare Divi Petri, aliæ tres ducunt ad ambulacrum pariter fornicatum, & juxtà cubiculum A circulariter ædificatum. Ex hoc per binas scalas F G hinc indè in oppositis partibus dispositas ascensus erat ad Basilicæ pavementum, ubi quadratum Altare X latera ostentabat cum cancellis æneis deauratis, per quos lux subterraneum cubiculum posset irradiare, eratque propè illud aliud Altare † ad Sacra peragenda fabricatum, & utrumque marmoreis gradibus elevatum. Circa hæc Altaria quamplurima balaustra in gyrum disposita coronam O sustinebant, ad altitudinem quatuor palmorum è pavimento elevatam, & quatuor aditibus interruptam. Tali ideæ aliam præposuit Paulus V. quæ nunc extat in formam crucis extracta, eam in medio novæ Basilicæ aperuit Carolus Madernus. Columellis auro textili, pretiosoque lapide fores circumdedit, gradus marmoreos, quibus ad intima descenderetur collocavit, quas columnas putat Martinellus eas fuisse, quarum meminit Sanctus Gregorius Turronensis, ubi ait, sunt ibi & columnæ miræ elegantiae candore niveo quatuor numero, quæ Cyborium sustinere dicuntur; parietes hinc indè stemmatibus, & aliis ornamentis, & variorum colorum lapillis incrustavit. Pavimentum ejusdem mirando opere tessellato stravit. Ostium intermedium ænea crate inaurata inter aliquot elegantes columnas conclusit die 17. Februarii 1617. Statuas eorundem Apostolorum ex metallo deauratas in loculamentis exterioribus reposuit 16. Octobris 1616. Clathris ferreis Confessionem intrinsecus clausit, magnam vim lapidum pretiosarum ad ejus aream, interiorumque recessum ornandum reliquit, atque lampadarum argentearum multitudine locum illustravit.

Roma ricercata giorn. 2.

Turrigius MS.

Hanc Pauli V. fabricam sequentibus verbis retulit Grimaldus [Anno „ Domini 1605. Sacram Beati Petri Confessionem pretiosis lapidibus orna- „ vit, quàm in plano pavimenti Ecclesiæ cingit ordo coronatus columel- „ larum Cæsaraugustani marmoris, habet descensus per duplices gradus, „ hinc indè habet incrustationes elegantissimas marmorum Lacedæmonio- „ rum viridum, laminas splendidissimas albas, & nigras, Stemmata San- „ ctiss. D. N. gentilitia mira arte segmentata lapidibus croceis, nigris, cine- „ riciis, lapillazulis, in campo stemmatum pavementum venatis albis mar- „ moribus nota alba, & nigra. Affricanis decussatis clavibus cum thiara elegan-

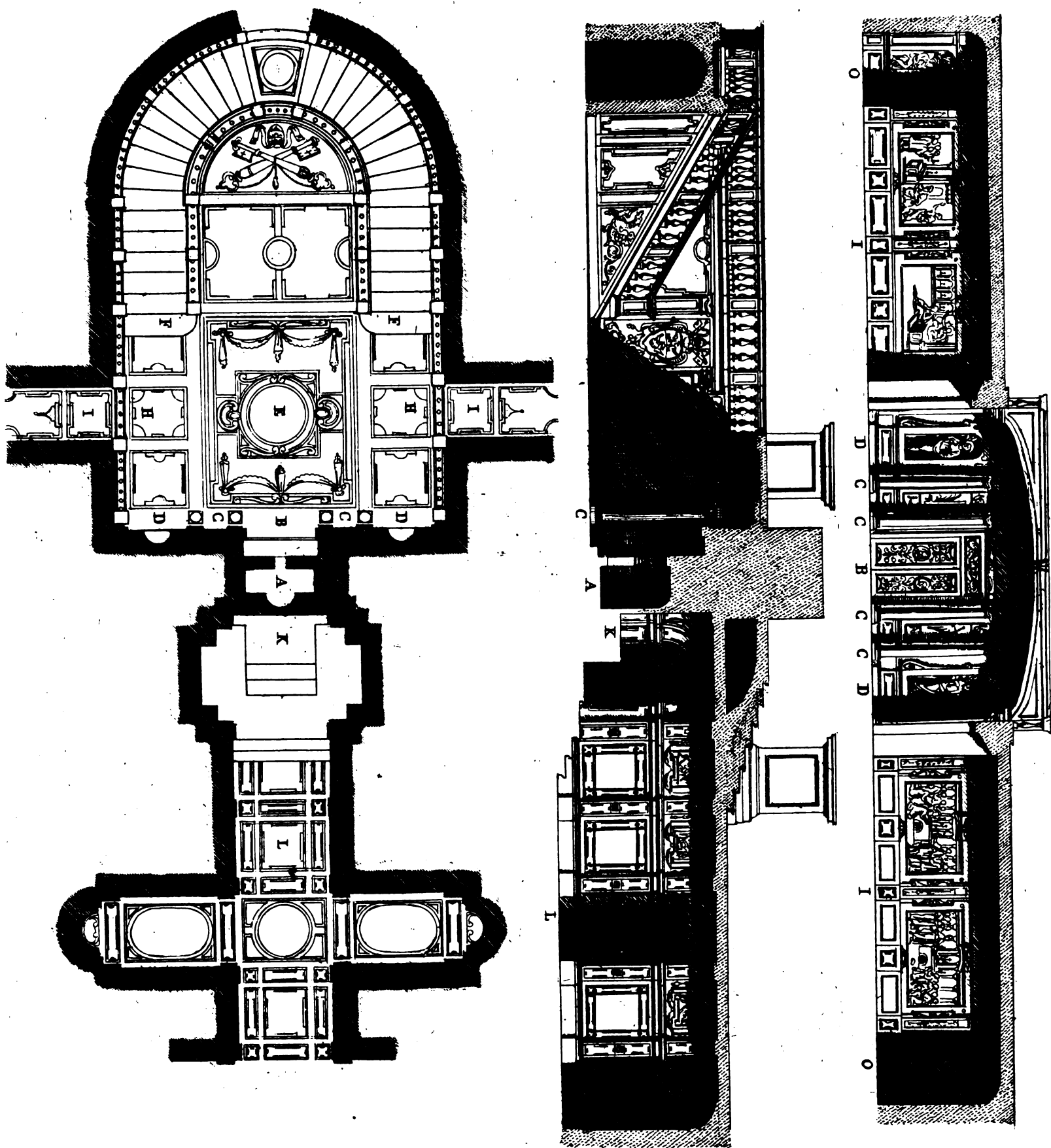
CONFESSIO D. PETRI
A MARTINO FERRABOSCO DELINEATA

Auctor del. et sculp.

D. PETRI CONFESSIO MARMORIBVS ET PICTVRIS EXORNATA SVB PAVLO V.

„elegantè segmentatis ornatur. Laminas ovatas alabaſtri Cydonii, qua-
 „tuor nobiliſſimas columnas ex alabaſtro Cydonio, cum duabus Statuis
 „æneis inauratis Petri, & Pauli Apoſtoli, atque antè oſtium Confeſſionis
 „nobiliſſimam cratem æneam inauratam. Idem Sanctiſſimus Pater & Do-
 „minus majori devotione erga glorioliſſimum Apoſtolum Petrum, eam
 „impenſam Fidelium omnium gaudio collocavit. Argenteam lampadam
 „lib. 70. dono dedit. In ambitus fornice, ubi ejus leguntur inſcriptiones
 „Numiſmata concluſit ærea, &c.]

Sequentem Tabulam expono 46. in qua totius Aediculæ ſtructura ich- Fig. 46.
 nographicè, & orthographicè delineata oculis ſubiicitur ex Tabulis Mar-
 tini Ferraboſci accepta, quàm characteribus adjunctis enucleatiùs hîc ex-
 plico.

A Locus Confeſſionis primùm ab Anacleto Pontifice ornatus, de-
 mùm à Paulo V. ſequentibus additamentis.

B Cancelli ænei deaurati, poſt quos crates ænea videtur ab Inno-
 centio III. donata, eam duo Angeli lapidei cuſtodiunt, ut olim ſepulchrum
 Bernardi Cardinalis Eruli, ſupra quam portam aurei characteres in mar-
 more nigro hæc verba efformant: SACRA BEATI PETRI CONFESSIO
 A PAULO V. EJUS SERVO EXORNATA ANNO DOMINI 1615,
 PONTIF. XI.

Turrigius

C Locus, ubi quatuor inſunt columnæ ex marmore alabaſtrite ma-
 gni pretii.

D Loculi, in quibus inſunt Statuæ æneæ SS. Petri, & Pauli.

E Pavimentum pretioſis lapidibus ſtratum, quorum aliqua exta-
 bant in Templo Sancti Vincentii Baſilicæ proximo.

F Gradus marmorei 34. è pavimento Baſilicæ ad planum Confeſ-
 ſionis ducentes; centum & undecim balauftris exornati, quorum ſingula
 pretio ſexdecim ſcutorum conſecta ſunt, gradus verò extruxere ex epiſty-
 liis, quæ veteris Baſilicæ columnis, erant impoſita.

H Binæ januæ in ſacras Cryptas aditum præbentes per ambulacra
 II. in quorum parietibus inſunt ſacræ hiftoriæ coloribus expreſſæ, nempe
 numero 1. Divus Gregorius ſacram mappam cultro feriens, ex qua ſanguis
 divinitùs effluxit; 2. Sanctus Leo Magnus ſimile miraculum agens in tobalea
 Altaris; numero 3. Divus Petrus imperans conſecrationem Altarium, ve-
 teris Baſilicæ; numero 4. Paſchalis I. cui dormienti Beatæ Cœciliæ Corpus
 indicatum fuit, in Cœmeterio Præteſtati occultum. Propè quàm Apoſto-
 lorum Paſſiones in ære fæliciter expreſſæ à Sebaſtiano Torriſano. Piçturas
 verò Joannes Baptiſta Riccius anno 1618. & 1619. abſolvit.

Balleonus
pag. 324.

K Altare ſub pavimento novi Templi.

L Ambulacrum ducens ad dictum Altare à Paulo V. ornatum mar-
 moribus, ac piçturis, & in Tabula orthographicè expreſſum. In ſummitate
 fornicis cratem æneam habet, per quam lumen irradiat, eam formavit ſub
 Clemente VIII. Sebaſtianus Torriſanus Bononiensis Artis Fuſoriæ Præfeçtus
 à Pontifice electus.

Balleonus
ibid.

M Altare majus Baſilicæ.

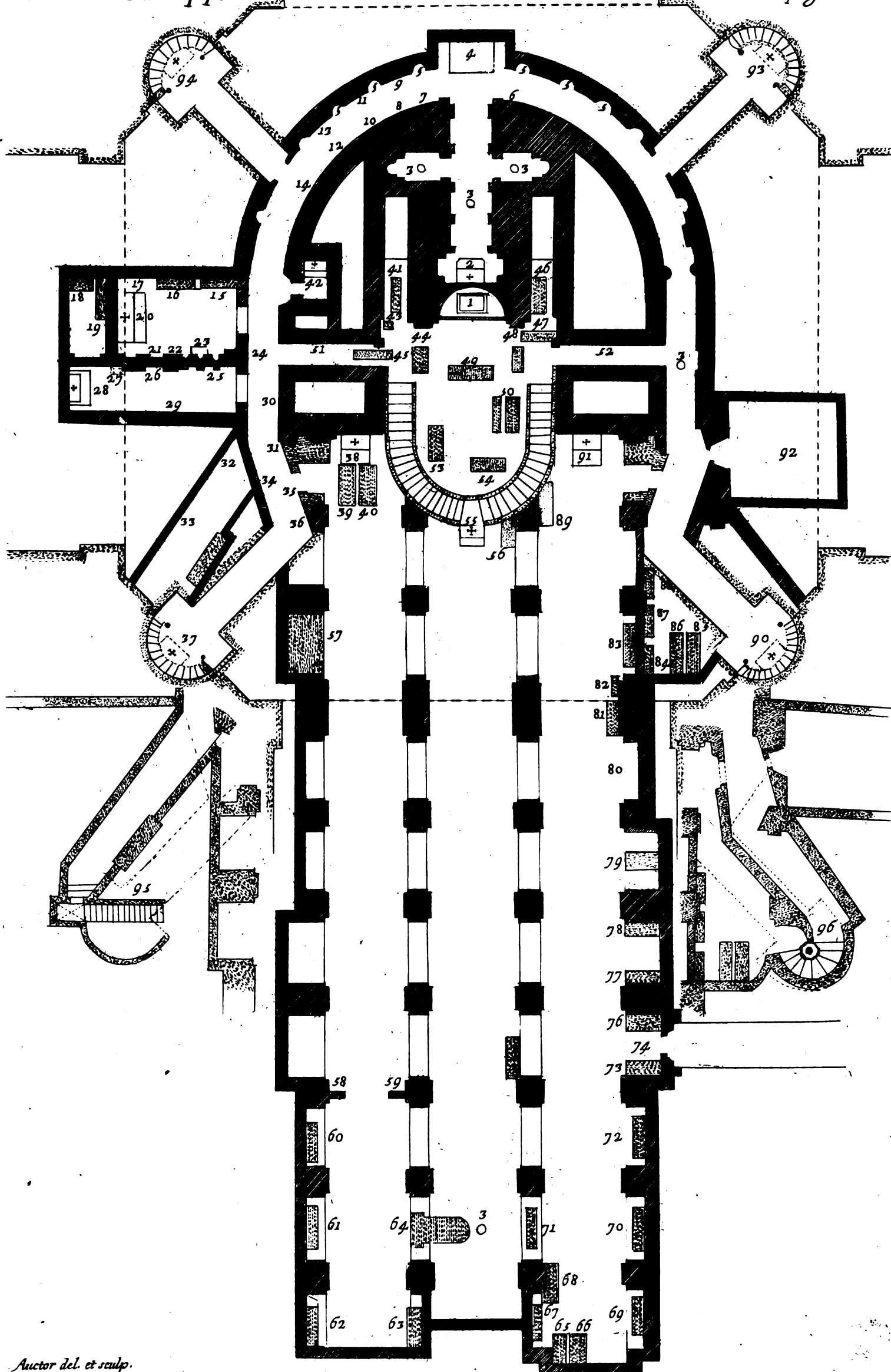
N Septem marmorei gradus, non quinque, ut Ferraboſcus delineavit.

Viæ

Fig. 47. O Viæ ad sacras Cryptas, quarum Ichnographiam in Tabula 47. hic exponimus, ne aliquid desideretur, quod ad Templi fabricam spectat, ejus partes numeri adjecti explicabunt.

1. Confessio, sub qua Divi Petri Corpus reconditur.
2. Altare propè Confessionem.
3. Foramina in pavimento Basilicæ ad lumen transmittendum.
4. Sepulchrum Junii Bassi Urbis Præfecti.
5. Simulacra marmorea Sanctorum Apostolorum.
6. Tabula marmorea, in qua cælaturis eminentibus, inæqualibusque Divi Pauli exprimitur Martyrium.
7. Similis Tabula Divum Petrum cruci affixum repræsentans.
8. & 9. Imagines marmoreæ, quæ olim in Sepulchro Pauli II. & Calisti III. extabant.
10. Statuæ DD. Petri, & Pauli.
11. Imagines marmoreæ Adami, & Evæ, quæ olim erant in Sepulchro Pauli II.
12. Simulacra Beatæ Virginis, & Apostolorum Petri, & Pauli, ad quorum pedes Nicolaus III. & Cardinalis Ursinus.
13. Imago Sanctissimæ Trinitatis inæquali cælatura in marmore exsculpta.
14. Imago Divi Pauli ex musivo compacta.
15. Sepulchrum Constantis Servi Dei.
16. Sepulchrum N.
17. Inscriptiones, & Picturæ antiquæ.
18. Locus, ubi extabant Corpora Sanctorum Leonum I. II. III. & IV.
19. Sepulchrum Cardinalis Raimundi Ursini.
20. Altare Beatæ Virginis dictæ à Porticu.
21. Statua Benedicti Papa XII.
22. Statuæ, & Picturæ.
23. Simulacrum Divi Petri sedentis.
24. Imagines Sanctiss. Salvatoris, & BB. Petri, & Pauli, quæ olim erant in Atrio Paradisi.
25. Statuæ, & Picturæ.
26. Statua Bonifacii VIII.
27. Tabula marmorea.
28. Altare Beatiss. Virginis Prægnantium dictæ.
29. Antiquæ Inscriptiones, quas refert Illustr. Ciampinus pag. 104. num. 17. 18. 19. 20. & 21.
30. Carmina Beati Damasi Papæ.
31. Fragmentum lapidis, in quo Donatio exprimitur Comitissæ Mathildis Beato Petro facta.
32. Imago Beatiss. Virginis ex musivo, olim ad Cyborium Joannis VII.
33. Simulacra Apostolorum marmorea, quæ olim ornabant Sepulchrum Nicolai V. & Calisti III.

Monu-

34. Monumentum cujusdam nobilis Catelli nomine, qui obiit anno 501.
35. Lapis continens visionem factam devoto Viro.
36. Lapis continens donationem factam Basilicæ à Petro Barbo.
37. Sacellum Sancti Andreæ.
38. Altare Sanctiss. Salvatoris.
39. Sepulchrum Cardinalis Stephani Nardini.
40. Sepulchrum Carolæ Reginae Cypri.
41. Sepulchrum N. N.
42. Altare Sanctiss. Salvatoris antiquum.
43. Sepulchrum Infantis.
44. Sepulchrum N. N.
45. Sepulchrum Lini Papæ.
46. Sepulchrum N. N.
47. Sepulchrum N. N.
48. Sepulchrum N. N.
49. 50. & 51. Sepulchrum N. N.
52. Miracula Beati Petri expressa in pariete.
53. & 54. Sepulchrum N. N.
55. Scalæ à pavimento Basilicæ ducentes ad Sacram Confessionem, sub quibus est Altare Sanctiss. Pietati sacrum.
56. Sepulchrum Christinæ Svecorum Reginae.
57. Terra eruta è Sacra Divi Petri Confessione.
58. Statua Sancti Pauli.
59. Statua Sancti Petri.
60. Sepulchrum Cardinalis Francisci Tebaldeschi.
61. Sepulchrum Felicis Diaconi sub Leone I.
62. Sepulchrum Gregorii Papæ V.
63. Sepulchrum Fratris Raimundi Togastæ Equit. Melit. Magistri.
64. Sepulchrum Othonis II. Imperat.
65. Sepulchrum Pii II.
66. Sepulchrum Cardinalis Benedicti Cajetani.
67. Sepulchrum Bonifacii VIII.
68. Sepulchrum Pii III.
69. Sepulchrum cujusdam è Cajetanorum Familia.
70. Sepulchrum Nicolai V.
71. Sepulchrum Hadriani IV.
72. Sepulchrum Pauli II.
73. Sepulchrum Julii III.
74. Janua à Clemente VIII. extructa, per quam è Palatio Vaticano descendere secretò poterant Pontifices ad Sacram Confessionem.
75. Sepulchrum Cardinalis Reginaldi Ursini.
76. Sepulchrum Nicolai III.
77. Sepulchrum Urbani VI.
78. Sepulchrum Innocentii VIII.
79. Sepulchrum Marcelli II.

- 80. Sepulchrum Innocentii IX.
- 81. Sepulchrum Cardinalis Petri Fonsecae.
- 82. Sepulchrum Cardinalis Ardicini senioris.
- 83. Sepulchrum Cardinalis Berardi Heruli.
- 84. Sepulchrum Agnetis Columnae Cajetanæ.
- 85. Sepulchrum nobilis Galli.
- 86. Sepulchrum Joannis Poggii Episc. Bononien.
- 87. Sepulchrum Francisci Bandini Piccolominei.
- 88. Sepulchrum Maffioli Episc. Polensis.
- 89. Sepulchrum Cardinalis Ardicini junioris.
- 90. Sacellum Sancti Longini Martyris.
- 91. Altare Sanctæ Mariæ de Febribus.
- 92. Ossa diversorum.
- 93. Sacellum Sanctæ Helenæ.
- 94. Sacellum Sanctæ Veronicæ.
- 95. & 96. Ingressus ad sacras Cryptas, prout extabat antè Paulum V.

Has Cryptas Clemens VIII. in formam crucis extruxit anno 1594. & Paulus V. sacris veteris Basilicæ monumentis ditavit. Eorum descriptionem omittimus à Francisco Maria Torrigio luculenter editam Romæ anno 1675. & ab Illustriss. Ciampino de Sacris Aedificiis 1693. cap. 4. sect. 15.

Notandum tamen hîc est delineationem Sacelli sub Altare positi à Martino Ferrabosco vulgatam, dissimilem esse ab ea, quàm Eques Carolus Fontana expressit lib. 5. cap. 34. Hæc enim illud exhibet, prout modò extat juxtà typum Jacobi à Porta. In illa autem paries arcuatus Altari subterraneo impositus magis elevatus ostenditur, quem Martinus Ferrabosco excogitavit, ut lampadarum fumus in ampliori Sacello meliùs dissiparetur; non tamen extruxit ob aliquas difficultates, quas Vaticanæ Fabricæ Præsides superari non posse existimarunt. Extat Apologia ejusdem Martini illis oblata inter fragmenta Ferdinandi Caroli pag. 479. in Bibliotheca Equitis à Puteo servata.

Pag. 104.

Totam fabricæ structuram affirmat Torrigius expensis duodecim millium nummorum absolutam fuisse à Maderno anno 1615. ut indicat inscriptio inibi posita. Anno 1617. binas januas hinc indè aperuit, ut narratur nigris characteribus in lapide propè Confessionem collocato, sic:

Paulus V. Pont. Max. ad commodiorem Principis Apostolorum venerationem, ac sui decorem ornavit, & portas aperuit, Pontificatus sui anno XIII. Salutis MDCXVII.

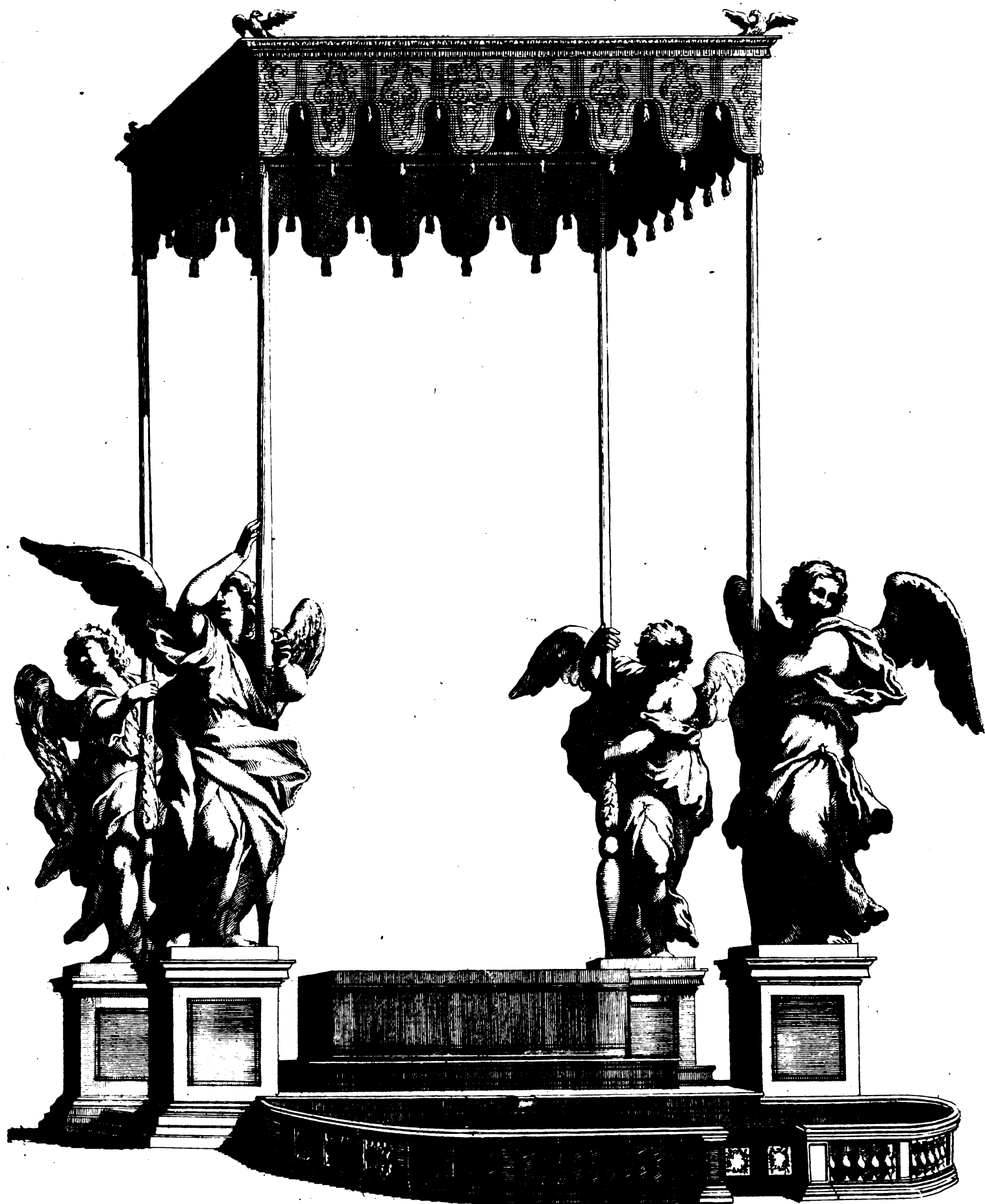
Torrighius
pag. 16.

Eodem itidem annò aliam portam publicæ Piorum commoditati aperuit in parte dexterâ, juxtà parastatam, ubi nunc est Sacellum Sanctæ Helenæ dicatum. Tria ænea Numismata fuisse collocata die 20. Julii ejusdem anni, affirmat Torrigius pag. 37. ejus formæ, quàm exhibuimus in nostra Tabula Numismatum, cum lemmate: SACRA PETRI CONFESSIO EXORNATA.

Exhibe-

ORNAMENTVM IMPOSITVM D. PETRI CONFESSIONI SVB PAVLO V.

Heronymus Frezza incidit

Exhibebant illa majorem Aram cum quatuor Angelis supra stylobata in quatuor ejus angulis stantibus, & magnam umbellam auro præfulgidam substantibus. Tota hæc machina ex ligno compacta, subjecto Iconismo expressa ideam exhibebant futuræ molis, quàm ex ære, auroque excitare animo inerat Pontificis, ut loci sanctitati par esset, ac splendidissimi ejusdem Pontificis pietatem ostenderet.

Fig. 48.

Nihil tamen Paulo regnante effectum est, sed postquàm Urbanus VIII. Pontificiæ Dignitatis Thiarum accepit anno 1623. umbellam firmis hastis sustentatam decoravit, quas Hieronymus Romanus suo scalpto foliato opere exornavit, & anno 1624. Simeon Obenaccius Florentinus auro circumtexit.

Deindè videns perfectum jam Templum quoad principes partes, & insigniora ornamenta, adeò nobile additamentum cepit excogitare, ut decore suo, ac pretio æquaret reliqui operis majestatem, tam necessarium, ut singulis respondens partibus convenienti consensu Templi universi venustatem, ac magnificentiam consumaret.

Cum hæc meditaretur Urbanus antequàm fundamenta ad sustentandam molem apta jacerentur, nonnullis visum fuit opus aggredi æquè arduum, ac periculis plenum, quibus certè Pontificis mentem avertendam ab eo esse opinabantur; & quidem triplici potissimum de causa. Periclitari enim, aiebant, primò erga Principem Apostolorum venerationem, si fortè, cum terra egeretur, sacri ejus Cineres eo loco abesse deprehenderentur, sub quo Fidelium Coetus illos latere piè opinabatur, & perduelles Romanæ Ecclesiæ hostes negabant. Quantum dedecoris Pontificiæ Auctoritati inde emanaturum, si (ut olim Sixto V. accidit, cum Divi Hieronymi Corpus in extructo à se Sacello reperire non potuit) Divi Petri Sepulchrum non detegeretur? Secundò tanti Thesauri jacturam imminere; cum enim eodem de loco quamplurima Sepulchra nulla inscriptione notata aliò transferenda essent, BB. Apostolorum Principis Monumentum nulla fortasse notâ insignitum cum iisdem amoveri posse, atque ibi impostero cultum præstandum fore, ubi sacræ ejus Reliquiæ non adessent. Tertiò demùm sepulchralem urnam longa annorum serie facile consumptam posse Operariorum incuria in effodiendo dilacerari, atque inde pretiosos cineres dilapsos, cum terræ glebis ità confundi, ut nunquàm separari, nec recognosci amplius possent. Talia discrimina effugienda esse suaderi à Religione, à qua certè Sacra Divi Petri Confessio aliis quamplurimis ditari poterat ornamentis.

Verùm quàm debilia fuerint objecta, ne ab egregio, ac religioso molimine Summus Pontifex dimoveretur, ea quæ subiiciam, satis ostendunt, ac primo quidem flocci penitus faciendas esse, responsum est, Hæreticorum voces, negantes Divi Petri Sepulchrum Romæ extare, contra quas unanimi consensu militat tum antiquorum, tum recentiorum Auctorum series, eruditione non minùs, quàm pietate insignium, à quibus Fidelium Orbis docetur, illud sub Sacra Confessione in Vaticano reconditum fuisse, ad quàm semper venerabundus accessit. Illam enim, postquàm Beatus Silvester cum piissimo Constantino Sepulchrum exornavit, nulla Barbarorum vis, nullæ hostium insidiæ violarunt, quamvis Templi Vaticani opes fuerint multoties

depredati. Neque confusionis periculum adesse, ubi Beati Petri Sepulchrum supra cætera conspicuum esse constabat ob ornamenta tum ænea, tum aurea, quibus ab eodem Imperatore fuisse ditatum narravit Anastasius, cum scripsit „ [Constantinus Augustus ex rogatu Sancti Silvestri loculum cum Corpore „ Sancti Petri recondidit, ipsumque loculum undique ex ære Cyprio con- „ clusit, quod est immobile, ad caput pedes quinque, ad latus dextrum „ pedes quinque, ad latus sinistrum pedes quinque, subtus pedes quinque „ supra pedes quinque; sic conclusit Corpus Beati Petri Apostoli, & recon- „ didit.

His addidere, fundamenta pro columnis sustinendis quatuor in angulis effodienda esse, decem palmis circiter à loco distantibus, sub quo Beati Petri Corpus jacebat; conditum enim fuit sub foramine, cui imminabat Salvatoris imago ex musivo expressa post æneum cancellum, ab Innocentio III. circa ann. 1200. resectum, de quo foramine hæc habuit S. Gregorius Turonensis: *Sepulchrum Sancti Petri sub Altari collocatum valde rarum habetur, & qui orare desiderat, rescratis cancellis, quibus locus ille ambitur, accedit supra Sepulchrum, & sic fenestrella parvula patefacta, immisso introrsum capite, quæ necessitas promit efflagitat.* Hoc ipsum foramen Anastasius vocavit Billicum, seu Umbilicum Confessionis, quod à multis Pontificibus exornatum scimus, præcipuè à Benedicto III. *qui ad illud cooperiendum (inquit Anastasius) fecit cooperculum ex auro purissimo pensans libras tres.* Quamobrem nulla ratio Sepulchrum Divi Petri è suo loco dimovendum esse suadebat; verum omnia studia adhibenda, ut illi cultus augeretur pretioso ornamentorum additamento, quæ pietas Summi Pontificis excogitaverat.

Apud Ol-
doin. 505.

Cæteros igitur Sanctissimos Prædecessores æmulatus Urbanus VIII. nobilissimo Mausoleo ex ære Corinthio auro superinducto Sacram Beati Petri Confessionem decoravit; opere inquam glorioso, sæculorum laboribus lucem allaturo, sine gloriæ consorte, quod Joanne Laurentio Equite Bernino perfectum Pietatis Sacellum, Cæli Aerarium, & Conditorium, Aeternitatis Lælius Guidiccionius appellavit.

Baldinuc-
cius in vita
pag. 12.

Vix illud moliri cæperat Berninus, cum insipientium hominum voces contra ipsum insurgentes, laudes ei debitas minuere studuerunt. Ajebant enim, molis opificium extrui, quod nullus antea, quamvis peritissimus Artifex ausus fuerat excogitare; nimiam metalli, aurique copiam in ea consumendam, cui majestas, & decor defuisset. Ineptè tandem in centro Basilicæ machinam adeò excelsam excitari, à qua Parastatarum, Naviumque sibi mutuò respondentium prospectus occluderetur. Verum quam frustra calumnias suas invidia, & imperitia inferre studuerint peritissimo Artifici, ipsum opus detexit, quod semper Posterorum series admirabitur.

De Roma
antiq.

Recenset illud Donatus noster lib. 4. cap. 10. suoque stylo adeò eleganter expressum, ut ejus verba hìc inferere, nullo penitus apice variato fanius duxerim, quàm emendicata elocutione describere [Tota igitur moles „ (inquit Donatus) fusili ex ære constat, auro subindè interlita, ut misceat „ perennitati splendorem; tortiles in ea columnæ quatuor, ternis portioni- „ bus compactiles, infima parte in spiram striatæ, tortuosis, & è folioso

caudice

„ caudice erumpentibus canalibus, exindè arbusculis laureis scapum am-
 „ plexis identidem conveltatæ, quarum ramulis ænei quamquàm pueri col-
 „ ludunt, & auro guttatæ interquiescunt Apes. Nituntur columnæ spiris
 „ æneis, hæ stylobatis è pario marmore, quibus profilientes anguli retra-
 „ ctum, ac veluti alveolatum ophytem marginant, virgatumque versico-
 „ loribus maculis, modò sparsis, & errantibus, modò se colligentibus,
 „ & convolutis. At exterioribus quadratis ex eodem marmore insertum.
 „ stemma Barberinum est, superculptis Pontificiis diadematis, & clavibus.
 „ Capitula columnarum Jonico, & Corinthio genere composita in olivæ
 „ folia se induunt, dispari altitudine è fundo subnascentia, resupinato per
 „ ambitum verticis labro, è quibus erumpentes cauliculi circumflectuntur
 „ externos in flosculos. Super hos echinum spectare est sculptum ovis, &
 „ spiculis, altiore abacum medio comantern flore (& si alicubi pro flore
 „ Sol est) introrsus sinuatum, & supra volutas angulosum. Hæ porrò inter
 „ echinum, & abacum emergentes, in angulis foliorum tenuis latiore circulo
 „ se demittunt, tùm arctiores in Orbes circinatæ in medium tandem flo-
 „ rem, florem quasi oculum, desinunt. Capitulis incumbit Epistylum,
 „ ternisque fasciis intermiscet astragalos baccis, & verticillis intersectos.
 „ Hoc sequitur Zophorus radiofo notatus Sole, quem corona superfulget
 „ superne projecta, deorsum autem oviculis, denticulisque cælata. Super
 „ coronam, quæ quadripartita, nec ultrà, quàm pro columnarum crassi-
 „ tudine producit, statuta quatuor cælitum juvenili specie simulacra sunt,
 „ quæ manibus laureas retinent fronde proluxa implicatione, contextuque,
 „ tanquàm in encarpis advolutas, retroque pertinentes ad proximam tra-
 „ bem, & quodammodò colligantes. Trabes æneæ quatuor totidem molis
 „ angulis insertæ ab iis obversæ invicem tolluntur, anfractuque flexuosæ,
 „ tùm paulatim coeuntes, supertensis palmis inauratis, nec modicè resu-
 „ pinis, nectuntur in medium supercilium, è quo eminens globus super-
 „ stante cruce inauratus effulget. Sub trabibus expansa ex ære umbella,
 „ & ære imminens, continuatoque margine summo coronæ cymatio con-
 „ juncta, toto inter columnas cælo subtenditur, aut ipsa cælum est, quòd
 „ divinæ Columbæ aurato radiorum circulo subvolantis exornat candor,
 „ & fulgor illustrat. Extremis umbellæ oris velut affluuntur æneæ in flexu-
 „ ram concisæ, auroque fimbriatæ lacinia flocco inaurato dependulo, quas
 „ ad coronæ altitudinem intercolumnium implentes, superiorum aligeræ
 „ facies, & Barberinæ apes alterno auro distinguunt. At medium umbellæ
 „ marginem tenuerunt minores duo cœlites, quorum alter insidet, alter
 „ supervolat, uterque puerili forma, & habitu. Et anteriori quidem fronte
 „ hìc Pontificia corona, ille Cæli, Terrarumque clavibus oneratur.
 „ Iisdem insignibus gaudent in averfa extremitate posteriores. Qui latera
 „ tuentur hinc, atque hinc minantes Pauli gladio corruscant. Hæc est ærea
 „ Urbani Moles, digna quæ ad cultum Ecclesiæ Principum in augusto
 „ Templo teneat Principatum]. Hùc usque supradictus Donatus.

Et ne absentium oculis suum desit oblectamentum, ejus iconismum
 hìc attulimus, ab Oldoino in suo primo Tomo Addit. ad Ciacconium ex-
 positum, non tamen tam affabrè delineatum. Tali iconismo Numifinate

Fig. 49.

Urbani

Baldinuc-
cius in vita
pag. 11.

Idem pag.
66.

Urbani VIII. illustrato, reliqua ad historiam spectantia breviter expediamus. Et primò notandum est illud anno trigesimo tertio fuisse cūsum, quando videlicet huic magnificæ Moli coronidem Berninus imposuit. Studium ille suum, & laborem, in hac ænea Mole novem integris annis insumpserat, in quorum spatio trecentos nummos singulis mensibus illi erogari jusserat Pontifex, eaque absoluta præmium ejus virtuti non impar dūm meditabatur, variorum sententiam exploravit, quidnam præmii loco Bernino aptius conveniret: catenam auream illi tribuendam nescio quis affirmavit, cui sagaciter magnanimus Pontifex; aurum quidem meretur Berninus; catenam verò, qui talia consilia meditatur. Itaque Urbanus decem mille nummos Bernino elargitus, unum insuper ex ejus fratribus in Basilica Lateranensi Canonicum præfecit, alterum Clericis Vaticanæ Beneficiatis addidit. Merebatur quidem hæc munera Bernini peritia cum pietate conjuncta, qua Divum Apostolorum Principem venerabatur; solebat enim affirmare, ab ejusdem patrocínio actum quidquid in Vaticanæ Basilicæ fabrica molitus fuerat.

Fig. 50.

Aliud Numisma Urbanus excudit anno 1626. quo ædem æneæ columnæ Aræ impositæ exprimuntur, diversa tamen cum coronide; etenim columnæ quatuor arcus suffulciebant in crucem coeuntes, supra quos Salvatoris è sepulchro redivivi signum imminebat. Quatuor insuper Angelos stantes, eo ferè modo, quem nostra Tabula 50. indicat è Numismate acceptum. Quæ omnia ligno, & papyro compacta anno 1626. futuram æneam Molem expresse-
runt. Verum cum mentem Pontificis non explerent, & nimio æris pondere subjectas columnas laxari posse timeretur, aliam formam supra à nobis expositam Berninus excogitavit.

Fig. 51.

Fuerat etiam Pontifici oblata alia ornamenti idea, in qua collocabantur columnæ vitineæ, quibus olim Divi Petri Confessio extrinsecus exornabatur, ut superius dictum est, sed cum Templi Aream nimis in longum protensa inutiliter occuparet, ineptam existimavit. Illam, ne quid desit historię hūc attulimus delineatam in Tabula 51. prout extat inter tabulas delineatas à Martino Ferrabosco.

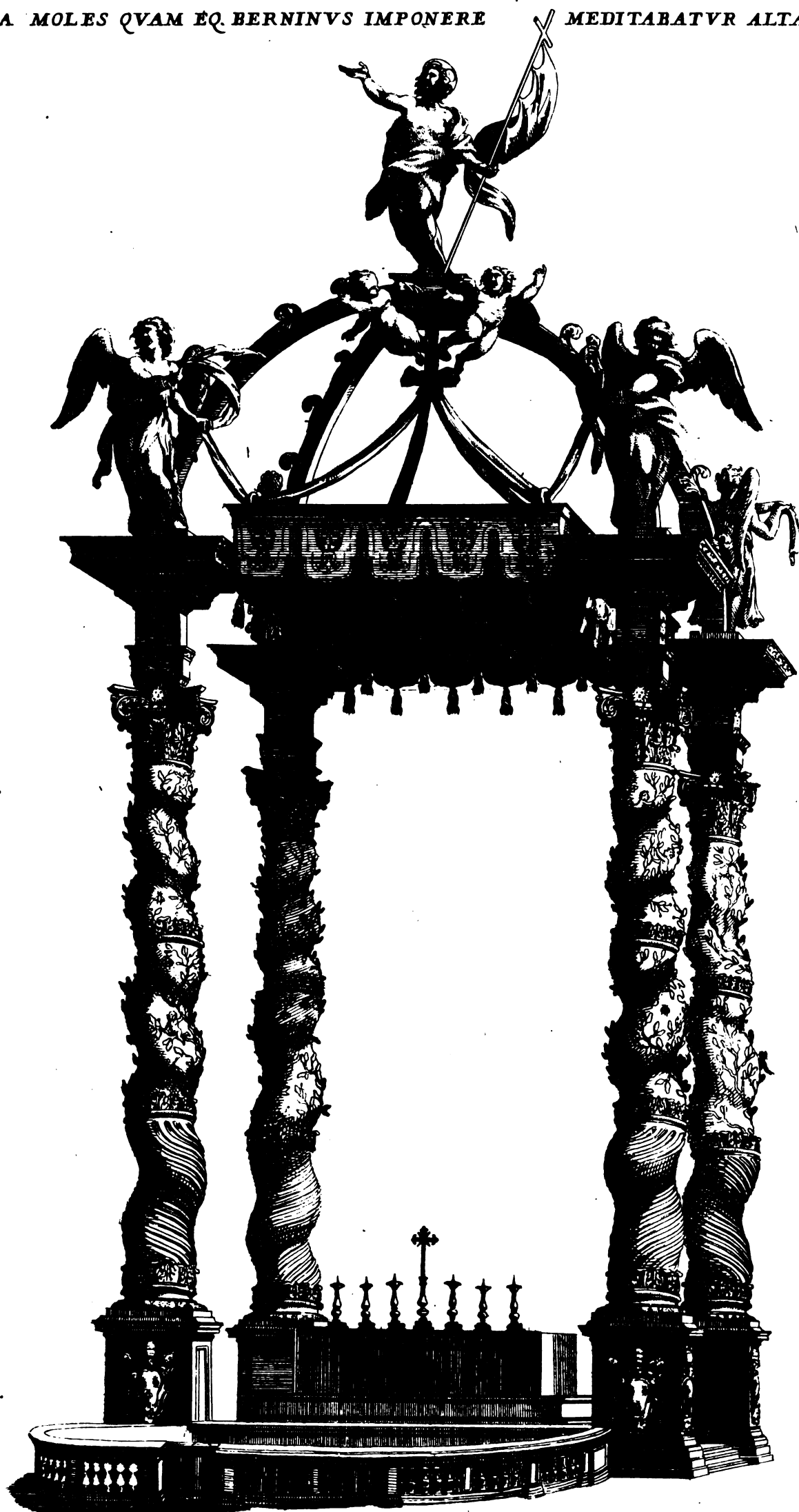
In MS.

Mense igitur Aprilis anni 1631. contignationem è variis trabibus ferreis retinaculis cum transversis minoribus lignis invicem benè compaginatīs, ad altitudinem capitulorum contexuerant. Ejus prototypus extat adhuc in officina lapidicina ejusdem Vaticanæ Basilicæ. Hæc lignea compago fuit bifariam distributa; fenas utrinque Antennas quadratas primū posuere, ad libellam erectas, quas pluribus hinc indè minoribus trabibus, Anteridum instar dispositis, suffulciebantur; singulis deindè conjugatas alias trabes imposuerunt, supra quas trajectis, trabeculis, tabulisque contignationem effecere, annexis insuper trochleis, quibus ænea pondera columnis imponenda facillimè extollerentur. Plusquàm bis mille nummos argenteos pro hac machina solutos fuisse Torrigius affirmat, eaque perfecta die 8. Maii ejusdem anni ablata fuisse lignea ornamenta, de quibus supra diximus, & 6. Junii alia imposita, quæ die 28. ejusdem mensis à Pontifice visa, & probata unius ferè anni curriculo miro opificio Berninus ænea conflagavit.

Omnibus postea ritè dispositis mense Julio 1632. in ampla Basilicæ Porticu,

ÆNEA MOLES QVAM EQ. BERNINVS IMPONERE

MEDITABATVR ALTARI D. PETRI

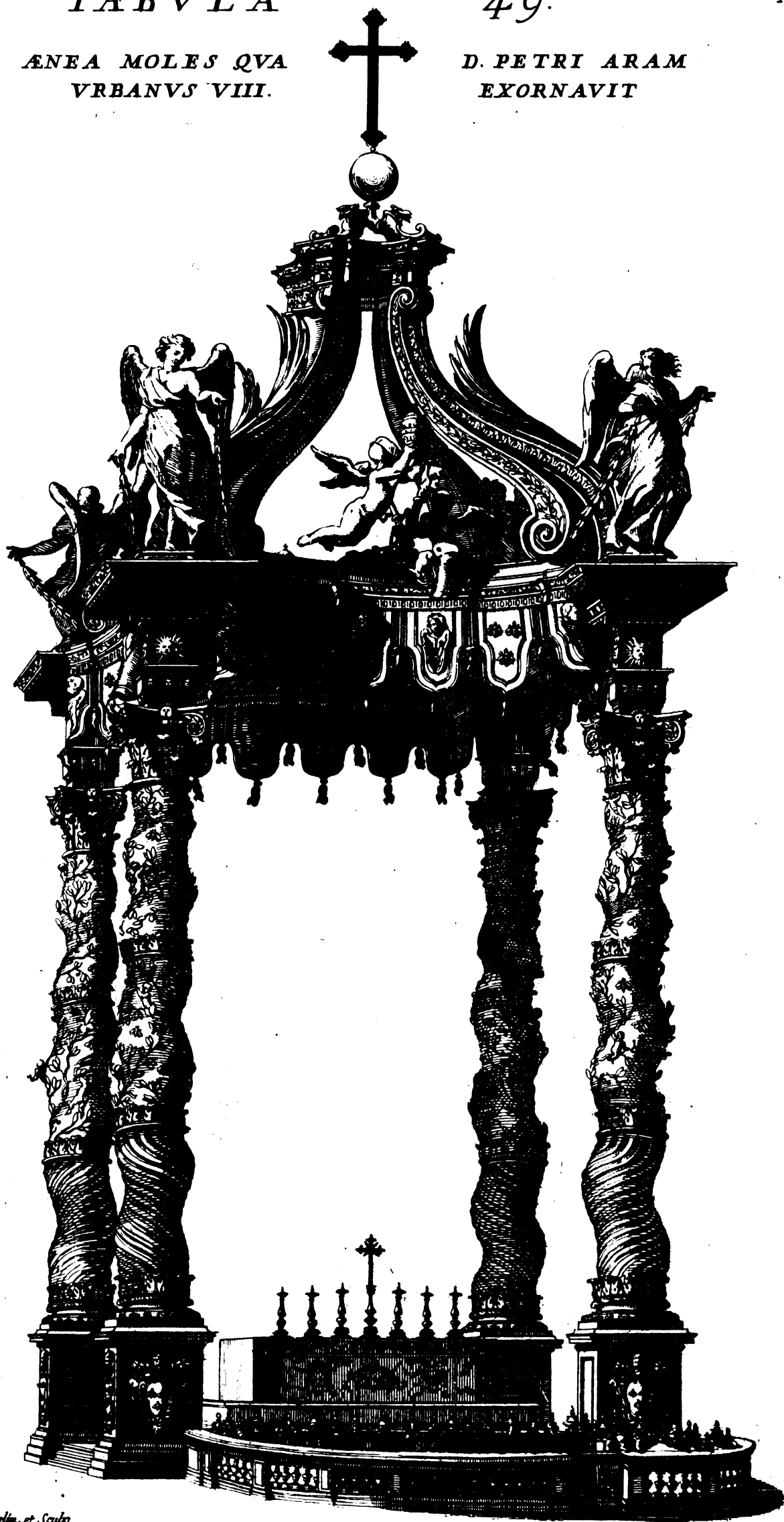

Hieronymus Frezza incidit

ÆNEA MOLES QVA
VRBANVS VIII.

D. PETRI ARAM
EXORNAVIT

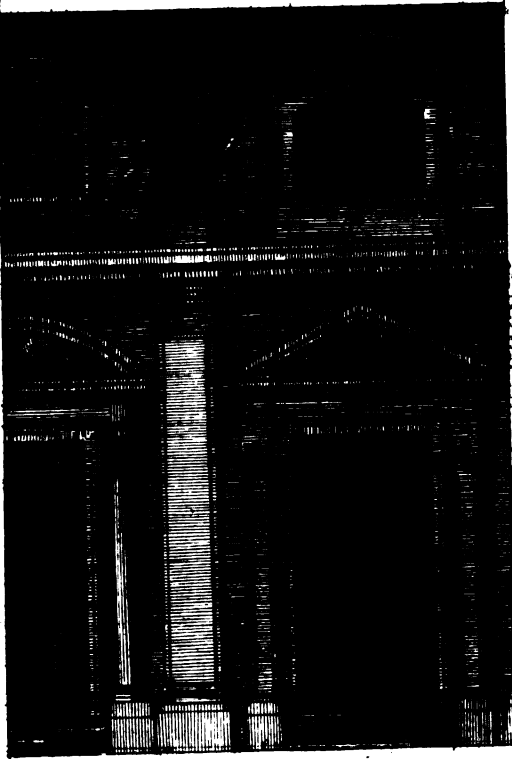
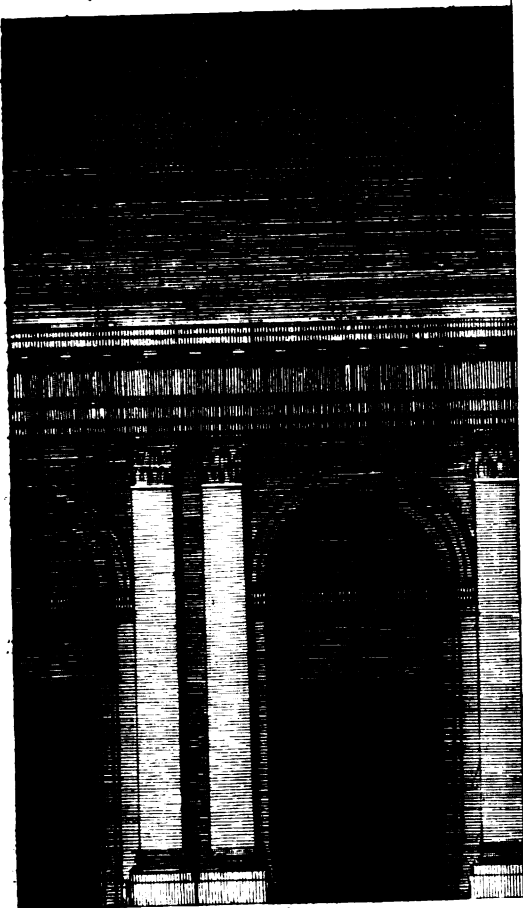

ALIVD

Alexander Specchi del. et sculp.

Hieronymus Franza incidit

Porticu, die Veneris 25. Novembris æneum capitulum columnæ, statuae Longini proximæ, impositum fuit, die 3. Decembris aliud Divæ Helenæ signum respiciens, die sexta tertium propè statuam Sancti Andreæ; die denique undecima quartum in angulo, ubi est Divæ Veronicæ simulacrum. Vacuitates capitulorum cæmentis opplevit, quibus expletis Angelorum simulacra addiderunt, & trabes abietinas æreis laminis circumtectas, quibus epistylium, zophorus, coronix, totaque umbella componitur, & die 28. Junii 1633. totum opus omni ex parte absolutum apparuit.

In tam nobili Mausoleo aurum superinductum quadraginta mille nummos aureos æquasse refert idem Torrigius, totum autem opus plusquam centum mille nummos sibi vendicasse. Ad opus verò conficiendum trabes æneas Pontifex sustulit antiquas ex Pantheonis porticu, quæ toties irruentibus Barbaris adhuc supererant inconcussæ, cujus rei in eadem porticu legittus inscriptio his verbis exarata:

Urbanus VIII. Pontifex Maximus.

Vetustas aenei lacunarum reliquias, in Vaticana columnas, & Bellica tormenta conflagavit, ut decora inutilia, & ipsi propè Famae ignota, fierent in Vaticano Templo Apostolici Sepulchri ornamenta, in Hadriana Arce. Instrumenta publicæ securitatis. Anno Domini MDCXXXII. Pontificatus IX.

Totum illud æs libras æquabat quinquaginta mille supra quadringentas & ducentas quinquaginta, clavorum pondus erat 9374. duas verò columnas cum basibus & capitulis quinquaginta quinque mille octingentas & nonaginta sex libras habere die 1. Martii anno 1627. cognovit Berninus cum sociis Artis Fusoriæ peritis, Angelo Rubeo, & Ambrosio Lucenti Romanis, In libris Computorum, & Expensarum Fabricæ anni 1627. enuntiatur totam hanc æneam Molem, præter aurum, quo fulget, lib. æquasse 186392. idest centum octoginta sex mille, trecentas nonaginta duas. Ex tanta igitur operis magnitudine, non modò admirabilitatem cæpit Auctoris potestas, sed Sanctorum Cinerum veneratio incrementum, & loci sublimitas majestatem. Quippè obversatur mentibus intuentium eorum in Cælo sedes triumphalis, quorum sepulchrali splendore oculi perstringuntur.

Nec facilè dictu est, quantum Romanorum Pontificum pietas eluceat in luminibus, quæ in conspectu Aræ noctu, diuque in honorem Principis Apostolorum perseverant. Quod si moris fuit antiquissimi cereas facces, & lychnos pensiles accendere antè Sanctorum imagines, ut perpetui luminis alimento, æternæ, qua perfruuntur, gloriæ monumentum essent, ex documento Joannis Baptistæ Castilionei; profecto Divi Petri gloria in iisdem clarissimè significatur. Narrat Bibliothecarius in vita Sancti Silvestri Constantinum Imperatorem diocesim Orientis donasse Beato Petro, à quibus oleum, & balsamum copiosè excipiebatur, pro lampadarum alimento, quæ antè Altare Beati Principis Apostolorum rutilabant appensæ, de quibus in epistola Beati Petri Damiani ad Cadaloum Pseudo-papam habetur, quòd

eam

In MS.

Torrighius
pag. 143.

Antiq. Me-
diolan. pag.
141.

Apud Ba-
ron. anno
1061

» cam possessionem accepta pecuniâ quidam Pontifex distraxit, canonem-
» que aromatis, quem accipere solebat, amisit; quare aliquantò post cum
» idem Papa prædicto Sacrosancto Altari quasi devotus assisteret & oraret,
» ecce quidam terribilis, & grandævus senex, in cujus etiam facie barbira-
» fium videbatur, elato bracchio colaphum ipsi vehementer incussit & ait.
» Tu extinxisti lucernam meam antè me, & ego extinguam lucernam tuam
» antè Dominum, moxque disparuit, ille verò protinus corruit, & paulò
» post diem clausit extremum.

Propterea certatim piissimi Pontifices Apostolorum Principi cultum lu-
minibus addidere, inter quos S. Gregorius Magnus aliqua prædia Basilicæ
» dedit pro dote lampadarum, ut intelligas (ait Spondanus) quàm abun-
» dans in eadem Ecclesia esse soleret copia lampadarum incensarum, qua-
» rum dumtaxat usui tot, tantaque inservire deberent oliveta.

Scribit Maphæus Veggius Beatam Mathildem donasse prædium centum
milliariis circumscriptum, ut Basilica Sancti Petri luminibus adhibitis deco-
raretur. Idem affirmat, tempore Alexandri III. quo ipse vivebat, noctu,
diuque centum & quindecim lampades ardentes extitisse.

Anastasius refert Gregorium II. mille aureos ad eundem finem tradi-
disse, & Hadrianum I. fecisse Pharum majorem in typum crucis, qui pen-
debat antè Presbyterium, habentem 1370. candelas. Leonem III. fecisse
Polycandilum *porphyreticum* (idest æreum rubescens) pendens in pergula
antè Confessionem in catenulis aureis, quæ pensabant libram unam. Fecit
idem Pontifex Cerostatas majores fusiles ex argento purissimo, quæ stabant
antè Confessionem pens. libras centum nonaginta octo.

Ex Ana-
stas.

Francisc.
Sodo descr.
de Eccles.
MS.

Anast.

Symmachus anno 498. Confessionem ornavit viginti lampadibus ar-
genteis, quarum singulæ quinque libras ponderabant. Ormisda trabem
posuit argenteam librarum 1400. ut lampades illi appenderentur sexdecim,
pens. singulæ libras quindecim. Hilarus addidit viginti quatuor, Simpli-
cius sexdecim. Zaccharias coronam fecit argenteam centum viginti libra-
rum, & pro ejus alimento viginti libras auri donavit. Gregorius XIII. duo-
decim alias argenti eleganti structura fabrefactas tradidit. Leo IV. donis
Divo Petro oblatis addidit quadraginta receptacula argentea, instar coro-
narum fabricata, in quibus lampades antè Altare appenderentur. Fecit
etiam Phara ærea, quæ sedent super vestibulum sacri Altaris, numero duo-
decim.

Nec una inerat species lampadarum, sed diversimodè extructa, ex
qua diversitate diversa etiam nomina sortiebantur, hinc Canistra, Regna,
Coronæ, Bottri, Turres, Canthari, Phari, & Delphini dicebantur; quas
omnes diligenter alere tenebantur Sacerdotes, quos Mansionarios appella-
bant, vel Cubicularios, prout affirmat Anastasius in Sancto Leone. Hic
constituit supra Sepulchra Apostolorum Custodes, qui dicuntur Cubicularii
ex Clero Romano, & clariùs in epist. 12. Zacchariæ Pontificis, in qua dicitur
ex diversis candelis Ecclesiæ oleo collecto in secretiori Ecclesiæ loco ad figu-
ram interioris Tabernaculi insistente, indeficienter cum multa diligentia
inspectæ ardeant ita, ut oleum ipsum sufficere possit ad tertium diem, de
quibus candelis Sabbato Sancto sumptus ignis per Sacerdotem renovetur.

Narrat

C A P U T XXIV. 161

Narrat Torrigius anno 1615. tredecim tantum lampades perpetuo
arsisse, in venerationem fortasse Christi Domini, ac duodecim ejus Apo-
stolorum. Paulus V. deinde anno 1616. aliam argenteam addidit in qua-
tuor alias minores distinctam, cujus pondus septuaginta librarum erat, cum
dote olei, hæc verba incisa præferentem: MS. cap.
55.

PAULUS V. PONT. MAX.
ANNO DOMINI MDCXVI.
PONTIF. XII.

Crevit deinceps lampadarum numerus, ardentque hoc tempore ob
Pontificum, aliorumque piorum Virorum obsequium erga Divum Petrum
centum ac decem lumina extra Confessionem, intra verò undecim alia in
argenteis thecis, æreis, auratisque copiæcornibus insertis. Quorum numero
in nullo alio Templo Romæ invenitur æqualis, ea potissimum ratione (ait Cap. 13.
„ Petrus Mallius) quoniam hæc Divi Petri Basilica omnium Ecclesiarum est
„ Caput & Speculum, nam à Beato Petro Fidei lumen sumpsit omnis Ec-
„ clesia. Fuit enim (ut dixit Beatus Gregorius in moralibus) Christi Re-
„ surrectionis primus Prædicator; decet namque Beatum Petrum præsentis
„ Ecclesiæ Principem in Orbe, tanquam totius Mundi Dominum venerari,
„ & ibi Sacrosanctæ Fundamentum Ecclesiæ esse, ubi erant mundanæ Mo-
„ narchiæ Principatus, & ubi mundani erroris major excreverat numerus,
„ ibi Christianæ Salutis potior inveniretur medicina. Et, uti dixit Theo-
doretus Cyrensis Episcopus in epistola ad Leonem Papam: SEPULCRA-
APOSTOLORUM TOTUM MUNDUM ILLUMINANT.

C A P U T XXV.

*De aliis Basilicæ Ornamentis ab Urbano VIII.
& Innocentio X. additis.*

EC in sola jam dicta ænea Mole Sepulchro Apostolorum impo-
sita Urbani magnificentia celebratur. Plurima sunt, quæ in Ba-
silica eam spirant argumenta. Anno enim 1630. marmoribus
variis incrustavit quatuor ingentia loculamenta, quæ in Pilis
maximo Emispherio suppositis vacua erant, ac in eisdem ingentes Statuas
marmoreas viginti & duobus palmis alta addidit. Inspiciatur Tabula 30.
in ea numerus 48. indicat loculamentum, in quo Veronica effigiem dolo-
rum Regis, quem in Urbem portavit, spectatorum oculis exponit in linteo.
Eam suo scalpello incæpit efformare Franciscus Mochus in monte Varchio
natus die 24. Septembris anno 1631. die verò 29. Novembris 1632. ab-
solvit, eidemque hæc inscriptio addita fuit: Torrighius
pag. 206.

SALVATORIS IMAGINEM VERONICAE SUDARIO EXCEPTAM, UT LOCI MAJESTAS DECENTER CUSTODIRET, URBANUS VIII. PONTIF. MAX. MARMOREUM SIGNUM, ET ALTARE ADDIDIT, CONDITORIUM EXTRUXIT, ET ORNAVIT.

Hanc Mochi Statuam summis laudibus voce, & calamo celebrarunt quamplurimi, nonnulli tamen errori tribuendum esse affirmabant, quod currentis effigiem exprefferit, non verò stantis, ut statuam decet, cujus nomen à verbo *sto*, sive *statuo* Latini derivant.

Martinell.
de Sept.
Eccl. pag.
38.

Die 26. Octobris 1633. in parte opposita, à numero 49. indicata, collocata fuit Statua Longini Centurionis, qui Lanceam præfert beata Cuspide præfixam, quæ latus Domini aperuit, cum hac sequenti inscriptione:

LONGINI LANCEAM, QUAM INNOCENTIUS VIII. PONT. MAX. A BAJAZETE TURCARUM TYRANNO ACCEPIT, URBANUS VIII. STATUA APPOSITA, ET SACELLO SUBSTRUCTO IN EXORNATUM CONDITORIUM TRANSTULIT.
Eam exsculpsit Eques Laurentius Berninus.

Die 15. Aprilis 1634. in alio loculamento, à numero 50. expresse, hunc titulum posuere:

PARTEM CRUCIS, QUAM HELENA IMPERATRIX E CALVARIO IN URBEM ADVEXIT, URBANUS VIII. PONT. MAX. E SESSORIANA BASILICA DESUMPTAM, ADDITIS ARA, ET STATUA HIC IN VATICANO COLLOCAVIT.
Statuam effinxit Andreas Bolgius, Helenam, videlicet Augustam, quæ Imperii sceptrum cum vexillo Crucis commutavit.

Alia ex parte, ubi numerus 51. Simulachrum Sancti Andreæ Apostoli inhiat Crucem, cui bracchium iniecit, scalp pro efformatum à Francisco Quercino (vulgò il Fiammengo) sub hac inscriptione:

S. ANDREAE CAPUT, QUOD PIUS II. EX ACHAJA IN VATICANUM EXPORTANDUM CURAVIT URBANUS VIII. NOVIS HIC ORNAMENTIS DECORATUM, SACRISQUE STATVAE, AC SACELLI HONORIBUS COLI VOLVIT.

Antequàm marmoreum illud efformaret Franciscus, cæmentis expressum in loculamento illi statuto à Præfectis Fabricæ, in quo nunc Divæ Helenæ simulachrum adest, spectatorum oculis exposuit, quo viso, probatoque à Summo Pontifice Urbano, transferri aliò curavit, ut scalpri egregium opus perficeret; at infausto cum eventu, nam cæmentitium opus multis

S. VERONICA HIEROSOLYMITANA

*a Francisco Mocho in marmore exculpta
a Carolo Patacchia delineata
et ab Hieronymo Frezza ære incisa an. 1696. Romæ*

*Ab Equite Laurentio Bernino exculptus
a Carolo Patacchia delineatus
et a Hieronymo Frezza ære incisus anno 1696. Romæ.*

*ab Andrea Bolgio exculpta
a Carolo Patacchia delineata
et ab Hieronymo Frezza ære incisa an. 1696. Romæ.*

S. ANDREAS APOSTOLVS

*a Francisco du Quesnoy uulgo il Fiamingo exculptus
a Carolo Patacchia delineatus
ab Hieronymo Frezza ære incisus an. 1696. Romæ.*

Hieronymus Frezza incid.

multis in partibus laxari cæpit, incuria demùm, seu invidia Operariorum nobilem Artificis ideam oblitteravit. Non tamen animo cecidit Franciscus, sed novam ideam molitus, ut illam in marmore exprimeret, operi se totum addixit. Quinque annorum spatium in Statua exsculpenda, futuris annorum periodis nunquàm satis celebranda, consumpsit, eaque absoluta ingenti mœrore gaudii loco animum cumulavit. Statuam enim in loculamento, quod num. 51. indicavimus collocari jusserunt Fabricæ Præfecti, quippè qui Sanctissimæ Crucis imagini ab Helena ostensæ digniorem locum convenire decreverunt, oppositum verò Divi Apostoli Simulacro. His, aliisque curis exagitatus egregius Artifex, ac penitus consumptus vivere tandem desiit, immortale tamen apud Posteris nomen adeptus in saxo.

Hæc omnia viginti millia nummorum pretium superarunt. Fuerunt hæ Statuæ à Bartholomæo Tortoletto carminibus descriptæ, quæ in sua Roma ex ethnico sacra refert Martinellus. Illas nos cælo expressas exponimus quatuor in Tabulis, è prototypis fideliter delineatas, ut celeberrimorum Sculptorum certamina in iis efformandis inspicere possint, & simul pietas excitari. His Sanctorum signis jussit Urbanas Aras dedicari substructis in cellis, quibus Tabulas apposuit depictas ab Andrea Sacco, sed cum loci humiditas paulatim eas oblitteraret, musivo opere eleganter expressit sub Innocentio XI. Fabius Christophorus.

Fig. 52.

Fig. 52.
53.54.55.

Statuarum loculamentis alia quatuor ejusdem magnitudinis imminet, cum pluteis marmoreis, inducæ auro, columnis cochlydibus, epistyliis & coronis cum infantibus aligeris instructa. Singulis anterioribus singula sunt repositoria, quibus Veronicæ Linteum, frustum Dominicæ Crucis, Lancea, aliæque Sanctorum Reliquiæ pio cultu servantur. Ob hæc tantaque Urbanæ magnificentiæ, & in Vaticanam Basilicam collata decora, suas partes effudit Illustris. & Reverendis. Canonorum Clerus aliquod grati animi signum indicare. Quapropter die 12. Novembris 1635. in Capitulo, ut ajunt, congregatus, omnium consensu sequens Decretum perpetuis tabulis consignavit:

„ Cum Sanctissimus Dominus Noster Urbanus Pont. Max. qua erga
„ Beatum Petrum fulget pietate nuper ad sacram rem solemni ritu habendam, apud Aram maximam, quam idem Pontifex ingenti sumptu, ac
„ superbo opere toti Orbi admirandam erexit, sacras vestes ad omnem
„ Ministrorum, & Altaris ornatum tam albi, quàm rubri coloris, auro,
„ argentoque eximiè elaboratas donaverit; Capitulum, & Canonici hujus
„ Sacrosanctæ Basilicæ novis quotidie muneribus, & beneficiis, honestati,
„ & aucti; gratis animi impulsu ita sanxerunt. Natalis Sanctitatis Sux festivus singulis annis, quamdiù vixerit, ut lætus ab universo Basilicæ
„ Clero votivo aliquo sacro apud eandem Aram celebretur, quo B. Petri
„ suffragantibus meritis incolumis diu, ac beatus, hostium Ecclesiæ confusa
„ superbia, tranquilla pace fruatur. Cum verò coronam gloriæ, &
„ & diadema decoris in æternitate recipiet, tunc gaudiis Angelorum Cæ-
„ tibus, & supernis Civibus concessis desiderium tanti Pontificis, de Basi-
„ lica optimè meriti, lugubri anniversario sacro perpetuo contestetur.

De Basil.
Vatic.

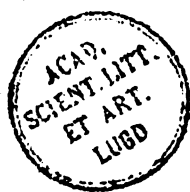
Hæc sunt, quæ de Sacra Confessione, in quo Principum Apostolici Senatus Corpora requiescunt maximis sumptibus exornata, cæterisque adjacentibus ornamentis breviter exarare calamus potuit: opus enim est hujusmodi, ut qui oculis non subjecere, mente complecti vix possint, ut verbis utar Pauli de Angelis.

Quandoquidem sub maximo Tholo Basilicæ versamur supradicta ornamenta à Bernino extructa inspicientes, operæ pretium erit hîc indicare rimulam, ferè digiti crassitiem æquantem, quæ in parte Tholi interiori producitur à coronice magni tympani ad circulum usque, quo patet Laterna Tholo imposita. Eam licet annis elapsis, sed incerto tempore sua sponte fatiscentem, cum nescio quis è vulgò imperitus recognosceret anno 1680. bellicum canere contra Berninum cæpit, suâque crebra obmuratione veluti tympano copias comparare studebat, à quibus tanti Viri fama apud Posteros minueretur. Illi enim tribuendam esse, aiebat, proximam Vaticanæ Fabricæ ruinam, quàm Tholi rimulæ indicabant, utpotè qui operam suam sub Urbano VIII. pessimè impenderit in magnis loculamentis ad sacras Reliquias custodiendas marmoribus exornandis, scalis in Parastatis Tholum, sustinentibus extruendis, aditibusque aperiendis, per quos itur ad mœniana, è quibus ipsæ Reliquiæ populo certis anni diebus ostenduntur. His vocibus inter ignarum vulgum quotidie percrebescentibus, addita est dissertatio Summo Pontifici oblata, quæ tanto malo remedium efflagitabat, ne unius Artificis inscia temeritas, tot Pontificum expensæ, Artificumque insignium labores penitus dissiparentur. Percupidus itaque prudentissimus Pontifex Innocentius XI. veritatis explorandæ, Illustriss. Præsuli Joanni Carolo Vespignano Vaticanæ Fabricæ Præfecto præcepit, ut peritissimorum Urbis Architectorum operâ uteretur, qui Tholum, & Basilicæ partes diligenter recognoscerent, omnibusque examinatis, suam quisque sententiam de infausito omine enunciaret. Verùm omnibus accuratissimè investigatis fallacem contra Equitem Berninum accusationem compererunt, atque fabricæ molem firmissimè permansuram. Totam examinis seriem exposuit Philippus Balducci in vita ejusdem Equitis Bernini à pag. 82. usque ad 102. Illam adeat curiosus Lector. Nobis pauca hæc delibare sufficiat, videlicet: Parietum rimulas antiquas fuisse, ex ipsa fortassè mala fabricæ constructione provenientes. His adde ejusmodi scalas aditusque, per quos ad mœniana loculamentorum itur extitisse in Parastatis anterioribus, in quorum altero sacrum Veronicæ Velum custoditur, in altero verò Caput Divi Andree, antequàm Berninus eadem loculamenta marmoribus exornaret, quod evidenter patet ex relatione translationis harum Sacrarum Reliquiarum, quàm recensuit in suo tractatu de Sacro Christi Sudario MS. Jacobus Grimaldus, ubi hæc habet sub titulo:

Pag. 86.

Delatio Sanctissimi Sudarii, Lanceæ, & Capitis Sancti Andree Apostoli in novum Templum Sancti Petri.

Die prima Martii anno Domini 1604. absoluto opere suggesti in novo Templo Sancti Petri nobilissimis, politisque marmoribus, positis in dextera para-

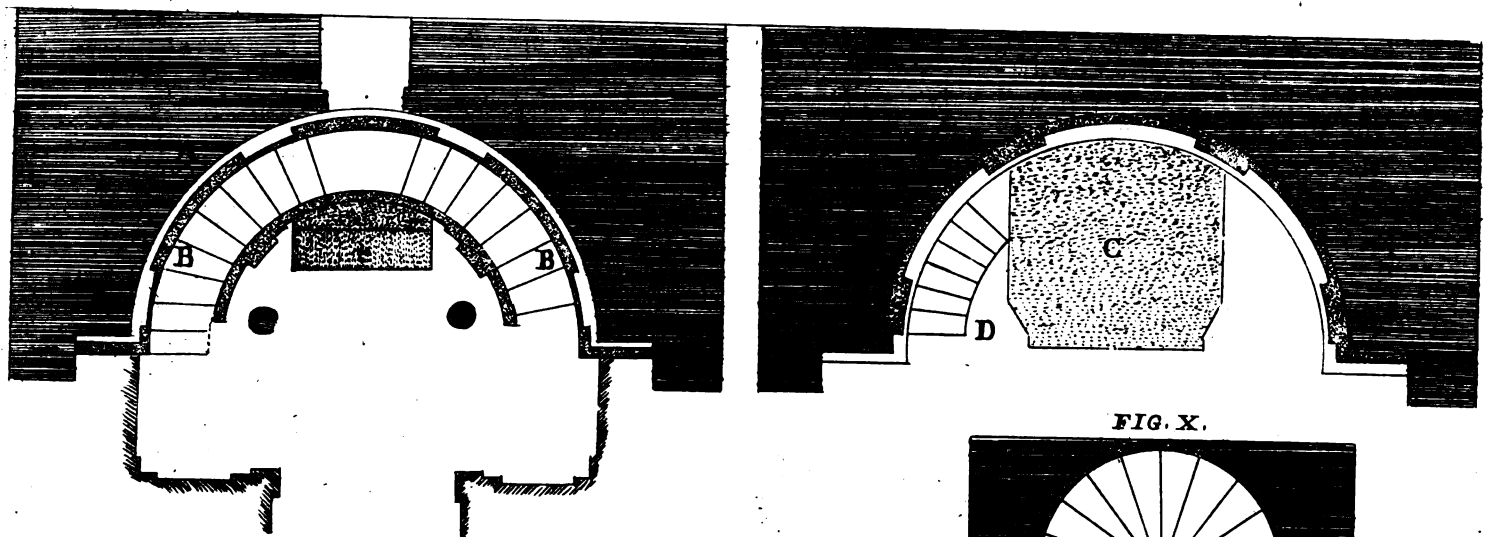
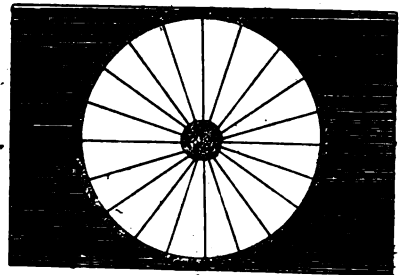

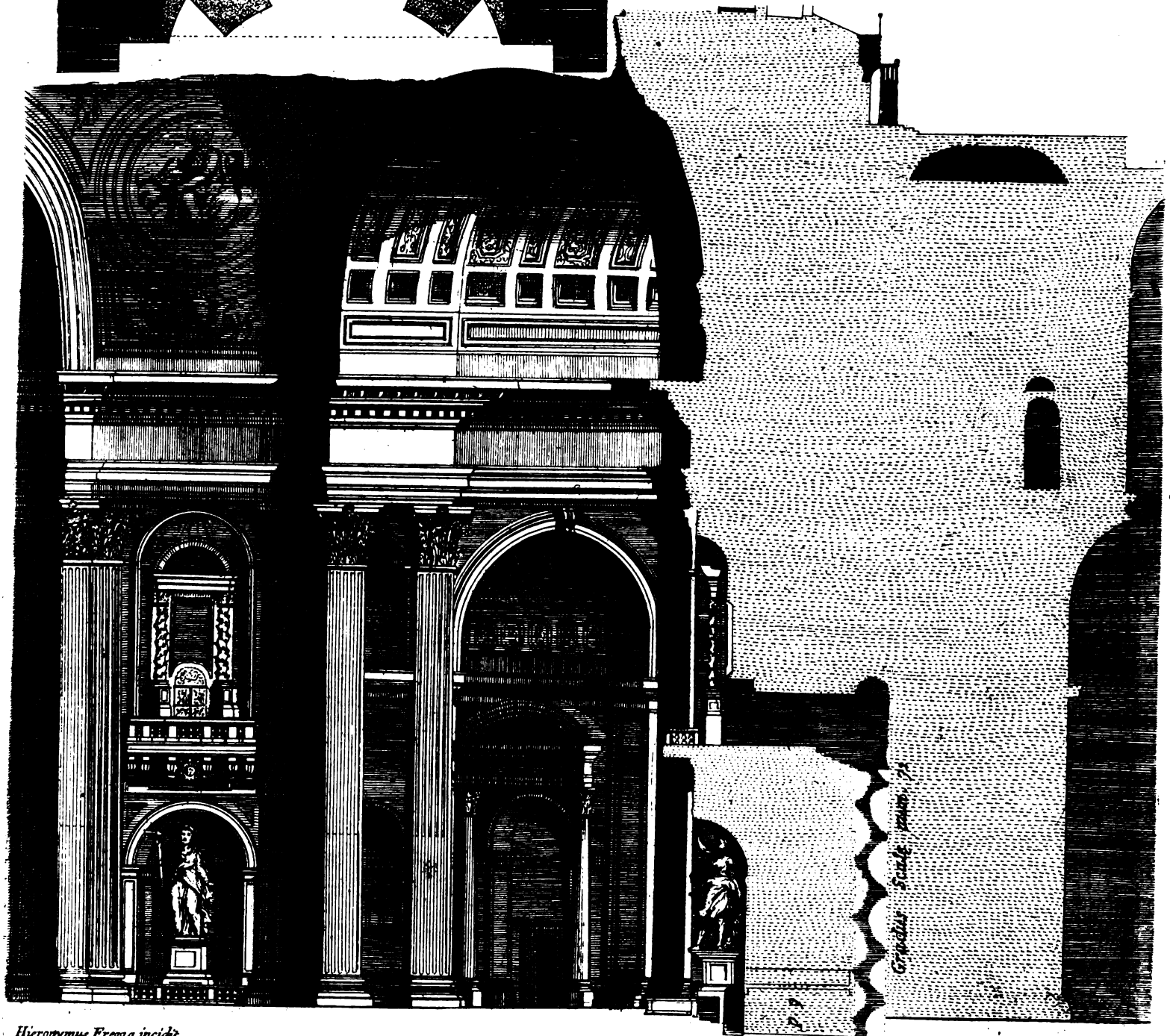
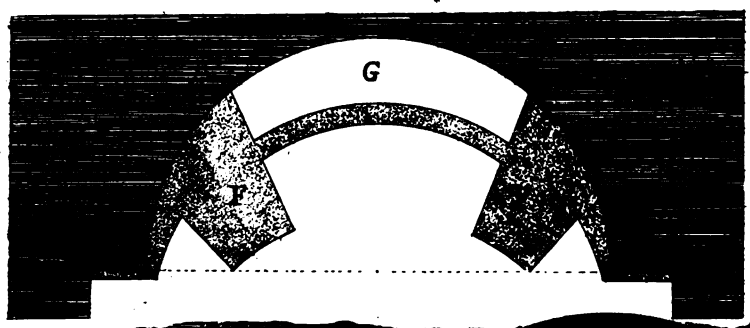
FIG. X.

Scale
Cochlides

pal. 7.

palm. 9.

Hieronymus Frezza incidit

P. 7.

Grav. du Scale. palm. 7.

parastata majoris Altaris ejusdem Principis sub maximo Tholo, undè populo celeberrima Sanctiss. Salvatoris Nostri Imago, quæ Veronicæ dicitur, ac Lancea, qua Latus ejus effossum est publicè ostenderentur, Illustrissimus, & Reverendissimus Dominus D. Evangelista Pallotta Cardinalis Cusentinus dictæ Basilicæ Archipresbyter, nolens Christianum Populum, diebus his Sanctis ad has Reliquias invisendas in maxima multitudo confluentem, spiritali solatio carere, accelerato opere, & ad finem perducto, statuit dicta feria 5. Hebdomadis Reliquias præfatas, & Sancti Andreæ Apostoli Caput ex Archivo Basilicæ in dictum suggestum, & locum transferre [Igitur die „ Lunæ 20. Martii 1606. idem Illustrissimus Cardinalis post celebratam „ Missam in Sacrario, benedixit capsam cypressinam, sericis pannis vesti- „ tam, pro recondendis ipsis Reliquiis. Deindè se contulit ad locum, & „ suggestum præfatum, cumque similiter benedixit, & asperxit aqua, idem „ fecit in altero suggestu alterius Parastatæ, ubi hodiè servatur Caput San- „ cti Andreæ Apostoli; deindè narrat cæremonias, quibus translata sunt ex „ Archivo Reliquæ, & collocatæ in dextera parastata; & rursus resumit „ Grimaldus, Anno 1612. in Apostoli Sancti Andreæ vigilia 29. Novem- „ bris Dominus Marcellus Phylonardus Canonicus stola indutus idem San- „ cti Andreæ Caput à dextera Parastata ad Suggestum sinistræ excelsæ pilæ, „ ritu privato detulit]. Itaque si Beati Andreæ Caput ad talem Suggestum translatum fuit à Paulo V. deputatum, ut indè Populo ostenderetur, profecto tam in dextera, quàm in sinistra Parastata erant Loculamenta cum scalis, per quas Canonici debuerunt ascendere sacris vestibus induti, Sacras Reliquias piè deferentes: nec potuissent ea, quæ par erat, reverentia deferre, si per ligneas scalas, seu funium beneficio ascendere debuissent. Erant insuper aditus, per quos è scalis ad Suggestus, sive Mœniana possent commodè transire. Licet enim eximius ille Architectus loculamenta exornaverit, nullam Parastatis detrimentum intulit, imò potius addidit fulcimentum.

Ut hæc omnia manifestè pateant, adæmus Tabulam 56. in qua lo- culamentorum ichnographiam delineavimus. AA. ostendit loculamentum inferius ab Antiquis Architectis in Parastata relictum. BB. indicat marmo- ream veluti vestem, qua loculamenti cavitatem exornavit Berninus. C. ba- sim pro statuis collocandis. D. scalam antiquam, per quàm ad Confessio- nem Sancti Petri dabatur descensus. Alia figura ostendit characteribus EE. antiquum loculamentum superius inferiori omninò respondens. F. indicat additamentum marmoreum, quo Berninus loculamenta decoravit. G. cavi- tatem, seu spatium demonstrat, inter antiquum parietem, & marmoreum ornatum à Bernino prudenter relictum, ut nempè à lateritio pariete noxiam marmorum humiditatem arceret. Scalas quidem extruxit Berninus in dua- bus tantùm inferioribus Templi parastratis è regione oppositis aliis duabus, quibus sub Paulo V. ut retulit Grimaldus jam inerant scalæ; verùm puteos non aperuit, imò eos angustiores reddidit. Quatuor enim lateribus consta- bant, quorum latiora pal. novem, angustiora verò septem cum tribus unciiis æquabant, nunc verò angulis novo pariete oppletis à Bernino circularem figuram habent, diameter septem palmis expletur, ut in subiecta Figura X. dilucidè apparet. Ex quibus patet, quàm immeritò Bernini gloriàm minuere

Fig. 56.

Non in-
tribus, ut
supponit
Baldinucc.
pag. 90.

Baldinuc-
cius in vita
pag. 90.

conata

conata fuerit, seu imperitorum quorundam invidia, seu invidorum inscitia.

Jo. Baptista
Casalius de
Urb. splen-
dor. cap. 22.

Constat insuper à veritate aberrasse Auctorem nostri ævi, cæteroqui præclarum, cum anno 1650. scripsit [In Vaticanæ Basilicæ structura sub Urbano Pontifice duos supervenisse errores non benè ab Architectore prævisos, ut eventus monstravit, quorum alter fuit, ut quatuor anguli Ecclesiæ, quibus tota Tholi machina innititur (contra monimenta à Bonarota relicta circa hanc Vaticanam Molem) fuerint illi omnes in medio intus perforati, ut cochleares gradus perficerentur, quibus ascensus ad superiora alia loculamenta aperiretur, ac etiam Aræ in inferiori parte, quarumlibet pilarum dedicarentur, ex hoc autem facta Tholi dissolutio, & aperitio, in media sui parte, quamvis deindè restaurata, seu occultata, quod damnum iu tanta Mole reparari impossibile vix creditur ne futuris temporibus forsan deterius contingat.

Baldinucius in vita
Bernini pagina 81.

Innocentius autem X. Prædecessorum in Vaticana exornanda Basilica studiosissimus æmulator, suam tanto operi magnificentiam, liberalitatemque deesse haud passus est, in cujus constructione sæcula defudarunt, & quod sæculorum omnium miraculum est; nam ipse secundo Pontificatus anno interiorem partem Templi ornare cepit non minore magnificentia, variis lapidibus pretiosis artificiosè commissis, ne quid posthac desiderari contingat, suprema ornamenta conquistavit, dùm excelsos hinc inde parietes, qui Sacella ambiunt, aptatis è vario colore marmoribus, miroque artis studio in unum compactis obtexit, ibique inventore Francisco Maria Torrigio, trophæorum instar venerandas Beatorum Pontificum, qui Martyrii palma præfulgent, imagines marmori insculpendas curavit, adjectis palmis, liliis, infantibusque marmoreis, quæ omnia Nicolaus Sale Gallus exsculpsit. Geminas minores naves, seu ambulationes condecoravit columnis è Sabinorum saxo albo rubro, vulgò *Cottanello*, à loco, ubi effoditur, capitulis, basibus, arcubusque tholo substantibus. Binas singulis arcubus adjecit statuas ex opere marmorato, quarum primam in parte sinistra compegit Franciscus Rossius, secundam Joannes Dominicus Rossius, seu Chivizanus; tertiam, & quartam Cosmus, & Franciscus Fancellus, quintam Lazarus Morellus, & sextam Joannes Baptista Marcellus. In parte autem dextera prima à Dominico Præstinoro confecta est, secunda à Bartholomæo Cennino; tertia, & quarta à Nicolao Menghino; quinta, & ultima ab Andrea Bolgio, & Ambrosio Bonvicino. Pavimentum demùm versicolori marmore substravit, ut uno, eodemque tempore, & exornandæ Basilicæ, & antiquitati simul prospiceret, eidem pavimento Rotam illam porphyreticam veluti nobile monumentum restituendam curavit, cujus in Cæremonialibus libris sæpè mentio recurrit, dùm de Romanorum Imperatore coronando agitur; quippè supra illam coronandus sistebatur, ubi precibus ab Episcopo Cardinali solemniter repetitis, ad sacrum Apostolicæ Confessionis locum ducebatur. Ejus Rotæ in Paschalis Papæ gestis fit mentio.

Arringus
lib. 2. cap. 9.

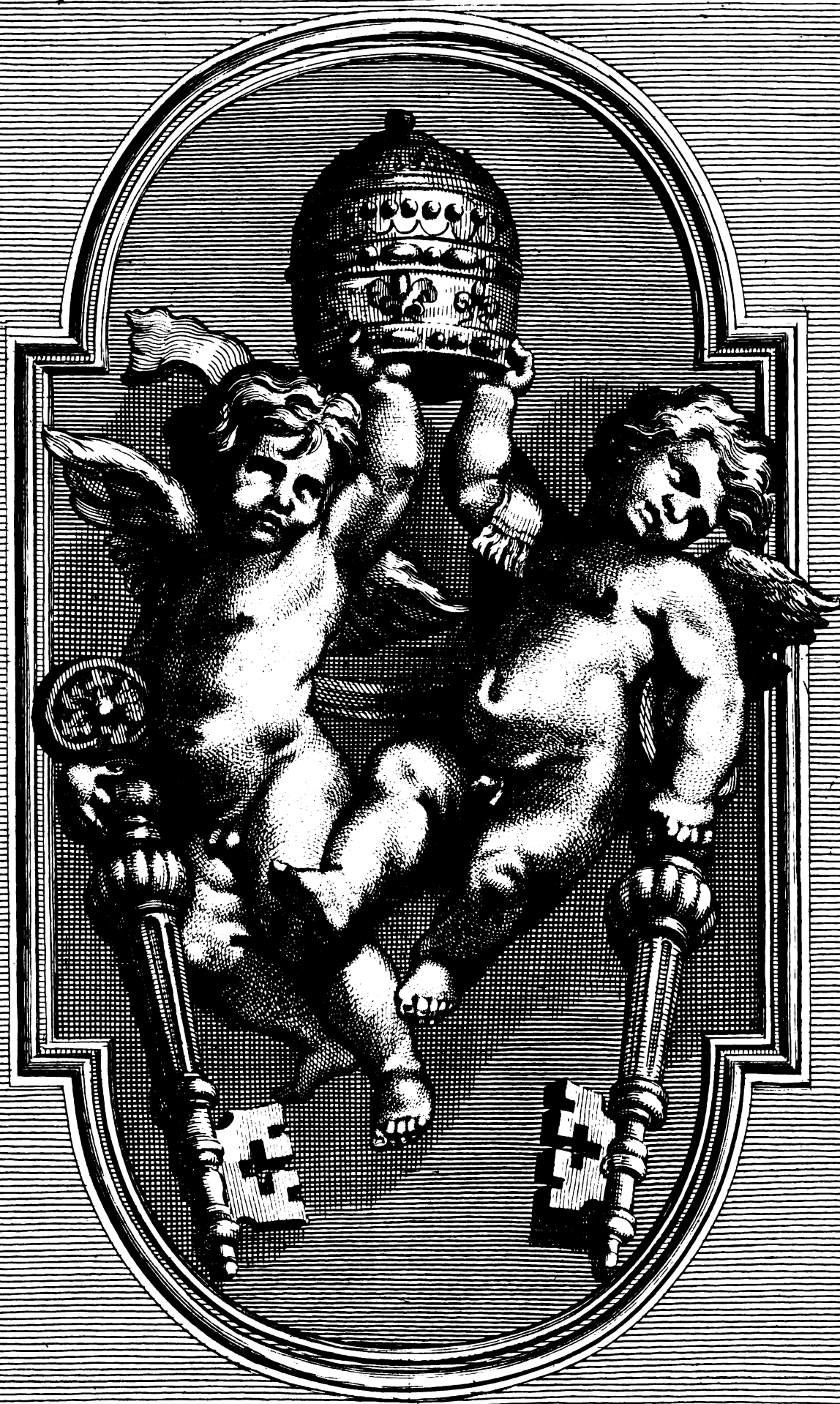
Hæc omnia Innocentius egit anno 1648. & 49. dirigente Equite Bernino, ut, recurrente Jubilæi anno quinquagesimo supra millesimum sexcentessimum, Vaticani Templi decus, & gloria, omnibus ferè numeris absoluta,

FACIES INTERIOR BASILICÆ VATICANÆ IN QVA
IANVÆ PATENT CVM ORNATV AB INNOCENTIO X. ADDITO

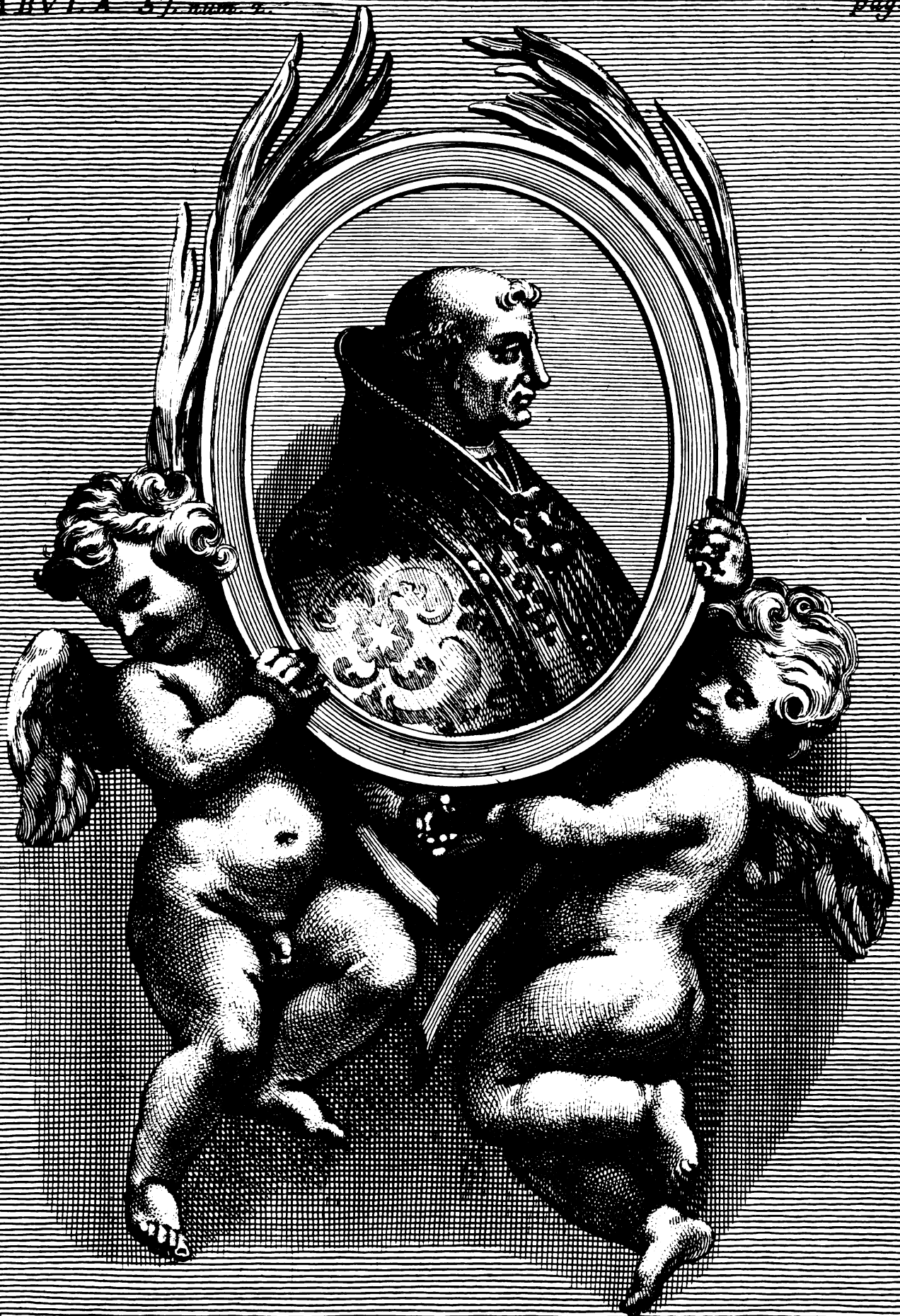

Arnoldus Van Wierckhout inv. et sculp.

Arndt Van Wierhouw beeld.

Arnoldo Van Warterhout Sculp.

luta, perennes Apostolorum triumphos Nationibus, ex toto Orbe terrarum in Urbem confluentibus, inculcaret, venerationem ingereret, atque intuentium oculis incomparabilem Pontificum Romanorum munificentiam tot notis, quot monumentis perpetuò obtestaretur.

Quæ autem ista fuerint absque alia descriptione indicat Tabula subiecta, in qua ornamenta Parastatis adjecta delineari curavimus, omniaque comprehendit sequens inscriptio supra mediam majorem portam collocata, & à Patre Famiano Strada Societatis Jesu rerum scriptarum elegantia celeberrimo concinnata:

Fig. 57.

Paulus de Angelis de Eccl. Vat.

BASILICAM
PRINCIPIS APOSTOLORUM
IN HANC MOLIS AMPLITUDINEM
MULTIPLICI ROMANORUM PONTIFICUM
AEDIFICATIONE PERDUCTAM
INNOCENTIUS X. PONT. MAX.
NOVO CAELATURAE OPERE
ORNATIS SACELLIS
INTERJECTIS IN UTRAQUE TEMPLI ALA
MARMOREIS COLUMNIS
STRATO E VARIO LAPIDE
PAVIMENTO
MAGNIFICENTIUS TERMINAVIT.

In hoc columnarum ornatu quindecim millia nummorum impendit Innocentius; mille insuper nummos in singulis Parastatis exornandis.

Ex libr. Fabricæ.

CAPUT XXVI.

De Porticu à Paulo V. excitata.

XEUNDUM jam nobis est è Basilica, de qua satius fuisset filere (ut ille dixit de Carthagine) quam pauca dicere. Tot enim, ac tanta sunt ejus ornamenta, ut si singula calamo persequi velimus, paginæ ipsæ ac dicendi vires deficerent. Priscorum Atheniensium mores Demosthenes suorum temporum moribus longè præferabat: *Nam publica, inquiebat, ædificia, & præsertim Tempia tam multa, tam magnifica, tam ornata nobis reliquerunt, ut quibus superarentur, nullus relictus esset locus.* Verum palidoniam caneret, si hanc Vaticani Templi structuram perlustraret. Pauca quidem, & tenui pennicillo descripsi, ut qui Romæ non adsunt, aliquam notitiam habeant hujus operis tam immensi, tantaque admiratione digni, in quo quadringentos ferè ultra mille integros annos Summorum Pontificum industriæ immensas opes certatim insumpserunt, ut Principis Apostolorum merita toti Orbi terrarum palàm

Salust. de bello Jugurt. in princ.

Leo Bapt. Albertus lib. 9. cap. 1.

palàm ostenderent, eumque ut Cæli Custodem debito cultu in terris venerarentur.

En igitur patet antè fores Basilicæ amplissima Porticus à Paulo V. adjuncta, juxtà morem Antiquorum. Hanc Porticum Madernus non delineavit, ut Michael Angelus Bonarota præscripserat apertam, & columnis extructam, ut in Tabul. 15. 17. & 19. delineavimus, & antiquum Pantheon ostendit, sed amplis parastatis circumscriptam, inter quas quinque aditus relinquuntur in fronte, januis Basilicæ omninò respondentes, duoque alii in extremis hinc indè partibus arcuato pariete subiiciuntur. Ejus medieta-

Fig. 58.

Libr. 15.
cap. 18.

Fig. 59.
60.

tem exhibet sequens Tabula 58. Ichnographica, in qua omnium partium mensuras numeris adjectis indicavimus, producitur namque tota Porticus, juxtà Fontanæ observationem palmis 318. & palmis 57. dilatatur. Aliis deindè in Tabulis 59. & 60. ejusdem Porticus per longum disectæ Scenographiam, & utriusque extremitatis ingressum, ut Pauli V. pietas, ac magnificentia clarius elucescat singulas ejus partes litteræ appositæ sic indicabunt:

In Tabula 59.

- AA. Januæ in mediam navim Basilicæ ingressum præbentes.
- B. Janua, quæ Sancta dicitur, Anno Jubilæi solùm aperta.
- CCC. Fenestræ Basilicam luce irradiantes.
- D. Ingressus in Porticum superiorem.
- E. Ingressus in Porticum inferiorem.
- F. Porticus pro Turri Campanaria sustinenda.
- G. Initium scalæ ad Aulam Regiam ducentis.

In Tabula verò 60.

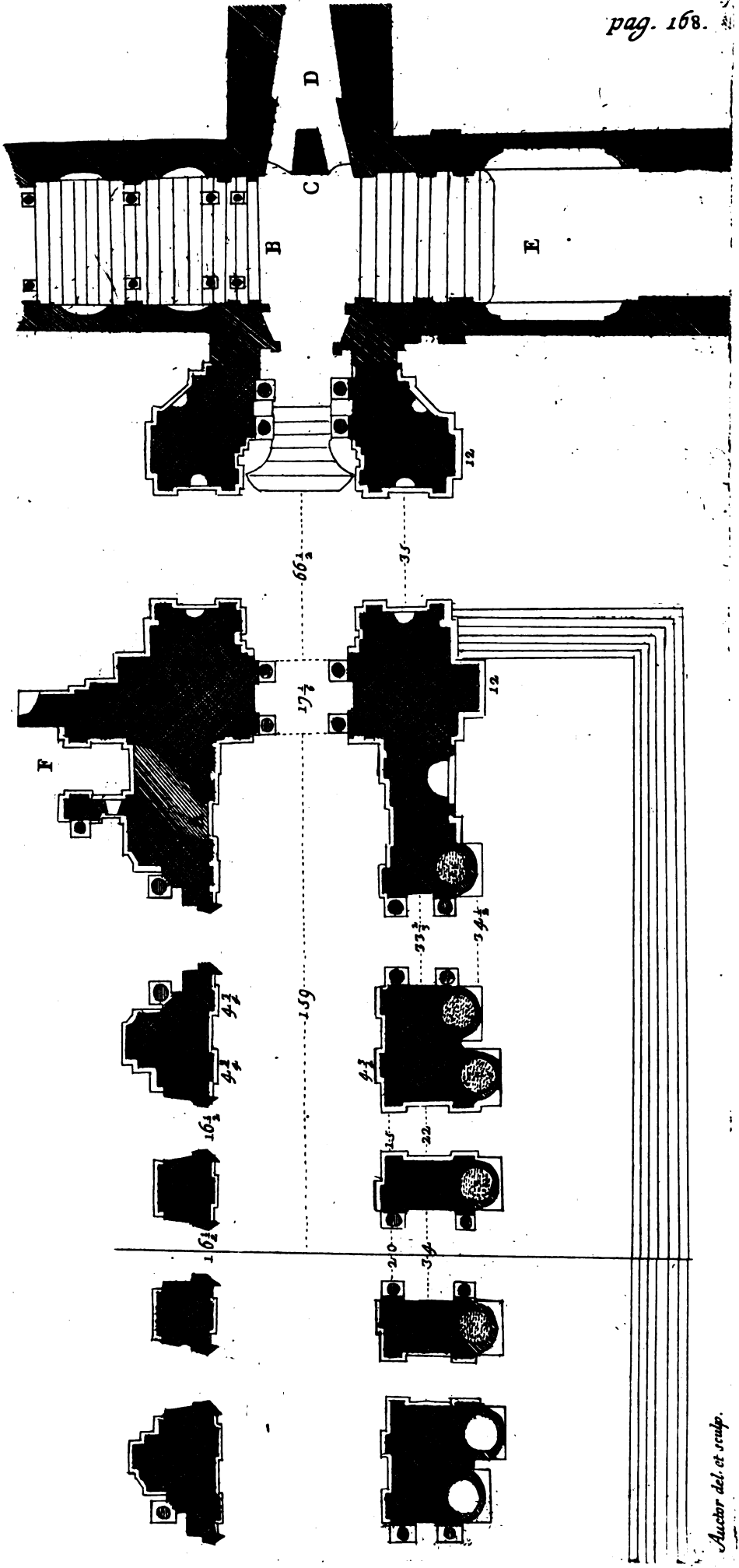
- A. Mœnium pro Benedictionibus.
- B. Porticus superior.
- C. Fenestræ Basilicam respicientes.
- D. Januæ Basilicæ.
- E. Porticus inferior.
- F. Primum Basilicæ Sacellum.
- G. Tectum supra Porticum.
- H. Ambulacra, & transitus ad cubicula inter muros Basilicæ.
- I. Hipetrum, cum balaustris, supra quæ Statuæ Apostolorum.

Hypæthrum ad coronam palmos continet 57. à corona ad fornicem palmos 26. totaque simul altitudo palmos 86. Latera in ea sunt commixtis marmoribus antiquis, & 20. columnis instructa, quibus sex aliæ canaliculis distinctæ addidit Madernus ad ornatum januarum, per quas ad navim medianam itur, annis 1618. & 1619. collocatis, suntque illæ, quæ olim parietes Basilicæ Constantinianæ sustinebant, Parastadibus, ac superjacto epistylis exornatæ. Marmorata testudinis opera Martinus Ferrabosco, ut refert Fontana,

Turrigius
MS.

ICHOGRAPHIA PORTICVS BASILICÆ A PAVLO V. EDIFICATAE

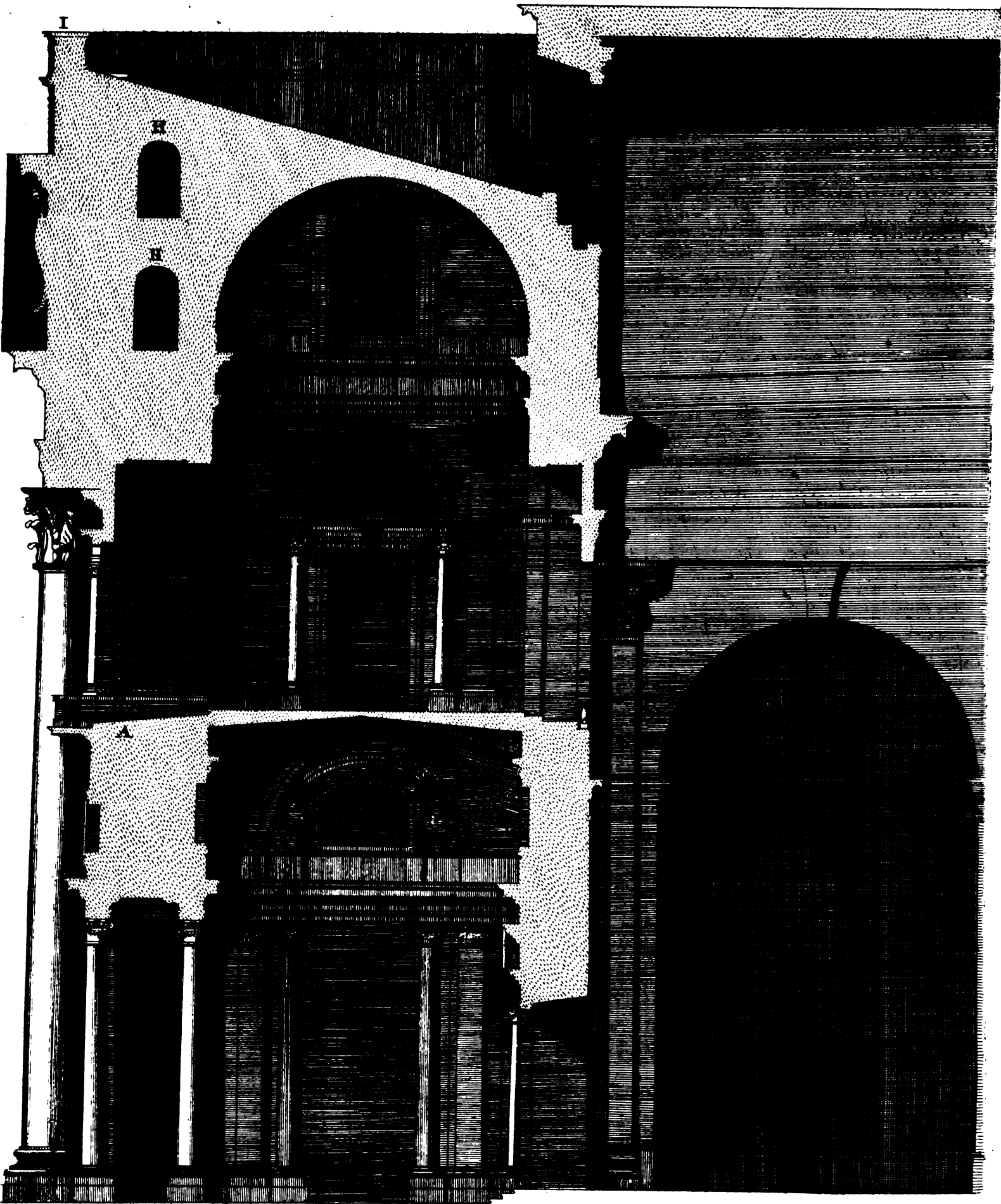
- A. Locus destinatus portæ Sanctæ
- B. Scala Regia ab Alexandro VII. extructa
- C. Basis supra quam statua Constantini magni equo insidentis
- D. Aditus ad Palatium Pontificium
- E. Porticus Alexandri VII.
- F. Sacellum S.^me Crucifixi

Auctor del. et sculp.

EIVSDEM PORTICVS EXTREMITAS

eronymus Frezza incidit

Fontana, concinnavit. Torrigius tamen affirmat eorum artificem fuisse Jacobum Perusinum, eique soluta viginti scuta pro singulis decempedis. Plasticum autem opus item inauratum, quod res gestas Principum Apostolorum admiranda maiestate exprimit Joannes Baptista Riccius Novariensis composuit anno Pontificatus Pauli decimo quinto, ut Grimaldus refert, cui addidit 36. simulacra Sanctos Pontifices referentia, in laxamentis collocata, quæ inter fenestras, & fornicem interjacent circumflexa, videlicet SS. Linum, Clementem, Anacletum, Evaristum, Alexandrum, Sixtum, Telesphorum, Hyginum, Pium, Anicetum, Soterum, Eleuterium, Victorem, Zephirinum, Cælestinum, Urbanum, Calistum, Pontianum, Anterum, Fabianum, Cornelium, Lucium, Stephanum II. Sixtum II. Dionysium, Felicem, Eutichianum, Cajum, Marcellinum, Marcellum, Eusebium, Miltiadem, Liberium, Julium, Marcum, & Silvestrum.

Quandoquidem de plastico, seu marmorato opere, quo Porticus exornatur nobis sermo est, non injucundum erit, hinc referre quonam pacto, post antiquorum usum, restitutum nobis fuerit, quod longa temporum series, ac hominum obliuio ex officinis removerat. Ejus inventorem fuisse Lazarum Bramantem affirmat Vasarus par. 3. a. pag. 39. Donatus tamen in sua Roma Joanni Utinensi, prout in ejus vita idem Vasarus enarrat par. 3. pag. 33. hoc pulchrum inventum attribuit in luculenta, elegantique enarratione, quam iisdem ejus verbis hinc infero [Julius II. inquit ille, conduxerat non ignobiles artifices, operamque strenuè liberali Principi illi locaverant. Cum lumina illius ævi supervenere Raphael Sanctius Urbinas, & Michael Angelus Bonarota, ille Pictor incomparabilis, & insignis Architectus, hinc Sculptor, Pictorque, & Architectus eximius. Remotis ergò cæteris Raphael, secretiores Aulas, & Conclavia, usque ad miraculum coloravit. Bonarotæ oblatum Sixti Sacellum, in quo Pontifices sacrorum cæremonias cum Patrum Senatu obire solent, ut ejus fornicem per lunulas suspensum pictis jam parietibus appingeret. Fecitque admirabili opere. Aliquanto post, Paulo III. Pontifice, interiori fronti ejusdem Sacelli novam picturæ claritatem induxit. Iconem extremi Judicii, & Christum Dominum venientem in nube maiestatis expressit. Ea tempestate ignota Romanis hypogea, & concameratas cryptoporticus in antiquo Titi Cæsaris Palatio, ac Thermis Esquiliarum effoderat, insita mortalibus peruestigandi cupido; quam latens aurum accendit, aut si quid artefactum auro pretiosius celant custodes ruinæ. Apparebant parietinæ plasticis toreumatis loricatæ. Hæc porrò, quamvis tot antè sæculis sepulta, adhuc tamen vegeta, & integra vetustatem sub terra, quasi è tutò non senserant. Grotiscæ vocantur, quòd in Cryptis repertæ sunt. Erant in comitatu, & contubernio Raphaelis plurimi picturæ candidati, quos ille spe artis addiscendæ alebat; inter eos Joannes Utinensis, juvenis promptus, & sagax, traductoque ad posteros novo plasticæ invento nobilitatus. Is in Cryptas cum Magistro frequenter ventitabat, manumque Platarum veterum commendabat assiduè. Jamque prodigiosas illas semihominum, monstrorumque figuras, & habitus rubricâ retulerat in mem-

Y

branas,

„ branas, sed materiam, qua formarentur odorari non poterat. Calci ad-
 „ dendum aliquid constabat, fabulum, pulvisque puteolanus ruber, &
 „ paulò crassior reiciebatur. Contudit lapidem Tyburtinum: livebat calci
 „ permixtus, nec figurata lævigabat. Marmoris contusi candidum, & cri-
 „ bro excretum pulverem macerata cum calce subegit, ac molliuit. Nunc
 „ verò formando, lævigandoque habilem expertus, deprehendit. Non
 „ alium intritæ usum fuisse veteribus plastis. Nàm ad eam diem mixtura
 „ nescio qua è gypso, calce, pice, & cera eliquata, contritoque laterculo
 „ parietes leverant. Hoc tristi temperamento elaborabant inæquale tecto-
 „ rium, ut auri bracteolas superinducerent. Igitur receptum vetus, germa-
 „ numque marmoratum ad Leonis X. porticus primò traductum est].
 Haftenus Donatus.

Supra medium Porticus aditum Giotti Naviculam collocavit Berni-
 nus sub Alexandro VII. & in opposito arcuato intervallo, quòd Templi
 Portæ imminet lapideam Tabulam, in qua idem Berninus, iubente Inno-
 centio X. insculpsit Christum Petro Claves porrigentem.

C A P U T XXVII.

De Templi Januis.

QUINQUE Templi Januis palmorum 16. & unciarum 3.
 latitudinem habentibus, & 33. unc. 2. altitudinem, tres colum-
 nis ex veteri albo cæruleo marmore canaliculis striatis exornan-
 tur. Fuerunt olim æneæ hæ Basilicæ fores, deindè ab Honorio I.
 anno 630. argenteæ, qui Pontifex, ut narrat Bibliothecarius, investivit
 „ regias Januas ingressu Ecclesiæ majores, quæ appellantur medianæ ex
 „ argento, quæ pensant lib. noningentas septuaginta quinque. Eas postea
 Saraceni circa annum 846. argento nudarunt. Sed Leo IV. anno 850. ex
 „ Anastasio iterum crexit, multisque argenteis tabulis luciflui, salutiferif-
 „ que historiis sculptis decoravit, & in meliorem speciem, quàm pridem
 „ reparavit, ut omnes, qui eandem Basilicam ingredi volunt laudes Deo
 „ Omnipotenti, Sanctoque suo Præfulatui referant, & exposcant, ut multa
 „ annorum suæ vitæ curricula ostendantur, qui tanti fulgoris opere, tan-
 „ toque pulchritudinis pondere aulam Dei argento pens. libras septuaginta
 „ ornavit]. Et Maffæus Veggius lib. 4. [Leo IV. imitatus id, quod de
 „ Templo Salomonis memoriæ proditum est, cujus portas argento utique
 „ apertas, atque à Tito Imperatore postea bella, quod contra Judæos su-
 „ scepit, igne succensas fuisse Egesippus scribit, hanc portam tabulis ar-
 „ genteis præmunivit] quàm deinceps argenteam appellatam fuisse idem
 „ Veggius affirmat; ejusque ornamentum durasse usque ad tempora Ale-
 „ xandri III. (scilicet ad annum 1160.) postmodum corruptam, deforma-
 „ tamque, gravem in modum semper fuisse, adeo, & nomen, quo ar-
 „ gentea vocabatur amiserit.

Euge-

„ Eugenius deinde IV. anno 1440. hanc portam pristino decori resti-
 „ tuit, ductam ex ære magno sumptu, miro artificio expressis ibi magnis,
 „ & præstantioribus rebus gestis suis, non quidem ex argento, prospiciens
 „ altius, ne fortè aliquando, quemadmodum superioribus temporibus in-
 „ fanda prædonum cupiditate violaretur, cui & impressa sunt epigrammata
 „ in testimonium gestarum ejus, quæ nos addidimus hujuscemodi:

*Hæc sunt Eugenii monimenta illustria Quarti,
 Excelsi hæc animi sunt monimenta sui.*

Item aliud:

*Ut Græci, Armeni, Aethiopes, hinc aspice ut Indi
 Romanam amplexi sint, Arabesque Fidem.*

Vasarius refert Eugenium IV. anno 1431. cum audisset Florentiæ æneas Par. 2. pag. 254.
 fores extrui à Laurentio Ghiberto pro Templo Divi Joannis Baptistæ, ha-
 rum fabricam commisisse Antonio Filareto, & Simoni fratri Donati Floren-
 tini Sculptoris, qui labores suos duodecim annos integros in eis constru-
 endis insumpsere; post quos anno 1445. die 14. Augusti in portis collocarunt.
 Blondus addit aurum æri fuisse superinductum. In parte interiori hæc verba
 leguntur ab Artifice insculpta: CAETERIS OPERAE PRETIUM,
 FASTUS, FUMUSQUE MIHI. Insuper permultæ sunt icunculæ cho-
 reis signa lætitiæ ob opus absolutum indicantes.

Harum meminit Leo Baptista Albertus, ubi ait [Nos Romæ ad De re ædif. lib. 2. cap. 16.
 „ Petri Basilicam vidimus, cum ab Eugenio Pont. Max. valvæ restitueren-
 „ tur, ubi hominum manus injuriam rapiendo argento, quo olim fuerant
 „ vestitæ, non intulissent, solidas, & integerrimas annos plus 550. perdu-
 „ rasse, nam si rectè annales Urbis Romæ interpretamur, tot ab Hadria-
 „ ni III. Pont. temporibus, qui eas posuit, ad quartum Eugenium sunt].
 Sed corrigit Leonis Alberti errorem Torrigius, substituens Hadriano III.
 Leonem IV. qui eas januas argenteas restituit.

Illas describit Illustriss. Ciampinus cap. 5. Veter. Monument. asseritque
 earum altitudinem palmorum esse 33. latitudinem verò 16. $\frac{1}{4}$. & iconem
 exponit, in cujus vertice hæc verba leguntur insculpta: PAULUS V. In Arch. Vatic.
 PONT. MAX. RESTAURAVIT ANNO PONTIFIC. XV. De quo
 Pontifice scribens Jacobus Grimaldus in MS. pag. 189. ait [Anno XIII.
 „ Paulus V. portas magnificentissimas marmoreas Vaticanæ Basilicæ dedit,
 „ atque liminibus sub magnis lapidibus cinericiis graniti Orientalis durif-
 „ simi complures ad subjectam formam æreos nummos posuit, & octo dies
 „ antè festum Apostol. Petri, & Pauli anno 1619. Pontific. XV. valvas
 „ æneas, ab Engenio IV. fabrefactas, metallo auctas, ut altiores novis
 „ portis redderentur, & aptarentur, optimè restitutas, medias, ut olim,
 „ erant collocavit]. Expressit deinde nummos Grimaldus sub liminibus
 positos, fueruntque illi, qui imaginem ejusdem Pontificis præferebant, in
 adversa verò facie frontem Templi Vaticani.

Cæteras Januas idem Eugenius IV. ligneis tabulis munivit, in quibus Salvatoris, Beatiss. Virginis, ac SS. Petri, & Pauli imagines exsculpsit. Frater Antonius Ordinis Prædicatorum, Eugenium insuper genuflexum, passiones eorumdem Apostolorum, Sanctam Plautillam, Divum Paulum Plautillæ velum restituentem, Eugenium itidem diadema Sigismundo Imperatori imponentem, unionem Græcorum cum Romana Ecclesia, Oratores Aethyopicos antè Pontificem genuflexos, plurimasque ejus temporis historias, addita hac inscriptione:

Torrignus
de Cryptis
Vatic. pag.
155.

Has portas ligneas fecit Frater Antonius Michaelis de Viterbio Ord. Prædicat. Anno Domini 1433.

Eas iterum confecit Paulus V. anno 1606. ex trabibus, quæ veteris Basilicæ tectum sustinebant.

Torrignus
M.S. apud
Canonicam
Cappellam.

Idem.

Ubi olim erat Janua, quæ Romana vocabatur, extat Porta, quæ Sancta dicitur, clausa pariete, in quo Crux ænea aureis radiis circumdata, quam Joannes Baptista Calandra Vercellensis formavit, illa à Summo Pontifice post viginti quinque annos Jubilæo recurrente aperitur, de qua plurima dicenda sunt in tractatu de Numismatibus Pontificiis.

Porticum autem absolutam fuisse anno 1614. die Decembris duodecima affirmat Torrignus datis lætitiæ signis campanarum sonitu, ac æneorum tormentorum strepitu, deinde ab Clemente X. ejusdem Porticus pavimentum ornatum fuit mixtis marmoribus egregiè compositis, fasciis itidem, clipeisque intersparsis, in quibus cælata ejus Pontifici stemmata Eques Berninus fategit exornari.

De re ædif.
lib. 7. cap. 14
Rer. Liturg.
lib. 1. cap. 20
Vet. Mo.
nim. pag. 14

Bona ibid.

Homil. 28.
ad Pop. An-
tioch.

Oratio de
amor. pau-
per.

Ferreis verò cancellis clausit Madernus, quos æneæ fibulæ obfirmant, ne importunis horis pervia ulli esset; sed die tantum ad sacras actiones, & devotis Fidelibus pateret. Sicut enim Porticus prophanis Basilicis Servorum gratia antiquitus additas fuisse refert Leo Baptista Albertus, ita sacris Christi-fideles addiderunt, ut in eis publicè Pœnitentes primi ordinis starent, antè fores Ecclesiæ, ait Cardinalis Bona, nempe ii (addit Illustriss. Ciampinus) qui ad pœnitentiam admissi palàm crimina confitentes, cilicio, & cinere horridi, plorantesque veniam, ac preces ab introeuntibus exposcebant. Eratque ibidem locus egenis mendicantibus attributus; licet enim illis, sicut & cæteris Fidelibus precum causa Templi fores paterent, non tamen intrà Templi parietes ab orantibus eleemosynam petere permittebantur, ne sacra agentibus, Deumque precantibus molesti essent. Propterea ait Divus Chrysostomus [Antè Ecclesias, & Martyrum monumenta pro foribus pauperes sedent, ut nos ex hujusmodi spectaculo multum capiamus utilitatis]. Et Gregorius Nazianzenus [Petitionum gemitus internis Templi cantibus ex adverso respondent, atque adversus mysticas voces miserabilis luctus excitatur.

CAPUT XXVIII.

De Porticu superiori, & Mœnianis.

UPRADICTA Porticus alteram habet Porticum pari magnitudine superstructam, multis etiam Parastatis, Epystilio, Zophoro, & Coronice ordinis compositi ornatam. A lateritio pavimento ad coronam 64. palmis assurgit, ab ista ad fornitem 36. Paries Porticum à Basilica dividens quinque vitreas fenestras habet. In ejusdem Porticus aditibus duo insunt vestibula, quæ binas turres campanarias præstolantur. Illorum alterum meridiem versus Sancti Officii Domum respicit, alterum verò ad Pontificias Aedes perducit. Omnium ejus partium mensuras, ac delineationem clariùs suprapositæ tabulæ subiiciunt.

In ea extantibus Podiis, seu Mœnianis soliti Pontifices triplicem capere Coronam, & plaudentem Populum salutari prece, signoque lustrare. Quandoquidem Mœniana scripsimus, non inutile erit ejus nominis originem commemorare. Notat Nardinus, quod Festus docet, Mœniana appellata fuisse à Mœnio Censore, qui primus in Foro ultra columnas tigna projecit, quo ampliarentur superiora spectacula. Asconius in Divinat. ait: „ [Mœnius cum Domum suam venderet Catoni, & Flacco Censoribus, „ ubi Basilica ædificaretur, exceperat jus sibi unius columnæ, super quam „ tectum proiiceret, & provolantibus tabulis indè ipse, & posterius ejus spectare munus Gladiatorum possent, quòd etiam tum in Foro dabatur]. Ex illo igitur Columna Mœnia vocitata est, causis hujusmodi. De quibus fusiùs agunt Alexander ab Alexandro cap. 11. lib. 9. & Cælius Rhodiginus lib. 28. cap. 10.

Lib. 5. c. 4.

At longè diversa, ut dictum est, de causa Mœniana Paulus V. extruxit, ut nempe sacram Benedictionem statutis temporibus Fidelibus largirentur Summi Pontifices, ac Sacri Romani Pontificatus insignia coram plaudentibus Populis reciperent, quæ omnia antiquitus peragi solebant apud Basilicam Salvatoris in campo Laterano à Constantino Magno extructam, deindè è fenestris, quæ supra fores Vaticanæ extabant, juxta conjecturam Illustriss. Ciampini. Post annum verò 1497. in Mœnianis, quæ Alexander VI. absolvit, & Paulus II. excitaverat (non verò Innoc. VIII. ut Scriptor quidam alioqui eruditissimus affirmavit) opus dirigente Juliano Architecto è Pago Majano Fæsulanae Diocesis, ut Vasarus refert, quòd abundè demonstrarunt ærea Numismata sub eodem Paulo II. cusa, quæ in fundamentis reperta fuisse sub Paulo V. affirmat Torrigius. Duodecim illa erant in triplicem ordinem distributa, & quindecim parastatis, columnis superadditis exornata, prout repræsentatur in nostra Tabula 61. juxta exemplar delineata, quòd extat in pariete Bibliothecæ Vaticanæ coloribus fideliter expressum.

Cap. 4. De Sac. Ædif.

Par. 2. pag. 259.

Pag. 109. Crypt. Vat.

Fig. 61.

Ut autem Porticum hanc Paulus excitaret anno 1610. enarrat Grimaldus die 21. Octobris post everfam Basilicam everfas etiam fuisse ædes magnas Innocentii VIII. sub num. 5. indicatas, in quarum primo ordine magnum

magnum Rotæ Auditorium, Registra Poenitentiaræ, Bullarum, Supplicationum, & Plumbum. In secundo Dataria, Secretaria Brevium, & Magistri Domus habitatio. In tertio superiori aula nobilissima, cum multis cubilibus laquearibus aureis, & picturis ornatis, quibus Carolus V. & alii Principes excepti sunt, antè longa Porticus cum parastatis Tyburtinis, supra quam mœnium simile surgebat antè magnum atrium Palatii, retrò atrium Basilicæ, à capite Sacellum Pauli III. infrà quod erat Camera Apostolica, locus ad recipiendos census Cameræ Apostolicæ debitos, subtus erat Ecclesia Sancti Vincentii, prophanatas tres naves fornicatas habens, cum 18. columnis magnis. Ad pedes mœnium marmoreum ad Benedictiones ab Alexandro VI. magnificentissimè extructum, & Turris Campanaria erat, in his lapidea stemmata Sixti IV. & Innocentii VIII.

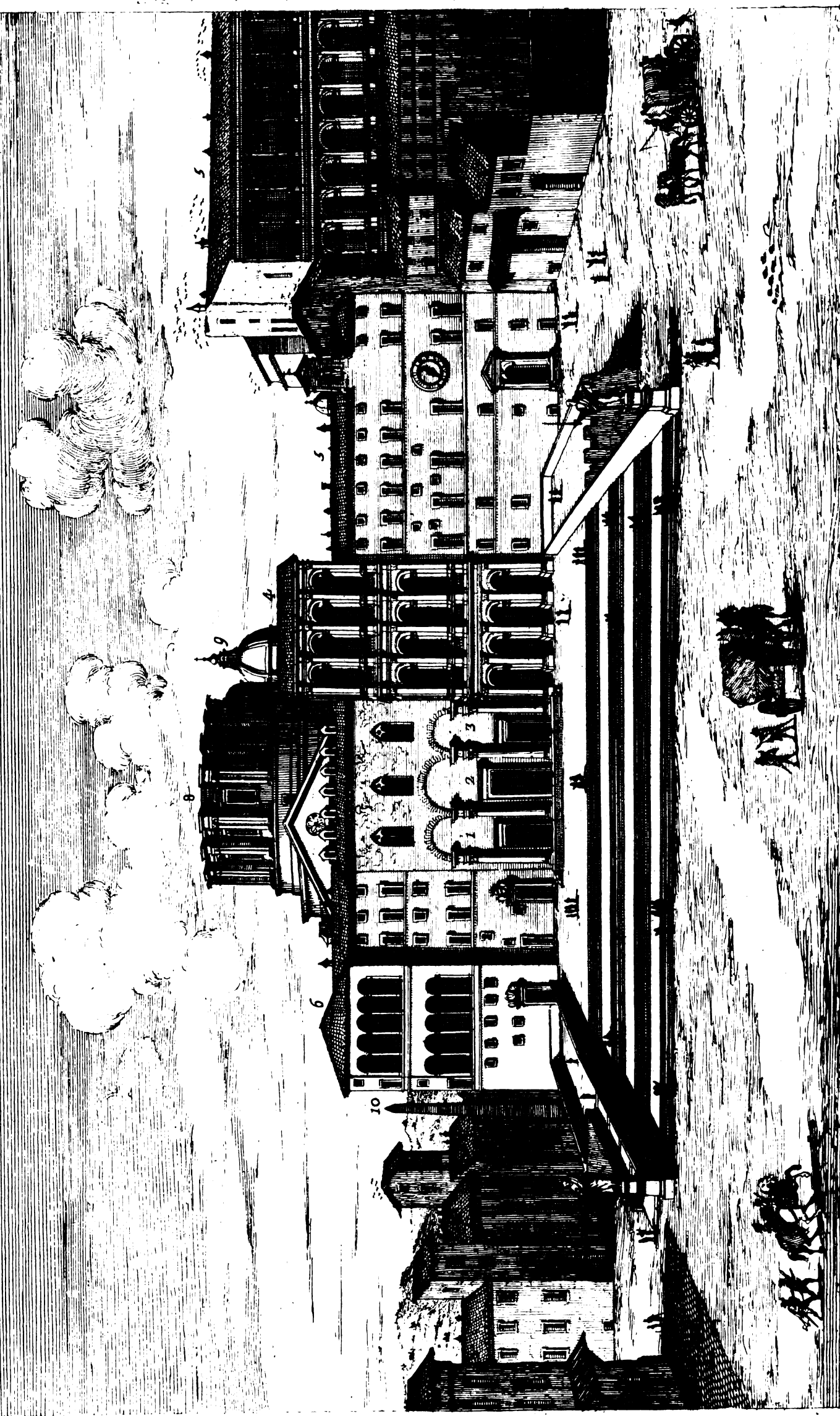
Palatium in summo graduum, respiciens Ecclesiæ Porticum, erat: Domus item sub num. 6. antiquissima Cardinalium Archipresbyterorum à Cardinali Pallotto munita, & ornata picturis, quàm Cardinalis die 1. Augusti excindendam Fabris reliquit, hæc opera Josephi Ciceri hominis in hoc genere insignis, qui à dicta fronte lapsus interiit, unico ictu concidit succissis murorum pedibus. Leo III. hoc ædificavit Palatium Hospitium Peregrinorum cum Balneo. Habebat Palatium 80. cubicula. Restituerat olim illud Riccardus Oliverius Cardinalis Constantiensis, ut versus illi marmorei in fronte Palatii testes:

Anast. fol.
206.

*Quàm benè stare vides, quondam disiecta jacebam,
Et decus hoc facies fert modò culta novum.
Riccardus normanna tuus Constantia Presul
Cardineæ struxit gloria magna Toge.
Presbyter ut Veneto Paulo regnante secundo,
Primus in hac Petri, qui fuit Ecclesia.*

Die insuper 1. Septembris anni 1610. è Turri Campanaria à Leone IV. facta, demittere cæperunt Campanas. Inter mœnium ad Benedictiones, & Palatium Archipresbyteri erat facies anterior, Basilicæ supra 35. gradus marmoreos, & in facie opus musivum antiquissimum. Hæc facies habebat tres portas marmoreas 1. 2. & 3. cum nomine NICOLAI V. ducentes in atrium Basilicæ, ornatas quatuor magnis columnis Aegyptiaci lapidis, supra portas hæ cernebantur imagines operis tessellati. In medio Salvator sedens in gemmata sede cum libro in manibus aperto, in quo: EGO SUM RESURRECTIO ET VITA, in quadam rota stellis ornata. Hinc indè supra caput Salvatoris tres Angeli, in quolibet latere manus versus Salvatorem extendentes, & insipientes, infrà duo Angeli rotam tenentes. Sub rota extabat musivum fulgori simile. A dextris duæ imagines Sanctorum offerentes coronas Salvatori, à sinistris aliæ duæ. In Zophoro hæc legebantur: CHRISTE TIBI SIT HONOR PAULUS QUOD DECORAT OPUS. Hoc enim musivum fecit Sanctus Paulus I. ut notat Anastasius]. Hactenùs dixi verbis supradicti Grimaldi.

Duplici

Alexander Specchi delin. et sculp.

Duplici supradicta Porticu ædificata, Basilicæ frontem deesse non pet-
 misit Pauli V. magnificentia [Quamobrem anno 1608. die Martis 15.
 „ Julii hora duodecima cum tribus quartis (sunt verba ejusdem Grimaldi)
 „ coram Illustr. & RR. DD. Aloysio Rainalduccio, Bernardino Paulino,
 „ Camillo Brino, & Paride Pallotto Canonicis fuit dictis anno, die, & hora,
 „ positus primus lapis Tyburtinus ad construendam frontem novi Vaticani
 „ Templi jussu, & impensa S. D. N. Pauli V. pulsatis campanis Basilicæ,
 „ & bombardis explosis. Fuerunt in maceria, & sub Tyburtinis lapidibus
 „ dum facies construeretur posita multa, & plura Numismata ærea unius
 „ ferè hostiæ forma cum imagine Sanctiss. Domini Pauli V. nudato capite,
 „ pluviale induti, & litteris in giro: PAULUS V. BURGHESIUS RO-
 „ MANUS PONT. MAX. ANNO SAL. MDC VIII. PONTIF. III.
 „ Ex alia parte Templum Divi Petri, cum lemmate: ET PORTAE
 „ INFERI NON PRAEVALEBUNT. Supremum verò lapidem impo-
 „ fuerunt anno 1612. addita hac inscriptione: IN HONOREM PRIN-
 „ CIPIS APOSTOLORUM PAULUS V. BURGHESIUS ROMA-
 „ NUS PONT. MAX. AN. MDC XII. PONT. VIII. Quàm si fortè
 „ censorio oculo Zoilus quis legerit, pauca circa illam subdere existima-
 „ mus, ne prudentissimi Pontificis sapientiam damnare audeat, ac si Petro
 „ Templum ineptè dicarit, cum soli Deo verè, & propriè Tempia omnia,
 „ ac Altaria erigantur, ut docet Divus Augustinus de Civitate Dei lib. 8.
 „ cap. 27.

Pluribus igitur de causis Sanctorum nomina Templis tribuuntur, &
 nominibus Sanctorum Basilicæ ornantur, vel quia Deus illis in locis San-
 ctorum ministerio illustria quædam potentia suæ opera præstitit, vel quia
 illi suo Sanguine loca illa Deo sacrarunt, vel denique, quia Sanctorum vir-
 tutes ibidem ad Dei gloriam desideramus celebrare. [Honoramus, ait Hie-
 „ ronymus, reliquias Martyrum, ut eum, cujus sunt Martyres adoremus.
 „ Servos, ut honor Servorum redundet ad Dominum, qui ait: *Qui Vos*
 „ *suscipit, Me suscipit. Marc. 9*] Item Sanctus Augustinus [Sancto-
 „ rum Corpora, & præcipuè Beatorum Martyrum reliquias tamquam
 „ Christi membra sincerissimè honoranda, & Basilicas eorum nominibus
 „ appellatas, velut loca sancta Divino cultui mancipata, affectu piissimo,
 „ & devotione fidelissima adeundas credimus, Si quis contra hanc senten-
 „ tiam venerit, non Christianus, sed Eunomianus, & Vigilantianus cre-
 „ ditur]. Sanctus Leo Papa [Christiani priusquam ad Beati Petri Basili-
 „ cam, quæ Uni Deo vero, & vivo est dedicata, &c.] Et Sanctus Augu-
 „ stinus [Non Martyribus Tempia, Sacerdotia, Sacra, & Sacrificia con-
 „ stituimus, quoniam non ipsi, sed Deus eorum nobis est Deus. Honora-
 „ mus sanè memorias eorum tamquam Sanctorum hominum Dei, qui us-
 „ que ad mortem suorum Corporum pro veritate certarunt, ut innotesceret
 „ vera Religio.

Hiscæ, pluribusque rationibus ritè insculptam Divo Petro inscriptio-
 nem ostentat Basilicæ frons à Maderno delineata, & quidem magis longi-
 tudine extensa, quàm altitudine sublimis. Non enim altiores metas illi tri-
 „ buit, ne Tympanum Tholi intuentibus delitesceret. Columnas habet,
 quarum

Pag. 121.

Apud Du-
ran. lib. 1.
cap. 3.Epist. 13.
ad Ripariū.De Eccl.
dogm. c. 73.Serm. 7. de
Nat. Dom.Lib. 8. de
Civit. Dei
cap. 27.

Balleonus
pag. 171.

Fig. 62.

quarum diameter palmos duodecim comprehendit, altitudinem simul cum Basi, & Capitulo 123. palmi explent. 26. verò Epistylum, Zophorum, & Coronidem. Supra hanc alium imposuit ornatum, mixtis, adeoque diffusionis partibus redundantem, quem aliqui Atticum, sed spurium ordinem appellarunt. Angustum supereminet pluteum, supra quod posita sunt Simulacra XII. Apostolos referentia. Ea annis 1613. 14. & 15. exsculperunt Artifices varii, sub Porticibus Bibliothecæ Vaticanæ. Opus anaglyphum, quòd mediano imminet aditui, & Christum refert Divo Petro Claves tribuentem Ambrosius Bonvicinus Mediolanensis exsculpsit, quem falsò Malvicinum dicit Titus pag. 5. Cæteræ ejus partes stylo clariùs, quàm calamo oculis subiicientur in Tabula 62. ortographica, quæ hanc Basilicæ frontem exactissimè delineatam exhibebit. In quibus omnibus construendis plusquàm sexcentum millia nummorum Paulus insumpsit.

C A P U T XXIX.

*De Turribus Campanariis.*MS. pag.
189.

TALEM Frontem exhibuit Pontifex duplici Numismate, in quorum altero verò anno 1608. sui Pontificatus V. ut verbis utar Jacobi Grimaldi, duo Campanilia lateribus frontis apposita non erant, quia post absolutam frontem judicatum est ad ipsam latiore, & augustiorem reddendam fore necesse utrique lateri frontis binas Turres Campanarias, altissimas, & magnificentissimas connectendas, atque excitandas, quamobrem initium fundandi dederunt, à parte Palatii Apostolici, lapides Tyburtinos ad porticus latitudinem à solo ad culmen usque imponendos.

Ex Arch.
Basil. Vatic.

Alterum verò anno 1613. Pontificatus XV. cūsum hæc additamenta exhibebat. Placet hìc fusiùs referre, quæ Grimaldus scripsit de fabrica harum Turrium pag. 180. [In fundando, inquit, novo Campanile Carolus „ Madernus Architectus voluit omnimodè reperire argillam solidam, & „ magno labore, ut infrà dicetur, terram egresserunt palmis Romanis 135. „ & ibi firmamentum, ut dicunt, invenerunt. Hæc ad memoriam notare „ placuit. Tota illa pars augustissimæ frontis, quæ à Porta Templi du- „ cente in Sacellum S. Gregorii ad Palatium Apostolicum se in longum pro- „ trahit profunda pal. plus minùs 67. est fundata supra optimam argillam. „ A dicta porta S. Gregorii ad novum usque Campanile, quòd modicum „ est spatium ex improvìso in totam profunditatem, & abyssum se con- „ vertit, ut certè mirandum sit valdè, & notatu dignum. Carolus Archite- „ ctus in fundando angulo novæ frontis ad meridiem cum centum quinque „ palmis jam terram egressisset, nec soliditatem invenisset, palis adegit totum „ terrenum, interstitia palorum silicibus, & lateribus optima ex calce „ complanando, ac supra palos ipos plateam Tyburtinam fecit, in qua stat „ totum fundamentum angulare; frontem altam ad duas hominum staturas

per

FRONS BASILICÆ
A PAVLO V.

VATICANÆ
ÆDIFICATA

Hieronymus Frezza incidit

„ per longum medium tanquàm catenis glutinavit magnis lapidibus Tybur-
 „ tinis; magnam denique in eo fundando adhibuit diligentiam. Verùm,
 „ ut arbitror, cum de ipso angulo dubitaret, statuit Campanile profundius
 „ fundare usque ad argillam virginem, effosumque est pal. prædictis 135.
 „ immensum aggerem tantæ moli submittendo, & quantum Nolarium oc-
 „ cupat ad subjectam plantam solidum totum, magna licèt impensâ, op-
 „ timi, & generosissimi Principis Pauli V. Pontif. Max. summis viribus
 „ perficiendo, ut profundissimus, & latissimus lapidum acervus foret hu-
 „ merus validissimus ipsi angulo, & toti fronti. Hujus igitur Nolarii fun-
 „ dandi initium ad Dei gloriam, & Janitoris Aetherei honorem Cæmen-
 „ tarii dederunt die 1. Augusti ipsi glorioso Principi Apostolorum sacra,
 „ hora 19. feria 4. A solo viæ publicæ, ducentis ad Aedem Campi Sancti,
 „ & Palatium Sancti Officii, custodiamque Equitum lævis armaturæ inve-
 „ nerunt viam antiquam silice stratam profundam palmis 50. Romanis].

Palmis centum tota terra mota erat, quod, ut arbitror, fuisse ibi pro-
 fundam vallem multò antè, quam Circus extrueretur, ad argillam effodien-
 dam, à proximis montibus repletam. Palmorum igitur 90. & 100. circiter,
 quibus replementum apparebat; magna profunditas! admiratio non modica.

Egesta igitur terrâ palmis centum & sex, Architectus dubitans, ne li-
 gnorum machina rueret, & periculum fronti effodiendo juxtà illam infer-
 ret, sex puteos in quolibet fundamento ad subjectam plantam fieri manda-
 vit, quos profundos palmis 29. semis, & alios plùs, minùs profundiores,
 & altiores usque ad solidam argillam fecerunt, puteos in imo optima calce
 cum filicibus, & postea lapidibus repleverunt, idem fecerunt in quolibet
 interstitio, sive spatio inter puteos sito, & sic in Dei nomine ad culmen
 usque fundamenta ipsa calce, & lapidibus, non sine magno labore sunt
 jacta. Die, noctuque, diebus festis, & in magnis Solemnitatibus, etiam
 nocte Natalis Domini evacuatores aquarum de nocte, die verò terræ effo-
 fores continuè defudabant. Quintum fundamentum angulare Campanilis
 palmis 100. effosum ruinam nocte ex improvìso cum minaretur, venit
 Architectus magna trabe per transversum ad terræ planum apposita, liga-
 tisque funibus per imum fundamentum trabiculis, & fulcimentis lignorum
 ruinæ contulit. Vicinæ Domus statim ruinas dederunt, Ecclesia Campi
 Sancti undique rimosa, Domus, in qua panis, & vini eleemosyna à Sum-
 mo Pontifice erogatur, tanquàm melogranatum aperta. Jàm sunt men-
 ses 11. semis, quibus continuò labore, & indicibili sumptu huic arduo
 operi insudant.

Jactis hujuscemodi fundamentis, perductaque mole usque ad frontis
 cacumen, ut exhibet Numisma, Turres pro campanis collocandis Paulus V.
 non absolvit, hac potissimum de causâ, quòd labile fundamentum judica-
 tum fuerit, ineptumque ad novum pondus sustinendum, quòd Madernus
 delineaverat. Earumdem exemplar huc attulimus, è tabula acceptum,
 quàm Matthæus Greuter Romæ sculpsit anno 1613. aliaque diversa illi
 adjunximus à Martino Ferrabosco delineata in Tabulis 13. & 14. quas de
 Templo Vaticano Illustris. D. Jo. Baptista Costagutus senior anno 1620.
 typis edi curavit.

Fig. 63.

Sed cum nulla earum Turrium species in praxim redacta fuerit sub Paulo Pontifice, Urbanus VIII. qui apprimè compertum habebat, quantum essent Campanilia non ad ornamentum dumtaxat, sed ad sacrum Templi usum necessaria, Purpuratis Fabricæ Præfectis commisit, ut ea excitari curarent. In memoriam enim revocabat eruditissimus Pontifex excelsam, Turris molem, quàm anno circiter 780. Hadrianus I. excitaverat, referente „ Anastasio [Eum Pontificem, ex nimia fervoris dilectione pro honore „ Beati Petri Apostolorum Principis, & ornatu ipsius Sancti Patriarchii „ construxisse, atque ædificasse ibidem noviter Turrem miræ pulchritudi- „ nis decoratam cohærentem Porticui, quæ descendit ad Balneum, ubi & „ deambulatorium, scilicèt solarium suum, cancellis æreis nimis pulcher- „ rimè construi fecisse].

Cap. 4. De
Sac. Edif.
pag. 84.

In ejus vita
MS.

Pag. 133.

Quàm quidem Turrim ad usum campanarum excitatam fuisse aliqui sibi persuaserunt, hoc tamen æquè incertum, ac incertum est, quòd refert Illustris. Costagutus de Templo Vaticano pag. 10. anno scilicèt 1167. duas Turres campanarias hinc indè ad Basilicæ januas extitisse collocatas, fortassè eo argumento ductus, quòd inibi Sacellum esset, appellatum Sanctæ Mariæ ad Turres; sed cum diceretur etiam Sanctæ Mariæ in Turri, ut notat Illustris. Ciampinus, nihil certum eruitur. Eas quidem mente conceperat Nicolaus V. erigendas propè magnificam Basilicam, quàm ab eo excogitatam descripsit Manettus, ubi ait [In utraque hujus vestibuli extremitate singulæ Turres è pulchris marmoribus in altum ultrà centum cubitos erigebantur. Quæ quidem ad munitionem Templi, & ad oportunam Canonorum horarum pulsationem simul famulabantur. Pro comperto quidem habemus Leonem IV. Sum. Pont. anno 850. unicam Turrim pro campanis extruxisse, dicente Anastasio: *Fecit etiam ibi in Ecclesia S. Petri ipsum Campanile, & posuit campanam, cum malleo aereo, & cruce aurata.* Eam tamen ab Heraclio Imperatore anno 610. ædificatam fuisse eruditissimus Pompejus Sarnellus affirmat in Basilicographia cap. 50. probatque ex Numismate reperto in fundamentis anno 1610. quo anno sub Paulo V. diruta fuit ad novum Ecclesiæ additamentum extruendum, & ipsius Heraclii imagine insignito; sed meo quidem judicio fallaci argumento ductus. Potuerunt enim condi Numismata sub Heraclio cusa in fundamentis, quæ jussu Leonis locabantur, ut pluries factum ab aliis novimus.

Cap. 12. de
campanis.

Sarnellus
cap. 50.

Martin. Por-
ton. lib. or-
din. Rom.
cap. 1. de
offic. Cust.

De illa scribens Blondus, ait: *Talem Turrim Campanariam omnium primam in Orbe terrarum fuisse.* Quòd intelligi debet, vel quia cæteris sua pulchritudine præerat, vel quia altitudine cæteras superabat. Illam affirmat Angelus Rocca, antè quam aliæ erigerentur, Basilicæ Vaticanæ fuisse adjunctam. Verùm ex pluribus monumentis satis, superque pro comperto habuimus, antè annum 431. Sanctum Paulinum Nolanum Antistitem aliam Turrem pro campanis extruxisse, & Sabinianum Papam antè annum 605. campanarum usum Ecclesiis præscripsisse,

Caterum, quo tempore cæperit in lucem dari campana, minimè convenit inter Scriptorum Coetus. Baronius in tomo primo quinquagesimo & octavo anno campanas in usu fuisse testatur, tùm scilicèt, cum pax Ecclesiæ data. Nàm antè Constantini tempora Fideles in unum per Cursores, &

Diacono-

IO CAMPANIS
RABOSCO

Diaconos cogebantur, uti memoriz proditum est à Divo Ignatio, qui anno ab Orbe Redempto 93. vixit, in epist. 11. Cujus verba apud Baronium ipsum leges, nullo permisso tintinnabuli publico usu, faviente in Christi-fideles odio. In eadem sententia fuit Maggus libello de Tintinnabulis cap. 2. Postquam autem odia Ethnicorum Principum refrixerant, mentionem fecerunt inter alios campanarum Audovenus, qui anno 650. vitam Sancti Eligii Episcopi conscripsit. Polidorus Virgilius lib. de Inventoribus rerum sexto adscribit inventum Fabiano Pontifici, qui floruit anno 606. Joannes Antonius Castellionæus antiquit. Basilicæ Vicentinæ fascicula 2. par. 1. ex D. Hieronymo, qui vixit anno 422. & in Regulis Monachorum cap. 33. campanæ meminit. Qui autem campanæ usum à Sancto Paulino Episcopo manasse contendunt, id ipsum affirmare necesse habent, cum is S. Hieronymi coetaneus fuerit. Imò anno 360. tintinnabula tractare dicuntur Meletiani Hæretici Theodoreto Episcopo Cyrenensi auctore, qui vixit anno Domini 450. lib. 4. Hæretic. fabularum. Svetonius in vita Augusti ostendit tintinnabula in usu fuisse cum viveret, nempe tempore, quo Christus natus est. Rursus apud Polybium Historicum Græcum, qui vixit 200. annos antè Christum natum, ejusdem instrumenti facit mentionem, ut ejus antiquissima planè origo censenda sit; Ecclesiasticus quidem, seu Sacer campanæ usus potius, quàm ejus instrumenti inventum Sancto Paulino communiter adscribitur, prophanum tamen usum antè Christum natum, multis annorum centuriis cepisse liberè asserendum est, cum etiam in Thermis, & aliis Urbium locis ad varia munia apud Ethnicos receptum fuisse constet. Observat Aloysius Novarinus in Encyclopædia Epistolari, funes, qui campanis servirent, offerri alicubi solitos publico Civitatis nomine, ut campanæ, cum tempestates ingruerent, sonum ederent [Ea quoque causa „ (ait Joannes Bollandus 22. Januarii de Sancto Dominico Abbate juxta „ Soram) Fulginates, quotannis ad Sancti Dominici Monasterium sum- „ ptu publico mittere superioribus sæculis consuevere, nummōs aliquot, „ pannum laneum, in vestes Monachorum, ac funes impellendis Ecclesiæ „ campanis. Patet id ex Archivis Fulginiensibus, constatque quamdiù id „ Senatus nomine perfectum est, nihil Urbi à grandine, aliave aeris inju- „ ria detrimenti allatum.

Concil. To-
ler. cap. 2. de
offic. Cust.

Ep. 132.

Manfit supradicta Turris à Leone IV. ædificata usque ad ann. 1303. sed deindè detrimentum ingens passa est liquatis campanis flammarum vi, quas fortuitò post Principis Apostolorum festum ventus excitaverat; sed illas statim Bonifacius VIII. reddidit ære addito majores, ut constat ex codice Archivi Vaticani, in quo Benefactorum nomina referuntur. Inter eas, quas ignis liquavit una numerabatur à Gregorio IX. anno 1231. Pontificatus sui IV. Basilicæ concessa, de qua Anastasius ità scripsit: *Ceteras Urbis & vastitate corporis, & boatu sonoritatis excedit.*

Apud Rai-
nald. rom. 3.
pag. 408.

Rutilius Alberinus in sua historia universali MS. refert, anno 1333. fulminis impetu eam Turrin multis in partibus laceratam fuisse, campanis tamen integris remanentibus. Ciacconius in Clemente VI. narrat, anno post Virginis partum 1352. paulò antè ipsius Pontificis mortem, dirum comætem fulsisse, & quatrimum antè ejus obitum quarto nonas Decembris

Apud Ill.
Ciamp.

Turrim Cymbalariam Sancti Petri (sic eam appellabant) fulmine cælitus tactam, magnaque ex parte culmen ejus disiectum, & vi ignis campanas fuisse fusas; sed anno 1353. alias loco earum, & quidem majores Innocentius VII. substituit, quarum maximam refert Torrigius ponderasse libras septendecim mille his verbis inscriptam:

In nomine DOMINI, MATRIS, PETRIQUE, PAULIQUE.

*Accipe devotum, parvum licet, accipe munus,
Quod Tibi CHRISTE, datum, PETRI, PAULIQUE
triumphum*

*Explicat, & nostram petit, populisque salutem
Ipsoꝝ pietate dari, meritisque refundi.*

ET VERBUM CARO FACTUM EST.

*Anno millesimo trecentesimo cum quinquagesimo
Additis & tribus, Septembris Mense colatur,
Ponderat & millia decies septiesque librarum.*

In alia verò ponderante mille centum & decem libras, sequentia verba legebantur:

*In nomine PATRIS, & FILII, & SPIRITUS Sancti. Amen.
Ad honorem DEI, & Beatae MARIAE Virginis, & Beatorum Aposto-
lorum PETRI, & PAULI.*

VERBUM CARO FACTUM EST.

*Solve jubente Deo, Terrarum PETRE catenas,
Qui facis, ut pateant Cælestia Regna Beatis.*

*Hæc Campana, cum alia majori ponderante 16000. post consum-
ptionem ignito fulgure Anno præcedente, fusa est Anno DOMINI
M CCCC LIII. Mense Junii.*

Ponderat hæc M X. & centena librarum. Amen.

Torrighius
MS. de Va-
tic. Basil.

Cæteræ fuerunt mole, ac pondere minores. Sub Nicolao IV. aliam Campanam formarunt cum hac inscriptione:

Anno DOMINI MCC LXXXVIII.

*Ad honorem DEI, & B. MARIAE Virginis, & S. THOMAE
Apostoli, tempore Fratris Joannis de Leodio Ministri factum fuit hoc
opus de legato quondam Domini Riccardi Domini Papæ Notarii.
Guidottus Pisanus me fecit.*

In alia verò sic legebatur:

Nomine DOMINICO PATRIS, PROLISQUE, SPIRATI.

*Ordine tertiam PETRI primæ succedere noscant
Per dies paucos quotquot sub nomine dicta
Sanctam Ecclesiam colunt in agmine Trino.*

In

In ultima hæc verba videbantur:

*Mentem sanctam spontaneam honorem DEO, & Patriæ liberationem,
Ave MARIA gratia plena, DOMINUS tecum,
Benedicta Tu in Mulieribus, & benedictus Fructus Ven-
tris Tui.*

Tyberius Alpharanus, citatus à Paulo Aringo, indicat eandem Turrim restitutam esse anno 1574. sub Gregorio XIII. scribens [Dùm funda-
„ menta denuò jacerentur, ab effodientibus inter cætera perelegans quod-
„ dam cubiculum Sacelli instar repertum fuisse]: Antiquæ Turris formam in
nostra Tabula 5. exhibuimus, qualem sub Sixto V. Pictor expressit in
Bibliotheca Vaticana, quadrilateram, senis fenestris in singulis faciebus
apertis, quas columnæ bifariam dividunt. Rotundo vertice, non tamen
acuminato, & pyramidali, sed Tholi instar absolvitur, supra quem Crux
inerat cum Gallo æneo, & aurato (qui in Archivo Basilicæ adhuc servatur)
juxtà morem antiquum, de quo Alciatus in Emblemate:

Rom. Sub-
terr. libr. 2.
cap. 3. pag.
215.

*Instantis, quod signa canens det Gallus eoi,
Et revocet Famulas ad nova pensa manus,
Turribus in sacris effingitur --- --- ---*

Et Gulielmus Durandus in Rat. Divin. Offic. declarat, ideò sacris Turribus
impositum, ut Prædicatores designaret [Gallus enim, qui profundæ noctis
„ pervigil horas suo cantu dividit, dormientes excitat, diem appropin-
„ quantem præcinit, sed prius se ipsum alarum verbere ad cantandum
„ excitat, optimè illos exprimebat]. Pompejus Sarnellus addit [Ut in
„ mentem Peccatorum revocaretur Divi Petri fletus, ac veniæ spem con-
„ ciperent, à proxima Cruce, in qua Divinus Homo pro eorum salute
„ mortem obivit.

Lib. I. c. r.
n. 22.

In Basili-
cographia
pag. 134.

Itaque Urbanus, ne Basilicæ hoc utile ornamentum deesset, cum ex-
tremos frontis angulos ejus substructioni fundatos locum maximè idoneum
censeret, illud primum in australi angulo ad occasum divergente jussit im-
poni. Berninus igitur sua, qua pollebat Architectonicæ artis peritia molem
festinanter extruxit, postquam Pontificiis oculis subjecerat ejus exemplar
ligneum, quod adhuc in officina Fabricæ servatur.

Primo lapides posuerunt die 26. Januarii anno 1638. sub quibus
singulis in angulis ærea Numismata condidere. Duplici tum Columna-
rum, tum Parastadum ordine illud componebatur, quorum primus Co-
rinthium, duobus ultrà septuaginta palmis elevatum, præseferbat; secundus
verò Compositum, in quo primum stylobata quatuordecim palmorum col-
locata, Parastadas, Columnas, Scapos, Zophorum, & Coronidem in spatio
palmorum quadraginta sex cum dimidio comprehensa sustinebant. Totum
opus absolvebat alius ordo Atticorum regulis delineatus, palmorum qua-
draginta quinque. Qui omnes in unam summam redacti, palmos septua-
ginta septem cum dimidio ultrà centum conficiebant. Huc usque nobilif-
simum

Baldinuc-
cius in vita
pag. 24.

Fig. 63.

Lib. 5. c. 1.
pag. 262.

sumum opus è Tyburtino lapide perduxerat Berninus, eidemque Pyramidem ligneam imposuerat Pontificiis insignibus, Candelabris, & Statuis Doctorum Romanæ Ecclesiæ ornatam, ut tanquàm absolutum antè finem, oculos intuentium expleret. Ejus Iconem Tabula sequens 63. legentibus præbet ab exemplari ipsiusmet Bernini acceptam, cui addidimus mensuras quales Eques Carolus Fontana simili iconismo appinxit, ubi sic loquitur: „ [Dicta Campanaria Turris ab ordine parvo, & fronte, ex qua avulsa, „ fuit usque ad secundam altitudinis mensuram ascendebat palm. 155. & „ à præfato ordine, usque ad crucis cuspidem palm. 247. & à frontis gra- „ dibus usque ad crucem palm. 450. & à plateæ planitie usque ad dictam „ crucem palm. 447.] In quibus mensuris patet magnum discrimen esse inter illas, & mensuras à D. Philippo Baldinuccio supra relatas. Hic enim affirmat tres illos ordines centum septuaginta septem palmis commensurari, Eques verò Fontana dempta pyramide superimposita cum cruce palmorum quinquaginta quinque, eosdem in spatio palmorum centum & nonaginta duorum comprehendit. Cui nam horum fides sit adhibenda judicet Lector.

MS.

Insidebat moles instabili fundamento tanto ponderi substinendo inepto. Madernus enim, qui (ut ait Fontana lib. 5. cap. 4. pag. 259.) *spretæ Plasticorum officinâ artem Architectonicam sibi immeritò vindicavit*. Brevi tempore post ædificationem inscitæ suæ argumenra cognovit in Porticus compagibus, in quibus tum ob fundamenta saxorum congerie inconsultò oppleta, tum etiam ob aquas è vicino colle irruentes, paulatim humo prolabente, multi hiatus, ac rimulæ apparuerunt. Quamobrem quadraginta & duos puteos altissimos, & capaces fodit, juxta porticus, & frontis fundamenta, quos deindè optimis cæmentis opplevit, ut refert Grimaldus. Cum igitur magis, ac magis semper in dies rimulæ relaxarentur, proximæ ruinæ metum incutiebant, illamque procul dubio futuram, ajebant, ob novum saxorum pondus à Bernino additum.

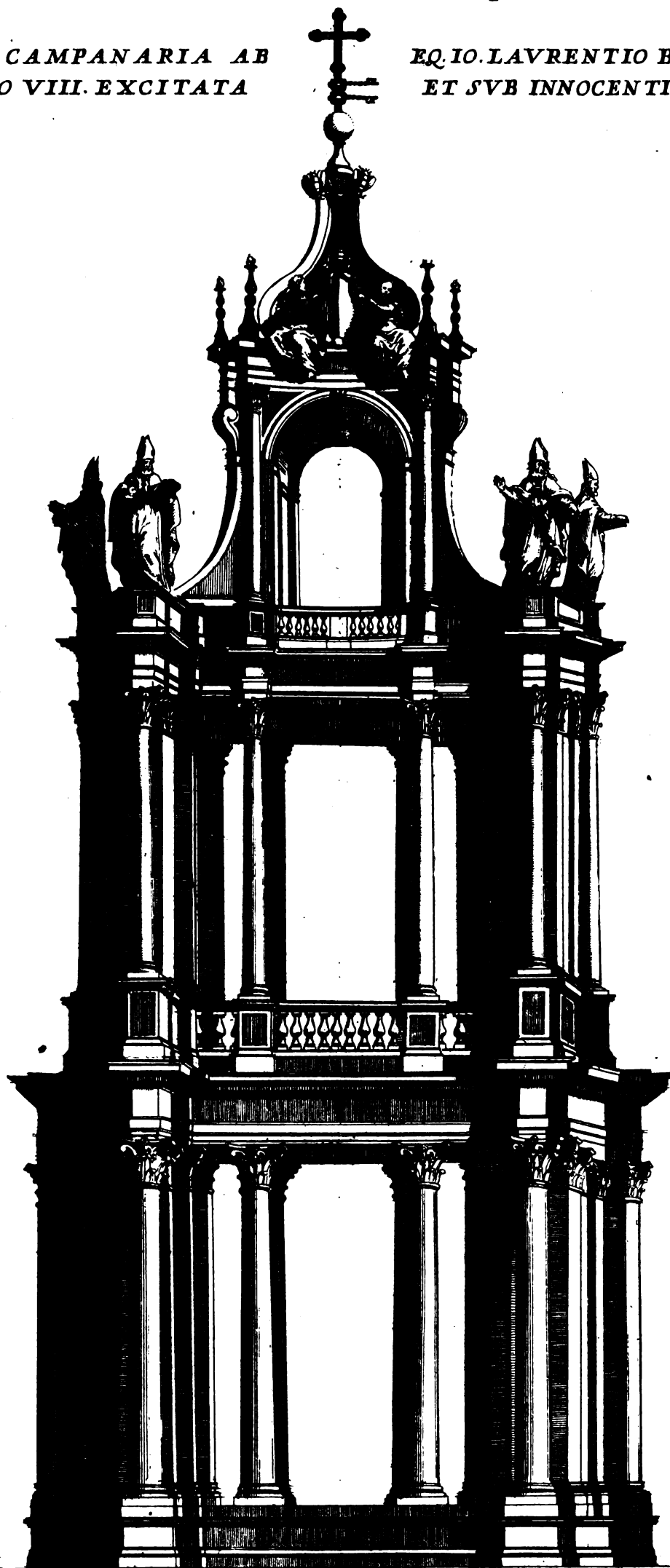
Hinc bellicum canere contra illum invidia cæpit. Præproperam nimis illius fidem multi damnabant, eoquòd antè molis impositionem fundamenti latebras propriis oculis non perlustrasset, ut, omnibus diligenter inspectis, operi stabiliret perennitatem. Nec defuere, qui Summi Pontificis prudentiæ detraherent, quæ in sola Bernini solertia cum tanto jacturæ discrimine fiduciam poneret; illum, ajebant, non minori animi audacia, quàm artis peritia præditum esse: nec ommittebant Romæ verecundiam, quæ cum Viros semper omni arte, Architectonica præsertim insignes, aluisset, tunc temporis unico Bernino Vaticani fabricam dirigente, eorum inopiâ laboraret.

Cum ergò, ut indicatum est additæ Turris mole fornicum, porticusque rimulæ magis in dies relaxarentur, & ob eam causam in Berninum conceptam non pauci excitarent invidiam, molem totam illico evertendam suadere conati sunt, ne tota Templi facies, imò porticus ipsa, tot impensis à Paulo excitata, ruinâ, quàm minitabatur, penitus deperiret. At furdo cecinissent, & fastigium, quòd deerat, operi incæpto imposuisset Berninus, nisi mors è vivis abripuisset Urbanum. Verùm eo defuncto, &

Inno-

TVRRIS CAMPANARIA AB
SVB VRBANO VIII. EXCITATA

EQ. IO. LAVRENTIO BERNINO
ET SVB INNOCENTIO X. DESTRVCTA

Innocentio X. ad Pontificale Solium eveſto, cum publicis acclamationibus novæ aliquorum querelæ ingeminatæ ſunt, ac motus novus bellicum canere iterum cæpit contra Berninum, invidiâ aliquorum certò aſſerente proximam ruinam ob ejus cauſam imminere. Quamobrem pluribus convocatis Cardinalium, & Peritorum Comitibus, de ratione diſceptatum eſt, quæ obviam tanto iretur diſcrimini, ſed in varias ſententias diviſis. Aedificium funditus evertendum aiebant aliqui, alii verò ingentium lapidum molibus jactis, novam, ac tutiorem baſim illi ſubſtruendam; columnarum novo ornatu fulciendum affirmabant nonnulli.

Cæſar Braecius Archidiaconus Montis Polytiani anno 1644. edidit Senis tractatum, quem Innocentio X. Summo Pontifici inſcripſit, in quo primùm damnavit delineationem Maderni, poſteà Turres minores propoſuit, & frontem delineavit majorem, cum hac inſcriptione:

FACIEM TEMPLI A PAULO V. IN HONOREM PRINCIPIS APOSTOLORUM ERECTUM, INNOCENTIUS X. PERFECIT ANNO SAL..... PONTIF.....

Martinus Longus ſingulari peritiâ Architectus impreſſit anno 1645. diſſertationem de ejuſmodi Campanilis inſtauratione, quàm eidem Summo Pontifici obtulit, docuitque viam, à ſe excogitatam eam Turrim incolu- mem ſervandi, ſultus exemplo Salomonis, à quo ſuo Templo ſubſtructa moles fuit, quæ validiſſimi inſtar aggeris relaxatas Templi compages ſubſtineret, ut refert Villalpandus. Sic Longus amplam è Tyburtinis lapidibus plateam primùm ponere excogitavit ea in parte, in qua Turris fundamen- tum paulatim in lubrico colle labeſatur, deindè novis ſemper molibus ſuperadditis, veluti pyramidem circa illud efformare ad plateam uſque, in qua Porticus Paraſtatæ aſſurgebant. His alias ingentes columnas addere, quibus fulcimentum, & decor augetur.

His omnibus ritè perpenſis, objecta diluſit Berninus apud Pontificem, qui remedia potiùs adhibenda, quàm molem deſtrui peroptabat. Aſſerebat ille, ſe ab imprudentiæ nota liberum, cum poſt accuratum examen, fidem præſtiterit Joanni Colarmeno, & Petro Paulo Drio primariis fabricæ Opi- ficibus, qui operam ſuam ſub Paulo V. in fundamentis poſuere. Aſſere- bantque, illa eſſe ad molem ſubſtinendam aptiſſima: ſe paruiſſe Decreto Congregationis ſuper Fabricâ deputatæ poſt dictum examen emanato: Hiatus ex eo provenire, quòd recens fabrica ſuo pondere aliquantulum ſubſideret; ac pro comperto ſibi eſſe eam perpendiculariter elatam, ad nul- lam partem inclinare, rectis undique lateribus ad libellam diligenter exa- minatis, quòd non accidit, cum alicujus fabricæ partes ob fundamenti in- ſtabilitatem ab aliis relaxatæ diſſolvuntur.

Verùm cum ſemper in dies magis dehifceret moles extructa, partium relaxationes longè majores judicatæ ſunt, quàm ex ſubſidentia fuiſſent (in ea enim ſciſſuræ fiunt exiguæ, ob partium ſcilicèt tenuem contrahentiam) quàm ob cauſam Pontificis juſſu anno 1647. magnifica mole cita dejectione Templi faciem exonerarunt.

Quare

Baldincci.
in vita.

Pag. 202. Quare falsò scripsit Pacichellus: *Quòd invalidè fundatæ Vaticanæ Turres magnificæ Urbano VIII. feliciter regnante ceciderunt.*

Lib. 6. cap. 2 Duodecim circiter millia nummorum in labore consumpta fuisse asserit Fontana, postquàm in ejus operis constructione centum millia & ampliùs Urbanus VIII. erogaverat. Conquærente postmodùm ipso Innocentio X. ut refert Baldinuccius in vita Equitis Bernini, quòd imperiti cujusdam Administrati suasionè importuna ad eam demolitionem præcipiti decreto properasset.

Verùm ne hujuscemodi decor augustæ Templi fronti deesset, novæ Turris Campanariæ duplicem ideam proposuit Eques Franciscus Rainaldus Romanus Architectus peritissimus, quàm Coronidi frontis imposuisset, ablato ordine (ut pondus minueretur) quem Atticum spurium vocarunt Periti. Illam Tabulâ eneâ 65. & Tabula 66. sub numero 1. insculptam proposuimus ex auctoris delineatione acceptam, apud Hæredes servatâ, ne tanti Viri speciosum inventum è papyraceis monumentis longo temporis decursu obliteraret oblivio. Aliam etiam Turrin delineatam obtulit Pontifici Cæsar Braccius in nostra eadem Tabula 66. sub num. 2. expressam.

Fig. 65.
& 66.

Non absimilem ejusmodi Turris ideam nuperrimè proposuit Eques Fontana in libro 4. de Templo Vaticano cap. 9. & lib. 5. cap. 4. addidit methodum, qua potuerant fabricæ incolumitati prospicere, & vacillans Turris firmiter contineri in declivi situ; substruendo, validissimi aggeris instar, molem ad sustinendum aptam; quæ methodus licèt modò inutilis videatur Turri jam penitus dejecta, eam tamen immeritò destructam clarissimè demonstrat, quæ tantopere ad Basilicæ decorem, & elegantiam conferebat.

C A P U T X X X.

De Scalis antè Basilicam positis.

UNC de Scalis, per quas ad Basilicam datur ascensus aliqui delibabimus. Eas à Constantino Imperatore fabricatas fuisse narrat Panvinus his verbis [Gradus marmoreos antè Basilicam fecit Constantinus]. Juxtà veterem morem, qui Basilicas in

De Sept.
Urb. Eccl.
Pag. 39.

Lib. 2. c. 10.

» Catulum in Capitolii restitutione voluisse Arcem Capitolinam deprimere, ut pluribus gradibus in Aedem conscenderetur, suggestusque Templi Jovi dicati, pro fastigii magnitudine altior fieret]. Et Livio libro 8. [Annium Latinorum Oratorem, cum commotus ira se ab vestibulo Templi citato gradu proriperet lapsus, per gradus capite graviter offensus, impactum imò ità esse saxo, ut sopiretur.

Lib. 3. cap. 2

Docet Vitruvius in constructione Templi non quærendum esse an gradus Templis sint apponendi, sed tamquàm necessariam partem eos poni debere, quòd non parum faciat ad majestatem, & dignitatem Templi, si à cætero

*Frons Basilicæ Vaticanæ
cum Turri Campanaria
ab Equite Rainaldo delineata*

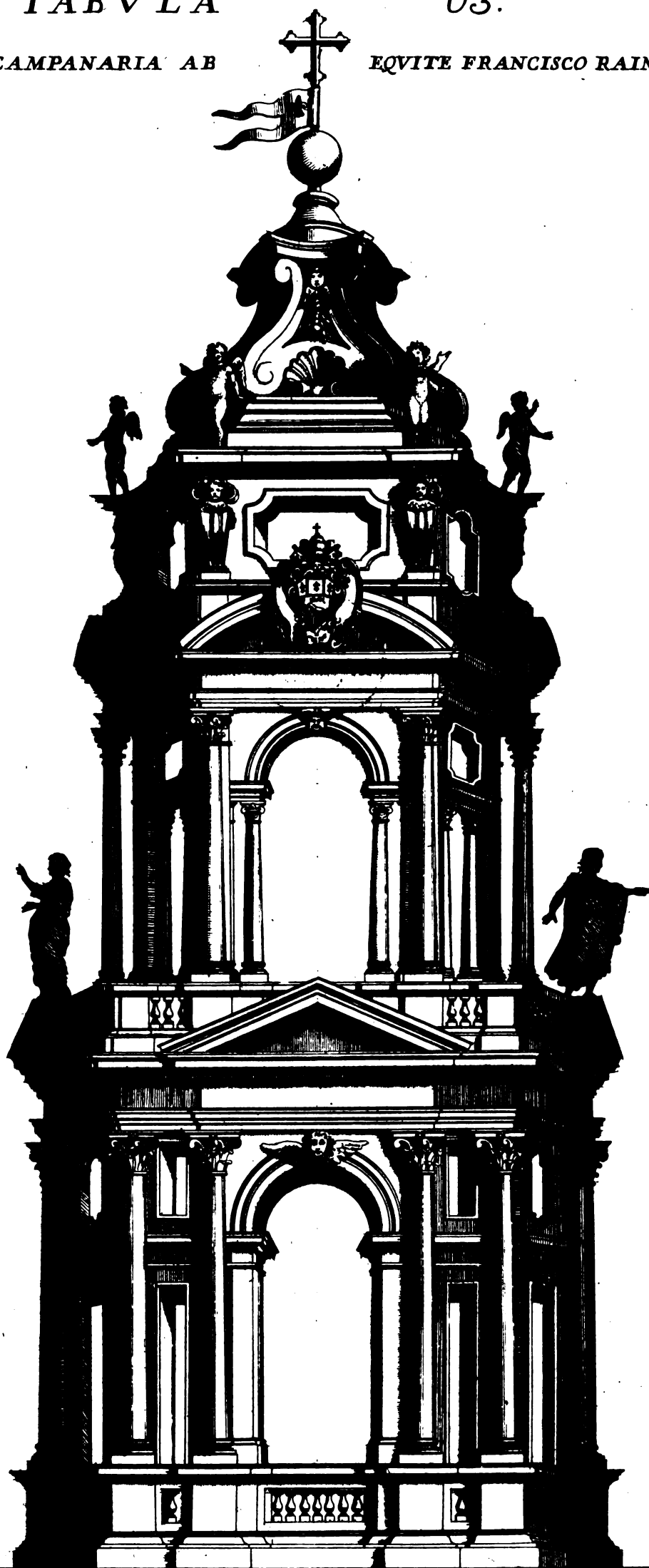
*Eadem frons cum diuersa
Turri Campanaria a Cesare
Braccio excogitata*

ALIA TVRRIS CAMPANARIA AB

EQVITE FRANCISCO RAINALDO DELINEATA

à cætero Urbis solo extet. Canonicus Romanus in descript. Vatic. Basilicæ præfatos gradus constructos fuisse tradit ex Romuli demolito Sepulchro, quod tamen Marlianus lib. 5. cap. 22. suæ Typographiæ Urbis Romæ, non Romuli, sed Scipionis Affricani fuisse ait. Eos numero triginta sex fuisse affirmat Torrigius, sed veriùs Severanus, cui adhæret Illustris. Ciampinus fuisse tantùm triginta quinque, in quinque ordines ità distributos, ut quemlibet ordinem septem gradus occuparent, exiguisque areæ tractus illos distingueret. Omnes autem graduum ordines ducentos palmos sua longitudine juxtà areæ, atriique latitudinem adæquabant. Latitudine verò omnes simul cum interjacentibus areolis ab ima telluris Planitie ad Aream magnam superiorem palmos nonaginta quinque. Notat Illustris. Ciampinus, idèò quemcumque scalarum ordinem septem constare gradibus, eò quod Architecti in graduum distributione imparem numerum observent.

Num. 48.

MS.
Pag. 43. &
48. cap. 4.Pag. 9. de
voci cor-
rect.

„ [Natura enim (ait ille) semper cum ascendimus, ad sinistrum pedem
„ primo movendum nos inclinat, & in eodem gradum plerumque sisti-
„ mus; undè si gradus pares sint, dexter pes in ultimo sistit gradu, fini-
„ ster verò remanet suspensus, quasi ipse vellet ascensum terminare.
„ Quare ascendens quamdam patitur molestiam, quia cum Natura sinistro
„ pede velit quietem invenire, illa nequaquam fruitur.

Omnibus graduum ordinibus imminēbat Area maxima, quàm Vestibulum, seu Suggestum Basilicæ antiqui dixere, & Suggestum Areæ superioris Sanctus Leo appellavit, ut distingueret ab aliis inferioribus areis. Post Constantinianum Imperium annis plusquàm octoginta supra centum elapsis, Symmachus Pontifex circa annum 500. ut refert Anastasius, *eosdem gradus ampliavit, & alios gradus construxit sub tigno dextrâ, levâque*. Ubi notandum est *Tigni* vocabulo significari ab Anastasio Contabulationem, sive Tectum: Tignus enim dicitur à Tegendo: eaque de causa constructos eos gradus fuisse opinatur Illustris. Ciampinus, *ut in umbraculam diei ab Aestu, & in securitatem à pluvia pro majori Populi orantis commoditate inservirent*. Cum narret Bibliothecarius Christi-fideles antiquitùs devotionis gratia ascendere illos consuevisse, & multotiès flexis genibus.

Livius 48.

Serm. 7. de
Nat. Dom.Cap. 4.
pag. 39.In Grego-
rio IV.

Et Dominus Abbas Carolus Bartholomæus Piazza in sua Ephemeride Vaticana Carolum Magnum Romam profectum vivente Hadriano I. Pontifice Summo, & Divi Petri Basilicam petentem hanc scalam genuflexum ascendisse; quam tamen piam actionem Baronius non refert, dicens tantùm *illum omnes gradus singillatim ejusdem Sanctissimæ Beati Petri Ecclesiæ deosculatum esse*. Quem pium usum, ut Alexander VI. excitaret, singulos gradus flexo poplite, & devotè ascendentibus, septem indulgentiæ annos ipsum concessisse affirmat Torrigius.

Pag. 65.

In MS.

Anno succedente septingentesimo nonagesimo quinto Leo III. eos gradus vetustate consumptos restituit. Et narrat Torrigius Benedictum XII. anno sui Pontificatus V. (qui fuit à partu Virginis 1338.) comisisse Antistiti Anagnino eorum Tignorum demolitionem, quorum fabricam Joannes XXII. anno 1316. iterùm perfici Canonicis Basilicæ concessit.

Bibliot. &
Severanus
pag. 48.
In MS.

Post annum octingentesimum decimum sextum, quo Leo III. harum

A a

scala-

Oldoin.
pag. 1025.

Vasar. par. 2
pag. 298.

To. 2. pag.
1076.

scalarum Restitutor, ut diximus, ex hac vita migravit, anni ferè sexcenti & duo ultrà quadraginta effluxerant, quibus Christi-fideles ex toto Terrarum Orbe ad Sacra Apostolorum Limina accedentes, eos gradus assidue conscenderunt, cum Pius II. illos multis in locis vel amotos, vel confractos restaurari iussit, prægrandibus Statuis Sanctorum Apostolorum ad infimas graduum extremitates hinc inde collocatis, ut eorum venerationem in ipso primo limine conciliaret. Eas è marmore formavit Minus Fesulanus Sculptor sub eodem Pio II. de quibus scribens Ciacconius, ait adventasse Romam Despotam Moreæ Demetrium, qui Caput Sancti Andreæ detulit sub eo Pontifice, eumque procerum fuisse, & pulchrum aspectu, ad cuius exemplar Papa Paulus II. (intellige Pium II.) Statuam ingentem marmoream Sancti Pauli, quæ extat ad scalas Sancti Petri effingi fecit.

Aedificata postea Basilicâ à Paulo V. anno 1616. ii gradus redacti fuere ad viginti quatuor, & quidem fronti Basilicæ proximiores, quorum longitudo palmorum erat nonaginta, & SS. Petri, & Pauli Symulachra Pii II. iussu in iis posita expoliri, ornari, & ejus Pontificis nomine restitui curavit, addita in basibus inscriptione, videlicet sub Petri Statua:

PAULUS V. PONT. MAX. VETERUM SCALARUM GRADIBUS ADMOTIS NOVAE BASILICAE RESTITUIT ANNO DOMINI MDCXVII.

In circuitu ejusdem basis:

PETRO CAELI JANITORI PAULUS V. PONTIF. MAX. ANNO XII.

Sub Simulachro autem Divi Pauli:

PAULUS V. PONT. MAX. SCALIS ANTIQUIS RESTITUTIS INSTAURAVIT ANNO DOMINI MDCXVII.

Et in circuitu:

PAULO VASI ELECTIONIS PAULUS V. PONTIF. MAX. ANNO XII.

Non tamen veteris scalæ altitudinem hos 24. gradus coæquasse existimandum est. Antiquitus enim Forum Vaticanum, sicuti totum Romanum Solum, humilius fuisse pluribus è monimentis constat. Porro arguitur primò ex horario Obelisco, cujus umbra Gnomonis instar, Solares cursus in subjecta planitie Campi Martii quondam indicabat, postea verò ipsi subjectus delitescens. Secundò, ex collocatione Templi Agrippæ, ad quod per gradus Romani conscendebant, & Columnæ Trajanæ, multorumque ædificiorum, quæ prætermittimus, ne à Vaticano Campo discedamus, in quo Obelisci tota pars Leonibus subjecta tempore Sixti V. proorsus latebat sub solo,

solo; deindè supra aggestam humum ab Equite Dominico Fontana palmis circiter 33. elevatus, ut apparet in Tabula scenographica, quàm Eques Carolus Fontana exposuit in suo libro de Templo Vaticano pag. 117.

Alexander demùm VII. scalas quoque aliter, quàm Paulus V. construxit, & ad viginti & unum gradus illas reduxit in triplicem seriem distributos, quarum quæque septem continet, & quidem proximiores Templo, sunt è lapide Tyburtino, reliqui remotiores in duplicem ordinem dispositi è pario marmore. Hos intermediat semicircularis gradatio, per quàm Pontificis, & Regum Sedilia facilè convehuntur, ascenditque singulis annis Tributarius Regni Neapolitani Mannus in solemni Apostolorum Principis Festo. Hanc declivem gradationem numidico lapide stravit Berninus, gradibus ità sagaciter incurvatis, ut cum rectis gradibus, licèt altioribus, simul aptè conjungerentur, planamque intermediam arcem parum superarent; Symulachris insuper SS. Petri, & Pauli novam basim subjecit, ut illa eminentiori in loco collocata Populi venerarentur.

CAPUT XXXI.

De Porticibus ab Alexandro VII. extructis.

BASILICAE gradibus in subiectum Forum si oculos convertamus amplissimum Theatrum sese offert, quòd Alexandri VII. quatuor Numismata nobis indicarunt, quorum duo anno 1661. ejus Pontificatus VII. cusa, sinistram Theatri partem Palatio Pontificio proximam præferunt. Totum verò alia duo anno duodecimo in lucem edita. In unico ex illis epigraphe est:

VATICANI TEMPLI AREA PORTICIBUS EXORNATA.

Singula insuper hanc aliam ostendunt:

FUNDAMENTA EJUS IN MONTIBUS SANCTIS.

Quàm aptè eruditissimus Pontifex hanc inscriptionem addiderit, ex ipsis proximis collibus coniici clarissimè potest, Vaticano scilicèt, & Janiculensi, quorum glebas, non solum sacer Martyrum cruor saturavit, tunc „ quando (referente Tacito lib. 15.) pereuntibus edita erant ludibria, „ ut Ferarum tergis contacti, laniatu canum interirent, aut crucibus affi- „ xi, aut flammandi, aut ubi defecisset dies in usum nocturni luminis ure- „ rentur, hortos suos ei spectaculo Nero obtulerat, & Circense ludicrum „ edebat, habitu aurigæ permixtus plebi, vel curriculo insitens.] Sed Apostolorum ipse Princeps, ac ejus Sepultura reddidit sacros, omniaque penitus ethnicæ Religionis monumenta delevit.

Baron. ann.
10. 1. an. 69.

Igitur Alexander VII. Porticum Vaticanam, quàm 150. ferme ab

A a z

hinc

Cap. 15.

hinc annis unâ cum ipso Principis Apostolorum Templo designatam à Nicolao V. nullus Antecessorum aggredi ausus fuerat, ipse à fundamentis incæptam ad umbilicum penè produxit. Eximium certè, atque insigne opus, quòd *nullis veteris Romæ secundum* dixit in suo marmore Pisano Chimentellius.

Præscripserat jam Michael Angelus Bonarota peramplam Porticum in parte occidentali Basilicæ emicycli formam in medio habentem, & in duo alia bracchia hinc indè extensam, è quibus omnia Basilicæ latera inspicere à circumstantibus commodè possent. In foro verò orientali antè Basilicam aliam duplicem Porticum collocare excogitaverat sub Paulo V. Carolus Madernus, additis hinc indè januis cum paribus ornamentis extructis, quarum altera ad Palatium Vaticanum, altera verò ad Canonorum Aedes daret ingressum. Sed utriusque ideam mente tantum conceptam, nullus absolvit, & ne penitus illis demortuis deperiret, Sixtus V. in pariete Bibliothecæ Vaticanæ coloribus exprimi jussit delineationem Bonarotæ, utriusque verò delineationem Ichnographicam æreis in tabulis incidere curavit Illustriss. Costagutus, illamque in nostris paginis indicamus in Tabula ultima.

Aliam Porticum excogitavit Maderno defuncto Papyrius Bartolus in triplicem contignationem divisam, & quadratam formam habentem, cujus Iconismum Matthæus Greuter incidit, in quo Fontem à Paulo V. extructum in linea, forum bifariam secante, collocabat.

Fig. 67.

Non absimiles sub Alexandro VII. delineavit Eques Franciscus Rainaldus, alteram quidem in quadrilateram speciem, inflexam, alteram verò in elyptam arcuatam. Utriusque Ichnographiam sequens Tabula 67. repræsentat.

Fig. 68.

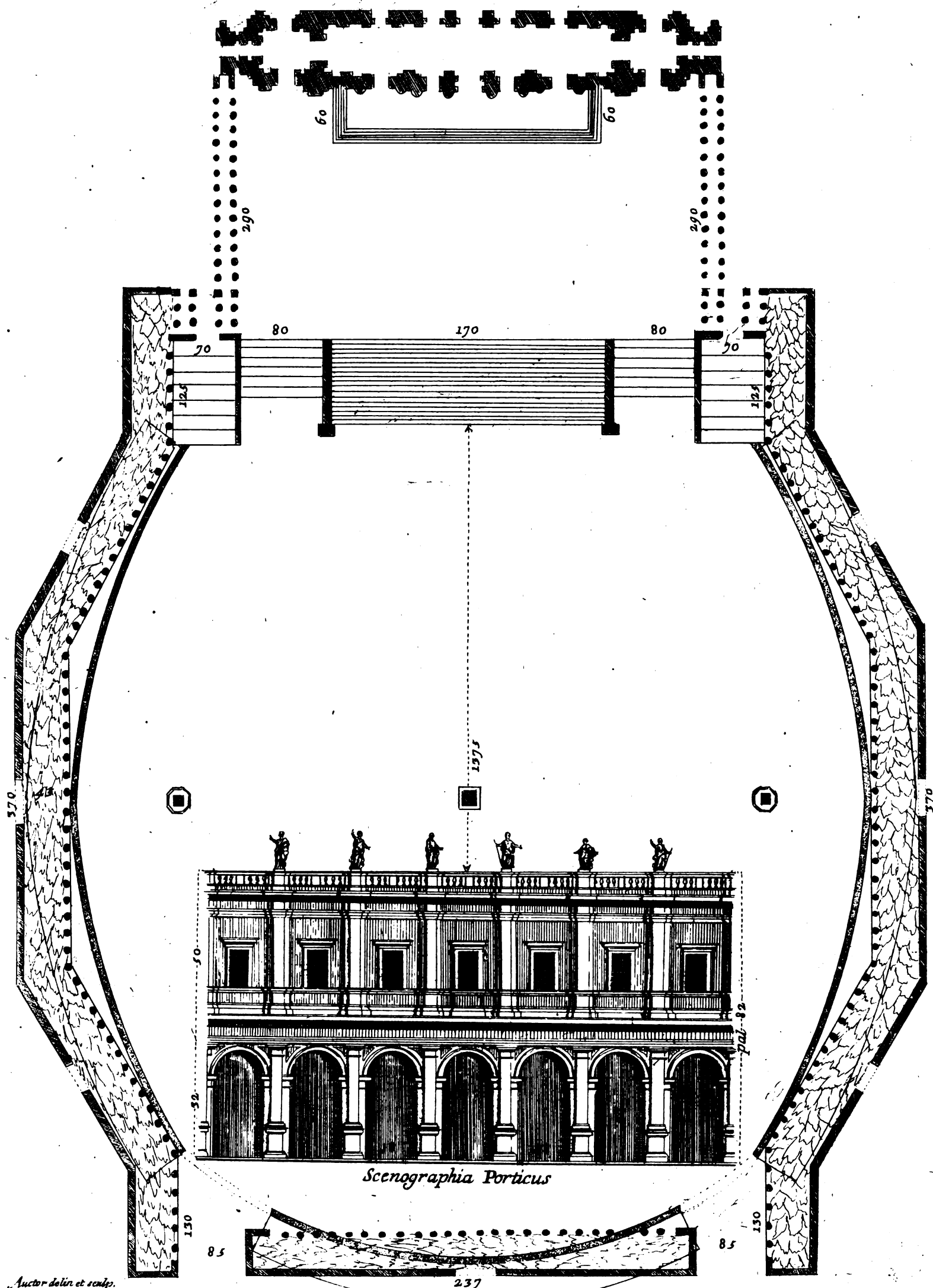
Plures eodem tempore Pontificiis oculis Berninus exposuit, primam perallogramma efformabat, quòd in sequenti Tab. 68. transversis lineis expressam damus sub numero 15. & orbicularem figuram sub numero 14. ut in eadem Tabula repræsentatur, qua veluti corona cingeretur Obeliscus à Sixto V. antè Basilicam erectus; ad utriusque fabricam Domus quamplures punctatim à nobis delineatas opus erat evertere.

Cæteras Tabulæ partes numeris exsculptis indicabuntur:

- 1 Ingressus Palatii Pontificii.
- 2 Domus Sanctæ Inquisitionis.
- 3 Janua Urbis, vulgò di Cavallegieri.
- 4 Palatium Familiæ Cæsæ.
- 5 Via ad Templum Sancti Spiritus.
- 6 Aedes Cyborum, & pro Pœnitentiariis.
- 7 Archivum Urbis.
- 8 Via antiqua Civitatis Leoninæ.
- 9 Ejusdem Civitatis Via nova.
- 10 Templum Sanctæ Catharinæ.
- 11 Fons à Paulo V. extructus.
- 12 Locus Obelisci,

Domus

CHNOGRAPHIA AREA VATICANÆ CVM PORTICIBVS DVPLICI INFLEXIONE DISPOSITIS
AB EQVITE FRANCISCO RAINALDO

TABVLA

68.

pag. 188. 2.

*Idea Porticus
quam Eques Berninus
moliri meditabatur
in Area Vaticana*

12

10 20 30

Scala Decempediarum

11

5

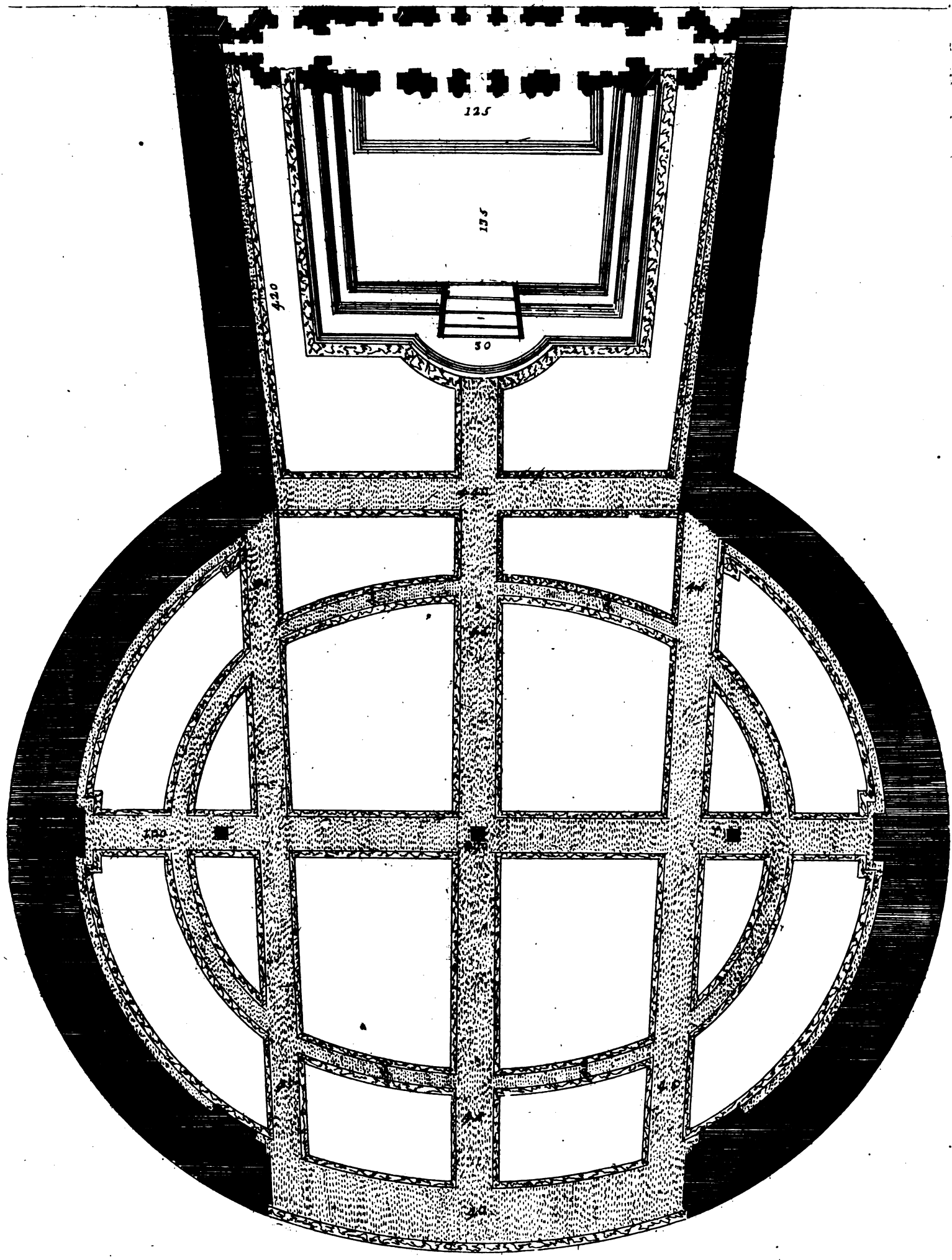
5

8

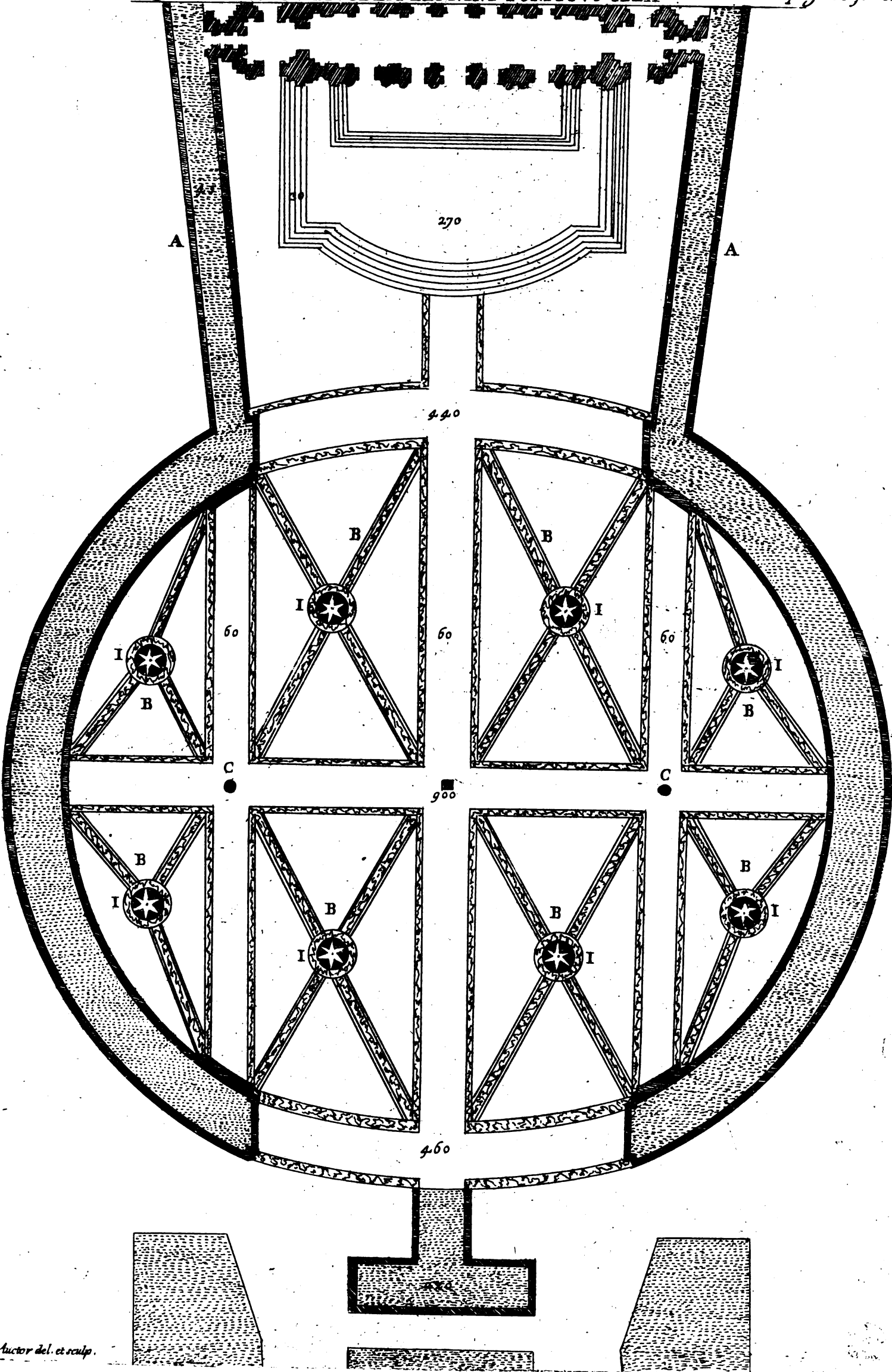
9

Auctor del. et sculp.

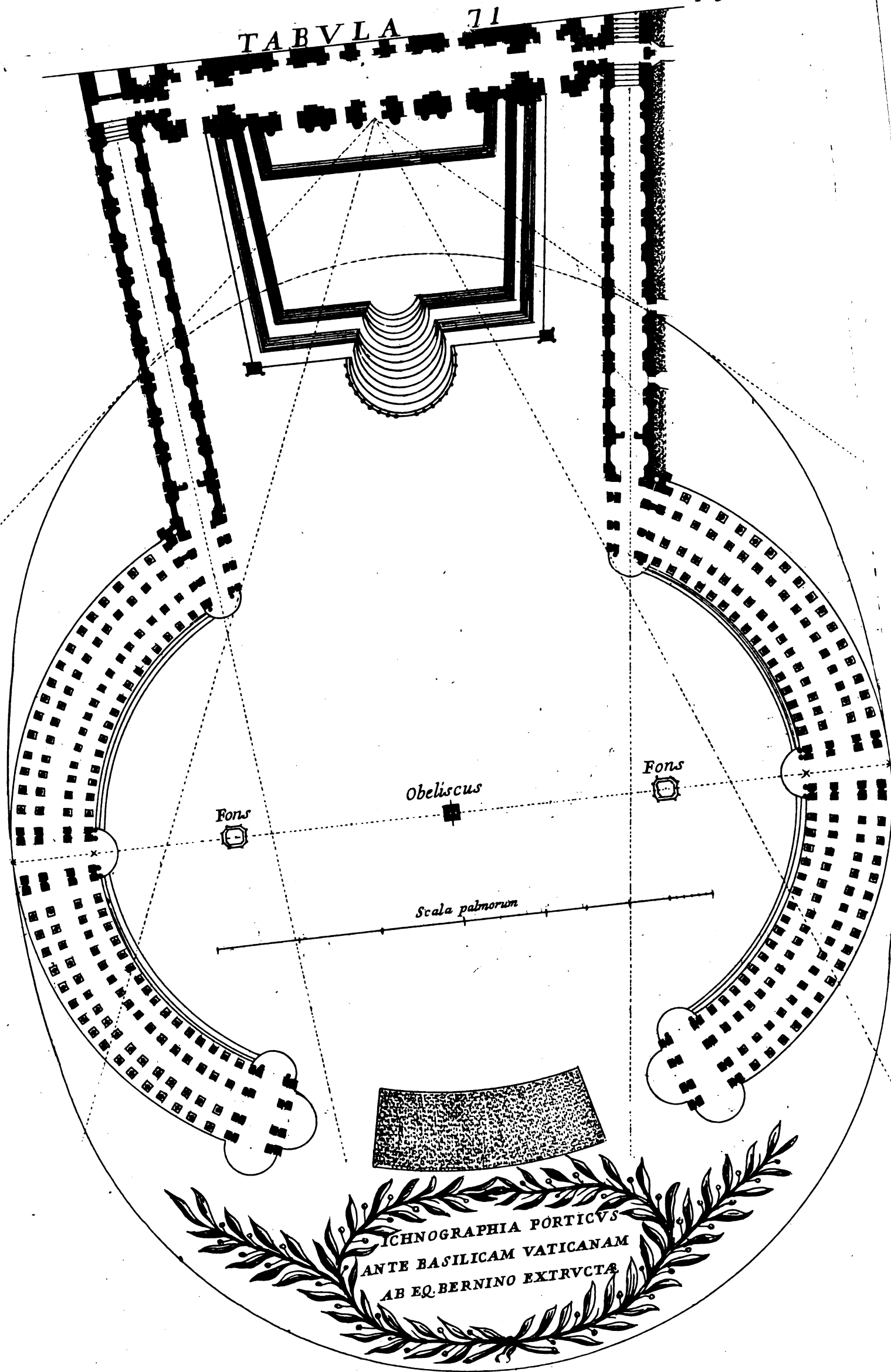

Auctor del. et sculp.

TABVLA 71

- 13 Domus diversorum.
- 14 Ichnographia Porticus rotundæ.
- 15 Ichnographia Porticus quadrilateræ.

Verum cum in circulari Theatro centrum non obtineret Obeliscus utramque hanc Porticus speciem tanquam dissonam accuratissimus Pontifex rejecit.

Quamobrem aliàs excogitavit ferax Bernini ingenium, non quidem circulari linea absolutas, sed ovata, quarum centrum Obeliscus occupabat. Duas delineatas exponimus ex Autographo ipsius Bernini in Bibliotheca Excellentiss. Principis Ghisii asservato. Duobus veluti brachiis in utraque continuata Porticus AA. rectèque extensa frontem Basilicæ complectitur; sed scalæ antè fores diversimodè collocatæ videntur, & Area insuper Fori diversis lineis BB. ex Tyburtino, pario, & siliceo lapide reticulata, adjunctis pulcherrimis Fontibus CC. pluribusque in locis, videlicet in II. Gentilitio Ghisii Domus fydere, cujus radii marmoream cratem efficiebant, ad imbrium aquas hauriendas, ut inde per subterraneos ductus in Tyberis alveum faciliùs excurrerent.

Fig. 69.
Φ 70.

Alia denique in Tab. 71. illam expressimus, quàm cæteris sagacissimus Pontifex prætulit, ut magnificentiorem, ac excelsa Basilicæ mole omnium dignissimam. Nec humanæ gloriæ stimuli ad arduum alioqui opus piissimi Pontificis animum inducere, ut non nemo venenato livoris calamo ausus est affirmare. Apage procacem mentem, quæ de tanto Pontifice hæc temerè audes agitare. Adi tabulam æneam, in qua ejus Porticus Ichnographiam sub ipso Alexandro VII. exculpsit Romæ Joannes Baptista Bonacina publica ex auctoritate, ac æquissimi super Typographis deputati Tribunalis censura. In ea scalp pro incisa leges hæc verba:

Fig. 71.

„ Cum & Hyeme ob vim pluviarum, & Aestate ob Solis vehementiam accessus per Plateam ad Vaticanum Divi Petri Templum, & Apostolici Palatii functiones sit valdè incommodus, & penè intolerandus, „ complures Summi Pontifices Porticum ibi excitare cogitarunt. Hoc eodem „ publici boni studio permotus Summ. Pont. Alexander VII. ac etiam, „ ut magnificentiam Templi augeretur, ejusque prospectum eminentiorem „ redderet, hanc Porticum erexit, quaternis columnarum ordinibus distinctam, „ tribusque ambulationibus intus apertis, ut & peditum, & curruum „ commoditati consuleret.

Hoc ipsum innuit Inscriptio, quàm doloris Castro post Alexandri mortem eruditus calamus appinxit his verbis:

„ Vaticani Templi Sanctitatem Maximus Alexander, ut Generi humano „ augustiorem redderet, circumduxit admirandam Porticum, quàm Theatrum „ dixis, ubi gestum facit cum Majestate Religio.

Relazione
dell' Effequie,
per
Pavolo Moneta.

His

Pag. 710.
in addit. ad
Ciaccon.

His adde, quæ Augustinus Oldoinus retulit [Cum autem tempore
„ contagiosæ luis, vetito commercio plebecula diurno quæstu vivere as-
„ sueta inopia conficeretur, præter eleemosynæ largiora subsidia præclaram
„ iniit ejus non inutiliter pascendæ rationem, instituta substructione Por-
„ ticus Vaticanæ, quàm centum quinquaginta fermè ab hinc annis, unâ
„ cum ipso Principis Apostolorum Templo designatam, nullo tamen supe-
„ riorum Pontificum aggredi auso, ipse à fundamentis incæptam ad umby-
„ licum penè perduxit.

Martinell.
in Roma
ricercata
giornata I.

Disiectis igitur pluribus Aedium partibus, quæ Porticus fabricæ impe-
dimento erant, inter quas præcipuè fuerunt Domus Cyborum nobilissima,
& Raphaelis Sancti ab eodem constructa, & picturis exornata, die 25.
Augusti anno 1660. Ipse Pontifex Sacro Cardinalium Cœtu stipatus coram
Romanæ nobilitatis Proceribus, ac Populi frequentissima Turba primum
lapidem posuit, ac plurima Numismata, quorum altera pars Pontificis,
altera verò ipsius extruendæ Porticus Speciem ostentabat.

Quadruplici columnarum serie Porticus constat, in quarum singulis,
non quidem insunt quadraginta columnæ, adeoque omnes simul 320. ut
Rever. Abbas Mabillon enunciavit in pagina 50. to. 1. Musæi Italici; sed
triginta duæ, & omnes simul 128. quibus si totidem ex adversa parte ad-
dantur efficitur numerus 256. Ex tribus ambulacris inter columnas cir-
cumductis, quæ medium situm occupant, duplo majorem habent latitudi-
nem pro rhedis excipiendis, quàm illa, quæ utrinque adjacent, Populo
liberum iter præbentia. Quadraginta octo insuper Parastatæ interjacent, ubi
præcipuè in aream Porticus aditus patent, quibus aliæ 24. prominentes co-
lumnæ sunt additæ.

Quadruplicis ordinis columnæ tantam crassitiem habent, ut extensis
bracchiis tres Viri eas penè dimetiantur, illa tamen crassities est inæqualis,
nam extrema intimam superat, licet columnis omnibus insit æqualis altitudo,
illis præscripta ab Architecto, ad sustinenda æqualia ornamenta. Harum
Basis etruscas leges ostendit, Columnæ, Epistylia, Zophori, & Coronæ
Jonicas, Doricas verò Capitula. Ambulacris mediis fornicem in circularem
formam extructi imminet, sub quibus magnis characteribus hæc inscriptio
legitur expressa ea in parte, ubi in orientem absolvitur:

IN UMBRACULUM DIEI AB AESTU.

IN SECURITATEM A TURBINE, ET PLUVIA.

Cæteris minoribus lembi speciem referentes. Supra Epistylia Balaustra
insistunt Parastatis interjectis, singulisque columnarum spatiis respondent
Signa è Tyburtino lapide, alta singula palmis tredecim, exhibentia com-
plures SS. Pontifices, & Martyres, quorum Sacræ Reliquiæ in Basilica piè
coluntur. Ubi præcipua sunt ostia Ambulacrorum, inter Statuarum se-
riem Alexandri VII. Gentilitia Stemmata, subiecto ejus nomine conspi-
ciuntur.

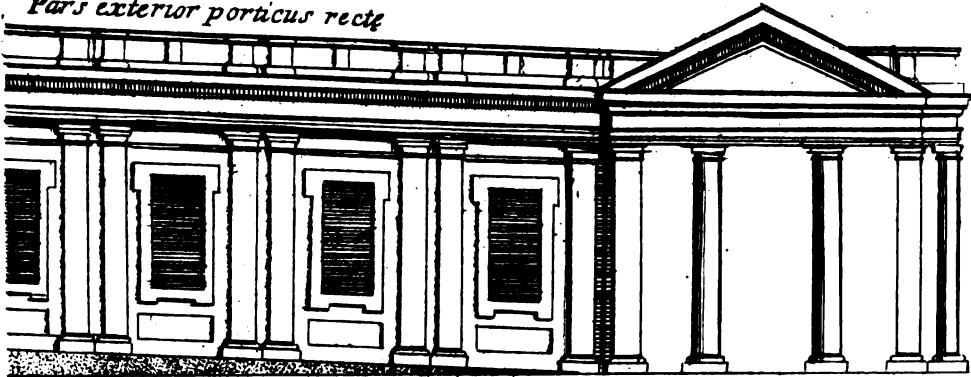
Porticum inter & Templi frontem duo recta ambulacra protenduntur,
quorum dexterum Clemens IX. perfecit sinistrum Alexander, per quod ad
Pala-

TABVLA 72.

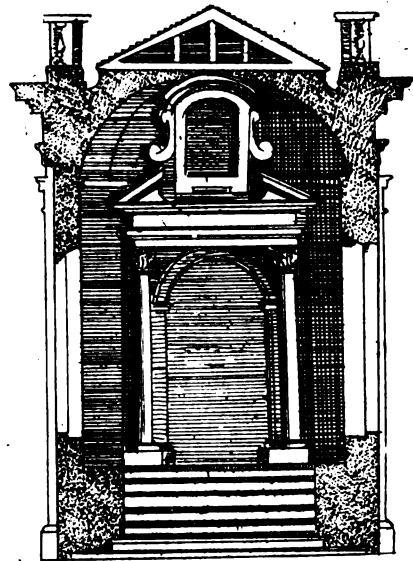
pag. 191.

EIVSDEM PORTICVS PARTES CVM MENSVRIS

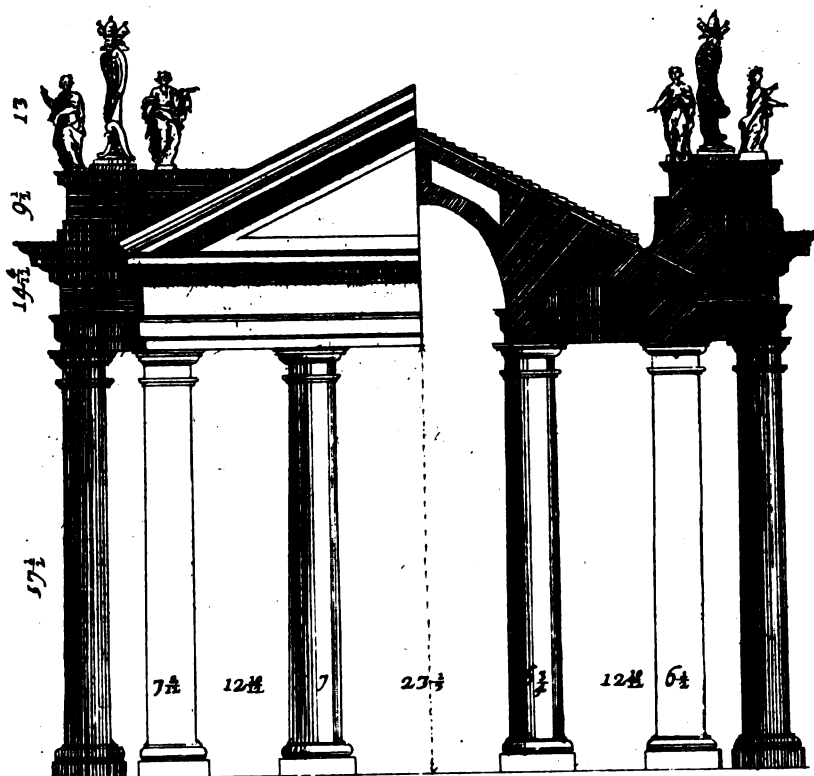
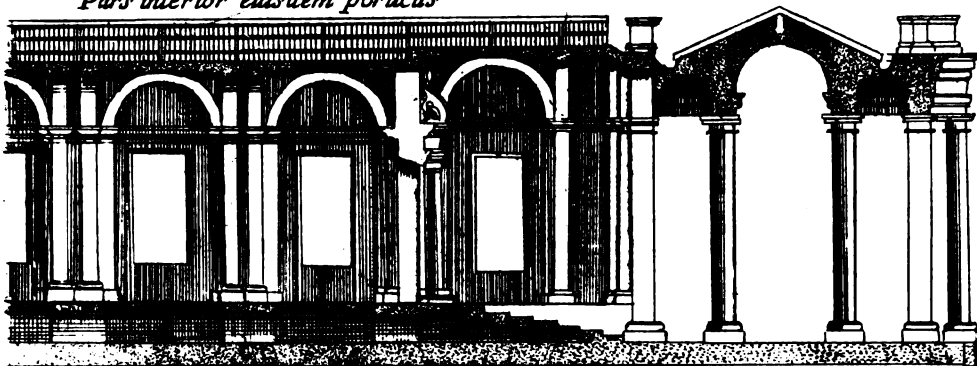
Pars exterior porticus rectę

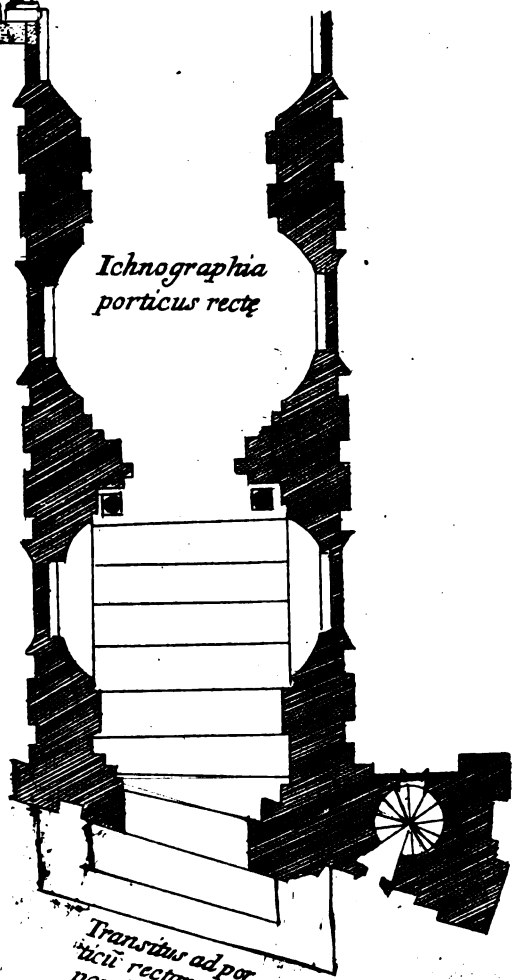
Ianua ducens ad porticum rectam

Pars interior eiusdem porticus

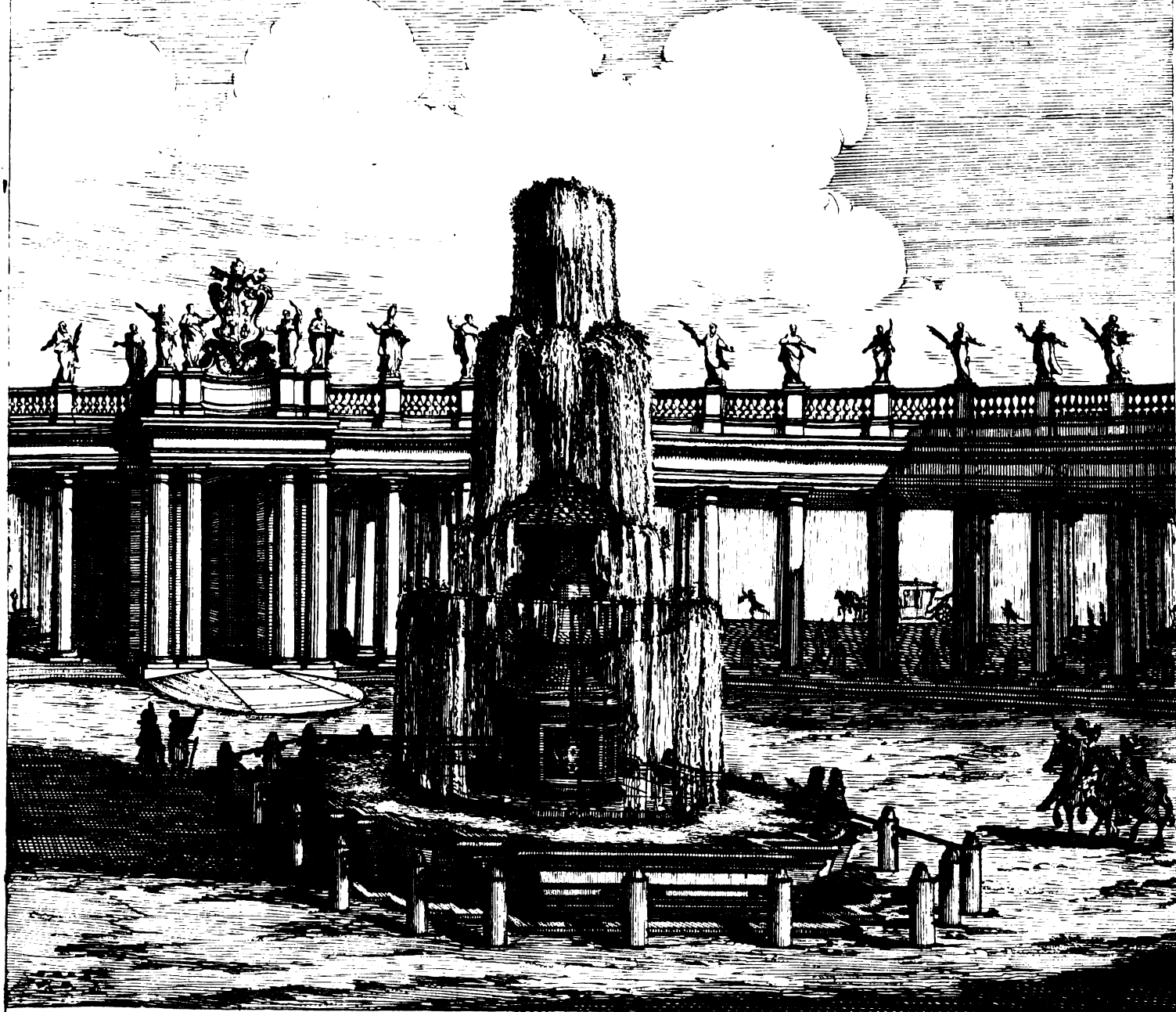
Ichnographia porticus rectę

Transitus ad porticum rectam, e porticu ovali

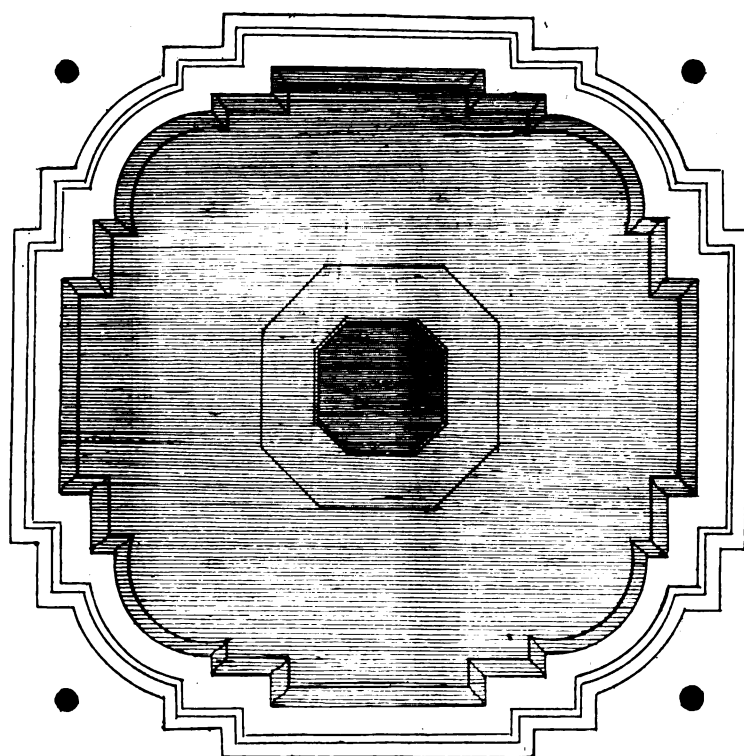
Auctor del. et sculp.

Eiusdem Fontis

Ichnographia

Palatium itur Pontificium, utrumque Parastatis exornatur, ac fenestris, & in subjectam Fori aream declivi processu facilem descensum præbent, gradus insuper sunt adjecti, ubi utrinque janua easdem ambulationes intercludit. Eam Columnæ ordinis Corinthii, cum Epistylis, Zophoro, & Corona exornant, supra alteram SS. Petri, & Pauli, alteram verò Redemptoris, & Divi Petri extant imagines.

Totius Porticus mensuras luculenter recensuit in suo libro 5. de Templo Vaticano cap. 27. Eques Fontana.

Illum adeat studiosus Lector. Hic tantum illa referemus, quas Bernini jussu Italico idiomate retulit in sua Ichnographica Tabula Joannes Petrus Bonacina:

Diameter longitudinis lineæ exteriores Columnas conjungentis	palm. 1052. $\frac{1}{2}$.
Linea latitudinis	palm. 905.
Longitudo lineæ inter interiores columnas	palm. 899. $\frac{1}{2}$.
Latitudo	palm. 752.
Latitudo Ambulationis exterioris	palm. 12. $\frac{10}{12}$.
Ambulationis mediæ	palm. 23. $\frac{1}{3}$.
Ambulationis interioris	palm. 12. $\frac{10}{12}$.
Diameter Columnæ exterioris	palm. 7. $\frac{2}{11}$.
Interioris	palm. 6. $\frac{1}{2}$.
Altitudo Basis, Columnæ, & Capituli	palm. 57. $\frac{1}{2}$.
Altitudo Epistylis, Zophori, & Coronicis	palm. 14. $\frac{4}{12}$.
Altitudo Basis, supra quam extant Statuæ	palm. 9. $\frac{1}{2}$.
Altitudo Statuæ	palm. 13. $\frac{1}{2}$.

Addit Fontana fundamentum esse palm. 13. profundum.

Verum hæc omnia in adjecta Tabula 72. numerorum beneficio oculis clariùs exhibentur. Tota autem ampli Theatri moles octingenta quinquaginta millia nummorum absumpsit.

Debitas Bernino laudes ob hujus admirandæ Porticus fabricam minuire non nemo conatus est, opponens primò, quòd à Bonarotæ delineatione discesserit. Secundò, quòd malè Theatrum illud ità collocarit, ut ejus major diameter parallela esset Basilicæ fronti; sic enim illa, scilicet linea AB in exposita Tabula 71. indicata responderet omninò longitudini Basilicæ, illique conjungeretur. Omnes in Elypseos ambitu comprehensi, ubique ejusdem Basilicæ frontem inspicerent, ac Moenianum, ubi Pontifex sacras Benedictiones impertitur, quòd certè quamplurimis celatur in Area ACD ut consideranti patebit. Verum in tali delineatione usus est summa sagacitate Berninus; cum enim in parte Boream respiciente Aedes Pontificiæ situm occuparent, ad hanc partium distributionem illum coegerunt, ac ne idem Palatium destrueret, talem Porticus speciem prudenter excogitavit. His adde, quòd refert in ejus vita Philippus Baldinuccius, videlicet ea ratione hanc Porticum collocasse, ut nempè Pontificio Palatio magis adhærendo Fori prospectus eidem pateret, ac aditus Scalas regiis directè respondens.

Fig. 72.

Pag. 28.

CAPUT XXXII.

De Fontibus in Foro collocatis.

N amplo expositæ Porticus Theatro centrum obtinet Obeliscus, & aquarum Fontes hinc indè dispositi Vaticanum Forum condecorant: qui certè silentio haud possunt præteriri. De his igitur primò aliqua delibabimus, deindè de Obelisco fusiùs tractaturi.

Exod. 30.
18.

Apud Cor-
nel. à Lap.
ibid.

Sunt itaque Fontes antè Templum non tantùm ad ornatum, sed ad utilem, ac piissimum usum extructi. Illos primum antè Tabernaculum Dei collocari ipse Deus imperavit Moyfi, cum dixit: *Facies, & labrum aneum cum basi sua ad lavandum*, ut scilicèt, inquit Abulensis, *ad aquam continendam, qua lavarentur primò Sacerdotes, antequàm ad Sacra accederent, secundo partes Victimarum, quæ imolabantur*, quo ritu voluit eosdem admonere internæ puritatis, ut meminissent Sacerdotes sibi deinceps non humi, sed per æthera incedendum esse, ait Philo de Victimis. Id imitati sunt Gentiles in suis prophanis Sacris. Undè illud Hesiodi: *Illotis manibus Sacra tractare est nefas*. Hinc & Sacerdotes novæ Legis in Missa manus lavant, quin & omnes Christiani olim ingressuri Ecclesiam lavabant manus, tum ut puritatis internæ admonerentur, tum quia manibus excepturi erant Sacram Eucharistiam, eaque de causa pro Foribus Ecclesiæ positum erat, ut vas aquæ ad purificationem, cujus loco postea remansit vasculum aquæ benedictæ positum in ingressu Ecclesiæ.

Ep. 12.

Testatur hunc antiquissimum morem Sanctus Paulinus, qui vixit anno 410. hoc carmine:

*Sancta nitens Famulis interluit atria lymphis
Cantharus, intrantumque manus lavat amne Ministro.*

Et loquens de Divi Petri Basilica, Fontem describit in Atrio quadriportico collocatum; sic enim ad Alethium scribit epistola, non trigesima prima, ut dicitur in Biblioth. Patrum tom. 27. pag. 96. sed epist. 33.

„ Juveni præclaro (inquit Divus Paulinus) qui pro defuncta Uxore,
„ Ruffina filia Sanctæ Paulæ epulum præbuit omnibus Romæ Pauperibus
„ in Basilica Apostolorum Principis. In atrio cantharum Ministro mani-
„ bus, & oribus nostris fluenta ructantem fastigiatus solido ære Tholus
„ ornat, & inumbrat, non sine mystica specie quatuor columnis salien-
„ tes aquas ambiens. Decet enim ingressum Ecclesiæ talis ornatus, ut quòd
„ intus Mysterio salutare geritur, spectabili pro Foribus opere signetur &c.]
Declaratque pluribus structuræ ejus Fontis mysterium. Quæ omnia San-
cti Damasi operi tribuuntur, cum antè ipsum aquæ dispersæ nullius usus, sed detrimenti essent Mortuorum Sepulchris, ipsi nimirum Cœmeterio Vati-
cicano.

Baron. to. 4.
anno 384.
Pontif. 18.
nu. 19.

Hunc

Hunc Fontem circa annum 500. exornatum fuisse à Symmacho Pontifice refert Anastasius, inquit: *Cantharum Beati Petri cum quadriporticu marmoribus ornavit, & ex musæo Agnos, & Cruces, & Palmas ornavit*. Explicat hæc ornamenta Pompeus Ugonius, referens, fuisse à Symmacho additas quatuor columnis porphyriticis à Sancto Damaso positas, quatuor alias, quæ æneum tectum, cum Pavonibus pariter æneis, quos accepit, referente Panvinio, è Mole Hadriani. Pag. 95.

In eundem Fontem penitus arefactum ob aquam deperditam, quàm Sanctus Damasus adduxerat, Aquam, Sabbatinam vulgò dictam, Hadrianus Pontifex corrivavit circa ann. 780. ut scribit Anastasius, his verbis: „ [At verò jam per evoluta viginti annorum spatia Forma, quæ vocatur „ Sabbatina, nimis confRACTa existens, per quàm decurrebat aqua per Centenarium in atrio Ecclesiæ Beati Petri Apostoli, simulque & in Balneo „ juxta eandem Ecclesiam sito, ubi Fratres nostri Christi Pauperes, qui „ ad accipiendam elemosynam in Paschalem festivitatem annuè occurre- „ re, & lavari solebant. Aqua ex eadem forma neque in atrium B. Petri, „ neque infra Civitatem decurrebat, dum ipsa Forma, ut dictum est, di- „ ruta exitit ob centum arcus ipsius Formæ magnæ altitudinis constructos, „ & è fundamentis demolitos, atque destructos, ut jam nulla spes vide- „ retur esse eisdem arcus, vel fractam Formam reedificandi, atque restau- „ randi, ipse Beatissimus, ac Sanctissimus Præsul aggregans multitudinem „ Populi per semetipsum ad fabricandum, atque restaurandum eandem „ Formam præparavit, & tantam curam, ac sollicitudinem in ejusdem For- „ mæ fabrica exhibuit, quòd etiam noviter à fundamento eam renovavit, „ atque restauravit, & confestim Centenarium illud, quòd ex eadem Forma „ in atrio Ecclesiæ Beati Petri decurrebat, dum per nimiam neglectus in- „ curiam plumbum ipsius Centenarii furtim iam plurima ex parte exinde „ ablatum fuisset, reliquum plumbum conquassatum protinus isdem præ- „ cipuus Pastor addita multitudine plumbi ipsum Centenarium noviter fe- „ cit, & Deo auspice aqua in atrio Beati Petri, simulque & in præfato „ Balneo, verum etiam & intus Civitatem, idem in Genuculo, ubi Molæ „ macinabant; sicut antiquitus abundanter decurrere fecit]. Hactenus Bi- „ bliothecarius de Fonte in Atrio Basilicæ aquam Sabbatinam emanante, de „ qua plura dicenda erunt in explicatione Numismatis Pauli V. qui eam ite- „ rum Romæ restituit. Pag. 62.

De eodem Fonte scripsit Petrus Mallius, quæ sequuntur [In Paradiso „ Sancti Petri est Cantharum, quod fecit fieri Symmachus Pont. colum- „ nis porphyriticis ornatum, quæ nimirum columnæ tabulis marmoreis „ cum Gryphonibus connexæ pretioso cælo æneo coopertæ cum floribus, „ & Delphinis deauratis aquas fundentibus. In medio verò hujus Can- „ thari in eo est Pineæ ænea, quæ fuit coopertorium cum Sinco æneo, & „ deaurato super Statuam Cibeles matris Deorum in foramine Pantheon, „ in qua videlicet Pineæ subterranea fistula plumbea subministrabat aquas „ per foramina muri omnibus indigentibus eâ, & per subterraneam fistu- „ lam quædam pars fluebat ad Balneum Imperatoris juxta Aguleam.

Alium Fontem porphyriticum, apud gradus Basilicæ positum fuisse

B b

à Sym-

Pag. 48.

à Symmacho Pontifice narrat idem Mallius: *Ad Chrismatis Unctionem, feria secunda post Pascha faciendam*. De quo etiam Severanus centum ferè
 „ post elapsos annos ab Hadriani Pontificatu Nicolaus I. præclara ergà
 „ Pauperes præditus pietate, ut Anastasius affirmat, ob eam Claudorum,
 „ atque Cæcorum, nec non & diversis pœnis affectorum in Porticu Beati
 „ Petri Apostoli jacentium, ad oram Tyberini fluminis, ad sitim auferen-
 „ dam, non posse gressus conspiciens tendere, ac diversarum gentium,
 „ quæ undique pro sceleribus Apostolica Limina propriis expetebant, uti-
 „ litatem divinitus attendens, jussit minimè corpori suo parcens, For-
 „ mam Aquæductus, qui multis à temporibus fuerat, & ad Beatum Pe-
 „ trum Apostolum ob hoc aqua non ducebatur, in meliorem, quàm fuerat
 „ certamine quamplurimo revocari statum, ità ut non solum hominibus
 „ profuerit debilibus, sed etiam omnibus Ecclesiam Beati Principis Apo-
 „ stolorum adeuntibus præcipuum opus extiterit].

Pag. 283.

Pag. 578.

Præter dictos Fontes, quos in Atrio Quadriportico, & propè Scalas Pontifices extruxerunt, alium duxit Innocentius VIII. in medium Forum, quem olim apud Antiquarios celebrem fuisse affirmat Floravantes Marti-
 nellus in Roma Sacra. Ejus meminit Torrigius, citatque verba Diarii MS. quæ sunt [Innocentius VIII. anno 1490. ædificavit in Platea Sancti Petri
 „ Fontem marmoreum cum lapidibus figuratis cum duabus urnis rotun-
 „ dis una super aliam cum magno artificio, prout videri potest, quem
 „ postea Alexander VI. in meliorem formam ædificavit gentilitio stemmate
 „ decoratum].

Pag. 87.

Postquàm verò Paulus V. aquam olim dictam Trajanam, seu, ut alii nominarunt, Sabbatinam, restituit, non quidem à lacu Sabate acceptam, sed in agro Braccianensi è saluberrimis fontibus collectam, veteribus aquæ Alstietinæ ductibus restitutis, novisque additis anno 1612. Pontificatus sui VII. eamque è suo nomine Paulam appellavit; in Civitate Leonina plures egregios fontes extruxit, quorum duo antè frontem Basilicæ Vaticanæ extiterunt; alter quidem muro insertus Palatii Pontificii sub Navicula musivo opere expressa, quinque è tubis aquam eructans commoditati Peregrinorum, alter verò in ipso Foro cellissimè assurgens trecentis palmis ab Obelisco diffitus, spumantesque globos eiiciens, pro quibus trecentas aquarum uncias Janiculo deductas ad ejus Fontis amœnitatem destinavit. In hoc Fonte, ad altitudinem sexaginta quatuor palmorum elato, porphyreticum labrum è marmore numidico primùm decedentes imbres recipit, è quo postea in subiecta vasa dilabuntur amnium instar adeò copiosè profiliendo, ut inter elegantissimos, uberimosque Fontes totam Italiam decorantes, hìc primùm sibi vendicet locum in Vaticana Platea, à Carolo Maderno sub Paulo V. collocatus. Illum Hieronymus Pretus insignis Poeta sequenti carmine eleganter expressit:

Ondosa

ONDOSA Mole ogn' bor d'acque feconda
Appiè del Vaticano il capo estolle
L'alto di spuma è biancheggiante, e l'onda,
Benche gelida sia, gorgolia, e bolle.

Quasi corona il marmo orna, e circonda,
Misto à perle stillanti argento molle,
Cade un fiume d'intorno, e l'aria inonda,
E par, che procelloso ondeggi un colle.

Meraviglie di PAVOLO: I marmi, i monti
Nuovo Encelado Santo innalza, e muove,
E trahe nuovo Mosè da Pietre i Fonti.

E mentre è il Ciel sereno, il nostro Giove,
Che i torrenti sotterra al cenno hà pronti,
Gl'innalza, e senza nube i nemi piove.

Eundem Fontem Alexander VII. è suo loco amotum in eo collocavit situ, indicato in nostra Ichnographia Porticus sub littera O aliumque similem Fontem construi iussit in opposita parte meridiem respiciente; verum ob ejus obitum hæsit opus; ejusque constructio etiam toto Clementis IX. Pontificatu neglecta fuit. Verebantur enim Fabricæ Præfecti ne aqua sufficeret, quàm è lacu Braccianensi in Ductus Pauli V. immittere meditabantur ad similem Fontem efficiendum. Omnibus tamen, quæ ad perennitatem aquarum pertinebant ritè examinatis ab Eminentissimo Joanne Costaguto, tùm Clericorum Cameræ Apostolicæ Decano, & Aquis Præfecto, statutum fuit consimilem posse construi, eamque ob rem brevi temporis intervallo sua, qua pollet, solertia Eques Carolus Fontana illum excitavit, ac D. Petri festo die, ob æquitationis tempore aquæ foelici, ac perenni cursu, publicoque cum plausu è plumbeis fistulis emanarunt. Quibus plurimas ob causas eidem Fonti sublatis, & postea ab Innocentio XI. redditis, dùm foelici, perpetuòque cursu decurrunt, tùm Romani, tùm Advenæ delectantur. Et ne absientium oculis suum desit oblectamentum, ejus Fontis Iconem ad vivum expressi in sequenti Tabula 73. subjecimus.

Fig. 73.

His circa Fontes apud Basilicam Vaticanam extructos delibatis, ad Obeliscum oculos convertamus,

CAPUT XXXIII,

De Obelisco à Sixto V. in Foro Vaticano erecto.

Pag. 155.

Lib. 5. cap. 8

EDIUM videtur hîc occupare ampli Fori locum, in quo Sixtus V. feliciter illum collocavit. Verùm si exactè ejus mensuras accipiat studiosus indagator, ducatq; lineam à centro magni Tholi per medium januæ Basilicæ, qua forum Bifariam dividatur, animadvertet centrum Obelisci ab ea distare quindecim palmis cum dimidio, Boream versus collocati, ut refert Joannes Petrus Bellori in vita Dominici Fontanæ, cui talem errorem tribuerunt aliqui. Eques tamen Carolus Fontana in suo tractatu de Vaticano Templo affirmat talem errorem derivasse ex delineatione Caroli Maderni. Ità enim ille conjunxit sub Paulo V. additamentum Basilicæ alteri parti à Bonarota ædificatæ, ut non rectam lineam efformaret, sed ad Meridiem deflecteret, qui error satis apparet cum inspicitur hinc angulus acutus indè verò obtusus, ubi Parastatæ Sacello Gregoriano conjunguntur. Ego tamen puto non ab eorum Virorum imperitia talem errorem irrepsisse, verùm ab Artificum incuria, fundamenta ponentium à linea diametrali aberrantia, vel quia eam lineam omnium partium directricem malè posuerint, à pariete intermedio adhuc extante impediti.

Erectionem ejus Obelisci plures Auctores suis in paginis retulerunt, inter quos præcipuè Eques Dominicus Fontana adjectis Iconismis, in quibus machinas delineavit ad ejus erectionem adhibitas. Anno demùm proximè elapso 1694. Eques Carolus Fontana in opere, quòd texuit de Templo Vaticano libro 3. duodecim Tabulis adjectis easdem luculentiùs comprehendit, adactus, ut ipse ait, non tam à mutua sanguinis affinitate, sed ne ejus Viri monumenta, æreis tabulis incendio absumptis, penitus interirent.

In earum prima tabula expressit Obeliscum in antiquo Circo collocatum, deindè in Arca antè frontem Basilicæ.

In 2. Succulam, seu machinam tractoriam duobus vectibus trajectam, circa quàm ductorius funis obvolvitur.

In 3. Planitiem, in qua Trabium compago collocabatur, ac Ergatæ ad amovendum Obeliscum aptæ.

In 4. ipsam Trabium compaginationem.

In 5. totam lignorum coagmentationem, ac ipsum Obeliscum ferro munitum, & Polispastis.

In 6. Obelisci primam amotionem à loco antiquo.

In 7. methodum, qua beneficio Trochlearum, & Peritrochiorum Obeliscus supra ligneum stratum jacuit.

In 8. Obeliscum jacentem in tramite aggeribus suffulto, supra quem ad novum locum erectionis deductus est.

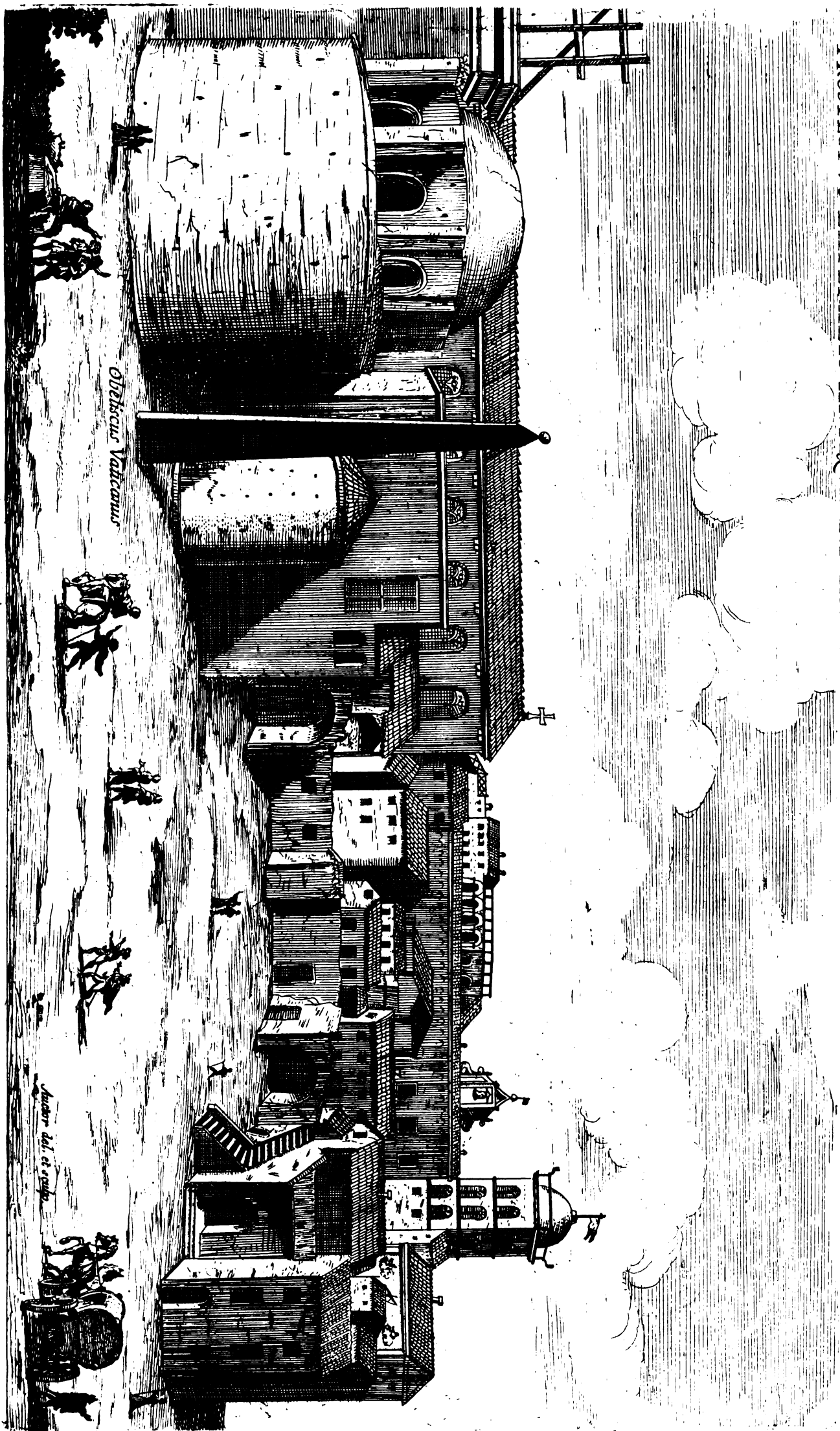
In 9. ligneam compaginem circa stylobatam collocatam, supra quàm Obeliscum posuerunt.

In 10.

TABULA 74.

PROSPECTVS LATERALIS ANTIQVAE BASILICAE ET LOCVS VBI ERAT OBELISCVS ANTE PONTIEM SIXTI V.

pag. 197.

Obeliscus Vaticanus

Auctor del. et sculp.

In 10. Obeliscum cum Trochleis, atque Ergatis dispositis ad ejusdem erectionem.

In 11. Suggestum, in quo jacebat ad motionem aptatum, Polyastorum, ac Cylindrorum beneficio.

In 12. Succulas in Foro dispositas ad erectionem.

Illas adeat curiosus Lector, nos interim brevissimam, omnia tamen comprehendentem, enarrationem de hujus Obelisci erectione subteximus, ne Vaticanæ Basilicæ decus præcipuum negligamus, non quidem ad inutilem pompam, sed Divini Nominis gloriam à Sixto V. magnis sumptibus collocatum.

Itaque inter Obeliscos, quos Romani Imperatores in Urbem ex Aegypto transtulerunt non infimus ille fuit, quem in Circo Vaticano erexit Calligula. Illum fuisse à Pherone Sesostris filio, ac Aegyptiorum Rege fabricatum demonstrare conatur in suo Commentario de Obelisco Petrus Angelus Bargæus, ac Soli sacrum, deindè fractum, cum humi deponeretur; nam Obeliscum Pheronis fuisse centum cubitorum affirmat Plinius; Vaticanus autem quadraginta octo cubitos æquare. Confirmat suam opinionem ex Plinio, ubi hæc scribit: *Abies admirationis præcipue in navi, que ex Aegypto Caii Principis jussu Obeliscum in Vaticano Circo statutum, quatuorque truncos lapidis ejusdem ad sustinendum eum adduxit.* Lib. 17. c. 40.

Scripsit Joannes Palatius in vita Sixti V. *Totilam Gothorum Regem hunc, & alios evertisse, & solo æquasse.* Pater Claudius du Molinet ad Numisma VIII. Sixti V. narrat Sixtum decrevisse illum Cruci consecrare, tunc neglectum *humis jacentem, ruderibusque, ac terrâ penè obrutum, ac delitescentem.* Sed claudicæ utriusque relatio. Postquàm enim Gothi cum Totila Romam aggressi Obeliscos Arietum impetu suis è basibus dejecerunt, unicus in solo Vaticano stetit incolumis, ut colligitur ex Horosio lib. 7. cap. 37. & ex Baronio. Quippè etiam Alaricus Gothorum Rex cum Romanæ opes diriperentur, jussit omnem sacram suppellectilem SS. Petri, & Pauli Basilicis reddi, & Christi-fideles ad eos confugientes voluit illæfos, qua de causa proximus Basilicæ Obeliscus pristinam servavit integritatem. Vide etiam Baron. ad ann. 547. tom. 7. To. 5. anni 410.

Insidebat quidem propè fabricam, stylobatis sub agesta humo delitescens, immersus, ut refert Mercatus usque ad priscam Caii inscriptionem, quæ exsculpta legebatur circa basim Obelisci his verbis. Fol. 366.

DIVO CAES. DIVI JULII F. AUGUSTO TI. CAES.
DIVI AUG. F. SACRUM.

Sed tamen erectus, ut apparet in Tabula 74. eo modo delineatus, Fig. 74. ut extat in Bibliotheca Vaticana.

Lapidem ex quo constat, appellarunt Tebaicum; è Fodina enim in Tebaide sita erui solebat hîc lapis. Eum dixerunt etiam Sienitem à Syene, Fodinis propinqua. Et eundem Henricus Salmuth vocavit Ophytem in Tit. 31. notis ad Pancirolum. Lætus lib. 11. par. 2. Italica voce nominat *Pirope-cido*,

cido, quæ significat illum maculis igneis aspersum esse, & vulgò dicitur *Granito Orientale*. Summo ejus acumini conjungebatur Globus æreus auro circumtectus, qui Julii Cæsaris cineres continuisse ferebatur, sed falsò. Morem enim fuisse apud antiquos Aegyptios, ac Romanos globos æreos collocandi in verticibus Obeliscorum, affirmat Mutius Panfa tract. de Vaticana Bibliotheca, ut indicarent, vitam Hominum in Obelisco expressam, paulatim minui, ejusque finem cum Cælo jungendum, à Globis superimpositis expressio. Quàm etiam ob causam Globos imponebant columnis milliaria indicantibus, ut scilicet hoc salutari documento Viatores omnes erudirent. Cæterùm cineribus Cæsaris illum semper caruisse Dominicus Fontana deprehendit, cum sine ulla partium compositione, ac penitus vacuum illum recognovit.

Cùm ergò inter omnes Obeliscos, qui Romæ ornameto fuerant, unicus hìc Vaticanus integer, & erectus, sed humili in loco delitesceret, prout apparet in Tabula supraposita, in Vaticana Bibliotheca delineata, ubi Sixtus V. coloribus exprimi jussit, nonnullis Pontificibus incescit cupidus illum, ex antiqua basi dimotum, situ nobiliori decorandi [Inter omnes
 „ primùm Nicolaus V. arduum hoc opus moliri animo agitavit, de quo
 „ Manettus in ejus vita MS. hæc commemorat. Amplissima, & ornatif-
 „ sima Area, & ut Græci dicunt Platea, quàm in Vaticana regione medi-
 „ tabatur, ingentissimum illum, ac maximum Obeliscum in ipso areæ me-
 „ ditullio è regione ad intermediam prædicti vestibuli portam in hunc mo-
 „ dum pulcherrimè simul, atque devotissimè collocabat, nam pro quatuor
 „ pusillis æneisque Leonibus, quibus Colossus ipse non pro basibus, ac
 „ sustentaculis paulò superficiei Soli altioribus utitur, quatuor magnas toti-
 „ dem Evangelistarum Statuas, ac solido, liquefactoque ære in staturam
 „ humanam fabrefacta conflatas, in superficiei Soli distantibus inter se pro-
 „ portionibus, secundùm Colossi latitudinem ponebat; super quibus æneis
 „ Statuis diversis invicem figuris, juxtà varias cujuscunque personæ condi-
 „ tiones, perpolitissimè sculptis Colossea moles sustentabatur. In summi-
 „ tate verò ipsius Colossi alteram JESU Christi Salvatoris nostri Statuam
 „ dextera ejus manu auream Crucem bajulantis, ex ære confectam accom-
 „ modabat]. Hùc usque Manettus.

Anton. Pi-
 gafatta tra-
 ctat. de O-
 belisc. im-
 press. ann.
 1586.

Post Nicolaum V. Julius II. à Bramante, Paulus III. ab Antonio Sangallo. Julius III. à Michaeli Angelo Bonarota ad locum, ubi nunc est transferri peroptarunt, demùm Gregorius XIII. idem opus ipso vivente perficiendum speravit. Nec defuerunt, qui sæpè animo agitaverint, quæ ratione, quo sumptu, quibusve machinis tam immanis moles è sede, in qua fuerat posita, integra evelleretur, & in Area Vaticana sic statueretur, ut augustissimi Templi vestibulum non modò ornare, sed etiam venerari videretur, idque quo minùs fecerint, causam omninò fuisse possumus existimare, quòd partim sumptu deterriti, partim Artificum inscitix diffusi, vel immatura morte sublati, vel aliò animum traduxerint, & à pulcherrimi facti gloria revocaverint. Stabat itaque Trabs illa faxea obscuro in loco, videbaturque quotidie ab externis Nationibus non omninò sine Christianæ pietatis detrimento. A sacris enim Altaribus in sui admirationem omnium oculos

oculos convertebat, quorum etiam plerique Cæsaris cineres venerabantur, quos in sphaera illa inaurata Obelisco imposita inclusos esse, sed falsò, ut diximus, ex vulgi opinione sibi persuaferant. Quamobrem, ne diutius cum tanto nominis Christiani dedecore, tam antiquum antiquæ impietatis, & flagitiorum monumentum superesset, atque, ut animos Hominum potius ad verum Dei cultum induceret Sixtus V. à sua sede evellendum existimavit, & imposita illi Cruce in celebri loco statuendum. Ab hac adeò laudabili cogitatione nullæ difficultates, neque rei Nummariae, quæ exhausto penitus Aerario, summæ erant, neque magna Annonæ penuria, qua vehementer laborabatur, detertere Sixtum potuerunt, quo minùs opus tam laboriosum, & à nullis antea tentatum, aggrediretur. Vulgò non deerant, qui illum reprehenderent, Vespasiani auctoritate muniti, qui Artifici cuidam pollicenti se in Capitolium magnas quasdam Columnas exigua impensa perduciturum, respondit, velle se plebeculam pascere. Optimè ille quidem, si ut Obeliscum transferret, in pascenda plebe, Eum sese, quem esse oportebat, non præstitisset. Nemo enim fuit, qui negaret Sixtum in ullo defuisse, undè quisquam se copiosè aleret, nec à reliquis operibus cessatum fuit, in quibus plurimorum inopia quotidiano victu sustentabatur ingenti vi pecuniarum, quàm amantissimus Pater erogabat.

Duas igitur partes incredibili sapientia in opere adeò insigni excitando implevit Sixtus, quarum altera est, ut uno, eodemque tempore, beneficentissimum Patrem, & Summum Principem se ostenderet; altera ut Crucem ejus apici imponendo Religiosissimi Sacerdotis, & Pontificis Maximi personam gereret. In quibus quidem omnium bonorum consensu tantus extitit, quantus ne desiderari quidem à quoquam potuit.

Pietatem Sixti celebrat Cosmus Gozus in suo Dialogo Romæ impresso anno 1586. affirmans sapientissimum Pontificem significasse in quadrangulo Obelisci lapide Ecclesiæ Fundamentum, in Leonibus ejusdem, firmitatem, quatuor Montibus, quibus incumbit totidem Mundi partes illi subjectas. In Cruce verò imposita Redemptorem omnibus dominantem; in Stella Cruci subjecta Virginem Deiparam, per quàm Orbi toti Divina gratia perfunditur.

Apud Martiniell. pag. 15.

Itaque animum ad exornandam Urbem, & ad pietatem in Hominum mentibus imprimendam, cum se totum adjecisset Pontifex, ejus jussu quamplurimi sua mente agitarunt, qua ratione, quibusve machinis tam immanis moles è sede, in qua erat, integra evelleretur, & in Area Vaticana statuerent. Joannes Petrus Bellori in vita Dominici Fontanæ asserit ejus generis peritos Architectos Quingentos Romæ convenisse, quorum singuli suas ideas obtulerunt ad tantam Molem amovendam. Extat Opusculum Romæ impressum anno 1583. in quo Camillus Agrippa Mediolanensis methodum exposuit transferendi Obeliscum ab antiquo ad novum locum, & quidem stantem, absque eo quod humo primum prosterneret: additque à multis diversas excogitatas fuisse. Aliqui enim eam faciliè asportandam opinabantur Vectis beneficio, alii validis Helicum viribus, alii denique Rotæ denticulatæ auxilio, qua paulatim ad terram deprimi posset, iterumque extolli. Inter hæc Pontifici operam suam obtulit Bartholomæus Ammannatus

Pag. 145.

natus Architectus Romam missus à Magno Ethruriæ Duce, qui tamen integrum anni spatium sibi concedi rogabat, ut operi perficiendo maturè studeret; Dominicus etiam Fontana ligneam machinam Pontificiis oculis subjecit, in qua beneficio Trochlearum parvus Obeliscus è plumbo conflatus pari facilitate deprimi, ac elevari poterat. Eodemque artificio fragmenta Obelisci ex Mausoleo Augusti dimovit, aliòque transtulit, ut omnibus excogitatum à se methodum futuri operis comprobaret.

Dominicus
Fontana.
pag. 10.

Hic antequàm adeò arduum opus aggrediretur, multa mente agitavit ad optatum finem consequendum, singulari primùm exploravit industriâ, quantum ponderis munita Spartis, & Trochleis unica Ergata circumacta quadrigæ viribus movere posset, comperitque, vicena circiter ponderis millia quamlibet attrahere. Quamobrem quadraginta Ergatas præparavit effrendis octocentenis millibus librarum, quas inesse in lapide Obelisciprehenderat. Insuper binos Vectes ad reliquum onus decies centenarum & quadraginta trium millium, quingentarum triginta & septem librarum, quas dabant munimenta tum ferrea, tum lignea Obelisco addita.

Reiectis igitur cæterorum Artificum inventis, Dominici Fontanæ ideam probavit Sixtus, illamque, ut majori cautela exequi posset, eidem binos peritissimos Architectos præfecit, scilicet Jacobum à Porta, & Bartholomæum Ammannatum, qui statim loco designato, ubi Obeliscus erigendus erat, in eo trabem excelsam collocari curarunt. Tulerat hoc ægrè Fontana, sui que animi angores Pontifici exposuit, ut dedecori consuleret, quòd sibi imminere arbitrabatur; aiebat enim sese facile boni nominis jacturam facturum, si ideas à se excogitatas alii infelicitè exequuti fuissent, nec illis errores, si fortè accidissent, vulgus tribuisset, sed Inventori. Quaratione prudentissimus Pontifex permotus, soli Fontanæ totum opus perficiendum commisit, quòd, ut impigrè exqueretur, cognita arenosæ telluris instabilitate, supra quàm collocandus erat Obeliscus, quadratum fundamentum sexaginta palmorum quocunque in latere, & triginta trium extensum in profunditate anno Sixti Pontificatus II. jecit supra solum, crassioribus lignis, viginti quinque palmos sua longitudine æquantibus, obfirmatum. In eo binas thecas è lapide Tyburtino reconditas fuisse narrat Platina, quarum singulæ duodecim continebant Numismata ænea omnia Sixti imaginem præferentia. Alia insuper à variis adjuncta ex ære, ac argento, cum duobus aureis, quorum altera pars Pii V. effigiem ostendebat, altera verò Justitiam cum Religione conjunctam. Addit Lætus, cæteroqui meritò damnatus Auctor, supra marmoreum solum, antequàm basis collocaretur latinis characteribus exsculptum fuisse Nomen Pontificis, Architecti, Annus itidem, quo fabrica extruebatur, multosque Proceres ex Medicea, Columnensi, ac Urfinorum Familiis Numismata addidisse ex consensu Sixti, ejusdem Pontificis imagine insignita.

In vita
Sixti lib. 2.
par. 2.

Hoc fundamento posito copiosum instrumentorum apparatus fecere, quorum ope machina erat amovenda. Inter ea quadraginta quatuor crassiores funes, quorum aliqui decempedas centum, seu palmos mille æquabant longitudine, aliqui verò ducentas. Opus deindè aggreditur Fontana, cujus seriem hìc addo iisdem verbis exaratam, quibus legitur in Hispaniam

tunc

tunc temporis missa, & Romæ impressa anno 1586. in qua quidquid actum fuerit die 29. Aprilis 10. & 17. Septembris in translatione Obelisci accuratè sic explicatur:

[Vigesima nona Aprilis sub ipsa luce opus incæptum est. Erat Obeliscus validissimis octo columnis ligneis per latera circumvallatus, quæ concatenatæ, atque aliis succrescentibus, & connexis ipsum apicem ad sex palmos præcellebant, crassitiemque explebant palmorum quatuor cum dimidio, altitudinem verò centum viginti trium. Præfatis octo columnis totidem fastigia superimposita, à quibus perpetuæ intrà, extràque succedentes fulcruræ statuta Tigna sustentabant; sic enim ruinæ, & inflexionibus prospectum. Tota verò ipsa machina fortissimis laminis, ferreisque clavis à vertice ad calcem religata plurimis & retinaculis, & ductoriis funibus (hos Cannabos vocant) undequaque suffulta. Itaque quadraginta primùm Trochleæ à totidem movendæ Ergatis, validissimis trabibus, quæ Fastigiis inerant appensæ horum singulis Homines quindecim, Equi duo destinati, qui ad nutum Præfecti (quando unicuique Ergato unus præerat) præsto essent. Præfecti verò ipsi id acceperant, ut cum Tubæ sonitus signum daret, moverent, cum verò campanulæ, sisterent. Nec aliter his, qui vectibus quinque aderant, injunctum est, porrò illæ septuaginta palmorum longitudine ex fortissimis trabibus compactæ erant, tresque ab Obelisci fronte, duo à tergo conspiciebantur. Primo impetu ferrea quædam lamina, quæ machinam, molem ipsam ambientem religabat, disrupta est, qua tamen unius horæ spatio accommodata, decem demùm impulsibus, duos palmos ac dimidium in altum Obeliscus elevatur; ne tamen tanta pendente mole sinistrum quid accideret, cunei statim, ac Tignorum cæsura, quibus obniteretur, suppositæ, tum deindè asseribus, ac cylindris cubi quidam, ac tesseræ, quibus infidebat, dimotæ, & quoddam curriculi genus suppositum, quòd Italis *Strascino* appellatur. Ergata deindè, trabes, & canabi, cæteræque operæ mutatae, & in diversam formam compositæ, dies nimirum sex iis impensi, post quos, idest Maii septima, ima pars Obelisci quatuor Ergatorum vi, quæ à tergo movebantur, cæteris, quæ à fronte erant funes remittentibus trahi paulatim cœpit, ipse verò opere clementissimè currebat; dùm ut antea ad Tubæ sonitum posteriora Ergata laxis anterioribus impellebantur, ad campanulæ verò quiescebant cuncta. Igitur duabus antè occasum horis famosissima Moles integra omninò, ac sine ulla prorsus jactura humi decubuit; eo die etsi minimè loco dimota, tamen viæ impedimenta, qua deducenda erat sublata sunt; in sequentem autem lucem ab ipso Obelisco ad Aream, ubi nunc visitur, tumulus aggeritur viginti duos palmos ea loci parte, qua prior stabat, in finem eminentiùs; surgebat enim ille paulatim, ità ut ab Area ad Obeliscum in longitudinem 118. ejus mensuræ, quàm Italis ex decem palmis ad veteris Decempedæ similitudinem constantem, Cannam vocant, declivi fastigio decideret. Nè verò agger immensa Mole fatisceret, validissimis trabibus undequaque præmebatur, quæ loco catenarum limis, & rigillis connexæ erant. Hæc itaque Moles sex Ergatorum vi trahi cœpta est (illa fuisse quatuor affirmat Bellorus in vita Dominici Fontanæ pag. 152.) Et quòd per id temporis in Bononia Pontifex cenaret (ea

Cc

est

est Regiæ pars, quæ illac patet prospectus) brevius quidem, quam credi potest, urgente Principis præsentia peracta est. Verum cum eo tempore æstivi Soles supramodum sævirent, cessatum est dies aliquot, nè scilicet cannabi, cæteraque linea nimio calore conflagrarent.

Itaque decima Septembris die Sancto Nicolao Tolentinati sacra, quem ut singularem Patronum Sixtus venerabatur, prima lucis horâ erigi cœpit Obeliscus, cujus jam mucro subtus machinas jacebat: erant enim columnæ octo simili fabrica constructæ fulcimentis stabilitæ, concatenatæ, connexæ, ac priores illæ, quarum meminimus: illas tamen unum & quadraginta palmos pro loci eminentia superabant: super has fastigia totidem; fastigiis inerant trachleæ ab ergatis similiter movendæ. Tota verò ipsa machina externo, internoque chomate muniebatur, externumque plurima tigna, & trabes undequaque sustinebant. Ergata autem quadraginta sex, Equi centum quadraginta, Homines sexcenti (octingentos scribit Bellorus) quorum Ergatorum quatuor, ima Obelisci partem trahentibus, reliqua à cuspide ad medium religatum erigebant. Quid multa? eadem horâ vigesima quarta quadraginta septem Ergatorum nisibus, seu, ut refert Bellorus quinquaginta ac duobus, stetit Moles. Cujus rei signo accepto à Custodibus Hadrianæ Molis, plausum fecere æneorum tormentorum strepitu, & suas festivas voces addiderunt Operarii omnes, qui Dominicum Fontanam supra humeros exceptum, nova triumphi pompâ Domum detulere, sociantibus interim Tympanorum sonitu, Tubarumque clangore, ut tanti Architecti peritia celebraretur.

Tum deindè decimâ septimâ Septembris tessera, queis antea nitebatur suppositæ sunt, & ad perpendicularum collocatur. Tandem vigesima sexta ejusdem mensis gloriosissimo triumpho delecta est. A Pontifice autem ad id muneris destinatus Ferrantinus Episcopus Amerinus, & Cancellariæ Apostolicæ Regens, solemne prius in Divi Petri Templo Sacrificium fecit, indè ad Obeliscum frequenti supplicatione peracta, multaque super Sanctissimæ Crucis statuam æream, sed inauratam piè precatus, illam tradidit Diacono, sacris adhuc vestibus induto, à quo denique in mucrone collocata est, atque unâ tunc cuncta tormentorum genera, quæ in Sancti Angeli Arce erant, assiduos dedere bombos. Itaque, quòd olim desperatum planè opus judicatum est, id aurea Sixti V. Pontificis ætas perfecit, & absolvit.

Res frequentissimo Theatro peracta est, atque ex vulgi more non sine perpetuis acclamationibus. Sepserat autem jam pridem trabibus Architectus amplam areæ partem, ut ab opere multitudinem arceret, undè convicinas Domos Curia Proceres adimplebant, reliquum omne confertissima peditum, Equitum, Carpentorum turba occupabat. Et meritò plaudabant; nam nil aliud Obeliscus antè Petri Aedes à Sixto Petri Successore collocatus, significabat, nisi Circi tot sæculis probrosum nomen, crudelissimique Tyranni memoriam uno die penitus oblitteratam, & superstitionis cineribus disiectis salutare vivificæ Crucis signum, gloriosè erectum, ac nobilissimum Religionis nostræ trophæum clarissimum de Paganismo triumphum æternum, veræ pietatis monumentum.

Huic

Huic narrationi libet aliam adnectere circa Crucem Obelisco impostam, quàm Paulus Alaleonus Sacrarum Cæremoniarum Magister in suis Diariis Posterorum memoriæ consignavit, his verbis:

„ [Die 26. Septembris fuit collocata Crux in acumine Obelisci superioribus diebus erecti, benedicta ab Episcopo Amerino Canonico Sancti Petri, post Missam solemniter celebratam super Altare Sanctiss. Crucifixi in Templo Vaticano, & facta Processione ad Altare erectum propè Obeliscum, ubi erat Crux benedicenda, & Antiphona cantata in Processione: *O Crucis victoria, & admirabile lignum, super omnia ligna Cedrorum tu sola excelsior, in qua Vita Mundi pependit, in qua Christus triumphavit, & mors mortem superavit in æternum*; cum aliis cæremoniis, &c. Diaconus, adjuvantibus aliis Clericis, & Artificibus sustollit eam, & cum collocata fuerit in summitate Obelisci, omnibus inferiùs genuflectentibus, tùm cantatur à Cantoribus: *O Crux ave spes unica in hoc salutis tempore, piis adauge gratiam, reisque dele crimina*. Et dictis aliis precibus, sublata fuit Crux cum argano, quàm unus ex Artificibus ligatus cum canopo tenebat, indutus sacco rubro, Diaconus verò ascendit superiùs, &c.]

In hac sacra supplicatione refert Torrigius interfuisse viginti Basilicæ MS. Canonicos, 28. Beneficiatos, 18. Clericos pariter Beneficiatos, 4. Mansionarios, 18. Musicos, 6. Sacerdotes Cappellanos, 2. Cæroferarios, Vexillum cum Campanula, 2. Præsules, quorum alter Patriarcha erat Constantinopolitanus. Ad apicem Obelisci ascenderunt Vincentius Bolognettus Beneficiatus, Matthæus Argentus Clericus Beneficiatus, & Petrus Ugonuccius Sacrista.

Narratione Alaleonis rescripta, aliam luculentiorē inveni exaratam in lamina, in qua Obelisci imaginem incidit eo tempore Joannes Guerra, & publica luce donavit. Illam hùc afferro ex Italico idiomate translatam:

Hora decima quinta die 26. Septembris, post Sacra solemnī ritu peracta, Episcopus Ferrantinus Pluviali indutus rubro, ad Obeliscum cum Clero iter fecit, sacra interim Preces canente: *O CRUCIS Victoria*. Psalmos: *Quare fremuerunt Gentes. Domine quid multiplicati. Cantate Domino canticum novum. Dominus regnavit*; & *Cantate Domino*. Quibus absolutis, Episcopus primùm manu in formam crucis extensa Obelisco benedixit, concinente Clero Antiphonam: *Signum Salutis*; & Psalmum: *Exurgat Deus*; postquàm Mitra decoratus Sacer Antistes ait: *Exorcizo Te*, &c. Deindè Mitrà deposita: *Domine exaudi orationem meam. Dominus vobiscum*. Oremus: *Domine Iesu Christe*, &c. Post orationem lustrali aqua ter aspersit Obeliscum, ejusque quatuor facies ter cultro signavit. Quibus peractis tradidit Diacono Crucem Obelisco imponendam, quàm funium beneficio ad apicem elatam, illique insertam, cantante interim Musicorum Choro Hymnum: *Vexilla Regis prodeunt*, &c. Adstantes in Foro sunt venerati, & sacrum Pontificis Diploma à Diacono lectum audierunt, ac plaudentibus æneis tormentis in Arce Hadriani sacram actionem Cantico *Te Deum* absolverunt.

De Crypt.
Vatic. pag.
247.

Ut verò magis ad Crucis cultum Populos excitaret Sixtus, alio Diplomate prima die Decembris ejusdem anni 1587. emanato, decem annos Indulgentiæ concessit omnibus, qui per Forum Divi Petri transeuntes Orationem Dominicam, & Angelicam Salutationem semel dicerent. Illud ex Archivo Vaticano acceptum die 18. Julii anno 1624. Refert Torrigius, ut sequitur:

” Motu proprio; &c.

Ad augendam Fidelium Religionem, & Animarum salutem, ac ut
Crux Obelisco in Area Vaticana (Nobis imperantibus) erecto imposita,
ab cunctis Christi-fidelibus jugiter veneretur, omnibus, & singulis utrius-
que sexus, Christi-fidelibus ex nunc, deinceps in perpetuum per dictam
Plateam quaqua versum die, nocteque, ac ultrò, citròque transeuntibus,
dictam Crucem (semèl Orationem Dominicam, ac Salutationem Ange-
licam recitando) adorantibus, ac pro foelici statu Sixti V. & Romanis
Pontificibus pro tempore existentibus Deum devotè orantibus, toties
quoties id fecerint, decem annos, ac totidem quadragenas de injunctis
eis, aut aliàs quomodolibet debitis pœnitentiis Apostolica auctoritate,
perpetuò misericorditer in Domino relaxamus, non obstantibus Consti-
tutionibus, & Ordinationibus Apostolicis, cæterisque contrariis, seu
clausulis opportunis.

” Fiat motu proprio F.

(*Felix* vocabatur *Sixtus V.*)

Balleonus
pag.43.

Crucem hanc æream, in qua particula veræ Crucis recondita fuit, fimul cum Montibus æneis illi fubjectis efformarunt Horatius Cenfor, & Dominicus Ferrerius. Leones pariter Obelifco ftante fubpofitis ex delineamenti Proſperi Brixiani Sculptoris, quibus gentilitium Pontificis Stemma Architectus expreſſit.

Totam Molem insignivit Sixtus inscriptionibus in basi exsculptis, & à se ipso compositis, quarum ea, quæ Meridiem respicit hæc est:

SIXTUS V. PONT. MAX.
OBELISCUM VATICANUM
DIIS GENTIUM
IMPIO CULTU DICATUM,
AD APOSTOLORUM LIMINA
OPEROSO LABORE TRANSTULIT,
ANNO MDLXXXVI.
PONTIFIC. II.

Lo

In parte Occidentali:

CHRISTUS VINCIT,
CHRISTUS REGNAT,
CHRISTUS IMPERAT,
CHRISTUS AB OMNI MALO
PLEBEM SUAM DEFENDAT.

In parte Orientali:

ECCE CRUCEM DOMINI,
FUGITE PARTES ADVERSAE
VICIT LEO DE TRIBU JUDA.

Septentrionem versus:

SIXTUS V. PONT. MAX.
CRUCI INVICTAE
OBELISCUM VATICANUM
AB IMPURA SUPERSTITIONE
EXPIATUM, JUSTIUS,
ET FELICIUS CONSECRAVIT
ANNO MDLXXXVI. PONTIF. II.

Sub hac Inscriptione aliam addidit, quæ Architecti Nomen immortalitati dicaretur, his verbis:

DOMINICUS FONTANA EX PAGO MILIAGRI
NOVOCOMENSIS TRANSTULIT,
ET EREXIT.

In summitate demùm Obelisci Basilicæ fronti respiciente:

SANCTISSIMAE CRUCI
SIXTUS V. PONT. MAX.
CONSECRAVIT.
E PRIORE SEDE AVULSUM,
ET CAESS. AUGG. AC TYB.
I. L. ABLATUM MDLXXXVI.

Quæ omnia ab ipso lapide loquente enunciari bellè finxit Fulvius
Cardolus hoc Distico:

Ciacconi
pag. 116.

*Aegyptus Soli, binis me Romæ dicavit
Augustis, sacras Tu piè Sixte CRUCI.*

Re

Bellorus
in vita
pag. 155.

Re demùm peracta ob foelicem laboris exitum Summus Pontifex lætus regiis muneribus munificentissimè Fontanam ditavit. Collo enim ejus torquem aureum jussit imponi ab Eminentissimo Cardinali Azzolino, cui addidit quinquies mille aureos nummos, pensionem annuam duorum millium nummorum itidem aureorum, fructusque decem millium aureorum, quos decem Milites Lauretani singulis annis percepturi erant. Trabes insuper omnes, funes, ferrum, ac instrumenta omnia, quibus in glorioso opere usus ille fuerat, quorum valor viginti millia nummorum æquabat. Quæ munera Pontificiæ liberalitatis, ac generosi animi Sixti V. argumenta toti terrarum Orbi luculenter suppeditarunt.

Ut verò nostra de Obelisco Vaticano perficiatur enarratio, ejus mensuræ supersunt indicandæ, ac lapidis pondus, è quibus certè Pontificis magnificentia, & Architecti virtus clariùs elucescunt. Eas tamen diversimodè enunciatas ab Auctoribus invenio. Aliquas indicavit Camillus Agrippa. Architectus Mediolanensis in suo Opusculo, in quo methodum proposuit transferendi Obeliscum. Alias Philippus Pigafetta, diversas Eques Carolus Fontana, diversas etiam Hieronymus Catena in Icone ejusdem Obelisci, quàm Sixto V. regnanti obtulit anno 1587. quas idcirco mihi suadeo accuratissimè desumptas fuisse ex calculis ipsiusmet Dominici Fontanæ Architecti; eas omnes, ut clariùs Lectori enarrentur, in sequenti Tabula 75. expressimus.

Sed magis inter se discrepant supradicti Auctores in calculo ponderis ejusdem Obelisci, quòd, antequàm opus aggrediretur Fontana, necesse fuit investigare, ne Ergatarum vires in attrahendo deficerent. Antequàm singulorum supputationem subiiciam, sciendum est, singulis palmis cubicis non idem pondus librarum ab eis tribui, undè fortassè calculi diversitas emanavit. Quidam enim illorum concedunt palmis singulis libras octoginta, sex, alii majorem, alii verò minorem quantitatem. Eques autem Dominicus Fontana octoginta sex palmos tribuit, asseritque se hunc numerum ab experientia edoctum. Omnes tamen conveniunt in assignandis palmis cubicis 30. quibuslibet Carris, quæ mensura est Romana antiqua lapidum. Utcunque hæc se habeant, eas referam ex illorum paginis fideliter acceptas.

Et primùm de ipso solo Obelisco sine basi loquentes:

Henricus Salmuth Agrippa affirmat	dati singulis palmis	ponderare
palm. cub.	11114.	lib. 100.
Mercatus	11544.	86.
Philippus Pigafetta	11114.	87.
Hieronymus Catena	11544.	86.
Dominicus Fontana	11544.	86.
		1180. 000.
		956. 148.
		966. 918.
		992. 787.
		993. 537.

Addit Pigafetta pondus, quòd habebant vestes, repagula, cingula, herpagines ferreæ, quibus oportuit tantam molem lapideam cingi, ut posset faciliùs moveri, quæ omnia libras æquabant 1042. 824. ut supputat Georgius Draudius in adnotationibus ad Salini memorabilia par. 1. fol. 13. hoc

MENSVRIS

- ## Meridies

Boreas

Catena
Agrippa
Pigafetta
Fontana

hoc est decies centena millia, quadraginta duo millia, octingentas & viginti quatuor libras.

Pigafetta verò ut sequitur:

Repagula straminea num. 140. libras	3780.
Ligna ex ulmo	21640.
Cingula ferrea	44160.
Triginta duæ Trachleæ	6400.
<hr/>	
Quarum summa complet libras	75980.

Adeoque totus Obeliscus sic munitus æquabat suo pondere lib. 1042. 428. hoc est decies centena millia, quadraginta duo millia, quadringentas & viginti quatuor.

Huic ponderi aliarum partium pondera subiicit Pigafetta, videlicet:

Stylobatarum palm. cub.	2091.	lib. 179826.
Basis	1288.	110768.
Soleæ è lapide Numidico	785.	67510.
Soleæ è marmore Pario	155. $\frac{1}{2}$	93120.
<hr/>		<hr/>
Qui palmi simul uniti sunt	4319.	libræ 451224.

Quòd si hæc summa alteri superiori addatur habebuntur lib. 1493. 652. hoc est decies centena millia, quadringentæ nonaginta tria millia, sexcentæ & quinquaginta duæ.

In hujus magni ponderis demissione, translatione, & erectione Dominico Fontana dirigente, octingenti Viri insudarunt, inter quos Antesignanus fuit quidam Matthæus Typhernates, ac centum sexaginta Equi, Ergata, quadraginta circumagentes, præter alios quadringentos Operarios, diversis actionibus addictos, & factò calculo sumptuum impensorum, inventum est eos ascendisse ad summam triginta septem millium nongentorum septuaginta quinque scutorum, excepto ære Crucis, ejusque ornamentorum, atque Leonum, quòd Reverendæ Cameræ Apostolicæ erat. In perficiendo autem toto opere annus integer consumptus est, quo quidem Sixti V. Religio, ac magnanimitas semper commendabitur, quòd immanem solidi saxi molem foelici molimine in obsequium Sanctissimæ Crucis constituerit. Vigebit semper apud Posteris operis adeò excelsi memoria, quòd non paginæ tantum, sed saxa, atque ærea Numismata contestantur. Duo in nostra Tabula expressimus, ipso Sixto regnante in lucem edita. Eorum alterum Obeliscum repræsentat cum lemmate:

Mutius
Pansa de
Bibl. Vatic.
pag. 120.

SACRA PROPHANIS PRAEFERENDA.

Quo

Quo declaratur jure Augusti memoriam deletam fuisse translatione ejus saxi in Arcem Vaticanam, illudque meritò in obsequium Crucis Dominicæ consecratum.

Alterum eundem Obeliscum exprimit adjectis verbis :

CAESARIS OBELISCUM MIRAE MAGNITUDINIS
ASPORTAVIT SIXTUS,
ATQUE IN FORO DIVI PETRI
FOELICITER EREXIT
ANNO DOMINI MDLXXXVI.

In utroque autem Sixti V. extabat Imago. Atque hæc de Vaticano Obelisco dixisse sufficiat.

C A P U T XXXIV.

De parte Basilicæ exteriori, & minoribus Tholis.

Fig. 76.

Fig. 77.

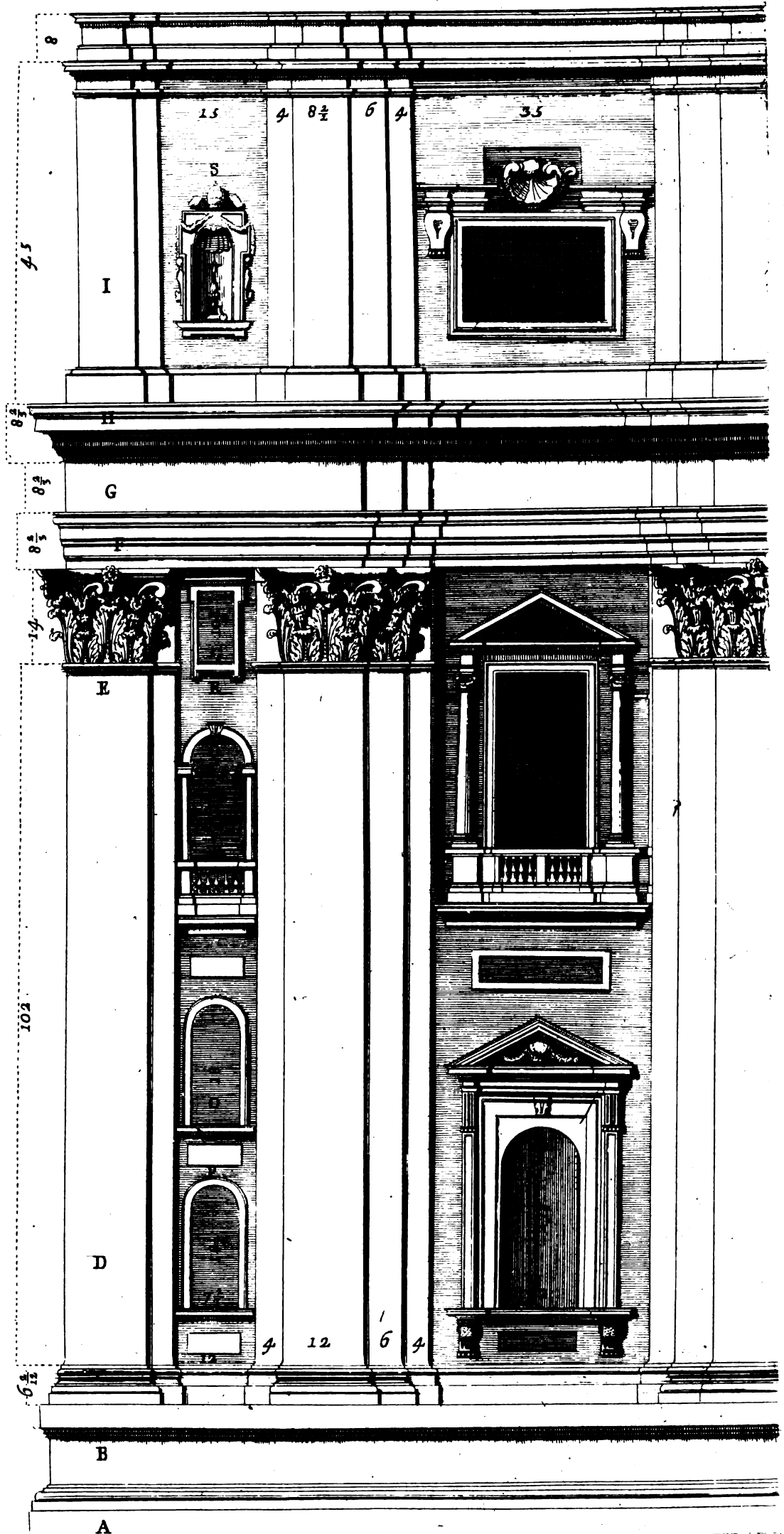
D Templum oculos iterum convertamus, ut aliqua perlustremus in parte exteriori, quorum nullam adhuc mentionem fecimus. Tabulam primum adeamus 76. in qua externum ejusdem lateris orthographicè delineatum exprimitur, & in eo partes omnes ornatus, è Tyburtino lapide parietibus adjuncti, quæ facilius possunt oculis recognosci, quàm calamo explicari. Ordine Corinthio undequaque ille absolvitur, atque Hemicyclis, Balaustris, Acroteriis, Semicorollis, Floribus, & Fructibus, contextis Ecclesiæ Insignibus, Epistyliis, Triglyphis, Acanthis, & id genus aliis rebus distinctus; quæ omnino tantam afferunt elegantiam, quanta vix umquam verbis exprimi posset; sed ut clariùs singulæ partes deprehendantur aliam Tabulam 77. adjecimus, quæ portionem lateris in majori proportionem delineatam exhibet, appictis characteribus, ac numeris, quibus pars quælibet, ejusque mensuræ indicantur, quas ex accuratis Equitis Caroli Fontanæ dimensionibus accepimus.

Itaque :

- A. Primam Soleam designat.
- B. Est Basis major Templi.
- C. Basis, è qua surgunt Stylobata majora.
- D. Stylobatæ.
- E. Capita Corinthiis regulis efformata.
- F. Epistylium.
- G. Zophorus.
- H. Coronix.
- I. Stylobatæ minores secundi ordinis, quem dicunt Atticum.
- L. Loculamentum majus exornatum.

M. Fene-

PARS LATERIS EXTERIORIS BASILICÆ CVM ORNATV EIVSQUE MENSVRIS

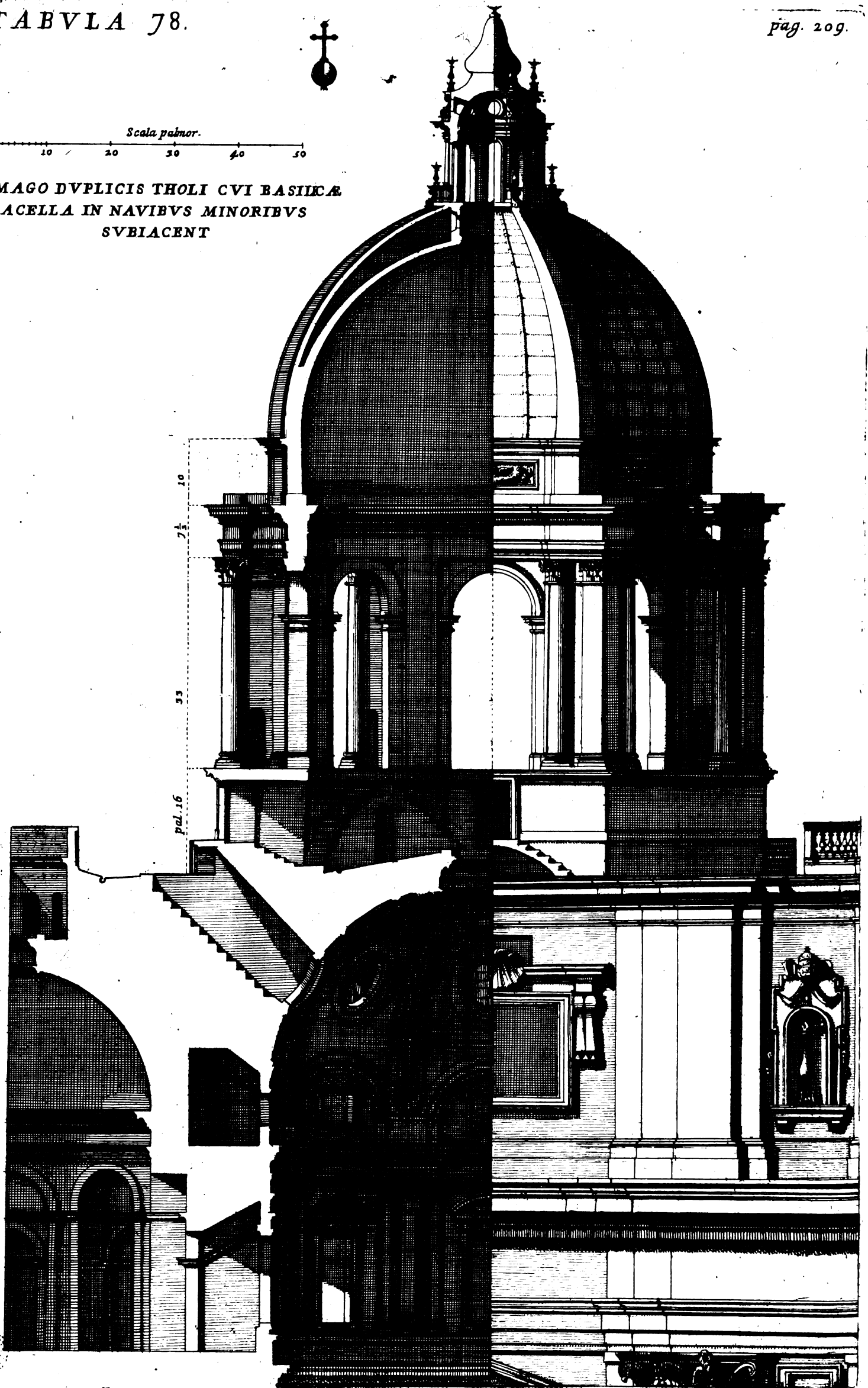

Scala palmor.
10 20 30 40 50

IMAGO DVPLICIS THOLI CVI BASILICÆ
SACELLA IN NAVIBVS MINORIBVS
SVBIACENT

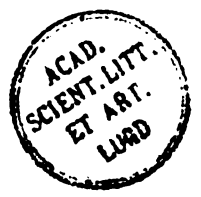
7

1

LA
S

pag. 208.

RNI

- M. Fenestra major itidem exornata.
 N. Fenestra minor.
 O. & P. Loculamenta pro Statuis.
 Q. Fenestra, per quam lumen in Templum ingreditur.
 R. Alia fenestra minor.
 S. Aliud loculamentum ornatum.

Ubi autem paries his ornamentis ditatus absolvitur emicant in hac parte Meridionali in Tabula expressa quinque minores Tholi, totidemque in opposita Boreali, non quidem ut modò extant, sed ut futuri sunt, juxtà Bonarotæ, & Maderni delineationem. Imposuerat enim ille quatuor Angulis Basilicæ majoribus Tholos rotundo fornice absolutos, hîc autem alios sex in ovalem figuram arcuatos extruxit in Sacellis adjunctis; verùm omnes illi, sub majoribus Templi fornicibus delitescunt, præter duos imminentes Sacellis Gregoriano, & Clementino, supra quos alios Tholos extruxere, non tantùm ad Basilicæ ornatum, sed ad arcendos imbres, quorum stillicidia maximum afferebant Fabricæ nocumentum. Eorum Iconem in ap-
 picta Tabula 78. exponimus, in qua Tholi testudo conspicitur duplici muro Fig. 78.
 conflata, estque interior sphericè rotundatus, exterior in octangularem figuram inflexus. Hunc juxtà octo latera, in quæ dividitur, octo fulcimenta sustentant Columnis, Basi, & Capitulo Corinthiis exornata, & Epistylis, Zophoro, & Coronice Jonicis. Eidem Laterna quoque imponitur, quæ Jacobi Barotii, à quo fuit delineata, peritiam commendat.

Mensuras utriusque Tholi sic refert Eques Carolus Fontana [In Lib. 5. c. 22.
& 23.
 „ Tholo inferiori Tympani laxamentum est palm. 68. Altitudo à stylobatæ
 „ ad summam Coronicem palm. 34. Stylobata Coronæ imposita ad pal-
 „ mos assurgit 6. $\frac{2}{3}$. A Stylobatis Plano ad summum hyatum Tholi pal-
 „ mos 33. $\frac{1}{3}$. A summa arcuum Corona ad hyatum Tholi eundem pal. 74.
 „ Fenestræ latæ palm. 6. altæ 12. Epistylium, Zophorus, & Coronix quar-
 „ tam inter quintamque partem spatii à Parastade, Basi, & Capitulo occu-
 „ pati sibi usurpant].

Superioris verò Tholi mensuræ ex Iconismi numeribus, & scala pal-
 morum addita facilè deprehenduntur.

Hæc ea est Sacra Vaticani Basilica Apostolorum Principi erecta, &
 plurimorum post Constantinum Imperatorem Pontificum studiis ducento-
 rum ferè annorum spatio, ac ingentibus nummorum expensis condecorata.
 De ea scribens Eques Carolus Fontana, post recensitos quamplures Aucto- Lib. 6. cap. 4
 res, qui Tempia quædam veluti portenta Antiquorum celebrarunt, inter
 quos Hærodotum, qui plerisque Asiæ Fanis ampla tribuit encomia, illa
 minora esse ait, quàm Vaticani, & Salomonis Tempia promerentur. Hanc
 opinionem jam pridem ab aliis Auctoribus conceptam evincere conatus est
 insignis Poeta Hieronymus Prætus in epistola, quàm suis Carminibus præ-
 misit, in qua Vaticanam Basilicam à quamplurimis molibus Antiquorum
 longè superari affirmat, sive ejusdem amplitudo, sive expensæ, sive orna-
 tus, sive Architecturæ delineamenta perpendantur. Sed apage adeò odio-
 sam comparisonem. Vaticanam enim Basilicam, Ethnicorum fabricis post-

D d

habitis,

habitis, admirabundus semper venerabitur Fidelium Coetus, vel unicum ob titulum, quem fronte præfert, Sacro Cælorum Clavigero dicata. Cæterum quis universa ad eam Basilicam spectantia suis paginis comprehendere, seu calamo posset enunciare? quo labore metiri, conferre inter sese magnitudinem, situm, ordinem, formam, elegantiam partium, ac totius Templi artem demirari? Impossibile etiam dictu est, quàm magna argenti, aurique vis in ea construenda fuerit erogata, quàm magna itidem erogabitur, in ea perficienda. Sudant quotidie Artifices quamplurimi, ut omnibus ejus partibus ultimam manum imponant; tanta enim Molis est amplitudo, ut ipsi tempori dies videantur deesse, quibus omnia quacunque ex parte absoluta dicantur. Expectat adhuc aliam Summorum Pontificum Seriem, quorum eximia pietas ingentes thesauros tribuat in Beati Petri obsequium, quibus tandem hanc Vaticanam Basilicam cæterarum proculdubio Principem, omni decore exornatam Posteritas demiretur.

Cap. 12.
MS. de præ-
rogativ. Ba-
sil.

Lib. 6. c. 2.

Pag. 434.

Demiramur utique nos, inexplicabiles pecuniæ summas, quas in tantæ molis extruptione absumptas fuisse scimus. Narrat Torrigius expensarum summam anno 1506. usque ad annum 1620. relatam Paulo V. & Carolo Maderno, qui illas exacto calculo numeravit fuisse quadragies centena millia, ac quinquaginta millia nummorum. Eques verò Carolus Fontana post adnumeratos centum & undecim millones, præter centum & viginti duo palmorum cubicorum millia, qui continentur in muris Basilicæ, Fundamentis, Porticibus, Ambulacris, subterraneis Colluviariis, Platéis, atque totius ædificii substructionibus, eorum pretium affirmat adæquare sex & tricenos millones supra centum & quatuordecim millia & sexcentos quinquaginta nummorum Romanorum. His adde pretium Globi ænei, qui Tholo imminet, ferri, ac plumbi copiam, qua Tholus ipse munitur, musivorum ornamenta, aurum, quo fornices decorantur, tectæ, marmorata, alia decem minora hemisphæria, marmorea symulacra, Altarium ornatum, eorumque picturas, Pavimentum diversis lapidibus variegatum, Columnas æreas cum magna ænea umbella, Divi Petri Sepulchro imposita, Cathedram, ejusque æreum auro micantem ornatum, Sepulchra Summorum Pontificum, fenestras vitreas, ferreas crates, æneas Fores, Fontes, Obeliscum, Columnas, quorum omnium pretium idem Eques Fontana affirmat se deprehendisse decies mille millium, cum 800. millibus & 532. nummos adæquare. Quamobrem Basilicæ totius pretium implet summam 46. mille millia cum 800. millibus 498. nummorum, relictis aliis expensis factis in delineationibus, & ideis, in demolitione multarum partium jam extructarum, sacræque, ac pretiosæ supellectilis, quàm post Constantinum Carolus Magnus, plurimique Pontifices ad sacra peragenda Mysteria, non ad opulentiae ostentationem, sed in veræ pietatis argumentum, magnificè erogarunt. Quibus de causis foelicem Vaticanum collem jure dixerimus, in quo tot ingentes, tantosque thesauros in obsequium Principis Apostolorum Fideles omnes deposuerunt. [Foelicem in-
„ quàm, & beatum dixerimus Vaticanum Campum (loquar verbis piissimi
„ Maffæi Veggii) quàm licèt ingens olim populorum turba Judæorum,
„ vanitati intenta frequentarit, nunc Sanctissimo unius Apostoli Petri no-
mine

„ mine excitata, ex omni Terrarum Orbe confluens longè ingentior quo-
 „ tidiè multitudo invifat, omnis ætatis, omnis sexus, tenuis simul, & præ-
 „ potens non ad explendas, quòd illi factitabant, ebrias suas, & pudendas
 „ voluptates, sed ad sanandas cupiditates, & promerendas cælestium bo-
 „ norum promissas retributiones. Foelicem non falsò eum iterùm, & bea-
 „ tum dixerimus, quem etfi Romani olim Imperatores tanto studio, &
 „ amore coluerint, dùm effrenes tantùm suas libidines exsatiarent; nunc
 „ Romani Sacratissimi Pontifices multò illis & dignitate, & auctoritate, &
 „ majestate superiores meliùs colunt, totum Orbem sua summa Pontificia
 „ potestate moderantes, & Apostoli Petri, cujus Sedi successerunt meritis
 „ innitentes, omnibus leges, & jura dent gentibus, dirigant vitam, com-
 „ ponant mores & studia, quibus omnes pareant Magistratus; obsequan-
 „ tur Principes, inclinent se Reges, & colla submittant.

CAPUT XXXV.

*De Porta Palatii Vaticani à Paulo V. & Scalis Regiis
 ab Alexandro VII. extructis :*

ASILICA ritè perlustratâ, ac totius ambitus exterioris ornatu
 à parte Meridiana ad Septentrionalem progredientibus, Palatii
 Vaticani Porta nobis patet consideranda, quàm Paulus V. du-
 plici in Numismate expressit, adjecto lemmate :

PALATII VATICANI PORTA RESTITUTA.

Ad cuius explicationem pauca subiiciam.

Steterat jam Palatii Pontificii Janua, quàm extruxerat Paulus II. &
 Innocentius VIII. refecerat, propè Porticum ab Alexandro VI. absolutam,
 quàm expressimus in nostra Tabula 61. ex Vaticana Bibliotheca acceptam,
 quàm etiam indicavit Martinus Ferrabosco in Tabula VI. sub littera KK.
 Cum autem Paulus V. novum Basilicæ additamentum, illique proximam
 Porticum excitare decrevisset, eam Palatii partem opus fuit evertere, ubi
 aderat Janua, ideòque novam excitari à Maderno imperavit, & quidem
 in augustiorem speciem delineatam, ut apposita ibi inscriptio testabatur,
 scilicèt :

Costagutus
 pag. 12.

PAULUS V.
PALATII ANTERIOREM PORTAM HORARIAM
TURRES PRIMAE CUSTODIAE
STATIONEM, ET ARMAMENTARIUM,
QUOD NOVAE BASILICAE AEDIFICATIONE
DIRUTA ERANT,
EXTRUXIT,
ANNO SALUTIS MDC VIII.
PONTIF. III.

Fig. 79. Binas ejus ideas Pontifici obtulit Architectus, quas in sua Tabula XXX.
& 80. Ferraboscus expressit, nosque in Tab. 79. & 80. hîc appositis exponimus. Illis tamen rejectis tertiam construi voluit eo modo, quo expressimus in.
Fig. 81. Tabula 81. à Martino itidem Ferrabosco delineatam. Ejus ornatum Joannes Vansantius Flander composuit. Aeneas fores formavit Horatius Cenfor Bononiensis. Imagines Virginis Deiparae, ac Sanctorum Apostolorum Petri, & Pauli delineavit Eques Joseph Cæsari Arpinas, musivo deindè expressas. Angelum insignia Pontificia sustentantem è marmore exsculpsit Nicolaus Corderius.

Balleonus
pag. 176.
Pag. 124.
Pag. 372.
Pag. 115.

Imminebat Januæ Turris Campanaria cum Horologio, ad horas diei indicandas extructa, in qua Pontifex collocavit Aes Campanum, quod Calisti III. jussu ad usum Horologii Vaticani fufum fuerat anno 1455. juxtà antiquissimum morem indicandi horas beneficio Campanarum, quarum quidem usum à quibus acceperit Ecclesia non unà est Auctorum inter se diffidentium sententia. Polydorus Virgilius omninò se ignorare fatetur, quisnam Horologii inventor extiterit. Joannes Antonius Castillionæus ait
„ [Nonnulli censuere, primum omnium Augustum Romæ Campanam in
„ Turri Templo Jovis Tonantis finitima posuisse, sed contra horum sen-
„ tentiam pugnant Neoterici omnes, qui Campanas è Turribus Horariis
„ pependisse testantur antè jacta Reipublicæ fundamenta, scilicèt Græco-
„ rum Instituto, apud quos multò antè fuerint in usu Horologia Vitruvio
„ teste lib. 9. cap. 9. quo in capite eorundem Inventores pariter recensen-
„ tur. Vide Garzonum in Platea Univerf. & Pancirolum fol. 744.

Oldoin.
pag. 989.

3. de rer.
In. cap. 8.

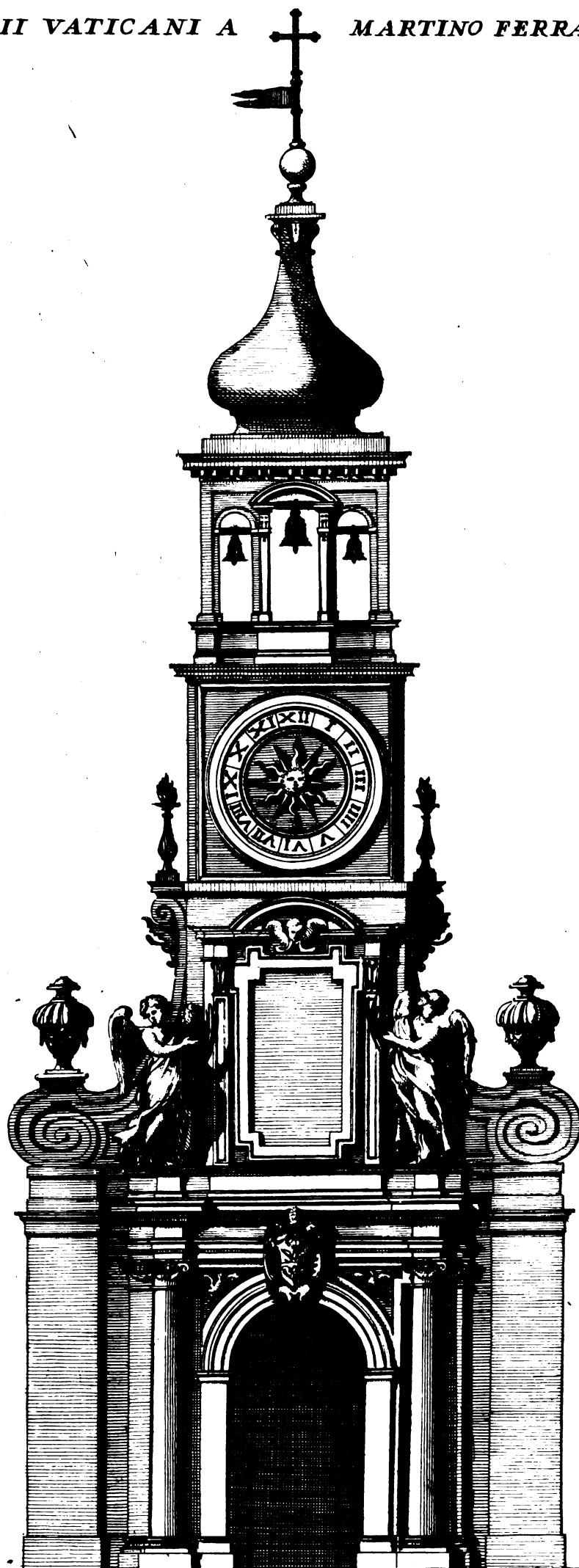
Antiq. Bas.
Vincentinz
fasc. 2. par. 1

De hoc instrumento mentio est ab anno 730. apud Alcuinum de Off. Divin. cap. 17. & Martinus Polonus in suis supputationibus ad ann. Christi 604. ait, quòd Sabinianus Pontifex *constituit, ut horæ diei per Ecclesias pulsarentur*. Ad quæ meditatio fuit Platinæ hujusmodi. Hoc fuisse institutum ferunt, ut horæ in Ecclesiis distinguerentur Officii causa. Notat etiam Pater Oldoinus in additione ad ejusdem Sabiniani vitam. Tintinnabulorum grandiorum usum, seu Ecclesiæ Nolanæ ritum ad Romanam transtulisse, ex qua ad reliquas tùm Occidentis, tùm Orientis Ecclesias permeasse fatetur ingenuè Volateranus lib. 20. Antropol. pag. 251. his verbis: *Horas diei sono Tintinnabulorum distinxit*.

To. 2. f. 422.
lit. C.

Sic Paulus V. suos Decessores imitatus, cum Vaticani Palatii Janua Horologium restituit, quo nempè diei, ac noctis horæ Urbis, & Ecclesiæ com-

PORTA PALATII VATICANI A MARTINO FERRABOSCO DELINEATA

Alexander Specchi delin et sculp.

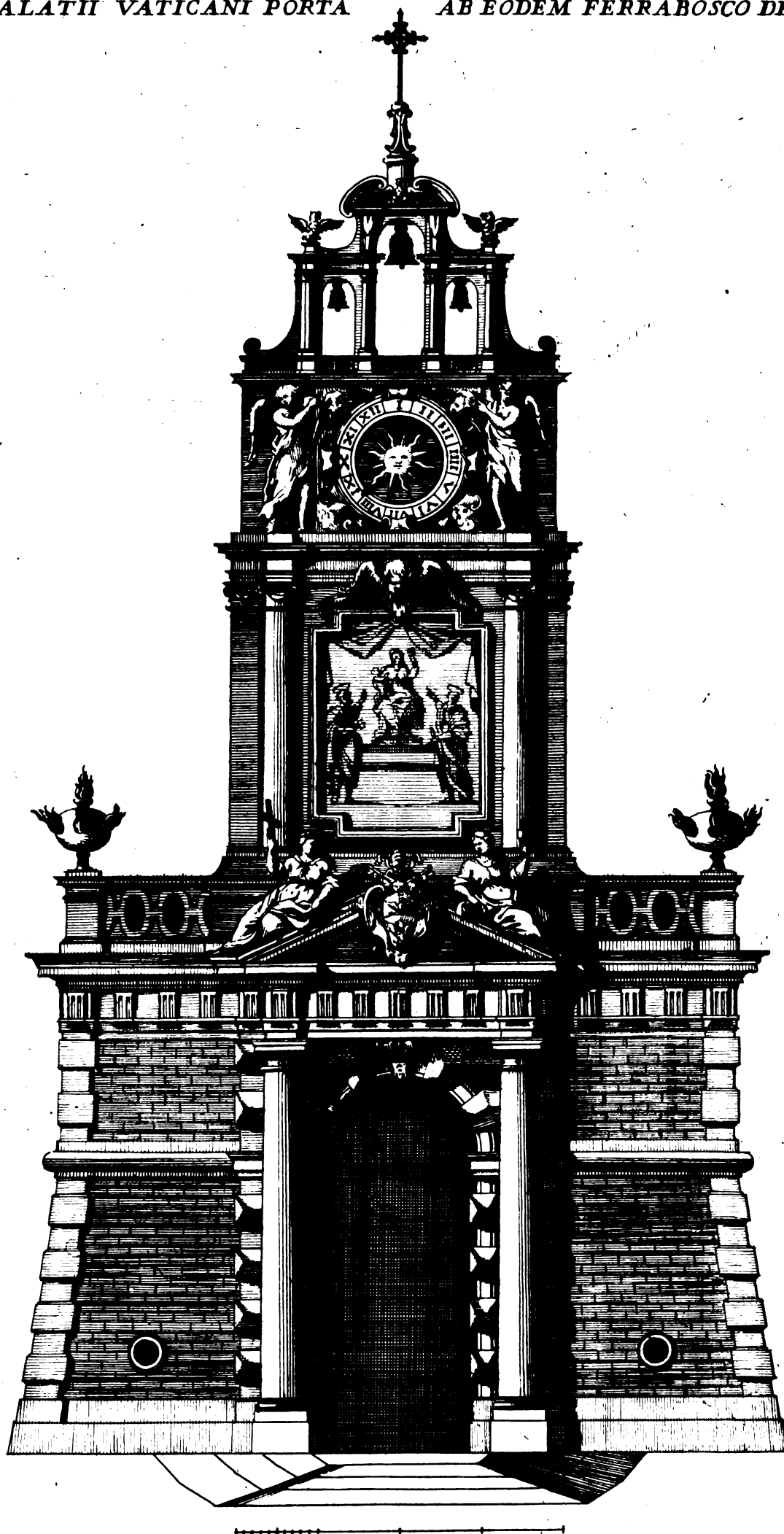
PORTA PALATII VATICANI SVB PAVLO V EXTRVCTA

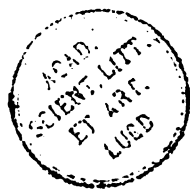
Alexander Specchi delin et Sculp.

ALIA PALATHI VATICANI PORTA

AB EODEM FERRABOSCO DELINEATA

commodo distinguerentur, ac excubiæ dirigerentur in Arce Hadriana parum distante, ubi (sicuti & alibi in munitioribus Arcibus) major Campana pulsatur, ac Tintinnabula per muros disposita suo strepitu respondent, ab excubiis successivè pulsata.

Portâ restitutâ, ut Vaticanum Palatium adiri à Romanis Pontificibus ex dignitate posset, & antiquis Scalis sublati, novas è Vaticanis Aedibus è Tyburtino lapide Paulus curavit, quæ ex Templi Porticu primùm assurgentes præclaram è marmore Statuam Sancti Petri ab eodem Pontifice erectam obviam habuerunt, inde bipartito excurrentes flexu, altera, quæ ad Orientem vergit in Vaticani Atrium, altera verò, quæ ad Occidentem in Regiam, quàm dicunt Aulam deferebat, quâ verò flectebatur Pontificia, spectabantur Insignia cum hoc Elogio:

PAULUS V. PONT. MAX.
SCALAS,
QUAE E REGIONE SUNT GRADIBUS
AUXIT, ET ORNAVIT
ANNO MDCXV.
PONTIF. X.

Huic Vaticani Palatii Portæ in parte Boreali collocatæ aliam similem in opposita Meridionali construere Pontificis animo inerat, quæ scilicet in aliud Palatium aditum præberet Canonorum commodo excitandum, lateraque similia hinc inde disposita, cum Fontibus sese mutuo respicientibus, quibus tùm Basilicæ frontis tùm adjacentis Arcæ magnificentia, ac decor magis augeretur. Sed Deo sic disponente mors Urbem Pontifice, & hoc novo ornamento Basilicam orbavit.

Stetit Janua à Paulo V. restituta usque ad tempora Alexandri VII. qui cum videret Regiam Scalam, per quàm ad Aulam dabatur ascensus pessimè constitutam, & tanti Palatii dignitati parum consonam, eam iterùm construere decrevit. Erat enim in partes geminas divisa, quarum una plusquam trecentis palmis protensa, unico lumine ex ejus fronte irradiante, adeò erat obscura, ut propterea Summi Pontifices, cum è Palatio in Templum Sella gestatoria deveherentur, ac Purpuratorum Comitantium Coetus tenebricosum transitum exhorrescerent.

Cùm itaque novæ Scalæ, ac amplissimæ Porticus construendæ curam Bernino commisisset Alexander, opus fuit Januam funditus evertere, ut novis ambulacris locum aptiorem concederet, & Palatio Pontificio augustiorem ingressum. Undè abundè constat, quàm immeritò Bernino gloriam detrahare conata fuerit quorundam invidia. Licet enim ille magnificam Palatii Januam solo æquarit, non tamen ullo despicientiæ, seu contemptus stimulo inductus (ut ajebant aliqui) verùm necessitate coactus, nobile alioqui Maderni monumentum evertit.

Si autem antiquæ Scalæ status à Paulo V. restitutæ cum novo tùm Sclarum, tùm ingressus à Bernino constructo conferatur, facilè quisquis artis Architectonicæ, ac Simetriæ peritus deprehendet, quantas Berninus laudes,

laudes, & gloriam ex earum fabrica sibi demeruerit. Ipse met Berninus non rarò fatebatur Amicis, quòd si unquam ex aliquo opere gloriam lucratu fuerat; ex hac certè Sclarum constructione, in qua tot difficillimas res generosis ausis moliri non dubitaverat.

Obstacula enim adèò ingentia sese illi objecerunt, ut penè impossibile opus futurum deprehenderet; verumtamen, dùm simul Pontificis non minus, quàm suæ famæ periculum metuebat, nullis parcens laboribus omnia evincere solerti industria conatus, egregiam fabricam perenni gloriæ Alexandri VII. Pontificis, ac sui nominis foeliciter excitavit. Validè primùm magnarum trabium fulcris Aulam Regiam, Sacellum Sixti, aliudque à Paulo, qui illud extruxerat, Paulinum dictum, parietibus antiquæ Scalæ superimposita suffulcivit, & quidem adèò frequenti lignorum invicem colligatorum compage, ut densam sylvam efformarent, qua excelsæ molis pondus sustineretur, ne veterum murorum substructione deficiente, transversum unguem ab antiquo situ discederet. Sacellis itaque, ac Regiâ Aulâ hisce fulturis sustentatis, novos parietes extruxit Berninus, novosque validissimos fornices, quibus impofterum firmiter servarentur, & novæ Scalæ gradus commodissimos distribuit, quos è multiplici fenestrarum apertione clarissima luce illustravit. Sic veteris Scalæ horrorem ablegans, nobilissima addidit ornamenta columnarum è Tyburtino lapide hinc indè dispositarum, rosarum in fornice, ac gentilitii Stemmatis Alexandri VII. quòd duplex Fama sustentat, adjectis insuper stellulis, encarpis, ac puelis, aliisque plasticis ornamentis, quibus intuentium oculi mirificè oblectantur. Quæ omnia, ut magis Pontifex condecoraret, marmoreum Symulacrum addidit Magni Constantini Equo insidentis, quòd antea Innocentius X. Bernino efformandum commiserat, ut in Basilica Vaticana immortale Fundatoris monumentum collocaret. Eminent illud supra marmoream Basim, speciem referens admirantis Crucem, quæ auro splendida in opposito rutilat arcu, sub nobili sipario, cujus lacinia eleganter crispata Regium veluti Tentorium efformant. Quæ omnia clariùs innotescunt in additis Tabulis, quarum prima num. 82. signata transversam Sclarum continet delineationem, secunda verò num. 83. ingressum ostendit, quem jussit exprimi Alexander in Numismate, addito lemmate:

Baldinucci.
in vita
pag. 34.

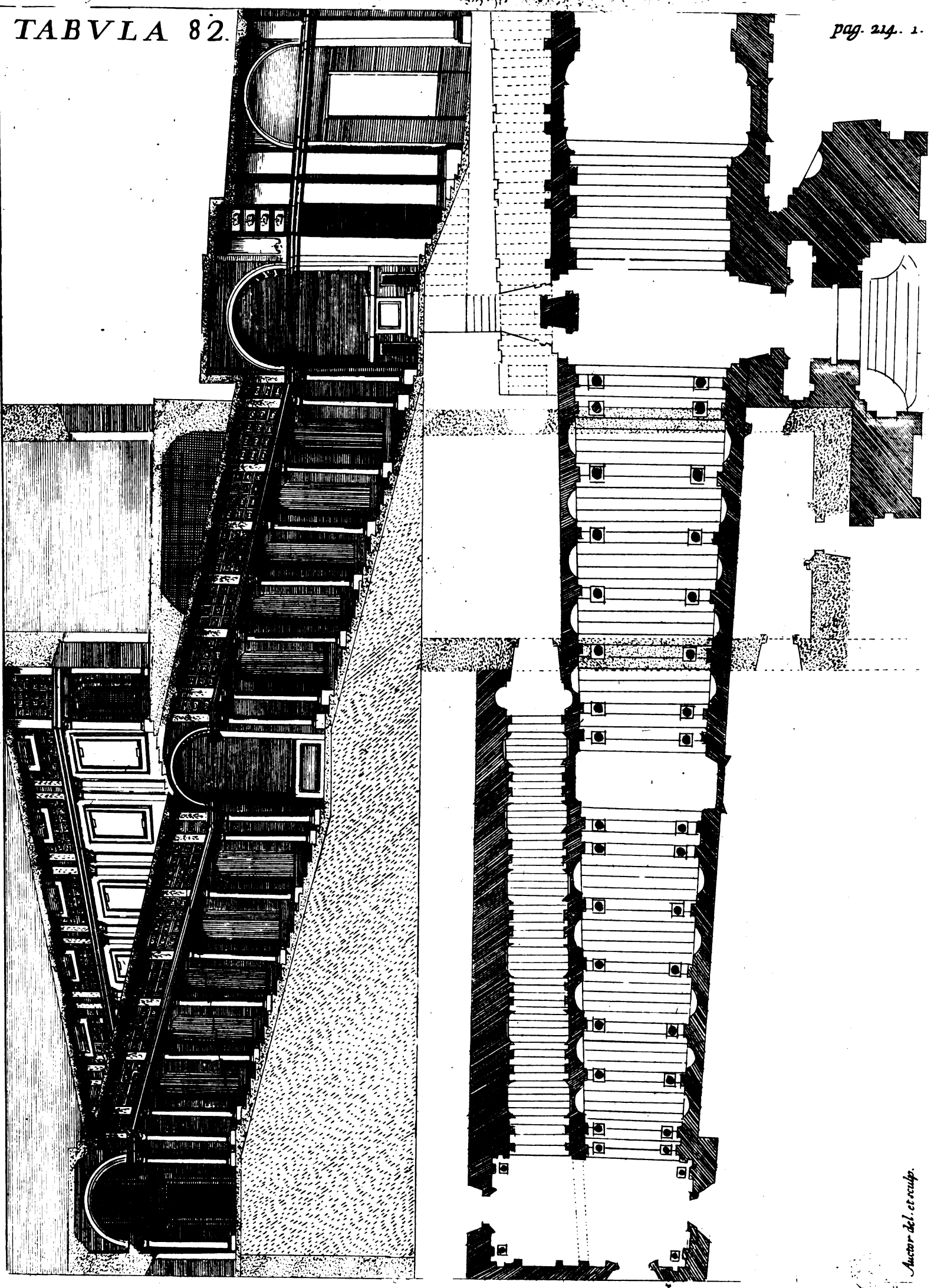
Fig. 82.
83.

REGIA AB AULA AD DOMUM DEI.

Definit enim Scala, ubi Porticus patet Basilicæ, quæ Domus Dei à Divino Oraculo nuncupatur. Principium verò habet, ubi aditus referatur ad Aulam Regiam Palatii Pontificii, cujus vastitatem, excelsamque molem à pluribus Summis Pontificibus excitatam admiramur.

Fig. 84. In Tabula verò 84. Constantini Symulacrum Equo insidentis representatur, quòd peritissimo suo scalp pro insculpsit Arnoldus Van Westerhout Antuerpiensis hujus ævi ea in arte celeberrimus.

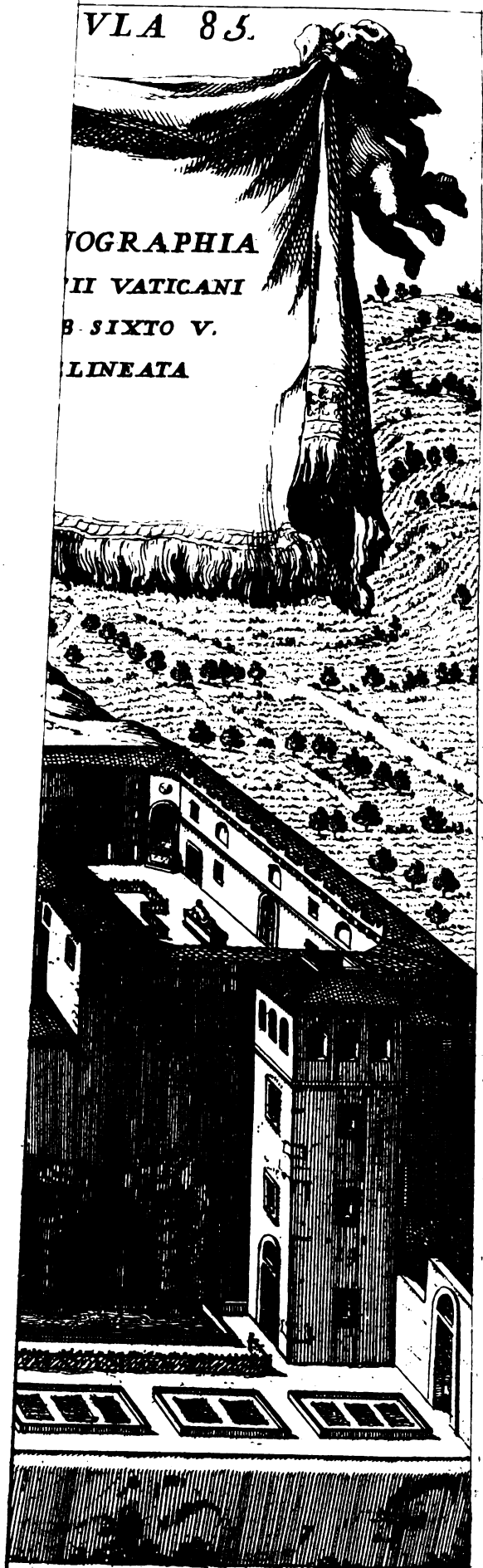
Deficeret calamus, si ejus Palatii singulas partes describere auderet, sed de eo omninò silere probrosum esset scribenti de Vaticana Basilica. Quamobrem Ichnographicas Tabulas hinc exposui, quarum altera ostendit Imma-

Auctor del. et sculp.

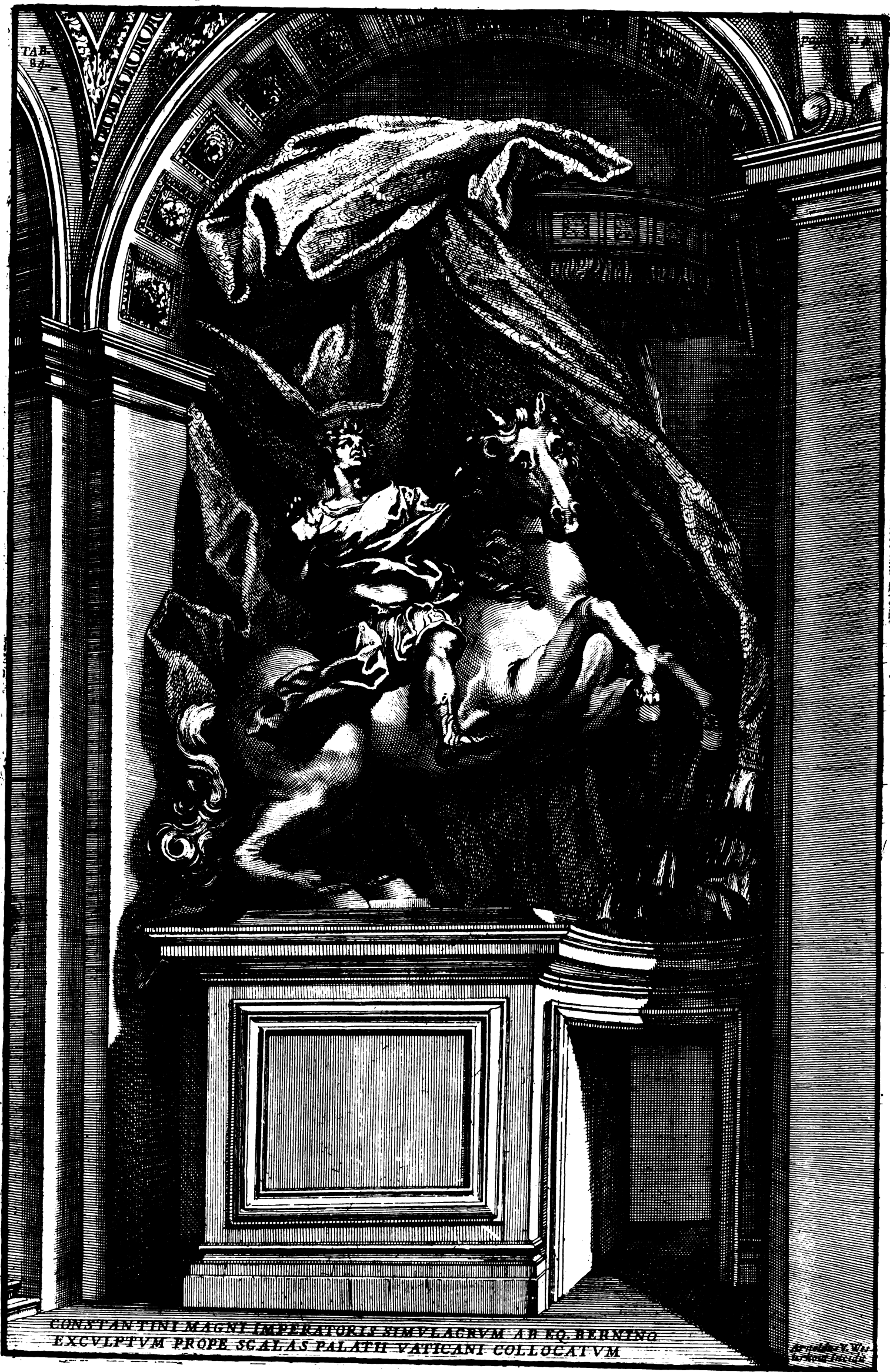

CONSTANTINI MAGNI IMPERATORIS SIMULACRUM AB EQ. BERNINO
EXCVLPTVM PROPE SCALAS PALATH VATICANI COLLOCATVM

Immanium Vaticanarum substructionum, Hortorum, & Nemorum ædificia, prout tempore Gregorii XIII. extabant, illaque expressit anno 1574. Marius Kartarus; altera verò totam etiam Palatii aream indicat, à Martino Ferrabosco sub Paulo V. delineatam, ut absentium oculis subiicerentur, ac unìco intuitu omnes ejus partes, prout tunc extabant recognosci possent, brevi cum relatione eorum, quæ ad fabricam spectantia è monumentis licuit eruere. Sed antequàm illas indigitemus, Chronologicam ejusdem fabricæ enarrationem præmittimus.

CAPUT XXXVI.

*Palatii Vaticani Ichnographia, ejusque Chronologica
Descriptio.*

ET USTISSIMUM in Vaticano Romanorum Pontificum domicilium extitisse, plura quidem argumenta suadere videntur; & primò tot Divorum Corpora ab Anacleto condita, Populos omnes ad Sacrum Petri Limen evocantia, salutaris dein Arcana Mysterii, tum dispensatio Verbi, Sacer demùm ipse regenerationis Fons, quibus pii quoque illi Cœtus statis temporibus in Vaticano celebrati, quibus tres & triginta Pontifices perpetua successione præfuere. Tandem restinctis Tyrannorum odiis res Christiana respirans, Constantino curante, convaluit, & tanti Regis pietate trium sæculorum laboribus Pontifices Regis æterni vices gerentes, regia dignitate fulsere, & Lateranas Faustæ Augustæ Domos tenere, ex paupere tecto evecti, ut Generis Humani Republicam moderarentur. Referente Baronio his verbis [Pontifices, qui
„ persecutione urgente Domibus publicis spoliati, nec privatis uti tutò po-
„ terant, in Cryptis degentes, mox à Constantino Imperatore Regia pu-
„ blica Domo donati fuere, nequaquàm passo absque publico ædificio veræ
„ Religionis Pontifices Maximos Romæ agere. Quæ nam autem fuerit
„ Regia Domus à Constantino Melchiadi Romano Pontifici concessa anno
„ sui VII. non ex apocrypho testimonium petimus, sed à certo, antiquo,
„ dignoque Auctore accipimus, nempe ab Optato Milevitano contra
„ Parmen. lib. 1. qui illud fuisse tradit in Domo Faustæ in Laterano; Do-
„ mus enim Faustæ dicebantur Aedes Constantini Lateranenses, &c.]

Ad ann.
312. Con?.

Neque tamen æstimandum est apud Vaticanam Basilicam, ad quàm de more sacra operaturos Pontifices sæpiùs oporteret accedere, cum incredibili sumptu conderetur, & in solitudine procul ab Urbe consisteret, nulum hospitium, sub quo Pontifices reficerentur, & quiescerent, vel ab Augusti liberalitate, vel ab ipso Divo Silvestro extructum fuisse. Dicitur ab Illustris. Ciampino [Constantinus à dextris extrà quadriporticum, & pa-
„ rietes Basilicæ ad Austrum, Pontificum Romanorum commodo, ac ma-
„ jestati consulens, magnæ molis Episcopium erexisse, quòd indè injuriâ
„ temporum, & Hominum incuriâ penè collapsum in quorundam Cano-
nicorum

Cap. 4. de
Sac. Edific.

Pag. 140.

„ nicorum Domus, nec non in Palatium Sancti Officii Sanctæ Inquisitionis
 „ cessit, situm ejus ostendit littera P. in Tabula 7. Alterum etiam Episco-
 „ pium à sinistris ad Septentrionem dextera, è diametro oppositum etiam
 „ extruissse]. Floravantes tamen Martinellus, qui scripserat anno 1655.
 in annotat. 6. super Templo Sancti Nicolai affirmavit *nulla auctoritate*
confirmari posse Constantinum talia Episcopia extruxisse, verum à Sym-
macho Summo Pontifice erecta.

Utcumque hæc se habeant, quotquot postea in Aedibus Vaticanis Pontifices moram duxisse traduntur, non humiles in eo Sedes illos habuisse existimandum est. Liberius memoratur non multò post Constantini decessum ad Divum Petrum sæpè commoratus. Illi namque ex Urbe sæpius ejecto, & sæpius in Urbem revocato, Populos docenti perfugium in suburbanis Cœmeteriis extitisse traditur. Negandam autem aliquam Liberio Sedem haud opinor apud illam, quàm sæpè frequentabat Basilicam. A Liberio ad Symmachum usque annos centenos, & ferè quinquagenos per Græciæ turbas, per Cæsarum, & Barbarorum libidinem agitati Pontifices, Domo pulsi vagi fuere. Quippè ubi Sacrorum labare majestas cæpit sisti difficillimè potuit. Liberio laboribus fracto, reliquisque Pontificibus salute in ancipiti posita, Principatus retinendi facultatem ereptam fuisse videri potuit, & mutuam in perniciem odio intestino sævientes Romani, Barbaris irrumpentibus ultrò desertos Imperii limites prodidere.

Nec à Liberio miseranda Romanarum rerum series ad Symmachum usque processit, claræ nimirum illæ, & apud mortaliū deterrimos inviosæ Pontificum opes nimis citò conciderant, Urbs demum ipsa Regina Terrarum Gothis ab Imperatore Zenone spontè permessa, Italiæque Regnum humi prostratum jacebat. Hinc Italicarum rerum regimen Ravenna fuit, Theodoricus ipse Victor infectus Arriana Labe, fastuque barbarico tumens, insultare victis, Divina omnia raptare, & Præsuli Symmacho vim inferre studebat; sic opibus imminutis ipsa quoque simul est neglecta Pontificis reverentia, & prostrata Majestas, donec Rege mitiore Vaticanum in secessum abderet sese, quiete fruiturus. Itaque securitatem nactus, & quietem, Basilicæ labantis latera fulsit, magnis Aedibus utrinque conditis, quas ipse, & Pontifices futuri incolerent. Anno enim 498. teste Anastasio, postquam Atrium quadriporticum ornasset, eodem in loco *Episcopia dextrâ, levâque fecit*, quo quidem nomine Pontificium Palatium indicatur, sicuti etiam dicebatur Episcopium Lateranense Palatium apud Sanctum Joannem. Earum Aedium amplitudinem, & formam in tanta fugientis ævi distantia oblitteratam ad nos vix nominis fama perduxit. Post Symmachum haud meliora tempora ad Leonem usque III. Romam excepere. Trecentos integros annos laboravit hinc dominatione Gothorum, indè Prætorum præliis, & Civium potentiorum perfidia, Cæsarumque effrenato animo in Sacra, & in Pontifices sævientium. Ferarum denique gentium Legiones à gelida Regione in Romanos Agros erumpentes Romanam Ditionem iterum invadere, & prostravere quidquid præteritis cladibus superfuerat, Constantis Cæsaris fraudibus ipsæ Divorum Aedes expilatæ, & quidquid in Urbe virium remanserat, omninò consumptum.

Neque

Neque tamen interea Pontificia dignitas sordere permiffa, quam studia Populorum, claraque probitas Præfulum etiam in fquallore venerabilem reddidere. Fuerunt enim ingentia donaria à Regibus multis ad pedes Summorum Sacerdotum demiffa. Quò circa non adeò mirum, fi longas per ætates apud eorum temporum Scriptores magnum fit de Vaticanis Aedibus filentium. Illud potiùs mirandum inter præcípites temporum conversiones Vaticana Palatia Regiam ad magnificentiam surrexiffe, ut illorum ambitu Reges, & Cæfares ad Petri Limina properantes exciperentur. Hinc Regem Carolum Gallorum Decus, folemnia Chrifti Refurgentis in Auguftiffima Divi Petri Basilica cum Hadriano celebraturum, primò excepere Vaticana Palatia, nec multò poft ipfum Hadrianum eodem magno Hòfpite claruere. Tertius enim Leo, poftquàm ad Aram Divi Petri Auguftum Caroli Caput Cæfareo diademate redimivit, eum Vaticanis in Aedibus diutiùs commoratum quoddam Diploma vetuftiffimum Longobardorum characteribus exaratum, fervatum in Archivo Basilicæ conteltatur. Et Vaticanis etiam in Aedibus diù folitos commorari Pontifices accepimus ab Anaftafio in Pafchali I. & Benediño Canonico in Cœleftino II. & Innocentio II. qui ad Aram Divi Petri Vigiliis pernoñtantes cum Populo folebant celebrare, atque Palatinis ex Aedibus ad Sacra folemni pompá procedere, folemne infuper epulum in Vaticanis Aulis præbere Proceribus, cum ibi degerent in magnis Sacrorum dierum celebritatibus, ut Leo IV. teftatur.

Capl. X.
falcic. XII.

A Leonis IV. Pontificatu ad Cœleftini III. Regnum non læviores præteritis rerum conversiones Italiam univerfam, Pontificiamque ditionem vexavere. Magna Græcia, Latium, Roma ipfa à Saracenis ferro, flammifque vaftata, neque continuerunt fe ab opibus auguftæ Basilicæ diripiendis. Alii deindè fucceffere hoftes magis deteriores. Borealis Turbo Pontificum decus ferè omninò prostravit; erexit tamen illud Magnus Otho. Tria infuper damnata capita Pontificias Infulas aliquando corripuere, tresque fimul Antiftites Chrifti tunicam lacerare funt aufi. Propitius interea Deus res humanas in Cœleftini III. finu quiefcere juffit, anno 1192. Hinc inter cæteras curas non poftrema fuit inftauratio Vaticani Palatii jàm propè diruti, cujus veftigiis Innocentius III. hærens anno 1200, Vaticanas Aedes insignibus Domiciliis auxit [Cum fecit fieri Domos iftas de novo Cappellariam cameram, & Cappellam Panettariam, Bucellariam, Coquinam, & Marefcaltiam, Domos Cancellarii, Camerarii, & Eleemofynarii, Aulam autem confirmari præcepit, ac refici Logiam, totumque Palatium claudimuris, & fuprà Portas erigi Turres, & etiam Domum inter claufuram Palatii, quàm ad habitationem Medici deputavit]. Verba hæc funt accepta ex ejus vita MS. in Archivo Apoftolico Vaticano affervata. Quantum autem tunc effet Palatium Vaticanum indicio eft, quòd Petrus II. Aragoniæ Rex cum ingenti comitatu veniens ad Urbem, ut per manus Innocentii III. Regni coronam acciperet, Pontificiis Aedibus in Vaticano exceptus eft.

Platina in
ejus vita.

Donatus
pag. 361.

Cæterum quæcumque superfuerant ex magnis Aedibus Innocentianis, Nicolao V. Palatium exornante, concidere. Rotundam Turrim in crepidine montis, Templo ad Austrum imminentem, ex tot operibus Innocentii

E c

super-

superstitem adhuc miramur, cum Pontificias Aedes non modò Porticibus, Aulis, Cubiculis, Arcisque ornaverit, sed Mœnibus etiam, Turribusque, & Propugnaculis sepeserit, ac munierit. Joannem sanè Armenorum Episcoporum Principem Innocentianis in Aedibus cum magno Præfulum, & Sacerdotum Coetu anno 1216. Honorius III. perhumaniter excepit, quòd Armenis characteribus exarata, & in Bibliotheca Vaticana servata volumina confirmant, quibus titulus est *Polorchio* à fol. 277. Arabico characterè. Nicolaum quoque III. Aedibus jam ab illo excitatis delectatum satis, superque probarunt Horti Fontibus irrigui, arborumque proceritate peramæni, Mœnia in Urbis speciem circumducta, inscriptique lapides, & paginarum documenta. De eo loquitur Martinus Cusentinus. In Hortis autem hæc legebatur Inscriptio parieti affixa:

ANNO DOMINI MCC LVIII.
 SANCTISSIMUS PATER DOMINUS NICOLAUS PAPA III.
 FIERI FECIT PALATIA,
 ET AULAM MAJOREM, ET CAPPELLAM,
 ET ALIAS DOMOS ANTIQUAS AMPLIFICAVIT.
 PONTIFICATUS SUI ANNO I.
 ET ANNO II. PONTIFICATUS SUI
 FIERI FECIT CIRCUITUM MURORUM
 POMERII HUIUS.
 FUIT AUTEM PRAEDICTUS SUMMUS PONTIFEX
 NATIONE ROMANUS EX PATRE
 DOMINI MATTHAEI RUBEI
 DE DOMO URSINORUM.

Frequentius deinde Pontifices Vaticanum incoluere. Nicolaum IV. Vaticanis in Aedibus commorari fuetum illius arguunt litteræ ad Aragonem, Tutanamque Tartarorum Reges in Vaticano scriptæ apud S. Petrum 4. nonas Aprilis. Paribus argumentis Bonifacium VIII. illas anno 1296. coluisse, constat præsertim ex ejus epistola 538. fol. 150. Biblioth. Vatic. directæ Reçtori Archi-ospitalis Sancti Spiritus in Saxia de Urbe. Absentibus verò Pontificibus mirum in modum Vaticani lares fuerunt dilecti, maximasque inter curas non postrema Vaticani restituendi cura semper apud illos fuit, ut Legatos ipsos Urbis Vicarios ei muneri destinaverint. Quòd ab Urbano V. præstitum anno 1366. non ignoramus, ex Regest. fol. 127. Urbani successor Gregorius XI. cum suam Urbi dignitatem jam reddidisset anno 1378. in avitis Vaticani laribus decessit. Comititia tum primùm Vaticanis in Aedibus ad eligendum Pontificem indixere Patres, & celebrarunt. Urbanum VI. in Vaticano Sacello Sacra celebrasse narrant Acta Ceremoniarum fol. 59. nondum aureo diademate folemni ritu coronatum; sed ad illum usque diem Aedes Lateranæ sæpius Pontifices detinuerant. Interea temporum motus, & rerum, opes Romanas funditus everterunt, æquata solo Mœnia, & in Romæ vestigio vix agnoscebantur tantæ magnitudinis ruder-

In Bibliot.
Vatic.

ra,

ra, cum Bonifacium IX. ingens gloriæ cupido sollicitabat, ut ad Divi Petri Sepulchrum perpetuam Sedem Successoribus susteret, cum præsertim Laterana Domus rueret Urbe jam propè prostrata. Quamobrem Aeliam molem egregia munitione roboravit, tutamen propè Basilicam Divi Petri incolentibus, & Vaticanas Aedes Pontificibus nobilissimas excitavit. Quòd postea reliqui Pontifices consilium sequuti sunt. Innocentius VII. vix umquam à Vaticano abfuit. Illic, & Gregorius XII. perpetuò fuit, dùm præfuit. Alexander Vaticanos quidem lares in Pontificatu non vidit, cum Bononiam discessisset, per Ferdinandum tamen Legatum Ludovico Siciliae Regi Vaticanas Aedes exhibuit, ubi Regio cultu exceptus fuit, quem etiam Regem Joannes XXIII. celebri pompâ in idem Palatium induxit. Ea quoque tempestate Palatium cum Arce conjunxit, extructa perpetua Porticu, per quam ad Arcem Pontifici cubiculum exeunti, quotiescunque libuisset tutus, & secretus pateret accessus. Hæc narrat Hadrianus Petrus in suis Diariis his verbis [Decimaquinta Junii dictus Dominus Noster Papa Joannes XXIII. „ fecit incipere murare, & fieri facere murum, & andasineum de Palatio „ Apostolico usque ad Castrum Sancti Angeli per multos Magistros. Item „ fuit incæptum Fundamentum inter Palatium Apostolicum, & Portam „ Viridariam. Et ut construi posset, dirutæ fuerunt aliquæ Turres Urbis „ Leonianæ, quæ numero erant 44.

In Diario
Ant. Petri
ab an. 1402.
ad 16.

Martinum V. Basilica, & Vaticana Palatia habuerunt munificentissimum. Eugenium verò Martini Successorem ad firmanda eadem Palatia inopinata tecti ruina excitavit. Nicolaus etiam V. non præstantiore solum structura Palatinas Aedes reddidit augustiores domiciliis, ambulationibus, Sacellis geminis, laxiore sinu constructis, sed valido Turtium, & Moenium molimine adversus Bellorum tormenta firmare illas aggressus, tantum opus haud perficere valuit, magni tamen conatus testis adhuc superest marmorea pars munimentorum, & rotunda Turre Neroniana prætenti vertice despiciens, quæ adhuc extat sub Palatio à Sixto V. excitato, de eo Pontifice loquens Maffæus Veggius, hæc habet [Nicolaus demum V. nobiliore „ etiam, ac præstantiore structura, & cultu auxit, amplificavitque, addi- „ tis etiam ad arcendam vim ventorum vitreis specularibus eximiè pictu- „ ratis, quibus non tam Palatium ipsum, quam totam insuper Basilicam „ præclaro certè opere illustravit]. Eadem etiam Pio II. mens fuit; nam Palatini parietes erecti, cubiculaque plura titulos præferunt Pii. Successore Pauli II. Aedes amplissimæ superioris ædificationis oblitteraturæ splendorem, ni posteriores illis obfuiscent Porticus, & Ambulationes ingentibus pilis impositæ, magnisque substructionibus Basilicæ adnixæ, Turrata frons Palatii, ingens Aedium firmamentum in Regiæ majestatis splendorem, educa. Architectum ejus fabricæ fuisse Julianum de Majano affirmat Va-

Fol. 48.

Pag. 259.

Sed non minore amplitudine, sumptuove reparator Urbis, & amplificator Sixtus IV. Ambulationes, & Porticus Urbem totam prospicientes instituit, quæ terras humiles perosæ Cælum petere viderentur. Sixto Vaticana Palatia debent Bibliothecam sede nobiliore collocatam, Sacellum, inter Orbis miracula numerandum, Aulas ampla laxitate capaces, sedes

certas assignatas Palatii Ministris, vagis antea, Prætorianis extructa Domicia, quorum excubiis tùm primùm Regia muniri cœpit Helvetiis à Sixto inductis, Portam servandam posuit Innocentius VIII. Summis Pontificibus non impar; novas insuper ad Basilicam Aedes Pauli II. substructionibus imposuit foro imminentes.

Ab Alexandro Borgia Porticum solidatam ætas mirabitur, qua Palatio Arx Aelia jungitur, Turrim admirando opere Palatino Theatro impostam, Cubiculis, & Aulis auro, & colorum varietate renidentibus augustum Pontificum Domicilium. Borgianis etiam ædificationibus triplex illa marmorea Porticus meritò nobis est adnumeranda, quæ excellenti artificio Innocentianas ad Aedes foro superstructa, visa est usque ad Pauli V. tempora, undè statis solemnibus Plebi ad Urbem confluenti Pontifices ritu antiquo benedicerent. Hanc dejectam non sine gravi Vaticanarum Aedium jactura deploramus.

Crevit sub Julio II. ædificandi labor in duplici illa milliaria Porticu à Palatio ad Villam Innocentii deducta, firmissimis anteridibus fulta, quibus tecta ambulatio super erecta videtur. Apsis quoque illa est amplissima in jugi celsitudine ad Cælum elata, ad quam Porticus è Palatio pertingunt. Ascenditur ex Hortis ad Villam per gradus cochleæ, miro, & novo Architecturæ experimento in Villæ fastigium educæ; succedunt enim ita alter alteri Architecturæ ordines, falluntque adeò ascendentis oculos, ut mutatam quidem ædificandi formam agnoscat, ubi verò mutatur non præsentiat. Designaverat etiam Julius, fundaveratque Theatrum in Valle, Palatium, & Villam interjacentem, Porticibus marmoratis inclusa, quòd postea Pius crexit. Armamentarium præterea in ambulatione inferiore construxit, ad Portam illam rustici operis, quæ Neronianos in Hortos spectat, par amplitudine reliquis Julii ædificationibus, & firmitate præstans universis. Pulcherrimum etiam craterem, in Vaticanum è Thermis Titi à Julio perductum huic quoque est adnumerandus; Crater ex solido Aegyptio lapide incorrupto in latitudinem duorum & triginta palmorum circumducto adhuc spectatur, extenuata per laborem plurimum crassitie, ut duos palmos nusquam excedat. Tantorum operum molitores fuere Julianus Giambertus, & Bramantes.

Julio Leonem decimum adnectit læta posteritas. Triplices illæ Palatinæ Sixti Porticus educæ Cælo, Cubicula Pontificum, Aulæ peramplæ plastici operis emblematicis, & spirantibus Raphaelis Urbinatis imaginibus ornatae, ac distinctæ, Leonis X. testantur munificentiam. Clemens VII. cui non animus, nec bonarum artium amor, ac studium, sed fortuna magni Principis virtutes perosa defecit, Porticibus, & Columnis (quas Julius III. ad Villam suburbanam postea transtulit) Palatinam Aream ornavit. Aulæ etiam, quibus Sacer Fratrum Senatus haberi consuevit, Cubicula in Aulicorum ministrantium, & in usus Procerum extructa, Clementis liberalitate Vaticanas Aedes auxere.

Nec Paulum III. Romanis Cæsaribus animi magnitudine parem, Aula Regia, fornice constructo, & operibus plastices, ac Architecturæ nitens, umquam conticescet. Additum etiam à Paulo Sclarum decus
Aulæ.

Aulæ Regiæ, Sacellum ad Aulam statutum Bonarotæ picturis celeberrimum, Atria, Porticus, Portæ, Aulæ, Cubicula, universaque ferè Vaticani Palatii fundamenta reposita, Juliana ambulatio ex ipso Palatio ad Villam Innocentianam collapsa à Paulo restituta magni Principis munificentiam celebrabunt.

Julius III. quæcumque primò cogitaverat in ornamenta Innocentiæ Villæ conferre, ad suburbanum rus postea transtulit. Ostium tamen elegans ad illam, atriumque interiùs, ubi marmorea Cleopatra in specu reclinata quiescit, picturæ, & plastici operis splendore decoravit. Cubicula non pauca instruxit, & auxit.

Paulus IV. ut erat animo excelso fundamenta in Nemore jecit Villæ quidem angustioris, sed pulcherrimæ. Pius autem IV. ædificandi cupidus Villam eandem, & Hortos, Theatrumque à Julio II. designatum erexit, caveam auxit, & gradibus instruxit. Alteram perpetuam Porticum, Julianæ similem, è regione Hortorum, & Nemoris ad Villam Innocentii perduxit, & extulit. Fontes prætereà, Turres, Aulas, Ambulationes, Porticus, & pleraque Palatii decora vel instituit, vel restituit, vel ornavit.

Gregorius XIII. pauperum, & artium parens Turrin ad Theatrum sublimi culmine celebrem Ventorum flatus indicantem, undè illi nomen constituit, eoque à Pontificiis Cubiculis ambulationem tectam produxit fornicibus, auro, & colorum varietate distinctis, inscriptis utrimque parieti Pontificiæ Ditionis Urbibus, & Agro. Domicilia quoque Aulas, & Porticus triplices in Meridiem surgentes, Leonis Porticibus conjunxit, indito Bononiæ titulo, quæ pari quoque auri, & colorum fulgore decoravit. Triplices reliquas Porticus, quibus magnæ Areæ Palatinæ Orientale ambitur latus Sixtus V. præclaris facinoribus immortalitatem nactus addidit, ad Palatium, quòd à fundamentis excitavit, novum in Palatio Palatium, ex quo subjectæ Urbis jucundissimus est prospectus, quòd ab aliis Pontificibus deindè exornatum hodiè iidem incolunt. Idem Scalas fecit ab Aedibus Vaticanis in Templum Divi Petri, quibus clàm Populo descenderent Pontifices. Easdem Aedes Bibliotheca nobilitavit.

Gregorius XIV. perpetuam sui memoriam relicturus brevi in Principatu Palatii decus amplificare contendit, dùm superiores Gregorii XIII. Aulas, & Cubicula picturæ, & auri decore augebat, Borgiæ verò ædificationes Cubiculorum numero amplificabat.

Clemens insuper VIII. ornari etiam multa potuisse docuit, dùm in Sixti Palatio Clementinam Aulam in Regium decus excoluit, præstanti picturæ artificio, & pretiosis marmorum crustis, dùm Ambulationes, & Aulas vetustis in Aedibus excitavit, vel restituit.

Paulus V. ædificationum varietate ædificandi studium nullis terminis circumscribi posse declaravit. Gemina Palatia veteri Palatio circumposuit, alterum ad Borgiæ Turrin, qua Pontificio ex intimo Cubiculo facilis descensus in imos Hortos patet; ea montis regione Palatinas Aedes antea patentis Porta firmissimis antheridibus, valvisque munita clausit, Hortosque ipsos, tùm primùm lateritio pariete tribus Portis interjectis sepsit,

viam-

viamque latissimam ad Aream usque Vaticanæ Typographiæ stravit, fornice triumphali posito in Areæ limine. Alterum verò Palatium Paulus extruxit in solo Innocentiani diruti. Portam etiam marmoream composito Architecturæ opere in Solem Orientem ad forum erexit, ut supra indicavimus, quæ Columnis Aegyptiis signis Angelorum è pario marmore collosseis opere tessellato, excelsa Turri, ænea Mole horarum indice, ære Campano horaria spatia multiplici sonitu distinguente, æneis duplicibus valvis, propugnaculis bellico tormentorum apparatu, Prætorianorum Armamentario, & Excubiis, Forum amplissimum ingressuros procul alliciebat, terrebatque. Vestibulum interiùs addidit, & Aream cum gemina Porticu foribus validissimis solidatam. Palatinum quoque Armamentarium, omni bellica suppellectili, & armorum copia instruxit, ingens subsidium ad improvisa pericula. Horrea Palatina multiplici Annona replevit, Equilia, Stabulasque amplificata, aquisitioni abundè provisum, quando per aereos tramites inductis aquarum fluminibus, opere, sumptuque vix æstimabili Leonianam Urbem aquarum inopia siti confectam saluberrimo rore rigavit, & largo undarum imbre perfudit. Testis est in Area illa magna Vaticani Palatii Fons in rorem spumantem liquefcens, & in lacum præcipiti flexu sese mergens; sub ipsa quoque Petri Navicula Jotti celeberrimi Pictoris tessellato labore ficta, vis aquarum ingens marmoreum in labrum emissa sitientibus advenis salubres latices juxta Templi gradus de more antiquo posita. Accedit Fons iisdem ductibus, nobilique ornatu in Aream Prætorianorum non exiguam aquæ vim emittens, sublimis quoque Fons ad imos Hortos, ubi Portam alterius Palatii post ipsum Templum à Paulo erectam, docuimus, ex quo in Palatina Domicilia innumeri Fontes derivantur ingenti labro, undarum copia, & molis magnificentia, pulchritudineque spectandi. Excelsa quoque Porticus è regione Hortorum apud Apfidem Bramantis ad Innocentianam Villam erecta, dorso Fontem sustinet, quem è profundis terræ visceribus emergens in excelsam altitudinem exilit. Craterem, quem ex Thermis Titi eductum à Julio II. memoravimus, obruerant rudera, memoriamque omnem pulcherrimi operis perdidissemus, nisi cæmentarii senis indicium Principem excitasset, ut Aream Theatri admirabundo spectaculo exornaret, ut ex inscriptionibus sequentibus:

PAULUS V. PONT. MAX.
 PALATII VATICANI
 MULTIS IN LOCIS INSTAURATI,
 ATQUE AMPLIFICATI SPLENDOREM,
 HORTORUM ADJACENTIUM
 AMOENITATEM PERENNI
 SALUBRIS AQUAE COPIA
 DE SUO NOMINE NUNCUPATAE
 REVOCAVIT,
 AUXIT ANNO DOMINI MDCXIV.
 PONTIF. VIII.

PAU-

PAULUS V. PONT. MAX.
AD AUGENDUM PALATII PROSPECTUM,
ET HORTORUM DECOREM
FIERI JUSSIT
PONTIF. ANNO IV.

CRATEREM LOCO DEJECTUM,
QUO JULIUS II. ERUTUM
E RUINIS THERMARUM
TITI VESPASIANI CONSTITUERAT:
RENOVATA, EXORNATAQUE
BASI RESTITUIT
ANNO V.

PAULUS V. PONT. MAX.
CRATEREM ANNIS AMPLIUS XL.
TERRA OBRUTUM
AD HUIUS AMPLISSIMI THEATRI
VETUS ORNAMENTUM EFFODIENDUM,
ERIGENDUMQUE MANDAVIT
PONTIF. ANNO V.

Urbanus VIII. qui Palatium incoluit, multa ad commoditatem Pontificum, & Aulicorum utilitatem composuit, propè Aulam Clementinam. Ambulationem Gregorii XIII. Camera fatifcente tutò munivit: sublapsæ identidem parietum loricæ, quibus cosmographicas per tabulas Italia eleganter exprimitur, pristinum pigmentorum splendorem induxit. In ea hæc extat inscriptio:

URBANUS VIII. PONT. MAX.
AMBULATIONIS GREGORIANAE
FUNDAMENTUM AB AQUAE SUBLABENTIS
NOVA PARIETES,
ET FORNICEM AB IMBRIUM,
ET TEMPORIS INJURIA
VINDICAVIT.

PICTURAS IN DIES PENE OBSOLESCENTES
INSTAURAVIT.
VNIVERSUM OPUS SACRATUM;
TECTUMQUE PRISTINO DECORI
RESTITUIT
ANNO DOMINI MDC XXXI.
PONTIF. VERO VIII.

In

In Xisto autem legitur:

URBANUS VIII. PONT. MAX.
DATARIAM EX INNOCENTII VIII. PALATIO
A PAULO V. ALIO TRANSLATAM,
INDE HOC IN LOCO CONSTITUIT
ANNO DOMINI MDCXXXIII.
PONTIF. X.

Et in Ambulacro:

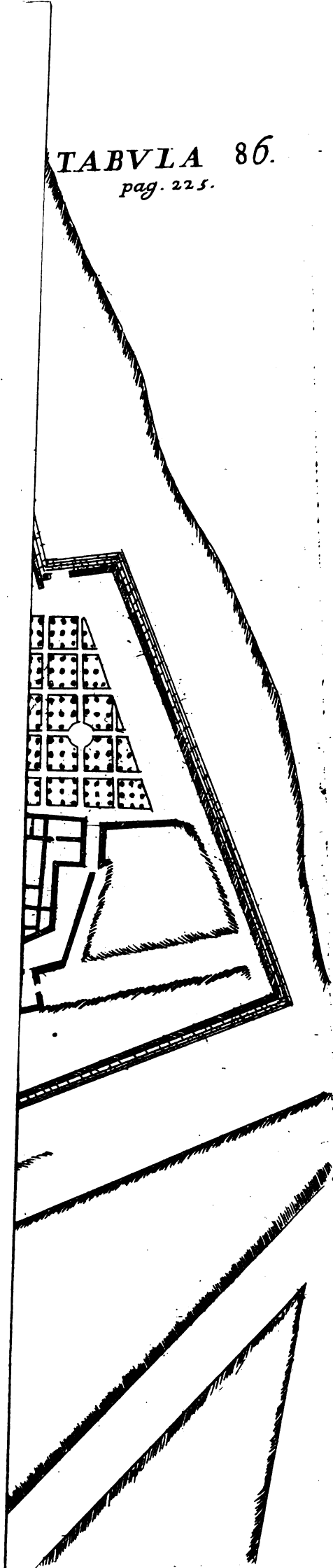
FORNICES, ET PARIETES
HUIUS AMBULATIONIS,
IMBRIUM PENETRABILI MADORE LABEFACTATOS,
ET VETUSTATE DEFORMES,
MAGNAQUE EX PARTE RUDES
RESTITUIT;
ET PERFECIT,
AMBULATIONEMQUE UNIVERSAM DESUPER,
QUA TEGULIS, ET IMBRICIBUS,
QUA LATERITIO HYPATRO AD ARCENDAS
IN POSTERUM TEMPORIS INJURIAS
MUNIVIT,
ET AD HANC FORMAM REDEGIT
ANNO DOMINI MDCXXXIII.
PONTIF. X.

Ad Januam Aulæ, Rotæ Judicibus in Vaticano præscriptam Urbanus
opus aliud declarat sequens Inscriptio:

URBANUS VIII. PONT. MAX.
ROTÆ TRIBUNAL
SUIS PRISCIS SEDIBUS
OB INNOCENTIANAS AEDES
SOLO AEQUATAS
ORBATUM CERTO DOMICILIO
RESTITUIT
ANNO SALUTIS MDCXXVIII.
PONTIF. V.

Sermoni silentium finem imponat, cum vel unum hoc opus egregiè
probaverit, non tantum Summorum Pontificum munificentiam, sed supe-
rata etiam fuisse vota Mortalium, cum nihil admirabilius in Orbe, nec
plura sint in uno Palatia, sed plura Oppida in uno Vaticano Palatio con-
clusa. Numerat enim illud duodecim amplissimas Aulas. Duo maxima
Sacella,

Sacella, ad sacras Pontificum Functiones, octo alia minora. Scalas nobiliores viginti. Atria ultra decem. Officinas quamplurimas. Cubicula pro omnibus Palatinis Administis, alia denique pro ipso Pontifice plusquam mille, præter inferiora Domicilia Famulorum, subterraneasque Cellas, variis usibus destinatas, quæ Cubicula si in unam summam redigantur numerum excedunt tredecim millium. Circa quæ aliqua scitu digna adhuc remanent indicanda, quamobrem Tabulam Ichnographicam 86. adeamus, in qua appicti numeri ad brevem enarrationem viam aperient.

Fig. 86.

CAPUT XXXVII.

Ichnographia Palatii Vaticani explicatio.

1. ANUA Palatii sub Paulo V. à Martino Ferrabosco cœpta, à Joanne Vasantio Flandro absoluta.

2. Armamentarium pro Helvetiis.

3. Scalæ à Paulo III. ædificatæ.

4. Sacellum à Sixto IV. extructum, in quo Michael Angelus Bonarota extremi Judicii historiam expressit.

In regione illi opposita Matthæus Liciensis depinxit Divum Antonium à Dæmonibus vexatum.

Arrigus Flander Christum è mortuis resurgentem.

Hoc Sacellum ruinæ proximum sub Clemente VII. Antonius à Sancto Gallo validis fulcimentis munivit.

5. Cubicula pro Sacrista Pontificio.

6. Sacellum Paulinum dictum à Paulo III. qui illud excitavit non absimile Sacello Nicolai V.

In ejus parietibus, eodem Paulo imperante, Michael Angelus Bonarota Divum Paulum Divina voce perterritum, & Divum Petrum cruci affixum expressit.

Sub Gregorio verò XIII. Laurentius Bononiensis, & Fridericus Zuccarus Vasar. 166. in lateribus ejusdem Sacelli suas picturas addidere.

Et Prosper Brixienfis Angelos candelabra sustentantes marmorato opere efformavit. Balleonus pag. 18.

7. Aula, quàm Regiam dicunt antè Sacellum Pontificium, quàm arcuato pariete textit Antonius à Sancto Gallo.

In ea egregias picturas varii expresserunt.

Ugonothorum cladem Georgius Vasarus, adjuvante Donato è Formello ejus discipulus.

Carolum Magnum Provinciam, Patrimonii nuncupatam, Pontifici reddentem Thadæus Zuccarus.

Petrum Aragoniæ Regem opes suas, ac Regnum ipsum Eugenio III. offerentem Livius Agresti Forolivienfis.

Pipinum Ravennam Pontifici reddentem, postquàm Astulphum Longobardorum Regem in vinculis rede gisset, Hieronymus è Sermoneta.

F f

Fride-

Fridericus Zuccarus Gregorium VII. Regem Fridericum à sacro Anathemate liberantem, & Tunesi expugnationem, quàm ejus Frater incoeperat. Binas Virtutum Icones supra januam Thadæus Zuccarus, alias in lateribus adjacentes Daniel Ricciarellus.

Laminas fenestrarum vitreas coloribus decoravit Pastorinus Senensis.

Angelum Diadema Pontificium habentem Raphael Regiensis:

Alterum cum Clavibus Laurentius Bononiensis depinxit.

Plastica opera in fornice compegit Perinus *del Vago* dictus.

Daniel verò Volateranus eas figuras, quæ veluti Coronam Aulæ efficiunt.

Cætera ornamenta ejusdem Discipuli composuerunt.

Sicuti Prosper Brixienfis binas Statuas, in quarum medio Stemma gentilitium Gregorii XIII. collocatum fuit.

Alias è regione oppositas Daniel Volateranus.

In proxima Aula Raphael Regiensis depinxit Herculem Caccum interficientem. Et Infantes propè gentilitium Stemma Gregorii XIII. Icones juxtà januam Paris Romanus.

Regiones, & Campos Cæsar Pedemontanus.

Historiam Herculis cum Cane Trifauci Laurentius Bononiensis.

In secundo Cubiculo, ubi Lotio Pedum à Pontifice solet fieri Matthæus Senensis quatuor Anni Tempestates expressit.

Cæteras Icones Joannes Flander.

8. Aula ob Purpuratorum Patrum conventum, publici Consistorii dicta, extructa ab Antonio à Sancto Gallo sub Clemente VII.

In ejus laqueari regnante Gregorio XIII. Hieronymus Mutianus Divini Spiritus adventum expressit.

Inter varia Cubicula Aula est, quàm Ducum appellant, hanc Gregorius XIII. cum proximis Cubiculis picturis exornari jussit.

In illis Zonas depinxerunt Raphael Regiensis, Marcus Faventinus, Joannes Baptista Picens, & Paris Romanus.

In Aula, per quàm itur ad Turrim, quàm Borgiam dicunt, Perinus Vago Signa Cælestia expressit, Icones flavo colore formatas Livius Fralli ejus discipulus.

Pontificem antè Deiparam genuflexum suo pennicillo efformavit Pinturichius Florentinus.

In superiori contignatione alia sunt Cubicula, in quibus multorum picturæ mira arte fuerunt expressæ.

9. Turris Borgia vulgò dicta ea Palatii pars, quàm Basilicæ proximam Alexander VI. extruxit.

In ejusdem Cubiculis varia pennicillo expresserat Petrus Perusinus simul cum Julio Romano, & Antonius Soddoma Vercellensis; multa etiam depinxit sub Alexandro VI. Balthassar Peruccius, Petrus Volateranus, Petrus Franciscæ, Lucas Cortonensis, Petrus Gatta, Bramantinus Mediolanensis; suam etiam operam addidit sub Julio II. Raphael Urbinas, qui jussu Pontificis variis picturis deletis, fornicem depictum à Petro Perusino illæsum servavit, ut erga suum Præceptorem debitum obsequium præstaret.

Vasar.par.3
pag. 144.

Pag. 527.

La-

Laquearia pulcherrimis ornamentis ligneis decoravit Joannes Barilis.

In Aula, quàm Signaturæ dicunt, Frater Joannes Veronensis variis lignis mira arte simul compactis sedilia exornavit.

Inter Sacella, quæ in Vaticano Palatio numerantur, unum est, in quo Pontifices pluries audierunt Sacra.

Illud picturis exornavit sub Nicolao V. Frater Joannes Fesulanus è Sacra Dominicanorum Familia Pictor egregius.

Vasar.
pag. 268.

Aula etiam invenitur, Helvetiorum dicta ab Helvetiis, qui in Palatio primæ Custodiæ sunt additi.

In ea Jacobus de Luca Religionem, & Sobrietatem unico nigro colore delineavit, Silentium Paris Romanus; plures verò figuras flavo expressit Antonius Tempesta: Jacobus Stella, & Joannes Baptista Picænus alia Simulacra inter columnas adjacentia.

Balleonus
pag. 314.

Cæsar Arpinas Sampsonem Januas Gazæ sustentantem.

Supra Januam, per quàm transitus patet ad Porticum ex qua Pontifices sacras Benedictiones Populo impartiuntur, Marcus Senensis coloribus expressit Othonem Imperatorem Provincias Pontificiæ Ditioni restituentem.

E regione autem Horatius Sommachinus Bononiensis Aritperti donationem à Luitprando Rege Longobardorum confirmatam.

In Cubiculo Aulæ Helvetiorum propinquo Apostolos incertus Auctor delineavit.

In Aula Constantini dicta Julius Romanus Militum Cohortes depinxit, cæteras Raphael à Burgo, cum aliis Sancti discipulis.

Thomas etiam Laurenti Siculus picturas expressit, quæ supra Coronicem extant.

In alio proximo Cubiculo historiam Eliodori Julius Romanus, cæteras Raphael Sanctius efformarunt.

In tertio Cubiculo Parnassi Montem, & Gymnasium Atheniense idem Raphael, qui etiam in tertio Cubiculo mira arte expressit Civitatem Leoninam incendio consumptam.

Ejusdem Cubiculi fornicem coloribus decoravit Petrus Perusinus.

IO. Porticus delineata à Raphaele Urbinate sub Leone X. Illius fornices variis picturis exornarunt cum ipsomet Raphaele multi Pictores præclari, qui ea ætate, quam auream vocavit Vasarus, floruerunt, quos inter Joannes Franciscus, vulgò *il Fattore*, illius discipulus, Julius quoque Romanus, Marcus Faventinus, qui Volucres, animalia, cæterasque icunculas expressit, quales viderat in ruderibus Palatii Titi Imperatoris propè Templum Divi Petri ad Vincula detecti.

Pag. 202.

Joannes Utinensis depinxit Vites, & Uvas in fornice.

In secunda contignatione Raphael è Burgo Diluvium Universale, & Hebræos Vitulum adorantes.

Perinus Vago Josuè Soli imperantem, ac Bersabeam.

Polydorus à Caravaggio Eliæ Currum.

Julius Romanus Aquam è saxo emanantem ob mandatum Moylis, & Salomonem Foeminarum litem dirimentem.

Peregrinus Mutinensis Christum in Jordane.

Alias Icones Gaudentius Mediolanensis, quæ omnia suo pennicillo Raphael Sanctius absolvit.

Pavimentum autem laterculis composuit Lucas Nebbia, qui in Cubiculis proximis etiam expressit Pontificis insignia.

Vasar.
pag. 319.

Eisdem Porticus varia substructione munivit Antonius à Sancto Gallo dictus,

11. Porticibus à Leone X. excitatis, aliàs conjunxit Gregorius XIII. cum variis Cubiculis, quibus Bononiæ nomen indiderunt.

Ibi Fornices Vitibus exornavit Cæsar Pedemontanus.

Aliis picturis Fridericus Zuccarus, & Octavianus Mascarinus.

In Cubiculis verò eleganti pennicillo Jacobus Sementa efformavit sacram historiam Filium Viduæ referentem; Redemptorem in Navicula, & Apostolos Retim in Mare proiicientes.

Raphaellinus verò Regiensis depinxit Christum Hierosolymam solemni cum pompa ingredientem; & Divam Mariam Magdalenam ad pedes eiusdem genuflexam; ipsumque Christum Apostolorum pedes abluentem.

Contignationem verò ejusdem Porticus superiorem picturis exornarunt Nicolaus è Pomerania, Joannes Baptista Picænus, Paris Romanus, Joseph Cæsar Arpinas, Antonius Tempesta, & Matthæus Brilli Flander.

In eadem contignatione Pius IV. fornicem exornari jussit à Nicolao è Pomerania, & Antonio Varesio, qui Tabulas Geographicas expressit.

12. Scalæ à Bramante delineatæ, à Joanne Veronense Monacho Olivetano post illius mortem perfectæ. Ut eas in linea recta disponderet sub Paulo III. Sacellum Sanctissimi Sacramenti destruxit, quod suo pennicillo decoraverat Frater Joannes Fesulanus.

Marmoratum opus Joannes Utinensis composuit.

Icones verò expresserunt Julius Romanus, Joannes Franciscus Bononiensis, Perinus Vaga, Peregrinus Mutinensis, Vincentius è Sancto Geminiano, & Polydorus Caravaggius.

Antonius autem à Sancto Gallo Scalas addidit, quæ Regia ab Aula ad Basilicam præbebant descensum sub Clemente VII.

Alias etiam Scalas, quæ in eandem Basilicam progrediuntur Sixtus V. extrui fecit; & Lactantius Bononiensis coloribus ornavit.

Vasar.
pag. 325.

Ad diversas contignationes Palatii aliæ Scalæ ascensum præbent, in quibus varii picturas suas addidere.

Donatus è Formello expressit Christum pedes Discipulorum abluentem in extremitate Sclarum, per quas ad Aulam Regiam ascendunt.

In illis verò, per quas itur ad Porticum Leonis X. Divinum Redemptorem, qui Petro imponit, ut Cæsari tributum solvat nummo ex ore Piscis ablato.

In Scalis ad Palatium antiquum ducentibus Divum Petrum supra Mare ambulantem, & Socrum ejusdem à morbo liberatam; in aliis Petrum, & Andræam in Navicula laborantes.

Balleonus
pag. 16.

13. Atrium, ex quo ad Sixti V. Palatium ascenditur, in eo percommodum Sclarum ascensum statuit cum Paraestatis hinc inde dispositis Pius V.

14. In

14. In eodem Atrio sub Porticibus à Gregorio XIII. extructis Fontem collocavit Innocentius X. de quo alibi mentionem fecimus.

15. Palatium, quòd Sixtus V. excitari jussit à Dominico Fontana, multis Cubiculis distinctum, in quibus Summi Pontifices commorari solent cum Vaticanas Aedes incolunt.

In eo est Aula, quàm Clementinam dicunt à Clemente VIII.

Illam Joannes Albertus ex Urbe Sancti Sepulchri diversas Aedes delineavit, Campos, Montes, & Nemora Paulus Brillus.

Balleonus
pag. 132.

Historias Antonius Urbinas; & Figuras quamplurimas Cherubinus Albertus.

Et in proximis Cubiculis Balthassar Bononiensis, Eques Gaspar Celius, Paschalis Catus, Antonius Surdus, alique depinxerunt.

16. Propugnaculum rotundum ab Antonio Roselino Architecto extructum sub Nicolao V.

Ut illud excitaret partem evertit Palatii Innocentii III. quòd Arnulphus Lapus Florentinus delineaverat.

17. Ambulacrum à Julio II. opera Bramantis extructum anno 1503. ut Innocentianas Aedes in Hortis extructas Vaticano Palatio conjungeret.

Illud binæ contignatione divisit, quarum prima Doricis regulis efformatur, secunda verò Ionicis.

His imposuisset Hypæthrum quadringentos passus sua longitudine æquans ea in parte, quæ Roma prospicitur, sed mortuo Pontifice magnificum opus non absolvit, sicuti in opposita parte Nemori, & colli proxima, fundamenta tantum jecerat, supra quæ tempore Pii IV. æqualia Ambulacra extruxerunt.

Tale Ambulacrum cum infirmo fundamento Bramans imposuisset, Clementis VII. tempore ingentem ruinam passum Paulus III. reparavit.

In summitate ejusdem propè Palatium sub Julio II. Aviarium efformarunt, in quo Balthassar Petutius umbris expressit opera, quæ singulis anni mensibus præcipuè in campis fiunt.

Vasar.
pag. 145.

18. Atrium Pii IV. jussu Statuis antiquis exornatum Lacoontis, Apollinis, & Veneris; quibus sub Leone X. alia addiderunt Signa, videlicet Tyberis, Nili, & Cleopatraz, cætera autem vivente Clemente VIII. addita sunt.

In Palatio ab eodem Pio IV. ibi ædificato Fridericus Zuccarus Zonam in Aula depinxit, Pharaonis insuper, & Moyfis Icones.

Fridericus Baroccus Moysem Virgam in Serpentem commutantem.

Cæteras picturas Nicolaus à Pomerancio, & Joannes de Vecchis perfec-
runt.

19. Scalæ à Bramante ædificatæ triplici, & vario ordine Architecturæ.

20. Fons rustico, sed eleganti ornamento decoratus, ingentem aquarum vim emanans.

21. Bibliotheca à Sixto V. erecta in loco, ubi erant Scalæ Atrii.

Ejus parietes, & fornicem idem Pontifex jussit exornari egregiis picturis,
quas

Vasar.
pag. 303.

Vasar.
pag. 117.
Pag. 336.
Pag. 172.
Balleonus
pag. 359.

Vasar.
pag. 386.

quas certatim perfecere Eques Carolus Guidottus, Joannes Baptista à Puteo, Arrigus Flander, Cæsar Nebbia, Antonius Scalvatus Bononiensis, Avancinus Typhernas, Jacobus Stella, Horatius Gentilescus, Paris Nogarus, Eques Ventura Salimbenus, aliique permulti, inter quos Hieronymus Nannus Romanus, vulgò appellatus *Il poco, e buono*.

22. Cubicula Bibliothecæ proxima pro Custodibus Bibliothecariis, & Scriptoribus.

23. Bibliothecæ Archivum Pontificium secretum addidit Paulus V.

24. Fons in magno Atrio collocatus, cujus Crater (ut refert Grimaldus) Pii IV. tempore sepultus in quodam angulo sub Bibliotheca „ Sixti V. quorundam senum relatu aliqua cum difficultate fuit repertus, „ & priori loco restitutus, in cujus medio scatet altissimus Fons admirabilis supra basim Tyburtinam, habentem intrà Draconem cum „ Stemmatibus Sanctissimi Domini Nostri Pauli V.
„ Crater iste ostendit quanta fuit potentia, & fastus Romanorum. Vasa „ hæc marmorea in Urbem in usum Thermarum ducentium. Circuitus „ Crateris est palmorum Romanorum centum & quinque.
In ipso circulo scripta hæc verba leguntur:

JULIUS II. PONT. MAX.
LABRUM
LATITUD. PEDUM XXIII.
S. AB TITI VESPASIANI THERMIS
IN CARINIS TEMPORUM INJURIA
CONFRACTUM
IN VATICANOS HORTOS ADVEXIT,
PRIMAMQUE IN FORMAM RESTITUIT,
ORNAVITQUE,
ANNO SAL. MDIV.
PONTIF. SUI ANNO I.

25. Horti Pontificii, vulgò *Belvedere*, in quibus Antonius Pullarius Palatium Innocentii VIII. delineavit.

Vasar.
pag. 373.

Oldoin. ad
an. 1484.

Ibi cum depingeret Mantenga Mantuanus, ex insignioribus illius temporis Pictor, & Pontifex nihil illi daret Bello divexatus, quòd adversus Turcas parabat, ingressus Cubiculum depictum, videntque Simulacrum velamine contectum, interrogavit: Quid esset, quòd sub eo lateret? Simulacrum Prudentiæ respondit Mantenga, remoto velamine; cui Pontifex subjunxit: Fac alterum Simulacrum juxtà illud, quòd Patientiam referat. Absoluta deindè pictura liberalibus, & magnificis donis ipsum Mantengam prosequutus est, qui hilaris, & plenè satisfactus Mantuam rediit.

Vas. par. 3.
pag. 120.

In illis etiam Jacobus Melighinus Architectus Ferrariensis sub Paulo III. multa ædificavit, usus opera Jacobi Barotii.

26. Apsis magna, & excelsa, supra quam Hypetrum columnis exornatum.

27. Pala-

27. Palatium, quòd Paulus IV. ædificari jussit, dirigente Pirrho Ligorio.

28. Palatium à Pio V. exstructum.

29. Palatium in Nemore excitatum, & Fontibus exornatum à Pyrrho Ligorio jussu Pii IV.

Sanctus Titus Fornicem Sclarum suo pennicillo exornavit, expressitque Beatissimam Virginem in Cælum Assumptam in Cubiculo ejusdem Palatii. Vasar. pag. 185.

Et in Aula Nicolaus Pomerancius varias historias efformavit. Alias Thadæus Zuccarus.

30. Aedes à Paulo V. positæ cum Fonte propinquo.

31. Ambulacrum supra Porticum extructum à Gregorio XIII. in Balleonus pag. 188. cujus parietibus ornamenta disposuit Mutianus PiCTOR.

Multa coloribus expressit Jacobus Sementa, & Christophorus Roncallus. Geographicas verò Tabulas Ignatius Dantes è Dominicanorum Familia primum, deindè Alatrensis Pastor delineavit.

Urbanus autem VIII. eandem Ambulationem, Fornice fatifcente, tutò munivit, & Parietum loricis sublapsis, in quibus Italia eleganter exprimitur, pristinum pigmentorum splendorem restituit.

32. Sub Bibliotheca, Horrea disposuit Paulus V.

Et Armamentarium, quòd deindè Urbanus VIII. cæterisque Pontifices ditarunt diverso Armorum genere, quibus sexaginta ferè Hominum milia muniri possunt contra Romanæ Ecclesiæ Hostes si fortè in illos decertandum esset.

33. Propè Aedes à Paulo V. fundatas Furni sunt, in quibus Panis decoquitur pro Pontificia Familia, Militibusque, quos ad Romanæ Urbis tutelam Pontifices alunt.

Eodem in loco Alexander VII. Officinam Monetarum collocavit, in qua decidentium aquarum vi miro artificio, brevique temporis spatio plura Monetarum genera perficiuntur. Sed de illa uberius dicendi genus erit in Numismatum Pontificiorum tractatione.

Atque hæc in honorem Beati PETRI Principis Apostolorum cùm de Basilica, tùm de Palatio Vaticano dixisse sufficiat, quæ ex pluribus monumentis colligere licuit, ut aliquot Pontificum Numismata explicarem. Quòd si tantæ dignitatis argumento non respondero, erudito Lectori videantur; notitiarum inopiæ precor ut tribuat, & Scriptoris exilitatem excuset.

FINIS.

CATALOGUS AUTHORUM.

QUORUM MENTIO FACTA EST.

A

de ANGELIS *Paulus*.
 Allatius Leo.
 Albertus Leo Baptista.
 Alpharanus Tiberius.

Augustinus Antonius.
 Alberinus Rutilius.
 Aringus Paulus.
 Acta Eruditorum Lipsiensia.
 S. Augustinus.

B

Baronius Cæsar.
 Bisciola Lælius.
 Bibliothecarius Anastasius.
 Bembus Petrus Cardinalis.
 Balleonus Joannes.
 Balduccius Philippus.
 Bulengerus Julius Cæsar.
 Bona Joannes Cardinalis.

C

Ciampinus Joannes Præsul.
 Carolus Ferdinandus.
 Ciacconus Alphonfus.
 Condivus Ascanius.
 Chiarellus Dominicus Antonius.
 Cluverius Philippus.
 Cælius Gaspar.
 Chimentellius Valefius.
 Chrysostomus S. Joannes.
 Castilioneus Jo: Antonius.
 Casalius Jo: Baptista.
 à S. Carolo Ludovicus.

D

Donatus Alexander Soc. Jesu.
 S. Damafus.

Durantes Jo: Stephanus.
 Durandus Gulielmus.

F

Fontana Carolus.
 Fontana Dominicus.
 Fannuccius Camillus.
 Ferrabosco Martinus.
 Forestus Societatis Jesu.
 Fabri Honoratus Societatis Jesu.
 Fabrettus Raphael.

G

Grimaldus Jacobus.
 S. Gregorius Magnus.
 S. Gregorius Turonensis.
 S. Gregorius Nazianzenus.
 Goltius Hubettus.
 Gellius Aulus.

K

Kirchmanus Joannes.

L

Ligorius Pirrus.
 Laurus Jacobus.
 Leo Ostiensis.
 Lipsius Justus.
 Lampridius Aelius.
 S. Leo Papa.

M

Mallius Petrus.
 Marlianus Bartholomæus.
 Manellus Jannotius.
 Mabilonus Joannes.
 Madernus Carolus.

Gg

Ma-

234 CATALOGUS AUTHORUM.

Martinellus Floravantes.
Marinus Jo: Baptista.
Mercatus Michael.

N

Nardinus Famianus.
Novidius Ambrosius.

O

Oldoinus Augustinus Soc. Jesu.

P

Panvinus Onuphrius.
Plinius.
Plutarchus.
Palatius Jo: Baptista.
Phæbeus Franciscus Maria.
Polonus Martinus.
Pancirolo Guidus.
Pacichellus Jo: Baptista.
Piazza Bartholomæus.
Pretus Hieronymus.
Panfa Mutius
Pigafetta Antonius.
Pollionus M. Vitruvius.

R

Rubeus Michael Angelus.
Rainaldus Odoricus.
Rocca Angelus.
Raynaudus Theophilus.

S

Severanus Joannes.
Spondanus.
Serlius Sebastianus.
Scherderus Laurentius.
Schelestrates Emanuel.
Stephanescus Cardinalis.
Sodo Franciscus.
Sarnellus Pompeius.
Salmuth Henricus.

T

Torrigius Franciscus Maria
Titus Philippus.
Toftatus Alphonsus Abulensis.

V

Veggus Maffæus.
Ugonius Pompeius.
Vasarus Georgius.
Ughellius Pompeius.
Walfridus.
Volateranus Raphael.

ERRATA.

Pag. 21	Ichnographicam
33	1447.
52	1622.
63	Manellus
68	habuerent
69	Iulij II.
71	278
	Berabum
93	1583
101	Statione 2
111	Maraldum
112	fig. 34.
118	depictam
	offerenti
	petenti
	persecutione
120	Pentecostis
	Liberio Ecclesiam regente
125	Septentrione
130	posuit
137	1585
150	cancellis
155	exhibebant
	Scalpro
	parribus
	Sancto Leo
159	legitus
161	Sepulchra
162	Quercino
163	Urbanas
174	Succisus
231	honorem

CORRIGE.

Scenographicam
1459.
1262
Manettus
habuerunt
Leonis X.
287
Bembum
1585
Statione II.
Moraldum
Fig. 35.
depictum
offerente
petente
persecutione
Pentecostes
Liberius Ecclesiam regens
Septentrioni
posuit Innoc. X.
1605
cancellis
exhibebat
Scalpro
partibus
Sanctus Leo
legitur
Sepulchra
Quercino
Urbanus
Succisus
honorem

INDEX RERUM.

Alexander VI. Rom. Pontifex cubicula addit Palatio Vaticano pag. 220. refecit ambulatorium, quo Ara Hadriani eadem Palatio coniungitur p. 220.
 Alexander VII. D. Petri Cathedram sub Apfide Basilicæ collocat cum æreo ornatu 136.
 Altaria in Basilica Vaticana antiqua 33. & seqq.
 Mortuorum. S. Bonifacii. De Pereriis. S. Gregorii Magni. S. Georgii 34.
 Annunciationis B. Mariæ. S. Blasii. S. Nicolai. S. Marci. S. Mariæ. S. Catharinæ. SS. Processi, & Martiniani. S. Mariæ de Prægnantibus. S. Mariæ de Cancellis. S. Adriani 35.
 S. Leonis. S. Mauritii. S. Siluestri. S. Sixti. S. Bartholomæi. De Offibus. S. Antonii. S. Crucis. S. Lucie. S. Annæ 36.
 B. Virginis. S. Joannis Evangelistæ. S. Joannis Baptistæ. SS. Regum Magorum. Mortuorum. S. Aegidii. S. Nicolai. S. Jacobi. S. Hieronymi. S. Augustini. S. Ambrosii. S. Martini. S. Agathæ. S. Lucie. S. Marci. S. Abundii. B. Mariæ 37.
 SS. Laurentii & Georgii. Vultus Sancti. S. Mariæ ad Præsepe. S. Tridenti. S. Venceslai. Sancti Antonii Abbatibus 38.
 S. Gabini. SS. Processi & Martiniani 40.
 SS. Simonis & Judæ. S. Mariæ de Concha. SS. Philippi, & Jacobi. S. Pastoris. 41.
 S. Martialis. Sanctiss. Crucifixi. SS. Laurentii, & Georgii. B. Mariæ de Turri. 42.
 S. Leonis. B. Virginis. 113.
 S. Petri cum Simone mago in terram decidenti. 114.
 SS. Valeriæ, & Martialis. SS. Simonis, & Judæ. S. Thomæ. S. Petri cruci affixi

S. Gregorii Magni. 114.
 S. Petri & Andreæ. 115.
 SS. Francisci Assis. & Antonii Patavini. 115.
 S. Joannis Chrysostomi. 115.
 B. Virginis in Templo se offerentis. 116.
 D. Petri sanitatem reddentis. 113.
 Altare ex ligno antiquitus constabat, deinde efficitur marmoreum à D. Silvestro. 147.
 Altaria translata sub Paulo III. 74.
 Altaria quæ è veteri Basilica supererant tempore Pauli V. 101.
 Andreas Bolgius fecit statuam S. Helenæ. 162.
 S. Andreæ Templum. 29.
 Antonius Filaretus Sculptor insignis januas æreas pro Basilica efformat. 171
 Apfis, vide Tribuna.
 S. Apollinaris Monasterium, & Ecclesia. 32.
 Aqua Sabbatina ab Adriano Pontifice ducta ad Basilicam Vaticanam. 193.
 Arcus Triumphalis dictus. 44.
 Architecti Romam vocati pro novo Basilicæ additamento sub Paulo V. 102.
 Atrium in porticu Basilicæ. 53. Ejus forma, & mensuræ. 16. A quibus ornatum. 53. Partes ejusdem interiores explicatæ. 17. Ejus columnarum numerus qualis extiterit. 17.
 Auctores, qui scripserunt de Basilica Vaticana. 5.

Balthassari Peruzio fabricæ curæ committitur. 71.
 Basilicæ Ichnographia juxta mentem Peruzii. 71.
 Basilica Vaticana in Numismatibus Pontificiis expressa. 10. Eam primò Constantinus Imperator excitavit. 11. Idem duodecim terræ cophinos propriis humeris asportavit. 11. ejusdem
 G g 2 men-

mensuræ . 14. non eadem apud Au-
 thores . 15. Antiqua diruta . 64. A di-
 versis hostibus fidei Christianæ direpta .
 57. Basilicæ juxta typum Bramantis
 Ichnographia . 69. Antiquæ destru-
 ctio à Grimaldo relata . 101. Novæ
 fundamenta quo anno jacta . 65. Ejus
 constructio sub Nicolao V. 60. Addi-
 tamentum à Paulo V. quando incæp-
 tum . 102. Cur eo modo quo videtur .
 104. Primi lapidis positio . 102. Ejus-
 dem inscriptio . 103. A Paulo V. per-
 fectæ descriptio , & Scenographica de-
 lineatio . 106. Lateris exterioris deli-
 neatio . 208. Ejusdem partes , & men-
 suræ . 209. Frontis delineatio . 176.
 Basilicæ Vaticanæ dignitas . 210. Pecuniæ
 in ejus fabrica expensæ . 210.
 Basilicæ cur Sanctorum nominibus inscri-
 bantur . 175.
 Basilicæ antiquæ forma apud Ethnicos .
 13. Vaticanam fuisse primò à Con-
 stantino fabricatam testantur nummi .
 11. Et lateres parietum idem compro-
 barunt . 12. Celeri fuit ædificatione
 perfecta . 12. Ejus Ichnographia . 13.
 Constabat sex navibus in formam Cru-
 cis dispositis . 13. 19.
 Basilicam Antonius à S. Gallo majorem
 designat . 73. Ejus Ichnographia ex-
 ponitur in tabula 14. pag. 73.
 Baptismatis Fons in antiqua Basilica . 37.
 Ejus Sacellum . 119. In Vaticano qua-
 lis fuerit ejusdem fons . 120. à S. Da-
 maso restitutus . 120. Ab aliis orna-
 tus . 121. Ejus aquas restituit Urbanus
 VIII. & in fontem congeffit Innocen-
 tius X. 121. Olim servabatur in Sar-
 cophago marmoreo Probi . 122.
 In meliorem formam extrui curat Il-
 lustriss. Præful Joannes Carolus Vespia-
 nianus . 122. Novi fontis ideas exco-
 gitavit Eques Carolus Fontana . 122
 126. è lapide porphiretico sepulchri
 Hadriani curat efformari , & ornamen-
 tis aureis exornat . 125. Ejusdem for-

ma in tabula ærea exculpta . 126.
 Baptisma olim ubique conferebatur . 119.
 Bernardus Rosellinus Architectus . 63.
 Berninus Eques turrim pro campanis ex-
 truit , sed non absolvit . 182. A calum-
 niis defenditur ibid. Cathedram D. Petri
 magnificè exornat jussu Alex. VII. 136.
 Confessioni æreum mausoleum impo-
 nit juxta Urbani VIII. mentem . 137.
 Difficultates obiectæ ne tale opus ag-
 grederetur . 155.
 Bibliotheca Pontificia . 29. In Vaticanis
 ædibus primùm à Sixto IV. collocatur,
 deindè Sixtus V. in nobiliorem locum
 transfert . 221.
 Bramantis mors . 69.

C Campanæ usus sacer , quo tempore
 cæperit . 178.

Campanarum Basilicæ numerus , & in-
 scriptiones . 180.

Campus Vaticanus aeris insalubritate an-
 tiquitus odibilis . 10. Nunc ob D. Pe-
 tri tumultum venerabilis . 41.

Corradossus insignis Numismatum Scul-
 ptor . 64.

Cathedra S. Petri lignea quare dicatur
 Prima Sedes . 131. Semper servata in
 Basilica magna cum veneratione . 132.
 135. probatur fuisse D. Petri . 132.
 Ornamentis prophanis decorata &
 quare . 132. 133. Ad eam mitteban-
 tur Neophiti recenter baptizati . 133.
 Pannis pretiosis exornata . 135. Ab
 Alexandro VII. in Apfide collocata
 cum pretiosis ornamentis . 136. Sum-
 ma impensarum in tali opere . 136.
 Ejus machinæ delineatio . 136.

Circus Neronis sub Basilica Constanti-
 niana latebat . 22. Ejus descriptio ,
 mensuræ , & Ichnographia . 24.

Clemens VII. perficit Tribunā Basilicæ . 72.

Clemens VIII. Sacellum magnificum æ-
 dificat . 99. Laminas plumbeas atque
 æneas Tholo maximo imponit . 95.
 Laternam eidem addit . 95.

Cle-

Clerus Vaticanæ Basilicæ è quibus constet. 116.

Cœmeterium Vaticanum antiquum. 31.

Columnæ Vitinæ ante Altare D. Petri. 147.

Columnæ è variegato marmore addidit Innocentius X. cum aliis marmoreis ornamentis. 166.

Confessio, vide Sepulchrum.

Confessionem D. Petri, quomodo Paulus V. exornaverit. 151. 155. Ejus antiqua forma. 140. A variis Pontificibus exornata. 144.

Confessionis ornatus æreus ab Urbano VIII. impositus describitur. 156. in tabula ærea delinatus. 156. Quo tempore positus. 158. Expensarum summa in eodem conficiendo. 159.

Cryptæ sub Pavimento Basilicæ. 152. Earum descriptio, & delineatio ibid.

Crux in fronte Basilicæ antiquæ. 55.

Cyborium Altari impositum, cuius formæ fuerit. 148. A diversis Pontificibus renovatum. 149.

Descriptio ædificiorum non pertinet solum ad Architectos. 7.

Eugenius IV. palatium Vaticanum ampliat. 219.

Fabricæ exteriores Basilicæ additæ. 28. Qua de causa. 32.

Fenestræ Basilicæ quomodo in ea dispositæ. 49. Earum descriptio. 18. Forma & mensuræ. 49. laminis vitreis ornatae à diversis. 49.

Fons Baptismatis in antiqua Basilica. 37

Fons apud gradus Basilicæ. 193. In medio foro Vaticano extructus ab Innocentio VIII. 194. Alius à Paulo V. 194. Idem translatus ab Alexandro VII. eique similis excitatus. 195. Alius in atrio Vaticano exornatus à Simmaco Pontifice. 193. Cur antiquitus fontes additi Templis. 192.

Formosus Pontifex ornavit Basilicam. 45.

Ejus Pontificis cadaver salutarunt imagines depictæ in Basilica. 44.

Fornices extruxit Michael Angelus Bonarota Tiburtino lapide, sine cæmentis. 85. Fornices simul cum ornatu extruxit Bramans. 68. Fornicum extruendorum fulcimenta à Michaele Angelo Bonarota inventa. 68.

Franciscus Mochus exculpfit statuam S. Andreæ. 262.

Frater Jucundus Veronensis Dominicanus suam operam impendit in Fabrica Basilicæ. 70.

Frons antiquæ Basilicæ. 50. 54. A quibus exornata. 54.

GAlli simulacrum Turri campanariæ cur olim impositi. 181.

Gregorius XIII. Turrim cubicula & Porticum excitat in Palatio Vaticano. 221

Gregorius XIV. Aulas in Palatio Vaticano exornat. 221.

S. Gregorii Oratorium. 32.

S. Gregorii Nazianzeni ossa condita in Sacello Gregoriano. 91.

Hieronimus Mutianus pictor egregius. 90. Ejus sepulchri inscriptio. ibidem.

JAnuæ antiquæ Basilicæ 52. A quibus exornatae. 170. & seq. Media olim argentea nunc ænea. 171.

Ichnographia novi Templi primum excogitata. 103. Alia diversa. 104.

Imbrices, vide Tegulæ.

Innocentius III. Palatium Vaticanum reficit, & auget. 217.

Inscriptiones in nova Basilica positæ. 106. Ab Urbano VIII. mutatae. ibid. Alię in fundamentis novę Basilicę. 65.

Jacobus Barozius fabricę præficatur. 89. Ejus origo, & laudes. 89.

Jacobus à Porta post mortem Barozii fabricę præficatur. 90.

Joan-

Joannis Ciampini Præfulis Illustrissimi laudes. 10.

Joannes XXIII. porticum primus extruxit, qua coniungitur palatio Vaticano Arx Adriani. 219.

Joseph Montanus picturas Basilicę miro artificio restaurat. 116.

Julius II. Pontifex novam Basilicam excitavit. 64. Ejus numismata à Carradossio celata. 64. Porticum aliaque ædificia addidit Palatio Vaticano. 220.

Julius III. ædificat in Palatio Vaticano. 221. Fabricam Basilicę post Paulum, III. prosequitur. 79.

Julianus cur à Sancto Gallo dictus. 68. Primum cum Julio II. Novam fabricam meditat. 64.

L Ampadarum ante Confessionem, numerus, & forma. 160. 161.

Laterne delineatio. 96. Eiusdem descriptio & Ichnographia. 98.

Laurentius Berninus Eques sculpsit statuem S. Longini. 162. vide Berninus.

Laurentius Florentinus vulgò Lorenzetto Fabricę Præfectus. 74. Inscriptio ejus tumuli. 74.

Lazzaro Bramanti Basilicę fabrica commissa à Julio II. 64.

Leo X. post obitum Julii II. Basilicę fabricam prosequitur. 70. Cubicula addit palatio Vaticano. 220. Ejus numismata cum delineatione Basilicę. 72.

S. **M**aria dicta in Porticu 29. dicta etiam de Febribus. 30.

Martinus V. Palatium Vaticanum auget. 219.

Michael Angelus Bonarota Romam vocatus à Paulo III. pro fabrica absolvenda. 75. Ideam Antonii à S. Gallo improbavit. 75. Novam delineavit. 76. Ejus Ichnographia. 76. egrè tulit Basilicę antiquę eversionem. 64. Indignatur contra Bramantem. 64. Ob invidiam aliquorum vexatus. 79. Calum-

nias detegit. 79. In fabricę cura suam operam gratis impendit 82. Coronam pro Tholo sub Paulo IV. celeriter edificat. 85. Ejus mors. Tumulus illi erectus. 89.

Michael Lonigus multa scripsit de antiqua Confessione. 140.

N Avicula è musivo opere à Jotto expressa. 127. ubi collocata. 55.

Quot in locis extiterit. 127. An fuerit in atrio posita, ut prophanus cultus ergà Solem nascentem aboleretur. 129.

Nicolaus V. novam Basilicam meditat. 60. Palatium Vaticanum auget. 217. 219.

Numismata Summorum Pontificum Basilicam Vaticanam exhibentia. 10.

O Beliscus Vaticanus translatus à Sixto V. à multis descriptus. 196. à quo fuerit primum erectus. 197. Romę nunquam humo dejectus. 197. Ejus inscriptiones. 204. Illum transferre in aream Vaticanam voverunt multi Summi Pontifices. 198. Sixtus V. tale opus perfecit in honorem S. Crucis. 199. Opus arduum moliti sunt quamplurimi. 199. Ejus translationis enarratio. 201. In ejus apice Crux collocatur sacro cum apparatu. 203. Ejus mensurę. 206. Expensarum summa in ejus erectione. 207.

Ornamenta Basilicę addita ab Urbano VIII. & Innocentio X. 161.

Palatium an Pontifices habuerint propè Basilicam Vaticanam. 215.

A diversis Pontificibus extructum. 217. Ejus cubicula numerum tredecim milium excedunt. Ichnographia ejusdem duplici in tabula expressa. 215.

Chronologica descriptio 215.

Paulus II. Basilicę Parietes exteriores tiburtino lapide circūvestire decernit. 73

Paulus III. Sacellum, & scalas ædificat in Pa-

Palatio Vaticano. 220. Amplissimo diplomate Bonarotæ fabricam commisit. 77. parietes Basilicę anteriores tiburino lapide circumtextit 78.

Paulus IV. Fundamenta Palatii in Nymphaeo jecit 221.

Paulus V Basilicam longiorem efficit 99. Antiquam quę supererat ob ruinę periculum evertit 100. antequam destrueretur eam delineari curavit 101. multas eđes, ambulacra, & fontes addit Palatio Vaticano 221. Portam ejusdem nobiliorem aperit 222. Ejus stemma gentilitium in fornice Basilicę efformatum à Provenzali musivo opere 127.

Pavimentum à quibus compositum è vario marmore 127.

S. Petri statua enea in Basilica collocata 130.

S. Petri Cathedra vide Cathedra.

S. Petronille Templum 30.

Pius IV. Porticum & Fontes Palatio Vaticano addit 221. Diplomata Pauli III. Julii III & Pauli IV. renovat & Bonarotam confirmat in fabricę Prefectura 88. Calumnias illi illatas detegit 88.

Pictores qui suo pennicillo aliquid expresserunt in Palatio Vaticano 225.

Picturę sub Tholo minori in parte dextera Basilicę à quibus factę 113. alię in Basilica 49.

In Palatio à quibus factę 225.

Plasticum opus à quo fuerit restitutum 169.

Podium circa parietes Basilicę 49.

Porta Palatii Vaticani à diversis Pontificibus extructa 211. Sub Paulo V. diversas delineavit Martinus Ferraboscus 212. Ejus Icon 212. Ab Equite Bernino destructa sub Alexandro VII. 213.

Porticus antiquę Basilicę 50. dicebatur Palmata 53. à quibus ornata 51. apertam cum columnis ante Basilicam delineavit Bonarota 86. 166. à Paulo V. extructa 167. Madernus clausam illam

fecit 166. ejus mensurę & delineatio 166. in Templis ad quem usum facta 172. quo tempore absoluta 172. Porticus superior cum menianis cur addita 173.

Porticum inter Palatium Vaticanum & Arcem Adriani primū extruxit Joannes XXIII. 219. eandem refecit Alexander VI. 220. Item Urbanus VIII. ibid.

Porticus in foro Vaticano ab Alexandro VII. excitatę non ad inanem gloriam sed ad utilem usum 187. & seq. Clemens IX. eas perfecit 190. earum mensurę 191. cur Berninus illas in eā formam extruxerit 191. Earum varia delineatio Pontifici oblata 189.

Probi Aedificium 30.

Raphael Sanctius Romam accersitur jussu Leonis X. 70.

Rete Aeneum in porticu Basilicę 54.

Sacella novę Basilicę Vaticanę 108. & seq. vide etiam Altaria.

Sacellū Gregorianum extructum sub Gregorio XIII. 90. à Jacobo à Porta ibid. ejus descriptio ibid. & 92. Clementinū à quibus exornatum picturis 114.

Sacellum Sacri Baptismatis vide Baptismatis sacellum

Sacrarium vetus 29.

Scala quā dicunt Regiam ab Equite Berno edificata 214. Ejus Ichnographica delineatio 215.

Scalę ante Basilicam fieri solitę 164. Quę fuerint ante Vaticanā 57. 165 eas Paulus V. restaurat 186. Alexander demum VII. in meliorem formam redegit 187.

Sepulchrum D. Petri quare dicatur Confessio 139. fuit prima Sedes Summorum Pontificum 11.

Sepulchrum diversorum in sacre Basilicę cryptis 152. Alia in Basilica videlicet Comitissę Mathildis 109. num. 3. Sixti

ti IV. 110. Gregorii XIII. 110. Clementis X. 112. Urbani VIII. 112. Pauli III. 112. Alexandri VII. 113. Leonis XI. 115. Innocentii VIII. 117.
 Sepulchralis inscriptio in tumulo Antonii à S. Gallo 74. in tumulo Raphaelis 71.
 Sixtus IV. Palatio Vaticano multa addidit 219.
 Sixti V. Laudes 93. 95. Idem Palatium extruxit apud Basilicam 221.
 S. Sofii Monasterium 32.
 Statua B. Virginis vide B. Virginis statua S. Veronicæ, S. Longini, S. Elenæ S. Andreæ 162.
 Suggestum marmoreum pro Evangelio cantando 44.
 Symmacus Pontifex Palatium Vaticanum primus posuit 216.

Templum S. Mariæ vide S. Mariæ.
 Tectum Basilicæ varii Pontifices refecerunt 46. ejus contignationis expressio 48 Tegulæ antiquæ ejusdem 45
 Testudinem navis majoris ornatu decorat Carolus Madernus 127.
 Tholi maximi ideam compegit Bonarota 86. Illum construi jubet Sixtus V. 93
 Jacobus à Porta construxit juxta typum Bonarotæ paucis variatis 93.
 Quando fieri cæptus 93. Lignorum cōpaginatio pro ejus fornice extruendo 94. ejus Ichnographia in tabula delineata 95. Tholi ejusdem delinatio 96.

ejusque descriptio & mensuræ 97. 86.
 ejusdem Ichnographia 86. Picturæ in illo à quibus delineatæ 99.
 Tholi maximi rimula Equitis Bernini incuriæ tribuerunt aliqui falsis rationibus innixi 164.
 Tholi Basilicæ imponendi forma juxta typum Bramantis 69.
 S. Thomæ oratorium 29.
 Tribunæ forma & mensuræ 43. à quibus refecta & ornata 43.
 Turris campanaria à Bernino excitata 182. ob ruinæ metum destructa 183.
 Cur templo addita 181. Galli simulacrum cur eidem imponebatur 181. in Basilica Vaticana antiqua multiplex 179. pro nova Basilica diversæ Turres excogitatæ 178. 183.

VAluæ æneæ propè atrium Basilicæ 55. Columnis ornata 56. Provinciarum Pontifici subjectarum nominibus insignitæ 56.
 B. Virginis Mariæ statua Redemptorem sinu sustinentis 115. cur juniorem Filio illam Bonarota efformaverit 116.
 Urbanus VII. Tholum maximum plumbeis laminis circumvestiri jubet 95.
 Urbanus VIII. multa ad commoditatem Aulicorum componit in Palatio Vaticano 223. Ejus inscriptiones 223.
 Urbani VIII. monumentum lapideum, grati animi ergò à Canonicis positum 16. vide Sepulchrum.

F I N I S.

20th.

